

Міністерство освіти і науки України
Департамент освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації
Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти»
Національної академії педагогічних наук України
Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України
Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України
Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти
Глухівський національний університет імені Олександра Довженка
Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти
Комунальний вищий навчальний заклад Київської обласної ради «Академія неперервної освіти»
Комунальний вищий навчальний заклад «Харківська академія неперервної освіти»
Комунальний заклад Львівської обласної ради «Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»
Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Тернопільський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді
Комунальний заклад Сумської обласної ради «Лебединський педагогічний коледж імені А. С. Макаренка»
Сумське вище училище мистецтв і культури імені Дмитра Бортнянського
Комунальний заклад Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Комунальний заклад Сумської обласної ради – обласний центр позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю
Комунальний заклад Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

**ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА
PERSONAL AND PROFESSIONAL TEACHER'S COMPETENCE:
THEORY AND PRACTICE**

**МАТЕРІАЛИ
IV ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
27 лютого 2020 року**

УДК 371: 373: 374: 378

ББК 74

О 75

Рекомендовано до друку Вченою радою
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Протокол № 1 від «04» лютого 2020 р.

Редакційна колегія

Нікітін Ю.О., д. і. наук, доцент, ректор КЗ Сумський ОІППО
Бірюк Л.Я., д. пед. наук, професор Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Вознюк А.В., д. п. наук, доцент КЗ Сумський ОІППО
Удовиченко І.В., д. пед. наук, доцент, проректор КЗ Сумський ОІППО
Грицай С.М., к. пед. наук, доцент, проректор КЗ Сумський ОІППО
Демидчик Г.С., к. пед. наук., доцент Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Коростіль Л.А., к. пед. наук., доцент КЗ Сумський ОІППО
Мельник С.А. к. пед. наук, проректор КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»
Сєрих Л.В., к. пед. наук., доцент КЗ Сумський ОІППО
Собко В.О., к пед. наук, доцент Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Тихенко Л.В., к. пед. наук, доцент КЗ Сумський ОІППО, директор КЗ СОРОЦПО та РТМ
Успенська В.М., к. пед. наук., доцент кафедри ТМЗО КЗ Сумський ОІППО
Чуркіна В.Г., к. мист., доцент КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»

О 75

Особистісно-професійна компетентність педагога: теорія і практика: збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-методичної практичної конференції (27 лютого 2020 р.) / за заг. ред. Л. В. Сєрих. Суми: НІКО, 2020. 364 с.

ISBN

У збірнику матеріалів конференції представлені доповіді науковців, методистів, викладачів закладів вищої освіти, управлінців, учителів, вихователів закладів дошкільної освіти, керівників гуртків закладів позашкільної освіти з актуальної проблеми формування та розвитку особистісно-професійної компетентності педагога.

У контексті гуманітарних смислів розкриваються педагогічні, професійні, соціальні, філософські, управлінські, психологічні, методичні характеристики особистісно-професійної компетентності педагогів дошкільної, початкової, загальної середньої, позашкільної, професійної, вищої освіти.

Матеріали конференції стануть у нагоді науковцям, керівникам закладів освіти, викладачам, учителям, вихователям, керівникам гуртків, педагогам, методистам, студентам – усім, кого цікавить проблема формування та розвитку особистісно-професійної компетентності педагога.

Редакція не несе відповідальності за зміст текстів і не завжди поділяє думки їх авторів.

© КЗ СОІППО, Л. В. Сєрих, 2020
© Суми, НІКО, 2020

ЗМІСТ

Бех Іван ВІТАННЯ УЧАСНИКАМ ТА ОРГАНІЗАТОРАМ IV ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ	9
Алещенко Юлія НАТЮРМОРТ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ХУДОЖНІХ ФАКУЛЬТЕТІВ	10
Ананченко Юлія ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО КАБІНЕТУ В ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІДДІЛЕННЯ ЗАКЛАДУ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ	12
Андрушкова Лариса ПЕДАГОГІЧНЕ КЕРІВНИЦТВО ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК МУЗИЧНОГО СПРИЙМАННЯ	15
Антонченко Марія ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА ЯК СКЛАДОВА ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ	18
Артеменко Олена РОЗВИТОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ LEGO-ТЕХНОЛОГІЙ	21
Аршавіна Лариса ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЕКОЛОГІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ І ЗДОРОВОГО ЖИТТЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ	24
Бахлова Ірина РОЗВИТОК МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ РІЗНОБІЧНО РОЗВИНЕНОЇ, ТВОРЧО АКТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ	26
Безугла Наталія ПРОЄКТ ЯК ЗАСІБ ІНТЕГРАЦІЇ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН	30
Берчанова Алла МУЛЬТИМЕДІЙНІ ЗАСОБИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ УРОКІВ ХІМІЇ ТА БІОЛОГІЇ	33
Биркун Наталія ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ	36
Бойко Людмила РОЗВИТОК САМОСТІЙНОЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ ТА ХІМІЇ	39
Босанець Світлана ЗАСОБИ СТИМУЛЮВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В РІЗНИХ ВИДАХ ДІЯЛЬНОСТІ	42
Бугай Валентина ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА	45
Вороніна Галина ПРОГНОЗУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІВ-ПОЗАШКІЛЬНИКІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ	49
Гайдук Тетяна СТВОРЕННЯ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ РОБОТИ З УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ	51
Гапон Анатолій СПЕЦІАЛІЗОВАНА ОСВІТА – СКЛАДОВА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ	53
Гезей Ольга Ротфорт Діана ФОРМУВАННЯ НАСКРІЗНИХ НАВИЧОК У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ДОСЛІДНИЦЬКО-ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»	56

Герман Ірина РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ОСВІТНЬОЇ РЕФОРМИ	60
Гумен Світлана ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА-ІСТОРИКА	62
Декунова Зоя Лавська Алла ТРЕНІНГ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	66
Деменков Денис МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГУРТКОВИХ ЗАНЯТЬ З ФУТБОЛУ ІЗ ШКОЛЯРАМИ 5-9 КЛАСІВ	69
Демченко Світлана ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ ДОСЛІДНИХ ПРОЕКТІВ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ	74
Докторович Валерія УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В ЗАКЛАДІ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ	79
Драновська Світлана ВІРТУАЛЬНА ЕКСКУРСІЯ ЯК СУЧАСНИЙ ТРЕНД МУЛЬТИКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ МОЛОДІ	82
Дрозд Галина ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА	85
Єрмакова Тетяна СИНТЕЗ МИСТЕЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ У КОНЦЕРТНИХ ФОРМАХ В ЗЗСО	88
Захаров Максим ВПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	91
Зудінова Ірина САМООСВІТА ПЕДАГОГА – ОДНА ІЗ СКЛАДОВИХ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ	93
Іващенко Інна САМООСВІТА ПЕДАГОГА – СВІДОМА ДІЯЛЬНІСТЬ З ПРОФЕСІЙНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ	96
Ісаєв Віталій ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ – ОСНОВА ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	98
Калюжна Людмила ІННОВАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ З ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ	101
Кантур Ірина ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА УРОКАХ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я	107
Капран Оксана ВДОСКОНАЛЕННЯ КОЛОРИСТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН	109
Кирилюк Наталя ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ-ТЮТОРА В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ НУШ	112
Ковальова Світлана Щира Олена РОЗВИТОК ТЕХНОЛОГІЙ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ	114
Ковтун Єлизавета РОЗВИВАЛЬНИЙ ВПЛИВ ЛІТЕРАТУРНОГО МИСТЕЦТВА НА ГАРМОНІЙНИЙ РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНИКА	117

Кода Світлана ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	121
Кода Світлана Лохоня Любов ПРОФЕСІЙНЕ СПРЯМУВАННЯ УЧНІВ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ	124
Коломієць Ірина РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	127
Коростіль Лідія Метейко Алла МЕТОДИЧНИЙ КВЕСТ ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ ХІМІЇ	131
Коротя Ірина ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ХІМІЇ	134
Косенко Катерина Водолажченко Наталія ІНТЕГРАЦІЯ ЛІТЕРАТУРИ ТА МИСТЕЦТВА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ	138
Кочетова Олена РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ ГІМНАЗІЇ ЗАСОБАМИ ТЕХНОЛОГІЇ WEB-QUESTS	142
Крамаренко Любов ДУХОВНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ: КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД	144
Крамаренко Любов ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	147
Криворучко Оксана ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	150
Крот Галина РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ ЧЕРЕЗ ВПРОВАДЖЕННЯ ГРИ НА УРОЦІ	153
Кудрявська Яна ФОРМУВАННЯ ОСНОВ СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	159
Лаврова Альона МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ОДНА З КОМПЕТЕНЦІЙ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА	162
Латіфова Неллі ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАФІКИ У ФОРМУВАННІ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН	164
Логвиненко Наталія ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ В СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ УМОВАХ	167
Лохоня Любов КОМПЕТЕНТІСНА ОРІЄНТАЦІЯ ВЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ	171
Луган Олена Швидка Любов ІДЕЇ ГАРМОНІЇ, ЩАСТЯ І СВОБОДИ В ТВОРАХ Г. С. СКОВОРОДИ	174
Маковоз Олег ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН (ФІЗИКА, ІНФОРМАТИКА) В ЧАСТИНІ ВРАХУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ УЧНІВ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	176
Малишевська Валентина ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	173

Мандрико Олександр ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ УРОКУ ФІЗКУЛЬТУРИ	182
Маслюк Людмила ЗДОРОВЕ ХАРЧУВАННЯ ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ	185
Матюха Тетяна ПРОФЕСІЙНА СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА	188
Мельник Світлана Чуркіна Вікторія СКЛАДНИКИ СТРУКТУРИ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	191
Метейко Алла ФОРМУЄМО КЛЮЧОВІ УМІННЯ 21-ГО СТОЛІТТЯ	195
Мільченко Світлана ДИДАКТИЧНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ	198
Мішкіна Вікторія КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ	202
Мороз Людмила Крот Галина ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТЬОГО МАГІСТРА-ЛОГОПЕДА	206
Муравицька Наталія ЗАСОБИ СТИМУЛЮВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В РІЗНИХ ВИДАХ ДІЯЛЬНОСТІ	208
Нестеренко Оксана ВПРОВАДЖЕННЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ ЗАСОБАМИ ХМАРНИХ СЕРВІСІВ LEARNING APPS	212
Ніколаєнко Михайло ІНТЕРАКТИВНІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ: ФОРМУЄМО ІННОВАЦІЙНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ПІДХІД	215
Ніштенко Катерина ЕКОЛОГІЧНА ГРАМОТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВИХОВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	218
Оксом Павло СКЛАДОВІ ОСОБИСТІНО-ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ	221
Ольховик Оксана ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА МУЗИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	224
Ольховик Тетяна ВИХОВАННЯ ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	228
Островська-Крузе Вікторія ФОРМУВАННЯ В УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ НА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ	231
Павленко Ірина ТЕХНОЛОГІЯ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ	234
Паламарчук Валентина ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	237
Переяслова Ольга ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ПОЧАТКОВИХ МИСТЕЦЬКИХ ЗАКЛАДІВ ЗАСОБАМИ ЖИВОПИСУ	242
Перлик Вікторія ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ У ФОРМУВАННІ КОМПЕТЕНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ	246

Пигуль Любов ІНТЕГРАЦІЯ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ ЯК ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОГО СПРИЙНЯТТЯ НАВКОЛИШНЬОГО СВІТУ	251
Піхуля Ірина ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В УМОВАХ НУШ	254
Попкова Світлан РОЗВИТОК МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ЕЛЕМЕНТАРНОГО МУЗИКУВАННЯ	256
Прихожа Людмила УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	259
Продан Любов ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	262
Прокопович Наталія РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА ТЕХНОЛОГІЄЮ ВЯЧЕСЛАВА ВОСКОБОВИЧА	265
Простакова Олена ІГРОВА ТЕХНОЛОГІЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ	268
Пуляєва Валентина Покатіло Світлана ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ГРУПОВИХ ФОРМ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА В УМОВАХ НУШ	271
Радченко Алла ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З УРАХУВАННЯМ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ	274
Рибець Микола РЕАЛІЗАЦІЯ НАСКРІЗНИХ ЗМІСТОВИХ ЛІНІЙ НА УРОКАХ СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН	276
Руднєва Ірина ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	280
Рудь Любов КУТОЧОК ПРИРОДИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДБАЙЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЖИВИХ ІСТОТ	283
Савченко Інна УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	286
Сахно Світлана САМООСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГА В СУЧАСНИХ УМОВАХ	289
Северин Віктор ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ НА УРОКАХ ФІЗИКИ	292
Сєрих Лариса ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ПІДЛІТКІВ	295
Сєрих Тетяна ПОЛІКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДНИК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	299
Скирта Валентина STORYTELLING AND TEACHING	302
Снаговська Валентина ВПЛИВ ПЕДАГОГА НА ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	305

Стукалова Тетяна ВИМОГИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	308
Тихенко Лариса Крекотіна Тетяна ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	311
Ткаченко Світлана ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	315
Тонченко Олена ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЯКІСНОЇ ОСВІТИ	318
Третьякова Олена ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ СЕРВІСІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ЯК ЗАСІБ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	321
Трофименко Яна ЛЕПБУК ЯК ЗАСІБ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА	324
Турченко Алла ВИКОРИСТАННЯ СТЕП-АЕРОБІКИ ЯК ІННОВАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ	326
Успенська Валентина ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ СУМСЬКОГО ОБЛАСНОГО ІНСТИТУТУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ	329
Федько Ніна ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	335
Холтобіна Олександра Гулаков Руслан Гулакова Марина ДО ПРОБЛЕМИ РУХЛИВОЇ ГРИ В НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	338
Цигічко Римма ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СИСТЕМІ ОСВІТНЬО-РОЗВИВАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	341
Цимерман Ірина Леонідівна, ДІЯЛЬНІСТНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	343
Шевєрдіна Олена Янушец Олена УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ	346
Шевченко Станіслав ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ УЧНІВ ПРИ ВИВЧЕННІ БІОЛОГІЇ	349
Шестопап Валентина ЗАСТОСУВАННЯ STEM-ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ	351
Шилова Наталія СТАТЕВЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ	356
Відомості про авторів	360

ВІТАННЯ

учасникам, гостям та організаторам
IV Всеукраїнської науково-методичної практичної конференції

доктора психологічних наук, академіка,
директора Інституту проблем виховання НАПН України

ІВАНА ДМИТРОВИЧА БЕХА

Вельмишановні учасники та гості IV Всеукраїнської науково-методичної конференції!

Щиро вітаю організаторів та учасників конференції!

Ми переживаємо, переосмислюємо сьогодні новий виток розвитку української освіти. Третє тисячоліття характеризується глобалізацією суспільного розвитку, зближенням націй, народів, держав, переходом людства від індустріальних до науково-інформаційних технологій, високих економіко-технологічних укладів, які значною мірою базуються на освітньо-інтелектуальному потенціалі населення.

Нині Українське суспільство спрямовує свої зусилля на створення умов, які б забезпечили фундаментальну потребу людини у свободі вибору цілей і особливо у вираженні власних духовних цінностей. Важливо лише, щоб цей вибір був правильним. У цьому зв'язку докорінне поліпшення освіти – висока і благородна мета сьогоднішнього. Воно передбачає, перш за все, оновлення розумового, соціального і духовного життя молоді людини – інстанцій, які роблять її мудрою.

Лише любов, вірність, справедливість і багато інших цінностей ведуть молодь до добродійності і досконалості. Тому потрібні постійні візити до цих надбань. Сучасна молодь повинна бути не просто активною, а дотримуватись невлинної енергійності. Лише за цієї умови вони здобудуть авторитет, повагу, визнання в суспільстві. Йдеться, таким чином, про нову генерацію молоді. Збагачення духовними цінностями, загальнолюдська значущість яких очевидна, стає ключовим імперативом нашої молоді. На часі масштабність почуттів, думок і дій кожної особистості.

Сподіваюсь, що науково-методична практична конференція, яка проводиться вчетверте комунальним закладом Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, розглядатиме змінені підходи до освіти та освітньої політики, які полягають у розв'язанні низки ключових проблем: забезпечення формування інноваційної людини – людини з інноваційним мисленням, інноваційною культурою, здатної до інноваційної діяльності та відродить нову молоду українську еліту, яка забезпечить збагачення нації загальнокультурними цінностями, розвине й понесе в світ українську національну ідею.

Переконаний, що актуальні питання освітнього процесу, розглянуті на конференції, відображають головні завдання та напрями модернізації національної освіти.

Зичу всім учасникам конференції щастя, здоров'я, миру та злагоди в родинах, усіляких наукових, творчих та особистих злетів.

Упевнений, що результати IV Всеукраїнської науково-методичної практичної конференції стануть рушійною силою на шляху до поліпшення якості національної освіти і науки в Україні.

З повагою,
Іван Дмитрович Бех, директор Інституту проблем виховання НАПН України

Алещенко Юлія Іванівна,

викладач-методист

Сумського вищого училища мистецтв і культури ім. Д. С. Бортнянського,
член Національної спілки художників України

НАТЮРМОРТ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ХУДОЖНІХ ФАКУЛЬТЕТІВ

У статті розповідається про натюрморт як жанр живопису та його особливості. Описується роль тематичного, декоративного натюрморту для розвитку творчих здібностей. Наводяться деякі правила і рекомендації щодо малювання натюрморту.

Ключові слова: образотворче мистецтво, живопис, натюрморт, етапи роботи, види натюрморту.

Актуальність дослідження. Важливо формувати в учнів естетичне сприйняття творів образотворчого мистецтва; вчити їх не тільки дізнаватися про знайомі предмети, а й бачити їх красу, різноманіття форм, кольорів, фактури, викликати бажання самостійно створювати творчі роботи, висловлювати своє ставлення до зображуваного.

Аналіз останніх публікацій. Науковці розглядають натюрморт як особливий жанр живопису, який опосередковано відображає та оцінює оточуючий світ, сприяє формуванню інтелектуальних, моральних, емоційних та естетичних проявів особистості.

Мистецька освіта та естетичне виховання гармонійно розвиває здібності людини необхідні в різних областях творчості. У зв'язку з цим, розвиток творчих здібностей учнів стає дуже актуальним. Формування творчої індивідуальності є важливою умовою повноцінного розвитку особистості. Людина, що володіє постійним і усвідомленим інтересом до творчості, більш успішно адаптується до мінливих умов життя, здатна до самореалізації і самовираження.

Творчі здібності розвиваються в ході різноманітної художньої діяльності – малювання (графічного, живописного, декоративного). Основним напрямком естетичного розвитку учнів є робота з натури. Даний вид роботи дає можливість пізнавати навколишній світ, розвивати окомір, вміння порівнювати предмети, вивчати форми і колір предметів, а також вирішувати проблеми світлотіньових і тональних відносин в художній роботі, тому метою статті є висвітлення жанру натюрморт, як засіб у розвитку художньо творчих здібностей учнів художніх факультетів.

Серед розмаїття жанрів живопису сьогодні на заняттях найчастіше розглядається натюрморт. Натюрмортний живопис є важливим компонентом процесу активізації творчого розвитку. Малювання натюрморту особливо корисно в навчальній практиці для оволодіння живописною майстерністю, так як в ньому художник-початківець опановує закони колірної гармонії, набуває технічної майстерності моделювання форми. Під час вивчення цієї теми підвищується якість освітнього процесу в мистецькій сфері, проявляється більш професійний підхід до творчості, більш детальне вивчення предметів, а також вивчається грамотне використання художніх матеріалів.

Натюрморт (пер. «нежива природа») в образотворчому мистецтві – зображення неживих предметів, на відміну від портретної, жанрової, історичної та пейзажної тематики [4 с. 429]. Натюрморт – один із жанрів, присвячений відтворенню предметів побуту, фруктів, овочів, квітів і т.п. Завдання при написанні – передати колористичну красу навколишніх предметів, їх об'ємну і матеріальну сутність, а також висловити своє ставлення до зображуваних предметів. Натюрморт найбільш улюблений жанр і в мистецтві багатьох сучасних художників. Вони пишуть на пленері, в інтер'єрі, прості і складні постановки, традиційні і сучасні набори предметів з повсякденного вжитку людини. Тема натюрморту займає важливе місце в навчанні образотворчому мистецтву, так як через цей жанр можна вирішити одночасно творчі і навчальні завдання за допомогою великого розмаїття його видів.

Практична робота над натюрмортом може бути цілком різноманітною. Наприклад, якщо створити дві постановки різних за колоритом, то учні можуть за допомогою спостережень і змішування відтінків вивчати теплі і холодні кольори. Якщо поставити натюрморт на зближені тони, то завдання для учнів буде абсолютно інша, шукати різні відтінки в схожих предметах за кольором. При роботі простим олівцем завдання також можуть бути абсолютно різні, починаючи від лінійного рішення постановки до тонального рішення штрихуванням даних предметів. Для реалістичного зображення можуть використовуватися різні матеріали. Для живопису це може бути гуаш, акварель, олійні фарби або акрил. Для графіки- це простий олівець, вугілля, сангіна, соус, суха пастель або туш.

Існує кілька видів натюрмортів:

- навчальний – призначений для формування вміння поєднувати предмети по тону, за фактурою, розміром, розкривати конструктивні особливості предметів, вивчати пропорції. Відрізняється від творчого тим, що в ньому ставляться і виконуються конкретні навчальні завдання, відпрацьовуються конкретні уміння (компоновка предметів; компоновка предметів; виявлення пропорції; розкриття конструктивних особливостей предметів; знаходження колірною, тонального рішення; вивчення пропорцій; виявлення пластики різних форм [2 с. 57].

- навчально-творчий – перехідний вид даного жанру. Відпрацювання умінь, навичок, але в той же час і розкриває творчу манеру автора.

- творчий – має на увазі вільне самовираження, розкриття задуму, відображення манери.

- сюжетно-тематичний – об'єднання предметів темою, сюжетом. Головною особливістю є чітке вираження теми через предмети і елементи композиції. Розкриття образу через підбір предметів, композиційне рішення, колірне рішення. Тема майбутнього натюрмарту повинна бути актуальною, цікавою не тільки педагогу, але і учням. Вона може бути присвячена тематиці будь-якої епохи, професії, пори року і так далі. Поставити якісний тематичний натюрморт досить складно, так як необхідно підібрати предмети не тільки об'єднані за змістом і тематикою, а і поєднані за колоритом. Композиційна організація постановки буде в першу чергу залежати від того, як натюрморт поставлений. Тому, складаючи постановку необхідно враховувати всі нюанси смислового і композиційного розташування предметів. Найчастіше, в натюрморті один предмет роблять головним, який створює центр всієї композиції, а інші елементи підпорядковуються йому. Неможливо перелічити всі можливості застосування живописного тематичного навчального натюрмарту, однак можна виділити основні правила при постановці. Для розкриття найбільш цікавого способу допоможе композиційний пошук зі зміною ракурсу, освітлення. Дуже важливо вирішити, при якому освітленні вигідніше написати натюрморт, так як світло грає важливу роль в композиції.

Якщо ми розглянемо історію виникнення образотворчого мистецтва, то побачимо, що всі види образотворчої діяльності, які можна віднести до живопису, з найдавніших часів до епохи Відродження носять декоративний характер. Від печерних наскальних розписів, давньоєгипетського, давньогрецького, всього мистецтва народів Сходу і Азії до фресок Джотто – митець не «руйнував» образотворчу поверхню, створюючи ілюзію простору, а органічно поєднував поверхню зображення, незалежно від того, чи була вона плоскою або об'ємною, з самим зображенням. Саме такий натюрморт останнім часом став актуальним. Він має свої закони і принципи, дає можливість перевести зображувальну натуру з видимого тривимірного в двомірний простір; використання декількох планів, які необхідно розташовувати в межах невеликої глибини і при цьому успішно вирішувати творчі, композиційні та живописні завдання.

Навчальне завдання, що стоїть перед учням в процесі роботи над декоративним натюрмортом, полягає в тому, щоб «виявити характерну, найбільш виразну якість і посилити його в декоративному перетворенні» [3, с. 30].

Існують кілька відомих прийомів, що дозволяють посилити враження декоративності: введення кольорового або ахроматичного контуру, що об'єднує різні предмети на одній площині; насичення орнаментом; перекривання одного предмета іншим; задній план просвічується крізь передній. Лінії можуть бути як прямими, так кривими, вони створюють свій нескладний малюнок, привносять горизонтальні або вертикальні повтори. Можливо, це зовсім незвичайне і нове, але головне, що будь-яке введення в роботу підсилює декоративний ефект, об'єднує плани і перетворює всю роботу в організований візерунок, посилює декоративність живопису.

Складності навчання живопису з натури неможливо передати словом. У природи кожен предмет має свій колір і форму. Сила письма з натури, як і будь-якого мистецтва, в глибині змісту й досконалості форм. Тільки поєднання ідеї й професійної майстерності дає справжній твір мистецтва [4, с. 26].

Узагальнюючи все вище зазначене маємо прийти до висновку, що використання в навчально-виховному процесі творчих завдань побудованих на принципах роботи з природою, суттєво поліпшує інтелектуальні та творчі якості учнів. Результати впровадження нових ідей звучать в унісон з висновками В. Сухомлинського, який відзначав вагомість підвищення пізнавальної активності та розвитку креативних здібностей учнів при застосуванні в навчальному процесі творчих вправ.

Список використаних джерел:

1. Беджанов Ю. К. Изобразительное и декоративно-прикладное искусство: Термины и понятия: учеб. пособ. Майкоп, 1997. 178 с.
2. Висилевская Л. А. Специальное рисование: учеб. пособ. М.: Высш. шк., 1989. 127 с.
3. Ермолаева Л. П. Основы дизайнерского искусства: декоративная живопись, графика, рисунок фигуры человека: учеб. пособ. для студ.-дизайн. М.: Гном и Д., 2001. 120 с.
4. Сєрих Л. В. Естетичне виховання підлітків засобами живопису: метод. посіб. для вчителів, викладачів. Суми: КЗСОІППО. 2016. 52 с.

Ананченко Юлія Михайлівна,

викладач спеціальних дисциплін, завідувач відділення
Машинобудівного коледжу Сумського державного університету

**ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО КАБІНЕТУ В ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІДДІЛЕННЯ
ЗАКЛАДУ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ**

У розвідці на основі аналізу наукових джерел окреслено особливості використання в організації діяльності відділення закладу фахової передвищої освіти. Автор наводить основні характеристики хмарних технологій. Увагу акцентовано на шляхах використання Google-сервісів в управлінській діяльності освітнього закладу.

Ключові слова: освітній процес, інформаційні технології, електронна система управління, хмарні технології.

Актуальними питаннями розвитку освіти в Україні на європейському рівні є доступність та якість освітніх послуг. Ці питання зумовлені необхідністю модернізації системи освіти.

Найважливішим завданням для громадянського суспільства є формування відкритого простору безперервного навчання, що дозволить кожному в міру культурної, психологічної та технологічної готовності накопичити особистий освітній ресурс, отримавши інформаційні переваги [4, с. 13].

Відкрита освіта – це складна соціальна система, здатна до швидкого реагування у зв'язку з мінливими соціально-економічними ситуаціями, індивідуальними та груповими освітніми потребами й запитами. У відкритій освіті передбачається використання відкритого освітнього середовища, формування його засобів і технологій. Серед таких засобів і технологій провідне місце займають комп'ютерно-орієнтовані засоби та інформаційно-комунікаційні технології (далі –

ІКТ), на основі яких, ґрунтується інформаційно-комунікаційна платформа відкритої освіти, завдяки якій інформатизація освіти, як суспільне явище, стає важливим чинником та сучасним інструментом інноваційного розвитку освіти [1].

Мета статті – проаналізувати особливості використання електронного кабінету в організації діяльності відділення закладу фахової передвищої освіти (далі – ЗФПО). Зважаючи на мету, сформулюємо завдання розвідки: охарактеризувати сутність електронного кабінету, проаналізувати можливості його застосування в діяльності відділення закладу фахової передвищої освіти.

Питаннями розробки та впровадження електронних систем управління закладами вищої освіти та проблемами управління персоналом досліджували у своїх працях О.А. Грішнова, А.М. Колот, Г.С. Лопушняк, І.Л. Петрова та інші. Аспекти впровадження хмарних Google-сервісів в освітній простір закладу вищої освіти вивчають В. Олексюк, О. Гуменний та І. Падій. Не зважаючи на те, що тема досліджується в Україні, залишаються недостатньо вивченим питання інтеграції різнопланових модулів систем підтримки освітнього процесу та впровадження комплексної системи управління персоналом освітніх закладів.

Правильне управління закладом освіти, і ЗФПО, зокрема, а саме кафедрою, залежить від правильного та своєчасного складання різної документації, яка залежить від освітнього процесу. Порядок оформлення та ведення документації є одним із головних показників стану навчального процесу у ЗВО. У документах відображається результат виконання навчальним закладом функцій, покладених на нього, пов'язаних із плануванням та контролем навчальної роботи, організацією діловодства ЗВО, складанням статистичної звітності [5].

Погоджуємося з думкою А.В. Гречко, який стверджує, що сучасні системи автоматизації діловодства та документообігу призначені для повноцінної системи управління діловими процесами обробки документів, а також для організації контролю за виконанням цих процесів; системи охоплюють процеси створення, обробки, тиражування, зберігання документів, а також автоматизують основні процедури сучасного діловодства [3].

Функціонування сучасних систем документообігу, як і будь-яку інформаційну систему, не можливо уявити без застосування баз даних (далі – БД), що будуть сформовані на основі аналізу використання даних. Великі обсяги даних і кількість вихідних документів, їх часта зміна чи поява нових документів припускають розвиток і розширення структури БД із плином часу. Майже всі документи формуються переважно на одних і тих самих типах/доменах даних, таких як списки студентів, викладачів, предметів, дисциплін, груп тощо [5].

Електронний документообіг – сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, отримання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та в разі необхідності з підтвердженням факту отримання таких документів [7].

Управління електронним документообігом відбувається шляхом організації руху документів між підрозділами підприємства чи окремими користувачами. При цьому під рухом документів мається на увазі не їхнє фізичне переміщення, а передача прав на їхнє застосування із повідомленням конкретних користувачів і контролем за їхнім виконанням [5].

Поділяємо думку дослідниці Н. Пономаренко, що інтеграція хмарних технологій в освітній процес сприяє підвищенню якості освіти, адже їх використання освітянами надає процесу навчання відкритості, мобільності та доступності [6].

Зважаючи на досвід роботи (машинобудівний коледж Сумського державного університету) та аналіз наукової літератури з теми дослідження, можемо стверджувати, що «хмарні технології» забезпечують оптимізацію збору, збереження, пошук, опрацювання та представлення інформації, вносять суттєві зміни у процес документообігу. Одним із різновидів «хмарних технологій» є Google-сервіси. За допомогою Google-сервісів можна створити електронний кабінет для

навчального закладу чи окремих його підрозділів з метою організації діяльності відповідно до сучасних вимог.

Інформаційно-освітнє середовище керівника відділення на базі Google-сервісів може виглядати таким чином: розробка організаційних шаблонів і форм за допомогою сервісів Google Документи, Google Таблиці, Google Форми; для планування та контролю використовувати Google Календар і Google Блог; для співробітництва – Google Диск; для комунікації і зворотного зв'язку – Gmail та Hangouts (табл. 1).

Таблиця 1

Використання сервісу Google-сервісів в організації діяльності відділення закладу фахової передвищої освіти

Google Документи	Здобувачі освіти, куратори груп, представники адміністрації закладу мають можливість редагувати та формувати текст, працювати із зображеннями та таблицями, встановлювати колонтитули та ставити номери сторінок; увести голосове повідомлення. Користувачам надається чотири рівні доступу до документу: вимкнено, переглядати, коментувати та редагувати. Це дуже ефективна форма для реалізації функцій: планування, контролю, співробітництва, розробка організаційних шаблонів і форм.
Google Таблиці	Здобувачі освіти, куратори груп, представники адміністрації закладу мають можливість створювати новий документ в режимі реального часу з метою обробки текстових чи числових даних, завантажувати документи з жорсткого диску, використовувати шаблон, працювати з діаграмами, формулами, функціями. Це дуже ефективна форма для реалізації функцій: планування, контролю, співробітництва, розробка організаційних шаблонів і форм.
Google Презентації	Здобувачі освіти, куратори груп, представники адміністрації закладу мають можливість створювати презентації, додаючи до слайдів текст, зображення, гіперпосилання, анімацію та ін. Якщо учасникам курсу надано право редагування, то здобувачі освіти мають можливість редагувати, додавати чи видаляти слайди. Це дуже ефективна форма для реалізації функцій: планування, контролю, співробітництва, розробка організаційних шаблонів і форм.
Google Календар	Здобувачі освіти, куратори груп, представники адміністрації закладу мають можливість зберігати події онлайн, переглядати з будь-якого місця, обладнаного доступом до мережі Інтернет; додавати та обмінюватись календарями з різними рівнями прав доступу, що спрощує співпрацю та обмін розкладами між групами. Це дуже ефективна форма для реалізації функцій: планування та контролю.
Google Блог	Здобувачі освіти, куратори груп, представники адміністрації закладу мають можливість оперативно знайомитися з вмістом блогу, коментувати записи, зображення чи мультимедіа, що систематично додаються, адже для блогів характерні короткі записи тимчасової значущості. Це дуже ефективна форма для реалізації функцій: для планування та контролю.
Google Форми	Здобувачі освіти, куратори груп, представники адміністрації закладу мають можливість швидко провести опитування з будь-якого питання. Це дуже ефективна форма для реалізації функцій: розробка організаційних шаблонів і форм, планування, контролю, зворотного зв'язку.
Gmail	Здобувачі освіти, куратори груп, представники адміністрації закладу мають можливість безкоштовного миттєвого листування. Це дуже ефективна форма для реалізації функцій: комунікації і зворотного зв'язку.
Hangouts	Здобувачі освіти, куратори груп, представники адміністрації закладу мають можливість миттєвого обміну повідомленнями та відеоконференціями. Це дуже ефективна форма для реалізації функцій: комунікації і зворотного зв'язку.

Результати впровадження функціонування електронного кабінету за допомогою Google-сервісів показало, що такий застосунок має низку переваг у діяльності відділення ЗФПО: відмовостійкість; певний рівень безпеки; висока швидкість обробки даних; збереження великих об'ємів даних в мережі.

Отже, Google-сервіси є зручним інструментом в управлінській діяльності завідувача відділення ЗФПО, адже забезпечує стратегічне планування, ефективний контроль, аналіз результатів праці, стимулювання педагогів до творчого пошуку, інноваційної діяльності на різних рівнях та створюють середовище для публічної діяльності, професійного спілкування, самореалізації та саморозвитку управління.

Список використаних джерел:

1. Бужиков Р. П. Дидактичний потенціал інтернет-технологій в сучасній системі освіти. Проблеми освіти, 2011. № 66. С. 40-44.
2. Гладкова В. М., Панченко А. Г., Панченко Г. В. Використання сервісів google в управлінні закладом середньої освіти [Електронний ресурс]. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету, 2017. № 3. URL:<http://openedu.kubg.edu.ua/journal/index.php/openedu/article/view/100#.WfbYQY-0Oos>
3. Гречко А. В. Інтелектуалізація та впорядкування інтерфейсів систем електронного документообігу: автореф. дис... к. фіз.-мат. н.: 01.05.03. НАН України Ін-т кібернетики ім. В.М. Глушкова. Київ. 2006. 19 с.
4. Колесникова И. А. Открытое образование: перспективы, вызовы, риски. Высшее образование в России, 2009. № 7. С. 12-23.
5. Коцюк Ю.А., Данилець Ю.О. Системи електронного документообігу у вищому навчальному закладі: тенденції та перспективи впровадження. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». Острог: Вид-во НУ«ОА», травень 2016. № 1(29). С. 71–75.
6. Пономаренко Н. Служба GOOGLE CLASSROOM як засіб формування мовленнєвої компетентності майбутніх молодших спеціалістів з журналістики. Молодь і ринок, 2019. №11. С. 158–164.
7. Советов Б. Я. Информационные технологии: учеб. для студ. вузов. 2-е изд., стер. М.: Высш. шк., 2005. 264 с.

Андрушкова Лариса Олександрівна,

викладач музичних дисциплін вищої категорії,

КЗ СОР «Лебединський педагогічний коледж імені А.С. Макаренка»

ПЕДАГОГІЧНЕ КЕРІВНИЦТВО ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК МУЗИЧНОГО СПРИЙМАННЯ

У статті розглядаються питання розвитку та формування сприйняття музики учнів загальноосвітньої школи, визначення поняття «музичне сприймання», його психолого-фізіологічні особливості. Стаття детально розкриває вікові особливості сприймання музики молодшими школярами та підлітками, етапи організації ознайомлення з музичним твором, а також методи і прийоми активізації музичного сприймання.

Ключові слова: музичне сприймання, емоційно-чуттєва сфера, керівництво музичним сприйманням, процес осмислення музики, художньо-педагогічний аналіз.

Музика живе в кожному з нас. Вона вирує в людських душах, спонукає до дії, творить дива. Музика – це мистецтво і як будь-яке мистецтво, музика допомагає людині пізнавати оточуючий світ, пізнавати себе. Значення музики у формуванні дитини важко переоцінити. Музично-естетичне виховання являє собою процес реалізації виховної функції музики в цілях формування гармонійного розвиненої особистості, її активної естетичної позиції.

Сучасна музична педагогіка розуміє музичне виховання як формування духовності людини, її морально-естетичних уявлень, здатності розуміти й оцінювати крізь призму мистецтва життєві явища, тобто це формування людини та її музичної культури [2, с. 85].

Основою виховання музичної культури школярів є розвиток сприймання музики.

Мета статті – розглянути і конкретизувати педагогічне керівництво процесом формування навичок музичного сприймання.

Мета зумовила конкретні **завдання**, а саме:

1. Розкрити поняття «музичне сприймання», психолого-фізіологічні особливості музичного сприймання.
2. Розглянути основні етапи організації ознайомлення з музичним твором.
3. Визначити і охарактеризувати методи активізації музичного сприймання та показати їх практичне використання.

Проблема сприймання музики привертає увагу вчених-психологів (Н. Берхин, С. Науменко, А. Готсдинер, Б. Теплов, О. Костюк та ін.) на необхідність розвитку різних сторін сприймання звертали увагу музикознавці-практики (Ю. Алієв, Е. Абдулін, Б. Асаф'єв, Л. Горюнов, О. Лобова, О. Ростовський, О. Рудницька, Р. Тельчарова, Л. Школяр та ін.) [1, с. 90].

Б. Яворський говорив, що в основі сприймання лежить уміння мислити, сприймати музику як виразну мову. Тому рекомендував поряд з емоційним впливом розуміти музичну форму і засоби виразності. Але все ж на першому плані стоїть безпосереднє емоційне сприймання, а потім перехід до детального аналізу твору. Б. Теплов вважав, що одне з найважливіх завдань при розвитку сприймання – збереження емоційного відношення при рості свідомості. М. Тараканов (сучасний вчений) вважає, що аналіз музичних творів поглиблює їх емоційне сприймання. Д. Кабалецький відводив музичному сприйманню домінуючу роль [5, с. 110].

Сприймання – відображення в корі великих півкуль головного мозку предметів і явищ оточуючого світу, що діють на даний момент на органи чуття. Ми не сприймаємо предмети по окремих якостях, а відображаються вони в цілому, в різноманітності їх властивостей і якостей.

Музичне сприймання – активна діяльність суб'єкта, складний процес, в основі якого лежить здатність чути, переживати музичний зміст твору, як художньо-образне відображення дійсності.

Музичне сприймання дітей порівняно з дорослими не є нижчим, а навпаки незрівнянно багатшим за силою емоцій, вражень, чистотою і красою вольових напружень. Отже, дитяче сприймання належить розглядати не як елементарний рівень, а як особливу сферу дитячої життєдіяльності. Особливості музичного сприймання молодших школярів визначаються обмеженістю життєвого і музичного досвіду, специфікою мислення (наочно-образне), невмінням узагальнювати.

Процес формування музичного сприймання полягає у розвитку в слухачів здатності до усвідомлення сприйнятого образу. Вчителі підходять до цієї проблеми по-різному. Найбільш логічний шлях: розвиток цілісного музичного сприймання з поступовим виявленням найяскравіших музичних засобів, розумінню учня.

У розвитку музичної сприйнятливості можна виділити такі **етапи**:

1. Формування у дітей емоційного відношення до музики, розвиток асоціативного фонду.
2. Формування необхідного обсягу знань і вмінь.
3. Спрямування набутих знань, вмінь, досвіду на глибше переживання і осмислення музичного твору.

Такий шлях приводить до ефективного розвитку музичної сприйнятливості.

Формуванню навичок музичного сприймання допомагає **досвід** дітей:

- комунікативний (спілкування) – розрізнення різних ситуацій спілкування, в яких людина стикається з музикою (функції музики в житті, кількість учасників, умови виконання і сприймання);
- мовний – перенесення інтонаційного і синтаксичного досвіду мови на спів і слухання музики, збагачення мовного запасу специфічними термінами (таблиці з емоційними характеристиками музики). Необхідність знайти точні слова для характеристики музики спонукає не тільки уважно слухати, а й усвідомлювати зміст музики;
- руховий – рухами передати характер музики, зміну характеру;

- ігровий – використання гри як основного виду діяльності в початкових класах;
- сенсорний (чуттєвий) – розвиток емоційної сфери, асоціативного фонду.

Специфіка керівництва музичним сприйманням полягає в тому, що в процесі сприймання музики спостерігається процес «присвоєння», «наближення» об'єктивного змісту твору до кожного слухача, розгляд його крізь призму суб'єктивних якостей і прагнень особистості.[3,с.14] Слухати музику можна активно і пасивно. Формування музичного сприймання неможливе без розвитку слухової спостережливості учнів, без **виховання культури спостережливості**. «Метою і завданням музичної педагогіки в школах є розвиток слухових навичок шляхом розумно поставленого спостереження музичних явищ» (Б. Асаф'єв)

Спостережливість не є вродженою якістю, вона розвивається. Щоб спостереження стало методом пізнання, воно має відповідати певним **дидактичним умовам**:

- учень повинен зрозуміти завдання;
- мати попередні знання;
- володіти прийомами спостереження;
- спостерігати вибірково, відповідно до теми чверті;
- повинен бути новий матеріал, щоб спонукати пізнавальну активність школярів;
- результати спостереження фіксуються в записах, схемах, малюнках. Неодмінною умовою спостереження музики, її естетичного сприймання є **зосередженість слухової уваги**. [5,с.158]

Основні етапи організації ознайомлення з музичним твором:

1. Вступне слово вчителя. 2. Виконання твору. 3. Художньо-педагогічний аналіз музичних творів. 4. Повторне слухання. 5. Впізнання.

Успішність формування музичного сприймання школярів залежить від методичного забезпечення навчального процесу. Учитель повинен володіти багатьма методами і прийомами, щоб обрати найдоцільніші для вирішення конкретного завдання. При їх виборі потрібно враховувати особливості психічного і фізіологічного розвитку школярів. З огляду дослідників (І. Кулагіна, А. Люблінська, Л. Обухова) учнів молодших класів характеризує мало диференційоване сприймання, слабка довільна увага, але краще розвинена – мимовільна, спрямована на все нове, яскраве, наочне; яскрава емоційність дітей, їх допитливість, безпосередність у прояві своїх почуттів. У підлітків зростає роль знань у музичному сприйманні, посилюється прагнення до предметно-образного тлумачення творів, осмислення засобів музичної виразності.

Основними методами формування музичного сприймання Б. Асаф'єв вважав метод наведення – звукове, вербальне та інтегроване, сутність якого полягає у такому доборі музичних творів та впливів, які дають змогу непомітно для слухачів спрямувати їх сприймання до «розумної мети»; метод спостереження, за допомогою якого активізується слухова увага до музики, що звучить, є невід'ємним при застосуванні будь-якого методу. Доцільніше виділяти групи методів наведення (бесіда, розповідь, пояснення, коментування) та спостереження (художньо-педагогічний аналіз, моделювання, зіставлення за контрастом і аналогією тощо).

Отже, пізнання навколишнього світу засобами музичного мистецтва, формування повноцінного музичного сприймання вимагає розвитку емоційної сфери дітей, їх художньо-творчої активності, здатності до розуміння і переживання музики, збагачення естетичного досвіду. Ефективність цього процесу значною мірою визначається якістю педагогічного керування, яке має спрямовуватися на створення оптимальних умов для музичного розвитку особистості, забезпечення глибокого осягнення учнями змісту музичних творів.

Оскільки педагогічне управління музичним сприйманням має своєрідний характер, учитель музики має знати не тільки методи управління, а й володіти педагогікою як мистецтвом. Вчителю слід бути уважним до дітей, підтримувати емоційну тональність спілкування, передбачати реакцію, вміти аналізувати поведінку учнів, відчувати їх настрої. Важливо застерегти вчителя від використання методів заради методів. Тільки за такої умови педагог «заражає» дітей своєю

любов'ю до музики, наповнює їх радістю та естетичними емоціями, допомагає зрозуміти, що музика створена на благо – на благо миру і життя, любові і щастя, перемог і звершень.

Список використаних джерел:

1. Алиев Ю. Б. Настольная книга учителя музыканта. М.: ВЛАДОС, 2000. 336 с.
2. Ветлугіна Н. Музичний розвиток дитини. Київ: Музична Україна, 1997. 94 с.
3. Гумінська О. О. Уроки музики в загальноосвітній школі. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. 28 с.
4. Кабалевський Д. Б. О трех китах и многом другом. М.: Просвещение, 1976. 110 с.
5. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання: Навч. посібник. КІЗМН. 1997. 256 с.

Антонченко Марія Олексіївна,
доцент кафедри освітніх інформаційних технологій
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
кандидат педагогічних наук, доцент

ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА ЯК СКЛАДОВА ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

У статті досліджено роль і місце інформаційно-цифрової компетентності педагога у системі розвитку професійних компетентностей в умовах післядипломної освіти. Зроблено висновок, що інформаційно-цифрову компетенцію педагога потрібно розвивати постійно та цілеспрямовано на протязі всієї професійної діяльності вчителя, і що її формування та розвиток дозволяє розв'язувати проблеми підготовки педагога до використання інформаційних технологій у своїй професійній діяльності та підвищувати загальний рівень професійної компетенції.

Ключові слова: компетенції, професійна компетенція, інформаційно-цифрова компетентність педагога, післядипломна освіта.

Реформування системи освіти до світових стандартів, що відповідають сучасному стану науково-технічного прогресу та інформатизації всіх сфер життєдіяльності, є однією з актуальних проблем сучасного суспільства України. Це передбачає принципово нові функції освіти і роль педагогічних кадрів по забезпеченню відповідності освіти запитам і вимогам сучасного інформаційного суспільства. При цьому значно підвищує вимоги до рівня підготовки педагогів, їх особистісних і професійних якостей. Компетентнісний підхід до навчання педагогічних працівників сприяє створювати такий педагогічний потенціал, що спроможний вести ефективне навчання в умовах швидких соціально-економічних змін, формувати та розвивати сучасні професійні компетентності педагогів.

Однією зі складових професійної компетентності педагога є інформаційно-цифрова компетентність. Вчителі повинні вміти орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати, аналізувати інформацію та застосовувати її для самоосвіти та навчання учнів. Формування інформаційно-цифрової компетентності на сучасному етапі розвитку освіти слід розглядати як одну з пріоритетних завдань професійної підготовки педагога. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що досліджували поняття інформаційної компетентності такі науковці, як П.В. Беспалов, А.А. Єлізаров, Н.В. Насирова, О.В. Овчарук, М.І. Жалдак, Н.В. Морзе та інші, але ж вони стосуються, в основному, формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх фахівців, тобто студентів. Але аналіз напрямів формування інформаційно-цифрової компетентності педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти є недостатнім і досить актуальним.

Метою статті є дослідити роль і місце інформаційно-цифрової компетентності педагога у системі розвитку професійної компетентності в умовах післядипломної освіти.

Однією з головних завдань підвищення кваліфікації педагога в умовах післядипломної освіти є розвиток його професійної компетентності, як загальної здатності, що базується на знаннях,

досвіді та цінностях особистості. Професійна компетентність не обмежується і не суперечить набутим знанням, умінням і навичкам, вона передбачає здатність осмислено їх використовувати, враховуючі сучасні наукові досягнення та власний практичний досвід. В нашій роботі ми будемо користуватися таким визначенням цього поняття: «компетентність – це динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [5, с.10].

Проблемою дослідження професійної компетентності педагога займалися і займаються багато зарубіжних і вітчизняних вчених: Л.С. Ващенко, В.М. Введенський, М.І. Жалдак, І.О. Зязюн, М.В. Корнілова, О.І. Локшина, Н.Г. Ничкало, О.В. Овчарук, О.І. Пометун, А.В. Хуторський, О.Я. Савченко, С.О. Сисоєва, О.М. Семенов, І. Шмиголь та ін.

Аналіз сучасної науково-педагогічної літератури дає нам підстави стверджувати, що більшість науковців (В.Н. Введенський, Р.С. Гуревич, Л.М. Мітіна, С.Г. Молчанов, С.Г. Пільова, В.Я. Синенко, К.В. Шапошников) вважають, що професійна компетентність педагога – це сукупність знань, умінь, навичок, досвіду, а також його особистісних якостей.

Виділенням структурних компонентів професійної компетентності педагогів та їх змісту займалися такі науковці як Р.Гуревич, А.Орлов, І.Зязюн, Л.Карпова, Т.Ісаєва, С.Іванова, А.Марченко, А. Морозов, Д.Чернилевський, І.Бех, В.Крижко, Н.Кузьміна, О.Маркова, І.Міщенко, В.Пелагейченко та ін., але єдиного підходу щодо цього питання в науковців немає.

За аналізом праць науковців можна визначити такі ключові компоненти професійної компетентності: інформаційно-цифрова компетентність, комунікативна компетентність, пізнавально-інтелектуальна компетенція, методична компетенція, діагностична компетенція, прогностична компетенція, психологічна компетентність, організаторська компетенція, компетенція творчості, дослідницька компетенція, оцінно-контрольна компетенція, рефлексивна компетенція, аналітична компетенція, стимулююча компетенція, соціальна компетентність, громадянська компетенція [2] та особистісні якості вчителя.

Ми бачимо, що інформаційно-цифрова компетентність є однією з ключових компонентів професійної компетентності педагога. Виділення інформаційно-цифрової компетентності як окремої складової професійної компетентності педагога обумовлено активним використанням інформаційних технологій у всіх сферах людської діяльності, в тому числі і в освіті. Її важливість підкреслена у державних цільових програмах з освіти та інформатизації [3-5].

Так, у концептуальних засадах реформування середньої школи «Нова українська школа» наголошується, що запровадження інформаційних технологій в освітній галузі має перейти від одноразових проєктів у системний процес, який охоплює всі види діяльності. Інформаційні технології суттєво розширяють можливості педагога, оптимізують управлінські процеси, таким чином формуючи важливі для нашого сторіччя компетентності» [5, с.8].

Учитель виступає головним джерелом наукової, світоглядної і морально-естетичної інформації. Для вчителя важливо широта кругозору, ерудиція, глибоке знання предмета викладання, методику його викладання, володіння практичною стороною знань, що позитивно позначається на формуванні у школярів умінь і навичок. На основі аналізу педагогічних досліджень з цього питання дамо дефініцію поняття «Інформаційно-цифрова компетентність педагога». Це інтегрований результат особистості педагогічного працівника по оволодінню сучасними інформаційними технологіями та застосуванню їх у власній професійній діяльності, який формується на основі оволодіння ним змістовим, діяльнісним і мотиваційним компонентами досвіду роботи з різноманітною цифровою інформацією [1].

Інформаційно-цифрова компетентність передбачає: впевнене та критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні; інформаційну й медіа-грамотність та культуру; володіння основами програмування,

роботи з базами даних; алгоритмічне мислення; навички роботи та безпеки в Інтернеті та кібербезпеки; розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо) [5, с.11].

Розвиток інформаційно-цифрової компетентності ґрунтується на використанні комп'ютерної техніки і телекомунікацій, відео- й аудіотехніки, засобів сучасних інформаційних технологій, наприклад, таких, як хмарні технології та мобільні додатки. Ці засоби надають додаткові можливості для комунікації, отримання матеріалів, зворотного зв'язку, оцінювання (зокрема, автоматичного тестування), та управління в освіті. І що саме головне – вони постійно набувають розвитку, тому розвивати інформаційно-цифрову компетентність педагогічних працівників потрібно постійно.

Розвиток інформаційно-цифрової компетентності педагогічних працівників здійснюється: під час навчання в педагогічних навчальних закладах; під час курсів підвищення кваліфікації в умовах післядипломної педагогічної освіти; шляхом самоосвіти; шляхом проведення курсів окремими потужними міжнародними ІТ-корпораціями тощо.

Що стосується розвитку інформаційно-цифрової компетентності педагогів у системі післядипломної освіти, вона реалізується через навчання з використанням інформаційних технологій. Цей процес умовно можна поділити три етапи: підготовчий, основний та підсумковий.

На підготовчому етапі на основі аналізу новітніх ІКТ та інноваційних освітніх технологій, використовуючи діяльнісний та компетентностний підходи, здійснюється формування переліку навчальних дисциплін інформаційної ланки для різних форм навчання: очної, очно-дистанційної, дистанційною та кредитно-модульної.

На цьому ж етапі формуються типові програми та робочі програми навчальних дисциплін. Основною дисципліною для усіх педагогічних працівників на якій здійснюється розвиток інформаційної компетентності педагогів є дисципліна «Інформаційно-цифрові технології навчання». Програми та зміст навчання цієї дисципліни постійно оновлюється. Далі здійснюється безпосередньо навчання педагогічних працівників. На підсумковому етапі здійснюється моніторинг ефективності навчання педагогічних працівників різних спеціальностей.

Таким чином в процесі навчання дисциплінам інформаційної ланки здійснюється розвиток інформаційно-цифрової компетентності педагогічних працівників. Так як усі ключові компоненти професійної компетентності педагога взаємопов'язані, то здійснюється і розвиток професійної компетентності педагогів в цілому.

Підбиваючи підсумки, ми можемо зробити висновок, що інформаційно-цифрову компетентність педагога потрібно розвивати постійно та цілеспрямовано на протязі всієї професійної діяльності вчителя.

Формування та розвиток інформаційної компетентності дозволяє розв'язувати проблеми підготовки педагога до використання інформаційних технологій у своїй професійній діяльності та підвищувати загальний рівень професійної компетентності.

Перспективами подальших розвідок у даному дослідженні можуть бути конкретизація змісту інформаційно-цифрової компетентності педагога та визначення рівнів її сформованості.

Список використаних джерел:

1. Антонченко М.О. Сутність поняття «інформаційна компетентність педагога». *Особистісно-професійна компетентність педагога: теорія і практика: матеріали І Всеукр. наук.-метод. практ. конференції* (28 лютого 2017 р.) / за заг. ред. Л.В. Сєрих. Суми: НІКО, 2017. С. 21–24.
2. Банашко Л. В., Севастьянова Б.С. Кришук С.І. Тафінцева О.М. Концепція педагогічної компетентності [URL: http://www.kgpa.km.ua/?q=node/233](http://www.kgpa.km.ua/?q=node/233)
3. Закон України від 02.12.2012 № N 5463-17 «Про Національну програму інформатизації» [URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80)

4. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / НАП України / редкол.: В.Г. Кремень, В.І. Луговий, А.М. Гуржій, О.Я. Савченко / за заг. ред. В.Г. Кременя. Київ: Педагогічна думка, 2016. 448 с.

5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. [URL:http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczyia.pdf](http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczyia.pdf)

Артеменко Олена Володимирівна,

практичний психолог

Недригайлівської спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів
(опорний заклад) Недригайлівської селищної ради Сумської області

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ LEGO-ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розкрито можливість застосування LEGO-ТЕХНОЛОГІЙ для розвитку креативного мислення учнів.

Ключові слова: креативне мислення, LEGO-ТЕХНОЛОГІЙ.

Актуальність дослідження. Сьогодні народжується нова школа, в якій учень може повноцінно жити, проектувати своє майбутнє, свій життєвий шлях, проявляючи власні здібності та можливості, маючи бажання до самовдосконалення, самоосвіти та самовиховання.

Питання розвитку креативності молодших школярів є надзвичайно актуальним у наш час. Адже саме зараз наша країна потребує людей, які можуть приймати сміливі та нешаблонні рішення, вміють мислити творчо.

Сучасність вимагає нестандартного бачення проблеми, пошуку дійових нешаблонних рішень, кількох варіантів розв'язання запропонованої задачі, розглядання відомого з нових позицій. Така творча діяльність дитини забезпечується специфічними здібностями, які називають креативністю. Вона полягає в умінні висувати неординарні ідеї, уникати в мисленні традиційних схем. Здатність до креативності у молодших школярів є неймовірно високою. Дитина високої творчої спрямованості бажає з головою заглибитись у те, що її цікавить, вона дуже винахідлива в образотворчій діяльності, іграх, висловлює багато різних міркувань. Зрозуміло, що здатність дитини до творчості, поєднана з високим інтелектуальним рівнем, це виняток, рідкісне явище у звичайному класі. Проте потенційна творчість притаманна кожній дитині. Завдання учителя – створювати умови, за яких схильність дітей до нового, нестандартного, бажання самостійно вирішувати поставлені задачі можуть дістати розвитку.

Найбільш ефективними на сьогодні є креативні методи навчання, тому, на мій погляд, опрацювання цієї теми є дуже актуальним. Креативне навчання – це специфічна форма організації навчальної діяльності, мета якої – забезпечення комфортних умов, за яких кожен учень відчував би свої успіхи, інтелектуальну роботу, продуктивність навчання, недопущення домінування однієї думки над іншою. З точки зору психології (Е. Фром), креативність – це здатність дивуватися, відшукувати рішення в нестандартній ситуації, спрямованість на нове і вміння глибоко усвідомлювати власний досвід.

Мета дослідження. Розкрити систему вправ для розвитку креативного мислення учнів в умовах Нової української школи із використанням LEGO Duplo та LEGO System.

Виклад основного матеріалу. Робота з конструктором ЛЕГО дозволяє молодшим школярам у формі пізнавальної гри дізнатися багато важливих ідей і розвинути необхідні в подальшому житті навички. Відбувається знайомство із навколишнім світом за допомогою гри та творчості. Адже творчість – процес діяльності людини, унаслідок чого з'являються матеріальні та духовні цінності. Тому роботу з дітьми організовую так, щоб переважав фактор пошуку, а це стимулює розвиток здібностей кожної дитини. Деякі вправи для розвитку креативного мислення із використанням LEGO Duplo та LEGO System.

1. Вправа «Магічні перетворення»

Мета: розвиток креативності, уяви та мислення, уміння висловлювати думку усно, здатність до співпраці у групі, розвиток зв'язного мовлення.

Час виконання: 20 хв.

Хід вправи. Промовте першу літеру свого ім'я, за допомогою LEGO System побудуйте її. Перетворіть цю літеру на чарівну істоту. (5 хв.). Вигадайте спільну історію в групі, казку, героями яких будуть ваші істоти. Розкажіть її в 4 реченнях (час виконання 10 хв.).

2. Вправа «Художники»

Мета: помічати і складати візерунки, експериментувати, генерувати оригінальні ідеї, працювати самостійно і в групі, долучатися до виконання проблемних завдань, розмовляти про заплановані дії, використовувати набутий досвід представлення своєї роботи.

Час виконання: 20 хв.

Хід вправи. Давайте зараз побудемо художниками. Яких ви знаєте художників? Які ви знаєте картини? Які бувають види картин? Чим можна малювати? Якщо ми не маємо нічого? Давайте намалюємо за допомогою конструктора LEGO System. Що ми можемо намалювати? (Показати елементи конструктора, кольори, форму).

Уявіть, що я ваша муза, буду надихати вас творити. У правому верхньому куточку пропливала хмаринка, а в лівому верхньому куточку визирнуло сонечко. Між сонечком та хмаринкою пролітала пташечка. У правому нижньому куточку росло зимове дерево. Додайте щось до картини, щоб вона стала зимовим пейзажем.

Обговорення. Де ми можемо побачити картини? Давайте подивимось на пейзажі товаришів. Чи сподобались вам вони?

3. Вправа «Будування»

Мета: розвиток креативного, логічного мислення в проектній діяльності.

Час виконання: 30 хв.

Хід вправи. Чи знаєте Ви, що зашифровують в картинах? (Шифри, коди). Що таке шифри? (Система знаків, символів для передачі, обробки та зберігання різноманітної інформації). Для чого використовують шифри та коди? Пропоную вам відгадати шифр. **(ПРОЄКТ)**

У групах створити проекти на тему: театр, техніка, містобудування.

Обговорення в кожній групі. Які емоції у вас виникали, коли ви працювали у групі? Чи легко було домовлятися? Хто був лідером у групі?

4. Квест «Несподіваний виклик»

Мета: розвивати винахідливість, творче, креативне мислення, взаємодію у групі.

Час виконання: 30 хв.

Хід вправи. Із зоопарку зник слон. Що ми знаємо про нього: де проживає, що їсть? Що необхідно зробити в такій ситуації? Повідомити МЧС. Як це зробити? Зателефонувати. Давайте побудуємо телефон із System. Працівник зоопарку помітила, що зник слон і повинна повідомити оператора МЧС про випадок. Хто буде працівником зоопарку, а хто оператором МЧС? Необхідно розіграти цю ситуацію, чітко сформулювати повідомлення до МЧС.

Викликали МЧС. Які відома людина займається пошуками? Детектив. Що необхідно детективу для пошуку, бо він має поганий зір? Лупа. Скласти лупу із System.

Детектив шов по слідах в пошуках слона, але загубив їх. Хто може допомогти детективу віднайти слід слова? Хто має гарний нюх? Собака. Складіть собаку із ЛЕГО System. Детектив має поганий зір. Що йому допоможе в пошуках слона? Лупа. Складіть лупу із ЛЕГО System. Детектив почав досліджувати місце зникнення слона. Як ви думаєте, що могло статися, чому зник слон? Нам необхідно знайти докази. За допомогою пазлів група викладає слово «СЛОН».

5. Вправа «Збудуй міст»

Мета: розвиток креативного, творчого мислення творчо у вирішенні проблемних завдань.

Хід вправи. Розпочніть це завдання з обговорення поняття «міст», які функції виконує (Можна використати малюнки / зображення). Об'єднайте дітей у групи по 4 особи. Діти скидають свої цеглинки разом. Малеча роздумує, як побудувати міст через «річку» (лист паперу / тканина блакитного кольору на підлозі можуть слугувати уявною річкою).² Дорослий дає дітям час для обговорення і планування можливості з'єднання двох берегів річки.

Запропонуйте учням скласти мости майбутнього, між містами, країнами, планетами за допомогою конструктора LEGO System.

Обговорення. Як ви можете виміряти довжину мосту, щоб з'єднати береги цеглинками? Завдяки чому міст буде стійким? Що трапиться, якщо міст виявиться заважким? Які інші завдання ви можете запропонувати вашій групі?

6. Вправа «Відеовікторина».

Мета: розвиток креативного мислення учнів, розширення уявлення дітей про емоції, вчити дітей розуміти причини, які призводять до того чи іншого настрою.

Обладнання: нарізки мультфільмів, конструктор LEGO DUPLO, аркуш А4.

Час: 15 хв.

Хід вправи. Дітям пропонують перегляд 6 мультфільмів, визначити емоції персонажів за допомогою міміки та жестів, викласти цеглинки у відповідному порядку: жовта-радість, червона-злість, зелена-задоволення, оранжева-сум, голуба-ніжність, добро, синя-страх. Запропонувати учням у групах скласти казки, використовуючи цеглинки-емоції (кожне речення розпочинається із першої літери цеглинки).

7. Вправа «Будиночок емоцій»

Мета: формування позитивного ставлення до ровесників, моральних і вольових рис характеру.

Інструкція. Запропонувати учням попрацювати у парах. Кожен із вас має 6 цеглинок, а разом -12. Побудуйте будиночок тими «цеглинками – емоціями», в якому ви б хотіли жити, які б хотіли мати емоції завжди, які б мали ваші товариші та близькі люди.

Час виконання: 5 хв. (музика).

Обговорення. Поділіться своїми враженнями. В якому будиночку ви хочете жити, які там панують емоції? Яких ви бажаєте бачити своїх товаришів?

Головна ідея навчання конструктором ЛЕГО полягає у навчанні через дію, тобто здобуті знання у процесі конструювання та дослідження моделей. Це не лише гра, а й важливий чинник розвитку дітей. Цінність занять з конструктором ЛЕГО полягає в тому, що граючись дитина діє активно, розкрито, гра захоплює її почуття, інтелект, уяву, мислення, концентрується увага при виконанні конструкторської роботи. Саме ця праця допомагає дитині стати самою собою.

Дитина самостійно будує стратегії, знаходить ідеї і підходи до вирішення конкретних завдань, в нашому випадку завданнями виступає створення об'єктів з конструкторів. Розвиток креативного мислення в ранньому віці допомагає дитині формувати власну думку, добувати і застосовувати знання, знаходити нестандартні рішення будь-яких проблем. Дитина, що має навички креативного мислення швидко реагує на будь-яку проблемну ситуацію, оперативно знаходячи правильний і нестандартний вихід.

Лише вдала інтеграція сучасних педагогічних технологій інтерактивного, особистісно-орієнтованого, проектного навчання на основі постійного розвитку креативного і критичного мислення учнів дасть змогу розвивати творчі здібності, а значить, і формувати творчу особистість учня.

Список використаних джерел:

1. Анікіна Н. Педагогічна підтримка обдарованості. Київ: Знання, 2005. 210 с.
2. Барко В. І. Як визначити творчі здібності дитини. Київ: Знання, 1999. 120 с.
3. Барташнікова І. А. Розвиток уяви і творчих здібностей у дітей 5-7 р. Тернопіль: Богдан, 1998. 85 с.

4. Галкіна Т.В. Диагностика и развитие креативности. Развитие и диагностика способностей. М.: Наука, 1999. 124 с.
5. Гнатко Н.М. Проблема креативности и явление подражания. М.: Наука, 1999. 114 с.
6. Кліменко В. Механізм творчості: чи можна його розвивати? Київ: Шкільний світ, 2001. 95 с.
7. Рома О. Гра по-новому, навчання по-іншому. Метод. посібник. The LEGO Fundatoin, 2018. 44 с.

Аршавіна Лариса Вячеславівна,
учитель початкових класів вищої категорії, старший учитель,
Харківської санаторної школи № 1 Харківської обласної ради

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЕКОЛОГІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ І ЗДОРОВОГО ЖИТТЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ

У статті розглянуто шляхи формування та практичні засоби розвитку навичок екологічної грамотності і здорового життя молодших школярів на уроках читання.

Ключові слова: екологічна грамотність, молодші школярі, навички здорового способу життя, уроки читання.

Розв'язання глобальних екологічних проблем є одним із важливих завдань сучасного суспільства. Від забруднення навколишнього середовища страждають та хворіють рослини, тварини, люди. Для того щоб вижити, потрібно зберегти природу Землі. Тому не випадково одним із ключових напрямів вітчизняної державної освітньої політики, є формування здоров'язбережувального середовища та формування екологічної компетентності учнів. Варто зазначити, що тема екологічної культури та екологічної компетентності є актуальною не тільки в нашій державі, а й за кордоном. Ставлення до природи є показником рівня розвитку цивілізації та загальної культури людства. Яскравим підтвердженням глобального значення проблем є велика кількість міжнародних організацій, програм ООН (Програма сталого розвитку 1992 р.), програм ЮНЕСКО, законів.

Відповідно до нормативних документів, та впровадження Концепції «Нова українська школа» однією з важливих проблем є здійснення екологізації системи освіти. Нова українська школа – це реформи загальної середньої освіти, яку реалізовує Міністерство освіти і науки спільно з освітянами України. Нова українська школа – це освіта нових сенсів, дитиноцентризму і поваги до кожної людини. Екологічна грамотність і здорове життя – уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в межах сталого розвитку. Це усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, її здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя.

У Державному стандарті початкової загальної освіти передбачено ознайомлення дітей з основами екологічної грамотності та здорового життя з метою подальшої безперервної екологічної освіти. Як стверджують автори стандарту, чим раніше розпочнеться ця робота, тим вищою буде її педагогічна результативність, адже суспільство потребує грамотних у культурному, екологічному ставленні особистості до навколишнього середовища [1, с. 4-5]. Тому в кожній дитині треба виховувати людину з екологічним потенціалом.

Дидакти, В. Сухомлинський, К. Ушинський, А. Кузьмінський, учителі-практики С. Милоголовкіна, С. Сапунова, Н. Пантелейчук розглядали проблему екологічної освіти. Вони дійшли висновку, що основи дбайливого ставлення до природи важливо закладати у ранньому віці, та основою формування екологічного світогляду є знання, які закладені у початковій школі.

Молодший шкільний вік – важливий етап у розвитку екологічної культури особистості, адже діти надзвичайно чутливі до слова вчителя. Головна ідея Нової української школи – компетентнісне навчання. Це означає, що учні не просто будуть набувати знань, а вчитимуться використовувати їх на практиці й опановуватимуть навички. Для НУШ створено новий Стандарт

освіти і нові програми. Компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну або подальшу навчальну діяльність. Тобто формується основа знань, умінь, цінностей та навичок, що знадобляться випускникам української школи в професійному та приватному житті.

Відповідно до концепції НУШ у початковій школі учні мають працювати із науково-пізнавальними та художніми текстами екологічного спрямування переважно на уроках «Природознавства», «Читання», «Я у світі». Вважаємо, що саме на уроках читання є багато можливостей для формування навичок, екологічної грамотності і здорового життя та загальнокультурної компетентності молодших школярів¹.

Загальнокультурна компетентність має складник екологічну компетентність, що описана рядом науковців, зокрема Л. Пономаренко, А. Захлебним, А.Галєєвою та ін. Аналіз наукової літератури свідчить, що сьогодні немає однозначного визначення понять «екологічна культура», «екологічна компетентність». Неоднозначність трактувань зумовлює наявність у них таких складових, як «екологія» і «культура», «компетентність», які передбачають значну кількість трактувань. Окрім інтерпретація даного поняття пов'язана з різними аспектами вивчення та міждисциплінарним характером таких досліджень.

У тлумачному словнику під екологічною культурою розуміють поведінку й життя суспільства (окремого індивіда) на основі пізнання та раціонального використання законів розвитку природи з урахуванням близьких і віддалених наслідків змін природного середовища під впливом людської діяльності [2, с. 115]. Екологічна культура є складовою частиною світової культури, якій властиве глибоке усвідомлення важливості сучасних екологічних проблем у житті майбутнього покоління. Свідоме засвоєння й володіння екологічною культурою має розпочинатися ще з дитинства, одночасно із засвоєнням принципів загальної культури.

У сучасних дослідженнях обґрунтовується думка про те, що екологічна культура, екологічна грамотність і здорове життя є частиною загальнокультурної компетентності. Культура й екологічна культура співвідносяться як загальне й часткове соціоприродного розвитку суспільства, завдяки яким забезпечується збереження, покращення навколишнього середовища. Екологічна компетентність є способом поєднання людини з природою через більш глибоке пізнання і розуміння.

Екологічна культура – свідомість людини, життя за принципами природокористування, природо відповідності тощо. Це формування навичок та умінь розв'язувати соціально-економічні завдання без збитків для навколишнього середовища та здоров'я людей.

Екологічна культура як риса особистості має виникати в системі безперервного екологічного виховання та екологічної освіти. Читання творів екологічного змісту, на думку О. Я. Савченко, забезпечує мотивацію уроків читання, зумовлює загострення спостережливості, емоційності та допитливості. Цьому сприяє попередня робота з тематичними словниками на різних уроках, організація цілеспрямованих спостережень у природі за явищами, екскурсії та подорожі, походи, змагання [3].

Система формування екологічної культури молодших школярів на уроках читання передбачає використання додаткової літератури з екологічним змістом, використання проблемних ситуацій, фольклору, екологічних ігор, проведення «хвилинок-цікавинок». Важливо залучати дітей до самостійного пошуку інформації, яка вміщує матеріали, що мотивують учнів бережно ставитися до природи.

¹ Формування екологічної компетентності школярів. <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-ekologichnoi-kompetentnosti-skolaiv-64224.html>

² Мусієнко М.М., Серебряков В.В., Брайон О.В. Екологія: Тлумачний словник. Київ.:Либідь, 2004. 376 с.

³ Савченко О.Я. Методика читання у початкових класах. Київ, 2007. 334с.

Формування екологічної грамотності і навичок здорового життя засвоюється в процесі роботи над мовою, текстами, в процесі складання загадок, віршів, казок. Важливо використовувати інтерактивні та ігрові технології, зокрема застосовувати вікторини, кросворди, проводити інтегровані та нетрадиційні уроки з природознавства (урок-екскурсія, урок-подорож) тощо. Крім ілюстрацій, малюнків, що використовувати в якості наочного матеріалу на уроках, можна використовувати кліпи, рекламу, мультфільми які дозволяють показати дітям дуб, вербу, калину тощо. Така система роботи сприяє більш емоційнішому засвоєнню матеріалу, виховує любов до читання та бережливе ставлення до природи.

Важливо навчати учнів на проблемних ситуаціях, шукати відповіді на питання «як зупинити забруднення», як врятувати планету, як очистити від сміття і бруду місто чи село.

Отже, формування екологічної грамотності та здорового життя, екологічного мислення і культури на уроках читання відбувається засобами читання творів екологічного змісту, що надає урокам емоційності, чуттєвості, активізує природну допитливість молодших школярів. Сьогодні важливо також використовувати різні медіа, тексти довідкової літератури, з Інтернету, журналів, газет з метою формування вмінь раціонально користуватися природними ресурсами. Учитель має враховувати психологічні та педагогічні аспекти, компоненти, ланки формування екологічної грамотності та здорового життя, будувати систему роботи відповідно до ідей Концепції НУШ, з метою усвідомлення значущості природи і здоров'я, здатності дотримуватися здорового образу життя.

Головним завданням школи залишається не тільки виховати, але й навчити. Аби діти розуміли взаємозв'язки й мали цілісну картинку світу.

Список використаних джерел:

1. Гриневич Л. Школа має формувати цілісний світогляд. *День*. 2017. № 13/14(27-28 січ.) С. 18–19.
2. Вовк Т.В. Якісна середня екологічна освіта в умовах формування нової української школи. Молодий вчений. 2017. № 7. С. 345-348 .
3. Мусієнко М.М., Серебряков В.В., Брайон О.В. Екологія: *Глумачний словник*. Київ:Либідь, 2004. 376 с.
4. Савченко О.Я. Методика читання у початкових класах. Київ, 2007. 334 с.
5. Формування екологічної компетентності школярів. [URL:https://vseosvita.ua/library/formuvanna-ekologichnoi-kompetentnosti-skolaiv-64224.html](https://vseosvita.ua/library/formuvanna-ekologichnoi-kompetentnosti-skolaiv-64224.html)

Бахлова Ірина Миколаївна,

музичний керівник дошкільного навчального закладу (ясла-садок)
№14 «Калинка» м. Конотоп Сумської області

РОЗВИТОК МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ РІЗНОБІЧНО РОЗВИНЕНОЇ, ТВОРЧО АКТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті висвітлено погляди сучасних науковців на проблему розвитку музичних здібностей дітей старшого дошкільного віку. Встановлено, що музики має великий вплив на загальний розвиток дитини, на можливість бути самим собою, здатність передавати свої власні почуття, стан, настрої через музичні твори.

Ключові слова: розвиток, здібності, особистість, творчість, старший дошкільний вік, освітній процес, виховання, музичні заняття.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку нашого суспільства перед освітньою галуззю стоїть завдання виховання різнобічно розвинутої, творчо-активної особистості. Тому у практиці музичної освіти виникла проблема пошуку нових засобів у розвитку дитячих музичних здібностей, які є необхідною умовою гармонійного розвитку людини. Естетичне виховання спрямоване на розвиток здібностей в дітей старшого дошкільного віку сприймати, відчувати й розуміти прекрасне, помічати добре й погане, творчо й самостійно діяти, прилучаючись тим самим

до різних видів діяльності [4, с. 8]. Роздуми над цією важливою проблемою спонукають замислитися, як саме формувати творчу особистість в сучасних умовах дошкільних закладів освіти.

Аналіз актуальних досліджень свідчить, що проблема розвитку музичних здібностей дітей старшого дошкільного віку була і залишається об'єктом уваги багатьох науковців. Так, А. Арісменді, Г. Артоболевська, Н. Ветлугіна, О. Запорожець, М. Михайлова, С. Науменко, О. Радинова, К. Тарасова досліджували особливості розвитку музичних здібностей дітей старшого дошкільного віку. Проблема збагачення змісту музичного виховання дітей старшого дошкільного віку набула подальшого розвитку в працях В. Верховинця, О. Кононко, Т. Науменко, С. Русової, В. Шацької, А. Шевчук. Серед робіт, в яких розглядалися проблеми музичної психології, психології розвитку музичних здібностей дітей можна виділити здобутки Л. Бочкарьова, Г. Когана, Є. Назайкінського, І. Петрушина, Г. Ціпіна. Але слід відмітити, що розвиток музичних здібностей дітей старшого дошкільного віку є необхідною умовою гармонійного формування особистості, що в свою чергу потребує більш ґрунтовного дослідження та спричинило вибір теми статті.

Мета статті – висвітлити сучасні погляди науковців на проблему розвитку здібностей до музичної діяльності дітей старшого дошкільного віку та з'ясувати фактори, які впливають на успішність виховання різнобічно розвинутої, творчо-активної особистості.

Виклад основного матеріалу. Перебуваючи у постійному пошуку нових форм і методів виховного впливу на особистість, розуміючи потребу вдосконалення методик, зокрема музично-естетичного виховання, що використовуються в сучасній педагогічній практиці, а також приведення їх у відповідність з завданнями реформування системи освіти в Україні, заклади дошкільної освіти задовольняють потреби дітей у різних видах діяльності, відіграють значну роль у збереженні духовної єдності та спадковості поколінь, становлять підґрунтя для формування творчої особистості як основної продуктивної сили держави, стають важливою складовою національної системи освіти.

Добре ознайомившись з Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні, а саме із змістовною лінією «Світ мистецтва», розділом «Дитяча творчість», розуміємо головну мету всієї мистецької діяльності – творчого самовираження, тобто здатності дитини будувати образ світу (в слові, русі, малюнку тощо) та саму себе в цьому житті [2, с. 20]. На музичних заняттях дитині потрібно дати можливість бути самим собою. Дітям потрібна музика, а не розмови про неї.

Тому головним на музичних заняттях є не створення музичних шедеврів, а творчий процес. Творчість дітей ми розуміємо як вміння і бажання зробити щось по своєму. «Зіграй, станцюй, як ти хочеш» – ці магічні слова відчиняють перед дитиною ворота у світ фантазії. Важливо співати, гратись, рухатись, придумувати, змінювати, слухати власне виконання та виконання інших дітей. А можливість зробити по-своєму дає змогу дитині бути індивідуальною та неповторною.

Процес становлення і розвитку особистості кожної дитини відбувається неповторно, має свій темп і траєкторію руху. Тому у методичних рекомендаціях до Освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина» наголошується, що кожна дитина в свій час опанує необхідний рівень життєвої компетенції, що базується на знаннях і вміннях, ціннісних орієнтаціях та сформованих якостях. Важливим у цьому контексті є оптимальне поєднання різних форм навчання та способів організації дітей дошкільного віку, щоб спільно з іншими, але кожна за своєю траєкторією, дитина могла задовольнити пізнавальні потреби, розвинути базові особистісні якості, досягти дошкільної зрілості [5, с. 3].

Сьогодні обов'язок педагога дошкільної освіти – створити всі умови для всебічного розвитку дитини, розкриття її таланту, здібностей та обдарувань. На думку вчених музичний розвиток починається дуже рано. Музичні здібності дитини мають вроджену психо-моторно-емоційну природу. Слух виконує функцію приймача звукової інформації, і від того, як сприйнята інформація, виявляється емоційна реакція. Науково доведено, що звуковисотний слух, як слуховий компонент

музичного слуху не є визначальним у музичному розвитку дітей. Проте нині все ще побутує думка, що саме розвиток звуковисотного слуху лежить в основі музичного виховання дитини [3, с. 48].

Значний внесок у розробку загальної теорії здібностей вніс вчений Б. М. Теплов. У поняття «здібності» за його думки, укладено три ідеї. По-перше, під здібностями розуміється індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої. По-друге, здібностями називають не всі індивідуальні особливості, а лише такі, які мають відношення до успішності виконання будь-якої діяльності. По-третє, поняття «здібності» не зводиться до тих знань, навичок і вмінь, які вже вироблені в даної людини. Здібності, вважає Б. М. Теплов, не можуть існувати інакше, як у процесі постійного розвитку. Здібність, яка не розвивається на практиці, з часом втрачається, так як людина перестає нею користуватися [8, с. 49-52].

Від здібностей залежать і якість виконання завдань, рівні досягнень та сам процес виконання. Природа людських здібностей завжди викликала суперечки серед вчених. Ще з часів Платона існувала думка про те, що здібності біологічно обумовлені, а їх проявлення залежить від успадкованого генетичного фонду. Платон відмічав значний вплив на особистість мистецтва, здатність мистецтва вливати на характер і душу людини.

Англійський психолог Ганс Айзенк у процесі багаторічних досліджень прийшов до висновку, що у структурі успіху таланту 80% складають генетичні фактори. Результати його досліджень дозволяють стверджувати, що генетичну основу мають словесно-мовленеві здібності, пам'ять, здібності до уяви, до рахування. 20% залежить від соціальних умов. Музичність розглядається багатьма авторами як сукупність окремих, не пов'язаних між собою «талантів» – музичні відчуття та сприймання, музична дія, музична пам'ять та музична уява, музичний інтелект та музичне почуття – але в основі музичних прихильностей лежать сенсорні музичні здібності, які можуть бути виявлені у індивіда у пізній мірі та точно виміряні за допомогою спеціальних тестів.

Одним з основних завдань дошкільної освіти є організація освітнього процесу таким чином, щоб він сприяв розвитку особистості. Тому педагоги використовують різні форми організації музичного виховання дітей: самостійна музична діяльність, використання музики у повсякденному житті, музичні заняття, музичні розваги, музично – театралізовані свята, додаткові – заняття за інтересами дітей, гуртки (студії) [3, с. 8].

Додаткові форми роботи з музичного виховання – заняття за інтересами дітей, гуртки, студії (одне-два заняття на тиждень), через які реалізується варіативний зміст роботи з дітьми та поглиблюється зміст інваріативної складової згідно Базового компонента дошкільної освіти. Вони є формами мистецького збагачення дитячого життя (дитяча хореографія, дитячий оркестр, сольний спів) [3, с. 9]. Педагог працює з обдарованою дитиною на заняттях, а потім на гуртку, пам'ятає, що навчання – це процес дотримання наступності у розвитку дитини.

У вітчизняній дидактиці принцип диференціації розроблявся ще за часів К. Д. Ушинського. Думку про необхідність застосування диференційованого підходу як однієї з найефективніших форм індивідуалізації навчання в свій час висловлював В. О. Сухомлинський. На сучасному етапі зазначену проблему визнають актуальною М. В. Богданович, С. П. Лобачевська, О. Я. Савченко.

Найважливішою формою і засобом реалізації принципу індивідуалізації в освіті є природовідповідність педагогічних впливів. Принцип природовідповідності навчання поглинає собою ідеї «індивідуалізації і диференціації навчання».

Індивідуалізація навчання – це організація освітнього процесу, при якому вибір способів, прийомів, темпу навчання зумовлюються індивідуальними особливостями учнів.

Диференційований підхід у навчанні – це система дидактичних засобів, які дозволяють порізно організувати освітній процес різних категорій учнів у відповідності з їхніми потенціальними можливостями, груповими та індивідуальними особливостями, з урахуванням змісту та мети навчання. Саме при застосуванні диференційованого навчання ми намагаємося врахувати задатки особистості, її нахили, можливості, прагнення до саморозвитку.

Чимало дошкільників відчують потребу в реалізації свого творчого потенціалу. Вони з радістю виконують музичні вправи, легко застосовують додатковий пісенний матеріал, беруть участь у сольних номерах. Тому й не дивно, що індивідуальні музичні заняття діти сприймають як нагороду. А це свідчить про те, що гурткова робота з музичного виховання стає дедалі більш затребуваною і значимою [3, с. 43].

Зміст гурткової роботи з музичного виховання визначається Програмою гуртка, яку складає його керівник відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти, на основі чинної програми, якою користується у своїй діяльності педагог, з урахуванням власного досвіду педагогічної діяльності, вивчення педагогічного досвіду інноваційної діяльності з цього напрямку [8, с. 4-6].

Основними завданнями гурткової роботи художньо-естетичного напрямку є організація процесу музичного виховання й навчання дітей дошкільного віку, ознайомлення дошкільнят із здобутками народної музичної творчості України, сприяння вивченню рідної мови, культури та звичаїв свого народу; формування навчального інтересу та стійкої мотивації до музично-ігрової діяльності засобами українського дитячого музичного фольклору; сприяння формуванню широкого кола музичних, творчих здібностей, розвитку емоційної, інтелектуальної, сенсорної та вольової сфер особистості; на основі емоційного відгуку на народну музику, формування музичних здібностей – музичного слуху (тембрового, динамічного, звуковисотного, мелодичного, частково гармонічного), відчуття ладу, чуття музичного ритму, музичної пам'яті; формування комплексу вмінь і навичок, необхідних для здійснення різних видів музично-ігрової діяльності; включення вихованців у активну практичну роботу, розуміння і виконання, зокрема сценічного та музичних творів. Український дитячий музичний фольклор виконує ще й компенсаторну функцію: голосовий апарат у дошкільнят ще не сформований, а дитячий народний пісенний репертуар дозволяє співати дітям без напруги і отримувати велике емоційне задоволення від співу.

Сучасні дослідження особистості приводять до роздумів про те, що не тільки здібності, але й тверда людська воля дає можливість досягати успіхів у музичній діяльності. Тобто слід завжди пам'ятати, що потрібно розвивати не тільки дитячі здібності, але й сприяти формуванню характеру [6, с. 375-379].

За своєю природою дитяча творчість синтетична і часто носить імпровізаційний характер. Вона дає можливість значно повніше судити про індивідуальні особливості та своєчасно виявити здібності у дітей. Б. М. Теплов зазначає, що «раннє залучення дітей у творчу діяльність корисне для загального розвитку, цілком відповідає потребам та можливостям дитини» [8, с. 156].

Під час занять творчою діяльністю розвиваються творчі здібності. Основна вимога до діяльності, яка розвиває здібності – її творчий характер. Розвиток музичних творчих здібностей – це вироблення в дитини прагнення до прояву власної ініціативи, музичного таланту: прагнення створити щось нове, своє найкраще; прагнення розширити кругозір, наповнити новим змістом свої пізнання.

Висновки. Отже, дошкільний період життя людини є особливо важливим для соціокультурного становлення, накопичення й засвоєння знань та формування ціннісних орієнтацій особистості. Створюючи умови для виконання дітьми багатофункціональних ролей в освітньому процесі (дитина-слухач, дитина-виконавець, співак, музикант), ми впливаємо на комплексне формування і поступовий прояв музичних здібностей (музичний слух, ладове чуття, відчуття музичного ритму, музичну пам'ять) та формування музичної культури дітей старшого дошкільного віку. Таким чином музична діяльність є найкращим підґрунтям для виховання всебічно розвиненої творчо активної особистості, що не тільки обумовлює успіхи дітей в музичній діяльності, а впливає на підвищення їхнього інтелекту, сприяє розумовому й загальному розвитку старших дошкільників.

Список використаних джерел:

1. Активні технології навчання музики: методичні рекомендації для студентів педагогічних університетів / укл. Л. В. Пушкар: Суми, 2008. 39 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти. Київ, 2012. 64 с. [URL:https://lozdnz9.my1.ru/bazovij_komponent_doshkilnoji_osviti_ukrajini-nova.pdf](https://lozdnz9.my1.ru/bazovij_komponent_doshkilnoji_osviti_ukrajini-nova.pdf)
3. Використання інновацій в музичній діяльності з дітьми дошкільного віку: методичний посібник / укл. Л. Б. Міщенко. Суми: НІКО, 2017. 59 с.
4. Методика музичного виховання. Київ: Головне вид-во вид. об'єднання «Вища освіта», 1978. 255 с.
5. Методичні рекомендації до освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина». Київ, 2016. 351 с.
6. Немов Р. С. Психологія. 4-е издание. Москва, 2003. 476 с.
7. Романюк І. Гурткова робота з музичного виховання у дошкільному навчальному закладі. *Музичний керівник*. 2012. № 12.
8. Теплов Б. М. Психологія музыкальных способностей. Москва–Ленинград 1947. 334 с.

Безугла Наталія Миколаївна,
учитель біології, хімії, природознавства та основ здоров'я
Свеської спеціалізованої школи I-III ступенів №2 «ліцей»,
Ямпільського району, Сумської області

ПРОЄКТ ЯК ЗАСІБ ІНТЕГРАЦІЇ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН

У статті порушено ідею проєктного інтегрованого навчання та описано приклад створення музею Природи, де результати проєктної діяльності учнів перетворюються в експонати та засоби навчання.

Ключові слова: проєкт, інтеграція, інтегрований проєкт, міжпредметні зв'язки.

Постановка проблеми. У сучасній вітчизняній школі проєкт посідає чинне місце серед інноваційних методик і технологій навчання. Значимість його, як обов'язкового виду навчальної діяльності учнів, спрямованого на розвиток особистості та її самовдосконалення, відображена в навчальних програмах з усіх предметів.

Метод проєктів, як ідея побудови навчання на активній основі через доцільну діяльність учня у співвідношенні з його особистим інтересом, виник у США в 20-ті роки минулого століття, Зараз навчання на основі проєктів широко практикують у Швеції, Нідерландах, Данії, Німеччині та інших країнах Західної Європи, а також в Україні, Білорусії та Росії.

За цей час з'явилося декілька моделей проєктного навчання, а саме:

- Організація освітньої роботи на принципі самонавчання Жана-Овіда Декролі (Бельгія) – дитина має змогу працювати в своєму темпі, привчаючись самостійно мислити і діяти; гра – це творча діяльність дитини;
- «Школа майбутнього» (США) – заняття проводяться за індивідуальним планом (під керівництвом вчителя). Учні мають можливість навчатись в класі або самостійно;
- Школа спільного або кооперативного навчання (США) – учні складають плани навчальної роботи, допомагають один одному, оцінюють; основні форми роботи: різноманітні екскурсії, бесіди, дискусії, розвивальні ігри, творчі вправи;
- Дитячі клуби за інтересами Станіслава Шацького (Росія) – задоволення дитячих запитів, на розвиток ініціативи й самостійної діяльності дітей [4, 9-14].

Нині вітчизняна школа реалізує комплексну модель проєктної діяльності, де учні відповідно до власних інтересів можуть обрати тему проєкту, самостійно або в групі працювати над його реалізацією як на уроці, так і в позашкільний час, а також, відповідно до вікових особливостей та типології проєкту, працювати самостійно або під керівництвом учителя.

Досвід, а також презентаційні матеріали вчителів-практиків, показують, що отепер найбільшої актуальності набувають теми інтегрованих проєктів. За одним з визначенням Вікіпедії, інтеграція – це поєднання, взаємопроникнення. Це процес об'єднання будь-яких елементів (частин) в одне ціле. Процес взаємозближення й утворення взаємозв'язків [7]. Тому інтегрований проєкт будемо розглядати як проєкт, в процесі виконання якого використовуються знання з різних дисциплін.

Прикладом місцевого досвіду впровадження інтегрованих уроків біології та хімії є робота вчителів Ямпільська ЗОШ №2, Сумської області Н. Головач та Т. Борміної, які багато років поспіль практикують міжпредметні проєкти, а також друкують власні напрацювання в педагогічній пресі [1, с. 83-94].

Цікавим є досвід вчителя Запорізької гімназії №45 О. Гриценко. Особливої уваги заслуговує її проєкт «Друге життя черепашок», де природничі дисципліни інтегруються з філологією та мистецтвом, а саме: вивчення природи України (природознавство), написанням віршів та казок про черепашок (українська мова), малюванням картин (образотворче мистецтво), виготовленням поробок (трудове навчання). Кожна група захищала свою частину роботи на уроках природознавства, української мови, приймала участь у виставці поробок [4, с.40-42].

Актуальною залишається проблема довкілля, яка починається з маленьких містечок і сіл. Саме теми з екології як найкраще об'єднують природничі дисципліни з суспільно-гуманітарними, а також створюють умови для волевиявлення громадянської позиції учнівської молоді.

Таким чином, інтегрований проєкт не тільки дає можливість реалізувати навчальну й розвивальну функцію шкільної освіти, а й розкриває діалектичні взаємозв'язки, які об'єктивно діють у природі й суспільстві, та є предметом вивчення сучасних наук.

Однак, в педагогічній пресі не зустрічаються приклади зберігання і подальшого використання результатів проєктної діяльності учнів у навчальному процесі.

Мета статті: розповісти про шкільний музей Природа, в якому результати проєктної діяльності учнів перетворюються в експозиції та засоби навчання.

Виклад основного матеріалу. Дванадцять років у Свеській спеціалізованій школі I-III ступенів №2 «ліцей» Ямпільського району Сумської області функціонує шкільний музей **Природи**.

Ідея його створення виникла після того, як було накопичено багато учнівських матеріалів з навчальних екскурсій. Адже важливою частиною програм з біології та хімії є навчальні екскурсії. Під час таких уроків учні накопичують певний матеріал і потім, створюючи проєкти, звітують. В музеї матеріали розподілено за експозиціями. Така робота дає можливість проводити в музеї уроки, навчальні екскурсії, а також постійно поповнювати його новими матеріалами.

У музеї можна ознайомитись з флорою і фауною Сумщини. Тут представлено рослини, які ростуть в Ямпільському районі та селищі Свеса. У рекреації проводяться різноманітні заходи. Створено екскурсійну групу учнів, які проводять екскурсії для гостей школи. До речі, у 2009 році, музей приймав учасників республіканського семінару квітників і отримав схвальні відгуки.

Наведемо приклад двох інтегрованих проєктів, результати яких ввійшли до експозицій музею.

Проєкт. *Моделювання екологічної ситуації у навколишньому середовищі та прогнозування її змін.*

Мета – визначити екологічні фактори, які можуть негативно вплинути на ріст і розвиток рослин.

Завдання: 1) розробити штучні екологічні середовища, що моделюють реальні екологічні ситуації впливу на зелену рослину; 2) спрогнозувати зміни, що можуть виникнути під впливом різних факторів, та експериментально підтвердити їх; 3) зробити висновки та надати рекомендації.

З наукової літератури учні з'ясували, що до реальних екологічних ситуацій, що впливають на зелену рослину, належать засоленість, закисленість, залуженість, забруднення ґрунтів важкими

металами та органічними сполуками, а також забруднення, зумовлені надмірним (нераціональним) внесенням у ґрунт мінеральних добрив.

Для створення штучного екологічного середовища учні завчасно виростили розсаду томатів і капусти. Потім помістили їх у пробірки з розчинами, які моделювали різні середовища (засоленість ґрунтів – насичений розчин калій хлориду; закисленість – розбавлена хлоридна кислота; залуженість – 20% розчин натрій гідроксиду; забруднення важкими металами – 5% розчин мідного купоросу; надлишок добрив моделювали насиченими розчинами калій нітрату та калій хлориду; забруднення органічними сполуками – синтетичні мийні засоби). Дослідники фіксували час від початку експерименту і спостерігали за реакцією рослин. Результати заносили до таблиці.

Висновок було зроблено про те, що надмірна концентрація добрив, важких металів та органічних сполук, які потрапляють у ґрунт, негативно впливають на ріст і розвиток рослин та навіть призводять до їхньої загибелі.

Оскільки така робота потребує багато часу, то її учні виконували влітку в червні місяці, а результати (фотоматеріали, результати досліджень) демонстрували на уроці під час навчального процесу.

Проект. Проведення агрохімічного аналізу ґрунту (регіональні особливості).

Метою цієї роботи було вивчення екологічного стану ґрунту шляхом оцінювання його кислотності та засоленості найпростішим методом.

Завдання: 1) з'ясувати вплив агрохімічного складу ґрунту на ріст і розвиток рослин; 2) відібрати в науковій літературі метод агрохімічного аналізу ґрунту, який можна використати в шкільних умовах, та відпрацювати основні вміння його реалізації; 3) взяти декілька проб ґрунтів і дослідити їх агрохімічний склад; 4) зробити висновки та надати рекомендації.

Опрацьовуючи наукову літературу, учні з'ясували, що кислотність ґрунту – це важливий екологічний фактор, що визначає умови життєдіяльності ґрунтових організмів і вищих рослин, а також акумуляцію забруднювачів ґрунту (у першу чергу металів). При високій кислотності гальмується ріст і розвиток багатьох сільськогосподарських культур, пригнічується життєдіяльність мікроорганізмів, а отже, необхідно проводити його вапнування. Кислотність ґрунту визначають, вимірюючи величину рН сольової витяжки. Залежно від величини рН ґрунт може бути: сильнокислим ($\text{pH} \leq 4$), кислим ($\text{pH}=5$), слабокислим ($\text{pH} = 6$), нейтральним ($\text{pH}= 7$), лужним ($\text{pH} \geq 8$).

Виконуючи експериментальне дослідження, учасники проекту вчилися готувати сольову витяжку ґрунту та визначати за допомогою індикаторів його рН. Для дослідження брали ґрунт з трьох різних територій (с. Орлівка, с. Марчихина - Буда і смт. Свеса Ямпільського району Сумської області).

На основі експериментальних даних і зроблених висновків давали рекомендації, які сільськогосподарські рослини можуть рости і давати гарний врожай при тих чи інших показниках рН. Крім того, було зібрано гербарій рослин – індикаторів кислотності ґрунту, розроблено рекомендації щодо вапнування кислих ґрунтів.

Вважаємо, що виконання подібних проєктів сприяє об'єднанню окремих знань в систему, забезпечуючи їхню *інтеграцію*, полегшуючи формування в учнів природничо – наукових уявлень, знімаючи необхідність запам'ятовування великого обсягу знань, розвиваючи теоретичне мислення та практичні навички. Такі проєкти встановлюють міцні міжпредметні зв'язки між навчальними дисциплінами, вносять новизну в традиційну систему навчання, допомагають учням зрозуміти важливість вивчення основ наук як єдиної системи знань. Інтегровані проєкти роблять навчальний процес по-справжньому цікавим, а їх захист є необхідним для цілісного сприйняття світу та осмислення явищ навколишньої дійсності учнями, формування компетентностей.

Висновки. З огляду на все вищесказане, можна перекоонатись, що інтегровані проєкти завдяки міжпредметним зв'язкам формують в учнів цілісне світосприйняття, розуміння взаємозв'язків в органічному та неорганічному світі та розвивають уяву й науковий світогляд.

Проте не завжди в класах є учні, які бажають брати участь в проектах, або здатні до реалізації дослідницького проекту. Тому можливості музею Природи необмежені, а саме: допомагають на уроці візуалізувати певні взаємозв'язки і закономірності в природі, посилити принцип науковості в темі уроку, мотивувати і зацікавити учнів дослідницькою діяльністю, а також бути креативними, не повторюватися, іти вперед.

Список використаних джерел:

1. Головач Н. К., Борміна Т. М. Інтегровані уроки біології та хімії. Харків: Основа, 2018. 96 с.
2. Гречин О. П. Реалізація міжпредметних зв'язків при вивченні хімії. Харків: Основа, 2013. 121 с.
3. Задорожний К. М. Дослідна та проектна діяльність під час вивчення біології. Харків: Основа, 2008. 144 с.
4. Навчальний проєкт у школі / упор. Ж. Сташко. Київ: Видав. дім «Перше вересня». 2018. 106 с.
5. Технології навчання біології / Упор. К. М. Задорожний. Харків: Основа, 2007 (Бібліотека журналу «Біологія», вип. 2). 70 с.
6. Упатова І. П. Біологія 11 клас: зошит для лабораторних та практичних робіт (профільний рівень). Харків: Ранок, 2013. 128 с.
7. Проєкт (Вікіпедія). [URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/](https://uk.wikipedia.org/wiki/)

Берчанова Алла Миколаївна,
учитель біології і хімії вищої категорії
Глухівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1
Глухівської міської ради Сумської області

МУЛЬТИМЕДІЙНІ ЗАСОБИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ УРОКІВ ХІМІЇ І БІОЛОГІЇ

У статті досліджено актуальність використання мультимедійних технологій як засобу візуалізації уроків хімії і біології. Представлено використання на уроках хімії і біології інфографіки, віртуальної стіни Padlet, програмного забезпечення, створення мультимедійних презентацій.

Ключові слова: візуалізація, мультимедійні, хмарні технології, Інтернет-ресурси, інфографіка, віртуальна стіна.

Система освіти, відповідно до вимог сучасності, потребує докорінного переосмислення, практичної реалізації: навчитися пізнавати, навчитися працювати, навчитися жити. Сьогодні використання інформаційних технологій – одна з умов успішного вивчення природничих дисциплін.

Аналіз літератури із даного проблемного питання дозволяє виділити значний вклад у теорію сприйняття й засвоєння різних видів інформації, які внесли В. Беспалько, Л. Виготський, О. Леонтьєв, Н. Талізін та ін. Їх дослідження стосуються впливу мультимедіа на органи чуттєво-аудіовізуальної інформації.

Різноманітні питання розробки засобів мультимедійної візуалізації розглядаються в працях М. Беляєва, Л. Зайнутдінової, Г. Краснової, К. Кречетнікова, А. Солового, Л. Чуксіної.

Метою статті є визначення змісту мультимедійних технологій, її змістового наповнення для використання на уроках хімії та біології.

Мультимедійні технології дозволяють: побудувати відкриту систему освіти, що забезпечує кожному школяреві власну траєкторію навчання; корінним чином змінити організацію процесу навчання учнів, формуючи в них системне мислення. У зв'язку з цим науковці розрізняють візуальну, аудіальну, кінестетичну і мовну наочності.

До візуальної наочності належать ілюстрації, схематичні зображення, фотографії, тощо. До аудіальної – різноманітні аудіозаписи. Зразки речовин, які можна дослідити за допомогою

тактильних відчуттів, відносяться до кінестетичного виду наочності. До мовної – словесний опис, який здатний викликати утворення психічного образу навчального об'єкту.

У психолого-педагогічній літературі розрізняють два типи візуальної наочності: образну й необразну. До образної наочності відносять натуральні об'єкти, а також об'ємні, образотворчі (фото, малюнки), графічні (креслення, графіки) й умовні. До необразної наочності – схеми, таблиці, формули.

Сьогодні відома значна кількість візуальних засобів передачі інформації: дошка, плакати, схеми, мультимедійний проектор, збірні візуальні засоби (магнітні та шпилькові дошки), демонстраційні моделі, екран / монітор комп'ютера, інтерактивна дошка.

Будь-яка форма візуалізації інформації містить елементи проблемності. Чим більше проблемності в наочній інформації, тим вищий ступінь розумової активності учня [2].

Застосування мультимедіа дозволяє об'єднати текст, звук, графічне зображення, відео, флеш-анімації, дає можливість дуже швидко опрацювати інформацію у вигляді таблиць, схем, діаграм, визначити залежність між різними об'єктами і явищами, будовою та функціями.

Важливе значення має також і розвиток пізнавального інтересу учнів до уроків із використанням мультимедіа, що має загальне психологічне підґрунтя. Учні переходять від звичайної цікавості до допитливості, і як наслідок, – до розкриття причинно-наслідкових зв'язків [6].

Використання Інтернет-ресурсів забезпечує легкий доступ до інформації, що допомагає економити час, контролювати темпи навчання та мобільно ілюструвати всі проблемні питання, які виникають на уроці [4].

Найоптимальнішим засобом візуалізації, на мою думку, є мультимедійна презентація. Мультимедійні презентації та проекти слугують для учнів візуальною карткою пам'яті, бо задіюють різні канали сприйняття, у тому числі й асоціативну пам'ять учнів. Таке подання навчальної інформації формує в учнів візуальне мислення [3].

Використання мультимедійних презентацій полегшує роботу вчителя як лектора. На відміну від традиційної, комп'ютерна лекція має великі можливості використання ілюстративних матеріалів, відео, анімацію.

Демонстрація презентації, що супроводжує лекційну частину заняття, сприяє кращому засвоєнню матеріалу, поглиблює розуміння лекції.

Хмарні називають технології, які надають користувачам Інтернету доступ до комп'ютерних ресурсів сервера й використання програмного забезпечення як онлайн-сервіса [4].

Хмарні технології в навчанні надають ряд переваг: економія засобів на придбання програмного забезпечення (використання технології Office Web Apps (Office онлайн)); зниження потреби в спеціалізованих приміщеннях; виконання багатьох видів навчальної діяльності, контролю і оцінки on-line; економія дискового простору; антивірусна, безрекламна, антихакерська безпека та відкритість освітнього середовища для вчителів і учнів.

Google надає безліч додатків і сервісів, що допомагають у навчанні.

Ресурси для створення карт знань, візуалізації, які використовують під час підготовки до уроків: Visual.ly-<http://www.visual.ly.ly>; Infogr.am- <https://infogr.am/>; Piktochart – <http://piktochart.com>; Caco – <https://caco.com/>

Хмарно-орієнтовані ресурси: онлайн-лабораторії та тесторіуми дають учням необхідні інструменти для дослідження біологічних процесів та можливість проводити лабораторні роботи віртуально, у режимі хостингу. Учні виконують лабораторні роботи на сайті VirtuLab (<http://www.virtulab.net/index>), а онлайн-тестування на сайті «Тесторіум» (<http://www.testorium.net/>). Цим самим маю можливість користуватися вже готовими тестами або ж створювати власні.

Інфографіка здатна створити якісно новий рівень сучасного уроку. Через сучасну інфографіку можна не лише передавати інформацію, але й емоційно впливати на людину, сприяти розвитку в учнів мисленнєвих операцій, умінь аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення,

систематизації. Інфографіка забезпечує можливість давати оцінку вивченим явищам і фактам, сприяє швидкому запам'ятовуванню матеріалу [6].

Одним із видів інфографіки є інтерактивний плакат або віртуальна стіна, що є доступним освітнім інструментом, який органічно синтезує в інтерактивному форматі текст, графічні зображення, відео- та аудіоматеріали, мультимедійні файли, посилання на сторінки в Інтернеті, замітки тощо. Ця новітня технологія допомагає презентувати навчальну інформацію з теми повному, враховуючи комунікаційні потреби сучасної особистості [1].

Віртуальну стіну створюю засобами соціального сервісу Padlet (<http://ru.padlet.com>). Він є безкоштовним та доступним Web-ресурсом. Для роботи з Padlet реєстрація не обов'язкова. Сервіс володіє й іншими, цінними вчителю хімії та біології ознаками: легкість – додати текстове повідомлення дуже просто: необхідно лише два рази натиснути мишею по стіні; мультимедійність – до повідомлень можна додавати різноманітний контент: відео, аудіо, зображення, файли Word, PDF, Excel, Power Point, будь-які посилання на інші ресурси; узгодженість – одночасно на стіні можуть створювати повідомлення кілька користувачів; приватність – можна редагувати стіну іншим користувачам, дозволити повний доступ, поставити пароль або запросити користувачів по e-mail; мобільність – Padlet працює на всіх пристроях – мобільних, планшетах, нетбуках.

Наявність в школі прикладного програмного забезпечення «Віртуальна хімічна лабораторія. 8-11 клас», «Хімія. 9 клас», «Органічна хімія. 10-11 клас», «Біологія 8-9 клас Людина», «Загальна біологія 10 клас», «Віртуальна лабораторія. Біологія людини 8-9 клас», «Віртуальна хімічна лабораторія. 7-11 клас», комп'ютерного комплексу та проектора дає змогу вивести сучасні уроки хімії та біології на якісно новий рівень, оскільки активізує процес навчання шляхом використання нових привабливих форм подання навчальної інформації.

Електронне програмне забезпечення залучає учнів до активної пізнавальної діяльності з вивчення нового матеріалу візуалізацією знань за допомогою демонстраційно-енциклопедичних програм та презентацій PowerPoint, проведення віртуальних лабораторних та практичних робіт із використанням навчальних програм. Допомагає здійснювати закріплення знань проведенням тренінгів з використанням різноманітних навчальних програм. Здійснювати контроль та перевірку за програмами тестування й оцінювання, контролюючими програмами; проведення самостійної роботи учнів – програмами «Репетитор», через використання енциклопедій, різноманітних розвивальних програм. Можна проводити інтегровані уроки за методом проектів, результатом впровадження якого будуть створені web-сторінки, змодельовані телеконференції тощо.

Результати дослідження дали змогу зробити висновки. Використання мультимедійних засобів візуалізації дозволяє вчителям хімії і біології провести урок на якісно новому рівні, враховувати психологічні та вікові особливості дітей, значно посилити їх інтерес до вивчення хімії та біології, розвивати логічне мислення школярів, навички пошуку інформації, групової роботи, формувати ключові компетентності учнів, тим самим покращити якість їх знань із предмета.

Список використаних джерел:

1. Ахмедова Ю. Віртуальна стіна: сучасні інтерактивні технології у системі традиційної освіти. URL: <http://imso.koippo.kr.ua/hmura11/virtualna-stina-suchasni>
2. Зінченко В. Візуалізація навчання як засіб підвищення ефективності уроків біології. URL: <http://kafppo.inf.ua/user-files/conference2012.pdf>
3. Козленко О. Мультимедійні програми з біології : порівняння можливостей. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2004. № 2. С. 24–25.
4. Кусень М. Хмарні технології навчання. URL: <http://infosvit.if.ua/hmarni-tehnolohiji-v-navchanni/>
5. Савченко З. Застосування мультимедійних засобів на уроках біології в загальноосвітніх навчальних закладах. URL: <http://nbuv.gov.ua/>
6. Чепіжак В. Мультимедіа як засіб візуалізації навчального процесу на уроках біології. URL: <https://multiurok.ru/files/mul-timiediini-zasobi-vizualizatsiyi-urokiv-biolog.html>

Биркун Наталія Володимирівна,
вихователь Конотопського дошкільного навчального закладу
(ясла-садок) № 14 «Калинка» м. Конотоп Сумської області

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

У статті розглядаються поняття «екологічна культура» та «екологічна компетентність». На підставі теоретичного аналізу виділені екологічні компетенції і їх структурні компоненти. Розглянуто проблему формування екологічної компетентності у вихователів закладів дошкільної освіти.

Ключові слова: екологічна компетентність, екологічна культура, діти дошкільного віку, заклад дошкільної освіти, еколого-природнича освіта дошкільника.

Сьогодні в системі дошкільної освіти пріоритетного значення набуває реалізація завдань закладених у Базовому компоненті [4], одним із яких є еколого-природнича освіта дітей. Проблема екологічної компетентності дошкільників актуалізує потребу в педагогах дошкільної освіти, здатних будувати освітній процес відповідно до сучасних завдань й оновлених підходів. До переліку компетентностей, якими має володіти вихователь дошкільного закладу, для успішної реалізації еколого-природничої освіти дошкільників є: здатність до формування у дітей первинних уявлень про природне довкілля, властивості та відношення предметів; розвитку самосвідомості; здатність до формування у дітей ціннісного ставлення до природи, що має вияв в екологічно доцільній поведінці й діяльності в довкіллі [1].

Мета – уточнення складових екологічної компетентності вихователя дошкільного закладу щодо реалізації завдань еколого-природничої освіти дітей дошкільного віку.

Тривалий час у вітчизняній науці йдуть активні пошуки сутнісного визначення поняття екологічної компетентності. Більшість дослідників вважають, що екологічною компетентністю є інтегративна якість особистості, що відображає її здатність взаємодіяти в системі «людина – природа», яка базується на засвоєних екологічних знаннях, уміннях, навичках, ціннісних уявленнях, екологічно-значущих якостях особистості і досвіді екологічної діяльності. Проблема компетентнісного підходу, зокрема в системі дошкільної освіти ґрунтовно висвітлена у працях Г. Бєленької, Н. Гавриш, Н. Голоти, О. Кучерявого, І. Луценко, Н. Лисенко, М. Машовець, Т. Поніманської та ін., в яких науковці окреслюють зміст даного поняття та визначають структурні компоненти досліджуваної якості, з'ясовують механізми її формування.

Існуюча глобальна екологічна проблема спричинила необхідність формування у кожній людини екологічної культури як сукупності «керівних принципів, норм і зразків поведінки, що визначають взаємовідношення суспільства або окремої людини з оточуючим середовищем» [2, с. 135]. Екологічна культура – це якісно нова глобальна культура, в якій реалізуються сутність людини, його духовно-моральний потенціал, що відображає цілісне світорозуміння і світовідчуття. Її формування починається вже в дошкільному віці, коли закладаються основи базової культури особистості. У зв'язку з цим особливого значення набуває питання про компетентність вихователів дошкільних закладів освіти з досить розвиненим рівнем екологічної культури. Модернізація системи освіти, на всіх її ланках, пов'язана з реалізацією компетентнісного підходу, що дозволило ввести нове поняття, що характеризує професійний компонент екологічної освіти – екологічна компетентність.

Так, А. Новік-Качан вважає, що екологічна компетентність педагога це сукупність екологічних знань, умінь, навичок, а також організаторських і комунікативних умінь, що визначають готовність до здійснення професійної діяльності з формування в дітей екологічної культури, готовність до екологічно грамотної поведінки» [5, с. 11]. Аналіз цієї позиції, а також ряду науковців дозволив зробити висновок, що екологічна компетентність вихователя дошкільної освіти – це інтегративна якість особистості педагога, яка передбачає наявність високого рівня екологічної культури, а також

готовності до здійснення екологічної освіти дошкільників. Вона пов'язана з наявністю сукупності інтегрованих знань, умінь і переконань, а також особистісних якостей, що дозволяють ефективно проектувати і здійснювати екологічну освіту дошкільників.

Екологічна компетентність вихователя дошкільної освіти може бути розкрита через загальнокультурну, спеціальну та соціально-особистісну компетенції. Загальнокультурна компетенція визначається розвитком екологічної культури, тобто сформованістю екоцентричної екологічної свідомості та знань екології. Дана компетенція визначає високий професійний рівень педагогічної діяльності та включає не лише наявність спеціальних знань з теорії та методики еколого-природничої освіти дітей дошкільного віку, а й вміння застосовувати їх на практиці.

Таким чином, при зіставленні понять екологічної культури та екологічної компетентності вихователя дошкільного закладу необхідно звернути увагу на те, що екологічна культура – більш широка категорія, оскільки є необхідною особистісною якістю кожної людини, незалежно від її віку та освіти, будучи швидше громадянською характеристикою. Тоді як екологічна компетентність відображає рівень професіоналізму, якість професійної підготовки, відповідно передбачає і оволодіння екологічною культурою.

В ході дослідження було проведено опитування вихователів закладів дошкільної освіти з метою виявлення рівня їх підготовленості до здійснення екологічної освіти дошкільників. Отже, в результаті багато вихователів не володіють поняттями «екологічна культура», «екологічна свідомість», таким чином не диференціюють філософський, соціальний, психологічний аспекти екології. Головним завданням екологічної компетентності дітей дошкільного віку більшість вихователів вважають в кількісному збільшенні конкретних природознавчих знань, а не в пізнанні природи як єдиної спільності з властивими їй зв'язками і закономірностями. Вихователі в достатній мірі володіють методикою екологічної освіти дошкільників, проте в зв'язку з рядом причин не завжди ефективно використовують професійні знання, вміння і навички. Крім того, виявилось, що педагоги майже не володіють основами екології як науки.

Стосовно рівнів сформованості екологічної компетентності вихователя дошкільного закладу освіти науковці визначають: оптимальний, допустимий і неприпустимий. В їх основу лягли наступні критерії: ціннісно-мотиваційний – усвідомлена готовність здійснювати професійну діяльність на основі принципів компетентнісного підходу в контексті ідей сталого розвитку, яка включає в себе громадянську відповідальність за стан навколишнього середовища, а також глибоку переконаність у необхідності екологічної освіти дошкільників; когнітивний – знання основ природознавства та екології, теорії і методики екологічної освіти дітей дошкільного віку з урахуванням принципів компетентнісного підходу в контексті ідей сталого розвитку; діяльнісний – сформованість професійних умінь, що дозволяють успішно здійснювати екологічну освіту дошкільників [3, с. 227].

Отже, таке розуміння означеної проблеми диктує необхідність з'ясування переліку спеціальних компетентностей, які мають бути сформовані у вихователя дошкільного закладу для успішної реалізації завдань еколого-природничої освіти дошкільників, а саме:

– здатність до формування у дітей дошкільного віку первинних уявлень про природне (предметне, соціальне) довкілля, властивості і відношення предметів; розвитку самосвідомості (Я дитини і його місце в довіллі);

– здатність до формування у дітей дошкільного віку навичок екологічно доцільної поведінки і діяльності у природі.

Звичайно, що формування цих компетентностей здійснюється у поєднанні з іншими важливими фаховими компетентностями вихователя:

– здатність до розвитку допитливості, пізнавальної мотивації, пізнавальних дій у дітей дошкільного віку;

– здатність до розвитку перцептивних, мнемічних процесів, різних форм мислення та свідомості у дітей дошкільного віку;

– здатність до навчання дітей дошкільного віку суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки;

– здатність до формування у дітей дошкільного віку естетичного ставлення до довкілля, емоційного сприймання і переживання творів мистецтва тощо [3, с. 154].

Визначення компетентностей, які забезпечать успішність виконання професійної діяльності щодо реалізації завдань еколого-природничої освіти дошкільників, дає змогу конкретизувати вимоги до сучасного вихователя дошкільного закладу:

– вміння формулювати мету та завдань еколого-природничої освіти дітей дошкільного віку, виявляючи розуміння сучасних тенденцій її розвитку;

– здатність характеризувати зміст еколого-природничої освіти дошкільників, відповідно Базовому компоненту дошкільної освіти в Україні та з урахуванням принципів відбору знань про природу;

– змогу виявляти розуміння закономірностей формування у дітей дошкільного віку уявлень про природу на основі знань їхніх вікових та індивідуальних психологічних особливостей;

– здатність демонструвати вміння послідовно й методично грамотно формувати у дітей уявлення про живі організми і природне довкілля, багатоманітність явищ природи, причинно-наслідкові зв'язки у природному довкіллі та взаємозв'язок природних умов, рослинного і тваринного світу, позитивний і негативний вплив людської діяльності на стан природи, ґрунтуючись на знаннях психолого-педагогічних і методичних основ формування уявлень;

– вміння проектувати еколого-розвивальне середовище, використовуючи об'єкти матеріальної бази закладу дошкільної освіти (куточок живої природи, дослідницьку лабораторію, город, плодовий сад, квітники ділянки дитячого садка тощо), забезпечувати спілкування дітей з природою засобами такого середовища;

– навички конструювання та організації цілісного освітнього процесу, здійснюючи адекватний поставленим цілям та віковим особливостям дітей добір методів, прийомів, технологій, форм організації навчальної взаємодії, використовуючи знання методики їх застосування;

– здатність формувати емоційно-ціннісне, відповідальне ставлення дітей до природного довкілля, використовуючи різноманітні прийоми роботи, виявляти розуміння механізмів його становлення;

– змогу здійснювати педагогічний супровід дошкільників в освітньому процесі, стимулюючи пізнавальну активність дітей, мотивуючи їх до екологодоцільної діяльності у природі, формуючи моральні засади доброчинної поведінки.

Слід зазначити, що формування екологічної компетентності вихователя дошкільного закладу сприяє розвитку їх екологічної культури, а також сприяє вирішенню завдань щодо еколого-природничої освіти дітей дошкільного віку.

Список використаних джерел:

1. Національна рамка кваліфікацій. [URL:http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п) (Дата звернення 18 грудня 2019).

2. Крушанов А. А. О неоднозначности термина «Экологическая культура». Экологическая культура и общественное развитие: материалы научно-практической секции «Экологическая культура как условие гармоничного общественного развития». М., 2006. С. 134–136.

3. Лисенко Н. В. Теорія і практика екологічної освіти: дошкільник-педагог: навчально-методичний посібник для ВНЗ. Київ: Слово, 2009. 400 с.

4. Базовий компонент дошкільної освіти (нова ред.). *Дошкільне виховання*. Київ. №7. 2012. С. 4-19.

5. Новик-Качан А. И. Формирование экологической компетентности студентов в системе дополнительной квалификации «Преподаватель»: автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.08. Ставрополь, 2005. 22 с.

Бойко Людмила Василівна,
учитель біології та хімії

РОЗВИТОК САМОСТІЙНОЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ ТА ХІМІЇ

У статті розкривається важливість розвитку самостійної пізнавальної діяльності учнів на уроках біології через розвиток інтелектуальних здібностей, дослідних умінь та творчого потенціалу.

Ключові слова: інтерактивні технології, урок біології, хімії, пізнавальна діяльність, самостійна робота.

Постановка проблеми. В умовах докорінних економічних і соціальних перетворень сучасного суспільства відбувається й перебудова освітньої галузі. Згідно з Концепцією загальної середньої освіти основними завданнями закладу загальної середньої освіти є різнобічний розвиток особистості, формування ціннісних орієнтацій, задоволення інтересів і потреб учнів; формування в них бажання й уміння вчитися, виховання потреби й здатності до навчання впродовж усього життя; становлення в учнів цілісного наукового світогляду, формування загальнокультурної, технологічної, комунікативної і соціальної компетентності.

У сучасному динамічному й складному світі для діяльності людини важлива не стільки сума знань, скільки вміння самому здобувати знання й користуватися ними доречно. До цього повинна готувати сучасна школа.

Аналіз останніх досліджень. Важливу роль у розвитку розробки принципів, методів і форм навчання відіграли праці Ю. Бабанського, М. Данилова, Б. Єсіпова. Великого значення проблемі розвитку активної пізнавальної діяльності надають сучасні методисти: О. Савченко, Г. Денисовець, М. Шкільник, Г. Сирота, В. Лозова, Л. Скуратівський. Проте низка питань розвитку пізнавальної активності потребує подальшого дослідження, а саме: визначення складу пошукового змісту; удосконалення системи пізнавальних завдань у процесі вивчення навчального матеріалу; розробки системи методів і прийомів самостійної пізнавальної діяльності, способів формування пізнавальної активності учнів [1].

Мета статті – на основі власного досвіду довести необхідність застосування методів і прийомів стимулювання пізнавальної активності учнів з метою формування їх пізнавальної діяльності на уроках біології та хімії.

Виклад основного матеріалу. Пізнавальна діяльність є однією із провідних форм діяльності дитини, яка стимулює навчальну на основі пізнавального інтересу. Тому активізація пізнавальної діяльності школярів – складова частина вдосконалення методів навчання. Під активізацією навчальної діяльності розуміють цілеспрямовану педагогічну діяльність учителя щодо стимулювання пізнавальної активності школяра. Пізнавальна діяльність сприяє розвитку інтелектуальної сфери, оволодінню учнями методами навчального пізнання. Ступінь активності школярів є реакцією на методи та прийоми роботи педагога, показником його педагогічної майстерності.

Метою природничої освіти є формування наукового світогляду в учнів шляхом засвоєння основних закономірностей функціонування оболонок Землі як єдиного цілого, основних понять з предметів природничого циклу. Особливо важливим є формування вміння застосовувати набуті знання на практиці.

До основних способів розвитку пізнавальних інтересів відносяться: різна побудова уроків та використання на уроках матеріалів з науково-популярної літератури, журналів, газет; інтерактивні вправи; демонстрування дослідів в проведенні лабораторно-практичних робіт; запитання-інформація – найпоширеніші запитання, у зміст яких вкладається відповідна інформація (наприклад: про будову органа рослини, значення окремих органів рослин); запитання-порівняння – часто ставляться при перевірці знань учнів; запитання-узагальнення – вимагають докладних

відповідей, ставляться після вивчення окремих розділів; запитання на роздум можуть виходити за рамки програми, але дають можливість розвивати й закріплювати інтерес учнів до навчального предмета, у них учень може використовувати дані не лише підручника чи інформацію вчителя, а й свої власні спостереження, припущення, що дуже важливо для розвитку розумових здібностей учнів; додаткові і навідні запитання потрібні, якщо учень вагається з відповіддю, і вчитель повинен йому допомогти прийти до правильного висновку. Для цього необхідно ставити навідні запитання або пропонувати провести простий, але переконливий дослід, спостереження [2]. Інтерес учнів до теми проявляється найбільше в тому випадку, коли демонструється переконливий і яскравий дослід або коли учні виконують практичну чи лабораторну роботу.

Значну увагу на уроках приділяємо складанню порівняльних таблиць. Наприклад, при вивченні процесів дихання й фотосинтезу доцільно вивісити малюнок, на якому зображено два процеси, що відбуваються в рослині вдень і вночі. Користуючись цим малюнком, учні без особливих труднощів установлюють порівнянням відмінності двох процесів – дихання й фотосинтезу.

Розвитку інтересів учнів до природничих предметів сприяють екскурсії. Вони є уроками в природі, де можна спостерігати безліч живих об'єктів, процесів та явищ у їх складному взаємозв'язку і взаємозалежності. Важливе значення має самостійна робота, яку доцільно організувати після розповіді вчителя (наприклад, порівняти будову дерев і кущів і встановити різницю між ними. Рекомендуємо розділити зошит на дві графи і записати ознаки дерев і кущів). Наприкінці екскурсії рекомендуємо ставити запитання на обдумування, наприклад: які рослини є більш поширеними, а які є менше, чому? Чому в лісі нижні гілки сосни відмирають, а в ялини ні?

Вважаємо за доцільне проведення дослідної роботи. Зокрема, учні ставлять досліди на наявність крохмалю в цибулинах, кореневищах, кореневих бульбах, діючи на них йодом.

Суттєве значення у процесі проведення уроків з природничо-математичного циклу відіграють дидактичні ігри, у ході яких цілі навчання досягаються за допомогою розв'язання ігрових завдань. Учитель, керуючи процесом гри, одночасно керує і навчально-пізнавальною діяльністю учнів, пов'язує її з позитивним мотиваційно-емоційним фоном гри та змаганням. Пізнавальні ігри (ігри-подорожі, вікторини, ділові ігри) стимулюють формування практичних навичок, розвивають увагу та інтуїцію, змінюють мотиви навчання (знання забезпечують успіх школярів у реальному часі, а не лише колись у майбутньому).

Навчання практикою дії – це рольові ігри або програвання різноманітних ситуацій, коли учням пропонується уявити себе в тій чи іншій ролі під час розв'язання певної життєвої ситуації. Розігрування ролей, виконання ситуативних завдань допомагають учням проаналізувати свої почуття, думки і дії в незвичній ситуації. Методично правильно організована гра проходить захоплююче і дає, як правило, цікавий матеріал для обговорення. Експериментальні дослідження підтверджують, що основним засобом виявлення й розвитку в учнів творчих здібностей і обдарованості, підготовки їх до практичної діяльності є самостійна робота учнів у процесі вивчення біології та хімії. Залежно від підготовленості учнів учитель щоразу повинен сам визначати послідовність і насиченість самостійної роботи, проявити свою творчість та ініціативу.

Розвитку елементів творчої діяльності учнів сприяють методи стимулювання і мотивації пізнавально-навчальної діяльності, які широко впроваджуються останнім часом: метод конкретних ситуацій розвиває здатність аналізувати і самостійно формулювати пізнавальні завдання; метод інциденту навчає працювати в різноманітних умовах; метод продумування нових ідей («мозкова атака») – групова творча діяльність, під час якої продумуються нові ідеї щодо розв'язання проблеми, – формує творче мислення, навчає працювати в різноманітних умовах, водночас формує культуру спілкування [3].

У своїй практичній діяльності використовуємо методи активного навчання (конкурси, загадки, кросворди, тести, диктанти, пізнавальні завдання, ігри), які сприяють розвитку зацікавленості та

мислення учнів. Наприклад, конкурс «Знайди помилку». Кожен учень одержує картку зі схемою, що відображає, як от, систематичне положення того чи іншого виду, але ці схеми мають помилки. Завдання – знайти помилки й скласти схему правильно. На конкурсі «Четвертий зайвий» кожен учень одержує по чотири об'єкти (гербарій рослин, зразки хімічних речовин тощо), які необхідно порівняти за загальним критерієм та відокремити один, який відрізняється від інших.

Сучасний урок важко уявити без широкого використання ілюстративно-демонстраційного матеріалу, дослідно-пошукової роботи, проєктної діяльності. У цьому вчителю на допомогу приходять ІКТ. Уроки біології та хімії – це уроки інформаційно насичені, підкріплені ілюстраціями та демонстраціями природних процесів і явищ. Окремі процеси і явища можна проілюструвати тільки за допомогою комп'ютерних технологій. Комп'ютер для вчителя має стати надійним помічником при проведенні уроків. У Буринській спеціалізованій школі I-III ступенів № 2 ім. Ю. М. Лавошника є комп'ютерні класи, де є можливість проводити уроки біології та хімії, а з появою мультимедійного проектора та ноутбука застосовувати їх у своєму кабінеті. Більшість лабораторних та практичних робіт з біології та хімії проводимо, використовуючи дослідженням живих об'єктів гербаріїв, мікропрепаратів відеоматеріалів, програми «Віртуальна лабораторія».

Розвиток пізнавальної активності на уроках біології та хімії здійснюється також через інтерактивні технології навчання. Наводимо приклади деяких інтерактивних вправ, які використовуємо у своїй роботі.

Робота в парах. Усі учні вивчають навчальний матеріал за алгоритмом, який поданий на картці; у правому ряду сидять «учні», у лівому – «вчителі». Завдання «вчителя» ставити питання щодо опрацьованого матеріалу, тлумачити незрозумілі поняття. *Діалог «рівнина».* Читання або вивчення тексту абзацами: знайдіть в тексті нові слова, поясніть їх значення, наведіть основні об'єкти, про які йдеться в цьому абзаці.

Мозковий штурм – метод колективного обговорення, що здійснюється через вільний вияв поглядів усіх учасників. Дає змогу швидко й ефективно розв'язувати завдання.

Виконання практичних та лабораторних робіт є також самостійним творчим процесом, який спонукає до творчого мислення. Завдання вчителя полягає в тому, щоб чітко поставити мету і завдання, забезпечити необхідним обладнанням. Даний вид роботи навчає учнів бути дослідниками, закріплює навички роботи з обладнанням. Учням пропонуємо алгоритм виконання експерименту або спостереження.

Експеримент проводимо за наступним алгоритмом:

- з'ясуй мету експерименту;
- сформулюй і обґрунтуй гіпотезу, яку можна покласти в основу експерименту;
- з'ясуй умови, необхідні для досягнення поставленої мети;
- сплануй експеримент;
- відбери необхідні прилади та матеріали;
- проведи дослід, спостерігай та записуй;
- оброби результати вимірів та спостережень;
- проаналізуй результати експерименту, сформулюй висновки. *Спостереження*

проводимо за алгоритмом:

- сформулюй мету спостереження;
- обери об'єкт спостереження;
- з'ясуй умови, необхідні для спостереження;
- створи умови, необхідні для спостереження;
- сплануй спостереження;
- обери спосіб фіксації того, що спостерігаєш;
- проаналізуй результати спостереження, сформулюй висновки.

Висновки. Отже, основними засобами розвитку активної навчально-пізнавальної діяльності учнів є: набуття досвіду дослідної роботи в навчально-пізнавальній діяльності через розвиток інтелектуальних здібностей, дослідних умінь та творчого потенціалу; лобювання дослідних учнівських інтересів, спрямованих на здобуття знань різними методами активізації пізнавальної діяльності; вплив на розвиток мотиваційної сфери учня із виробленням життєвої стратегії професійного вибору; дотримання психологічних закономірностей оволодіння знаннями – від сприйняття через усвідомлення, осмислення до теоретичного узагальнення; створення комфортних умов для вироблення індивідуальної освітньої траєкторії кожного учня у форматі здобуття знань із визначеними рівнями та критеріями, з подальшим виявленням учнівської пізнавальної самостійності; підвищення результативності учіння як умовного рівня особистих досягнень школяра з урахуванням формування ключових компетентностей; трансформація позитивної вчительської енергії в учнівську з розширенням життєвих горизонтів пізнання.

Таким чином, оптимальне поєднання методів і прийомів організації навчальної діяльності, включення учнів до різних форм практичної і дослідної діяльності, комплексне використання педагогічних засобів сприяють залученню учнів до активного процесу пізнання і самовдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Бойко Н. Формування в учнів потреби в знаннях як основи їх пізнавального інтересу. *Засоби навчальної та науково-дослідницької роботи*. Харків: ХДПІ ім. Г. С. Сковороди, 1998. С.128–131.
2. Кострова Л. Дитина та її успіх: як допомогти жити з відчуттям успішної людини? *Педагогічна майстерня (Осн.)*. 2012. № 3. С. 22–24.
3. Сидоренко Л. Пізнавальна активність і творча самостійність. *Відкритий урок*. 2012. №1. С.35–37.
4. Трайтак Д. Про методику постановки запитань на окремих уроках ботаніки. *Викладання біології в школі* : збірник статей. Київ: Радянська школа, 1989. С. 12–17.

Босанець Світлана Володимирівна,
вихователь Кролевецького ЗДО (ясла-садок) №7
Кролевецької міської ради

ЗАСОБИ СТИМУЛЮВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В РІЗНИХ ВИДАХ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядаються особливості мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку, звертається увага на вплив художньої літератури, дидактичних ігор та засобів мистецтва на розвиток мовлення дошкільників.

Ключові слова: компетентність, компетенція, мовленнєвий розвиток, мовлення.

Прийняття нової редакції Базового компонента як стратегічного документа, що окреслює державні стандарти дошкільної освіти, вимагає аналізу й об'єктивної оцінки готовності педагогів до розв'язання визначених завдань, зокрема перегляду й оновлення засобів і способів їх реалізації.

У новій редакції БКДО розвиток мовлення виокремлено в самостійну обов'язкову освітню лінію «Мовлення дитини». Розвиток мовлення подано як самостійний напрям дошкільної освіти, одну з основних освітніх ліній, що становить підґрунтя для формування мовної і мовленнєвої компетенцій дітей на подальших етапах навчання, зокрема в початковій школі, й узгоджується з Державним стандартом початкової освіти.

Під *мовленнєвою діяльністю* розуміється ситуація, коли для спілкування з іншими людьми людина використовує мовлення. Існує кілька видів мовленнєвої діяльності:

- говоріння – використання мови для того, щоб щось повідомити;
- слухання – сприймання змісту мовлення;

- листування – фіксація змісту мови на папері або в електронному вигляді;
- читання – сприймання зафіксованої на папері або на електронних носіях інформації.

Мовленнєвий розвиток дошкільника – складний психологічний процес, що не зводиться до простого відтворення дитиною почутої мови. Він визначається мірою сформованості знань, умінь та навичок дитини і виявляється в соціальній та інтелектуальній активності у колі дорослих та однолітків. Щоб створити оптимальні умови для мовленнєвого розвитку дошкільника педагогам слід використовувати різні форми роботи: ігри, проблемні ситуації і, звичайно, заняття.

Мовленнєва компетентність – це вміння адекватно й доречно користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності [2].

Зміст роботи за освітньою лінією «Мовлення дитини» представлено такими неодмінними складниками:

- звукова культура мовлення;
- словникова робота;
- граматична правильність мовлення;
- зв'язне діалогічне і монологічне мовлення.

У новому Стандарті підкреслено також комунікативну спрямованість роботи з розвитку мовлення дітей, адже володіння мовленням надає дитині можливість спілкуватися з оточенням, отримувати інформацію та обмінюватися нею, що дуже важливо для успішної соціалізації дошкільника.

Таким чином, з огляду на окреслені Базовим компонентом дошкільної освіти орієнтири щодо змісту роботи з формування основ лінгвістичних знань і розвитку комунікативно-мовленнєвих умінь вважаємо за необхідне уточнити сучасне розуміння основних лінгводидактичних категорій і доповнити широку палітру традиційних форм, методів і засобів мовленнєвого розвитку дітей окремими інноваційними.

Розвиток мовлення – складний психічний процес, що не зводиться до простого відтворення дитиною почутої мови. Він обумовлений розвитком діяльності спілкування з дорослими та однолітками. Нові потреби спілкування зумовлюють потребу і в нових засобах мовлення. Отже, щоб розвивати мовлення дитини, замало просто пропонувати їй різноманітний мовний матеріал, необхідно ставити перед нею нові пізнавальні завдання, які потребують використання нових засобів мовлення. Зважаючи на це, організовую таку мовленнєву діяльність дітей, яка спрямовує їх на перехід від репродуктивних до креативних мовленнєвих дій. Саме до таких дій і підводить використання інтерактивних методів і прийомів розвитку дитячого мовлення, адже інтерактивні методи забезпечують активне включення дітей у процес пізнання, навчають здобувати знання, сприяють розвитку самостійності, ініціативності творчості, залучають до роздумів і міркувань, активного діалогу з обговорення теми [2].

У Базовому компоненті акцент зроблено не на розв'язанні окремих завдань мовленнєвого розвитку дітей, а на цілісному підході до формування мовно-мовленнєвої компетенції (в єдності її складників) як одного з ключових критеріїв і водночас вагомої умови становлення й розвитку мовленнєвої особистості дошкільника.

Провідною формою роботи визначено спеціальні мовленнєві заняття. Саме на спеціальних заняттях вихователь має можливість здійснювати цілеспрямовану лінгвістичну підготовку до навчання в школі, формувати мовленнєві вміння й навички, збагачувати словник дітей.

Усі мовленнєві заняття вихователі закладу будують так, щоб забезпечити комплексне розв'язування завдань формування звукової культури мови, лексичного запасу, граматичної будови та зв'язності мовлення, а також комунікативних умінь. В своїй роботі з мовленнєвого розвитку дітей використовуємо фронтальні та міні-заняття. обов'язковими компонентами кожного

мовленнєвого заняття є зв'язне мовлення, словник, граматична будова мови, однак часто вихователі ігнорують четвертий компонент, яким можна обрати або звукову культуру мови, або формування комунікативних навичок в залежності від теми заняття.

Будь-які контакти з дітьми вихователі супроводжують мовленням, і чим менші діти, тим більше і частіше розмовляють з ними, супроводжують кожний режимний момент, кожен подію коментарями, поясненнями, заохочують дітей до обговорення або опису, промовляння малих фольклорних форм тощо.

Одним із провідних засобів мовленнєвого розвитку дітей є розвивальне середовище груп, яке організовано таким чином, щоб діти могли невимушено й вільно отримувати в ньому уявлення, поняття, спілкуватися з однолітками, вести розмову за ілюстраціями, картинками, озвучувати мовлення персонажів відомих казок у театральному куточку.

Найбільш ефективним у розвитку мовлення є метод пізнавального діалогу. Пізнавальний діалог – це розмова, що стимулює розвиток пізнавальних процесів. Слід поради вихователям під час проведення такого діалогу сидіти поряд із дітьми в одному колі, що сприяє налагодженню рівноправних, партнерських взаємин у спільному пошуку істини, пропонувати їм такі запитання, які припускають різні варіанти відповідей. У процесі діалогу лише спрямовувати дітей на шлях розв'язання порушеної проблеми, а до правильної відповіді вони повинні дійти самі.

Разом із методом пізнавального діалогу використовується дуже близький за розвивальним спрямуванням метод мозкового штурму (або метод розв'язання проблем). Для цього обираємо проблему, яка не має однозначного розв'язання (це ситуації із життя; епізоди казок). Діти об'єднуються у групи для обговорення її рішення. Потім кожна група презентує своє рішення.

В роботі зі своїми вихованцями вихователі використовують різновид групового обговорення певної проблеми, що дає можливість висловитися кожній дитині у порядку черги – методом мікрофону. Найбільший ефект має цей метод у дидактичних іграх: «Ланцюжок», «Закінчи слово (речення)», «Коло комплементів».

Часто у роботі з дітьми використовується ще один методом групового обговорення певної проблем – метод розв'язання протиріч у дидактичних іграх: «Добре – погано», «Що зайве?», «Що не так?», «Виправ помилку».

Велике значення для розвитку мовлення має невимушене спілкування з дітьми, що виникає під час обговорення, тлумачення прислів'їв, приказок та мовленнєвих логічних задач. Мовленнєві логічні задачі – це розповіді-загадки, відповіді на які дитина може дати лише тоді, коли чітко усвідомлює закономірності та причинно-наслідкові зв'язки між явищами та об'єктами природи. Тому перед їх використанням проводжу попередню роботу.

Невичерпний потенціал для розвитку мовлення дітей криється у роботі з картиною при умові використання у цій роботі ефективних методів. Одним з таких методів є метод багатоканальної діяльності, який побудовано на принципах ТРВЗ. Організуючи роботу з картиною, вихователі викликають у дітей інтерес до неї, подив, і обов'язково передбачають, щоб були задіяні різні аналізатори. Після розглядання дітьми усіх об'єктів картини пропонується низка завдань, а саме:

- «прослухати» звуки картини через уявні навушники;
- уявно «торкнутися» до картини, визначити, яка поверхня різних її об'єктів (холодна, жорстка, колюча, гладенька...);
- відчутти аромати картини;
- вести уявний діалог від імені зображених персонажів картини;
- вийти за межі зображеного (що було до того, або що буде далі; що буде, якщо...).

Одна з умов успішності мовленнєвої роботи на занятті – використання ігрових прийомів навчання. Серед них – дидактичні, народні, рухливі ігри з текстом та діалогом, ігрові вправи, сюрпризи, забавки, ігрові життєві ситуації спілкування, в яких дитина виконує роль активного мовця. На сьогодні напрацьовано багатющий арсенал ігрових засобів навчання мови й розвитку

мовлення. Важливо тільки помірно й доцільно застосовувати їх у ході заняття, не допускаючи підміни ігрової суті навчальною вправою, як це нерідко буває. Гра має лишатися грою, тільки тоді вона реалізує, зокрема й щодо мовленнєвого розвитку, свій розвивально-виховний потенціал [3].

Пріоритетним на заняттях інтегрованого типу є спілкування, що активізує мовленнєву діяльність малюків. Паралельно із закріпленням знань з різних розділів програми, завдяки такому спілкуванню, активізується, уточнюється та збагачується словник дітей, розвивається їхнє діалогічне й монологічне мовлення, формуються навички спілкування, удосконалюється виразність мовлення, підвищується його загальна культура.

З оновленням підходів до організації мовленнєвих занять виникає необхідність оновлення засобів і методів навчання мови і розвитку мовлення дітей. Накопичені протягом тривалої історії розвитку суспільної дошкільної освіти методи та засоби розвитку мовлення дошкільників та навчання їх рідної мови здебільшого не втратили своєї актуальності та значення. Тож актуальними лишаються традиційні методи: бесіда за змістом картини і розповідання за картиною; читання літературних творів з подальшим літературно-художнім аналізом; екскурсії та спостереження; дидактичні ігри; мовленнєві завдання і вправи тощо.

Змінилися не самі методи, а характер їх використання, позиції педагога і дітей у процесі їх застосування.

Для успішного розвитку мовлення велике значення має повсякденне мовленнєве вправлення дітей під час гри, праці, різних режимних побутових процесів, прогулянок.

Поєднання організованих занять з різними формами дитячої діяльності допомагає вихователю закріплювати мовленнєві вміння та навички, привчає дошкільнят застосовувати набуті знання та навички у повсякденному житті, збагачує їхню мовленнєву практику.

Систематична робота щодо мовленнєвого розвитку дітей з використанням різних методів і прийомів дає відчутні позитивні результати. Діти не бояться висловлювати свої думки, вміють міркувати, мають належний словниковий запас, здатні користуватися рідною мовою як засобом мовленнєвої взаємодії у товаристві людей, розуміти їх і бути зрозумілими, а саме ці особливості дитячого мовлення є основою мовленнєвої компетентності дошкільника за новою редакцією Базового компонента дошкільної освіти.

Розумне поєднання традицій та інновацій у сучасній організації мовленнєвої роботи з дошкільниками забезпечить її ефективність, реалізацію завдань, визначених у новій редакції Базового компонента дошкільної освіти.

Список використаних джерел:

1. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2008. 428 с.
2. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Запрошуємо до розмови. Розповідання за сюжетними картинками. Київ. Генеза, 2013.
3. Піроженко Т.О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку. Тернопіль: Мандрівець, 2010.

Бугай Валентина Михайлівна,

учитель образотворчого мистецтва, старший учитель
КЗ «Дергачівський ліцей №3» Дергачівської районної ради Харківської області

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглянуто актуальні питання формування системи компетентностей учнів на уроках образотворчого мистецтва. Враховуючи специфіку мистецьких дисциплін, визначена система компетентностей: особистісні; соціальні; функціональні та предметні знання та вміння; міжпредметні та міжгалузеві, а також метапредметні (загальнонавчальні), інформаційно-пізнавальні.

Ключові слова: образотворче мистецтво, освіта, учень, компетентність.

Реформування системи мистецької освіти в Україні та її інтеграція до європейського освітнього простору вимагають концептуального переосмислення діяльності вчителя образотворчого мистецтва.

Сучасні дослідження присвячено теоретико-методичним складовим галузі мистецтва, змістовними є праці Л. Масол, О. Гайдамаки, Н.Чєн, О.Вовча, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, Б. Юсова та ін. Питання розвитку творчої особистості досліджується багатьма відомими психологами, серед яких можна назвати таких, як: Г. Костюк, В. Роменця, В. Моляко, О. Кульчицьку, В. Клименко та ін. У працях С. Бичкової, Л. Масол, О. Савченко, О. Овчарук, А. Хуторського, враховуючи специфіку мистецьких дисциплін, визначена система компетентностей: особистісні (загальнокультурні, спеціальні); соціальні (комунікативні, соціально-практичні); функціональні (предметні знання та вміння (образотворчі, музичні, тощо); міжпредметні (галузеві (художньо-естетичні) та міжгалузеві (художньо-гуманітарні), а також метапредметні (загальнонавчальні) інформаційно-пізнавальні; саморегуляції [1].

Зазначені компетентності учень отримує під час засвоєння знань на уроках мистецького циклу в закладах загальної середньої освіти та позашкільля[2-3]. Наприклад урок образотворчого мистецтва з теми «Живопис. Натюрморт», для 5 класу. Визначаємо мету.

Мета: (формувати компетентності)

предметні: розширити знання учнів за темою «Живопис. Натюрморт»; ознайомити із історією виникнення натюрморту, з особливостями його композиційного рішення; навчати складати натюрморт, продовжувати формувати навички щодо роботи з фарбами, вчити аналізувати природні форми; поглиблювати знання про композицію, середню лінію, світло, тінь, півтінь, розвивати образне просторове мислення, пізнавальну активність, спостережливість, уяву, творчі здібності; формувати уявлення про композиційні закони побудови натюрморту;

математична: закріпити навички виконання графічного малюнку; вміння учитися упродовж життя: навчати розшукувати нові шляхи художньо-творчого розвитку, розвивати в учнів чуттєво-емоційне сприйняття виконання роботи, пізнавальну активність;

спілкування рідною мовою: спрямовувати увагу на влучність формулювань, правильність і чіткість вимови;

інформаційно-цифрова: реалізувати художні потреби у пізнанні мистецтва; обізнаність і самовираження у сфері культури: вчити пропагувати національну культуру через власну художньо-творчу діяльність, усвідомлювати потребу збереження художнього надбання людства; екологічна грамотність і здорове життя: вчити усвідомлювати роль навколишнього середовища для життя і здоров'я людини;

реалізувати наскрізні змістовні лінії: «Екологічна безпека й сталий розвиток» здійснити на основі творів мистецтва та художньо-творчої діяльності у процесі виховання в учнів емоційно-ціннісного ставлення до природи, усвідомити себе частиною світу в якому все взаємопов'язане;

«Громадська відповідальність», формувати в учнів культурну самосвідомість – розуміти роль культури, шанобливого толерантного ставлення до культурних надбань свого народу.

Визначаємо тип уроку: комбінований урок.

Форми роботи: індивідуальна, групова. Техніка виконання: живопис.

Оснащення: зоровий ряд: репродукції картин художників, учнівські роботи; *матеріали та інструменти:* альбом, простий олівець, гумка, фарби гуашеві або акварельні, пензлі, ємність для води, серветки, ПК, проектор.

Важливо визначити очікуваний результат: виконання живописного малюнка натюрморту. Під час уроку, акцентуємо увагу на термінах та поняттях: «Натюрморт». Організація навчального процесу, де навчання здійснюється в процесі взаємонавчання (спілкування між учнями в групах) – це важлива складова сучасного уроку. Найбільш поширеними є групова та парна форми роботи на уроці, що потребує практичного використання особистісних і соціальних компетентностей учнів.

Наприклад використовуємо вправу «Усмішка», або інтерактивну вправу «Запитання-відповідь»: – які ви знаєте основні кольори?; які ви знаєте похідні кольори?; назвіть хроматичні, ахроматичні кольори; що таке живопис?; які основні засоби живопису?; назвіть художників – живописців яких ви знаєте. Можливо провести інтерактивну гру «Живописні задачі». Діти, скажіть будь ласка, який утвориться колір: жовтий + блакитний, червоний + жовтий, синій + червоний, білий + чорний, червоний + зелений?

Важливо мотивувати учнів до навчальної діяльності. Використовуємо метод «Прес». Доведіть, що потрібно дотримуватись здорового способу життя (я вважаю тому, що). Учитель ставить питання: – діти, скажіть, що зображено на цих ілюстраціях? Так, зображені звичайні предмети побуту, квіти, музичні інструменти, овочі, фрукти.

Сьогодні на уроці ми познайомимось з одним із найпоширеніших жанрів образотворчого мистецтва – натюрмортом, дізнаєтесь про особливості його композиційного рішення, виконаємо фарбами етюд натюрморту з натури. Формуємо групи що будуть працювати під час уроку: «Мовознавці», «Історики», «Мистецтвознавці», «Математики».

«Мовознавці». З історії натюрморту. «Натюрморт» – від французького «мертва натура» – жанр образотворчого мистецтва, зображення різних предметів ужитку, речей, харчів (овочі, фрукти хліб тощо), квітів та іншого. Голландською та німецькою мовами суть натюрморту виражається як «тихе життя речей», повна своїх внутрішніх подій. Виник цей жанр близько 400 років тому в Голландії та Іспанії.

«Історики». Перші натюрморти використовували в побуті: ними прикрашали дверцята шаф або маскували нішу в стіні. Вперше натюрморт набув самостійного значення в VI ст. в Китаї як «живопис квітів». Китайці найбільше цінують красу природи. У Європі натюрморт виділився як окремий жанр наприкінці XVI ст. Історію європейського натюрморту розпочала картина італійського художника Караваджо «Кошик з фруктами». А також в жанрі натюрморту працювали голландський художник Вінсент ван Гог, російський художник Ілля Юхимович Рєпін, українська художниця Катерина Василівна Білокур та багато інших (учні показують портрети художників) Справжній розквіт цього жанру спостерігається в Голландії в XVII ст.

Сьогодні ми теж напишемо натюрморт. Законів для складання натюрморту не існує. Є певні правила, що можуть нам у цьому допомогти.

«Мистецтвознавці». Усі предмети повинні бути тематично об'єднані за своїм призначенням. Набір предметів не може бути випадковим, їх повинно щось об'єднувати, ріднити, в них повинна бути закладена певна ідея, тема. Наприклад: предмети праці, рослини, плоди або страви, старовинні чи побутові речі і та ін. Предмети повинні ясно «читатися», не «розпадатися» на окремі групи.

Важливо використовувати засоби медіа та ІКТ-технології, тому учні готують презентацію «Натюрморт як жанр мистецтва. Види натюрморту. Художники» та розповідають про постановку натюрморту. Якщо розглядати предмети далеко один від одного, то створюються враження, що композиція «пуста», якщо занадто зближувати – натюрморт буде «важким», «громіздким». Гарно коли чергуються світлі і темні предмети, важкі і більше витончені формою, погано дивляться однакові предмети на одній лінії.

Натюрморт має композиційний центр – предмет або найбільший, або виразний, або найяскравіший. Композиційний центр не обов'язково повинен збігатися з геометричним центром. Предмети повинні бути згруповані так, щоб вже нічого не хотілося прибрати, пересунути або додати. Велику роль в натюрморті грає тло. Не можна розміщувати тло впритул за натюрмортом, бо це не дозволяє погляду розсіюватися, йти від постановки. Передній план вільний, відкритий, легкий. Найбільш важкі, великі предмети повинні знаходитися на другому плані.

Учитель має провести інструктаж. Виставляє запропонований натюрморт з найцікавішою точкою зору. Пропонує композиційне розміщення. Обирає разом із учнями формат відповідно до сюжетного задуму. Розміщує предмети за розміром та пропорцією

Учні мають виконати практичну роботу. Малювання натюрморту (учитель здійснює моніторинг правильності виконання прийомів роботи; надає допомогу учням, які відчують труднощі).

Під час завершення уроку доречно провести інтерактивну вправу «Запитання-відповідь». Над яким жанром мистецтва ви сьогодні працювали? (над натюрмортом). Що таке натюрморт? (жанр мистецтва, що зображує предмети неживої природи: квіти, риба, дичина, предмети побуту тощо). Важливо звернути увагу на підсумок уроку. Здійснити оцінювання робіт учнів. Результатом творчості учнів є виставка дитячих малюнків. Домашнім творчим завданням може бути пошук в Інтернет-джерелах шедеврів вітчизняних та європейських художників, фотографів за темою «Натюрморт».

Таким чином, формування загальнокультурних компетентностей передбачає обізнаність учня в особливостях національної та загальнолюдської культури, культурологічних засадах, сімейних, соціальних, суспільних явищах, ролі науки та релігії в житті людини.

Спеціальні художньо-естетичні компетентності – це знання й розуміння мистецької (музичної) термінології, уміння пояснити ті чи інші явища, наявність власного естетичного досвіду, розвиток художньо-творчих здібностей та художньо-образного мислення.

Загальнокультурні та спеціальні художньо-естетичні компетентності відіграють важливу роль у розвитку сучасної дитини, впливають на її світогляд, виховання, розвиток людських якостей та рівень професійної обізнаності [5].

Функціональні компетентності взаємопов'язані з предметною діяльністю учнів. Ці компетентності в галузі мистецтва поділяються на предметні, міжпредметні та метапредметні.

Предметні знання та вміння – це знання музичні, образотворчі, хореографічні та театральні. Міжпредметні компетентності – це галузеві (художньо-естетичні) та міжгалузеві (художньо-гуманітарні), де поєднуються різногалузеві знання, виявляється єдність неспоріднених знань, умінь і навичок [4].

Галузеві міжпредметні компетенції поєднують різні види мистецтва та народної культури. Міжгалузеві компетентності спрямовані на поєднання різних напрямів знань, навичок і умінь із метою взаємопроникнення, взаємозв'язку різних предметів навчальної програми як єдиного цілого.

Метапредметні компетентності – загальнонавчальні компетентності. Один із видів цих компетентностей – інформаційно-пізнавальний, що сприяє активному пошуку художньої інформації та розвитку навичок оперування нею.

Соціальні компетентності – це комунікативні та соціально-практичні компетентності.

Комунікативні компетентності передбачають формування в учнів здатності до спілкування, взаєморозуміння.

Соціально-практичні компетентності – це здатність до співпраці, роботи в команді з метою отримання кращого результату роботи. Саме соціальні компетентності учнів міцно поєднані з їх колективною художньо-творчою діяльністю: спів у хорі, робота над театральним спектаклем або робота в групах (парах) на уроках сольфеджіо чи музичного мистецтва.

Список використаних джерел:

1. Теорія мистецтва: навч. посіб. / за заг. ред. С. С. Бичкової. Київ: Атіка, 2006. 384 с.
2. Вовчак О. Л. Жанри образотворчого мистецтва: навч. посіб. Львів: «Новий світ-2000», 2005. 480 с.
3. Освітні технології: навч. -метод. посіб. / за заг. ред. О. М. Пехоти. Київ: А.С.К., 2001. 256 с.
4. Педагогічний глосарій / упоряд. В. В. Волканова. Київ: Шкільний світ, 2011. 128 с.
5. Чен Н. В. Інновації у освітньому процесі. Київ: Мистецтво в школі. 2009. № 3. С.2–7.

Вороніна Галина Леонідівна,

старший викладач кафедри виховання й розвитку особистості
КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»,
кандидат педагогічних наук

ПРОГНОЗУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІВ-ПОЗАШКІЛЬНИКІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто підходи до вивчення рівня розвитку професійної компетентності педагогів-позашкільників у системі післядипломної освіти. Названо критерії, показники та рівні, які можна використовувати при дослідженні результативності організації освітнього процесу на курсах підвищення кваліфікації.

Ключові слова: *післядипломна освіта, курси підвищення кваліфікації, заклад позашкільної освіти, педагог-позашкільник, професійна компетентність керівника гуртка.*

Пошук ефективних шляхів підготовки педагогічних працівників у системі післядипломної освіти є актуальним в умовах реалізації стратегічних векторів розвитку позашкільної освіти [5]. В умовах оновлення національної освіти післядипломна педагогічна освіта вирішує завдання, пов'язані з професійним розвитком педагогічних працівників. Важливу роль у розвитку професійної компетентності педагогів-позашкільників відіграють курси підвищення кваліфікації. Немаловажною є проблема визначення рівня сформованості професійної компетентності керівників гуртків закладів позашкільної освіти як ключової складової прогнозування їхнього професійного розвитку.

Аналіз наукових розвідок І. Беха, О. Биковської, В. Вербицького, В. Кириченко, Г. Пустовіта дозволив уточнити сутність поняття «професійна компетентність керівника гуртка закладу позашкільної освіти» як інтегроване утворення, яке поєднує в собі систему знань, умінь, професійних та індивідуальних властивостей щодо здійснення завдань позашкільної освіти, що набули особистісного змісту в педагогічній свідомості керівника гуртка та стали спонукальними мотивами його професійної діяльності [2, с. 44].

Дійсно, на відміну від учителя, керівник гуртка здійснює свою діяльність у закладі позашкільної освіти, який є інститутом соціального виховання, тому, насамперед, спрямовує свої професійні зусилля не на навчання, як таке, а на орієнтацію здобувачів освіти на цінності громадянського суспільства, загальнолюдські духовні пріоритети, гармонізацію взаємовідносин із соціумом, природою, самим собою; формування готовності до самостійного вибору, відповідальності тощо [1, с. 30]. Як зауважувала С. Русова, «на педагогові позашкільної освіти лежить не тільки відповідальність до добре становище всіх справ, він мусить створити таку атмосферу, щоб усім було приємно там, щоб усі вважали сей будинок найдорожчий на селі, не просто будинок, а інституція, яка надає суцільності, гармонії, дає змогу нормально і широко розвиватися й ширити культурний вплив на людність» [4].

Тож професійна компетентність педагога закладу позашкільної освіти складається із ключових, базових та спеціальних компетентностей. Ключові компетентності виявляються в здатності вирішувати професійні завдання та використовувати інформаційні, комунікативні, соціально-правові засади поведінки особистості в суспільстві. Базові компетентності відображають специфіку професійної діяльності (уміння бачити особистість дитини в освітньому процесі, взаємодіяти з іншими суб'єктами навчально-виховного процесу, орієнтувати навчально-виховний процес на виконання мети конкретного ступеня позашкільної освіти). Спеціальні компетентності відображають специфіку конкретної або надпредметної царини професійної діяльності.

В умовах модернізації позашкільної освіти потребує вирішення проблема визначення рівня сформованості професійної компетентності керівників гуртків з метою прогнозування їх професійного розвитку.

Ураховуючи різні підходи вітчизняних науковців та адаптовану в процесі впровадження кваліфікаційну характеристику розвитку професійної компетентності керівника гуртка закладу позашкільної освіти, було визначено, що складовими професійної компетентності керівників гуртків є певні різновиди компетентностей, які можна вважати її показниками. Установлено, що запровадження компетентнісного підходу до організації навчального процесу в системі післядипломної освіти створює необхідну основу для визначення критеріїв (методологічно-змістовного, діяльнісного, рефлексивного) та показників (нормативно-правова, методологічна, інформаційна, комунікативна, дидактична, психоло-педагогічна, дослідницько-аналітична компетентності) [3, с. 172-177].

Спираючись на показники та критерії професійної компетентності працівника під час виконання посадових обов'язків із урахуванням їх складності, нестандартності й ступенів відповідальності, було визначено низький, середній, достатній та високий рівні професійної компетентності керівників гуртків закладів позашкільної освіти у системі післядипломної освіти.

Уможливив уніфікувати та простежити результативність визначених критеріїв в системі, використати сучасні статистичні й математичні дані, об'єктивізувати та порівняти дані різного інструментарію оцінки рівня професійної компетентності, спрогнозувати динаміку особистісного розвитку педагога закладу позашкільної освіти в системі післядипломної освіти метод кваліметрії. Розроблені на основі кваліметричного підходу критерії та показники дозволяють комплексно віддзеркалити рівні розвитку професійної компетентності педагогів-позашкільників під час проходження курсів підвищення кваліфікації, зокрема:

– *низький* (керівник гуртка має несистемні знання з нормативно-правової бази, яка регламентує організацію освітнього процесу в закладі позашкільної освіти, державної освітньої політики в галузі позашкільної освіти; не має конкретної методології діяльності гуртків; скептично, інколи негативно ставиться до нового; не вважає за необхідне використовувати інформаційно-комунікативні технології й наочність на заняттях гуртка; не демонструє ефективні стратегії спілкування; не вміє обирати ефективні форми і методи роботи гуртків, самостійно здійснювати аналіз і самоаналіз занять, власної педагогічної діяльності; не проводить дослідницької роботи);

– *середній* (керівник гуртка виявляє слабкий інтерес до державної освітньої політики в галузі позашкільної освіти; спирається в діяльності гуртків на конкретний методологічний підхід; епізодично використовує інформаційно-комунікативні технології та наочність відповідно до мети, теми заняття; комунікативні навички розвинені недостатньо; не завжди правильно організовує процес навчання; здійснює частковий аналіз і самоаналіз занять і власної педагогічної діяльності за поданим алгоритмом; епізодично займається дослідницькою роботою);

– *достатній* (керівник гуртка виявляє інтерес та самостійно інтерпретує державні освітні документи з питань позашкільної освіти; уміє вибудовувати методологію діяльності гуртків; використовує інформаційно-комунікативні технології за необхідністю; володіє навичками спілкування з колегами і дітьми; уміє обирати форми і методи навчальної діяльності; здійснює аналіз і самоаналіз занять і власної педагогічної діяльності; володіє навичками узагальнення власного педагогічного досвіду та проведення дослідно-аналітичної роботи);

– *високий* (керівник гуртка має концептуальні знання з питань державної освітньої політики в царині позашкільної освіти; чітко виокремлює методологічні підходи в організації діяльності гуртка; вільно володіє сучасними інформаційно-комунікативними технологіями; уміє спілкуватися з колегами та дітьми, володіє комунікативними навичкам; правильно застосовує необхідні методи навчання, пропонує інноваційні форми організації змістовного дозвілля дітей різного віку; постійно здійснює самоаналіз занять і власної педагогічної діяльності; ініціює оригінальні дослідницько-інноваційні проекти та проводить власні теоретичні та практичні дослідження).

Як бачимо, запровадження компетентнісного підходу до організації освітнього процесу в системі післядипломної освіти створює необхідну основу для визначення складових професійної компетентності керівників гуртків. Зміст такого інтегрованого утворення, як професійна

компетентність керівника гуртка закладу позашкільної освіти, дозволяє сформулювати критерії, показники та рівні, які можуть дати достовірну інформацію про якість курсів підвищення кваліфікації, фіксувати реальний стан навчального процесу, прогнозувати розвиток професійної компетентності керівників гуртків, передбачати диверсифікацію організаційних форм підвищення кваліфікації та оновлення навчальних програми відповідно до фахових запитів педагогів.

Список використаних джерел:

1. Виховний потенціал позашкільних навчальних закладів: колектив. монографія / В. В. Вербицький та ін.; за заг. ред. О. В. Литовченко. Київ: О. Т. Ростунов, 2011. 200 с.
2. Вороніна Г. Л. Особистісно-професійна компетентність педагога позашкільної освіти у системі підвищення кваліфікації. *Особистісно-професійна компетентність педагога: теорія і практика*: матер. II Всеукр. наук.-метод. конф.; за заг. ред. Л. В. Серих. м. Суми, 28 лютого 2018, Суми, НІКО, 2018, С. 42–46.
3. Збірник кваліфікаційних характеристик підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2013. 204 с.
4. Русова С. Позашкільна освіта: засоби її переведення. Київ: Дзвін, 1918. 88 с.
5. Стратегія розвитку позашкільної освіти. *Освіта*. 2018. 19-26 вересня (№ 35–36).

Гайдук Тетяна Олексіївна,

педагог-організатор опорного закладу «Великобубнівська загальноосвітня школа I-III ступенів Роменського району Сумської області»

СТВОРЕННЯ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ РОБОТИ З УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ

У статті розглянуто можливості створення виховних систем і освіти. Результатом проектно-цільової діяльності є створена ефективна система виховної роботи, яку пропонує автор.

Ключові слова: виховна робота, система виховної роботи, учнівська молодь, моніторинг динаміки рівня активності вихованців.

Серед важливих завдань виховної практики в новій українській школі – зміни в організації та плануванні виховного процесу, а саме: перехід від окремих напрямів виховання до проектування виховних систем, програм, проектів, концепцій виховання. А відтак і виховний процес слід розглядати не як випадковий набір різноманітних заходів, а як певну виховну систему (програму) закладу загальної середньої освіти, яку розробляє спеціально створена творча група із залученням усіх педагогічних працівників школи, представників учнівського самоврядування та батьківської громади, керівників органів місцевої влади, а також лідерів місцевих осередків громадських об'єднань.

У процесі створення виховних систем необхідно враховувати в комплексі всі зовнішні й внутрішні впливи на дитину й одночасно творити духовно-творче розвивальне середовище; діяти в співпраці з сім'єю, громадськістю; залучати дітей до розв'язання суспільно значущих і особистісних життєвих проблем, формувати досвід громадянської поведінки; спонукати школярів до самостійного розв'язання власних життєвих проблем у нестабільному суспільстві; підвищувати педагогічну культуру педагогів, невід'ємними особливостями якої є людяність, інтелігентність, толерантність, розуміння, здатність до взаємодії; забезпечити педагогічний захист й підтримку дітей у розв'язанні їхніх життєвих проблем. Одним із визначальних принципів виховної системи є взаємозв'язок впливів: родини; вчителя; соціальних об'єктів; довкілля тощо.

Створена система виховної роботи є результатом проектно-цільової діяльності, яка включає такі компоненти:

- діагностування;
- визначення й обґрунтування педагогічних завдань;
- моделювання й прогнозування;

- проектування (планування й організацію різних видів діяльності з метою залучення до них учнів);
- моніторинг динаміки рівня життєвої активності вихованців;
- корекцію (самокорекцію) та регуляцію (саморегуляцію) відхилень у їхньому розвитку;
- аналіз та прогнозування виховних ситуацій.

Основою виховного процесу є особистість – її нахили, здібності, потреби, інтереси, соціальний досвід, самовідданість, характер. Кожен освітній заклад визначає свою модель виховної роботи, яка буде спрямована на формування відповідного виховного простору з потужним виховним впливом на особистість та сприятиме формуванню її ціннісних орієнтацій та духовних пріоритетів. Тому потрібно створювати цілісну модель виховної системи на основі національних та загальнолюдських цінностей. Бажано, щоб вона передбачала реалізацію таких завдань:

- дотримання принципів виховання, визначених концептуальними засадами національної програми;
- організацію виховного процесу в класному колективі та з батьками на засадах проектної педагогіки;
- створення програми виховання для кожного класу з урахуванням індивідуально-педагогічних можливостей класних керівників, батьків, а також результатів вивчення рівнів фізичного, соціального, психічного та духовного розвитку учнів;
- змістове наповнення програми виховання з урахуванням вікових особливостей учнів;
- задоволення базових потреб особистості вихованця (фізіологічних потреб, потреби в безпеці, любові та прихильності, визнанні та оцінці, в самоактуалізації) за умов закладу загальної середньої освіти;
- реалізацію у процесі роботи особистісно орієнтованого, діяльнісного, системного, творчого та компетентнісного підходів до організації виховного процесу в шкільному та класному колективах;
- оптимальне поєднання форм організації виховної роботи: індивідуальної, групової, масової;
- створення належних умов для особистісного зростання кожного вихованця (створення ситуацій успіху та підтримки), його психолого-педагогічний супровід;
- співпрацю з органами учнівського самоврядування, дитячими громадськими організаціями;
- інтеграцію зусиль батьківської громади позашкільних закладів, представників державної влади, громадських та благодійних організацій, правоохоронних органів та установ системи охорони здоров'я.

Для реалізації виховної системи необхідно створити в закладі освіти відповідні психолого-педагогічні умови, а саме:

- відповідність виховної практики засадам особистісно орієнтованої гуманістичної парадигми освіти;
- ставлення до особистості дитини як до суб'єкта виховання;
- комунікативну, інтерактивну взаємодію всіх суб'єктів виховного процесу;
- створення необхідних умов для розвитку творчого потенціалу особистості, перспектив її саморозвитку в колективі;
- захист і підтримку інтересів особистості дитини;
- самоідентифікацію та суспільно-значиме особистісне самовизначення дитини;
- стимулювання ініціативності та життєвої активності дитини;
- створення й набуття практичних навичок, необхідних для особистісної гармонізації;
- інтеграцію виховних впливів освітнього середовища;
- практичне спрямування виховного процесу освітнього закладу;
- культивування цінностей особистості.

Соціально-педагогічними чинниками успішного впровадження виховної системи є:

- знання наукових психолого-педагогічних основ теорії та практики формування й розвитку особистості школяра та колективу; забезпечення наступності та єдності в роботі всіх педагогів з учнівським колективом, бо кожен з них має усвідомлювати особливості колективу, його мету, сповідувати єдині принципи виховання та управління;
- організація системи перспективних напрямів – це значущі завдання, цілі, що відповідають потребам розвитку особистості, колективу, стимулюють діяльність, відповідають віковим, індивідуальним особливостям;
- забезпечення педагогічно доцільної роботи з активом класу та органами самоврядування, які сприяють розвитку особистості та колективу, їхній самореалізації;
- наявність соціально-педагогічних умов для ефективної діяльності кожного учня та колективу в цілому, формування традицій, вироблення належного стилю й тону у стосунках між всіма суб'єктами виховного процесу.

Становлення дитячого колективу та розвиток особистості школяра – дві сторони єдиного процесу. Запорукою успіху стосовно кожної із цих сторін є задіяння учнів до певних видів колективної діяльності й відповідність спільної діяльності певним вимогам. Звертаємо увагу на основні вимоги, які можна виокремити до певних видів діяльності:

- цілі діяльності мають бути зрозумілими, посилюючими і привабливими для учнів, бо саме цілі стають мотивами діяльності дітей;
- діяльність, і способи її організації повинні спонукати кожного учня до розуміння того, що від його особистого внеску залежить успішне досягнення мети всього колективу, а це сприяє виникненню в учнів у процесі діяльності взаємної вимогливості, потреби у взаємодопомозі, підтримці;
- діяльність учнів повинна будуватися на основі оптимальної самоактивності й самоорганізації як колективу в цілому, так і всіх його членів, завдяки чому удосконалюється структура й виховні функції самого колективу, зростає його вплив на виховання учнів.

Серед чинників, що мають вирішальний вплив на формування особистості дитини, є сім'я. Ціннісні орієнтації сім'ї, ставлення батьків до людей, до праці, до різноманітних подій суспільного життя, внутрішньо-сімейні взаємини, особливо трудові, психологічний клімат у сім'ї, доброзичлива вимогливість – ось далеко не повний перелік того, що складає зміст різностороннього життя сім'ї як колективу, визначає напрям формування особистості дитини.

Необхідно приділяти вихованню дітей у сім'ї особливу увагу: у формі порад, бесід, консультацій, лекцій систематично надавати батькам кваліфіковану педагогічну допомогу з проблем виховання дітей; сприяти формуванню взаєморозуміння, контактів між школою і сім'єю, усвідомленню батьками спільності виховних цілей сім'ї і школи.

З метою підвищення педагогічної культури батьків слід проводити для них педагогічний всеобуч, що включає тематичні батьківські збори, педагогічні читання, батьківські дебати. Варто залучати батьків до організації загальношкільних чи класних виховних заходів.

У школі потрібно частіше організовувати зустрічі учнів з представниками громадських та державних установ, а також з ветеранами війни та праці, людьми різних професій та професійних династій; із працівниками органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів, служби надзвичайних ситуацій та митниці; депутатами, славними людьми краю, сторінки біографії яких викликають в учнів почуття гордості та шанобливого ставлення.

Забезпечує психолого-педагогічний супровід різних категорій учнів у виховній системі шкільна психологічна служба. Її основними завданнями є:

- сприяння формуванню в учнів соціально-позитивних установок, побудові власної траєкторії життєдіяльності, розвитку та розкриттю індивідуальності учнів, їхнього духовно-морального та творчого потенціалу;

- систематичне відстеження особливостей психічного розвитку учнів на різних етапах;
- проведення заходів, спрямованих на розвиток психічного здоров'я, створення здорових взаємовідносин у родині учнів;
- забезпечення охоронно-захисної функції, охорони прав та свобод учнів, захист кожного учня від фізичного та психологічного насилля з боку оточення.

Отже, виховна система – це цілісний організм, що сприяє духовному розвитку й саморозвитку особистості, створенню своєрідного, за визначенням К.Ушинського, «духу школи».

Список використаних джерел:

1. Ковганич Г. Виховання в новій українській школі. *Завуч*. 2018. № 2. С. 4–9.
2. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (ухвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988-р). [URL:http://osvita.ua](http://osvita.ua).
3. Пально Н. Педагогіка партнерства у виховному процесі. *Завуч. Усе для роботи*. 2018. №5-6. С. 51–53.
4. Харченко Н. Виховні системи класу: інноваційні моделі. Київ: Видавнича група «Шкільний світ», 2017. 160 с.

Гапон Анатолій Васильович,

старший викладач кафедри соціально-гуманітарної освіти
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

СПЕЦІАЛІЗОВАНА ОСВІТА – СКЛАДОВА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ

У статті розглянуто основні аспекти спеціалізованої освіти в Україні, що регламентуються Законом України «Про освіту». Зокрема, основна увага звертається на систему військової освіти, особливості її структури та здійснення.

Ключові слова: *суспільство, держава, спеціалізована освіта, військова освіта, військова підготовка, ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою, підготовка осіб офіцерського складу, патріотичне виховання.*

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства та держави. Так сказано в Преамбулі до Закону України «Про освіту», підписаному Президентом України 5 вересня 2017 року [1].

Закон діє уже без малого півтора роки. Йде активна робота по дослідженню, вивченню і організації виконання його положень. Але на наш погляд, однією з найцікавіших і актуальних з огляду на сучасність, є ст. 21 розділу 2 зазначеного Закону, назва якого «Спеціалізована освіта».

У цій статті чи не вперше в подібного роду юридичній освітній теорії і практиці конкретно роз'яснюється поняття спеціалізованої освіти. Зокрема, зазначається, що спеціалізована освіта - це освіта мистецького, спортивного, військового чи наукового спрямування, яка може здобуватися в рамках формальної, неформальної чи інформальної освіти і спрямована на здобуття компетентностей у відповідній сфері професійної діяльності під час навчання на кількох або всіх рівнях освіти та яка потребує раннього виявлення і розвитку індивідуальних здібностей. [2].

Далі слідують пункти 2, 3, 5 ст. 21 Закону, що роз'яснюють поняття і основну структуру мистецької і спортивної освіти (п. 2-3) та освіти наукового спрямування (п. 5). Але нам, в силу конкретних і зрозумілих обставин, про які мова піде дещо далі, хотілось би зупинити увагу на п. 4, присвяченому військовій освіті.

У законі вказано, що військова освіта передбачає засвоєння освітньої програми здобувачами з метою набуття комплексу професійних компетентностей, формування та розвитку

індивідуальних здібностей особи і поглибленого оволодіння нею військовою спеціалізацією, що здобувається одночасно з середньою, професійною (професійно-технічною), фаховою передвищою чи вищою освітою.

При цьому освітні програми з військової підготовки розробляються закладами спеціалізованої освіти військового чи військово-спортивного профілю і затверджуються органами державної влади, до сфери управління яких належать відповідні заклади освіти.

До сучасної структури військової підготовки належать наступні елементи:

- допризовна підготовка, що передбачає здобуття первинних загальноосвітніх і спеціальних компетентностей;
- підготовка осіб за військово-технічними та військово-медичними спеціальностями;
- військово-професійна підготовка осіб рядового, сержантського складу строкової військової служби та військової служби за контрактом, яка здійснюється на основі базової, профільної середньої, професійної чи фахової передвищої освіти;
- підготовка осіб сержантського складу військової служби за контрактом з одночасним здобуттям вищої освіти, яка здійснюється на основі повної загальної середньої освіти;
- підготовка осіб офіцерського складу, яка здійснюється на основі повної загальної середньої, професійної, фахової передвищої чи вищої освіти для здобуття відповідних ступенів та рівнів військової освіти (тактичний, оперативно-тактичний або оперативно-стратегічний ступені) [4].

Особи, які здобувають військову освіту в закладах спеціалізованої освіти військового чи військово-спортивного профілю, безоплатно забезпечуються місцями у гуртожитках, харчуванням, спеціальним одягом та стипендіями згідно із законодавством.

Положення про заклади спеціалізованої освіти військового профілю затверджується органами державної влади, до сфери управління якими належать ці заклади освіти.

Загальне фінансування здобуття спеціалізованої освіти здійснюється за рахунок коштів держаного бюджету та інших джерел, не заборонених законодавством.

Тема військової освіти, як уже зазначалось вище, особливо актуально для нашої Сумської області. Саме тут відроджений і успішно діє унікальний учбовий заклад спеціалізованої освіти військового спрямування – Державний лицей-інтернат з посиленою військово-фізичною підготовкою «Кадетський корпус» імені І. Г. Харитоненка. І в урочистій клятві, яку з гордістю дають кадети, вступаючи до цього навчального закладу, є такі слова: «... обіцяю бути гідним спадкоємцем славних традицій сумських артилеристів, українського війська, поважати культуру та звичаї українського народу. Клянусь докласти всіх зусиль щоб стати вірним захисником Вітчизни [4].

Минають роки і минають століття. На фасаді колишнього Сумського кадетського корпусу (згодом – юнкерського училища), який фактично було засновано 1899 року на виконання волі відомого мецената і благодійника І. Г. Харитоненка його сином Павлом Івановичем, змінюються вивіски, але незмінними залишаються традиції цього унікального навчального закладу. (Автор ідеї заснування Корпусу І. Г. Харитоненко пішов із життя 30.11.1891 р., але його син П. І. Харитоненко через 8 років, у 1899 році знайшов можливість виділити для заснування Кадетського корпусу не лише 1,5 млн. рублів, але і пожертвував землі дачі «Лефицька стінка» у мальовничій місцевості по течії Псла для зведення його споруд) [5].

Прошло 120 років. Нині в будівлях, які добре пам'ятають вихованців Сумського артилерійського училища, згодом – військового інституту ракетних військ та артилерії СУМДу, відродився новий навчальний заклад кадетського типу. Це – комунальний заклад Сумської обласної ради «Сумський лицей з посиленою військово-фізичної підготовки ім.І. Г. Харитоненка, що був створений за рішенням XVII сесії Сумської обласної ради V-го скликання у вересні 2007 року.

3 грудня цього ж року його начальником призначено полковника (нині генерал-майор) Ю.І.Свідлова який, до речі, був одним з ініціаторів його створення.

3 липня 1912 року змінюється статус цього навчального закладу. Нині це Державний ліцей-інтернат з посиленою військово-фізичною підготовкою «Кадетський корпус» ім. І. Г. Харитоненка, який підпорядковується Міністерству освіти і науки України.

Сьогодні кількість бажаючих стати кадетами з кожним роком зростає. Постійно збільшується конкурс при зарахуванні на одне місце. Юні абітурієнти прибувають майже з усієї України, серед них молодші брати попередніх випускників. Їхні батьки і самі юнаки усвідомлюють, що серйозна підготовка, яку вони одержують в ліцеї сьогодні – запорука їх майбутнього. Навчальний план ліцею передбачає поглиблене вивчення профільних предметів з військово-професійної підготовки та фізичної культури. Кожен вихованець займається фізпідготовкою майже по три години на добу. Окрім загальноосвітніх вивчаються такі дисципліни, як історія українського війська, військова етика і психологія, хореографія.

Навчання ліцейців тісно пов'язане з військово-патріотичним, морально-етичним, художньо-естетичним і правовим вихованням. Це зрозуміло, адже тут виховується військова еліта майбутнього, гармонійно і всебічно розвинені особистості із свідомістю громадянина-патріота, якому притаманні кращі якості захисника Вітчизни.

Отже, можна погодитись, що і сьогодні до нового Закону «Про освіту» немало питань і зауважень. Але ст. 21 про спеціалізовану освіту та її п. 4 про освіту військовою дуже своєчасні і доречні. Так, ці статті потребують додаткового регулювання і тлумачення у підзаконних актах.

Ці документи необхідні таким навчальним закладам, як Сумський військовий ліцей-інтернат. Але при їх підготовці, розробці та апробуванні автори повинні ґрунтовно вивчити напрацьований колективами цих закладів військової освіти багатий практичний досвід та поширювати і впроваджувати його.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про освіту»: чинне законодавство станом на 11 травня 2018 року (Офіційний текст). 2018. 128 С. С.24.
2. Там само, С. 24-26.
3. Там само, С. 25.
4. Газета «Вперед» Сумської районної державної адміністрації, 3 серпня 2012 р., № 31, С. 5.
5. Сумщина в іменах: *Енциклопедичний довідник*. Суми: СДУ, 2003. 624 с. С. 468–469.

Гезей Ольга Михайлівна,

старший викладач кафедри методики дошкільної та початкової освіти КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»

Ротфорт Діана Вікторівна,

старший викладач кафедри методики дошкільної та початкової освіти КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», кандидат педагогічних наук

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ДО ФОРМУВАННЯ НАСКРІЗНИХ НАВИЧОК У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ДОСЛІДНИЦЬКО-ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

У статті висвітлено напрями роботи з учителями початкових класів в умовах післядипломної освіти щодо підготовки педагогів до формування наскрізних навичок у молодших школярів у процесі дослідницько-пошукової діяльності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Ключові слова: дослідницьке навчання, дослідницько-пошукова діяльність, наскрізні навички у молодших школярів, практико орієнтовані завдання.

У концептуальних засадах реформування середньої школи наголошено, що нова школа потребує нового вчителя, який зможе стати агентом змін. Реформою передбачено низку стимулів для особистого і професійного зростання, з метою залучення до професії найкращих.

На сучасному етапі реформування освіти відбувається диверсифікація форм підвищення кваліфікації. Зокрема на кафедрі методики дошкільної та початкової освіти КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» педагогам пропонуються курси підвищення кваліфікації для вчителів початкових класів, вчителів початкових класів та вихователів груп подовженого дня, вихователів груп подовженого дня, тематичні спецкурси, семінари, вебінари, онлайн-курси, конференції [7].

В освітньому процесі початкової школи з'явився новий предмет – інтегрований курс «Я досліджую світ», який не тільки уособлює в собі ідеї інтегрованого навчання молодших школярів, повністю реалізуючи зміст освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти («Громадянської та історичної», «Соціальної та здоров'язбережувальної», «Природничої» – із залученням змісту інших галузей: «Технологічної», «Мовно-літературної», «Математичної» та «Інформатичної»), а й передбачає формування дослідницьких умінь у молодших школярів, опанування ними доступних способів пізнання себе, предметів і явищ природи і суспільного життя; виховання активної позиції щодо громадянської і соціально-культурної належності себе і своєї родини до України; розвиток толерантності у соціальній комунікації, ціннісного ставлення до природи та її пізнання; створення умов для самовираження учнів у різних видах діяльності, становлення екологічно грамотної та соціально адаптованої особистості [3]. Це у свою чергу, вимагає від учителя цілеспрямованої роботи над формуванням у молодших школярів наскрізних навичок, таких як: критичне мислення, прогнозування, висунення гіпотез, порівняння і зіставлення, узагальнення, оцінка суперечностей, вибір альтернативи, прийняття обґрунтованих рішень, повага і розуміння думок інших, донесення власної думки, вміння співпрацювати; логічне конструювання висловлювань, використання засвоєної інформації в нових ситуаціях.

У визначенні очікуваних результатів інтегрованого курсу «Я досліджую світ» враховували погляди науковців, зокрема І. В. Андрусенко, яка визначає зміст предметної природничої компетентності як формування природничих знань, уявлень і понять про предмети та явища природи, взаємозв'язки та залежності між ними, місце людини в природі й суспільстві; формування уявлень про спеціальні методи дослідження природи; розвиток умінь спостерігати, розрізняти, порівнювати, доводити судження, характеризувати, аналізувати, узагальнювати об'єкти навколишнього світу; вміння розв'язувати творчі завдання природничого змісту; виховання позитивного емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу, екологічної та духовно-моральної культури, патріотичних почуттів; потреби брати участь у творчій діяльності в природі й суспільстві, берегти навколишній світ [1].

Це висуває нові вимоги до фахової компетентності педагога.

Тому, *метою* статті є розкриття напрямів роботи з учителями початкових класів в умовах післядипломної освіти щодо підготовки педагогів до формування наскрізних навичок у молодших школярів у процесі дослідницько-пошукової діяльності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Як свідчить практика, у роботі вчителів початкових класів виникають педагогічні, методичні та психологічні труднощі, обумовлені недостатнім володінням педагогами теоретичними та практичними питаннями щодо формування наскрізних навичок молодших школярів у процесі дослідницько-пошукової діяльності. У програмі курсів підвищення кваліфікації вчителів початкових класів на вивчення цієї теми передбачена недостатня кількість годин. За запитами слухачів нами було розроблено програму тематичного спецкурсу «Формування наскрізних навичок у молодших школярів у процесі дослідницько-пошукової діяльності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Метою якого є поглиблення знань учителів початкових класів щодо питань формування наскрізних умінь у молодших школярів у процесі організації дослідницько-пошукової діяльності,

конструювання та використання практико-орієнтованих завдань уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Завданнями спецкурсу визначено: *формування практичних навичок* щодо володіння арсеналом дослідницьких пошукових методів, уміння організувати дослідження і самостійну діяльність учня, організувати і проводити дискусії, спрямування учнів на самостійний пошук, вміння інтегрувати знання з різних наукових областей, *удосконалення здатності* розробляти дослідницько-пошукові та практико-орієнтовані завдання.

У наукових працях дослідницьке навчання трактується як процедура незалежного досягнення навколишнього світу за допомогою дослідження його предметів, процесів і явищ. Це навчання, при якому учень ставиться в такі ситуації, коли він сам в процесі пізнання опановує поняттями і підходом до вирішення проблем, яке так чи інакше організоване (направлене) вчителем. При цьому в якості змісту освіти виступають не тільки навчальні знання, а й способи дослідницької діяльності, що здобуваються за допомогою такої діяльності [5].

У процесі здійснення дослідницької діяльності педагоги повинні володіти вміннями залучення учнів до створення нових для них освітніх продуктів (гіпотези, методи, засоби, висновки).

Одним із видів дослідницько-пошукової діяльності можна вважати використання практико-зорієнтованих завдань. Поняття «практико-зорієнтоване завдання» науковцями трактується так: проблемна практично зорієнтована ситуація, яка розв'язується засобами кількох освітніх галузей (М. Демидова) [2]; завдання, яке дає змогу моделювати освітню ситуацію для освоєння і застосування діяльності шляхом урахування додаткових можливостей навчального матеріалу (І. Фішман); завдання, що передбачає використання знань в умовах невизначеності за межами навчальної ситуації; організовує діяльність учня, а не потребує відтворення ним інформації чи окремих дій (І. Бистрова, І. Медведєва) [6].

До складових компетентісно-зорієнтованих завдань відносять: контекст, зміст, діяльнісний компонент. Схарактеризуємо ці складові.

Контекст (життєва, практична ситуація): пізнання і пояснення явищ та процесів навколишнього середовища; знайомство з сучасними науковими дослідженнями, що розширюють уявлення дитини про довкілля; питання охорони, збереження та безпечної поведінки у природі.

Змістова складова передбачає тематичну відповідність завдання розділам шкільного курсу природознавства та їх понятійному апарату.

Діяльнісний компонент спрямований на перевірку конкретних видів діяльності. Комплексний характер практико-орієнтованого завдання, як правило, потребує використання одразу декількох видів діяльності (предметні, інформаційні, дослідницькі вміння).

Предметні вміння передбачають використання понятійного апарату курсу «Я досліджую світ» для пояснення явищ та процесів навколишнього світу, моделювання, розробку алгоритму дій, виконання кількісних розрахунків, використання елементарних оцінних процедур. Інформаційні вміння природничого змісту: робота з науково-пізнавальним та художнім текстом (структурування, визначення головної думки, розуміння природничих термінів, понять, явищ; виокремлення явно та неявно представленої інформації, переведення інформації з однієї знакової системи в іншу (текст, таблиця, схема тощо), порівнювати, класифікувати об'єкти, критично оцінювати зміст інформації, пропонувати способи оцінки її достовірності. Дослідницькі вміння – формулювання мети, гіпотези дослідження, порядку проведення, вибору обладнання, розуміння результатів і представлення їх у вигляді таблиць, схем, моделей; вміння робити висновки (аналізувати, пояснювати результати на основі відомих природних явищ).

До видів практико-орієнтованих завдань відносимо:

➤ *аналітичні* – це визначення і аналіз мети, вибір і аналіз умов і способів вирішення, засобів досягнення мети;

➤ *організаційно-підготовчі* – це планування і організація практико-орієнтованої роботи індивідуальної, групової або колективної зі створення об'єктів; аналіз і дослідження властивостей об'єктів праці, формування понять і встановлення зв'язків між ними;

➤ *оціночно-корекційні* – це формування дій оцінки і корекції процесу і результатів діяльності, пошук способів удосконалення, аналіз діяльності [4].

Важливими особливостями практико-орієнтованих завдань є: значимість: пізнавальна, професійна, загальнокультурна, соціальна, одержуваного результату, що забезпечує пізнавальну мотивацію учня; умова задачі сформульовано як сюжет, ситуація або проблема, для винесення постанови, якою необхідно використовувати знання з різних розділів освітніх галузей або з життя, на які немає явної вказівки в тексті завдання; інформація та дані в завданні можуть бути представлені в різній формі: малюнок, таблиця, схема, діаграма, графік тощо; вказівка (явне або неявне) області застосування результату, отриманого при розв'язанні задачі.

На заняттях спецкурсу разом із слухачами було розроблено алгоритм складання практико-орієнтованих завдань. Наведемо його.

Алгоритм складання практико-орієнтованих завдань

- 1) Визначити мету завдання, її місце на уроці, в темі, в курсі.
- 2) Визначити спрямованість завдання (предметна, міжпредметна).
- 3) Визначити види інформації для складання завдання (текстовий, схематичний, табличний формат тощо).
- 4) Визначити ступінь самостійності учнів в отриманні та обробці інформації.
- 5) Вибрати структуру завдання.
- 6) Визначити форму відповіді на питання завдання (однозначний, багатоваріантний, нестандартний, відсутність відповіді, відповідь у вигляді графіка).

На заняттях також розглядалися питання «Сутність дослідницької діяльності. Педагогічні умови організації дослідження молодших школярів в процесі вивчення курсу «Я досліджую світ», «Методичні аспекти щодо організації проведення досліджень, орієнтованого на власне відкриття», «Формування наскрізних навичок у роботі молодших школярів на уроках «Я досліджую світ» засобами науково-популярних текстів», «Методика розробки практико-зорієнтованих завдань». Це дозволило збагатити власний досвід педагогів практичними навичками з означених питань.

Спецкурс користувався широким попитом серед вчителів початкових класів Харківської області й у його роботі взяло участь біля 900 осіб.

Таким чином, зазначений вище спецкурс *спрямував* педагогів на розробку власних дослідницько-пошукових завдань для формування ключових та предметних компетентностей молодших школярів під час освітнього процесу; *розвинув* навички організації роботи щодо критичного переосмислення наявного педагогічного досвіду та впровадження сучасних методик особистісно і компетентісно зорієнтованого навчання, виховання й розвитку молодших школярів.

Список використаних джерел:

1. Андрусенко І. В., Котелянець Н. В., Агеєва О. В. Особливості реалізації змісту інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в умовах нової української школи. [URL:http://gramota.kiev.ua/pdf/ja_doslid_svit.pdf](http://gramota.kiev.ua/pdf/ja_doslid_svit.pdf) (дата звернення 10.02.2020)
2. Демидова М. Компетентностно-ориентированные задания в естественнонаучном образовании. *Народное образование*. 2008. №4 С.216–224.
3. Державний стандарт початкової освіти. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018) (дата звернення 12.02.2020)
4. Использование практико-ориентированных заданий при обучении математике с целью развития математической грамотности школьников. [URL:http://collegy.ucoz.ru/publ/39-1-0-16692](http://collegy.ucoz.ru/publ/39-1-0-16692)
5. Лалак Н. Навчально-дослідницька діяльність молодших школярів: теоретичний аспект. *Молодь і ринок*. №3 (158), 2018. С. 92–97.

6. Медведева И. Н. Быстрова И. Н. Компетентностно-ориентированные задания по геометрии. Вестник Псковского ГПУ. Серия: Естественные и физико-математические науки. 2009. №8. С. 53–58.

7. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL:<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 10.02.2020)

Герман Ірина Іванівна,
директор комунальної установи Сумська спеціалізована школа
I-III ступенів №3 імені генерал-лейтенанта А. Морозова Сумської міської ради

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ОСВІТНЬОЇ РЕФОРМИ

У статті розглянуто сутність інформаційно-комунікаційної компетентності. Виокремлено складові частини інформаційно-комунікаційної компетентності вчителя початкових класів. Проаналізований вплив інформаційного суспільства на освітні зміни в Україні.

Ключові слова: інформаційне суспільство, компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність вчителя початкових класів.

Сучасне інформаційне суспільство формує нове розуміння цінностей, у якому володіння знаннями, уміннями й навичками є необхідними, але недостатнім результатом освіти. Людина щоденно повинна орієнтуватися в інформаційних потоках, освоювати нові технології, шукати і використовувати нові знання в більшості професій, а особливо у педагогічній діяльності.

Інформаційно-комунікаційні технології значно впливають на сучасну систему освіти, спричинивши низку реформ, які пов'язані з появою освітніх мереж, нових форм та засобів навчання, виникненням та широким поширенням нових педагогічних технологій.

Важливим вбачається вміння учня, вчителя, педагогічного працівника орієнтуватись у полі ІКТ, застосовувати їх згідно з потребами, розвиватись та покращувати якість життя.

Професійна діяльність вчителя початкових класів полягає в тому, що вчитель демонструє переваги та значення інформаційно-комунікаційних технологій як засобу для навчання, а не як засіб для ігор.

Досягнення завдань, які сьогодні суспільство ставить перед освітою можуть бути виконані за умов формування й розвитку таких ключових компетентностей, яких потребує кожен для особистої реалізації, активної громадянської позиції, відповідальності, що забезпечить особисту реалізацію та життєвий успіх упродовж усього життя.

У Концепції Нової української школи зазначено, що наскрізне використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі має стати інструментом забезпечення успіху реформи[2].

Однією з десяти ключових компетентностей Нової української школи визначено інформаційно-цифрову, необхідну кожній сучасній людині для успішної професійної діяльності, швидкого та ефективного опанування новітніх технологій, застосування їх для власних потреб.

Отже, лише компетентний у сфері інформаційно-комунікаційних технологій учитель початкових класів може забезпечити системне, наскрізне впровадження цифрових технологій у процесі вивчення всіх навчальних предметів, взаємодію учнів між собою та з учителем, здійснення досліджень, індивідуальне навчання.

Проблеми формування різних аспектів інформаційно-комунікаційної компетентності вчителя початкових класів досліджені у роботах В. П. Вембера, А. М. Гуржія, О. Г. Кузьмінської, Л. Є. Петухової, Н. В. Морзе, О. В. Овчарука, О. М. Спіріна та ін..

В українській освіті поняття «компетентність» прийнято розуміти в значенні, запропонованому європейськими освітніми експертами, які розглядають компетентність

особистості як здатність ефективно й творчо застосовувати знання, цінності, ставлення та уміння у ситуаціях міжособистісної взаємодії як у соціальному контексті, так і в професійному.

На сьогодні інформаційно-комунікаційна компетентність розглядається більшістю науковців як невід'ємна складова професійної компетентності вчителя. О. В. Овчарук зазначає, що інформаційно-комунікаційна компетентність педагога, це здатність творчо застосовувати знання, розуміння, навички та ставлення у сфері ІКТ з урахуванням специфічного постійно змінного навчального і робочого середовища та на основі особистісного розвитку та участі в житті суспільства [3,с.62].

Аналізуючи інформаційно-комунікаційну компетентність педагога як одну із основних компетентностей сучасного педагога, виокремлюємо об'єктивну і суб'єктивну сторони.

Об'єктивна сторона ІК виражається у вимогах, які суспільство пред'являє до професійної діяльності педагога.

Суб'єктивна сторона ІК визначається індивідуальністю вчителя, його професійною діяльністю, особливостями мотивації у вдосконаленні і розвитку педагогічної майстерності.

Базуючись, на такому визначенні, ми розглядаємо інформаційно-комунікаційну компетентність як доведену здатність застосовувати знання, навички, особистісні, соціальні або методологічні здатності у роботі та навчанні, а також у професійному та особистісному розвитку.

Петухова Л. С., аналізуючи особистісні якості педагога, опираючись на мотиваційну складову навчання визначає інформаційно-комунікативну компетентність вчителя початкових класів як особистісну якість, що відображає готовність і здатність учителя використовувати засоби ІКТ у досягненні різних професійних цілей, спрямованих на всебічний розвиток особистості молодшого школяра в умовах інформаційного суспільства [4,с.121].

У методичних рекомендаціях «Основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти України» вітчизняні дослідники визначають знання, уміння та ставлення, що становлять когнітивний, операційний та аксіологічний аспекти інформаційно-цифрової компетентності:

- знання, зокрема особливостей інформаційних потоків у сфері освіти, основ ергономіки й інформаційної безпеки;
- здатності й уміння, які включають уміння здобувати інформацію з різних джерел у зрозумілому вигляді, працювати з різними відомостями та критично оцінювати їх, використовувати у професійній діяльності засоби інформаційно-комунікаційних технологій та навички з використання комп'ютерної техніки;
- ставлення особистості до застосування інформаційно-комунікаційних технологій для відповідальної соціальної взаємодії та поведінки [5].

Науковці Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. В. Овчарук виокремлюють наступні складові компетентності: здатність до доцільного застосування ІКТ у навчанні й повсякденному житті; раціонального використання ІКТ для обробки інформації, її пошуку, систематизації, подання, зберігання; будувати моделі різноманітних явищ і досліджувати їх за допомогою ІКТ; давати оцінку процесу й результатам професійної діяльності, застосовуючи ІКТ [1,с.103].

Аналізуючи зміст інформаційно-комунікаційної компетентності, О. Спірін пропонує визначити шість рівнів розвитку компетентності:

- вступний, що передбачає розуміння необхідності ІКТ для розвитку освіти;
- мінімально-базовий, тобто вміння користуватися готовими програмними продуктами;
- базовий, на якому педагог демонструє знання й уміння використовувати основні поняття ІКТ у професійній діяльності;
- підвищений/поглиблений, на якому педагог вільно застосовує знання з ІКТ у професійній діяльності;

- дослідницький як вільне використання ІКТ, Інтернет-ресурсів у дослідницькій, проектній діяльності;

- експертний – педагог є експертом із питань упровадження ІКТ в освітній процес [3,с.27].

Проаналізувавши, наукові дослідження з даної теми, виокремлюємо компоненти інформаційно-комунікативної компетентності вчителя початкових класів, враховуючи специфіку професійної діяльності, а саме:

- технічний: знання принципів побудови локальної мережі, володіння вміннями налаштувати персональний комп'ютер та підключення його до мережі Інтернет;

- технологічний: передбачає наявність комплексу знань та вмінь, необхідних для пошуку навчальної інформації;

- інформаційний: сприйняття критичний аналіз інформації з різних джерел;

- правовий знання правових норм використання програмних та інформаційних ресурсів у навчальному середовищі.

Використовуючи можливості інформаційно-комунікаційних технологій, педагог спонукає учнів до активного навчання, заохочує до взаємодії, співпраці, сприяє формуванню вмінь вирішувати проблеми, створювати нові знання. У таких умовах посилюється роль учителя початкової школи як партнера у вихованні й розвитку особистості дитини.

Проте інформаційно-комп'ютерні технології не замінюють учителя, а надають йому нові можливості, дозволяючи разом з учнем отримувати задоволення від захопливого процесу спілкування й пізнання, допомагають йому автоматизувати значну частину своєї роботи, вивільняючи час для пошуку, спілкування, самовдосконалення, індивідуальної роботи з учнями, забезпечують зворотний зв'язок, підвищують ефективність управління освітнім процесом та освітою в цілому.

Отже, ми з'ясували, що сформована інформаційно-комунікаційна компетентність вчителя початкових класів дозволить йому у професійній діяльності приймати ефективні рішення щодо використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій у певній ситуації, враховуючи при цьому потреби та можливості учнів сучасної початкової школи.

Список використаних джерел:

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.І. Локшина, О.В. Овчарук та ін. / заг.ред. О.В. Овчарук. Київ, 2004. 112 с.

2. Нова Українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. [URL:https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf](https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf)

3. Основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти України: метод. реком. / В. Ю. Биков, О. В. Білоус, Ю. М. Богачков та ін.; за заг. ред. В. Ю. Бикова, О. М. Спіріна, О. В. Овчарук. Київ: Атіка, 2010. 88 с.

4. Петухова Л. С. Теоретико-методичні засади формування інформативних компетентностей майбутніх вчителів початкових класів: дис. ...д-ра пед. наук: 13.00.04. Херсон, 2009. 564 с.

5. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року №1341. *Верховна рада України*: офіційний веб-портал. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show /1341-2011-%D0%BF](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show /1341-2011-%D0%BF).

Гумен Світлана Федорівна,
старший викладач, голова циклової комісії суспільних дисциплін
Сумського будівельного коледжу, м. Суми

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА-ІСТОРИКА

У статті розглянуто сучасні виклики та вимоги а також вимоги Державного стандарту до формування професійної компетентності сучасного викладача історії. Схарактеризовані риси сучасного педагога-історика. Визначені та проаналізовані структурні компоненти професійної компетентності викладача та шляхи, спрямовані на підвищення професійної компетентності.

Ключові слова: професійна компетентність, особистісно-професійна компетентність, система цінностей, історичний плюралізм, інформаційне суспільство.

*«Поганий вчитель пропонує істину, добрий вчитель вчить її знаходити»
А. Дістервег*

Актуальність дослідження. У законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» у «Національній доктрині розвитку освіти» наголошується, що модернізація вищої освіти в Україні має бути спрямована на її гуманізацію, зростання інтелектуального, духовно-морального потенціалу особистості та суспільства, забезпечення реальної підготовки особистості до життя та професійної діяльності на основі сучасних підходів, збереження кращих національних традицій з урахуванням тенденцій євроінтеграції та Болонського процесу [5].

Місце кожної держави у світі, рівень життя її громадян дедалі менше залежать від запасів корисних копалин, сьогодні його визначають рівень людського розвитку та інтелектуалізація нації. Знання й компетентність стали найбільш цінними товарами, серед яких важливе місце посіли історичні знання. Вони стали невід'ємною складовою освіти громадянина, необхідною умовою розбудови економічно міцної та вільної держави.

Саме в таких умовах акцентується увага на високі вимоги до особи та професійної діяльності педагога. Суспільство висуває перед сучасним педагогом необхідність наявності високої культури, глибокої моральності, сформованої системи цінностей і переконань, громадянської позиції, зацікавленості у розвитку творчого потенціалу своїх вихованців, здатності до інноваційної діяльності, самовдосконалення, професійної активності та ін.

Специфіка педагогічної діяльності ставить перед викладачем вищого навчального закладу низку вимог, які в педагогічній науці визначаються як професійно значимі особистісні якості. Останні характеризують інтелектуальну й емоційно-вольову сторони особистості, суттєво впливають на результат професійно-педагогічної діяльності й визначають індивідуальний стиль педагога. Особливо важливим є формування в майбутнього педагога професійної компетентності, яка сприяє становленню викладача-професіонала [3, с. 92].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Компетентнісний підхід активно досліджується у вітчизняному та зарубіжному науково-педагогічному просторі.

Загальні теоретичні положення щодо реалізації компетентнісного підходу в освіті розглядаються у роботах Н. Бібік, О. Бондаревської, І. Єрмакова, І. Зимньої, О. Локшиної, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, В. Сєрікова, Л. Сохань, О. Сухомлинської, Л. Хоружої, А. Хуторського.

Окремі питання методики формування предметних компетенцій учнів розглядаються у працях К. Баханова, О. Кучер, А. Старєвої, І. Родигіної, Г. Фреймана, С. Шишова.

Питання змісту та організації шкільної історичної освіти на основі компетентнісного підходу, формування предметно-історичних компетенцій учнів досліджують К. Баханов, А. Булда, Т. Ладиченко, О. Турянська, О. Удод та ін.

Мета статті полягає в обґрунтуванні складових професійної компетентності викладача історії, визначенні професійно важливих якостей сучасного педагога-історика.

Виклад основного матеріалу. Історія як предмет є унікальною, бо впливає на формування системи мислення, надає можливість людині вільно пересуватися в історичному просторі, озброює її знанням історичного досвіду, що в результаті дозволяє правильно оцінювати сучасні політичні й соціальні процеси. До того ж, історичні знання сприяють формуванню власної точки зору особи і, разом з тим, вчать цінувати й поважати думки інших.

Історичні дисципліни виховують та розвивають широту мислення, творчу уяву, толерантність, громадську активність особистості.

Таким чином, історична освіта покликана готувати молодь до самостійного життя у сповненому суперечностей сучасному світі, створити сприятливі умови для взаєморозуміння між людьми, що представляють різні культурні, етнічні й релігійні традиції, допомогти людині усвідомити себе не лише представником певної країни і регіону, але й громадянином Європи та світу.

Метою навчання історії, як зазначено в Держстандарті, є «формування в учнів ідентичності та почуття особистої гідності в результаті осмислення соціального та морального досвіду минулих поколінь, розуміння історії і культури України в контексті історичного процесу» [4].

Новий образ сучасного педагога-історика підвищує його відповідальність перед суспільством і державою, роль у навчально-виховному процесі.

«*Фахова компетентність*» – сукупність особистісних рис, теоретичних знань, досвіду роботи педагога, що забезпечує ефективність і результативність його діяльності, передбачає високий рівень професійної майстерності й гарантує якісну реалізацію вимог Державного стандарту та відповідних навчальних програм [1, с. 9].

РИСИ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА-ІСТОРИКА

1. Державницька свідомість. У непростих сучасних вимогах трансформації українського суспільства від тоталітаризму до демократії, правової держави, громадянського суспільства саме викладач історії є провідником державницьких ідей.

2. Професійна та фахова компетентність. Цей аспект охоплює дві сторони питання: вільне володіння історичним теоретичним матеріалом, постійне вдосконалення знань та оволодіння сучасними педагогічними технологіями, упровадження в освітній процес тих інновацій, які сприятимуть високій результативності навчання і виховання учнівської та студентської молоді. Перебуваючи у постійному пошуку, викладач історії конструює оригінальні методичні прийоми, створює власний індивідуальний педагогічний стиль.

3. Гуманістична спрямованість викладання. У центрі історичних подій – не партії, класи, рухи, а конкретні люди з конкретними життєвими потребами, духовними цінностями, моральними нормами.

4. Демократизм. Сучасний освітній процес дає можливість кожному педагогу не лише сприймати, а й усебічно підтримувати право кожного студента на власне бачення, розуміння та оцінку історичних подій, явищ фактів, яке може відрізнятись від позиції педагога, авторів підручників. Історичний плюралізм, багато перспективність і багатоманітність – основа сучасної методики викладання суспільних дисциплін.

5. Особиста культура педагога. Справжній викладач завжди бачить у своєму вихованцю особистість. Відкритість, щира увага викладача до внутрішнього світу студентів, розуміння їхніх поглядів сприяють формуванню поваги і довіри до педагога. Сучасний педагог організовує навчальний процес на основі педагогіки співпраці [7].

Окрім перерахованих компонентів майстерності педагога-історика основною цінністю предмета, напевне є те, що в сучасній освіті в умовах глобалізації та інноваційних технологій, відкритого доступу до інформації, беззастережного оприлюднення фактів, подій і наслідків –

історію можна вивчати з різних точок зору, багатьох джерел (як зарубіжної, так і вітчизняної історії), без ідейного впливу винятковості держави і робити власні висновки; по своєму сприймати і інтерпретувати картину подій всесвітнього масштабу.

XXI століття – доба інформаційного суспільства. Таке суспільство вимагає підготовки людей високої освіченості і моралі, кваліфікованих спеціалістів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукових та інформаційних технологій, мобільності та конкурентоспроможності на ринку праці.

Сучасному викладачеві історії вже замало мати міцні знання з предмету, володіти практичними вміннями та навичками. Він має бути комунікативним і мобільним. І це не весь список вимог до сучасного педагога. В першу чергу він має іти в ногу з часом. В умовах переходу від репродуктивної, авторитарної педагогіки до освіти інформаційно-гуманістичного типу, постать викладача набуває іншого забарвлення. І його педагогічна компетентність має складатися не лише із ґрунтовних знань, вмінь і навичок, а й його особистих якостей, моральної культури, демократичних цінностей, новаторського підходу і постійного самовдосконалення та пошуку, так як не можна людину навчити на все життя, можна навчити все життя вчитися [6, с. 7].

Висновки. Отже, сучасний викладач історії – це людина, здатна вибудувати траєкторію свого духовного й особистісного професійного розвитку, пов'язаного з освоєнням і вибором культурних смислів історичного розвитку, самовизначенням у системі цінностей педагогічної діяльності. Розвиток професійних якостей можливо декількома шляхами. Насамперед, це – індивідуальний стиль викладання [7]. Іншим напрямком розвитку професіоналізму педагога-історика є інноваційна діяльність, яка забезпечує розвиток процесу навчання історії. Якість інноваційних полів можна виділити концепції та моделі історичної освіти, зміст навчального предмета в різних освітніх установах, технології та сучасні засоби навчання історії. Викладачу історії необхідно насамперед усвідомити інноваційні ідеї в сучасній освіті. До таких ідей можна віднести ідею розвиваючого навчання, особистісно-орієнтованого навчання, продуктивного навчання. Основною тенденцією розвитку сучасної освіти є перехід від традиційного до інноваційного навчання. Основними рисами інноваційного навчання є: орієнтація на процес навчання; суб'єкт-суб'єктні відносини; орієнтація освітнього процесу на самоцінність учня та студента; проектування освітнього середовища; результатом навчання є здатність як учнів так і студентів до самовизначення і саморозвитку [8].

Ці ідеї викладачем історії повинні бути сприйняті як норми методичної діяльності. Виходячи з цього, переглядаються цілі навчання історії, які повинні бути орієнтовані на розвиток, насамперед на розвиток історичної свідомості саме тому сучасний педагог-історик повинен постійно удосконалювати свою майстерність та реагувати на зміни освітньої системи.

Список використаних джерел:

1. Баханов К.О. Здатність до саморозвитку. *Історія та правознавство*. 2013. № 1. С. 7–9.
2. Баханов К.О. Механізм запровадження компетентнісного підходу в навчання історії в школі. *Історія і суспільствознавство в школах України*. 2013. № 1-2. С. 9–13.
3. Гонтар Т.М. Формування компетенцій педагога-історика. *Професійні компетенції та компетентності вчителя*. 2006. С. 90–93.
4. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. [URL: http://mon.gov.ua/content/Osvita/post-derzh-stan-\(1\).pdf](http://mon.gov.ua/content/Osvita/post-derzh-stan-(1).pdf)
5. Про Національну доктрину розвитку освіти [URL: https://zakon.rada.gov.ua](https://zakon.rada.gov.ua)
6. Пометун О.І. Формування предметної компетентності учнів в процесі навчання історії в основній школі. *Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання*. 2014. № 4. С. 6–9.
7. Сергієнко Н.Ф. Професійна компетентність сучасного вчителя. [URL: http://images/content/nashi_vydanya](http://images/content/nashi_vydanya).
8. Формування професійної компетентності викладача як ефективний засіб забезпечення якості освіти. [URL: mlanvp.et.at.ua/.../dopovid_pedagogichna_kom](http://mlanvp.et.at.ua/.../dopovid_pedagogichna_kom)

Декунова Зоя Володимирівна,
старший викладач кафедри теорії і методики змісту освіти
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Лавська Алла Михайлівна,
старший викладач кафедри теорії і методики змісту освіти
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ТРЕНІНГ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розглянуто питання підвищення кваліфікації учителів початкових класів, розкрито можливості тренінгів у процесі професійного зростання педагогічних працівників.

Ключові слова: тренінг, професійна компетентність, учитель початкових класів.

Входження України до Європейського освітнього простору та процеси децентралізації змінюють парадигму сучасної системи освіти, визначають нові пріоритети та технології впровадження нового змісту освіти. Гарантами ефективного впровадження реформ в освіті є педагогічні працівники. Відповідно, важливим чинником ефективного впровадження реформ Нової української школи є високий рівень професійної компетентності педагогів. Реалізація концептуальних засад Нової української школи значною мірою залежить від ефективності системи підготовки фахової компетенції педагога. Спрямування на неперервність післядипломної освіти, системність та наступність навчання забезпечить успішну адаптацію педагогів до нових професійних викликів, якісну реалізацію окреслених цілей та завдань освітньої реформи.

Відомо, що навчання стає ефективним тоді, коли учасники засвоюють нові форми і методи роботи, коли навчання поєднується з практикою та творчістю. Не відмовляючись від традиційних форм підвищення кваліфікації система продовжує удосконалюватись, модернізуватись, враховуючи зміни в суспільстві. Наповнюючи навчання учителів початкових класів новим змістом, акцентуємо увагу на нових інтерактивних формах навчання. У даному випадку зосереджуємо увагу на прогресивних: це майстер-класи, конкурси, віртуальні подорожі, навчання на колесах тренінги, тощо.

На сучасному етапі широко впроваджуються в процес навчання післядипломної педагогічної освіти тренінгові технології. Особливо активно тренінгові методики використовуються в тих випадках, коли процес навчання спрямований не на накопичення наукової інформації, а на формування професійних навичок і компетенцій, що є першочерговим сьогодні для вчителя початкової школи.

Метою статті є аналіз можливостей навчального тренінгу як ефективної форми організації навчального процесу і професійного розвитку вчителя початкових класів.

У сучасних вітчизняних і зарубіжних дослідженнях теорії післядипломної педагогічної освіти визначено пріоритети, принципи і підходи, способи та моделі навчання педагогів-практиків, визнано тренінг як науково-методичний засіб професійного та особистісного вдосконалення вчителя-практика, для якого створено умови для оцінювання власного досвіду і рівня кваліфікації, визначення продуктивних способів розвитку, забезпечено підтримку в їх реалізації, розвиток здатності творчо трансформувати запропонований необхідний зміст навчання у власну професійну практику з метою самовдосконалення.

У працях науковців Н. Клокар, В. Маслова, В. Олійника, В. Сидоренко, М. Скрипник, Т. Сорочан, та інших висвітлені проблеми післядипломної педагогічної освіти взагалі й теорії та практики навчання фахівців у системі підвищення кваліфікації зокрема. Вчені (І. Горностаєва, О. Жиронкіна, Н. Карпенко, В. Кунтиш, М. Лобур, Г. Нікітіна, О. Березін, Н. Свиридова та ін.), вважають, що професійно значущі якості краще розвиваються за допомогою використання активних методів навчання. Названі вчені пропонують впровадження до навчального процесу

підготовки фахівців таких методів, як ділові і рольові ігри, метод мозкового штурму, кейс-метод, метод проектів, брейн-ринги та КВК, різні типи лекцій, диспути-турніри, тренінги, тощо.

Тренінг – це навчання, яке базується на досвіді людини, розвиває здібності особистості до пошуку, нових знань, творчості, допомагає здійснити інтелектуальний прорив, формує новий світогляд.

Термін «тренінг» виник у медицині у ХІХ ст. (як різновид психотерапії), в ХХ ст. набув поширення в професійній освіті (як форма навчання) та у практичній психології (як інструмент розвитку людини). У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» поняття «тренінг» трактується як «Тренування, а також спеціальний тренувальний режим» [1, с. 1265].

На сьогоднішній день не існує загальноприйнятого визначення терміну «тренінг». Походить від англійського «траїнінг», яке має ряд значень: навчання, виховання, підготовка, тренування.

При плануванні тренінгу слід подбати про те, щоб:

- учасники тренінгу заздалегідь знали тематику занять і, за можливості, завчасно отримали для ознайомлення відповідні інформаційні матеріали, рівень засвоєння яких має перевірятися під час тренінгу;

- здійснити «вхідне» та «вихідне» опитування учасників занять за допомогою мікроанкет з метою оцінки їх початкового ставлення до проблеми, що буде опрацьована, та його змін наприкінці тренінгу (оцінка досягнутого прогресу);

- знайти для проведення тренінгу відповідне приміщення, в якому учасники можуть розміститися досить вільно, за необхідності утворювати мікрогрупи для обговорення окремих питань, роботи в парах, виконання тренінгових вправ;

- забезпечити учасникам тренінгу можливість перепочити під час перерв (їх треба робити через кожні 1,5 год. занять);

- кількість учасників тренінгу не перевищувала 25-30 осіб, оптимальна кількість членів тренінгової групи-15-16 осіб;

- учасники засвоїли правила поведінки під час тренінгу та дотримувалися їх;

- тренер міг скористатися необхідними засобами наочності (дошкою, діапроектором або мультимедійним проектором, відео та аудіотехнікою);

- учасники мали можливість вести записи (зошити, блокноти, ручки).

Ефективність тренінгу багато в чому залежить від того, наскільки широким арсеналом засобів навчання володіє для досягнення мети тренер.

Перший крок у розв'язанні завдання вибору засобів – це вибір методів та прийомів.

До найуживаніших методів належать групові дискусії, рольові ігри, кейс-метод, театралізація, психогімнастика, прийоми кооперативного і групового навчання, проблемне навчання, навчальні ситуації, моделювання, методи і прийоми технології розвитку критичного мислення.

У кінці занять обов'язково підсумкова рефлексія. Учасники діляться враженнями, аналізують тренінг.

З досвіду роботи можна зазначити, що учителі початкової школи, які здійснюють підвищення кваліфікації у Сумському обласному інституті підвищення кваліфікації перевагу надають саме тренінговій системі навчання.

Серед курсів за вибором перевагу надають наступній тематиці тренінгів: «Особливості інтегрованого навчання молодших школярів в умовах Нової української школи», «Організація освітнього середовища молодших школярів в умовах Нової української школи», «Розвиток критичного мислення молодших школярів». Метою цих занять є формування професійних компетентностей слухачів щодо реалізації сучасних підходів у навчанні учнів, насамперед особистісно орієнтованого та діяльнісного, на основі застосування активних методів і прийомів навчання. Все це відповідає запитам сучасного вчителя початкових класів. Адже, умотивованого вчителя, який має свободу творчості та розвивається професійно, визнано ключовою фігурою у

формулі Нової української школи, а «...здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових умінь і навичок, організації навчального процесу, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя» – ключовими компетенціями сучасної особистості [3].

Отже, проаналізувавши теоретичні питання навчального тренінгу та враховуючи власний досвід викладання в системі післядипломної педагогічної освіти, в організації навчання педагогічних працівників за допомогою навчального тренінгу як важливі визначаємо такі його характеристики:

- вільний обмін думками, комфортність стосунків, висловлювання власного бачення, можливість його обґрунтувати;
- постійна взаємодія та позитивна взаємозалежність учасників навчання;
- засвоєння нового змісту в активній діяльності та визначення ефективності його застосування у власній практиці;
- апробування нових методів і прийомів навчання та визначення їх позитивів і негативів, впливу на стан учня;
- можливість застосувати власний досвід у визначенні сутності певних питань;
- визначення прогалів у власній педагогічній діяльності та виникнення нових цілей як основи подальшого особистісного і професійного самовдосконалення;
- розвиток або вдосконалення низки компетентностей як умови вирішення професійних завдань;
- розвиток здатності творчо трансформувати запропонований необхідний зміст і способи або види діяльності навчання у власну професійну практику.

Висока ефективність тренінгу є результатом того, що цінується позиція й знання кожного педагога; можна поділитися своїм досвідом і проаналізувати його у комфортній атмосфері без примусу; учителі мають можливість вчитися, виконуючи практичні дії; можна припускатися помилок, що не призводитиме до покарання або негативних наслідків (не виникає справжнє почуття сорому, образи, провини, гніву тощо); немає оцінок (зазвичай) та інших «каральних» засобів оцінювання нових знань та вмінь.

Суттєвою перевагою тренінгової методики є те, що вона дає унікальну можливість вивчити складні, емоційно значимі питання в спокійній обстановці тренінгу, а не в реальному житті з його загрозами та ризиками.

Висновки. Зважаючи на зазначене вище та ураховуючи сучасні підходи до організації освіти дорослих як супроводу їхнього особистісного та професійного саморозвитку на основі визначеної траєкторії, умов, що впливають на ефективність цього процесу, зокрема і характеристики навчального тренінгу, розглядаємо його як найбільш ефективну форму організації навчання учителів початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Безперечним є його позитивний вплив на якість навчального процесу та перспективність для вдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
2. Доповідь про цілі сталого розвитку. 2018. [URL:http://unstats.un.org/sdgs/files/report/2018/theustainabledevelopmentgoalsreport2018.pdf](http://unstats.un.org/sdgs/files/report/2018/theustainabledevelopmentgoalsreport2018.pdf)
3. Нова українська школа. [URL:http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016](http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016)
4. Нова школа: простір освітніх можливостей / група упорядників: Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Коберник, П. Хобзей та ін. / заг. ред. М. Грищенко. Київ, 2016. 40 с.

Деменков Денис Вікторович,
старший викладач кафедри теорії і методики змісту освіти
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГУРТКОВИХ ЗАНЯТЬ З ФУТБОЛУ ІЗ ШКОЛЯРАМИ 5-9 КЛАСІВ

У статті розглядаються підходи до забезпечення гурткових занять з футболу із школярами 5-9 класів закладів освіти. У трьох схемах зображено: Модель організаційно-методичного забезпечення гурткових занять з футболу із школярами 5-9 класів; Організаційне забезпечення гурткових занять з футболу; Методичне забезпечення гурткових занять з футболу

Ключові слова: модель організаційно-методичного забезпечення, гурткові заняття, футбол, учні 5-9 класів.

Проведення гурткових занять з футболу в загальноосвітній школі – одна з найважливіших умов реалізації системи освіти дитячо-юнацького футболу в Україні, яка зможе залучити в єдину ефективну структуру різні напрями навчально-тренувального процесу в дитячо-юнацькому футболі [7].

Як свідчить аналіз науково-методичної літератури, організаційно-методичному забезпеченню гурткових занять з футболу науковці приділяли увагу лише опосередковано [1; 2; 3]. В основному, більш детально, описані окремі складові організаційно-методичного забезпечення гурткових занять з футболу, що, безумовно, знижує ефективність гурткової роботи з футболу і обґрунтовує актуальність наших наукових пошуків.

Мета. Проаналізувати та змодельювати організаційно-методичне забезпечення гурткових занять з футболу із школярами 5-9 класів.

Методи дослідження: Для досягнення цілей дослідження ми використали комплекс взаємодоповнюючих методів, серед яких: аналіз та узагальнення науково-методичної літератури; аналіз офіційних сайтів мережі Інтернет; анкетування.

Результати дослідження та їх обговорення. Для розкриття структури та взаємозв'язків організаційно-методичного забезпечення гурткових занять з футболу зі школярами 5-9 класів ми побудували модель (рис. 1). В основу її розробки покладено поняття про принципіві положення моделювання у педагогіці та сфері фізичної культури і спорту.

Розгляд організаційно-методичного забезпечення гурткових занять з футболу, на наш погляд, неможливий без розкриття поняття «моделювання».

Гносеологічна категорія «моделювання» характеризує один із шляхів пізнання, який дає можливість перенесення результатів, одержаних під час побудови й вивчення моделей, на оригінал на основі того, що модель певною мірою відображає його сторони. Смысл моделювання полягає у відтворенні характеристик (структури, властивостей, відношень) певного об'єкта на іншому, спеціально створеному для вивчення. Поняття «*модель*» (від латин. *modulus* – «міра», «зразок», «норма») у логіці й методології науки – це аналог (схема, структура, знакова система) певного фрагмента природної або соціальної реальності, плода людської культури, концептуально-теоретичного утворення – оригіналу моделі. Ми розглядаємо розроблену модель як аналог організаційно-методичних підходів до гурткових занять з футболу, який слугує для успішного оволодіння учнів 5-9 класів теоретичними знання, техніко-тактичними діями у футболі.

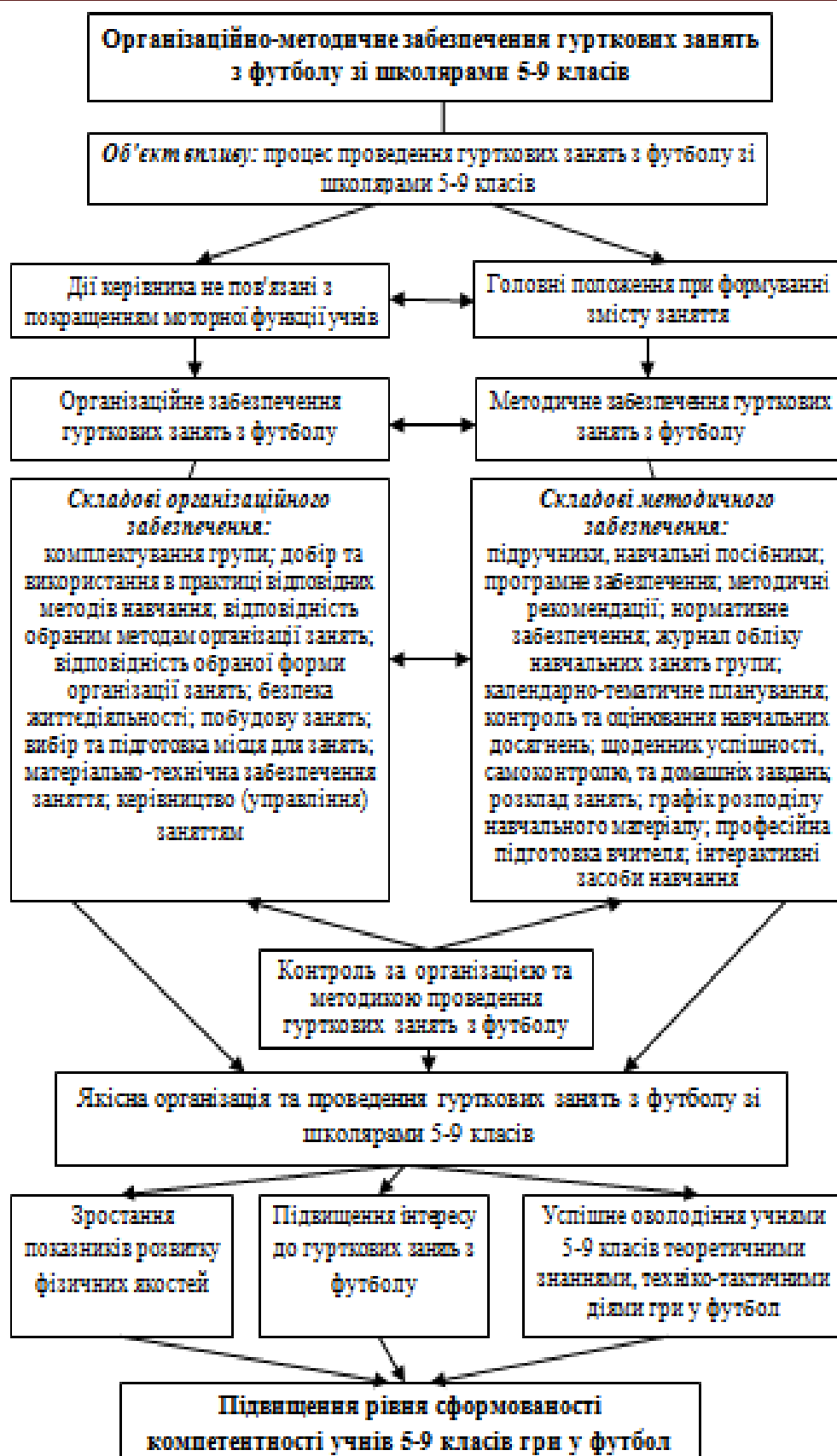

Рис. 1. Модель організаційно-методичного забезпечення гурткових занять з футболу із школярами 5-9 класів

Під час моделювання змісту організаційно-методичного забезпечення гурткових занять з футболу зі школярами 5-9 класів ми виходимо із загальної логіки наукового пошуку, яка є послідовністю переходів від емпіричного опису дійсності до її відображення в теоретичній, формалізованій формі. За умов такого підходу моделювання виступає формою теоретичного мислення й засобом відображення практичної дійсності. Тобто побудова нашої моделі здійснена таким чином, що відображає як теоретичну, структурну (загальне уявлення про обраний об'єкт), так і практичну сторони (загальне уявлення про те, що треба зробити з об'єктом, щоб максимально його наблизити до науково обґрунтованого нами уявлення про нього).

Виходячи з цього, наша модель (організаційно-методичного забезпечення гурткових занять з футболу із школярами 5-9 класів) оптимально поєднує узагальнення змісту організаційно-методичного забезпечення гурткових занять з футболу, визначення її складових, спрямованості та передбачення загальних результатів.

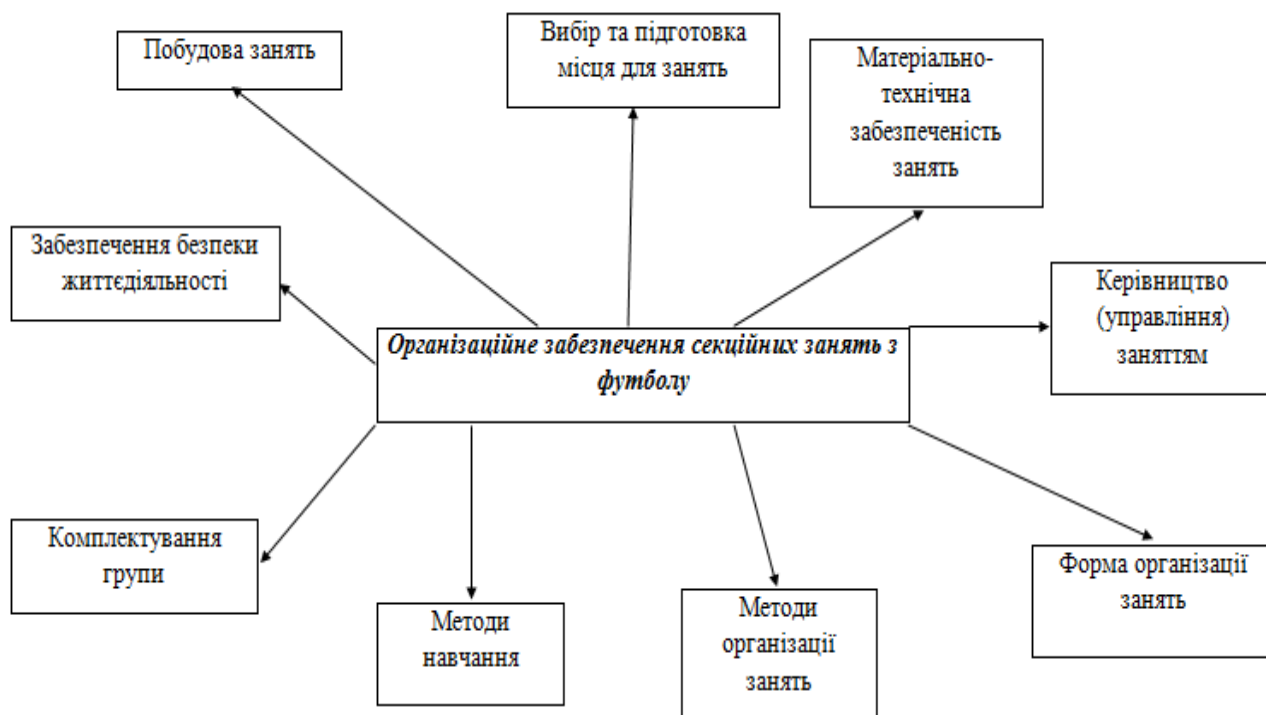
Для кращого розуміння сутності визначених основ організаційно-методичного забезпечення із великою часткою умовності нами пропонується організаційне забезпечення відокремити від методичного (Т.Ю. Круцевич, 2018). Перше, враховуючи напрям дослідження, розглянуте як головні положення, що містять дії керівника гуртка з футболу, безпосередньо не пов'язані з покращення моторної функції учнів, але без реалізації яких неможливо досягти визначеної мети. Методичні основи – головні положення, які для керівника гуртка з футболу є засадничими при формуванні й реалізації змісту, спрямованого на вирішення поставлених завдань гурткової роботи з футболу у школі. Під час визначення організаційних основ, на основі аналізу науково-методичної літератури [4;5] нами були визначені складові організаційної діяльності керівника гуртка з футболу.

Водночас ми базувалися на результатах констатувального експерименту, рекомендаціях науковців, фахівців з теорії і методики фізичного виховання, фізіологів, фахівців, експертів сфери дитячого футболу, педагогів, практиків, щодо ефективних підходів і способів організації, формування змісту фізичного виховання, проведення гурткових занять з футболу, оптимальних засобів і методів, що в комплексі забезпечить досягнення поставленої мети [6].

Отже, до організаційних основ забезпечення гурткових занять з футболу ми віднесли (рис. 2):

- *вибір та підготовка місця для занять* (відповідність нормам безпеки та гігієни, відповідність нормам правил гри, затверджених ФІФА);
- *матеріально-технічна забезпеченість занять* (інвентар: м'ячі, ворота, сітка для воріт, спеціальний інвентар для відпрацювання технічних прийомів, розвитку фізичних якостей, футбольне поле або майданчик (розміри, покриття газону, наявність розмітки, кутових прапорців), футбольна екіпіровка (спеціальне взуття, щитки, одяг);
- *безпека життєдіяльності* на занятті (наявність відповідних правил, кількісна наповнюваність групи, дисципліна на заняттях));
- *побудова занять* (відповідно до структури занять: підготовча, основна, заключна; організаційна чіткість уроку, мотивація і стимулювання учнів тощо);
- *керівництво (управління) заняттям* (розміщення вчителя під час занять; забезпечення керівної ролі вчителя (своєчасний початок уроку, усвідомлення учнями кінцевої мети заняття, раціональні способи виконання вправ; стилі керівництва навчальною діяльністю, мотивація і стимулювання учнів;
- *комплектування групи* (відповідно до віку (класу), та рівню підготовленості);
- *правильно обрані форми організації занять* (навчальні; ігрові; навчально-тренувальні; тренувальні; контрольні);
- *правильно обрані способи організації занять* (фронтальний, груповий, поточний, комплексний);
- *добір та використання в практиці методів навчання* (словесні, наочні, практичні)

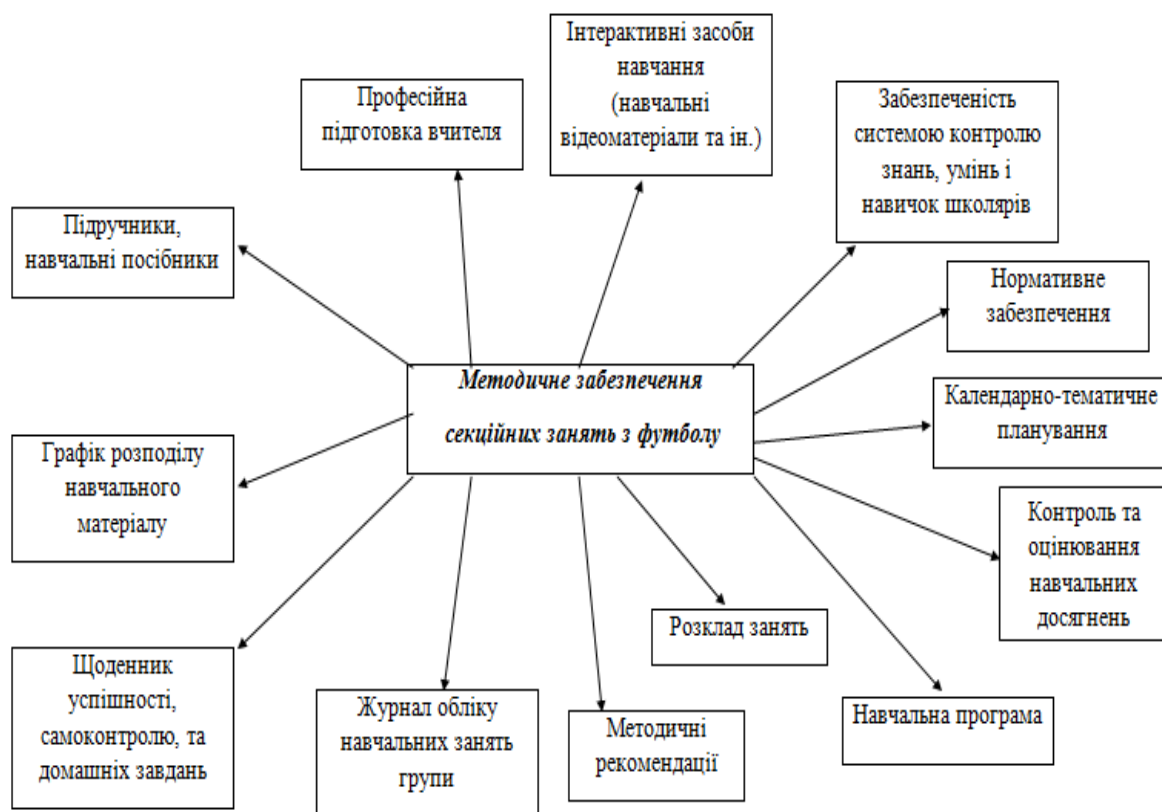

Рис. 2. Організаційне забезпечення гурткових занять з футболу

До методичного забезпечення гурткових занять з футболу ми віднесли (рис. 3.):

- *нормативне забезпечення* (наявність відповідних Державних програм, наказів, листів МОН України);
- *навчальна програма* (наявність відповідної програми, яка повинна вирішувати певні виховні, освітні та оздоровчі завдання);
- *календарно-тематичне планування*;
- *розклад занять*;
- *журнал обліку навчальних занять групи*;
- *методичні рекомендації*;
- *щоденник успішності, самоконтролю, та домашніх завдань*;
- *графік розподілу навчального матеріалу*;
- *підручники, навчальні посібники*;
- *інтерактивні засоби навчання* (навчальні відеоматеріали, інтерактивні навчальні програми);
- *професійна підготовка вчителя*;
- *контроль та оцінювання навчальних досягнень*.

Рис. 3. Методичне забезпечення гурткових занять з футболу

Висновки.

Проведене дослідження уможливило визначення змісту організаційно-методичного забезпечення гурткових занять з футболу із школярами 5-9 класів. Представлений зміст організаційно-методичного забезпечення, на наш погляд, дозволить поліпшити розв'язання того чи іншого завдання фізичного виховання в гурткових заняттях з футболу, та зробити гурткові заняття з футболу більш змістовними, цікавими та ефективними.

Ми розглядаємо розроблену модель як інструмент узагальнення змісту організаційно-методичного забезпечення гурткових занять з футболу, який використовується для успішного оволодіння учнями 5-9 класів теоретичних знань, засвоєння спеціальних вправ та техніко-тактичних дій у футболі.

Список використаних джерел:

1. Віхров К. Л. Зубалій М.Д., Столітенко Є.В. Футбол у школі: Навчально-методичний посібник. Київ: Комбі ЛТД, 2004. 256 с.
2. Навчальна програма для гуртків з футболу в 1-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів [URL:http://ua.convdocs.org/docs/index-56797.html](http://ua.convdocs.org/docs/index-56797.html).
3. Столітенко Є.В., Черевко Т.П. Фізичне виховання учнів 1-11 класів у процесі занять футболом: навч. посіб. Київ, 2013. 304 с.
4. Теорія і методика фізичного виховання: навч. вид. / за ред. Т.Ю. Круцевич. Київ: Олімп. л-ра, 2008. Т. 1. 391 с.
5. Теорія і методика фізичного виховання: навч. вид. / ред. Т.Ю. Круцевич. Київ: Олімп. л-ра, 2008. Т. 2. Методика фізичного виховання різних груп населення. 366 с.
6. Томенко О. А., Деменков Д. В. Співвідношення значущості складових організаційно-методичного забезпечення гурткових занять з футболу зі школярами. *Спортивний вісник Придніпров'я*: науково-практичний журнал. Дніпропетровськ: Інновація, № 2. 2015. С. 225–229.
7. Шаленко В.В. Формування рухових якостей та технічної підготовленості школярів протягом безперервної футбольної підготовки: автореф. дис. ...канд. наук з фіз. вих. і спорту: спец: 24.00.21 «Олімпійський і професійний спорт». Харків, 2005. 20 с.

Демченко Світлана Володимирівна,
учитель хімії та біології I категорії
Комунальної установи Сумська загальноосвітня школа I-III ступенів № 24
м. Суми, Сумської області

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ ДОСЛІДНИХ ПРОЕКТІВ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Стаття присвячена розкриттю можливостей використання інтегрованих дослідних освітніх проектів для формування принципів здорового способу життя в учнів закладів загальної середньої освіти.

Ключові слова: *проектна діяльність, інтегровані дослідні проекти.*

Постановка проблеми. Дитинство – цікавий, повноцінний період людського буття. А це значить, що освіта має давати не лише знання для майбутнього (готувати до життя), але й дати знання, навички, що дозволять дитині розв'язувати життєві проблеми сьогодні. Часи змінюються і суспільству потрібна особистість, яка могла б самостійно діяти, приймати рішення, робити свій вибір і відповідати за нього, здатна орієнтуватись в мінливому нинішньому житті. Потрібна особистість, яка б сформувала свій власний світогляд, спираючись на здобуті нею ж самою знання. А тому сьогодні актуальним є не лише використання і впровадження проектної діяльності, а інтеграція міжпредметних дослідницьких проектів, для формування принципів здорового способу життя.

Мета статті – проаналізувати різні підходи використання дослідницьких проектів для формування здоров'язбережувальної компетентності учнів, виявити методичні та дидактичні особливості їх використання та обґрунтувати актуальність упровадження в освітньому процесі.

Виклад основного змісту. Сучасний школяр влаштований так, що знання досить рідко стають у нього глибокими. Найчастіше вони залишаються на поверхні і тому неміцні. Використання дослідницьких проектів сприятиме формуванню здоров'язбережувальної компетентності учнів.

Метод проектів є одним із активних методів проведення занять, який передбачає індивідуальну, парну чи групову (але самостійну) діяльність тих, хто навчається, що забезпечує гарантоване досягнення спланованого результату. Він передбачає відхід від авторитарних і репродуктивних методів навчання, вимагає обміркованого й обґрунтованого поєднання з різними методами, формами і засобами навчання та є однією з чималої кількості інноваційних розробок в українській освіті [1, с. 209–211].

Нова українська школа ставить за мету формування здорового способу життя як однієї з ключових компетентностей майбутнього випускника. Інтеграція є значущим, є тим що допомагає формувати в учнів уявлення про здоров'я в цілому, розвиває здатність застосовувати отримані знання в різних ситуаціях. Відповідно освітній процес потрібно будувати на технологіях, що органічно поєднують у собі формування суспільної свідомості і методи залучення до соціально-культурної діяльності, шляхом якої знання перетворюються в переконання, норми та принципи поведінки Саме такою є проектна технологія навчання [2, с. 4].

Тому я пропоную проект «Червоне, жовте, зелене», який поєднує всі ключові компетентності.

Яблуна є найбільш поширеною рослиною, що вирощується в Європі та Азії від античності. Вона була відома грекам і римлянам, згадується Теофрастом у третьому столітті до нашої ери, і з тих пір яблуна поширилася в майже у всіх частинах світу. Корисні і лікувальні властивості яблука пояснюються їх цілющим складом. У яблуках містяться вітаміни С, В₁, В₂, Р, Е, каротин, калій, залізо, марганець, кальцій, пектини, вуглеводи, органічні кислоти.

Гіпотеза дослідження: колір яблук не впливає на вміст в них поживних речовин, корисних для нашого організму.

Об'єкт дослідження: яблука різного забарвлення.

Предмет вивчення: хімічний склад яблук.

Мета проекту:

1. Провести анкетування учнів школи для визначення кольорової гама яблук, які вони найчастіше вживають і чи знають учні склад яблук.
2. Вивчити хімічний склад червоного, жовтого, зеленого яблука.
3. Вивчити вплив на організм людини різних за забарвленням і за сортом яблук.
4. Навчитися самостійно проводити дослідження та на основі отриманих результатів робити висновок.
5. Поширити обізнаність учнів щодо корисності української продукції.

План реалізації проекту

1. Проведення анкетування.
2. Визначення яблучної кислоти в досліджуваних зразках.
3. Дослідження наявності йонів феруму (+2) в зразках.
4. Визначення глюкози.
5. Визначення крохмалю в яблуках.
6. Визначення вітаміну С (аскорбінової кислоти).
7. Визначення вітаміну Е в зразках.

Для дослідження ми брали яблука трьох сортів різного кольору: позначимо їх під номерами 1 – червоне, сорт «Айдаред»; 2 – жовте, сорт «Голден»; 3 – зелене, сорт «Зелене».

Результати проведених досліджень

1. Анкетування

Нами було проведено анкетування учнів 5-11 класів. В ньому взяли участь 169 учнів (див. табл. 1).

Висновок: наше дослідження є корисним для визначення повноцінного висвітлення цих питань і доведення чи спростування гіпотези.

Таблиця 1.

Дані анкетування «Що я знаю про яблука?»

2. Визначення яблучної кислоти в досліджуваних зразках

Питання	Так	Ні
1. Вам подобаються яблука?	169	–
2. Як ви вважаєте чи корисні яблука для здоров'я ?	169	–
3. Які яблука Ви найчастіше вживаєте: червоні, жовті, зелені?	Найчастіше вживають	
	зелені –	90 учнів
	рідше червоні –	40 учнів
	найрідше жовті –	39 учнів
4. Чи впливає забарвлення яблук на вміст в них корисних речовин?	не думали –	60 учнів
	впливає –	30 учнів
	не впливає -	79 учнів

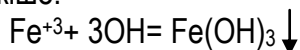
Як відома яблука містять яблучну кислоту: $\text{HOOC-CH}_2\text{-CH(OH)-COOH}$, що є двохосновною кислотою. Вперше була виділена К. Шеєле в 1785 році із недозрілих яблук. Ми вирішили визначити, чи містять наші зразки дану кислоту. Для цього ми натерли яблука, вижали сік. І сік досліджуваних зразків перевірили універсальним індикатором.

Висновок: універсальний індикатор змінив забарвлення, однак прогнозованого червоного забарвлення ми не спостерігали. Слабке почервоніння ми спостерігали у зразку яблука червоного

кольору, а зразки жовтого і зеленого кольору майже не змінили забарвлення індикатора. Таким чином яблучна кислота є у всіх зразках, однак не у великій кількості, так як можливо яблука – зрілі. Яблучна кислота приймає участь в обміні речовин в організмі.

3. Дослідження наявності йонів феруму (+2) в зразках

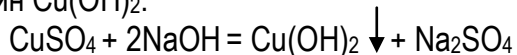
Ми знаємо, що в яблуках є йони феруму (+2). А чи містяться вони в наших зразках. Досліджувані зразки розрізали. Одну половинку обробили лимоном, а іншу – залишили. Через 2-3 хвилини спостерігаємо, що «чиста» половинка досліджуваних зразків потемніла (всі зразки змінювали забарвлення майже одночасно). Більше потемніння ми спостерігаємо в зразку зеленого яблука. Та частинка яблук, що була захищена не потемніла. До соку досліджуваних зразків ми добавили натрій гідроксид. У всіх зразках ми спостерігаємо помутніння. Випадання бурого осаду ми спостерігаємо у зразку № 3, що відповідає зеленому яблуку. В зразках № 1 і № 2 помутніння слабкіше.

Висновок. Усі зразки містять Fe^{+2} . Найбільше його виявили в зразку № 3 – яблуко Зелене. Коли яблука не пошкоджені вони містять Fe^{+2} , а його сполуки мають світло-зелене забарвлення. Після пошкодження відбувається взаємодія з киснем повітря, проходить процес окиснення і спостерігаємо перетворення йонів Fe^{+2} в Fe^{+3} . А ацетилсаліцилова кислота, що міститься в лимоні - природний антиоксидант, що сповільнює процеси окиснення. Ферум – необхідний елемент для кровотворення. Добова норма Феруму в організмі дорослої людини становить 11-30 мг і значно зростає при інтенсивних м'язових навантаженнях. Нестача Феруму призводить до небезпечної хвороби – анемії, безсилля.

4. Визначення глюкози в зразках

Більшість фруктів і овочів містять глюкозу. Ми перевіримо чи міститься вона в наших зразках. Для визначення ми використовуємо якісну реакцію на глюкозу: взаємодію соку яблук із свіжоприготовленим розчином $\text{Cu}(\text{OH})_2$, із подальшим нагріванням. Готуємо свіжоприготовлений розчин $\text{Cu}(\text{OH})_2$:

Утворений блакитний осад додаємо у всі три зразки соку і нагріваємо на нагрівальному пристрої. У всіх пробірках № 1, № 2, № 3 спостерігаємо зміну забарвлення:

блакитний → зелений → жовтий → цегляне.

Зміна забарвлення пояснюється утворенням сполук: Cu_2O , а потім CuO .

Висновок: всі зразки містять глюкозу. Глюкоза є основним джерелом енергії для мозку, і саме вона впливає на більшість психологічних процесів. За низького рівня глюкози процеси, що вимагають ментальних зусиль (наприклад, самоконтроль, прийняття важких рішень тощо), можуть бути порушені. Глюкоза також позитивно впливає на роботу серця.

5. Визначення крохмалю в зразках

На розріз зразків яблук ми додали краплину спиртового розчину йоду. Синього забарвлення ми не спостерігаємо в зразках.

Висновок: наші зразки не містять крохмалю.

6. Визначення вітаміну С (аскорбінової кислоти)

Кількісний аналіз вітаміну С являє собою певну складність, і навіть сьогодні немає універсального серійного методу, який був би вільний від недоліків. Попередні досліди показали відсутність крохмалю в соку яблук або його невелика кількість. Тому він не буде заважати визначенню. Яблука містять близько 20-30 мг вітаміну С на 100 г.

Спиртовий розчин йоду ми розвели з водою до кольору міцного чаю. У пробірку насипали крохмалю, добавили холодної води, розмішали, а потім вміст вилили у склянку з гарячою водою. Додали в розчин йоду крохмальний клейстер до появи синього забарвлення. Потім взяли 1-2 мл соку яблук досліджуваних зразків, до них по краплях додали клейстер. Спостерігаємо за зміною

забарвлення. Якщо синій колір знебарвиться – то аскорбінової кислоти (вітаміну С) багато, якщо ні – то мало. Техніка визначення ґрунтується на тому, що молекули аскорбінової кислоти можуть окислюватися йодом.

Висновок. Ми спостерігали часткове знебарвлення в усіх зразках. Однак у зразках №1 і №3 знебарвлення відбулося помітніше. Аскорбінова кислота виконує такі функції в організмі: бере участь в обміні амінокислоти проліну, що забезпечує стійкість капілярів та ясен; сприяє окисненню холестерину та зниження його рівня в організмі; покращує засвоюваність заліза; позитивно впливає на імунну систему організму; проявляє детоксикаційні властивості.

6. Визначення вітаміну Е (токоферолу)

У три зразки яблучного соку додаємо концентрованої нітратної кислоти. Вміст пробірок струшуємо. Якщо в зразках є вітамін Е – ми повинні спостерігати поступове розшарування емульсії і верхній шар поступово повинен забарвитися в червоний колір у результаті окислювання а-токоферолу до кольорових продуктів хіноїдного ряду.

Висновок. Ми не спостерігаємо розшарування і утворення верхнього кольорового шару. Жиророзчинного вітаміну Е в зразках ми не виявили. Основними природними джерелами вітаміну Е служать зелене листя рослин, а також бавовняна, арахісова, соєва і пшенична олії. Хорошим джерелом цього вітаміну є також маргарин, виготовлений з рослинної олії.

Пропозиції та рекомендації

Яке ж яблуко з'їсти: червоне, жовте, зелене? Яке яблуко корисніше? В яких яблуках міститься більше вітамінів? Червоне, жовте і зелене яблуко містять глюкозу. В зеленому – більше Fe^{+2} , ніж в жовтому і червоному. У всіх зразках є вітамін С, в червоному і зеленому його вміст більший. У всіх зразках відсутній крохмаль і вітамін Е. Згадаємо гіпотезу, що колір яблук не впливає на вміст в них поживних речовин, корисних для нашого організму. Таким чином ми довели її. Не залежно від сорту і забарвлення, пізнавально про яблука знати наступне.

Яблука і холестерин. У Франції та Італії були проведені досліди, які показали, що яблука нормалізують кількість холестерину в печінці. Ірландці навіть підраховали, що для цього достатньо з'їдати в день всього 2-3 яблука. Така воістину чудодійна сила яблук пояснюється не тільки високим вмістом в них пектину, а й тим, що він в яблуках особливо сприятливо поєднується з іншими речовинами, також здатними знижувати рівень холестерину – це аскорбінова кислота, фруктоза, магній.

Яблука як проносний засіб. Яблука – незамінні «учасники» усіх літніх, осінніх і зимових салатів. Аліса Чейс радить літнім людям з'їдати на сніданок злегка проварені яблука з розведеним молоком (закип'ятити 1 склянку води, додати одну склянку молока) і нагрівати на повільному вогні 2 хвилини; молоко підсолодити медом. Виходить легкий проносний засіб.

Яблука проти кашлю. Земські лікарі дуже поважали печені яблука, які добре лікують сухий кашель. Свіжі яблука незамінні при утрудненому диханні і серцебитті. При підвищеній кислотності шлункового соку можна заздалегідь готувати яблучне пюре з медом або просто спекти яблука до м'якості.

Яблука для щитовидної залози. У насінні яблук міститься багато йоду. Ендокринологи вважають, що якщо з'їдати в день 5-6 яблучних зерняток, то добова потреба в йоді буде повністю задоволена. Тим, у кого порушена функція щитовидної залози рекомендується зібрати насіння (коли заготовляють яблука для сушіння), висушити їх, змолоти на борошно на кавомолці. Застосовувати щодня на кінчику чайної ложки один-два рази на день.

Яблука при опіках. Натерту кашку з яблук використовують для лікування опіків, обморожень, ран і виразок, а в суміші з вершковим маслом ця кашка допомагає лікуванню саден на губах і сосках грудей (особливо у годуючих матерів).

Яблука в косметології. Косметологи в усі часи широко використовували цвіт, кору яблунь для лосьйонів, кремів, туалетної води.

Лосьйон. В дві склянки окропу опустити дві столові ложки кори яблуні. Непогано додати одну столову ложку шавлії. Наполягати 20 хвилин. Теплим нанести на шкіру обличчя і шиї. Кору яблуні можна збирати восени, коли пожовкнуть листя. Також можна використовувати молоденькі гілочки. У лосьйон можна додавати різні трави. Деревій – при жирній шкірі; ромашка – усуває дрібні зморшки; розмарин і м'ята – для живлення і загартовування шкіри; петрушка корисна для шкіри з плямами, гнійничкові висипання; пижмо позбавляє від веснянок.

Яблука при варикозному розширенні вен. При варикозному розширенні вен потрібно протягом декількох місяців випивати протягом дня до їжі 2 склянки теплої компоту з гущавиною, приготовленої за наступним рецептом: 4 неочищених, нарізаних часточками яблук заливають 1-1,5 л води, кип'ятять 15 хвилин, цукор додають до смаку.

Яблука для зміцнення нервової системи. Для зміцнення нервової системи корисно пити протягом дня яблучний настій, для приготування якого потрібно нарізати яблука тонкими пластинками, залити окропом і залишити на 2 години в закритому посуді.

Яблука при надмірній вазі, серцевої недостатності, поганому сні. При надлишковій вазі, серцевої недостатності, поганому сні рекомендується влаштовувати «яблучні дні»: протягом такого дня за 5-7 прийомів з'їдають по 1,5-2 кг яблук. У тиждень їх можна повторювати два рази.

Яблука при нестачі йоду в організмі. При нестачі йоду в організмі слід включати в харчовий раціон 2-3 яблука кожен день, є які потрібно разом з насінням. Це забезпечує добову потребу в йоді.

Яблука при затяжному кашлі. При затяжному кашлі потрібно натерти на тертці яблуко і цибулину, додати мед і добре перемішати. Всі компоненти беруться в рівній кількості. Суміш приймають по 1 ч.л. кілька разів на день у перервах між їдою.

Яблука при гастриті зі зниженою кислотністю. При гастриті зі зниженою кислотністю вранці натщесерце потрібно з'їдати 2 середніх яблука зелених сортів, натертих на дрібній тертці. Прийом їжі – не раніше ніж через 4-5 годин. Протягом першого місяця лікування яблучну кашку приймають щоденно, другого – 1 раз на 2-3 дні.

Яблука при дизентерії й розладі шлунка. При дизентерії і розладі шлунка потрібно натерти на тертці не залізної 1-2 кг яблук сорту «антонівка», очищених від шкірки. Кашку їдять 4-5 разів на день, виключивши будь-які інші продукти. Курс лікування – 2-3 дні.

Яблука для шкіри. Лікарі-дерматологи рекомендують вживати більше яблук людям з проблемною шкірою, нездоровим кольором обличчя, ранніми зморшками і висипом вугрів. Регулярний їх прийом прискорює процеси лікування хворих з демодекозом, акне, розацеа. Яблука сприяють виробленню колагену, який відповідає за пружність і еластичність шкіри, тобто за її молодість. Жінка, яка хоче бути молодою і красивою, обов'язково повинна щодня з'їдати хоча б одне яблуко.

І на завершення рецепт *яблучної маски*: 100 г яблук очистити, порізати, додати столову ложку меду, чайну ложку аскорбінової кислоти, 1 жовток, столову ложку яблучного оцту, три столові ложки рослинної олії (можна кукурудзяного, оливкового). Всі компоненти ретельно перемішати міксером. Нанести на обличчя і шию на 30 хвилин. Потім змити водою кімнатної температури. **Будьте здорові!**

Висновки. Отже, майбутнє за інтегрованими проектами, що створюють умови для формування у дітей свідомого вибору здорового способу життя, надають можливості створити у свідомості учнів чіткі уявлення про своє здоров'я і формують стійку мотивацію до здорового способу життя.

Список використаних джерел:

1. Жук О. Л. Педагогіка: учеб.-метод. комплекс для студентів пед. спец.. Минск: БГУ, 2003. 383 с.
2. Інтегровані проекти: навч.-метод. посібник / укл. З. В. Філончук. Харків: ВГ «Основа», 2018. 160 с.

3. Семичко В.А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии. Модуль «Направленность». Киев: Миллениум, 2004. 521 с.

Докторович Валерія Миколаївна,
заступник директора з навчально-виробничої роботи
ДПТНЗ «Сумське вище професійне училище будівництва і дизайну»

УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ У ЗАКЛАДІ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

У статті висвітлюється процес організації та проведення інноваційної діяльності в закладах професійної (професійно-технічної) освіти її практична значущість, проаналізовано основні поняття. Схематично представлена модель управління даними процесами.

Ключові слова: інновації, інновації в освіті, нововведення, управління інноваційною діяльністю, педагогічний експеримент.

Актуальність. Нині в умовах динамічних соціально-економічних, технологічних змін потреба в організації та проведенні інноваційної діяльності на базі закладів професійної (професійно-технічної) (далі ЗП(ПТ)О) освіти зумовлена низкою чинників, зокрема: зміною освітньої парадигми, яка викликана потребою навчання упродовж життя та необхідністю мобільної перекваліфікації робітника у будь-який час; підвищенням вимог роботодавців до якості підготовки кваліфікованих робітників й, відповідно, змінами у змісті освіти, ринку праці і зростаючими запитами здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти; бажанням педагогів-новаторів удосконалити педагогічний процес, підвищувати якість підготовки кваліфікованих робітників.

У наш час відбувається перехід від репродуктивно-інформаційної моделі освіти, спрямованої на відтворення знань, до продуктивної, культурно-освітньої моделі, яка орієнтує на розвиток особистісних якостей людини та спрямована на інноваційне навчання. Викладач, який формує особистість повинен бути новатором по своїй суті. Сьогодення об'єктивно вимагає переведення освітнього процесу на технологічний рівень, активізації пошуку перспективних інноваційних процесів.

Тож перед професійною (професійно-технічною) освітою (далі – П(ПТ)О) постало нове завдання – підготовка конкурентоспроможного на ринку праці висококваліфікованого робітника, здатного самостійно отримувати знання і застосовувати їх в мінливих соціально-економічних умовах.

За останні десятиліття істотно змінилася соціальна зовнішність учнівської молоді та системи П(ПТ)О, їх ціннісні орієнтири, прагнення та шляхи професійного саморозвитку й самореалізації, на які суттєво впливають процеси трансформаційних соціокультурних змін у суспільстві. Саме тому одним із головних завдань здійснення інноваційної роботи в ЗП(ПТ)О є удосконалення процесу трансформування наукових ідей в практику, пошук шляхів підвищення якості безперервного навчання педагогічних працівників, розвиток їх професійної майстерності, формування навичок науково-дослідницької роботи.

Мета статті – висвітлення такої проблеми, як організація і проведення інноваційної діяльності у ПТНЗ. Обґрунтувати необхідність її здійснення в сучасних умовах освітньої конкуренції.

Виклад основного матеріалу. Необхідність підвищити ефективність професійної підготовки робітників у зв'язку з безперервно зростаючими вимогами виробництва відмічаються багатьма дослідниками у галузі професійно-технічної освіти (Ю. Бабанський, С. Батишев, А. Беляєва, В.Олійника М. Саткін), розвиваються у роботах українських вчених (А. Бугерко. А. Дьомін, І. Васильєв, Г. Гребенюк, Р. Гуревич, Н. Ничкало, Л. Сергєєва, І. Лікарчук, В. Радкевич, О. Щербак та ін. проф). Застосування сучасних педагогічних технологій у професійній підготовці майбутніх

фахівців знайшли своє відображення у працях В. Бикова, П. Воловика, П. Стефаненка. В своїй професійній діяльності вчитель орієнтується на узагальнюючі положення сучасних вчених І. Бега, Л. Сергеевої, С. Сивоєвої, Н. Василенка, Т. Волобуєвої, Ю. Завалевського, В. Кременя, С. Кириленка, Г. Назаренка, О. Савченка.

Проблеми педагогічної професійної освіти знайшли відображення в працях зарубіжних науковців, таких як В. С. Ільїн (В. С. Ильин), О. Коляновська (E. Kolanowska), В. В. Краєвський (В. В. Краевский), Ш. Купішевич (Sz. Kupisiewicz), Е. Ляска (E. Laska), Р. Лепперт (R. Leppert), В. Оконь (W. Okoń), М. К. Сергеев (М. К. Сергеев), З. Ясинський (Z. Jasiński).

Швидкий розвиток інформаційної, соціальної, наукової сфер життя суспільства потребує змін освітньому процесі, оновлення його змісту, форм і методів. Організація та проведення інноваційної діяльності в ЗП(ПТ)О дозволить усім учасникам процесу визначити і проаналізувати рівень своїх знань, умінь, навичок, спрямувати діяльність на шлях перспективних перетворень.

Сприйняття колективом ЗП(ПТ)О іновачій як об'єктивної реальії відбувається тоді, коли у членів колективу є чіткі орієнтири щодо здійснення інноваційної діяльності. Своєчасна інформованість про можливі нововведення, результативність та чітка програма їх запровадження, тоді, коли є особиста мотивація кожного суб'єкту інноваційної діяльності та спільна мотивація на досягнення цілей під час спільної діяльності (виховання, навчання) тоді коли є спільні погляди і підходи до впровадження новацій, тоді коли є довіра вчителя, учнів, батьків до ініціаторів інноваційної діяльності.

Впровадження новогозалежить від багатьох факторів, які повинні враховуватися при організації інноваційної діяльності провідниками новацій, а саме:

- рівень розвитку (саморозвитку) керівників та членів педагогічного колективу, вміння працювати в умовах ринкових відносин в суспільстві, конкурентоспроможність, наявність потенціалу творчих можливостей;
- рівень ефективності управління яке буває адміністративним. Дуже важливим є відчуття кожним педагогом причетності до прийняття колективних рішень ті їх впровадження в практику діяльності на основі співробітництва і співтворчості, сприятливих міжособистісних стосунків.
- забезпеченість ресурсами – нормативно-правовими, кадровими, матеріально-технічними, науково-методичними, структурно-організаційними, технологічними, фінансовими;
- позитивний імідж закладу;
- наявність передового педагогічного досвіду.

У науково-дослідній літературі поряд з поняттям «нове» часто вживається поняття «нововведення», тому можемо розглядати ці поняття, як синоніми. Поняття «іновачія» та «нововведення» розглядають поруч американські вчені А. Елліс і Д. Фоутс [8] як , інші ж автори (французький вчений Е. Брансвік, американський вчений Е. Роджерс розрізняють їх. Вважаємо, що доцільно розвести ці поняття, розділяючи точку зору, що «нововведення – це засіб (новий метод, методика, технологія, програма тощо), а іновачія – це процес освоєння цього засобу» .

Іновачії в освіті – процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, пед. та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно ін. стану. Слово «іновачія» має комплексне значення, оскільки складається з двох форм: власне ідеї та процесу її практичної реалізації [1].

Іновачійна діяльність – діяльність, спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок, що зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг [7].

Як зазначається в енциклопедії освіти «управління іновачіями в освіті – це процес сталого розвитку закладу чи установи освіти шляхом генерування, розробки і застосування нововведень, які суттєво змінюють результати навчання, виховання і управління [1, с.942].

Педагогічна інноватика полягає у постійному пошуку та впровадженні нових, максимально ефективних інноваційних педагогічних технологій навчання та виховання, результатом яких має бути формування високорозвиненої, активної, діяльної, творчої особистості, яка вміє аналізувати, долати будь-які труднощі. Тому сьогодні інноваційна діяльність на базі ЗП(ПТ)О – це вимога часу, так як вона спрямована на забезпечення адекватності освітнього процесу та його результатів сучасним вимогам суспільства, спонукає до постійного оновлення змісту і форм навчання та виховання, максимально уважного й водночас критичного ставлення до всього нового.

Практична значущість інноваційної діяльності для учнів: мотиваційні прагнення до самовдосконалення та отримання знань; творча активність; формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, підвищення якості освіти, створення сприятливого психологічного мікроклімату в учнівських колективах.

Проведення інноваційної діяльності в освітній галузі в цілому полягає в тому, що формується нова освітня політика, забезпечується відповідна нормативно-правова база для її реалізації, до практичної роботи залучаються науковці. Практична значущість нововведень залежить від ступеня підготовленості до їх упровадження, що передбачає декілька послідовних етапів. Для дидактики, наприклад, на початковому етапі розробляються загальні дидактичні та методичні рекомендації до викладання предметів, тем, розділів. Тому важливо забезпечити належну науково-теоретичну концептуальність, що дозволить пояснити і передбачити педагогічні явища та процеси. На основі отриманих висновків формується пакет документів, який визначає діяльність викладача. На наступному етапі конкретна ідея втілюється в програмах, методичних посібниках тощо.

Сучасна професійна освіта мусить не залишатися на тому ж рівні, а успішно просуватися вперед як школа майбутнього, внутрішні чинники розвитку котрої сприяють змінам, завдяки яким педагогічні працівники прагнуть зростати у своїй творчості, щоб забезпечити підвищення конкурентоздатності й отримувати моральне задоволення від особистісного і професійного зростання.

Інноваційна діяльність є одним з стратегічних напрямків розвитку освіти, тому необхідною умовою для інформаційного забезпечення цього питання є нормативна підтримка. Важливим чинником цієї діяльності є усвідомлення мети та завдань інноваційного пошуку, що передбачають виявлення протиріч, конкретизацію завдань, аналіз педагогічної практики.

ЗП(ПТ)О, який апробує інноваційні данні називається інноваційним, а його керівник набуває додаткових управлінських функцій для здійснення інноваційної діяльності, а саме: інформаційної; розвивальної; маркетингової; проектної; моніторингової; інвестиційної [3]. (Рис.1)

Як зазначає Л. Сергеева «найважливішими завданнями управління є вдосконалення системи та підвищення якості інформаційного забезпечення, своєчасне прийняття якісних управлінських рішень; створення ефективної системи управління якістю освіти, статистики та моніторингу; освоєння управлінськими кадрами сучасних технологій тощо. [4].

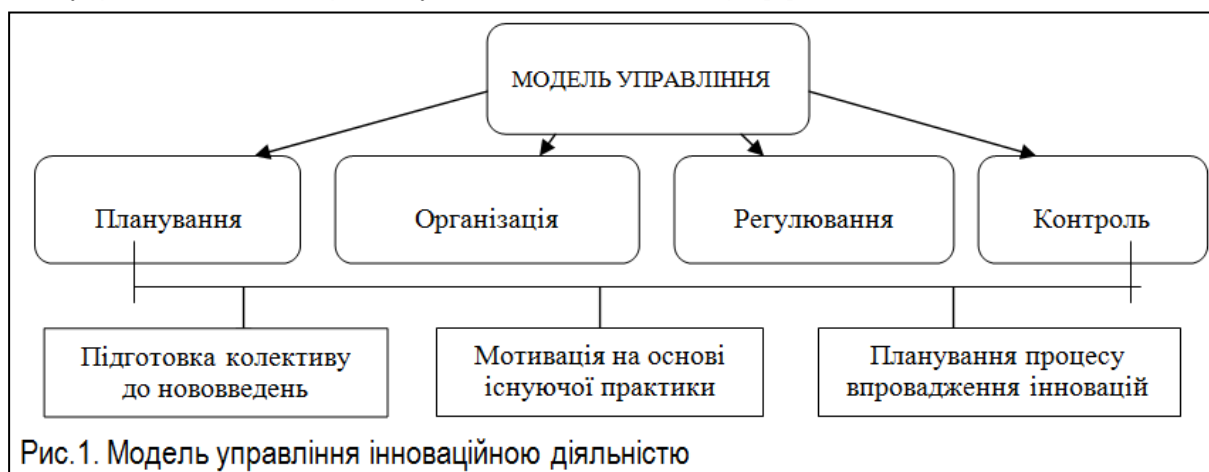

Рис.1. Модель управління інноваційною діяльністю

Сучасні розвиток ЗП(ПТ)О визначає нові вимоги до особистості викладача й пріоритети професійно-педагогічної підготовки, орієнтовані в площину професійно компетентного фахівця.

Організація інноваційної діяльності в ЗП(ПТ)О потребує зосередження уваги на навчально-методичній роботі. Ефективними при цьому є семінари, вебінари, семінари-презентації, регіональні конференції, круглі столи. Тому методична робота повинна бути спрямована на стимулювання творчості викладача й формування в нього потреби до інноваційної діяльності. Як зазначав В.Сухомлинський: «Як що ви хочете, щоб педагогічна праця давала вчителям радість, щоб повсякденне проведення уроків не перетворювалося на нудну, одноманітну повинність, уведіть кожного вчителя на щасливу стежку дослідника».

Висновки. Перед сучасною освітою стоять надзвичайно важливі завдання: підготувати до життя людину, здатну визначити власну роль у суспільному житті, а також задовольнити власні професійні інтереси. Виконавцем цих завдань є сучасний педагог. Він має бути об'єктом особистісного і професійного зростання, вміти досягати нових педагогічних рівнів, бути носієм культури та загальнолюдських цінностей.

Отже, зростання ролі творчої особистості викладача набуває особливої актуальності і відбувається шляхом індивідуальної науково-методичної роботи педагогів, тобто усвідомленої, цілеспрямованої, планомірної та безперервної діяльності викладачів, вдосконалення їх теоретичної та практичної підготовки. Зміцнення зв'язків між наукою, освітою, виробничою діяльністю здійснюється насамперед за рахунок проведення інноваційної діяльності.

Список використаних джерел:

- 1.Енциклопедія освіти. *НАПН України* / гол. ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 372 с.
2. Новиков А. М. Научно-экспериментальная работа в образовательном учреждении. Деловые советы. Издание второе дополненное. [URL:http://www.anovikov.ru/books/nauch.pdf](http://www.anovikov.ru/books/nauch.pdf). Загол. з екрану.
3. Василенко Н. В. Інновації в освіті. *Директор школи*. 2011. №7(631). С.3–5.
4. Сергеева Л. М., Кузьменко В. В. Інституційне освітнє середовище професійного навчального закладу: зб. наук. пр. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. С. 112–117.
- 5.Сергеева Л. М. Сучасні напрями організації науково-методичної роботи у професійно-технічному навчальному закладі. *Проблеми підготовки педагогів професійної освіти: теорія і практика*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 25 листопада 2016 року); за заг. ред. Ю. М. Козловського, Л. Л. Сушенцевої. Львів: ПП «Ощипок П.П.». 2016. 259 с. С. 40–43.
- 6.Сергеева Л. М. Експериментальний педагогічний майданчик: від теорії до практики впровадження. *Методичний вісник*. КПГТЛ, 2017. № 1. С. 3-6.
- 7.Стеченко Д. М., Чмир О. С. Методологія наукових досліджень: підручник. Київ: Знання, 2005.
8. Эллис А., Фоутс Д. Педагогические инновации. пер. с англ. М.: ИТП и МИО, 1993. 105 с.

Драновська Світлана Вікторівна,
старший викладач кафедри соціально-гуманітарної освіти
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
кандидат педагогічних наук

ВІРТУАЛЬНА ЕКСКУРСІЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ЯК СУЧАСНИЙ ТРЕНД МУЛЬТИКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ МОЛОДІ

У статті розглянуто можливості використання онлайн ресурсів у мультикультурному навчанні на уроках історії та проаналізовано переваги віртуальної екскурсії у освітньому процесі. Автор розкриває основні аспекти віртуальної екскурсії, цінність експонатів відомих музеїв світу, незалежно від місцезнаходження.

Ключові слова: віртуальна екскурсія, онлайн сервіси, освітній процес, мультикультурність, навчання молоді.

Освіта як продукт людства покликана запропонувати адекватні відповіді на запити соціуму, визначити пріоритетні засади розвитку особистості, сформувати певні соціокультурні цінності. Вони виявляються у нових способах світобачення та світорозуміння, у нових технологіях і формах життя, які постають як певна суперечність між новими реаліями та усталеними формами, способами ставлення до світу. Відтак, нова інформаційна ера людства актуалізує потребу творення нової освітньої парадигми, розробку нових моделей та способів навчання.

Можливості інформаційного суспільства дозволяють перебудовувати освітній процес під запити сучасної молоді. Тому використання віртуальних екскурсій у освітньому процесі дозволить сформувати мультикультурну компетентну та соціально-активну особистість.

Основна мета мультикультурної освіти полягає у формуванні толерантної особистості здатної на основі діалогу активно взаємодіяти з представниками різних культур. Мультикультурне навчання сприяє засвоєнню знань про різні культури, усвідомленню загального й особливого в традиціях, способі життя, культурних цінностях народів [3].

Для вивчення історії нашої держави принцип мультикультурності є необхідним. Так, В. Мисан охарактеризував його як стан, що притаманний поліетнічним державам, який досягається завдяки підтримці та всебічного розвитку різних культур, визнання цінності цих культур іншими. Полікультурність виступає як своєрідна культурна мозаїка, де загальна модель складається завдяки внеску інших. На думку автора, полікультурність – єдність у різноманітності і окремішність у цілісності. У полікультурному контексті історія України постає перед нами не монокультурною історією лише одного етносу – українців, а багатокультурною – історією всіх етнічних груп, що у силу різних обставин опинилися на українських теренах і залишили по собі пам'ять. Полікультурність є не лише засобом (формою), але і методом. Окремі науковці цей принцип репрезентують як полі та інтеркультурність, маючи на увазі розкриття духовної і культурної спадщини, історико-культурних традицій цивілізацій, їх розвитку, взаємозбагачення, показ різнорівневості та багатовимірності культурного простору минулого та сучасності [4].

Для визначення подальших пріоритетів у галузі освіти, Комітет міністрів Ради Європи у 2001 р., запропонував рекомендації «Про викладання історії у XXI столітті в Європі». У рекомендація зазначається, що навчання історії не може бути інструментом ідеологічного маніпулювання, пропаганди або підтримки ультранаціоналістичних, ксенофобних, расистських або антисемітських та сповнених нетерпимості цінностей. Гіперболізована націоналістична версія минулого може породити протиставлення між «ми» та «вони». Натомість наголошується, що слід акцентувати увагу на вивчення тієї культурної спадщини, яка наочно демонструє взаємний позитивний вплив різних культур [7].

У той же час, під час вивчення історії слід показати історичні зв'язки у процесі, на регіональному, національному і європейському рівнях; підтримувати викладання історичних моментів або фактів, європейський масштаб яких є найбільш очевидним, особливо історичних та культурних подій або спрямувань, що формували європейську свідомість; розвивати всіма доступними засобами, зокрема, через комп'ютерні технології – проекти співробітництва й підтримки між школами з тематики, пов'язаної з історією Європи та історією нашої держави.

Для ознайомлення з історичними фактами та для їх критичного і аналітичного вивчення необхідно використовувати найрізноманітніші джерела навчальних матеріалів, зокрема: різні типи музеїв ХХ сторіччя, створені в усій Європі, історичні місця, які стали символами і сприяють реалістичному сприйняттю учнями недавніх подій, зокрема в їхньому повсякденному масштабі [7].

З огляду на вищезазначені особливості, компенсувати недоліки та ґрунтовно познайомити учнів з мультикультурними цінностями різних народів на уроках історії допоможе відвідування віртуальних музеїв різних країн світу.

Віртуальні музеї – сучасна технологія, яка дозволяє розширити можливості навчання і освіти в реальному житті, зберегти культурну спадщину для нащадків і зробити відвідування будь-якого

музею світу, природного дива світу або архітектурного шедевра доступним для всіх людей планети, що мають вихід в інтернет.

Академія культури Google (Google Cultural Institute) розробила глобальний освітній онлайн-проект, партнерська програма якого об'єднує сотні музеїв, інститутів культури і архівів світу. Значення цього багатомовного проекту в світовому освітньому процесі – колосальне. Команда Google їздить по музеям, оцифровує оригінали і робить відкритими для будь-якої людини культурні скарби, накопичені людством за всю історію цивілізації. Будь-яка людина може щодня бродити по знаменитим музейним комплексам і розглядати твори мистецтва в найдрібніших деталях [1].

Викладачі, як правило, не мають можливості водити своїх учнів у кращі музеї та галереї країни і світу. Але тепер можна на уроках проводити для класу віртуальні тури за допомогою інструментів платформи Google Cultural Institute. На уроці можна вибрати конкретні твори для тематичного узагальнення і показувати їх фрагменти у великому збільшенні. Можливо, учні не відчують колористику Ван Гога чи Моне, але безумовно, отримають уявлення про стилі, напрями, течії і композиції.

Опрацьовуючи у 6 класі історію стародавнього світу, учні можуть віртуально відвідати Стоунхендж у Великобританії, Музей Акрополя в Афінах, Капітолійські музеї у Римі, де познайомляться із самотньою культурою епохи стародавнього світу.

Так, наприклад, вивчаючи на уроках всесвітньої історії у 8 класі тему: «Культура бароко», учні можуть віртуально відвідати музеї – Лувр, Прадо, Галерею Уффіці та інші, де у них буде нагода деталізовано розглянути експозиції Леонардо да Вінчі, Рафаеля, Мікеланджело та інших представників періоду Відродження.

Для уроків з історії України також є платформи для використання. Так, музей «Становлення української нації» – перший в Україні інноваційний музей історії, де минуле поєднується з сучасними технологіями. Музей пропонує відвідувачам 100 фігур видатних українців, зроблених не з воску, а з новітнього матеріалу – кібершкіри. Разом з історичними постатями та відомими українцями можна мандрувати Україною з часів скіфів і до отримання Томосу. Кожен на власні очі побачить Богдана Хмельницького, Івана Котляревського, Данила Галицького, Михайла Грушевського та інших [6].

В основі музею – історичні факти, спрямовані на пробудження національної свідомості українців, підняття самооцінки нації, відчуття гідності та патріотизму. Музей «Становлення української нації» – це музей майбутнього нашої держави, тому цю платформу доречно використовувати на уроках історії України з 7 по 11 класи.

Ще одну новітню платформу обов'язково необхідно опрацьовувати під час вивчення у 10 класах теми: «Друга світова війна». Це Дніпровський Музей «Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні». Для того, щоб дізнатися про головні експонати Дніпровського Музею історії Голокосту достатньо завантажити мобільний додаток на свій смартфон. Таким чином віртуальний гід розповість про визначні та найцікавіші факти Музею.

Робота по створенню такого музею розпочалася у 1999 р. Музей було відкрито у 2012 р. Експозиційна площа музею складає близько 2 тис. кв. м, на яких розташовані чотири зали постійної експозиції. Автори концепції музею – В. Гукайло, Л. Фінберг та І. Щупак. Її основна ідея – показати Голокост у контексті історії України та всесвітньої історії. Тож, перша зала Музею має назву «Світ, знищений Голокостом». Її присвячено унікальній єврейській культурі, що сформувалася протягом століть на українських землях. Друга зала висвітлює події Другої світової війни та Голокосту. У третій залі, що має назву «Світ після Голокосту. Єврейська культура», показано відродження єврейського життя після війни та здійснено спробу осягнення уроків цього геноциду та інших трагедій ХХ ст. У четвертій залі представлено колекцію камінних, настінних та каретних годинників ХVІІІ – початку ХХ ст. – «Годинники, що бачили минуле» [5].

Таким чином, відвідавши Музей «Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні», молодь отримає ґрунтовні знання із зазначеного періоду, відчує колорит епохи, глибину трагедії та страждання єврейського народу.

У той же час, під час вивчення теми: «Культура українського народу», у 7-11 класах, інтернет-ресурс «Україна Incognita» пропонує учням здійснити віртуальні екскурсії музеями України від Карпатських гір до Запоріжжя, де молодь може познайомитися із самобутніми традиціями і звичаями українського народу, основними досягненнями в галузі культури, мистецтва, економіки тощо [2].

У результаті, необхідно зазначити, що віртуальна екскурсія, звичайно, не замінить особисту присутність, але дозволить отримати досить повне враження про досліджуваний об'єкт. Так, не покидаючи навчального класу, учні можуть відвідати і познайомитися з об'єктами, розташованими за межами міста, області і країни. У той же час, за один урок можна відвідати кілька об'єктів, а автоматизація обробки інформації про досліджуваний об'єкт підвищує продуктивність роботи учнів. У ході віртуальної екскурсії учні не тільки бачать об'єкти, на основі яких розкривається тема, а й опановують практичними навичками самостійного спостереження і аналізу.

У результаті необхідно зазначити, що використання віртуальних екскурсій допоможе досягати полікультурної єдності без культурної уніфікації, поєднувати законні вимоги єдності та різноманітності країни; сприймати культурні відмінності, не стаючи при цьому прихильниками асиміляції; розвивати у громадян почуття єднання, поваги до культурних розбіжностей; підтримувати існування різноманітних культурних ідентичностей, не послаблюючи при цьому загальнонаціональну та загальнолюдську ідентичність.

Список використаних джерел:

1. Виртуальные музеи: Google Cultural Institute. [URL:https://zillion.net/ru/blog/264/virtual-nyie-muziei-google-cultural-institute](https://zillion.net/ru/blog/264/virtual-nyie-muziei-google-cultural-institute)
2. Віртуальні екскурсії музеями України. [URL:http://incognita.day.kyiv.ua/museums.html](http://incognita.day.kyiv.ua/museums.html)
3. Лебедева Я., Рудік О. Засади мультикультурної освіти на європейському просторі. [URL:http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_04\(7\)/10lyvoep.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_04(7)/10lyvoep.pdf)
4. Мисан В.О. Принципи змісту шкільного курсу історії України як дидактична проблема. [URL:file:///D:/Downloads/Nzvdpu_pp_2013_39_12.pdf](file:///D:/Downloads/Nzvdpu_pp_2013_39_12.pdf)
5. Музей «Пам'ять єврейського народу та голокост в Україні». [URL:https://izi.travel/en/9ef7-muzey-pam-yat-ievreyskogo-narodu-ta-golokost-v-ukrayini/uk#b8ec-ievreyi-narod-knigi/uk](https://izi.travel/en/9ef7-muzey-pam-yat-ievreyskogo-narodu-ta-golokost-v-ukrayini/uk#b8ec-ievreyi-narod-knigi/uk)
6. Музей становлення української нації. [URL:https://nachasi.com/2019/08/05/muzej-stanovlen-nya-ukrayinskoyi-natsiyi-foto/](https://nachasi.com/2019/08/05/muzej-stanovlen-nya-ukrayinskoyi-natsiyi-foto/)
7. Рекомендація Rec(2001) 15 Комітету міністрів Ради Європи «Про викладання історії у XXI столітті в Європі». [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_729](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_729)

Дрозд Галина Олексіївна,
учитель музичного мистецтва Харківської ЗОШ I-III ст. № 97
Харківської міської ради Харківської області

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА

У статті розглядаються підходи до формування громадянської компетентності учнів засобами мистецтва, долучення до традицій. Описано позитивний досвід ЗЗСО щодо використання технологій на уроках мистецтва та у виховній роботі щодо впровадження ідей громадянської освіти. Доведена значущість використання бесід, проектів, вечорів запитань і відповідей, усних журналів, турнірів кмітливих, заходів художньо-естетичного спрямування, навчально-виховних проектів для формування і розвитку громадянської компетентності учнів.

Ключові слова: освіта; громадянська компетентність учнів, мистецтво, виховання.

Зміст громадської освіти забезпечує формуванню системи уявлень і сприяє становленню світоглядних орієнтацій особистості, виробленню власної філософії життєдіяльності, самоідентифікації та самореалізації в кожній із сфер суспільного життя: політико-правовій, соціальній культурі, економічній.

Сучасна українська педагогічна спільнота спирається на багату скарбницю традицій у вихованні громадян, з метою формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості у дітей та молоді в Україні у XXI ст.

Головною метою громадянської освіти в Україні – є формування громадянина-патріота, який цінує та готовий відстоювати ідеали свободи демократичні цінності і права людини.

В Україні так само як і у ряді європейських країн громадянська освіта розглядається як важливий чинник формування демократичної громадянськості. Виховання її громадянськості – навчання, проведення тренінгів, розповсюдження інформації, а також як практична діяльність із метою надати учням і громадянам певні знання про права і свободи людини.

Основи громадянської освіти в Україні закладено в Конституції України, Законі України «Про освіту», напрями громадянської освіти – у Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 рр., Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 рр. , Національній стратегії у сфері прав людини [5].

У Законі України «Про освіту» поняття громадянської освіти отримало нормативне визначення.

Формою здійснення громадянської освіти є впровадження спеціальних навчальних курсів та запровадження змісту громадянської освіти до існуючих шкільних предметів (історія України, основ правознавства, української мови, світової літератури, мистецтва тощо); організації позашкільної, неформальної та інформальної освіти.

Особливістю завдань громадянської освіти в початковій школі в умовах Концепції НУШ є створення умов для формування знань про державу, закони, право та відповідальність людини і громадянина основні моральні цінності та норми поведінки, про вміння обстоювати права і свободи і демократичні цінності.

Саме в початковій школі рівні розвиваються комунікативні здібності дитини, що дозволяють інтегруватися до суспільства. Формуються уміння спілкуватися, розв'язувати конфлікти ситуації засобами діалогу; закладаються основи ціннісних орієнтацій свідомого громадянина. В основній школі одночасно з поглибленням знань та морально-етичної складової громадянської компетентності, важливо формувати соціальну складову громадянської компетентності, що забезпечує учнів знаннями і уміннями, які необхідні для участі у житті ЗЗСО й громади.

У старшій школі в умовах НУШ важливо концентрувати увагу учнів на політологічних, правових та економічних аспектах громадянської компетентності, що передають розуміння сутності демократії, дозволяють познайомитися із формами участі громадян у житті суспільства і держави, правами і обов'язками щодо забезпечення прав і свобод людини, форм і функцій державної влади, процесів прийняття рішень тощо [3].

Особливістю формування громадянських умінь на цьому рівні освіти є здатність учня свідомо застосувати набуті знання, уміння та *життєві перспективи та потребують насамперед світоглядної опори, що не суперечить їхньому практичному досвіду з метою вирішення проблем власного життя, громади, держави і суспільства, спираючись на цінності громадянського суспільства.* Відзначаючи особливості змісту, та методів громадянського виховання в позаурочній діяльності, відмітимо, що всі заходи, які проводять учителі, вихователі, батьки, представники громадськості, по-перше, повинні спиратись на знання, отримані у процесі вивчення основ наукових досліджень, поглиблюючи та розширюючи їх; по-друге, бути логічним продовженням навчальної діяльності; по-третє, враховувати вікові та індивідуальні особливості старшокласників,

їхні інтереси та бажання; по-четверте, повинні бути цікавими, емоційно насиченими, аби від співпереживання вихованці діставали задоволення й насолоду [1].

Дослідження свідчать, що однією з найпоширеніших, форм громадянського виховання є бесіда. Вона використовується як метод для з'ясування незрозумілого (Т. Дем'янюк), може бути індивідуальною або груповою, а її результативність залежить від того, хто веде бесіду (учитель, учень), знає проблему, сам уміє слухати, аналізувати, узагальнювати, робити висновки, а також мати власну точку зору, натреновану пам'ять, авторитет серед слухачів.

Одним із видів активного залучення молоді до джерел народної духовності є заходи художньо-естетичного спрямування – заняття хорів, ансамблів, гуртків хореографічного й образотворчого мистецтва тощо. Окрім цих традицій форм залучення молоді до української національної культури є заняття в гуртках декоративно-прикладного мистецтва та народних промислів (української народної вишивки, витинанки, петриківського розпису, плетіння, різьблення по дереву, художньої кераміки та ін.) [2].

З метою життєвої практики та залучення до неї старшокласників важливо перевести цей вид діяльності в науково-дослідницьке русло, проводячи разом із гуртківцями поїздки в ті місцевості, де можливо ознайомитися з місцевими традиціями, видами народної творчості та прикладного мистецтва. наприклад важливо проводити екскурсії, поїздки до с. Ізяслав Закарпатської області, де проживають талановиті майстри-різьбярі; с. Космач на Івано-Франківщині – центр писанкарства. До с. Петриківка Дніпропетровської області – центр художнього розпису. Важливо відвідувати села Київщини, Черкащини, Полтавщини, які славляться українською вишивкою.

Формування громадянських якостей учнів можливо під час безпосереднього спілкування з майстрами, коли учні на власні очі бачать, як руки майстра творять мистецькі шедеври [4].

Учасники фольклорно-етнографічних ансамблів можуть здійснювати поїздки рідними регіонами України з метою збору матеріалів (фольклорно-етнографічні експедиції) – народних пісень, обрядів, казок, легенд, прислів'їв, дитячих потішок, ігор і забав, які згодом можна використати при підготовці до свят Різдяного циклу, під час реконструкції традицій та обрядів, зокрема Івана-Купала, обрядів весняного та осіннього циклу, при підготовці літературних вечорів, шоу-програм тощо.

Доцільно на початку навчального року, підбиваючи підсумок діяльності клубів, колективів, об'єднань і художньо-естетичних гуртків за минулий навчальний рік і за період літніх канікул, проводити тематичні тижні «Любіть Україну!», «Україна єдина», у ході яких можливо організувати проведення виставок вишиванок, фотографій, ужиткового мистецтва, дизайну аби показати, творчість та креативність учнів, їхні досягнення.

Важливе місце серед форм виховної роботи з формування громадянських якостей старшокласників займають тематичні вечори. Педагогічна практика накопичила найрізноманітнішу тематику заходи присвячені історичним і пам'ятним датам у житті українського народу; військовим діячам українського війська різних періодів визвольних змагань; діяльності міжнародних прогресивних організацій; патріотам, які загинули в концтаборах, тюрмах, на засланні в різні історичні часи та епохи; жертвам голодомору; морально-правовим, морально-естетичним проблемам; питанням літератури, мистецтва, діяльності видатних учених, письменників, художників, композиторів; висвітленню проблем держави та церкви, ролі священнослужителів у духовному відродженні нації та ін.

Під час проведення тематичних вечорів важливо залучати можливості найрізноманітніших методів комунікації старшокласників та громади. Зокрема, виступи представників громадських організацій, державних і бізнесових структур, прогресивної, національно свідомої інтелігенції тощо. У канву тематичних вечорів важливо додавати пісні, поезії, фрагменти кінофільмів національно-патріотичного спрямування тощо. Усе це дає змогу зробити їх емоційно насиченими, цікавими, а виховну інформацію — дохідливою та переконливою.

Особлива цінність тематичного вечора полягає в тому, що в його підготовці та проведенні активну участь беруть старшокласники. Тут широке поле для прояву їхньої ініціативи, творчості, самостійності, ерудованості – у доборі теми, запрошенні гостей, оформленні приміщення, підготовці виставок, конкурсів, номерів художньої самодіяльності.

Ефективними формами організації виховної діяльності старшокласників є проекти вечори запитань і відповідей, усні журнали, прес-бої, турніри кмітливих «Екологічні бумеранги»; конкурси «Таланти навколо нас», «Конструкторське бюро», «Козацькі забави», «Українська кухня», «Бюро добрих послуг»; пісенні конкурси «Без верби й калини немає України», «Гімн матері», «Поезія і пісня – великі дві сили», «Голоси України», «Фольклорні скарби нашого краю»; дискусійний клуб «Держава і молодь», дебати «Що значить бути вільною людиною?», рольова гра «Лідер і громада», диспут «Гроші: благо чи отрута?», тренінг «Я – громадянин України», ток-шоу «Я так думаю», школа майбутнього виборця тощо.

Таким чином, виховання дітей та молоді має стати одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства, ЗЗСО щодо розвитку громадянина як високоморальної особистості. Важливо залучати учнів до українських традицій, духовних цінностей. Впроваджувати ідеї концепції «Нова українська школа», згідно якої система освіти має забезпечувати наскрізне формування соціальної та громадянської компетентності.

Важливо формувати відповідні знання, вміння та навички щодо здатності учнів реалізувати свій потенціал в умовах сучасного глобального суспільства. Важливо долучати до європейських та вітчизняних мистецьких цінностей, та формувати готовність до виконання обов'язку із захисту Батьківщини, територіальної цілісності України.

Список використаних джерел:

1. Бех І.Д., Чорна К.І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ, 2014. 29 с.
2. Масол Л.М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія. Київ: Промінь, 2006. 432 с.
3. Пометун О.Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005. №23. С.18–20.
4. Система громадянського виховання в школі / упор. Ж. Сташко. Київ: Шкільний світ, 2006. 223 с.
5. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/580/2015#n16](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/580/2015#n16)

Єрмакова Тетяна Петрівна,

учитель музичного мистецтва вищої категорії,
Харківської ЗОШ I-III ст. № 58 Харківської міської ради Харківської області

СИНТЕЗ МИСТЕЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ У КОНЦЕРТНИХ ФОРМАХ В ЗЗСО

Стаття присвячена актуальній проблемі реформуванню освіти в Україні. Зроблено спробу відзначити значущість синтезу мистецької педагогіки у концертних формах в ЗЗСО. Доведено, що концертні форми в сучасному освітньому просторі дозволяють побудувати індивідуальну освітню траєкторію дитини на засадах педагогіки партнерства.

Ключові слова: освіта, учнів, мистецтво, концерт.

У нормативних документах про освіту: Законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Концепції нової української школи» (2016) визначено нові стратегії розвитку освіти. Концепція Нової української школи виражає принцип індивідуалізації навчання учнів ЗЗСО у поєднанні з реалізацією компетентнісного підходу. Відповідно до цього підходу учні є суб'єктом навчального процесу [3]. Реалізація компетентнісного підходу супроводжується зростанням ролі участі школярів у навчанні, у мистецькій самореалізації. Обґрунтовано можливі та напрями вирішення проблем, що пов'язані з мистецьким навчанням та залученням учнів до концертної

діяльності в ЗЗСО. Визначено концертні форми та засоби залучення школярів до мистецтва, оцінювання навчальних досягнень і можливостей, загальних і спеціальних здібностей кожного учня[1].

Синтез мистецької шкільної педагогіки з різноманітними концертно-сценічними формами є природним і гармонійним явищем, бо структур сучасних ЗЗСО інтегрує загальну і мистецьку освіту з метою формування ключових та предметних компетентностей. Мистецтво і його концертні форми вписалися в інтегративний шкільний освітній простір.

У концертній педагогіці в закладі загальної середньої освіти об'єднані два соціально значущих явища – ЗЗСО і концерти, фестивалі, змагання тощо. Їх інтеграція до сучасного освітнього простору сьогодні є актуальною у зв'язку із впровадженням ідей Нової української школи, щодо формування випускника-патріота.

Історично різні форми мистецьких концертно-сценічних форм вони пов'язані з однією епохою – з античністю. Саме тоді виникають різні «школи» і різні форми музично-художніх уявлень і змагань (Дельфійські ігри). Навчальні заклади і концерти пройшли тривалу еволюцію і як системні явища сформувалися тільки в XVII столітті, в добу Нового часу.

В цей же період остаточно сформувалися дві основні моделі концерту – як музичного жанру і як форми виконання музичних творів.

В основі жанру концерту – уявлення світу в художніх образах що передаються засобами музичної лексики. Основою художньої комунікації є інтелектуально-естетичний розвиток людини, різноманіття форм пізнання, співтворчість в пізнанні, індивідуальність творчої рефлексії.

Основою музичної драматургії концертного жанру є діалогічність. На структурно-композиційному рівні – це діалог соліста і оркестру, на комунікативному – діалог виконавців і слухачів. Розуміння культури діалогу в художній творчості та в мистецькій педагогіці є тотожними, бо діалогічний простір – це динамічна сфера взаємодії та самоактуалізації людини[2].

Виконання концертного жанру передбачає особисте прочитання музичного тексту і індивідуальність інтерпретації виконавцем задуму композитора.

У навчальній практиці в ЗЗСО діалог передбачає свободу думок його учасників, самостійність шляхів і методів вирішення проблем інтерпретації. Актуальним є діалогічне сполучення, та комунікативні відносини «вчитель-учень» або «виконавець-слухач». В основі жанру концерту - уявлення світу в художніх образах засобами музичної лексики. Основою для них є інтелектуально-естетичний розвиток людини, різноманіття форм пізнання, співучасть і співтворчість в пізнанні, індивідуальність творчої рефлексії.

Основа музичної драматургії концертного жанру – різнорівнева діалогічність. На структурно-композиційному рівні – це діалог соліста і хору(оркестру), на комунікативному – діалог виконавців і слухачів.

Сучасна педагогіка в умова НУШ визначила спрямованість освіти на естетизацію та формування загальнокультурної компетентності. Сутність цього процесу пов'язана з залученням учнів до особливої аури, коли відбувається переміщення свідомості із зони повсякденності до зони емоційних відчуттів, відбувається формування емоційного та критичного мислення пов'язаного з мистецтвом, з залучення до краси. Пробудження естетичних почуттів і естетичного ставлення до навколишнього світу є першоосновою творчості [4].

Естетизація освітнього середовища, та формування мистецьких компетентностей в учнів є основою концертної педагогіки, що визначає багато інноваційні тенденції в діяльності сучасних закладу загальної середньої освіти: авторські інтегровані навчальні програми та курси за вибором, авторські освітні технології тощо.

Сукупність цих тенденцій сприяє формуванню в учнів високого рівня творчої та національної свідомості, активності їх життєвої позиції. Виникає особлива якість мистецької діяльності учнів, коли ними вже в роки навчання створюється творчий продукт: мистецькі проекти, музичні твори

різних жанрів, живописні роботи та літературно-поетичні твори. Творчість, є основним процес людської діяльності тому в закладу загальної середньої освіти є цілісним і системним компонентом освіти. Єдиний простір творчого життя розглядається як середовище, що творить і живить особистість дитини, актуалізуючи його роль, як безпосереднього учасника цього творчого життя, який і створює художню ауру ЗЗСО. Виникає єдине творчий простір навчального закладу, як взаємодія творчого потенціалу особистості та середовища [3].

Сучасні ЗЗСО мають бути наповнені мистецтвом, музикою, яка має звучати не тільки в концертах та святах, на уроках мистецького циклу. Музика органічно увійшла до структури ряду загальноосвітніх предметів, в проекти, в заходи та програми виховання.

Сьогодні актуальними є уроки, побудовані в музичних формах рондо або варіацій. Важливо залучати школярів основної школи до творчих проектів, до диспутів, до фестивалів. Нерідко концертно-виконавські форми органічно влітаються в структури інтегрованих уроків «Мистецтва». Або використання можливостей форми конференція-спектакль – це інноваційно-евристична технологія, що інтегрує емоційно-художні та інтелектуальні компоненти. Наприклад на уроках всесвітньої історії в темах що розкривають події Французької революції 1879р. логічно звертатися до творчості композитора Л. Бетховена, до поезії Гейне тощо.

Основний принцип мистецької педагогіки – інтеграція уроків до концертних форм, що обумовило виникнення в структурі інтегрованих уроків «Мистецтва» форми концерту-конференції. Учні готують як повідомлення, чи творчі проекти про українських композиторів-класиків, так і самі створюють презентації, відео-кліпи, добирають вікторини про творчість М. Лисенка, К. Стеценка тощо.

Важливим принципом концертної педагогіки є творчий підхід вчителя на засадах педагогіки партнерства до формування обдарованих дітей.

Назва жанру – концерт для фортепіано (флейти, скрипки, віолончелі тощо) з оркестром вказує на провідну роль соліста. Соліст – лідер цього жанру, що викладає основні музичні ідеї, основний музичний тематизм. Якщо спроектувати концертну форму на класно-урочну структуру, то в традиційній педагогіці «солістом» завжди був вчитель. В сучасному освітньому середовищі ЗЗСО лідерство не є прерогатива тільки вчителі. Солістом на уроці і в будь-який інший сфері діяльності може стати будь-який учень, якщо він здатний висувати оригінальні ідеї, надихати ними однокласників і організовувати їх реалізацію.

Концертна педагогіка передбачає широкий діапазон конкурсних заходів. Латинське *concertare* означає «змагання». Учні ЗЗСО є учасниками конкурсів і фестивалів в просторі від шкільних до міжнародних.

Концерт має множинність соціально-комунікативних іпостасей. Концертні виступи – це можливість вільного вибору художнього профілю освіти, можливість раннього публічного самовираження. Концерт, Фестиваль – це можливість широкого творчого спілкування з однолітками. Це залучення дітей до етики поведінки в концертному залі, в музеї, на сцені, на уроках галузі мистецтва.

Найважливішою особливістю навчального плану ліцею сучасних ЗЗСО є його інтегративність: поєднання обов'язкових предметів з вивченням мистецьких дисциплін та широким спектром заходів позаурочної діяльності.

Інша особливість навчального плану – його індивідуалізація. З першого класу складаються індивідуальні освітні траєкторії з предметів мистецького циклу, програми гри на інструменті та плануються різні види позаурочної діяльності (участь в роботі студій, гуртків), а також напрямки індивідуального освітнього проекту будь-якої предметної або міжпредметної спрямованості. Учень може пробувати себе у різних художніх напрямках, і разом з педагогом коригувати кількість годин на індивідуальні музичні заняття [4].

Сьогодні відповідно до ідей педагогіки партнерства у батьків і всіх вчителів є можливість відвідати творчий залік, конкурс, концерт, відкритий урок або захист проекту.

Відкритість – це важлива тенденція мистецької педагогіки, прояв демократичності. Концертні виступи – це форма публічного самовираження дитини.

Таким чином, мистецька педагогіка – це не окремі заходи, а система сучасної профільної освіти в умовах розвитку творчого середовища в ЗЗСО, що формує культуру життя сучасного молодого покоління.

Список використаних джерел:

1. Вознюк О. Нова постнекласична парадигма мистецької освіти. [URL:http://apmp.kgpa.km.ua/Files/APMP05/4.pdf](http://apmp.kgpa.km.ua/Files/APMP05/4.pdf)
2. Лісова Н. На шляху до Нової української школи. Нова педагогічна думка. 2017. № 2. С. 16–20.
3. Нова українська школа: порадник для вчителя / заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
4. Терещук Г. Індивідуалізація навчання в контексті ідей концепції нової української школи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Педагогіка. 2017. № 2. С. 6–16.

Захаров Максим Миколайович,

доцент кафедри освітніх та інформаційних технологій
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
кандидат технічних наук, доцент

ВПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

В статті досліджено необхідність впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій на уроках в початковій школі та отримані результати.

Ключові слова. Інформаційно-комунікаційні технології, початкова школа, урок, впровадження, організація навчання.

Сьогодні перед державою актуальним є питання підготовки вчителя Нової української школи до реалізації освітньої політики шляхом опанування новітніми технологіями, методиками, формами, методами професійної діяльності на засадах інноваційних освітніх підходів. У Концепції Нової української школи визначено соціальне замовлення: компетенізація освіти, шляхом реалізації компетентнісного підходу, орієнтація її на результат у формі розвинутих ключових компетентностей учнів, структури їхніх знань, поглядів, ціннісних орієнтирів, успішної самореалізації у житті, формування особистості, патріота, інноватора, здатного конкурувати на ринку праці, розвивати економіку, навчатися неперервно впродовж життя.

Однією з профільних базових компетентностей вчителів початкових класів, необхідних для успішного виконання стратегічної мети та завдань реформування початкової освіти є інформаційно-цифрова компетентність (здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства).

Перед вчителем початкових класів постає питання, як зробити, щоб урок для учнів був цікавим, щоб розкривав творчий потенціал особистості, створював ситуацію морального вибору і спонукав до прийняття самостійного рішення. Саме інформаційно-комунікаційні технології здатні підтримувати творчу реакцію дитини, активізувати її пізнавальні можливості. Таким чином можна стверджувати, що уроки із застосуванням цих технологій мають значну перевагу над традиційними.

Питанням організації навчання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій в початковій школі присвячені роботи сучасних науковців: Л. Карамушки, М. Малигіної, Т. Пироженко, О. Пометун, Г. Сиротенко та ін. На визначальній ролі особистісно розвивальних орієнтирів сучасної початкової школи наголошують вчені: Н. Бібік, М. Вашуленко, Л. Онищук, О. Савченко та ін.

Новий якісний етап у розвитку освіти можливий за умови інтенсивного запровадження інформаційно-комунікаційних технологій в професійній діяльності педагога для якісної підготовки учнів до життя за умов інформатизації суспільства. Сьогодні, з огляду на сучасні реалії, вчитель повинен вносити в навчальний процес нові методи подачі інформації. Вже давно доведено, що кожен учень по-різному освоює нові знання.

З використанням комп'ютерних мереж і онлайн-засобів, школи отримали можливість подавати нову інформацію таким чином, щоб задовольнити індивідуальні потреби кожного учня. Необхідно навчити кожну дитину за короткий проміжок часу освоювати, перетворювати і використовувати в практичній діяльності величезні масиви інформації. Дуже важливо організувати процес навчання так, щоб учні початкових класів активно, з цікавістю і захопленням працювали на уроці, бачили плоди своєї праці і могли їх оцінити.

Допомогти вчителю у вирішенні цього непростого завдання може поєднання традиційних методів навчання та сучасних інформаційних технологій, у тому числі і комп'ютерних. Адже використання комп'ютера на уроці дозволяє зробити процес навчання мобільним, суто диференційованим та індивідуальним. Використання ІКТ відкриває доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищують ефективність самостійної роботи, надає абсолютно нові можливості для творчості, дозволяє реалізовувати принципово нові форми і методи навчання.

Інформаційно-комп'ютерні технології здійснюють вплив на емоційну сферу молодшого школяра, сприяючи підвищенню пізнавальної активності, підвищенню інтересу до предмета та навчання взагалі, активізації навчальної діяльності учнів. В роботі вчитель може використовувати готові мультимедійні презентації, створювати власні мультимедійні навчальні програми та презентації, проекти, використовувати засоби мережі Інтернет.

Уроки з використанням інформаційно-комунікаційних технологій є одним з найбільш важливих результатів інноваційної роботи в закладах загальної середньої освіти:

- застосування ІКТ на уроках підсилює позитивну мотивацію навчання, активізує пізнавальну діяльність учнів;

- використання ІКТ дозволяє проводити уроки на високому естетичному та емоційному рівні;

- забезпечує наочність, залучення великої кількості дидактичного матеріалу;

- підвищується обсяг виконуваної роботи на уроці в початкових класах;

- забезпечується високий ступінь диференціації навчання;

- розширюється можливість самостійної діяльності;

- забезпечується доступ до різних довідкових систем, електронних бібліотек, інших інформаційних ресурсів.

Запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у початковій ланці – це не данина моді, а необхідність сьогодення, оскільки більшість дітей ознайомлюються з комп'ютером набагато раніше, ніж це їм може запропонувати школа. Змінюється роль учнів. Вона активна: учні приймають важливі рішення щодо процесу навчання. Змінюється основне джерело мотивації навчання. Воно стає внутрішнім, це інтерес самого учня. Значно підвищується роль особистості педагога. Педагог більше розкривається перед учнями, виступає як лідер, організатор.

Засвоєння значного обсягу інформації потребує незначного часу. Починаючи з поступового застосування інформаційно-комунікаційних технологій, як педагогові, так і учням треба звикнути до них. Можна навіть скласти план їх впровадження. Краще старанно підготувати декілька занять у навчальному році, ніж часто проводити наспіх підготовлені «ігри». Можна провести з учнями

особливе «організаційне заняття», створити разом з ними «правила роботи в класі». Використання інформаційно-комунікаційних технологій – не самоціль, це лише засіб для досягнення такої атмосфери в класі, що найкраще сприяє співробітництву, порозумінню й доброзичливості, дає можливість дійсно реалізувати особистісно орієнтоване навчання.

Сьогодні у КЗСОІППО, відповідно до стандартів Нової української школи, створено новітній навчальний кабінет для учителів початкової освіти, який окрім технічного оснащення містить розвивальні, дидактичні комплекси, необхідний роздатковий матеріал для розвитку критичного мислення, фліпчарти, дошку для роботи маркером, магнітну дошку тощо.

Учителі початкових класів матимуть змогу, навчаючись на курсах підвищення кваліфікації, відвідуючи семінари та майстер-класи практично використовувати освітній простір кабінету для саморозвитку та навчання. Запровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній галузі має перейти від одноразових проектів у системний наскрізний процес, який охопить всі види діяльності, що суттєво розширить можливості педагога.

Висновки.

Суть інформаційно-комунікаційних технологій у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де кожен учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють.

При використанні інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі відбувається тісна взаємодія усіх її учасників, активізується навчальна діяльність, формуються комунікативні вміння, виникає можливість спільно шукати і приймати рішення щодо поставлених завдань.

Список використаних джерел:

1. Оп-ляндія – безпечна веб-країна: портал для дітей, батьків, учителів. URL:<http://www.onlandia.org.ua>
2. Брошура про безпечну роботу й розваги дітей в Інтернеті. URL:<http://www.ifap.ru/library/book099.pdf>
3. Державний стандарт початкової загальної освіти URL:<http://www.mon.gov.ua/education/average>
4. Дитина за комп'ютером! Добре чи ні? URL:<http://moyadutuna.com.ua/index.php?p=catalogue&parent=1>
5. Дишлева С. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) та їх роль в освітньому процесі URL:<http://osvita.ua/school/technol/6804/>
6. Дорошенко Ю. О. Інформатика: еволюція поняття. *Інформатизація освіти України: європейський вимір*. Міжнар. наук.-практ. конференція. URL:<http://labconf.ic.km.ua/tezy/docs/71.pdf>

Зудінова Ірина Віталіївна,

методист Комунального закладу Путивльської районної ради
Сумської області – районного центру позашкільної роботи

САМООСВІТА ПЕДАГОГА – ОДНА ІЗ СКЛАДОВИХ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Зміст статті присвячений проблемі підвищення професійної компетентності педагога. На якому б етапі життєвого і професійного шляху не знаходився педагог, він ніколи не може вважати свою освіту завершеною, а свою професійну компетентність остаточно сформованою.

Ключові слова: професійний розвиток, самовдосконалення, самоосвіта, професійна компетентність.

Останніми роками професійне зростання педагога позашкільної роботи стало однією з найактуальніших тем розвитку позашкільної освіти в нашій країні. Це обумовлено, передусім, тим, що в умовах ринкової економіки зростають вимоги до професійної підготовки фахівців в усіх сферах трудової діяльності людини. Давно відома істина, що отримання диплому педагогічного вузу – не фініш, а старт.

Розвиток професійної компетентності – це розвиток творчої індивідуальності, формування сприйнятливості до педагогічних інновацій, здібностей адаптуватися в позашкільному педагогічному середовищі, що знаходиться у режимі постійного удосконалення та позитивних змін [1, с. 17].

Зміни, що відбуваються в сучасній системі позашкільної освіти, роблять необхідністю підвищення кваліфікації і професіоналізму кожного керівника гурткової роботи, тобто його професійній компетентності. Одне з пріоритетних завдань сучасної позашкільної освіти – відповідність актуальним і перспективним потребам кожного вихованця, суспільства і держави, підготовка різнобічно розвиненої особи громадянина, здатної до соціальної адаптації в суспільстві, початку трудової діяльності, самоосвіти і самовдосконалення. Гарантом успішного виконання вищевказаного завдання є вільно мислячий педагог, що моделює освітній процес та прогнозує результати своєї діяльності. Саме тому нині різко підвищився попит на кваліфікованих, творчо мислячих, конкурентоспроможних педагогів, здатних виховувати особистість у сучасному, динамічно мінливому світі [2, с. 12].

Діяльність сучасного педагога нерозривно пов'язана з його творчою самостійністю, мобільністю, високим інтелектуальним і моральним потенціалом, з його професійною компетентністю і культурним рівнем. Це, поза сумнівом, висуває на перший план необхідність пошуку і впровадження в сам процес підвищення кваліфікації педагогів сучасних педагогічних технологій, що стимулюють освітню активність особистості. Досягнення цих вимог неможливе без усвідомлення фахівцями позашкільної роботи своєї високої особистої відповідальності та важливості постійного самооновлення педагогічних знань і практичних умінь в процесі підвищення кваліфікації і самоосвіти [4, с. 94].

На цьому етапі розвиток позашкільля, вдосконалення якості навчання і виховання, безпосередньо залежить від рівня підготовки керівника гурткової роботи. Безумовно рівень підготовки має не аби яке значення, але поза самоосвітою процес особового і професійного розвитку педагога стає нездійсненним і тому повинен постійно підвищуватися за рахунок проходження курсової підготовки, участі в семінарах, практикумах, конкурсах, тощо.

У системі підготовки педагога важливе значення набувають зміни його індивідуального стилю роботи, який відбувається в процесі формування досвіду творчої діяльності і залежить від умов освітнього середовища, що постійно міняється. Індивідуальний стиль роботи припускає розвиток креативного мислення педагога та проявляється в оволодінні творчими вміннями аналізувати умови освітнього середовища [3, с. 244].

Проте, якими б високими не були здібності педагога до самоосвіти, не завжди цей процес реалізується на практиці. Причини, які найчастіше називають педагоги - відсутність часу, нестача джерел інформації, відсутність стимулів та ін. Що ж повинно підштовхнути або стимулювати керівника гурткової роботи до самовдосконалення, стати потребою до розвитку і саморозвитку і як дану потребу розвинути?

У опрацьованих з цього питання, інформаційних джерелах висловлена думка, що навчити творчості не можливо, але спонукати педагогів зробити декілька кроків у своєму професійному розвитку цілком можливо.

Визначимо складові цієї потреби, мотиви, спонукаючи педагогів до самоосвіти: необхідність пошуку і аналізу нової інформації; бажання творчості; відповідність сучасним вимогам; конкуренція; громадська думка; виявлення зацікавленості до педагогічної справи.

Сьогодні використовуються найрізноманітніші форми організації самоосвіти педагога:

- спеціальна освітня підготовка (здобуття вищої освіти або другої спеціальності);
- підвищення кваліфікації (на курсах та у міжкурсний період): у рамках курсової підготовки;

з використанням дистанційних технологій.

- групова робота з самоосвіти: робота методичних об'єднань, творчих груп (проведення співбесід, щорічних звітів, відвідування і аналіз занять колег тощо); проведення циклів лекцій, семінарів, педагогічних читань, тощо

- індивідуальна робота з самоосвіти за допомогою: засобів масової інформації; обчислювальної і оргтехніки; бібліотек, музеїв; досліджень, експериментів; осмислення передового досвіду і узагальнення власної практичної діяльності; формування портфоліо (зробіть частішим в різноманітних конкурсах, майстер-класах, мережевих співтовариствах та ін.) [3, с. 244].

Кожна діяльність є не продуктивною, якщо в її результаті не створюється кінцевий продукт, тобто не досягнуто позитивних результатів. І в особистому плані самоосвіти педагога обов'язково має бути список результатів, які мають бути досягнуті за певний термін.

Які можуть бути результати самоосвіти педагога:

- підвищення якості викладання програмного матеріалу;
- розроблені або видані методичні посібники, статті, програми, дослідження, сценарії, тощо;
- розробка нових форм, методів і прийомів навчання; доповіді, виступи; розробка дидактичних матеріалів, тестів, наочності; вироблення методичних рекомендацій по застосуванню нової інформаційної технології;
- розробка і проведення відкритих занять та виховних заходів за власними, новаторськими технологіями;
- створення серії педагогічних розробок;
- проведення тренінгів, семінарів, конференцій, майстер-класів, узагальнення досвіду з досліджуваної проблеми;
- підвищення престижу позашкільної установи.

Треба зазначити, що чим більше інформації, методів і прийомів у своїй роботі використовує педагог, тим більше ефекту від його роботи. Показники ефективності педагогічної самоосвіти - це, передусім, якість організованого керівником гурткової роботи навчально-виховного процесу та зростання професійної компетентності педагога [4, с. 93].

Таким чином, можна зробити висновок, що сьогодні існують певні умови, в яких кожен педагог може рости особисто і професійно: отримувати нові знання, удосконалювати уміння, підвищувати особову і професійну самооцінку та здобути визнання серед колег. Безперервність цього процесу забезпечує підвищення його результативності. З цього виходить, що найбільш важливою складовою вдосконалення професійної компетентності педагогічного працівника є його власне бажання постійно самовдосконалюватись. Тільки самоосвіта може дозволити кожному педагогові залишатися актуальним в сучасних умовах розвитку позашкільної освіти. Отже вислів «Не йти вперед – означає йти назад» стає ключовим для кожного сучасного педагога.

Список використаних джерел:

1. Біляковська О. О. Професійна компетентність учителя як складова ефективної педагогічної діяльності. УДК 37.013-051.

2. Бойкова А. Н. Самообразование как способ развития профессиональной компетентности педагога. *Концепт*. Науч. -метод. эл. журнал. 2017. Т. 25. С. 12–13. [URL:http://e-koncept.ru/2017/770481.htm](http://e-koncept.ru/2017/770481.htm)

3. Педагогічна майстерність: підручник / І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф.Кривонос та ін.; за ред. І.А.Зязюна. Київ: Вища школа, 2004. 286 с.

4. Нестерова Л.В., Лузан П.Г., Манько В.М., Герлянд Т.М., Петрова М.Я., Романенко Л.В., Слатвінська О.А., Шевчук Л.І., Шимановський М.М. / наук. ред. Нестерової Л.В., Герлянд Т.М. Метод. посібн. Київ: ІПТО НАПН України, 2012. 264 с.

5. Скворцова С.О. Професійна компетентність вчителя: зміст поняття. *Наука і освіта*. 2009. № 4. С. 93–94.

Іващенко Інна Іванівна,
методист з управлінської діяльності
навчально-методичного відділу координації освітньої діяльності та професійного розвитку
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

САМООСВІТА ПЕДАГОГА – СВІДОМА ДІЯЛЬНІСТЬ З ПРОФЕСІЙНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянуто основні філософські та методичні підходи, етапи самоосвітньої діяльності педагога, що дозволяє йому самовдосконалюватися, розширювати професійний досвід.

Ключові слова: самоосвітня діяльність, педагог, професійне вдосконалення, професійна компетентність.

Підвищення професійної компетентності педагога є запорукою успішного реформування системи освіти в цілому.

Праця педагога відрізняється високою мобільністю, надзвичайною складністю, вимагає від нього глибоких і різнобічних наукових професійних знань, умінь, навичок, що становлять основу професійної компетентності. Потрібно розуміти, що бути гарним професіоналом означає бути в постійному творчому пошуку, зростанні, розвитку. Професійна модель педагогічного працівника передбачає готовність до застосування нових освітянських ідей, здатність постійно навчатися.

Джимі Рон, усевітньо відомий філософ бізнесу, який розробляв стратегії діяльності Coca-Cola, говорив: «Формальна освіта допоможе вам вижити, а самоосвіта приведе вас до успіху». Самоосвіта педагога – це провідна форма вдосконалення професійної компетентності, що полягає в засвоєнні, оновленні, поширенні та поглибленні знань, узагальненні досвіду шляхом цілеспрямованої, системної самоосвітньої роботи, спрямованої на саморозвиток та самовдосконалення особистості, задоволення власних інтересів й об'єктивних потреб освітнього закладу.

Самоосвіта – процес багаторівневий і поступовий. Правильно буде розглядати його як сукупність декількох «само» («принцип восьми «само» запропонований Н.В. Бухловою):

- самооцінки – уміння особистості оцінювати свої можливості;
- самообліку – уміння особистості брати до уваги наявні свої якості;
- самовизначення – уміння особистості визначати своє місце в житті, у суспільстві; усвідомити свої інтереси;
- самоорганізації – уміння особистості знайти джерело пізнання й адекватні своїм можливостям форми самоосвіти; планувати, організувати робочий час та діяльність;
- самореалізації – уміння особистості реалізувати свої можливості;
- самокритичності – уміння особистості критично оцінювати переваги й недоліки у власній роботі;
- самоконтролю – здатність особистості контролювати свою діяльність;
- саморозвитку як результату самоосвіти.

Зазначимо, що структура процесу самовдосконалення складається з чотирьох етапів:

- самоусвідомлення та прийняття рішення здійснювати процес самовдосконалення;
- планування та вироблення програми самовдосконалення;
- безпосередньої практичної діяльності з реалізації поставлених завдань, пов'язаних із роботою над самим собою;
- самоконтролю та самокорекції цієї діяльності.

Головний етап підготовки педагога до самоосвітньої діяльності – діагностичний, що включає проведення анкетування, опитування, тестування за допомогою програм і допомагає визначити рівень методичної підготовки педагога, рівень його творчої майстерності. Оскільки результатом

творчої діяльності вчителя є щось якісно нове, неповторне, оригінальне, то кожного директора закладу освіти чи його заступників турбує питання: як сформувати в педагога здібність до творчої роботи, як підтримувати світоч творчості, щоб він якомога довше не загасав і давав плоди?

Методика та техніка самоосвіти безпосередньо пов'язані з рівнем сформованості в педагогів системи основних педагогічних умінь:

- опрацьовувати необхідну літературу та вивчати передовий педагогічний досвід;
- виокремлювати з літератури, що вивчається, та передового педагогічного досвіду основні актуальні положення, факти, явища, що підвищують теоретичний і методичний рівні педагога;
- відбирати з прочитаного та побаченого педагогом думки та методичні знахідки для апробації у власній педагогічній діяльності;
- систематизувати та розробляти науково-методичні узагальнення;
- упроваджувати досягнення психолого-педагогічної науки та педагогічної практики у власний досвід роботи з учнями.

Метою роботи над темою самоосвіти є постійне підвищення педагогом власного професійного рівня. Сучасний погляд на організацію методичної роботи не передбачає обов'язкову наявність проблеми, єдиної для всіх учителів школи. Більш результативним виявляється визначення теми самоосвіти або методичної проблеми для кожного педагога школи. У такому разі тема буде актуальною для вчителя й відповідатиме його потребам, утрудненням, мотивам професійної діяльності, а значить буде особистісно орієнтованою.

Результат самоосвіти може мати різні форми представлення. Серед традиційних форм – доповідь; виступ на семінарі; виступ на педагогічній раді; виступ на засіданні методичного об'єднання; дидактичний матеріал; розробка пакету стандартного поурочного планування з теми чи групи тем; комплект дидактичного матеріалу з предмета; збірники практичних робіт, тестових завдань; розробка комплекту роздаткового матеріалу з предмета; розробка тематичних класних годин, батьківських зборів чи позакласних заходів; розробка пакету олімпіадного матеріалу для підготовки учнів; база даних питань і задач з предмета для підготовки учнів до ЗНО тощо.

Інноваційними формами представлення результату самоосвіти можуть бути проект; розробка електронних уроків, посібників тощо; розробка пакету тестового матеріалу в електронних оболонках; створення особистої методичної чи предметної web-сторінки; створення електронної бібліотеки творів художньої літератури відповідно до навчальних програм.

Із науково-методичних розробок пропонуємо методичний посібник; навчальний посібник; статтю до фахового видання; методичний чи діагностичний кейс; створення термінологічного словника; творчий звіт педагога.

У процесі організації роботи вчителя над власною методичною темою заступнику директора школи слід врахувати, що самоосвіта педагога буде продуктивною, коли :

- у процесі самоосвіти реалізується потреба особистості у власному розвитку;
- педагог уміє визначити свої сильні й слабкі сторони, володіє способами самопізнання та самоаналізу, є відкритим до змін;
- педагог володіє розвинутою здатністю до рефлексії, тобто діяльності особистості, що спрямована на усвідомлення власних дій, почуттів; до аналізу цієї діяльності та формулювання висновків;
- програма професійного саморозвитку, самоосвіти педагога містить у собі можливості дослідницької, пошукової, творчої діяльності;
- педагог є готовим до творчості;
- існує зв'язок особистісного та професійного розвитку й саморозвитку.

Організована належним чином самоосвітня діяльність педагогів у закладі загальної середньої освіти сприятиме удосконаленню теоретичних знань, підвищенню рівня професійної компетентності педагогів; оволодінню новими формами, методами, прийомами навчання й

виховання учнів; вивченню та впровадженню в практику передового педагогічного досвіду; розвитку в закладі загальної середньої освіти інноваційних процесів.

Список використаних джерел:

1. Бачинська Є.М. Вектори змін методичної роботи в закладах загальної середньої освіти в контексті реформування освіти в Україні URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5086
2. Бугайчук А. Новий учитель. Перепідготовка: збірник інформаційних матеріалів. Київ: Видавнича група «Шкільний світ», 2018. 88 с.
3. Василенко Н. В. Українська школа XXI століття: школа шкіл. Харків: Вид. гр. «Основа», 2018. 96 с.
4. Гречаник О. Організація внутрішнього аудиту в закладі загальної середньої освіти: монографія. Харків: Видавнича група «Основа», 2019. 144 с.
5. Іващенко Я. Професійний розвиток педагога. *Методист*. 2015. № 4 С. 60–69.

Ісаєв Віталій Олександрович,

методист кафедри теорії й методики дошкільної та початкової освіти
Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ – ОСНОВА ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто формування комунікативної компетентності як основи особистісно-професійного зростання педагогічних працівників початкової школи. Розглянуто сутність понять комунікація, компетентність. Визначено основні складові комунікативної компетентності сучасного педагогічного працівника.

Ключові слова: *заклад загальної середньої освіти, початкова школа, педагогічний працівник початкової школи, особистісно-професійна компетентність, професійна компетентність, комунікація, комунікативна компетентність.*

Аксіоматичною є думка, що соціалізація особистості відбувається в діяльності й спілкуванні. Саме мова як знак культури відіграє важливу роль у навчанні й вихованні людини. Немає сумніву, що проблема ефективності, результативності педагогічного процесу може бути розв'язана лише за умови забезпечення високої компетентності та особистісно-професійного зростання кожного педагога.

В сучасному розвитку освіти для кожного педагогічного працівника початкової школи закладу загальної середньої освіти важливою ознакою особистісно-професійного зростання є формування фахових компетентностей. Однією з основних і найважливіших, на нашу думку та думку науковців, є комунікативна компетентність. Комунікація є однією з найважливіших форм особистісно-професійного зростання педагогічного працівника початкової школи, без якої неможливі його діяльність, пізнання, рефлексія. Процес комунікації характеризується взаємодією між людьми. Термін «комунікація», який має латинське походження і означає «зв'язок», «повідомлення», «дещо об'єднує», прийшов з теорії інформації і теорії зв'язків. Комунікація є аспектом соціальної взаємодії, загальною характеристикою будь-якої діяльності, включаючи управлінську. Комунікація – це складний процес, який здійснюється за допомогою слів, букв, символів, жестів, це спосіб, за допомогою якого висловлюється ставлення одного працівника до знань і розуміння іншого, досягається довіра, взаємосприйняття поглядів тощо.

Комунікативні здібності особистості досліджували Л. Я. Бірюк, Н. Р. Вітюк, В. В. Гаркуша, Л. М. Карамушка, Я. Л. Коломінський, С. Д. Максименко та ін.; теорію і практику формування комунікативної компетенції – В. В. Андрієвська, М. С. Вашуленко, О. І. Власова та ін.; комунікативні навички і вміння – О. В. Винославська, В. В. Каплінський, В. І. Мотирко та ін.; комунікативний потенціал особистості в соціокультурному аспекті – Н. В. Гавриш, Т. О. Піроженко та ін.

За словами М. Холодної, компетентність – це особливий тип організації предметно-специфічних знань, що дозволяють приймати ефективні рішення у відповідній галузі діяльності. Знання повинні задовольняти таким вимогам: різноманітності (множина різних знань про різне); структурованості; гнучкості; оперативності і доступності; здатність до застосування знань у нових ситуаціях; категоріальний характер знань; володіння не тільки декларативними, але й процедурними та конструктивними знаннями; рефлексії, тобто знання про широту і глибину своїх знань [1, с. 116-117]. Українські вчені, такі як С. Бондар, І. Гушлевська, О. Овчарук, І. Родигіна, І. Черемис прийшли до спільного визначення слова компетентність – це сукупність знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію.

Отже, компетентність характеризується як освітній результат і визнається домінантою за компетентнісною парадигмою освіти. Звідси результат особистісно-професійний розвиток вчителя, на думку Я. Кічука, повинен розглядатися через поняття професійної компетентності фахівця, безпосередньо пов'язаної з освіченістю, професіоналізмом, майстерністю, поняття, яке передбачає не лише наявність знань, умінь і навичок, а й спроможність їх реалізувати [2, с. 24].

Комунікативна компетентність педагогічного працівника початкової школи закладу загальної середньої освіти – одна з основних професійно сформованих якостей, що сприяє успішній інформаційній взаємодії і допомагає вирішенню конкретних питань.

Рівень професійної компетентності вчителя початкової школи – це його знання, уміння, особистий досвід. Бути компетентним означає бути здатним мобілізувати в певній ситуації отримані знання й досвід. Але професійна компетентність вчителя потребує постійного розвитку та вдосконалення.

Більшість вчених, як вітчизняних, так і зарубіжних, сходяться на думці, що професійна компетентність педагогічного працівника визначається професійними знаннями і вміннями, ціннісними орієнтаціями в соціумі, мотивами його діяльності, культурою, що виявляється в мові, стилем спілкування, загальною культурою, здібністю до розвитку свого творчого потенціалу, а також володінням методикою викладання предмету, здатністю розуміти і взаємодіяти із студентами, пошаною до них, професійно значущими якостями.

Враховуючи думку О. В. Овчарук, яка, досліджуючи теоретичні засади компетентнісного підходу у вітчизняній освіті, визначає такі загальні навчально-інформаційні вміння та навички: швидко актуалізувати й відтворювати потрібну інформацію; самостійно шукати нову інформацію з різних джерел; вміння користуватися інформаційно-комунікативними технологіями; користатися каталогами, складати бібліографію; користуватися різноманітною довідковою літературою. Вважаємо, що названі вміння й навички мають бути характерними для педагогічної компетентності будь-якого педагогічного працівника закладів загальної середньої освіти, а й тому для вчителів початкової школи.

На думку А. Богуш, комунікативна компетенція – це обізнаність людини, певна система знань, практичних мовленнєвих умінь і навичок, мовленнєвих здібностей [3, с. 11-12].

За А. Мудрик [4, с. 47-57], яка активно опрацьовувала проблеми міжособистісного спілкування, комунікативна компетенція – це сукупність мовної, мовленнєвої та соціокультурної складових, оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності і культурою мовлення; здатність педагога розв'язувати мовними засобами певні комунікативні завдання в різних сферах і ситуаціях спілкування.

Фахівці Дж. Ван Ек і Дж. Трім визначають шість компонент комунікативної компетенції (лінгвістичну, соціолінгвістичну, дискурсивну, соціокультурну, соціальну та стратегічну) [5, с. 350-416].

Науковці (Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук та ін. [6, с. 65-112]) стверджують, що комунікативна компетенція особистості – це базова інтегральна характеристика, яка відображає

рівень уміння людини взаємодіяти, чи контактувати, з іншими особами; забезпечує оволодіння соціальною реальністю за допомогою комунікативних механізмів і дає можливість ефективно впливати на свою поведінку та поведінку інших у середовищі, де відбувається спілкування.

Складові комунікативної компетенції досить різноманітні. Подаємо стислий перелік її найбільш досліджених компонент, що включає: 1) знання особливостей і проблем тих осіб, із якими потрібно спілкуватися; 2) володіння відповідними комунікативними технологіями; 3) вміння аналізувати жести, міміку та інтонації співрозмовника; 4) обізнаність з азами ораторського мистецтва, їх практичне застосування; 5) здатність запобігати конфліктам та врегулювати ті, що виникли; 6) багатий словниковий запас; 7) мистецтво емпатії; 8) дотримання норм етики й етикету; 9) деякі акторські здібності; 10) навички активного слухання; 11) грамотність і стилістична внормованість писемного мовлення; 12) розвинене усне мовлення, його впевнена інтонація та відповідне емоційно-ситуативне забарвлення; 13) вміння аргументувати власні погляди та відстоювати їх. Така структура комунікативної компетенції, як бачимо, має універсальний характер, оскільки увиразнює більшість значущих аспектів продуктивного міжособистісного спілкування [7, с. 57-65].

Для формування комунікативної компетентності педагогічних працівників закладів дошкільної освіти, закладів загальної середньої освіти, закладів професійної освіти науково-педагогічні та педагогічні працівники Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти в освітніх програмах підвищення кваліфікації педагогічних працівників різних напрямків діяльності орієнтуються на державномовний компонент, де обов'язково слухач курсів (педагогічний працівник, у тому числі вчитель початкової школи) набуває певних умінь та установок у формуванні комунікативної компетентності.

Отже, під комунікативною компетентністю педагогічного працівника початкової школи закладу загальної середньої освіти необхідно розуміти рівень сформованості знань, умінь, навичок, здібностей, ставлень, цінностей, ініціатив та комунікативного досвіду особистості, необхідних для розуміння чужих та продукування власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних меті, сфері, ситуації спілкування, здатність до активної взаємодії та навчання інших мовленнєвих суб'єктів. Тому формування комунікативної компетентності є основою особистісно-професійного зростання педагогічного працівника.

Список використаних джерел:

1. Холодная М.А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования. СПб.: Питер, 2002. 272 с.
2. Кічук Я.В. Теоретичні і методичні засади формування правової компетентності майбутнього соціального педагога в умовах університетської педагогічної освіти: автореф. дис. ...д-ра пед. наук: спец. 13.00.04. Одеса, 2010. 40 с.
3. Богуш А.М. Наступність, перспективність, спадкоємність – складові неперервної освіти. *Дошкільне виховання*. 2001. № 11. С. 11–12.
4. Мудрик А. Социализация человека как проблема. *Социальная педагогика*. 2005. № 4. С. 47–57.
5. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Просвіта, 2001. 416 с.
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.І. Локшина ін.; за ред. О.В. Овчарук. Київ: КІС, 2004. 112 с.
7. Сарапулова Є. Г., Панченко Т. Д. Самопізнання та етика спілкування як засоби формування комунікативних умінь у представників молодого покоління. *Педагогіка толерантності*. 2008. № (45). С. 57–65.

Калюжна Людмила Борисівна,
викладач музики та музичних дисциплін
КЗ Сумської обласної ради «Лебединський педагогічний коледж імені А.С. Макаренка»

ІННОВАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ З ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ

У статті висвітлюються питання методичної підготовки фахівця високого рівня освіченості та культури; визначено інноваційні методи, організаційні форми, види та засоби навчання у формуванні методичної компетентності майбутніх вчителів музичного мистецтва на заняттях з хорового диригування; управління процесом підготовки майбутніх фахівців професійного розвитку педагога.

Ключові слова: методична компетентність, заняття з хорового диригування, учителі музики, інноваційні методи, організаційні форми.

Постановка проблеми. Вхідження України в Європейський і світовий освітньо-інформаційний простір потребує розробки і впровадження інноваційної концепції освіти, яка має врахувати світові і вітчизняні педагогічні і національні традиції в підготовці майбутніх учителів. У державних освітніх документах України («Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту» та ін.) наголошується на важливості якісної професійної підготовки конкурентоспроможних фахівців закладів фахової передвищої освіти, здатних оперативно реагувати на запити суспільства, прогресивні тенденції розвитку педагогічної науки, вирішувати проблеми музичного навчання і виховання учнів. Оновленню змісту фахової підготовки випускників закладів фахової передвищої освіти сприяє впровадження в освітній процес компетентнісного підходу, який орієнтує на посилення технологічної архітектоники та формування методичної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Інноваційна система музичної освіти має спиратися на фінансову підтримку для розвитку освіти, наукове та технічне забезпечення навчального процесу, міжнародну конкурентоспроможність фахівців, інноваційні принципи навчання і виховання, комплексний підхід до хорового мистецтва, розвиток індивідуальних творчих здібностей і критичного мислення майбутніх учителів музичного мистецтва. Сучасна освіта потребує підвищення якості навчання майбутніх фахівців, проведення організаційних дій для посилення методичної підготовки студентів шляхом поглиблення і вдосконалення інноваційного методичного забезпечення з хорового диригування та суміжних навчальних дисциплін.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми формування методичної компетентності майбутніх учителів досліджуються у працях відомих педагогів-науковців (С. Гончаренко, Н. Гузій, А. Деркач, В. Загвязинський); у галузі фахової підготовки вчителів музичного мистецтва методичні аспекти розглядаються у роботах Е. Абдулліна, Л. Арчажникової, А. Козир, О. Олексюк, О. Ростовського, Я. Сверлюка, В. Шульгіної, О. Щолокової); педагогічні умови формування методичної компетентності майбутніх учителів вивчаються у працях Л. Андрєєвої, І. Коваленко, В. Кукушина, Т. Сясіної. Дослідження і публікації вказують на значний внесок науковців у формування методичної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва і наявність теоретичної основи для подальших досліджень у цій галузі. Але при цьому майже не дослідженою залишається проблема формування методичної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва на заняттях з хорового диригування. На сучасному етапі проблема формування методичної компетентності вказує на її актуальність та потребує розв'язання проблемних моментів для подальшого розвитку музично-педагогічної освіти.

Аналіз науково-методичної літератури та практичного досвіду свідчить про існування суперечностей між:

1) потребою створення інтегрованої системи методичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва та традиційним вузькопредметним підходом до викладанням дисциплін хорового диригування;

2) вимогами сучасної освіти та суспільства до методичної компетентності майбутніх фахівців передвищої освіти та нездатністю випускників педколеджу самостійно вирішувати інноваційні методичні завдання, застосовувати в музичнопедагогічній діяльності сучасні методи і технології навчання учнів;

3) необхідністю впровадження в освітній процес інноваційних програм, сучасних методів і технологій та консерватизмом викладачів, які здійснюють підготовку студентів музично-педагогічних спеціалізацій.

Вирішення даних суперечностей потребує змін у процесі фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, подальшого пошуку нових методів, форм і засобів навчання з використанням інформаційних музичних та мультимедійних технологій, Інтернет-ресурсів, сучасних музичних комп'ютерних програм для запису нот, створення власної музики та пісень тощо.

Мета статті – застосування на заняттях з хорового диригування інноваційних (інтерактивних, креативних та ін.) методів, форм роботи та видів навчання у формуванні методичної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва студентів спеціальності 014 Середня освіта. Музичне мистецтво закладів фахової передвищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Професійна діяльність викладача дуже складна і відповідальна. Відповідно до Державного стандарту вищої освіти, педагог повинен володіти певною системою знань, вмінь та навичок, можливостями застосування її в різних життєвих ситуаціях. Суспільство постійно підвищує вимоги до сучасного вчителя. З огляду на нову ситуацію в освітньому просторі України важливо вміти працювати в умовах вибору сучасних технологій, змісту і форм навчання тощо. Успішний педагог – це той педагог, який постійно, впродовж усього життя розвиває свою професійну компетентність, стає справжнім майстром своєї професії.

Навчально-методична робота з впровадженням музичних інформаційних технологій сприяє поглибленню знань, умінь; оволодінню ефективними методами, організаційними формами навчання; вивченню сучасної навчально-методичної документації, відповідних наочних посібників, підручників, музично-навчальних посібників і нотних збірників хорових творів; впровадженню ефективних методів і сучасних технологій; сприянню активізації самостійної роботи студентів; оцінюванню результатів якості навчання. Даний вид діяльності включає проведення студентських навчально-методичних об'єднань, навчально-методичних семінарів по вивченню і впровадженню інноваційних методів, форм і музичних інформаційних технологій навчання. Науково-методична робота майбутніх учителів музичного мистецтва спрямована на вивчення і узагальнення передового досвіду відомих педагогів, науковців, учителів з галузі музичного мистецтва; розробку та впровадження інноваційних методів та технологій навчання; контроль якості методичної підготовки студентів; публікацію наукових статей, рефератів; аналіз нової наукової літератури, участь у науково-методичних конференціях з проблем навчання у закладах фахової передвищої освіти та семінарах з питань впровадження у навчання інноваційних методів і засобів навчання. За твердженнями О. Берещенко, для створення науково-методичних матеріалів потрібен високий рівень методичного, аналітичного, наукового мислення та творчої самостійності студентів. Для формування методичної компетентності автор пропонує проведення таких організаційних форм, як: навчальне заняття, майстер-класи, семінари-практикуми, конференції, тренінги, круглі столи, виставки. Дані форми роботи дозволять майбутнім учителям поширювати передові ідеї, вдосконалювати педагогічну майстерність. Організаційно-методична робота майбутніх учителів музичного мистецтва сприяє самоаналізу якості власної методичної діяльності; аналізу методичної діяльності інших студентів; поповненню методичного комплексу з хорового

диригування та суміжних навчальних дисциплін. Багаторівнева структура вищої професійної освіти передбачає спрямування майбутніх учителів музики на самостійне виконання робіт, а викладачів – на систематичну перевірку результатів проведеної студентами роботи. Тому самостійна робота студентів під методичним керівництвом викладача є актуальним напрямком методичної діяльності. Даний вид методичної діяльності виявляє труднощі засвоєння студентами методичних знань, сприяє подоланню методичних проблем у навчанні студентів, активізує пізнавальну діяльність майбутніх учителів музичного мистецтва; планує і організовує проведення індивідуальних консультацій студентів з викладачем, створення викладачем методичних матеріалів у дистанційній формі навчання.

Отже, від організації та цілеспрямованого проведення у вищому навчальному закладі методичної роботи залежить самовдосконалення і формування методичної компетентності не тільки майбутніх учителів музичного мистецтва, а і викладачів.

На заняттях з хорового диригування важливим є використання методів стимулювання навчання (мотивація, пізнавальні ігри, ділові ігри, навчальні дискусії); методів пізнавальної діяльності (пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемного викладу, частково-пошуковий (евристичний), дослідницький; практичний, креативний, інтерактивний); спеціальних музичних методів (забігання вперед і повернення до вивченого, музичного узагальнення, створення художнього контексту, моделювання художньо-творчого процесу, інтонаційно-стильового досягнення музики); методів самостійності студентів (робота під керівництвом викладача, самостійна робота, опрацювання наукових і літературних першоджерел), а також методів контролю і самоконтролю. Методи навчання розподілено на 2 групи:

- 1) методи, спрямовані на оволодіння знань (мотиваційно-навчальні, проблемно-пошукові);
- 2) методи, спрямовані на вдосконалення знань, умінь та навичок (інтерактивні і креативні).

Мотиваційно-навчальні методи служать для мотивації і активізації навчання студентів шляхом використання на заняттях мультимедійних засобів; для пояснення і показу диригентських схем; слухання хорової музики різних стилів і жанрів; виразного виконання хорових творів, а також для самостійної роботи студентів.

Проблемно-пошукові методи використовуються з метою визначення проблеми та пошуку шляхів її вирішення (знаходження інформації для написання анотацій на хорові твори; створення мультимедійних презентацій; виконання отриманих творчих завдань; пошук відповідних методів для практичної роботи з хором; цілеспрямована підготовка до методичних семінарів та наукових конференцій).

Інтерактивні методи необхідні для вдосконалення знань, умінь та навичок; активного навчання на заняттях; розвитку диригентських здібностей, особистісних якостей і самореалізації.

Креативні методи призначені з метою практичного використання мультимедійних засобів і програм-нотаторів для написання нот, створення власних інтерпретацій вокально-хорових творів.

Креативні методи:

- активність студентів на заняттях з хорового диригування;
- розвиток особистісних якостей;
- прагнення до саморозвитку, самореалізації та самовдосконалення;
- розвиток здатностей до хорового диригування;
- використання ігрових моментів на заняттях з хорового диригування;
- створення власних інтерпретацій хорових творів;
- емоційне виконання шкільних пісень;
- створення власних поспівок, пісень для учнів;
- практичне використання мультимедійних засобів та програм-нотаторів.

У навчальному процесі науковці пропонують використовувати різні **організаційні форми навчання**:

- навчально-педагогічні ігри ;
- ділові ігри;
- ділові ігри з використанням дистанційної освіти, а також імітаційний тренінг, розігрування ролей, ігрове проектування, дидактична гра.

Для формування методичної компетентності важливими організаційними формами роботи вважаються: індивідуальна форма навчання (навчальні заняття, творчий діалог, самостійна робота, творчі завдання з використанням музичних комп'ютерних технологій), яка є основною при вивченні курсу з хорового диригування, а також фронтальна і малими групами (прослуховування хорового твору групою студентів, обговорення, пропозиції, виразне диригування одного і того ж твору різними майбутніми учителями музичного мистецтва; лекції, семінари, колоквиум, ділові ігри, Веб-квести, консультації, музичні вітальні, концерти), які сприяють розширенню можливостей навчального процесу. На заняттях з хорового диригування можуть бути застосовані і інші організаційні форми навчання, а саме: практичне заняття, педагогічна практика, конференції, гуртки, творчі музичні конкурси. Велике значення при вивченні курсу з хорового диригування має самостійне опрацювання студентами методичної, наукової і навчальної літератури; аналіз хорових творів і написання анотацій на хорові твори; самостійне вивчення шкільних пісень, розучування та інтерпретація хорових творів, виконання індивідуальних творчих завдань з хорового диригування.

При вивченні курсу з хорового диригування використовуються різні **види навчання**: – пояснювально-ілюстративне навчання – традиційне навчання, основними методами якого є:

- розповідь;
- пояснення в поєднанні з демонструванням диригентських схем, диригентських вправ, прийомів звуковедення.

Критеріями ефективності є сприймання хорового твору та диригентської техніки, запам'ятовування і їх відтворення студентами. Пояснювально-ілюстративне навчання необхідне тільки на початковому етапі вивчення курсу з хорового диригування:

– проблемне навчання виступає як система методів і засобів, що в процесі вирішення проблемних завдань з хорового диригування формує у студентів креативне мислення і пізнавальні інтереси. Проблемне навчання вимагає високої методичної і фахової компетентності викладачів з хорового диригування, багато навчального часу, тому рекомендується його використовувати у тісному міждисциплінарному зв'язку з суміжними музичними дисциплінами;

– програмоване навчання базується на самостійному вивченні методики з хорового диригування невеликими, логічно завершеними і послідовними порціями з програмованого посібника або дисплея комп'ютера.

Після вивчення кожної порції теоретичного матеріалу проводиться перевірка знань. Це веде до удосконалення управління навчальним процесом викладачем з хорового диригування за допомогою комп'ютера, аудіовідеотехніки, інших сучасних технічних засобів. Перевагою цього виду навчання є індивідуальний підхід навчання і висока якість засвоєння матеріалу. Недоліками вважається обмеження розумового розвитку студентів, дефіцит особистісного і емоційного спілкування. Крім того, не кожний змістовий матеріал з хорового диригування (диригентські вправи, схеми, творчі хорові завдання) піддається програмуванню:

- модульне навчання, в процесі якого вивчається матеріал, згрупований у відносно самостійні і завершені модулі з хорового диригування. Дані модулі містять весь перелік творчих завдань і практичних вправ з хорового диригування, а також питання для самостійного опрацювання студентів;

- інтерактивне навчання, у якому плідно співпрацюють викладачі зі студентами і студенти з іншими студентами, що сприяє моделюванню життєвих ситуацій, використанню на заняттях з хорового диригування ділових і рольових ігор, спільному творчому баченню на інтерпретацію хорових творів, спільному розв'язанню творчих проблем з хорового диригування, а також

формуванню умінь і навичок, розвитку творчого мислення, музичних здібностей, створенню доброзичливої і творчої атмосфери для співпраці;

- дистанційне навчання з використанням різних технічних засобів навчання: аудіо- та відео техніки, компакт-дисків з записами лекцій та навчальних фільмів з хорового диригування, компакт-дисків з музичними комп'ютерними програмами, програмами-нотаторами, з записами хорової музики і обробками українських народних пісень, музичних компакт-дисків з шкільним пісенним репертуаром сучасних композиторів тощо.

Розглянемо засоби навчання, які застосовуються при проведенні занять з хорового диригування, а саме: традиційні (навчальні підручники, наочні посібники, спеціальне обладнання, дидактичні матеріали і технічні засоби) та інноваційні (мультимедійні засоби, програмно-методичне забезпечення комп'ютерних технологій). На думку А. Растрігіної, одним з найбільш ефективних засобів навчання є використання хрестоматійного матеріалу для хорового співу з методичними вказівками для диригента із застосуванням диригентських вправ як одного з способів реалізації практичних методів. Особливо необхідними для вивчення і закріплення диригентських схем є **використання інноваційних мультимедійних засобів:**

- відеозаписи з показом різноманітних диригентських схем;
- аудіо- та відеозаписи з фрагментами виступу відомих хорових колективів у форматах mp3, mp4;

- мультимедійні презентації;

Програмно-методичного забезпечення музичних інформаційних технологій:

- електронні підручники, посібники;
- електронні бібліотеки;
- електронні курси;
- професійні музичні програми і комп'ютерні програми-нотатори;
- творчі завдання для самостійної роботи студентів;
- анімації;
- цифрова фотозйомка;
- поточні, контрольні та зразкові відеозаписи.

У концентрованому вигляді класифікація засобів навчання представлена так.

Формування методичної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва здійснюють у три етапи: мотиваційно-пізнавальний, самостійнопошуковий, діяльнісно-творчий. Мета першого, **мотиваційно-пізнавального, етапу** – спонукати майбутніх учителів музичного мистецтва до обізнаності у методиці хорового диригування, суміжних навчальних дисциплін, музичних інформаційних технологій; вивчення сучасних принципів, методів і засобів навчання; набуття умінь добору хорового репертуару; вивчення інноваційного методичного забезпечення з хорового диригування як умови формування хорознавчого тезаурусу та здатності оперувати методичними знаннями, уміннями та навичками. Для підвищення методичної компетентності планується організація і проведення методичної роботи зі студентами, вивчення інноваційного методичного забезпечення, використання електронних технологій навчання, набуття знань на основі міждисциплінарного зв'язку хорового диригування з суміжними дисциплінами. На початковому етапі формування методичної компетентності планується на заняттях з хорового диригування використовувати такі методи: опитування, анкетування, тестування, інтерв'ю, бесіда; традиційні і спеціальні методи: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, інтерактивний, метод забігання вперед і повернення до вивченого (Д. Кабалевський), метод музичного узагальнення (Е. Абдулін), метод створення художнього контексту (Л. Горюнова), ефективні методи: мотивації навчання, активні, практичні, проблемно-пошукові, методи самостійності студентів, методи контролю і самоконтролю, а також форми роботи: індивідуальні заняття, самостійна робота, заняття малими групами (до 3 студентів), ділова гра, педагогічна практика; та інноваційні технології навчання:

електронне навчання, програмно-методичне забезпечення комп'ютерних технологій, мультимедійні засоби, дидактичні матеріали, навчальні підручники.

Другий етап, **самостійно-пошуковий**, сприяє поглибленому засвоєнню знань з хорового диригування. На другому етапі проведено один із напрямків методичної діяльності, а саме самостійна робота студентів під методичним керівництвом викладача (подолання методичних проблем у навчанні студентів, проведення індивідуальних консультацій студентів з викладачем, самостійне виконання індивідуальних творчих завдань, створення мультимедійних презентацій). Самостійне опрацювання студентами наукових джерел, рекомендованих викладачем, пошук хороших творів та їх аналіз, знання методики розучування творів, проведення науково-дослідницької роботи є необхідними для збагачення методичного і хорознавчого тезаурусу. Необхідно навчити студентів шукати хороші твори, використовуючи інноваційні електронні, музичні інформаційні, мультимедійні технології, мережу Інтернет; самостійно добирати методи, прийоми, форми та засоби для розучування творів. Важливе значення має самостійний аналіз (музично-теоретичний, вокально-хоровий, виконавський) хороших творів і написання майбутніми фахівцями анотацій на твори, які вони диригують; здатність використовувати сучасні методи і прийоми навчання, створення власних пісень та вправ для вокального розвитку школярів. На другому етапі формування методичної компетентності планується на заняттях використовувати наступні методи навчання: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемний, пошуковий, практичний, інтерактивний, метод забігання вперед і повернення до вивченого (Д. Кабалевський), метод музичного узагальнення (Е. Абдулін), метод створення художнього контексту (Л. Горюнова), метод інтонаційно-стильового досягнення музики (Л. Школяр), проблемно-пошукові, інтерактивні методи навчання. Корисними також є творчі завдання із застосуванням музичних інформаційних технологій, які сприяють емоційному розвитку. Майбутні учителі музичного мистецтва мають навчитися методиці вивчення хороших творів: від первинного сприйняття хороших творів до власної емоційної інтерпретації творів хорового мистецтва через аналітично-ціннісне осмислення художніх образів.

Мета третього, **діяльнісно-творчого, етапу** – застосування набутих теоретичних знань, умінь і навичок у практичній діяльності (практична робота з хором, вокально-хорова гурткова і позакласна робота в школі, написання власної музики для дітей, запис пісень із застосуванням музичних інформаційних технологій); розвиток особистісних якостей і комунікативних здібностей; прийняття самостійних рішень. Даний етап розкриває особливості творчої співпраці диригента із співаками.

На третьому етапі формування методичної компетентності необхідно здійснити впровадження набутих методичних знань та умінь, застосування музичних інформаційних технологій у практичну роботу з учнями (проведення позакласних шкільних заходів, концертних виступів, індивідуальної роботи) та репетиційне заняття зі студентським хором. Для креативного розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва доцільно проведення творчого конкурсозмагання на визначення найкращих вокальних вправ для розспівування хору. З метою психологічного налаштування студентів та набуття практичної роботи з хором необхідно організувати репетицію хора у формі ділової гри. На третьому етапі формування методичної компетентності планується на заняттях використовувати такі методи навчання: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемний, пошуковий, практичний, креативний, інтерактивний, метод забігання вперед і повернення до вивченого (Д. Кабалевський), метод створення художнього контексту (Л. Горюнова), метод інтонаційно-стильового досягнення музики (Л. Школяр), метод моделювання художньо-творчого процесу (Л. Школяр), самостійно-пошукові, творчі, інтерактивні та креативні методи.

Висновки. Отже, встановлено, що для підвищення якості навчального процесу ефективними методами на заняттях з хорового диригування є методи стимулювання і мотивації,

практичні, проблемно-пошукові, інтерактивні, креативні методи та методи контролю і самоконтролю; доведено, що для проведення занять з хорового диригування ефективними організаційними формами є: індивідуальна, індивідуально-групова, практичні заняття, самостійна робота, педагогічна практика, а найбільш ефективними видами навчання є модульне навчання, інтерактивне навчання, проблемне навчання, дистанційне навчання і програмоване навчання; визначено, що серед сучасних засобів навчання з дисципліни «Хорове диригування» ефективними є: програмно-методичне забезпечення комп'ютерних технологій, мультимедійні засоби, дидактичні матеріали, навчальні підручники. Ефективними на заняттях з хорового диригування є такі методи навчання: методи стимулювання і мотивації, практичні, проблемно-пошукові, інтерактивні, креативні методи та методи контролю і самоконтролю; форми – індивідуальна, індивідуально-групова форма навчання, практичні заняття, самостійна робота, педагогічна практика; види навчання – модульне навчання, інтерактивне навчання, проблемне навчання, дистанційне навчання і програмоване навчання; сучасні засоби навчання – програмно-методичне забезпечення комп'ютерних технологій, мультимедійні засоби, дидактичні матеріали, навчальні підручники. Впровадження на заняттях з хорового диригування ефективних методів, організаційних форм, видів навчання і сучасних засобів сприяє удосконаленню навчального процесу з хорового диригування і формуванню методичної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Список використаних джерел:

1. Авдієвський А. Т. Формування особистості на ґрунті національно-культурного відродження. *Мистецтво у школі / упоряд.: І.М. Гадалова*. Київ: УДПУ, 1996. Вип. I. С. 80–83.
2. Амирова Л. Т. Дирижирование и чтение хоровых партитур: пр. пос. Уфа: Изд-во БГПУ, 2010. 60с.
3. Гончаров М.С. Організація самостійної роботи студентів у коледжах засобами інформаційних технологій. [URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/stud_almanah/11_.pdf](http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/stud_almanah/11_.pdf) (дата зв.: 22.01.2017).
4. Єфіменко І. В. Компетентісний підхід як методологічна основа формування особистості майбутнього педагога-музиканта. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2008, № 5. С. 127–132.
5. Кондратенко Г. Г. Формування професійно-особистісних цінностей майбутнього вчителя музичного мистецтва в контексті компетентісно зорієнтованої освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*: зб. наук. праць. Умань: УДПУ, 2015. Вип. 12. С. 152–158.
6. Мартинюк О. В. Аспекти дослідження методичної компетентності майбутнього вчителя музики як структурної складової професійної компетентності. *Науковий часопис Національного педагогічного ун-ту імені М.П. Драгоманова*. Серія 87. *Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*: зб. наук. праць / відп. ред. Н. В. Гузій. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. Вип. 25 (35). С. 20–23.
7. Орлов В. Ф. Професійне становлення майбутніх учителів мистецьких теорія і технологія: монографія. Київ: Наукова думка, 2003. 262с.

Кантур Ірина Федорівна,

учитель основ здоров'я вищої категорії

Комунальної установи Сумська спеціалізована школа I-III ступенів № 1

імені В. Стрельченка Сумської міської ради

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА УРОКАХ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я

Анотація. В статті розкривається проблема формування емоційного інтелекту на уроках основ здоров'я; виокремлюються складники емоційного інтелекту та надається їм характеристика; аналізуються вправи, прийоми щодо формування емоційного інтелекту.

Ключові слова: емоційний інтелект, учні, ефективна комунікація, тренінг, емпатія, самоконтроль.

Постановка проблеми. Ключовим завданням сучасної школи є формування соціальної компетентності учнів. Продуктивне життя в суспільстві неможливе без розвитку навичок ефективної комунікації, самоконтролю, кооперації, емпатії, які є складовими емоційного інтелекту.

Предмет «Основи здоров'я» – унікальне досягнення сучасної української школи. Він дає дітям шанс сформувати важливі життєві навички, позитивні цінності, знання, ставлення, уміння і навички, які зменшать ризик виникнення поведінкових проблем і підвищать особистісний потенціал гармонійного розвитку та життєвого успіху. Саме на уроках основ здоров'я і формується емоційний інтелект дитини, навички прояву, керування власними емоціями, розуміння емоційних станів інших людей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед західних вчених, які розробляли концепції емоційного інтелекту, були Д. Гоулмен, П. Саловей, Дж. Майер, Д. Карузо, Г. Гарднер, Р. Бар-Он, С. Хейн, Р. Купер, А. Саваф. В Україні теж з'явилися дослідження з проблеми концептуалізації цього феномена, його функцій (Е. Носенко), вивчення емоційного інтелекту як детермінанти внутрішньої свободи особистості (Г. Березюк) та показника цілісного її розвитку (О. Філатова).

Метою статті є визначення прийомів формування складових емоційного інтелекту учнів на уроках основ здоров'я.

Виклад основного змісту. Поняття «емоційний інтелект» почали використовувати з 1990 року з подачі американських дослідників Пітера Селовея і Джека Майєра. Вони об'єднали в цьому понятті групу ментальних здібностей, які допомагають усвідомити і зрозуміти власні емоції і емоції навколишніх.

Визначення поняття «емоційний інтелект» найвідомішими дослідниками даного питання, сформульовані наступним чином: 1) здатність розуміти власні почуття та почуття інших людей, самому себе мотивувати, повністю керувати емоціями (Д. Голмен); 2) здатність відслідковувати свої та інших людей почуття та емоції, розрізнити їх та використовувати для скеровування думок та дій (П. Саловей та Дж. Мейер) [2].

Відповідно до опису, запропонованого Майєром і Селовеєм, виокремлюють чотири складники емоційного інтелекту:

- 1) як ми оцінюємо та виражаємо емоції;
- 2) що ми знаємо про емоції;
- 3) як ми керуємо емоціями;
- 4) як на основі емоцій приймаємо рішення.

Емоційний інтелект виступає показником здатності особистості до спілкування, вміння усвідомлювати свої емоції та розуміти почуття інших людей [3].

Розвинути складові емоційного інтелекту допоможуть тренінгові активності. Тренінг – форма групової роботи, яка забезпечує активну участь і творчу взаємодію учасників між собою і з учителем. Тренінг, як форма педагогічного впливу, передусім передбачає використання активних методів групової роботи [4]. Зокрема, вправи на визначення власного емоційного стану, розвитку навичок невербального спілкування, висловлювання «Я-повідомлень», співчуття і співпереживання, протидії ескалації конфлікту [1].

Ефективним прийомом є *робота в групах*, яка максимально підвищує активність і внесок кожного учасника, допомагає учневі уточнити свої уявлення, усвідомити почуття і ставлення. Обговорення в групах дає змогу більше дізнатися один про одного, стимулює вільний обмін думками, збільшує ймовірність того, що учні краще зрозуміють почуття, емоції і погляди інших, більше зважатимуть на них.

Рольові ігри характеризуються обігранням певних життєвих ситуацій і можливістю спроектувати різні варіанти вирішення проблем з позиції різних соціальних ролей. Рольова гра допомагає краще зрозуміти почуття уявного персонажа і розвинути навички емпатії. Крім того, завдяки рольовій грі учасник має змогу ліпше зрозуміти і висловити свої почуття, емоції, не боячись розкритися і бути висміяним. Через рольові ігри дитина вчиться перевтілюватися, при цьому розвиває душевність і таким чином починає розуміти емоційний світ іншої людини.

Аналіз історій і ситуацій – докладний розбір реальної або вигаданої історії, в якій описано, що сталося у житті конкретної людини, групи людей, родини, школи чи громади. Учні аналізують поведінку персонажів, передбачають, оцінюють наслідки різних варіантів їхньої поведінки. Завдяки цьому методу учні можуть аналізувати історії, які викликають співпереживання до героїв, а також на прикладах проявів емпатії у героїв історій навчаються самостійно виражати такі емоції.

Вправи на складання проєктів самовдосконалення, концептуальних карт особистості допоможуть учням краще зрозуміти себе, навчитися ставити перед собою актуальні цілі, ретельно планувати їх досягнення, учитися заздалегідь бачити користь, яку можна отримати в разі позитивного результату, приймати виважене рішення. Варто звертати увагу дітей на роль емоцій у прийнятті рішень та вчити їх керувати власним емоційним станом.

Руханки, фізкультхвилинки також допомагають формувати емоційний інтелект. Гра завжди викликає у дітей позитивні емоції, допомагає налагодити дружні стосунки в класі.

На уроках основ здоров'я доречно використовувати й емоційно насичені історії, притчі, легенди, вірші з подальшим обговоренням, з'ясуванням причин і наслідків поведінки героїв.

Висновки. Формування емоційного інтелекту на уроках основ здоров'я є запорукою щасливого майбутнього учнів. За допомогою тренінгів, інтерактивних вправ формуються важливі життєві навички, пов'язані з ефективною комунікацією, самоконтролем, емпатією, лідерством.

Список використаних джерел:

1. Воронцова Т., Пономаренко В. та ін. Вчимося жити разом. Посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я» (основна і старша школа). Київ : Алатон, 2017. С.30–40.
2. Емоційний інтелект. [URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BC%D0%BE%D1%86](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BC%D0%BE%D1%86)
3. Макарова І. Передумови формування та розвитку емоційного інтелекту молодших школярів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Психологічні науки. 2014. Вип. 2(1). С. 225–229. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2014_2\(1\)_44](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2014_2(1)_44).
4. Успенська В. Тренінг – ефективний інструмент формування професійних компетенцій педагогів у післядипломній освіті. *Інтерактивне навчання педагогів у процесі підвищення кваліфікації: методичні рекомендації* / С. Панченко, Л. Коростіль, В. Успенська [та ін.]; за заг. ред. С. Панченко. Суми: РВВ СОІППО, 2015. С. 10–18.

Капран Оксана Володимирівна,

старший викладач кафедри образотворчого мистецтва, музикознавства та культурології
ННІ культури і мистецтв Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ВДОСКОНАЛЕННЯ КОЛОРИСТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

Стаття присвячена питанням розробки змісту і методики вдосконалення колористичної підготовки студентів художньо-педагогічних спеціальностей, створенню нових моделей навчання, націлених на розвиток творчої ініціативи, самостійності майбутніх фахівців. Дослідження включає теоретичне обґрунтування необхідності застосування принципів системного підходу в теорії і практиці навчання кольорознавству, виявлення шляху їх реалізації в освітній програмі, з метою формування художньо-педагогічних компетентностей майбутніх вчителів образотворчого мистецтва.

Ключові слова: системний підхід; колористична підготовка; сприйняття кольору; освітній процес; педагогічна діяльність.

Інтеграційні процеси в області сучасної художньої освіти стимулюють створення нових моделей навчання, націлених на розвиток творчої ініціативи, самостійності, конкурентоспроможності та мобільності майбутніх фахівців, передбачають взаємодію спеціальних дисциплін. Найважливішим завданням системи навчання художньо-педагогічних спеціальностей є

розвиток у студентів сприйняття кольору, здатності до відтворення його в навчально-творчих роботах, так як вдосконалення колористичної підготовки, у творчій і педагогічній діяльності, сприяє підвищенню рівня професіоналізму майбутніх фахівців. Неузгодженість процесів навчально-пізнавальної і творчої діяльності, відсутність взаємозв'язку загально художніх та спеціальних дисциплін призводить до роз'єднаності осягнення студентами основ колорознавства.

Склалося протиріччя між необхідністю вирішувати колористичні завдання і відсутністю науково обґрунтованих методів формування розуміння, бачення і застосування кольору у майбутніх вчителів образотворчого мистецтва в педагогічному закладі. Дане протиріччя викликало необхідність в розробці сучасної дидактики кольору, визначило загальну проблематику і актуальність теми дослідження.

Основною метою мистецької освіти молоді є формування духовної культури особистості, залучення її до культурних цінностей. У цьому процесі багато що залежить від духовної та художньої культури самого вчителя образотворчого мистецтва. Здійснюючи художньо-естетичну підготовку дітей, він повинен формувати їх художнє сприйняття, через практичну творчу діяльність удосконалювати образотворчі уміння і навички і на цій основі розвивати творчі здібності.

Метою даної статті є дослідження проблеми розробки змісту і методики вдосконалення колористичної підготовки майбутніх художників-педагогів, теоретичне обґрунтування принципів системного підходу в навчанні колорознавству студентів художньо-педагогічних спеціальностей.

Для формування основ колористичної компетентності студентів необхідно не тільки акцентувати увагу учнів на питаннях колорознавства – як однієї з ключових дисциплін для досягнення поставлених цілей художньо-педагогічної освіти, а й сприяти розвитку творчих здібностей студентів; вивченню символічної складової кольору; вивченню історії виникнення колірних систем та кольорової гармонії; придбанню навичок аналізу навчально-творчих робіт і живописних творів видатних художників.

Проблема підготовки вчителя образотворчого мистецтва для системи загальної та додаткової освіти стала предметом дослідження широкого кола науковців. Для роботи в області систематизації колористичної підготовки представляють інтерес наукові праці філософів І.В. Блауберга, В.М. Садовського і А.Г. Юдіна, які націлюють дослідника на розкриття цілісності освітнього процесу, виявлення різноманітних типів зв'язку і зведення їх в єдину картину. Формуванню колористичної культури студентів присвятили свої роботи почесний працівник вищої професійної освіти, художник О.С. Зайцев, автор ряду навчальних посібників з колорознавства – Т.І. Налівіна.

Педагогічний аспект даної проблеми розглядається в працях В.П. Зінченко, І.А. Зимової, Н.В. Кузьміної та ін. Вони підкреслюють доцільність впровадження системного підходу в професійній підготовці майбутнього фахівця, важливість взаємодії компонентів змісту освіти, реалізації педагогічних принципів навчання.

Вивчення кольору на художньо-педагогічних факультетах традиційно розглядається в якості важливої складової всієї системи підготовки художника-педагога. Освоєння різних художніх матеріалів і технік, знання з живопису, композиції, художнього проектування та кольорової графіки, вміння аналізувати та інтерпретувати твори образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва пов'язані з колорознавством. Розвиток навичок художнього сприйняття у студентів, їхнього уміння користуватися кольором як засобом художнього вираження є основою формування художньо-педагогічної компетентності майбутнього вчителя.

Розвиток колористичного бачення і передача теоретичних знань про колір особливо важливі на початковому етапі навчання, коли закладається фундамент подальшого зростання професійних навичок і знань студентів. Цей період особливо потребує наукової обґрунтованості викладання основних питань теорії та строго вивіреної послідовності оволодіння методами і прийомами колористичного бачення і цілеспрямованого застосування кольору. Розвиток колірної бачення у

студентів передбачає оволодіння прийомами професійного сприйняття, «постановку ока» [4, с. 78]. Дані психофізіології зорового сприйняття свідчать про те, що розуміння і бачення кольору нерозривно пов'язані і формуються в процесі діяльності людини. В структурі чуттєво-образного мислення і на його основі формується естетичне ставлення до дійсності, і важливу роль в цьому процесі відіграє розвиток відчуття кольору [4, с.90].

Колористична підготовка майбутнього художника-педагога повинна бути побудована на системі спеціальних знань по колористиці, до яких відносяться: знання закономірностей колірної композиції, вивчення виразних особливостей і закономірностей, методів, форм, прийомів і засобів образного вираження; досвід творчої діяльності, що передбачає здійснення колірної організації площини через творчу інтерпретацію колірного ладу природи; уявну переробку отриманої зорової інформації про колір і переведення її на мову декоративно-прикладного мистецтва; професійно-оціночні знання і вміння робити колористичний аналіз художнього твору; володіння навичками і технічними прийомами складання колірних поєднань. Також, до основних принципів навчання колористичній культурі належать:

- обов'язкове первинне засвоєння загальнотеоретичних знань про колір (фізичні, психологічні, властивості кольору) в тісному зв'язку з практичними вправами по колористиці;
- практичні заняття з живопису, спрямовані на відображення загального колориту предметів, засвоєння закономірностей гармонізації кольорових зіставлень (відносин);
- вивчення авторських колірних систем, здійснюване на основі аналізу різних гармонійних колірних поєднань;
- творчий розвиток учнів, ознайомлення з принципами колірного тесту Люшера.

Для досягнення поставлених цілей найбільш продуктивним буде навчання основам колористики за допомогою виконання спеціально розроблених завдань з кольорознавства на основі кола-гармонізатора, яке буде відрізнятися від відомого, представленого в працях І. Іттена, колірного кола [3, с. 15]. У колі-гармонізаторі, поряд з основним, присутні ще два колірних кола (зовнішнє і внутрішнє). Зовнішнє коло представляє собою хроматичні кольори з додаванням ахроматичного чорного, а внутрішнє – з додаванням ахроматичного білого (пастельні тони). Це дозволяє розширити уявлення учнів про діапазони колірного тону, дасть можливість порівняння, розширить межі застосування його градацій. Тільки на основі знань законів об'єктивного світу можлива правдива передача колористичного стану навколишньої дійсності. Їх відсутність ускладнює творчий процес художника, веде до невиправданої умовності виразних засобів [1, с. 98].

Таким чином, освоєння одного з найважливіших засобів художньої виразності – кольору є пріоритетним завданням професійної освіти майбутніх художників-педагогів. Розвиваючий характер освітнього процесу, обґрунтовує доцільність впровадження системного підходу в професійну підготовку майбутнього фахівця, важливість взаємодії компонентів змісту освіти і необхідність ефективного використання виховного потенціалу мистецтва. Викладання таких спеціальних дисциплін, як «Кольорознавство», «Живопис», «Композиція», «Художньо-прикладна графіка» повинно ґрунтуватися на єдності змісту блочно-тематичних зав'язків.

Навчальні програми не можуть не передбачати поглиблене вивчення історичного аспекту розвитку колірних систем, психофізіологічних властивостей кольору, законів зорового сприйняття кольору. Курс кольорознавства для художньо-педагогічних спеціальностей повинен включати блок практичних завдань по колористиці, спрямованих на оволодіння професійними навичками в області здійснення колірної організації площини.

Систематизація колористичної підготовки студентів художньо-педагогічних спеціальностей, заснована на взаємодії різних видів художньої діяльності та компонентів змісту освіти повинна стати основою сучасної моделі навчання майбутніх вчителів мистецьких дисциплін та сприяти досягненню поставлених перед ними завдань.

Список використаних джерел:

1. Беда Г. В. Основы изобразительной грамоты: Рисунок. Живопись. Композиция. М: Просвещение, 1981. 239 с.
2. Зайцев А. С. Наука о цвете и живопись. М.: АСТ «Астрель», 2014. 158 с.
3. Иттен И. Искусство цвета. М.: Д. Аронов, 2001. 96 с.
4. Коробко Ю. В. Формирование целенаправленного восприятия живописных качеств цвета: дисс. канд. пед. наук. Кубанский гос. университет. Краснодар, 2005. 210 с.
5. Люшер М. Цветовой тест Люшера. Санкт-Петербург: Сова. 2002. 192 с.
6. Зинченко В. П. Психологические основы педагогики: учебное пособие. М.: Гардарики, 2002. 431 с.

Кирилюк Наталя Володимирівна,
учитель початкових класів вищої категорії, учитель-методист,
заступник директора з навчально-виховної роботи Харківської гімназії № 43
Харківської міської ради Московського району Харківської області

**ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ-ТЮТОРА В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ
КОНЦЕПЦІЇ НУШ**

У статті проаналізовано професійні функції діяльності вчителя-тьютора в умовах дистанційного навчання в ЗЗСО. Автором висвітлено специфіку та особливості роботи вчителя-тьютора щодо використання технологій медіаосвіти.

Ключові слова: дистанційне навчання, викладач-тьютор, медіа грамотність, критичне мислення, інфомедійна грамотність.

Сьогодні передбачає організацію дистанційного навчання та підготовку і залучення вчителів та учнів, батьків до використання технологій дистанційного навчання. Запорукою успішного впровадження дистанційних освітніх технологій в практику ЗЗСО є передусім людський чинник.

Якісне дистанційне навчання можливе лише у випадку, коли ЗЗСО має висококваліфікований учительський склад. Він може забезпечити освіту в умовах впровадження Концепції НУШ та ідей медіаграмотності⁴. *Мета сучасної школи – щаслива та успішна дитина. Заклад має сприяти розкриттю особистісного потенціалу та індивідуальних талантів, поважати особистість у кожній дитині та створювати комфортне середовище для гармонійного розвитку.* Учитель-тьютор має організувати й забезпечувати дистанційне навчання.

Специфіка такого навчання у ЗЗСО організовує діяльність учителя-тьютора та передбачає виконання ряду завдань: надання оперативної допомоги «дистанційним» учням або учням з ООП з поточних адміністративних питань. Забезпечує формування груп учнів для виконання навчальних проєктів і занять.

Тьютор враховує інтереси дитини та надає оперативну допомогу в опануванні матеріалів з предметів, здійснює зв'язок за допомогою гаджетів, електронної пошти, може працювати на форумах, тощо.

При цьому спектр обов'язків викладача-тьютора розширюється залежно від обраної форми навчання й переважаючого методу навчання в ЗЗСО.

Викладач, який володіє педагогічною майстерністю, об'єктивний аспект роботи якого нічого принципово нового не містить, цілком може бути майстром своєї справи. Як відзначають науковці, головним завданням вчителя є полегшення й одночасне стимулювання процесу навчання для

учнів, тобто вміння створювати відповідну атмосферу: інтелектуальну, емоційну, психологічну [5].

Можна визначити ряд функцій професійної діяльності вчителя-тьютора: відбір інформації; визначення змісту та мети навчання, послідовності вивчення матеріалу; формування критичного мислення та вмінь оцінювати та інтерпретувати події.

Цифрові технології також стали невід'ємною частиною соціального життя людини. Володіння ними визначає успіх людини як у професійних сферах її діяльності, та у побутовому житті. Учені та політики виокремлюють таке поняття, як DQ (digital intelligence) – цифровий інтелект людини, визначуваний трьома рівнями: цифрове громадянство, цифрова творчість (креативність) та цифрове підприємництво⁶. Важливо під час моделювання діяльності навчання здійснювати перекодування інформації, отримувати відповіді.

Сьогодні вчитель має формувати у підростаючого покоління цифрове мислення, бо інформація стала більш доступною, але водночас надлишковою. Раніше проблема поставала в отриманні інформації, нині – в тому, щоб у ній розібратися, виокремити її з потоку різних джерел, вміти ідентифікувати прояви пропаганди, фейки, маніпуляції.

Важливим є формування навичок цифрової комунікації – уміння вибудовувати мережі соціальних контактів, взаємодіяти в новому форматі, ефективно вирішувати в цифровому форматі поставлені перед ними завдання.

Сьогодні визначає завдання здійснювати цифровий розвиток особистості – уміння постійно навчатися в онлайн-середовищі. Людина, живучи в інфо-медійному світі, постійно самовдосконалюється та застосовує нові технології⁷.

Тьютор має оцінювати діяльність навчання, повідомлювати про результативність та якість, здійснювати корективи, урахувати їх, удосконалювати дидактичні стратегії. На етапі керування навчальною інформацією важливе місце посідає структурування навчального матеріалу. Воно дозволяє сформувати ключові вміння, які дають можливість систематизувати матеріал завдяки упорядкуванню та формуванню компетентностей та фахових знань.

Структурування позитивно впливає на мотивацію учнів, дозволяє самостійно орієнтуватися в цій галузі знань і є важливим чинником підвищення ефективності процесу навчання.

В умовах НУШ підкреслюються вміння вчителя-тьютора конструювати інформацію, зменшувати обсяг неперервного вербального тексту, створювати специфічні оригінальні форми презентацій [8].

В основі керування пізнавальною діяльністю учня є моделювання вчителем-тьютором систем дій і операцій, у яких значну роль відіграє процес комунікації.

Педагогічна творчість у процесі спілкування має орієнтуватися на фідбек⁹ та повинна містити змодельовані ситуації пізнавальної діяльності. Вона може бути запроєктованою в дистанційному курсі або запропонованою вчителем-тьютором у різних навчальних ситуаціях.

У середовищі дистанційного навчання в ЗЗСО допомогу у підготовці до занять, формуванні ключових та предметних компетентностей можна отримати під час відповідного опрацювання курсу використання технологій медіаосвіти, методики навчання та з інших технічних питань.

⁵ Підготовка майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей як тьюторів для системи дистанційної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Койчева Тетяна Іванівна. О., 2004. 308 с.

⁶

Council of Europe <https://www.coe.int/en/web/portal>

⁷ Інформаційно-комунікаційні технології у виховному процесі та сучасне підростаюче покоління: погляд на проблему / Р. Л. Сойчук // Інноватика у вихованні. 2016. Вип. 4. С. 220–230.

⁸ Нові професійні ролі і завдання сучасного вчителя в контексті концепції Нової української школи <https://vseosvita.ua/library/novi-profesijni-rol-i-zavdanna-sucasnogo-vcitela-v-konteksti-koncepcii-novoi-ukrainskoi-skoli-87162.html>

⁹ Ефективний фідбек: як говорити так, щоб вас почули <https://life.pravda.com.ua/society/2019/01/26/235248/>

Спеціальна підготовка викладачів до виконання функцій вчителя-тьютора є одним з ключових елементів успішного дистанційного навчання та впровадження ідей медіаграмотності.

Список використаних джерел:

1. Нова українська школа. [URL:https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf](https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf)
2. Підготовка майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей як тьюторів для системи дистанційної освіти : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2004. 308 с.
3. Сойчук Р. Л. Інформаційно-комунікаційні технології у виховному процесі та сучасне підростаюче покоління: погляд на проблему. *Інноватика у вихованні*. 2016. Вип. 4. С. 220–230.
4. Нові професійні ролі і завдання сучасного вчителя в контексті концепції Нової української школи [URL:https://vseosvita.ua/library/novi-profesijni-rol-i-zavdanna-sucasnogo-vcitela-v-konteksti-koncepcii-novoi-ukrainskoi-skoli-87162.html](https://vseosvita.ua/library/novi-profesijni-rol-i-zavdanna-sucasnogo-vcitela-v-konteksti-koncepcii-novoi-ukrainskoi-skoli-87162.html)<https://vseosvita.ua/library/novi-profesijni-rol-i-zavdanna-sucasnogo-vcitela-v-konteksti-koncepcii-novoi-ukrainskoi-skoli-87162.html>
5. Ефективний фідбек: як говорити так, щоб вас почули. [URL:https://life.pravda.com.ua/society/2019/01/26/235248/](https://life.pravda.com.ua/society/2019/01/26/235248/)
6. [Council of Europe URL:https://www.coe.int/en/web/portal](https://www.coe.int/en/web/portal)

Ковальова Світлана Михайлівна,
директор Харківської гімназії №43
Харківської міської ради Харківської області
Щира Олена Миколаївна,
вчитель інформатики Харківської гімназії № 43
Харківської міської ради Харківської області

РОЗВИТОК ТЕХНОЛОГІЙ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У статті відзначено процес адаптації до міжнародних стандартів та вимог, що спонукають навчальні заклади до впровадження інноваційних форм, засобів та методик організації навчального процесу. Технології візуалізації в освіті урізноманітнюють процес навчання, підвищують його ефективність, сприяють формуванню особистості, здатної швидко набувати нові та застосовувати раніше набуті для знання нестандартних ситуацій, творчо мислити. Висвітлено розвиток технологій візуалізації навчальної інформації.

Ключові слова: *візуалізація, інформація, компетентність, інфомедійна грамотність.*

У статті обґрунтовується необхідність візуалізації навчальної інформації в ЗЗСО. Розглянуто питання про формування в учнів особливої інфомедійної та візуальної культури з урахуванням складників пізнавальної діяльності. Досліджуються принципи візуалізації.

Ключові слова: *освіта, якість, візуалізація, інфомедійна грамотність.*

Сучасне суспільство обумовлює перебування людини в інформаційному та інфомедійному полі. Прискорюються темпи споживання і виробництва інформації, що обумовлює нові вимоги до результатів праці та освіти. Сьогодення потребує від осіб володіння іноземними мовами та вміння успішно працювати з великою кількістю інформації. У зв'язку з цим і в ЗЗСО загострюється потреба у вивченні основ інфомедійної грамотності, різноманітних джерел повідомлень та способів комунікації. Дослідження в галузі передачі та засвоєння навчальної інформації свідчать про значущість візуалізації.

Розвиток технологій візуалізації надає ряд можливостей, способів й інструментів наочного подання інформації. Наприклад, на підставі інструментарію візуалізації можна виділити кластери таких способів: графічний, об'ємний, картинний, відео, театральний тощо.

У сучасній освіті найбільше використовується спосіб графічної подачі навчального матеріалу в режимі реального часу. Візуалізація дозволяє поліпшити сприйняття навчального

матеріалу, компонувати його великими блоками, вводячи особливі контекстні знаки та здійснюючи смислову класифікацію кольором, шрифтом тощо. Візуалізація – це створення та представлення графічного образу текстової чи математичної інформації, що робить її наочною, а отже, зручнішою для аналізу та осмислення. Дизайн та візуалізація дидактичних одиниць спрощують засвоєння матеріалу за рахунок поєднання словесної і образної форми подачі одного і того ж змістового фрагмента.

Раніше були популярними структурно-логічні схеми, де елементи знань задаються функціональними одиницями-відрізками аналізованого тексту. Або використовувався фреймовий підхід до організації знань, в якому проводиться по суті багатократне ущільнення інформації за допомогою абстрактної конструкції [1]. Сьогодення вимагає залучення технологій «ментальні карти» або інтелект-карти, нелінійних подібних схем, що працюють за принципом асоціацій, ланок і зв'язків між елементами інформації. Візуалізація будується за принципом виокремлення значущих смислових одиниць у вигляді ключових слів і побудови семантичних зв'язків. Образне моделювання знань запускає механізми їх аналітико-логічного засвоєння, що використовується в дидактиці [2]. Відзначимо, що в більшості випадків застосування таких методів і підходів візуалізації передбачає використання електронних (комп'ютерних) програм, інструментів, засобів. Наприклад, буктрейлер – це короткий відеоролик, що відтворює у довільній формі розповідь про певну книгу. Створюється за аналогією до трейлерів у кіно. Як правило, такий метод роботи використовують для підвищення зацікавленості до прочитання книги. Що важливо, буктрейлер може робити і вчитель, і учні, залежно від того, яка мета роботи. Найбільш цікава його особливість – у специфічній подачі інформації, здатної інтригувати.

Таке використання передбачає сукупність знань, які треба засвоїти учням. Електронний «посередник», з одного боку, скорочує витрати на візуалізацію, сприяє пошуку учнями найкращого образно-логічного рішення. Не випадково у шкільному навчанні застосовуються прийоми і методи візуалізації зі сфер реклами і бізнесу, а також ототожнення візуалізації навчального матеріалу з комп'ютерними технологіями.

Еволюція дидактики зумовлює перегляд галузі візуального представлення інформації в навчанні школярів в ЗЗСО, особливо у зв'язку з впровадженням знань інформатики та цифрових технологій. Дослідники пропонують у нових умовах навчання перейти від сприйняття принципу наочності, як одного зі звичних допоміжних засобів, до розуміння необхідності повноцінного використання візуального мислення у нових поколіннях учнів. При цьому підтверджується, що в число інформаційних джерел складної структури, які в доступному вигляді покликані збагачувати процес навчання, будуть включатися не тільки комп'ютерні середовища навчання, а й традиційні графічні [6].

Сьогодення, в умовах впровадження Концепції НУШ, актуалізує проблему формування в учнів цілісної платформи цінностей, знань і умінь, що дозволяють їм не тільки засвоювати одиницю навчальної інформації у вигляді наочно-образної моделі, а й самостійно проектувати, використовуючи як логічні, так і художні можливості [5].

Поняття «візуалізація» пов'язане з галуззю художньої культури «композиція», «ілюстрація», «колір», «малюнок», «образ» [3]. В ЗЗСО сьогодні значущою є галузь мистецтва, що формує в учнів необхідні мистецькі та образотворчі знання і уміння, зокрема будувати композицію, відчувати пропорції співвідношення, формує розуміння використовувати поняття «акцент» і «нюанс», «ритм і метр», «симетрію і асиметрію» тощо. Разом з тим в предметах мистецької галузі та літературі вивчаються базові елементи художнього та зорового образу і формується графічна культура.

У сучасних працях науковців щодо візуалізації інформації описано ряд принципів, що засновані на наочності інформації. Наприклад, основним принципом візуалізації інформації є еталонна модель, в якій процес будується шляхом перетворення даних в таблиці у візуальні структури, а візуальних структур – в уявлення. Наприклад, інтелект-карти – це універсальний

спосіб організації інформації, адаптований для максимально продуктивного сприйняття мозком. Технологія вчить мислити у новій площині, залучаючи до активної роботи обидві півкулі мозку. Думки та висновки викладаються у зручному форматі, з довільним додаванням малюнків та інших допоміжних елементів. Найпопулярніша схема містить декілька складових: ключові слова з теми, графічні зображення, стрілки, що поєднують між собою різні блоки. Все це покликано формувати інтуїтивне сприйняття інформації. Принципи візуального представлення навчальної інформації у графічному виконанні мають віддзеркалювати особливості реципієнта (учня), що моделює інформації та інтегративну сутність графічного візуального твору, що поєднує риси як художні, так і логічні [1]. Результатом інтеграції художнього і логічного є якісно нове утворення, що поєднує в собі емоційні і інтелектуальні елементи з урахуванням інформативної переробки матеріалу. У цьому випадку предмети галузі мистецтва, предмет «інформатика» є джерелом потенційних носіїв елементів інформації, що розкриваються художніми засобами. Результат об'єднання художніх і логічних, інфомедійних можливостей характеризується процесом інтеграції отримання знань і умінь в процесі навчання. Наприклад, інтерактивні книги та підручники. Це осучаснення звичного формату книг, яке стало можливим завдяки останнім здобуткам в ІТ сфері. У книзі текст доповнюється 3D моделями, аудіо-, відеоматеріалами та тематичними анімаціями. Цікаво, що в Україні такий формат існує досить давно, а тепер набирає все більшої популярності. Найчастіше інтерактивні книги можна придбати на сайтах видавництва.

Це відображає здатність учня використовувати художньо-логічний прийом на візуально-графічне рішення задачі з іншої галузі знань, осмислено пояснити сутність, знайти можливе продовження побудованого художньо-логічного ланцюжка [4].

Простежується ряд принципів. Зокрема, інтерес до сприйняття інформації учнями. Саме графічні рішення пробуджують цікавість, яка мотивує учнів на продуктивну роботу з навчальним матеріалом. Дослідження дозволяють дійти висновку, що інтеграція художнього і логічного елементів пізнавальної діяльності передбачає не тільки інтелектуальні, але й емоційні прагнення, заглиблення в сутність навчального змісту [2].

Модульність навчальної інформації при графічному рішенні здійснюється за допомогою такого відбору навчальної інформації, в якому важливість її визначається з точки зору глобальної участі у подальшому розкритті теми. Модальність, як принцип авторської оцінки зв'язків, встановлюється в процесі моделювання. Зміст графічної навчальної ілюстрації чи відео має виражати світогляд автора. Відповідно до цього принципу художні елементи візуалізації надають сутність одиницям інформації.

Важливо дотримуватися розумного балансу між засобами логічного та образного. Прикладом є інтерактивні стрічки часу-це динамічний спосіб вивчення хронологічного перебігу подій шляхом його візуалізації. Такий прийом не втрачає своєї актуальності на жодному з предметів. А ось створення таймлайну дає можливість здійснювати перевірку знань під час засвоєння нової теми.

Основою емоційного настрою є чуттєво-психологічний фон, який за допомогою нюансів, акцентів в зображенні привертає, пробуджує фантазію в учнів, створює мотивацію до наступного кроку сприйняття. Прикладом є інтернет-меми – це будь-яка інформація, подана лаконічно і дотепно, щоб привернути увагу користувачів Інтернету. Вона відтворює певне ставлення до подій чи обставин. Найпопулярнішими є інтернет-меми у форматі зображення із влучним жартівливим текстовим поясненням. Тривалий час вважалося, що їх використовують у мережі тільки з розважальною метою, проте доведено, що у навчанні вони теж є доволі ефективними [2].

У результаті інтеграції раціонально-логічної і емоційно-художньої будується візуально-інформаційна модель, яка відтворює в наочній формі істотні властивості навчального або наукового тексту. Це взаємозв'язок смислових елементів: графічних образів, текстових одиниць, знаків, символів тощо.

Візуалізація вимагає своєрідної алгоритмізації процесу проектування від задуму до результату, а автор без «посередників» стає «архітектором» інформації. Функціональність є наслідком візуального подання навчальної інформації та простежується на фізичному, семантичному і прагматичному рівнях.

Таким чином, оптимізація розглянутих принципів є одним із завдань педагогічної стратегії формування інтелектуальної та графічної культури візуального подання навчальної інформації. Це дозволяє активно застосовувати отримані в ЗЗСО знання і вміння у міжпредметних галузях і в роботі з великою кількістю інформації.

Список використаних джерел:

1. Вінніченко Є. Ф. Розвиток творчих здібностей старшокласників у процесі навчання інформаційних технологій розв'язування математичних задач: дис.. канд. пед. наук: 13.00.02: теорія та методика навчання інформатики. Київ, 2006. 234 с.

2. 9 прийомів візуалізації для використання на уроці <https://osvitanova.com.ua/posts/1520-9-priyomiv-vizualizatsii-dlia-vykorystannia-na-urotsi>

3. Колгатін О.Г. Педагогічна діагностика та інформаційно-комунікаційні технології: монографія. Харків: ХНПУ, 2009. – 324 с.

Компетентнісна освіта – від теорії до практики / [Бібік Н. М., Єрмаков І. Г., Овчарук О. В. та ін.]. — К. : Плянди, 2005. — 120 с.

5. *Нова українська школа* <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>

6. Спірін О. М. Моделі гармонізації мережних інструментів організації та інформаційно-технологічного підтримання навчально-пізнавальної діяльності / О. М. Спірін, В. М. Дем'яненко, Ю. Г. Запорожченко, М. П. Шишкіна, В. Б. Дем'яненко, // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2012. – № 6 (32). <http://www.journal.iitta.gov>.

Ковтун Єлизавета Федорівна,

старший викладач кафедри теорії і методики змісту освіти
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

**РОЗВИВАЛЬНИЙ ВПЛИВ ЛІТЕРАТУРНОГО МИСТЕЦТВА НА ГАРМОНІЙНИЙ РОЗВИТОК
ДОШКІЛЬНИКА**

У статті розглянуто особливості формування художньо-мовленнєвої компетенції дітей дошкільного віку шляхом ознайомлення з літературним мистецтвом та його вплив на гармонійний розвиток особистості.

Ключові слова: художньо-мовленнєва компетентність, художнє слово, дошкільники, літературне мистецтво, художньо-розвивальний простір.

Постановка проблеми. Дошкільня – особливий період у житті кожної людини. Ті, компетенції, що формуються у ранньому віці на підсвідомому рівні, супроводжують особистість протягом усього життя. Літературне мистецтво традиційно розглядається як чинник, який впливає як на чуттєву сферу малюка, так і на інтелектуальну. Саме книга, є скарбницею основних моральних понять про добро і зло, про справедливість і чесність, про духовну причетність людини до родини, до рідного краю.

Художнє слово сприяє формуванню культурних і життєвих цінностей людини, умінню усвідомлювати, критично осмислювати, оцінювати та аналізувати реалії буття, у процесі чого формується життєздатність малюка. Літературне мистецтво відбиває дійсність через художні образи, показує найбільш типові, осмислюючи і узагальнюючи реальні життєві факти. Це допомагає дитині пізнавати життя, формує її відношення до навколишнього. Художні твори, розкриваючи внутрішній світ героїв, змушують дітей хвилюватися за радощі і прикрощі героїв і переживати їх, як свої.

Актуальність проблеми дослідження літературної освіти пояснюється, з одного боку, місцем та роллю художнього слова як ключового засобу виховання, розвитку і навчання дітей, з другого, – негативною тенденцією до зменшення місця книжки й художнього слова в житті сучасної дитини, падінням інтересу до читання, втратою усвідомлення значущості цього виду мистецтва у житті дитини дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку досліджували багато вчених: А.Богуш, Н.Гавриш, О.Лещенко, Є.Лукіна, О.Монке (Україна), Л.Гурович, Р.Жуковська, Н.Карпинська, О.Ушакова, Є.Фльоріна (Росія), С.Чемортан (Молдова), Л.Таллер (Білорусь) та ін. Загально визнано, що художня література – це вагомий засіб виховного впливу на особистість дитини дошкільного віку, оскільки літературне мистецтво є скарбницею національної і світової культури, джерелом знань і вражень, ознайомлює як із реальним, історичним, так і з незвичним, фантастичним.

Особливості сприймання дітьми змісту художніх творів розкрито в дослідженнях психологів О. Запорожця, Д. Ельконіна, О. Никифорової та інших. Завдання дитячої літератури, її специфіка розглядалися також у працях С. Ф. Русової, В.О.Сухомлинського та ін.

У Концепції літературної освіти акцентовано увагу на тому, що на тлі художніх творів у дітей дошкільного віку мають бути сформовані певні знання, уміння і навички. Важливо, щоби діти вдавалися до римування, словотворчості, гуманних змін і продовження казки чи оповідання; виявляли навички образного мовлення; проявляли творчу активність, інтерес до улюблених літературних творів; самостійно інтегрували в них елементи інших видів мистецької діяльності (спів, образні рухи, малюнки-декорації, маски). [4]

У ході реалізації завдань освітньої лінії «Дитина у світі культури», у поєднанні з іншими видами діяльності (сприйняття мистецтва, театральна, музична, образотворча діяльність) має бути сформована художньо-мовленнєва компетенція.

За твердженням О.Л. Кононко, когнітивно-мовленнєва компетенція, як складова художньо-мовленнєвої компетенції це наявність у дитини певних знань про письменників, їхні твори (у межах програми та відповідно до віку дітей); уміння відтворювати зміст знайомих творів, пригадати автора твору, упізнати твір за назвою, уривком, ілюстрацією, прочитати вірш напам'ять, пригадати прислів'я, приказку, скоромовку, загадку. [1]

А.М. Богуш наголошує на тому, що художньо-мовленнєва діяльність пов'язана із літературним мистецтвом, є одним із основних видів дитячої діяльності і розуміти її слід, як специфічний вид діяльності, пов'язаний із сприйманням, розумінням і відтворенням дітьми змісту художніх творів у різних видах ігор (музичних, театралізованих, словесних, дидактичних, іграх-драматизаціях і театралізованих дійств. Це продуктивно-естетична діяльність (музична, образотворча, конструктивна), що супроводжується образним мовленням та у процесі якої використовуються різні жанри художнього слова в музичному супроводі. За структурою А.М. Богуш художньо-мовленнєва діяльність охоплює різні види діяльності художньо-естетичного спрямування; мовленнєво-ігрова, театральнo-мовленнєва, художньо-ігрова, конструктивно-мовленнєва, поетично-мовленнєва, образотворчо-мовленнєва, музично-мовленнєва. Результатом художньо-мовленнєвої діяльності є сформованість художньо-мовленнєвої компетенції, як комплексної характеристики особистості, полікомпонентного утворення, чинниками якого є когнітивно-мовленнєва, поетично-емоційна, виразно-емоційна, оцінювально-етична, театральнo-ігрова компетенції [2].

Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності достатньо розроблена такими відомими українськими та російськими вченими, як Н. Гавриш, А. Богуш, Н. Карпинська, О. Лещенко, Л. Панкратова, Є. Тихєєва, О. Фльоріна, О. Ушакова та ін. Сьогодні в методиці визначені критерії відбору літератури та принципи роботи з художнім твором.

Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності оновлення підходів до літературної освіти дошкільнят, використання сучасних форм та методів роботи з літературними творами.

Виклад основного матеріалу. Сутність початкової літературної освіти для найменших полягає в ознайомленні дошкільників з дитячою літературою в поєднанні жанрових форм, авторської і тематичної різноманітності, у художньо-естетичному освоєнні тексту і дитячої книжки, у формуванні творчих здібностей.

На сьогодні перед педагогами та батьками стоїть завдання: розкрити можливості літературного мистецтва, забезпечити його вплив на гармонійний розвиток дитини та розвинути дитячий інтерес до книги в умовах тотального використання інтернет-ресурсів. Дорослі мають створити сприятливі умови для художньо-мовленнєвої діяльності, осучаснити методи та прийоми роботи з дитячою книжкою.

Так, якщо раніше осередком роботи з книжкою для маленького читача у групі слугував куточок книги, сьогодні рекомендовано створювати центри дитячої книжки, які можуть відвідувати діти різних груп.

Можливості таких центрів досить різнопланові: читання журналів, та книжок, розглядання ілюстрацій, проведення годин оповідача, обговорення прочитаного, літературні свята, функціонування виставок, проведення сюжетно-рольових ігор, зустрічі з письменниками. Знайдеться місце для плакатів з прислів'ями. То є елементарне бібліотечне середовище, де можна дотримуватися правил, напрацьованих разом, встановлювати чергування, призначати чи обирати бібліотекарів, організувати «Книжкову лікарню».

У центрі оптимізуємо дитячу діяльність поєднуючи мовленнєву діяльність з образотворчою, музичною, театральною. Форми роботи мають бути такими, щоб стимулювати дошкільників до творчих дій. Так, коли організуємо зустріч з місцевими літераторами, діти можуть виготовляти запрошення, або ж колективно оформити плакат-запрошення і розмістити його там, де з ним можуть познайомитися якнайбільше дітей і дорослих. Дітям буде цікаво самостійно придумати зміст плаката, зробити художнє оформлення, а ще підготувати міні-спектакль для гостя, виставкову експозицію.

Досить відповідально треба віднестися до підбору літературних джерел. За рекомендаціями С.Ф. Русової художні твори мають бути «до віку, до розуміння дітей, високохудожні за змістом і за оформленням, гуманістичної спрямованості, відповідати літературним нормам, мати пізнавальну цінність...» [5]

Для використання літературних джерел у мовленнєвій зайнятості на інтегрованих заняттях досить змістовними є сучасні хрестоматійні збірки творів В.О. Сухомлинського «Чиста криниця», «Вічна тополя». Вдало підібрані літературні джерела до кожної теми у методичному забезпеченні до програми «Впевнений старт».

Сьогодні змінюємо підходи до роботи з художнім твором. Можливості використання літературного джерела в інтегрованому просторі досить широкі. Ми використовуємо літературний твір не тільки для формування художньо-мовленнєвої компетенції, що, безперечно є стрижнем у мовленнєвій діяльності, а ще і як тло гармонійного розвитку особистості. Так, окрема казка чи оповідання, вірш чи легенда, загадка чи прислів'я може спрацьовувати на дитячий розвиток на протязі дня, або навіть навчального тижня, якщо ми оптимізуємо інтелектуально-мовленнєву, художньо-продуктивну, навчально-пізнавальну, ігрову діяльність. Для цього доцільно використовувати технології «Філософія для дітей та дорослих», «Моделювання творів В.О. Сухомлинського», проектну технологію.

Варто підібрати текст, який відповідає темі та дозволяє змоделювати відповідну соціальну ситуацію, що допоможе дітям усвідомити соціальне правило, зрозуміти природнє явище, пізнати щось нове.

Наприклад, щоб діти краще усвідомили моральну категорію «повага», ми можемо взяти оповідання В.О.Сухомлинського «Тихо, бабуся відпочиває». Основною ідеєю твору є соціальна ситуація, коли у сім'ї вчать поважати один одного. Особлива повага має бути до старших, до тих, у кого проблеми зі здоров'ям. Ще один моральний стан, який описує автор, то є відчуття радості, коли у родині турбуються один про одного, автор використовує термін «сльози радості». Взявши за основу це літературне джерело, ми можемо реалізовувати завдання у всіх лініях Базового компоненту, щось виносити у навчальний блок і реалізуємо на інтегрованому занятті, інше у соціально-моральних етюдах, ігровій діяльності, пізнавальній діяльності, активних розмовах на міні-заняттях. Алгоритм роботи може бути таким:

Особистість дитини. Бесіда про здоров'я. Роль сну для організму людини. З'ясувати, як діти розуміють поняття «здоров'я». Формувати розуміння власної ролі у збереженні свого здоров'я та здоров'я близьких.

Гра дитини. Сюжетно-рольова гра «Сім'я». Спонукаючи дітей брати на себе різні ролі, виховувати бажання проявляти увагу, повагу до бабусі та інших членів родини.

Мовлення дитини. Робота з прислівниками (весело, голосно, пошепки). Актуалізація життєвого досвіду Складання описової розповіді «Моя бабуся»..

Дитина у природному довкіллі. Розмірковувати, у яку пору року відбувалася подія, яка погода була за вікном, чи могли би подружки спілкуватися на вулиці? Складання віртуальних діалогів.

Дитина у світі культури. Колективне малювання «В гостях у бабусі». Робота на одному аркуші. Вчити дітей домовлятися, хто що буде малювати та об'єднувати малюнки в одну композицію.

Сенсорно-пізнавальний простір. Конструювання «Подарунок для любої бабусі»: учить дітей користуватися шаблоном для вирізання заготовки та складання з неї подарункової упаковки (коробка); розвивати навички роботи з папером; розвивати естетичне сприйняття, творчість, фантазію.

Дитина у соціумі. Активна розмова. Як розуміємо вислів «сльози радості»? Чому пораділа бабуся? Чи знайоме таке почуття? Як ви можете допомогти хворим близьким? Створення уявної моральної ситуації «Мені радісно, адже...»

Щоби системно розвивати інтерес до книги, як джерела знань, духовності, моральності, бажано напрацювати проект середньої тривалості. У процесі реалізації проекту зібрати інформацію про книгу та про тих, хто її створює, організувати екскурсію до книгарні та тематичні виставки, розробити цікаві квестові ігри та міні-спектаклі, підготувати творчий вечір.

Таким чином, ми оптимально використовуємо пізнавально-розвивальні можливості літературного тексту, він є основою для гри, а також стимулом до творчості, розвитку фантазії.

Висновки. Отже, літературне мистецтво відіграє вагомий роль у формуванні духовно розвиненої особистості, удосконаленні почуттів дошкільнят, утворенні здатності сприймати явища життя відповідно до соціальної ситуації, крізь призму людських взаємин. У процесі літературної діяльності діти можуть «проживати» разом із персонажами цікаві моменти, «оживити» неживі предмети, активізувати творчу уяву, фантазію. Назріла необхідність урізноманітнити способи презентації, осмислення літературних творів дітьми дошкільного віку. Настав час використання сучасних технологій, методів, коли педагог поєднує літературне читання з іншими видами діяльності, інтегрує виховний процес і це стимулює мислення, думки вихованців, а також допомагає усвідомлювати моральні категорії, формує вміння об'єктивно діяти відповідно до певної життєвої ситуації.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. керівн.: А. М. Богущ; авт. кол-в: Богущ А. М., Беленька Г. В., Богінч О. Л. та ін. Київ. Видавництво, 2012. 26 с.

2. Богуш А. М. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей в дошкільному навчальному закладі. Київ. Вид. дім «Слово», 2006. 304 с.
3. Гавриш Н. Художнє слово і дитяче мовлення. Київ: Загальнопедагогічна газета, 2005. 128 с.
4. Концепція літературної освіти: затвердж. наказом Міністерства освіти і науки України від 26 січня 2011 року за № 58. [URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/13508/](http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/13508/)
5. Русова С. Ф. Теорія і практика дошкільного виховання. Прага: Укр. громад. вид. фонд, 1924. 123с.

Кода Світлана Василівна,

старший викладач кафедри теорії і методики змісту освіти
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті проаналізовано сутність професійного самовизначення особистості, основні чинники цього процесу, цілеспрямована й системно утворююча роль освіти. Доводиться необхідність модернізації сучасної освіти в контексті спрямування на підвищення ефективності її впливу на професійне самовизначення особистості в системі ринкових та демократичних трансформацій. Також, описано апробовану систему формування здібностей в учнів до професійного самовизначення.

Ключові слова: навчальний процес, освітнє середовище, самовизначення, професія, професійне самовизначення, професійний план.

Зміст освіти є динамічною структурою, яка постійно змінюється за двома рівнями. На першому рівні, пов'язаному із впливом зовнішніх чинників, зміни в суспільстві породжують соціальне замовлення на певний тип особистості, а значить, на певний тип освіти. Другий рівень чинників, що обумовлюють динаміку змін у змісті освіти, відображає внутрішні протиріччя його розвитку. При цьому зміна соціального замовлення зумовлює постійне коригування змісту в напрямі його розширення. [1, с. 35].

Україна переживає глибокі трансформаційні процеси, серед яких вагоме місце посідають перехід до ринкової економіки, розвиток ринкових відносин та виникнення проблем на ринку праці. З переходом до ринкових відносин стало необхідністю пристосування виробництва до потреб ринку. Серед факторів, що впливають на розвиток сучасної економіки, є суттєві зміни у системі підготовки спеціалістів: прискорена інтеграція нашої економіки у світову економічну систему, яка передбачає і серед іншого, експорт та імпорт технологій і робочої сили, формування національного ринку праці, загальне скорочення, зростання цін, поширення інфляційних процесів, професійна переорієнтація значної кількості населення, яке стало безробітним, поява нових професій та вимог до рівнів кваліфікації.

Варто зазначити, що у суспільному житті питання профорієнтації завжди є предметом опіки держави. Будь-яка країна формує підтримку громадських інституцій, що забезпечують функціонування професійної орієнтації як цілісної системи. Найбільш ефективною з них є система освіти [2, с. 87]. Проблема професійного самовизначення носить фундаментальний характер і тому, що вона торкається загальної проблеми життєвого становлення особистості.

Вітчизняні науковці В.Кизенко та Ю.Мальований неодноразово зосереджують увагу на тому, що орієнтацію на професійне самовизначення особистості доцільно здійснювати в ході спеціально організованої науково-практичної діяльності – системі професійної орієнтації, котра розглядається як система рівноправної взаємодії особистості та суспільства на певних етапах розвитку людини, що оптимально відповідає особистісним особливостям та запитам ринку праці в конкурентоспроможних кадрах [4, с. 72].

Роль та значення освіти в системі професійного самовизначення особистості обумовлена, насамперед, потребою підвищення ролі освіти у формуванні професійних орієнтацій учнівської молоді. Результати освітньої діяльності не обмежується отриманням знань і формуванням

компетентностей. Вони передбачають виховання відповідних ціннісних орієнтацій, професійних якостей, що дозволять в подальшому успішно визначатися з майбутньою професійною діяльністю.

Аналіз психолого-педагогічної та наукової літератури показує, що проблему самовизначення особистості досліджують (О. Вітковська, Є. Климов, М. Пряжников), теорію самопізнання (В. Носков, С. Сергєєва, П. Тігер). Досить часто, в науковій літературі приділяється увага питанням самоідентифікації (Н. Кривоконь), самосвідомості (А. Деркач, О. Москаленко, В. Пятін), самоутвердженню (Л. Чупріна), саморозвитку (Є. Єфімова), самоорганізації (А. Клименко) і самостійності у вирішенні проблем профорієнтації (Я. Крушельницька).

Вплив сучасної освіти на формування здібностей в учнів до професійного самовизначення є проблемою актуальною і практично значимою, що знаходить відображення в даній статті. Завдання статті полягає в обґрунтуванні ролі та значення освіти у формуванні здібностей в учнів до професійного самовизначення.

В останні роки, проблему професійного самовизначення молоді розглядали ґрунтовно вітчизняні вчені В. Андрущенко, В. Журавський, В. Кремень, М. Михальченко, В. Огнев'юк, М. Перепелиця, В. Пилипенко, І. Прокопенко, проблему профільного самовизначення вивчали В. Кизенко, В. Риалка, Л. Березівська, Н. Бібік, М. Гузик, О. Васько та ін. Разом з тим, аналіз наявної літератури показує, що не зважаючи на досить всебічне вивчення, залишаються проблеми, які потребують поглибленого аналізу. Серед них – спрямування освітнього впливу на формування здібностей в учнів до професійного самовизначення.

Слід зазначити, що прогнозовані аспекти основних шляхів модернізації освітньої політики, в контексті підвищення ролі освіти в процесі професійного самовизначення особистості, можливі за умов удосконалення профорієнтаційного потенціалу освіти, зокрема, модернізації змісту освіти в напрямку збільшення можливостей професійного самовизначення особистості, підвищення ефективності виробничої практики, зміни акцентів у позакласній роботі, створення дієвого взаємозв'язку освітньої політики з практикою.

В недалекому минулому випускники загальноосвітніх навчальних закладів орієнтувалися на загальноприйняті підходи до вибору майбутньої професії, що домінували серед однокласників, у школі та в оточуючому середовищі. Нині кожен орієнтується, в основному, на своє відчуття ситуації, можливої успішності і лише освіта залишається тим єдиним джерелом, що розкриває спектр можливого вибору, самовизначення і самореалізації особистості. Вивчення освітніх можливостей з метою їх розширення й підвищення ефективності, як чинника професійного самовизначення особистості, є актуальною проблемою освітнього сьогодення.

Результати проведених нами досліджень свідчать про те, що більшість старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів затрудняються обґрунтовано мотивувати власний вибір майбутньої професії, так як ставляться до вибору не зовсім усвідомлюючи сутність майбутнього виду діяльності. В більшості випадків, вони вбачають себе в подальшому студентами того чи іншого навчального закладу і не зважають на багатогранність та специфіку набутої спеціальності. За результатами проведеного нами анкетування, також з'ясовано, що переважна більшість студентів першокурсників володіють недостатньою інформацією про спеціальність, що набувають і її попит на ринку праці. Вищезазначене, іще раз доводить необхідність розвитку здібностей в учнів до професійного самовизначення.

Отже, результати нашого дослідження доводять, що старшокласники поверхово знайомі зі світом професій, тому вибір ними професійного життєвого шляху, в переважній більшості, є випадковим, необдуманим, неусвідомленим вчинком. Але ж вибір професії – це проектування подальшої долі людини і її життєвого успіху. З метою вирішення даної проблеми, нами розроблено і апробовано систему формування здібностей в учнів до професійного самовизначення.

На нашу думку, кожна із зазначених складових варта уваги. Особливу увагу слід приділяти як ознайомленню зі світом професій, психологічними особливостями умов праці та вимогами щодо

професійно важливих якостей, так і ознайомленню з ринком праці та з'ясуванням потреби в даній спеціальності (в межах регіону, країни).

Період шкільної життєдіяльності людини сприяє розвитку інтелектуальних здібностей і задатків, формуванню творчого потенціалу особистості. Але змістовна діяльність учня повинна бути наповнена профорієнтаційним змістом, так як випускник школи – це, перш за все, особистість, здатна до професійного самовизначення. Причому, свідомий вибір професійного життєвого шляху молода людина здійснює, вибираючи не з поміж навчальних дисциплін шкільного курсу, а з тих професій, з якими вона знайома і які їй особисто видаються привабливими [5, с. 64].

Проблеми профорієнтації, як науково-обґрунтованої системи форм, методів і засобів підготовки молоді до свідомого вибору професійного життєвого шляху, вивчались вітчизняними і зарубіжними вченими в багатьох аспектах, оскільки проблема профорієнтації є багатоплановою як за значенням, так і змістом. Багатогранністю проблеми зумовлена і чисельність підходів до її вивчення, серед множини яких ми виділяємо когнітивний (пізнавальний).

Всю життєдіяльність людини, в тому числі, і професійну, можна розглядати як неперервний процес постановки (формулювання), складання і розв'язування відповідних професійних задач. Тому одним із підходів у підготовці молоді до вибору сфери майбутньої професійної діяльності під час вивчення навчальних предметів, може виступати когнітивний, суть якого полягає у використанні прикладних завдань з метою профорієнтації учнів [3, с. 47].

У суб'єктивній активності учнів, спрямованій на самовдосконалення з метою формування готовності до успішної професійної діяльності у майбутньому, виділяють такі процеси:

- самопізнання власних індивідуальних здібностей, захоплень, інтересів тощо;
- самооцінювання – порівняння отриманого в результаті самопізнання уявлення про самого себе з уявленням про необхідний рівень розвитку для набуття професійно важливих якостей;
- саморозвитку – дієвого відношення школяра до самого себе, що базується на уявленні себе, як суб'єкта обраної професійної діяльності.

Вважаємо, для того щоб підготувати молоду людину до активного професійного самовизначення, необхідно:

- формувати установку до самопізнання як основи професійного самовизначення;
- знайомити з світом професій, кон'юнктурою ринку праці, правилами вибору професії;
- створити умови для самопізнання;
- сприяти формуванню суб'єкта майбутньої професійної діяльності;
- формувати уміння аналізувати різні види професійної діяльності, враховуючи спорідненість і подібність їх вимог до людини;
- формувати вміння порівнювати власні здібності і генетичні задатки з вимогами професій до особистості та кон'юнктурою ринку праці;
- створити умови для перевірки можливостей самореалізації в різних видах професійної діяльності шляхом організації професійних проб;
- забезпечити розвиток професійно-важливих якостей особистості ;
- формувати мотивацію і психологічну готовність до зміни професії чи виду діяльності;
- виховувати загальнолюдські та загальнопрофесійні якості.

Отже, можна стверджувати, що інтеграція програм з орієнтації – як навчальної, так і професійної – в програму навчання є спільним завданням як викладачів, так і шкільних психологів та соціальних педагогів. Тільки в тісній співпраці можливе вирішення завдань, що поставили перед сучасною освітою, а саме:

- створення інформаційної основи для засвоєння учнями відомостей про найбільш масові професії;
- ознайомлення учнів із шляхами професійної підготовки та умовами оволодіння конкретними професіями;

- формування в учнів позитивного ставлення до різних професій і видів професійної діяльності;
- формування в учнів стійких професійних інтересів і мотивованих професійних намірів, які ґрунтуються на усвідомленні психолого-фізіологічних можливостей особистості та соціально-економічних потреб суспільства.

Аналіз системи підготовки учнів до вибору майбутньої професії дає змогу стверджувати, що професійне самовизначення – це інтегральна, динамічна складова розвитку особистості, до структури якої входять:

- професійна спрямованість (інтереси, мотиви, здібності);
- професійна освіченість (система знань про зміст, умови професійної діяльності, вимоги професії до людини);
- професійна самосвідомість (уміння зіставляти особисті якості з вимогами професії до людини, володіння навичками самопізнання, досвідом самореалізації у творчій діяльності);
- професійні наміри (володіння стратегією і тактикою реалізації вибору).

Практична потреба в теоретичному осмисленні професійного самовизначення молоді в трансформаційному суспільстві під впливом освітнього середовища у нових соціокультурних умовах саме і визначає одну із проблем освіти на сучасному етапі її реформування.

Досвід використання системи формування і розвитку компетентностей в учнів спрямування їх до професійного самовизначення дозволяє виокремити ті напрями роботи, що потребують удосконалення: необхідність активізації комплексної діагностики здібностей, виявлення й розвиток індивідуальних творчих здібностей учнів, створення дидактичних умов для формування інтересу в старшокласників до вибору майбутньої професії, всебічне сприяння здійсненню свідомого вибору особистістю майбутньої професійного майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Бібік Н.М., Бурда М.І. Профільна школа: проблеми науково-методичного супроводження // Наукові записки Вінницького державного пед. університету ім. М.Коцюбинського. 2004. № 11. С.66-68.
2. Джура О.Д. Умови та ефективність професійного самовизначення особистості. *Нова парадигма*. Альманах наукових праць. Вип. 34. Запоріжжя, 2003. С. 86–100.
3. Кода С.В. Професійна підготовка вчителя в умовах реформування освіти // Менеджмент за умов трансформаційних інновацій: виклики, реформи, досягнення. Зб. наук. матер. Міжнарод. наук. конф. Суми, 2009. С. 44–47.
4. Кизенко В.І., Мальований Ю.І., Соф'янець Е.М. Шкільний освітній компонент: сутність, функції, реалізація. Донецьк: ТОВ «КІТІС», 1999. С. 71–74.
5. Опачко М.В. Про підготовленість старшокласників до вибору професії. *Науковий Вісник УжНУ*: Серія «Педагогіка. Соціальна робота». 2000. №3. С.63-68.

Кода Світлана Василівна,

старший викладач кафедри теорії і методики змісту освіти
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Лохоня Любов Миколаївна,

учитель вищої категорії Великочернечинської спеціалізованої школи I-III ступенів
Сумської районної ради Сумської області

ПРОФЕСІЙНЕ СПРЯМУВАННЯ УЧНІВ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

У статті проаналізовано сутність професійного самовизначення особистості, основні чинники цього процесу, цілеспрямована й системно утворююча роль освіти.

Ключові слова: навчальний процес, освітнє середовище, самовизначення, професія, професійне самовизначення.

Вибір професії – це одне з найважливіших стратегічних рішень у житті людини і досить складна комплексна проблема. У сучасній психології самовизначення особистості розуміється як активне визначення людиною свого місця у системі суспільних відношень. В цьому зв'язку важливо розглядати як одне ціле – особистісне і професійне самовизначення під час вибору старшокласниками життєвого шляху. Особистісне самовизначення являю собою вибір життєвої позиції, визначення перспектив у діяльності та сімейних плануваннях, а також перехід від однозначної ролі (учня) до соціально диференційованих ролей. Від того, на скільки успішно здійсниться особистісне самовизначення особистості, залежить і його професійне майбутнє.

Мета статті полягає у розкритті сутності спрямованості особистості та її впливу на професійне самовизначення старшокласників.

Під професійним самовизначенням у педагогіці розуміють самопізнання та об'єктивну оцінку особою власних індивідуальних особливостей, зіставлення своїх професійно-важливих якостей і можливостей з вимогами, необхідними для оволодіння конкретною професією. Це процес прийняття особистістю рішення щодо вибору майбутньої трудової діяльності (вибір професії, навчального закладу, місця працевлаштування тощо).

У психіці людини існує сукупність стійких істотних властивостей, що проявляються у всіх видах її діяльності і визначають її характер. Характер – це придбані в конкретних соціальних умовах загальні способи взаємодії особи з середовищем, складовий тип її життєдіяльності. Своєрідність характеру кожної людини визначається його спрямованістю (стійкою мотиваційною сферою особи) і особливостями здійснення діяльності – вольовими якостями. Тому риси характеру визначаються і класифікуються, перш за все, залежно від спрямованості особистості [1, с. 46].

Сфера особистості об'єднує в собі домінуючі у даної особи потреби, відчуття, установки, інтереси, бажання, ідеали, переконання і світогляд. Система відносин особистості є основною її якістю. Уся система відносин особистості, її спрямованість є підструктурою, мотиваційно-регуляцією особи, що визначає загальні особливості її поведінки. Система стійких відносин особи підрозділяється на наступні групи:

- Відношення людини до суспільства, мікросередовища, до окремих людей.
- Відношення людини до себе - його самосвідомість.
- Самосвідомість має свою структуру, що визначається здібністю особи до самопізнання.
- Відношення до праці і інших видів діяльності.
- Відношення до речей як продуктам людської праці.

За змістом розрізняються властивості цих відносин, що також виявляються у вигляді окремих якостей характеру особи. Розрізняються наступні властивості відносин особи:

– Соціальна значущість відносин людини, рівень їх суспільної цінності, який визначає моральні якості людини, моральність її повсякденної поведінки, відповідність спрямованості особи прогресивним соціальним ідеям.

– Різноманітність потреб особи, широта її інтересів і усвідомлення центральних стрижньових інтересів, які визначають цілеспрямованість особи.

– Ступінь стійкості відносин, що визначає послідовність і наполегливість особи в досягненні мети – цілісність характеру.

Широка система поглядів, уявлень і понять про навколишню дійсність, знання основних її взаємозв'язків є вищою мотиваційно-орієнтовною основою поведінки особи – її світогляд. Особливостями світогляду як найважливішої властивості особи є ступінь її самопізнання, цілісність і науковість. Розвинений світогляд – це показник зрілості особи [2, с. 6].

Зі світоглядом пов'язано і формування системи переконань – стійкої мотивації до освіти, в якій знання синтезуються з відчуттями, з глибокою вірою в них. Отже, переконання – це система знань, що стала принципом діяльності людини. Відносини особи в суспільстві формуються на

основі її знань, уявлень та життєвого досвіду. Таким чином, досвід особи і система набутих знань є найважливішими складовими характеру, що лягають в основу вибору майбутньої професії. Негативні наслідки «неправильно» обраної професії стосуються як самої людини, так і суспільства в цілому. За підрахунками науковців, правильний вибір професії в 2-2,5 рази зменшує «текучість кадрів», на 10-15% збільшує продуктивність праці і в 1,5-2 рази зменшує вартість навчання кадрів. Для оцінки професійного особового типу застосовують методику Джона Голланда [3, с.41]. Згідно його концепції він виділив 6 типів соціальної спрямованості особи:

1. Реалістичний тип – несоціальний, орієнтований на сьогодення емоційно стабільний, такий, що займається конкретними об'єктами (речами інструментами, машинами), віддає перевагу заняттям, що вимагають моторної спритності, конкретності. Розвинені математичні, невербальні здібності. Рекомендовані професії: механік, електрик, інженер, агроном та ін.

2. Інтелектуальний тип – несоціальний, раціональний, незалежний оригінальний. Переважають теоретичні цінності, любить вирішувати задачі що вимагають абстрактного мислення, інтелектуал. Гармонійно розвинені вербальні і невербальні здібності. Рекомендовані професії наукового характеру: ботанік, астроном, математик, фізик та ін.

3. Соціальний тип – володіє соціальними уміннями, потребує контактів.

Риси його вдачі: прагнення повчати і виховувати, психологічний настрій на людину, гуманність. Представник даного типу старається триматися в стороні від інтелектуальних проблем; активний, але часто залежимо від думки групи людей. Проблеми вирішує спираючись на емоції, відчуття, уміння спілкуватися. Володіє гарними вербальними здібностями. Рекомендовані професії: лікар, вчитель, психолог та ін.

4. Конвенціональний тип – віддає перевагу чітко структурованій діяльності. Характер стереотипний, конкретний, практичний. Не проявляє критичність оригінальність, консервативний, залежимо, не любить зміну діяльності. Слабо розвинені організаторські здібності, переважають математичні здібності. Рекомендовані професії, пов'язані з канцелярією і розрахунком.

5. Заповзятий тип – обирає цілі, які дозволяють проявити енергію, ентузіазм, імпульс, любить пригоди. Представник даного типу доміантний, любить визнання, любить керувати. Йому не подобається практична праця, а також заняття що вимагають інтелектуальних зусиль, посидючості. Добре вирішує задачі, пов'язані з керівництвом, статусом і владою агресивний і заповзятливий, володіє хорошими вербальними здібностями. Рекомендовані професії: артист, журналіст, телеоператор, завідувачий директор, дипломат і тощо.

6. Артистичний тип – спирається на емоції, уяву, інтуїцію; має складний погляд на життя. Незалежний в рішеннях, оригінальний. Високо розвинені моторні і вербальні здібності. Для представників даного типу характерний високий життєвий ідеал із утвердженням власного «Я». Він несоціальний в тому сенсі, що не дотримується умовностей суспільства. Рекомендовані творчі заняття: музика, малювання, літературна творчість тощо.

Формування, розвиток і зміна «Я-концепції» обумовлені чинниками внутрішнього і зовнішнього порядку. Соціальне середовище (сім'я, школа численні формальні і неформальні групи, в які включена особа) робить сильний вплив на формування «Я-концепції». Фундаментальний вплив на формування «Я-концепції» в процесі соціалізації робить сім'я. Причому, цей вплив є сильним не тільки в період ранньої соціалізації, коли сім'я є єдиним (або абсолютно домінуючою) соціальним середовищем дитини, але і надалі. З віком все більш вагомим в розвитку «Я-концепції» стає значення досвіду соціальної взаємодії в школі і в неформальних групах. Разом з тим, сім'я, як інститут соціалізації особи, продовжує грати найважливішу роль як в підлітковому так і в юнацькому віці особи [2, с.17].

У найзагальнішому вигляді в психології прийнято виділяти дві форми «Я-концепції» - реальну і ідеальну. Проте можливі і більш приватні її види, наприклад, професійна «Я-концепція» особи або «Я-професійне». У свою чергу, професійна «Я-концепція» особистості також може бути реальною і ідеальною. Поняття «реальна», як справедливо помічає Х. Ремшмідт, зовсім не припускає, що ця концепція реалістична. Головне тут уявлення особи про себе, про те, «який я є». Ідеальна ж «Я-концепція» (ідеальне «Я») - це уявлення особи про себе відповідно до бажань («яким би я хотів бути»).

Зазвичай, реальна і ідеальна «Я-концепції» не тільки можуть не співпадати, але в більшості випадків обов'язково розрізняються. Розбіжності між реальною і ідеальною «Я-концепцією» можуть мати різні, як негативні, так і позитивні наслідки. З одного боку, розузгодження між реальним і ідеальним «Я» може стати джерелом серйозних внутрішньо особистих конфліктів. З іншого боку, неспівпадання реальної і ідеальної «Я-концепції» є джерелом саморозвитку і самовдосконалення особи. Можна сказати, що багато що визначається мірою цього розузгодження, а також його внутрішньо особовою інтерпретацією. У будь-якому випадку безпідставно чекати повного збігу «Я-реального» і «Я-ідеального», особливо якщо йдеться про підлітковий і юнацький вік.

Виходячи із вищезазначеного, робимо висновок про те, що вибір майбутньої професії для старшокласника – одне з найважливіших стратегічних рішень у житті і складна комплексна проблема. Це складний акт самовизначення – свідомого вибору суб'єктом життєвої позиції, що стає вирішальним чинником у виборі способів розв'язання тих чи інших життєвих проблем. За методами та змістом роботи по професійному самовизначенню молоді – це соціально-економічні, медично-фізіологічні та психолого-педагогічні проблеми, а за сферою впливу – соціальні, результати яких відображаються на економічному рівні.

Таким чином, процес професійного самовизначення особи має завершуватися досягненням нею стабільності у тій чи іншій сфері соціального життя, формуванням відповідних переконань, принципів, ціннісних орієнтацій та мотивацій.

Список використаних джерел:

1. Бібік Н.М., Бурда М.І. Профільна школа: проблеми науково-методичного супроводження // Наукові записки Вінницького державного пед. університету ім. М.Коцюбинського. 2004. № 11. С.66-68.
2. Джура О.Д. Умови та ефективність професійного самовизначення особистості. *Нова парадигма*. Альманах наукових праць. Вип. 34. Запоріжжя, 2003. С. 86–100.
3. Кода С.В. Професійна підготовка вчителя в умовах реформування освіти // Менеджмент за умов трансформаційних інновацій: виклики, реформи, досягнення. Зб. наук. матер. Міжнарод. наук. конф. Суми, 2009. С. 44–47.
4. Кизенко В.І., Мальований Ю.І., Соф'янець Е.М. Шкільний освітній компонент: сутність, функції, реалізація. Донецьк: ТОВ «КІТІС», 1999. С. 71–74.
5. Опачко М.В. Про підготовленість старшокласників до вибору професії. *Науковий Вісник УжНУ: Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2000. №3. С.63-68.

Коломієць Ірина Іванівна,

вихователь I категорії дошкільного навчального закладу №29 «Колобок»
м. Шостки Сумської області

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті теоретично обґрунтовано особливості розвитку креативності; визначено умови розвитку креативних здібностей як основної якості дітей дошкільного віку; схарактеризовано технологію, що сприяє ефективному розвитку креативних здібностей дошкільників.

Ключові слова: розвиток, креативні здібності, творчі здібності, умови розвитку креативності, предметне середовище.

Постановка проблеми. Соціально-економічні перетворення диктують необхідність формувати творчо активну особистість, яка має здібності ефективно і нестандартно вирішувати життєві проблеми.

Сучасна педагогіка ставить за мету виховання дошкільника як особистості творчої, ініціативної, розкріпаченої, з високим рівнем пізнавальних інтересів і здібностей; формування творчої особистості. Але якщо поняття «творча особистість» можна вважати в тій чи іншій мірі визначеним, то розробка єдиної концепції, технологій, практичних прийомів її розвитку знаходиться в стадії пошуку та становлення і стимулює зростання інтересу до проблеми креативності дітей дошкільного віку.

Аналіз останніх публікацій. Актуальними стають дослідження спрямовані на вивчення умов, що сприяють розкриттю і реалізації творчого потенціалу дитини. Дошкільний вік передбачає найбільший інтерес у дослідженнях розвитку креативності (Д. Богоявленська, А. Венгер, В. Дружинін, О. Д'яченко, А. Запорожець, А. Матюшкін та ін.)

Проблемами творчої педагогіки активно займалися В. Злотін, Г. Іванов, А. Нестеренко Т. Сидорчук та інші; питання адаптації методів і прийомів творчого розвитку до дошкільної освіти досліджували А. Страунінг, О. Нікашин та ін. Розвиток індивідуальності дитини дошкільного віку досліджував В. Кузьменко.

Дослідження творчості та креативності особистості здійснювали такі відомі психологи як К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Л. Виготський, Д. Ельконін, Г. Костюк, Р. Нємов, Я. Пономарьов, В. Роменець та ін..

Виклад основного змісту. Сьогодні система дошкільного навчання покликана давати дітям не лише знання, а й сприяти розвитку їхнього творчого мислення й інтелектуальних здібностей. Одним з основних завдань педагога має стати завдання не просто дати дітям знання, а й навчити малюків міркувати, грамотно обґрунтовувати свою позицію, самостійно приймати рішення, не уникати завдань з багатьма варіантами розв'язку [6].

Базова програма розвитку дошкільника «Я у Світі» вперше в освітньому просторі України заявила креативність як одну з пріоритетних ліній розвитку дошкільника. Тому відповідно до вимог Базового компоненту дошкільної освіти [1] важливою умовою ефективності дошкільного виховання є єдність виховного процесу з розвитком дитини, що полягає в орієнтації на особистість, на її вікові й індивідуальні особливості, у підтримці пізнавальної сфери.

Пріоритетами, зазначеної Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», щодо навчання і розвитку особистості, є спрямування педагогічної діяльності на розвиток у дітей пізнавальної активності, творчості, самостійного пошуку розв'язання проблеми.

Сьогодні у процесі розвитку творчої особистості ми все частіше звертаємося до необхідності розвитку креативності у дошкільників.

На думку С.Литвиненко креативність (лат. Creatio – створення) – новітній термін, яким окреслюються «творчі здібності індивіда, що характеризуються здатністю до продукування принципово нових ідей і що входять в структуру обдарованості в якості незалежного фактору» [5].

Щоб розвинути креативність, фахівці [2; 3; 6] вважають, що перш за все, необхідно вчитися бачити речі в новому ракурсі, наприклад, шукати незвичні способи застосування звичних нам речей. При цьому здібність до творчості розкривається і це безпосередньо дає поштовх для подальшого розвитку креативності. Розвиток дитини з максимальною реалізацією нею своєї активності, самостійності, творчої ініціативи, прагнення обирати на власний розсуд шляхи й засоби досягнення цілей, намірів, реалізувати свої власні потреби та інтереси здатне забезпечити педагогічне проектування як особливий спосіб освоєння і перетворення освітнього середовища дошкільного навчального закладу.

Креативність, як зазначають С. Кулачківська, С. Ладивір, досягає максимального піку у ранньому дитинстві, а також зростає у перші три роки навчання у школі [3]. Тому провідними

завданнями розвитку креативності дітей молодшого дошкільного віку є виховання потреби і готовності виявляти елементи творчості в різних видах та умовах організації діяльності; надання реальних можливостей досліджувати, експериментувати, вигадувати, виявляти творчу ініціативу. Підтримувати та схвалювати щонайменші прояви конструкторської творчості дитини, формувати в неї елементарні вміння співвідносити необхідні та доцільні для якісного виконання та подальшого практичного використання предмета норми з можливістю виявити самодіяльність і творчу вигадку. Вводи до узагальненої оцінки якості кінцевого продукту праці дитини параметр «по-своєму» як один з найважливіших для особистісного становлення. Надавати пріоритет не стільки тому, що зробила дитина самостійно та за допомогою дорослого, скільки тому, як саме досягала мети, наскільки була самостійною, винахідливою, конструктивною у пошуках, яких особистісних зусиль коштувало їй конкретне досягнення.

Старший дошкільник охоче стає дослідником, відкривачем та створювачем нового, експериментатором, раціоналізатором, фантазером, вигадником. У різних видах та умовах діяльності дошкільник прагне відійти від жорсткої регламентації, унормованості, зразка, шаблона, намагається запропонувати доступні вікові форми творчої активності, ініціювати самостійні рішення. Дитина дедалі частіше помічає нове, відмінне від знайомого, починає усвідомлювати, що досліджувати та експериментувати цікаво, весело, корисно, хоча й не завжди безпечно. Якщо дорослий за допомогою своїх оцінних суджень зводить на вищий щабель такі параметри практичної та розумової діяльності, як оригінальність, гнучкість, самостійність, дитина орієнтується на них як на соціально схвалювальні, бажані, виявляє більшу, ніж раніше, сміливість, допитливість, кмітливість [1, с.271].

Володіння особистим життєвим досвідом, відкритість новому, інтерес до виконання незнайомих завдань, налаштованість на успіх, перетворювальна активність – такі передумови розвитку в старшому дошкільному віці креативності як базової якості особистості.

Для розвитку креативності важливе середовище, як воно сприймається дитиною, як воно йому подається. Предметне середовище має розглядатися не тільки з боку різноманіття, а й особливого забезпечення простору, яке дає дітям можливість уявляти, придумувати, творити. Останній відіграє вирішальну роль при формуванні креативного мислення і може бути забезпечено за рахунок введення в навколишнє середовище предметів маловідомих і неспецифічних, які можна використовувати по-різному в залежності від обставин. Неспецифічні предмети легко можуть бути включені в гру дітей, коли потрібно щось вгадати, уявити, доповнити.

Дуже важливим є створення умов, що сприяють формуванню творчих здібностей дітей. На основі аналізу існуючих досліджень [2; 3; 7] нами виокремлено педагогічні умови розвитку креативності дітей старшого дошкільного віку в процесі організації освітньої діяльності:

- це надання дитині максимальної свободи у виборі діяльності, у чергуванні справ, в тривалості занять будь-якою однією справою, у виборі способів і т. д.;
- створення нерегламентованого розвивального середовища, яке повинно бути різноманітним, насиченим, неординарним. У нього необхідно включати максимальну кількість предметів дорослого побуту. Повинна бути можливість обирати будь-які іграшки і діяти з ними на власний розсуд. Необхідно надавати свободу дослідженням, що часто відбувається через так зване «ламання» іграшок, інструментів, приладів тощо;
- тепла, дружня атмосфера в дитячому колективі та сім'ї. Важливо постійно стимулювати дитину до творчості, проявляти співчуття до його невдач, терпляче ставитися навіть до дивних ідей відносно реального життя. Потрібно виключити зауваження і засудження;
- можливість наслідувати творчу особистість, тобто прояв креативності самим педагогом у процесі педагогічної діяльності;
- організація спільної діяльності педагога разом з дітьми;

– забезпечення максимального напруження сил дитини при виконанні творчих завдань спрямованих на розвиток креативності.

Вдалою та ефективною у розвитку креативності дошкільників вважаємо технологію розв'язку винахідницьких задач (ТРВЗ). У своїй практичній діяльності використовуємо різноманітні прийоми і вправи даної технології. Під час виконання дошкільниками завдань, застосовуємо такі продуктивні прийоми, зокрема: об'єднати – подрібнити (речі, явища); дібрати синоніми- антоніми (схоже – відмінне); знайти нові шляхи використання речей; винайти нові засоби досягнення мети; внести зміни в зроблене: змінити речі за кольором, розміром, матеріалом, формою; висловити якомога більше ідей, використовуючи фантазію, жарти, каламбур; провести нескладне дослідження (порівняй, склади оповідання, практично застосуй); використати збільшуваче скло, мікроскоп тощо; самостійно обрати форму презентації, ролі, зібрати інформацію, здійснити аналіз і оцінку; помінятися з однолітками ігровими ролями, спробувати зіграти кілька несхожих ролей; «прорецензувати» (свою, товариша, дорослого) роботу; поставити якомога більше запитань; оживити слово (намалювати словесний портрет), дати нове життя зламаним іграшкам, книжкам; намалювати поняття (краса, віра, правда, свобода, життя); уявити себе або когось об'єктом природи, предметом; будь-яким іншим об'єктом.

Працюючи з дошкільниками старшої групи орієнтуємося на показники розвитку креативності у дітей старшого дошкільного віку, які визначено у Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» [1, с. 280]. Відтак постійна робота щодо розвитку креативних здібностей дітей спрямовується на запровадження у навчально-виховний процес дошкільного закладу експериментування, дослідництва. Слід надавати дитині можливість та право самостійно приймати рішення, виробляти елементарні гіпотези, доводити, обґрунтовувати, відстоювати власну точку зору.

Варто давати батькам конкретні поради щодо розвитку в дитини допитливості, здатності творчо переробляти пережиті життєві враження, збагачувати індивідуальний досвід, розширювати асоціативний ряд, втілювати творчу уяву в реальній дійсності, розв'язувати нескладні життєві проблеми.

Список використаних джерел:

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Наук.ред. та упоряд. О. Л. Кононко. 2-ге вид., випр. К.: Світич, 2008. 430с.
2. Кузьменко В. У. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років: монографія. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. 354 с.
3. Кулачківська С.Є., Ладивір С.О. Я - дошкільник. Вікові та індивідуальні аспекти психологічного розвитку. К.: Нора-Прінт, 2006. 108с.
4. Лесіна О. В., Телячук В. П. Сходінками творчості. Методика ТРВЗ. Харків: Вид. група «Основа», 2007. 112 с.
5. Литвиненко С. Креативність як загальна здібність до творчості: сучасні підходи. Збірник наукових праць полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Серія «Педагогічні науки». випуск 3 (50). Полтава, 2006. С.215–219.
6. Розвиток креативних здібностей у дітей дошкільного віку / упор. Ю.С. Молодушкіна. Харків: Основа, 2011. 204 с.
8. Шаргіна Л.І. Технологія розвитку креативності. Київ: Шкільний світ, 2010. 160 с. (Серія «Психологічна скарбничка»).

Коростіль Лідія Анатоліївна,

доцент кафедри теорії і методики змісту освіти
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
кандидат педагогічних наук, доцент

Метейко Алла Володимирівна,

методист з хімії навчально-методичного відділу
координації освітньої діяльності та професійного розвитку
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

МЕТОДИЧНИЙ КВЕСТ ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ ХІМІЇ

У статті розглянуто досвід підготовки вчителів хімії області до конкурсного випробування «Методичний практикум» у формі квест в рамках всеукраїнського конкурсу «Учитель року-2020».

Ключові слова: квест, методичний квест, структура та етапи квесту.

Актуальність. Модернізація сучасного освітнього процесу закладів освіти зумовлює впровадження інноваційних форм і методів роботи для всіх його учасників (дітей, педагогів, батьків). Останнім часом квест став популярною ігровою формою, яка захоплює як дітей, так і дорослих. Поєднуючи в собі ідеї проектного методу та ігрових технологій, квест перетворює його учасників в активних суб'єктів пізнання, підвищує мотивацію, відповідальність та прояв творчості під час його виконання та презентації результатів.

Тому ця форма роботи не пройшла поза увагою організаційного комітету всеукраїнського конкурсу «Учитель року 2020». Згідно з умовами та порядку проведення конкурсу, зокрема в номінації «хімія», передбачено конкурсне випробування «Методичний практикум» у форматі проходження квест. Мета: демонстрація учасником/учасницею конкурсу вміння використовувати в освітньому процесі сучасні методи, прийоми, форми і засоби роботи, у тому числі й освітні інтернет-сервіси та платформи [2].

Поняттям квест (від англійського «*quest*» – пошук, гра-загадка) позначають різні види *online* й *offline*-ігор, які розгортаються у віртуальному або реальному просторі. Це специфічна форма цілеспрямованої ігрової діяльності, яка вимагає від учасників пошуку вирішення поставлених завдань [1].

Відмінними рисами таких ігрових практик є те, що учасники повинні швидко адаптуватися в нових умовах, приймати рішення в найнесподіваніших ситуаціях. Тому квести особливо цікаві для школярів, студентів, молоді. Не менш цікавими вони є і для педагогів.

В Україні використання квест-технології в освітньому процесі знайшло відображення при вирішенні широкого кола теоретичних і прикладних питань, пов'язаних з: науково-педагогічним супроводом професійного зростання освітян (Дивак В., Маслов В., Протасова Н., Сущенко Л., Сисоєва С., Єльнікова Г.), інформаційно-технологічними підходами до розв'язання проблем (Сбруєва А., Соколов В., Ярошенко А.), розробкою вчителями власних комп'ютерних дидактичних матеріалів (Горемичкін А., Гаврілов М., Ступіна С.). Поширення набувають квест-технології і в методичній роботі освітніх закладів (Масютіна М., Дяденчук О., Червона Л., Богдан І. та ін.).

Проте, спілкування з керівниками методичних об'єднань вчителів хімії області показало їх некомпетентність з даного питання.

Мета статті: описати досвід підготовки вчителів хімії області до конкурсного випробування «Методичний практикум» у формі квест в рамках всеукраїнського конкурсу «Учитель року-2020».

Основний виклад. Досвід роботи показує, що більшість вчителів хімії мають інформаційно-цифрову компетентність. Проте, недостатнє мультимедійне забезпечення навчальних кабінетів обмежує їх можливості в професійній діяльності. Тому квест-технологія ще не стала масовою інновацією для вчителів хімії.

Перед організаторами обласного етапу всеукраїнського конкурсу «Учитель року 2020» в номінації «Хімія» постало завдання – організувати підготовку керівників методичних об'єднань вчителів хімії і самих вчителів хімії до обов'язкового конкурсного випробування.

У вересні 2019 року, в межах обласного вебінару, вчителі хімії області були ознайомлені з сутністю квест-технології, класифікаціями квестів за різними критеріями, структурою та етапами його реалізації в освітньому процесі. Для кращого розуміння етапів квест-технології наведено приклад уроку-квесту з хімії.

У жовтні 2019 року в рамках обласного науково-методичного семінару «Інноваційна діяльність учителя хімії» для керівників методичних об'єднань учителів хімії було проведено методичний квест. Мета – підготувати керівників методичних об'єднань до проведення квесту як інноваційної форми організації освітнього процесу під час професійного конкурсу «Учитель року-2020» у номінації «Хімія». Завдання: перевірити нормативну, фахову та методичну готовність учителів до участі у професійному конкурсі; залучити учителів до квесту з метою осмислення технології його проведення; оцінити можливості застосування квесту під час організації різних форм освітнього процесу, а також в різних умовах проведення конкурсу «Учитель року-2020».

Усі учасники заходу були об'єднані в шість груп і залучені до квест-змагання. Правила квесту передбачали:

1. Тривалість квесту – 30 хвилин.
2. Квест містить шість станцій, кожна з яких передбачає виконання декількох завдань.
3. Маршрут лінійний і не передбачає повернення на попередню станцію.
4. Кожне правильно виконане завдання оцінюється в 1 бал.
5. Загальна відповідь на кожній станції фіксується на окремому бланку (кольоровий бланк)

і здається до лічильної комісії.

6. Термін роботи на кожній станції – 5 хвилин.
7. Перехід на наступну станцію відбувається тільки після здачі бланку відповіді.
8. При виконанні завдань не дозволяється використовувати Internet.
9. На базі «Математична компетентність» дозволяється користуватися калькулятором.
10. Переможцем є команда, яка набрала більше балів і швидше за всіх пройшла маршрут.

За відгуками учасників семінару, усі три фактори (завдання методичного квесту, групова форма роботи, залученість до діяльності) позитивно вплинули на розуміння квест-технології і подальших дій щодо організації конкурсу на місцях.

На обласному етапі учасники конкурсу були залучені до веб-квесту (розміщено на платформі Інтернету). Мета – презентувати практичний досвід розв'язку реальних проблем і завдань, які стоять перед вчителем хімії у процесі його методичної роботи над уроком.

За умовами конкурсу кожен учасник мав проходити індивідуальний маршрут. Питання цікаве, але неоднозначне, бо під час змагання всі учасники мають бути в однакових умовах. Члени журі запропонували пов'язати маршрути з інтеграцією предметів. Так визначилося 5 маршрутів:

- Маршрут 1.* Інтеграція предметів «хімія» і «фізика»;
- Маршрут 2.* Інтеграція предметів «хімія» і «географія»;
- Маршрут 3.* Інтеграція предметів «хімія» і «біологія людини»;
- Маршрут 4.* Інтеграція предметів «хімія» і «екологія»;
- Маршрут 5.* Інтеграція предметів «хімія» і «історія».

Відповідно до обраного під час жеребкування предмету інтеграції учасники випробування обирали посилання на маршрут в меню.

Правила передбачали послідовний перехід зі станції на станцію. На кожній станції учасники читали завдання та виконували інструкції.

Станції 1. «Навчальна програма».

Завдання. Ознайомтеся з навчальною програмою і оберіть тему уроку, під час якої Ви

найкраще зможете реалізувати міжпредметні зв'язки з обраним предметом. [Посилання на сайт МОН](#)

Станція 2. «Конструювання уроку».

Завдання. Визначте тип уроку, очікувані результати та ключову компетентність, яку Ви будете формувати/розвивати в учнів. Зазначте наскрізні змістові лінії, що будуть реалізовуватися під час уроку. Оформити слайд за зразком: Тема уроку:

Тип уроку:

Очікувані результати:

Ключова компетентність:

Наскрізні змістові лінії:

Станція 3. «Мотиваційна».

Завдання. Підберіть матеріал (відеофрагмент, фоторяд, статистичні данні тощо) для проведення мотиваційного етапу уроку.

Станція 4. «Відеомодельювання».

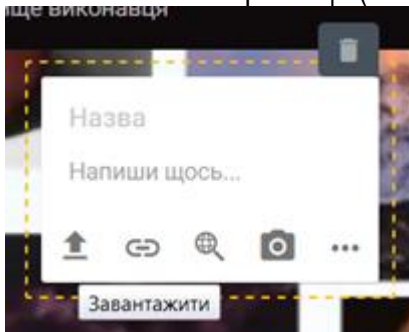
Завдання. Підберіть відеоматеріал (відеоексперимент, відеофакт, методичний прийом тощо), що демонструє інтеграцію хімічних знань з предметом і допомагає розв'язати життєві ситуації.

Станція 5. «Компетентнісна».

Завдання. Складіть інтегроване компетентнісне (ситуативне) завдання/задачу (відкритого змісту), яке б давало можливість перевірити рівень сформованості ключової компетентності.

Додайте розроблену презентацію та посилання на відео на спільну дошку ([посилання](#)):

- 1) натиснути на кнопку
- 2) додати презентацію, вказавши власне прізвище (в назві);
- 3) додати посилання на відео, вказавши власне прізвище (в назві)

Тривалість роботи над веб-квестом 2 години, презентація до 10 хвилин.

Усі учасники квесту успішно і вчасно виконали роботу. Презентація відбувалася відкрито, так щоб кожен з учасників міг не тільки порівняти себе з іншими, а й побачити різноманітні підходи до вирішення поставленої задачі. На всіх випробуваннях, окрім уроку, конкурсанти знаходилися разом. Вважаємо, що це потрібно робити обов'язково, бо на II етапі конкурсу іде не тільки змагання, а й підготовка до наступного етапу, а також підвищення професійної майстерності кожного учасника.

Підбивати підсумки членам журі було дуже приємно, адже всі учасники конкурсу показали, що вони здатні швидко адаптуватися в нових умовах, приймати рішення та розв'язувати реальні проблеми і завдання щодо методичної роботи над уроком у нестандартних ситуаціях.

Оцінювання результатів проходження веб-квесту відбувалося конфіденційно і за наступними критеріями: конкретизація очікуваних результатів; відповідність ключових компетентностей і змістових ліній, очікуваним результатам; доцільність відеофрагментів; науковість у постановці проблеми та її розв'язку; висновки.

Висновки. Отже, конкурсні випробування II етапу всеукраїнського конкурсу «Учитель року 2020» позаду. Усе пройшло на високому організаційному і творчому рівнях. Нам приємно, що результат спланованої підготовки вчителів хімії області до конкурсного випробування «Методичний практикум» у формі квест, був позитивним. Учителі задоволені своїми надбаннями і вважають, що при використанні веб-квесту в освітньому процесі з хімії, в учнів підвищиться мотивація до вивчення предмета, з одного боку, і до використання комп'ютерних технологій у навчальній діяльності, з іншого. Крім того учасники веб-квесту отримали досвід використання інформаційного простору мережі Інтернет для розширення сфери своєї творчої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Лист Міністерства освіти і науки України від 23.08.2019 № 1/11-7730 «Про умови та порядок проведення всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2020»: [URL:https://mon.gov.ua/ua/konkursi-dlya-pedagogiv/konkurs-uchitel-roku/uchitel-roku-2020/dokumenty-2020](https://mon.gov.ua/ua/konkursi-dlya-pedagogiv/konkurs-uchitel-roku/uchitel-roku-2020/dokumenty-2020)

2. Методичний веб-квест. Технологія веб-квесту в системі методичної роботи. *Методист*, 2019. №7 (91). С. 9-19.

Коротя Ірина Валеріївна,
учитель хімії

КУ Сумська загальноосвітня школа I-III ступенів № 22 імені Ігоря Гольченка
Сумської міської ради Сумської області

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ХІМІЇ

У статті теоретично обґрунтована доцільність використання інтерактивних методів навчання для розвитку пізнавальної активності учнів під час вивчення хімії.

Ключові слова: пізнавальна активність, інтерактивне навчання, інтерактивні методи навчання.

Актуальність. Зміни сьогодення, розвиток науки, техніки, інформаційних технологій вимагають від вчителя нової філософії навчання і виховання підростаючого покоління. До того ж сам випускник школи повинен володіти якостями конкурентоспроможної особистості, зокрема: самостійно набувати необхідні знання, вміло застосовувати їх на практиці; критично мислити, уміти бачити труднощі і шукати шляхи їх подолання; грамотно працювати з інформацією; бути комунікабельним, самостійно працювати над розвитком власного інтелекту, культурного і морального рівнів [3]. Сформувати такі якості можливо лише через активізацію пізнавальної діяльності школярів, оскільки навчання, орієнтоване на «середньостатистичного» учня, засвоєння і відтворення ним знань, умінь, і навичок, не може задовольнити сучасні потреби країни.

Аналіз останніх публікацій. Психологічні аспекти сутності поняття «пізнавальна активність» розглядалися в наукових працях Л. Божович, С. Виготського, Г. Костюка, О. Леонтьєва, В. Лозової, С. Рубінштейна.

В. Лозова пропонує під поняттям «пізнавальна активність» розуміти риси особистості, які виявляються в її ставленні до пізнавальної діяльності, що передбачає стан готовності, прагнення до самостійної роботи, спрямованої на засвоєння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань і способів, а також знаходить вияв у якості пізнавальної діяльності [2, с. 25].

Сучасні дослідження ролі пізнавальної активності для навчання ґрунтуються на працях Ю. Бабанського, М. Данилова, І. Лернера, М. Махмутової, М. Скаткіної, Г. Щукіної та інших. Вчені стверджують, що пізнавальна активність є першочерговою умовою формування в учнів потреби в знаннях, оволодіння вміннями інтелектуальної діяльності, самостійності, забезпечення глибини і міцності знань.

Одним із шляхів стимулювання пізнавальної активності учнів в умовах освіти XXI століття вчені вбачають інтерактивне навчання. Теоретичні й практичні аспекти сутності інтерактивних

технологій навчання обґрунтовано в дослідженнях О. Пометун, Л. Пироженко, В. Мельник, Т. Ремех, О. Саган та ін. Питання впровадження інтерактивних технологій навчання з метою активізації пізнавальної активності розглядаються в працях В. Беспалько, В. Євдокимова, М. Кларіна, О. Пехоти, Г. Селевко, В. Серікова, С. Сисоєвої [4, 6, 7]. В їх роботах інтерактивне навчання розглядається як спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, що має за мету створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів; учитель і учень є рівноправними суб'єктами навчання [4].

Інтерактивні методи, що лежать в основі інтерактивного навчання, вчені класифікують за кількома ознаками. Наприклад, О. Пометун пропонує класифікувати інтерактивні методи за формами навчання залежно від мети та форм організації навчальної діяльності учнів (рис. 1).

В. Мельник класифікує інтерактивні методи на: превентивні інтеракції (тренінг, консультації); імітаційні інтеракції (інсценування, ділові ігри, диспут, «мозковий штурм»); неімітаційні інтеракції (проблемна лекція, конференція, практикум) [7].

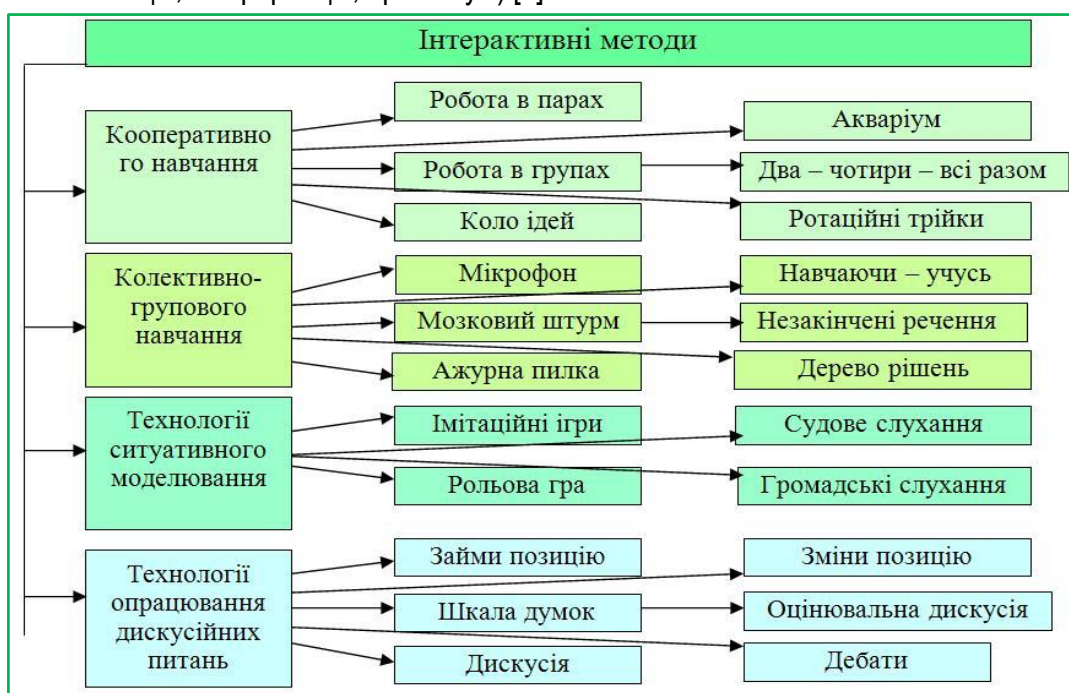

Рис. 1. Групи інтерактивних методів навчання (за О. Пометун)

Дослідник М. Кларін, в основу класифікації поклав принцип активності. Науковець пропонує методи фізичної, соціальної, пізнавальної активності. Прикладами фізичної активності є зміна робочого місця, ведення записів у зошиті; соціальної активності – коли учні ставлять запитання, відповідають; пізнавальної активності – доповнення учасниками викладеного матеріалу, виступ з власного досвіду, самостійний пошук розв'язання проблеми. При цьому вчений зазначає, що всі три види активності взаємопов'язані [1].

Мета статті – описати інтерактивні методи навчання, які доцільно використовувати на уроках хімії з метою розвитку пізнавальної активності учнів.

Виклад основного змісту. Досвід роботи викладання хімії показує, що для розвитку пізнавальної активності учнів недостатньо покладатися лише на зміст предмету, яким би цікавим він не був. Така активність – ситуативна, швидкоплинна, це активність спостерігача. З нескінченної кількості методів і прийомів навчання необхідно обирати найбільш ефективні, доцільні,

особистісно-зорієнтовані, що зроблять урок інформативним, пізнавальним, захоплюючим і результативним для учнів.

Вважаємо, що більш ефективними серед них є інтерактивні методи навчання, які, на нашу думку, більш спрямовані на розвиток в учнів основних умінь пізнавальної активності, а саме: аналізувати інформацію, творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу; вчитися формулювати власну думку, правильно її висловлювати, аргументувати й дискутувати; вчитися слухати іншу людину, поважати альтернативну думку інших; збагачувати власний соціальний досвід через включення в різні життєві ситуації, їх моделювання; вчитися будувати конструктивні взаємини в групі, уникати конфліктів та розв'язувати їх, шукати компроміси, прагнути діалогу та консенсусу; розвивати навички самостійної роботи, виконання творчих робіт.

Серед інтерактивних методів та прийомів, які, на нашу думку, сприяють розвитку пізнавальної активності учнів при вивченні хімії можна відзначити наступні:

«Мозковий штурм» – передбачає колективне обміркування, пошук правильного рішення, що дає можливість учням вільно висловлювати свої думки, спонукає учасників виявити ініціативу та творчість. Його доречно використовувати на етапах актуалізації опорних знань, мотивації навчальної діяльності, закріпленні нового матеріалу. Наприклад, при вивченні теми «Вуглеводи» (9 клас) учням пропонуємо вирішити питання «Що спільного між тістечками і буряком?».

«Мікрофон» – дає можливість швидко висловити твердження, думку чи свою позицію. Висловлені думки не оцінюються і не коментуються, під час виступу ніхто не має права перебивати, перепитувати. Цей прийом є доречним на етапах узагальнення і закріплення вивченого матеріалу, під час рефлексії. Наприклад, в 10 класі, під час вивчення теми «Синтетичні високомолекулярні речовини і полімерні матеріали на їх основі», учням пропонуємо обґрунтувати власну думку щодо впливу полімерних матеріалів на здоров'я людини або зловживання штучними вітамінами.

Прийом «Спіймай помилку» – не залишає байдужим жодного учня, бо дає можливість відчути себе вчителем. Пропонуємо серію правильних і неправильних формул або тверджень. Задача учнів знайти помилки і запропонувати правильний варіант. Наприклад, під час вивчення теми «Початкові хімічні поняття» (7 клас) учням пропонуємо твердження:

1. У природі неметалів більше ніж металів... (*навпаки*).

2. Вода – це проста речовина, бо складається з атомів двох елементів... (*складна речовина*).

3. Газована вода є однорідною сумішшю... (*неоднорідною, бо бачимо її складові частини*).

При виконанні завдання учні не лише знаходять помилки, але й обґрунтовують правильну відповідь, формулюють твердження без помилки.

«Асоціативне ґрунування» – дозволяє провести бліц-опитування, яке оформлюється в формі «ґрона». Наприклад, під час вивчення будови атома учням пропонуємо не тільки визначити основні його складові, а й показати їх підпорядкованість у вигляді «ґроно».

«Незакінчені речення». Учні повинні закінчити речення, запропоноване вчителем. Цей метод спонукає учнів бути уважними на уроці, щоб дати правильні відповіді. Наприклад, після вивчення

теми уроку «Валентність хімічних елементів» (7 клас) пропонуємо учням сформулювати такі висновки:

1. Властивість хімічного елемента притягувати до себе певну кількість атомів іншого називають...
2. Розрізняють валентність сталу та... .
3. Найвищу валентність елемента головної підгрупи визначають у ПСХЕ Д. І. Менделєєва за номером ...

«Пошук аналогій». Це узагальнення певних ознак одних предметів і пошук подібних властивостей в інших. Аналогії можуть бути прямими, символічними, фантастичними. Використання аналогій розвиває логічне мислення, пам'ять, увагу, фантазію дитини. Наприклад, вивчаючи взаємодію лужних металів з водою (8 клас), учні бачать, що в результаті реакції натрію з водою утворюється натрій гідроксид і водень. За аналогією робиться висновок, що всі лужні метали будуть так взаємодіяти з водою. Але інколи на основі аналогії робляться неправильні висновки. Так, хлоридна та сульфатна (розв.) кислоти взаємодіють з металами середньої активності з витісненням водню, проте розведена нітратна кислота веде себе інакше. Тому на основі аналогії роблять лише припущення.

«Метод-прес» є доречним, коли виникають суперечливі питання і необхідно чітко аргументувати власну позицію, переконати інших у правоті. Для цього учні мають чітко усвідомлювати наступний алгоритм: позиція – «Я вважаю, що...» (висловлення думки, пояснення точки зору); обґрунтування: «...тому що ...» (наводяться причини появи цієї думки, докази на її підтримку); висновки: «Отже, я вважаю ...».

«Здивуй» – чудовий прийом на етапі мотивації. Зараз говорять, – «Не здивуєш, – то й не навчиш». Пошуку саме того, що може здивувати, змусити замислитися, відводиться значне місце в підготовці до уроку. Тут можуть стати в нагоді хімічні казки, мініатюри, історичні факти. Наприклад, вивчаючи тему «Вода» (7 клас), учням пропонуємо таку проблему: «На уроці хімії учителька однієї з африканських шкіл повідомила учням, що на планеті є країна, де люди ходять і бігають по воді. Як ви гадаєте, це може бути правдою? Чи є насправді така країна?»

«Бліц-опитування за ланцюжком». Перший учень ставить коротке питання другому. Другий – третьому, і так до останнього. Час на відповідь – кілька секунд, учитель має право зняти питання, яке не відповідає темі або недостатньо конкретне. Наприклад, при вивченні теми «Періодичний закон і періодична система Д.І. Менделєєва» (8 клас) учням можна запропонувати наступний ланцюжок: Протонне число Натрію → нуклонне число → валентність → кількість енергетичних рівнів → атомів Оксигену в формулі вищого оксиду →

Досвід показує, що ефективність застосування інтерактивних методів навчання на уроках хімії залежить від уміння вчителя: давати учням випереджальні завдання (прочитати, обміркувати, виконати самостійно); відбирати для уроку оптимальну кількість ключових вправ, які б розкривали тему, а також дозволяли здійснити спокійне глибоке обговорення за результатами виконаного завдання; проводити експрес-опитування, забезпечувати атмосферу співробітництва учнів і вчителя, яка позбавлятиме страху отримати погану оцінку.

Висновки. Узагальнюючи вище зазначене, можна стверджувати, що інтерактивні методи та прийоми навчання сприяють розвитку пізнавальної активності учнів, оскільки створюють комфортні умови для навчання, за яких учень відчуває свою необхідність, розвиває свої здібності і нахили, набуває впевненості, виробляє навички спільної роботи в групі, колективі, формує комунікативні компетентності. Учитель, при цьому, виступає в новій ролі – організатора самостійної активної пізнавальної діяльності учнів, компетентного помічника і консультанта.

Список використаних джерел:

1. Кларин М.В. Интерактивное обучение – инструмент освоения нового опыта. *Педагогика*. 2000. № 7. С. 12–18.

2. Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів. Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. 2-е вид., доп. Харків: «ОВС», 2000. С. 25.
3. Мірошниченко Н. Активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках хімії. [URL:https://chemistrynp.wordpress.com/2016/11/22/](https://chemistrynp.wordpress.com/2016/11/22/)
4. Освітні технології: навч. метод, посіб. / За ред. О. Пехоти, А. Кітченко, О. Любарської. Київ: Вид-во А.С.К., 2002. 255 с.
5. Педагогіка: учебник / Под ред. Л. П. Крившенко. М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. 417 с.
6. Пометун О. І. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ: А.П.Н., 2002. 136 с.
7. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: підручник. Київ: Міленіум, 2006. 344 с.

Косенко Катерина Олегівна,
методист Центру методичної та аналітичної роботи
КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»
Водолажченко Наталія Анатоліївна,
викладач кафедри методики навчання мов і літератури
КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»

ІНТЕГРАЦІЯ ЛІТЕРАТУРИ ТА МИСТЕЦТВА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Стаття розкриває найновітні уявлення та можливості інтеграції предметів в закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: *перезавантаження освіти, інтеграція навчальних предметів.*

Перезавантаження освіти (курікулярна реформа) ставить нас перед нагальною потребою здійснення інтеграції ряду навчальних предметів. Зокрема мова йде про об'єднання української літератури та зарубіжної літератури в єдиний предмет «Література» і об'єднання фізики, хімії, географії та біології – в предмет «Природничі науки» («Природознавство» в 1-6 класах, і в 10-12 класах неприродничих профілів) за аналогією з загальноприйнятим у світі навчальним курсом «Science». У 7-9 класах передбачається інтеграція змісту освіти, без об'єднання предметів. Охарактеризуємо підсумки дискусії, присвяченій питанню інтеграції.

Стратегічне оновлення змісту середньої освіти має йти з урахуванням загальносвітових тенденцій формування змісту шкільної літературної і природничо-наукової, мистецької освіти, необхідності адаптації вітчизняної системи освіти в європейський освітній простір.

У жодній країні світу немає шкільного предмета «Зарубіжна література». Ми єдині на всьому пострадянському просторі хто «винайшов» цей предмет з метою завантажити колишніх вчителів російської літератури.

Загальноприйнятим у світовій практиці шкіл є і інтегрований курс природничих наук Science. У Великобританії відповідно до вимог програми «Природничі науки XXI століття» (Twenty First Century Science) природничі науки вивчаються як інтегрований загальноосвітній курс «Природничі науки» (Science). Особливість побудови інтегрованого курсу «Природничі науки XXI століття» полягає в його диференціації на три курси: загальноосвітнього базового курсу природничих наук (GCSE Core Science) і двох додаткових курсів – додаткового поглибленого (GCSE Additional General Science) і додаткового прикладного (GCSE Additional Applied Science).

У Канаді природничі науки (інтегрований курс Science: фізика, хімія, біологія) вивчаються в початковій школі, а в старшій школі в 10 класі (Grade 10) «Наука» (Science – комплексний предмет, включає вивчення хімії, фізики, біології) разом з математикою та англійською мовою входить до переліку трьох обов'язкових предметів.

Сьогодні існує нагальна потреба в розробці інтегральних проблемно-орієнтованих навчальних курсів нового покоління, а це вимагає міждисциплінарного синтезу й об'ємного поліпредметного системного бачення. У зв'язку з цим виникає необхідність переструктурування

змісту навчальних предметів з позицій інтегративного підходу з метою усунення другорядного і застарілого матеріалу і систематизації знань. На жаль, у вітчизняній педагогічній науці поняття міждисциплінарної інтеграції та механізми її реалізації досі не стали предметом цілісного дослідження.

Тільки зараз інформація про можливе об'єднання української літератури та зарубіжної літератури в предмет «Література», а фізики, хімії, географії та біології – в предмет «Природничі науки» («Природознавство») викликала дискусію і педагогічна громадськість почала активно обговорює проблеми, пов'язані з можливою інтеграцією предметів двох частин.

Обговорення проблем інтеграції відбувалося за напрямками:

1. Модернізація змісту літературної освіти в контексті створення єдиного інтегрованого курсу літератури: плюси і мінуси.

2. Інтеграція предметів природничого циклу в інтегрований курс «Природничі науки» («Природознавство»): очікувані позитивні аспекти, ризики та загрози. Думки учасників круглого столу розділилися. Переважно вони мали діаметрально протилежний зміст з вагомою аргументацією. Дехто намагався знайти певний компроміс між такими позиціями і сформував підхід до використання ідей інтеграції в умовах предметного навчання.

Визначними є істотні відмінності в ставленні до проблем інтеграції між учителями зарубіжної літератури, української мови та літератури і вчителями предметів природничого циклу. Останні набагато лояльніше ставляться до ідеї інтеграції та більш позитивно оцінюють її можливі результати. Зосереджуючи увагу на визначенні терміна «інтеграція» з педагогічної точки зору, слід зауважити, що інтеграція – це взаємопроникнення елементів, які є роз'єднані, але мають генетичну спорідненість: внутрішні зв'язки наук, мистецтв, знань і уявлень про світ і людину тощо.

Педагогічна інтеграція – це різновид наукової інтеграції, яка, однак, здійснюється в рамках педагогічної теорії і практики, передбачає пояснення, прогнозування конкретних проявів інтеграції в педагогічному процесі. Педагогічна інтеграція – це доцільно організований зв'язок однотипних частин і елементів змісту, форм і методів навчання в рамках освітньої системи, веде до саморозвитку особистості. Тобто інтегрування – це якісно відмінний спосіб структурування, презентації та засвоєння програмного змісту, робить системний виклад знань у нових органічних взаємозв'язках і має значний вплив на розвиток особистості.

А. Бабенко з міста Кропивницький зауважує: «Ми, вчені, методисти, вчителі та батьки, учні та студенти, представники громадськості та просто небайдужі громадяни України, підтримуємо в цілому реформи і необхідність оновлення української системи освіти, виступаємо за збереження самостійних шкільних предметів, що належать до кола україноцентричних дисциплін, зокрема української мови, української літератури та зарубіжної літератури. Вважаємо, що ідея інтеграції цих предметів, здається як перспективна освітня новація з опорою на досвід європейської (зокрема, польської) школи, фактично є знищенням національної системи культурно-літературної освіти. Глибоко переконані, що під час гібридної війни, спрямованої на підірив української державності і деморалізацію нашого суспільства, інтегрувати або об'єднувати (тобто в будь-якому випадку, скорочувати) ідеологічно важливі україноцентричні предмети, які повинні стати надійним фундаментом національної безпеки України, категорично можна!».

«Українська мова, українська література і зарубіжна література безпосередньо формують світогляд національно свідомої особистості, її національну картину світу, сприяють вихованню патріотичних почуттів, дають відповідь на важливі екзистенційні питання: «Хто я? Де мій будинок? Кого я кохаю?». Всі три вищезгадані предмети є досить важливими у вихованні українського молодого покоління третього тисячоліття. Так, оволодіння державною мовою на належному рівні сприяє вирішенню питання об'єднання країни і позбавляє ворога, використовував мовну карту як привід для війни, потужного засобу маніпуляції масовою свідомістю наших громадян.

Для вирішення питання вкрай важливо мати самостійний мовний курс з достатньою кількістю навчальних годин. Вивчення української літератури окремим предметом і у взаємозв'язку з курсом української мови, посилює дієвість останнього в оволодінні учнів мовними навичками, грамотністю, творчим і аналітичним мисленням.

До того ж, формує системне уявлення про рідну літературу і її вершинні досягнення, яскраво представляє духовний прогрес нашого народу, значно посилює виховний напрямки освіти, зокрема любов до своєї національної культури, історії, характеру, живить національну гордість, виступає оберегом споконвічних цінностей і звичаїв, важливим фактором в утвердженні національних інтересів» (зі звернення науково-педагогічної спільноти, представників громадськості та всіх небайдужих до Міністра освіти і науки України).

Міжпредметних інтеграції навчального предмета «УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА» і «Зарубіжна література» ЯК об'єктивною необхідністю. ... Які ж є підстави вважати, що інтеграція двох літературних дисциплін здатна докорінно реформувати літературну освіту? По-перше, інтегрований курс літератури (2 + 2 = 4:00 в тиждень) створює ситуацію, коли на вивчення кожного програмного твору відводиться більше навчального часу – це дозволить уникнути калейдоскопічності програми і одночасно сконцентрувати увагу на вивченні тексту, тобто на отриманні учнями ключових компетенцій, придбання якої покликана забезпечити літературну освіту.

По-друге, з'являється можливість переформатувати програми за новими принципами, так би мовити, за новою філософією, яка була б орієнтована на отримання учнями основних компетенцій в світлі вимог нової української школи: програма повинна будуватися таким чином, щоб учень отримував вміння аналізувати текст, розумів його смисли і художню значущість, розвивав свої усні та письмові мовленнєві вміння і навички. Іншими словами, замість екстенсивно-поверхового засвоєння літературного матеріалу, інтеграція двох літературних дисциплін дає шанс перейти до його інтенсивно-поглибленого вивчення.

Підкреслюємо: дає шанс, якого ще не було і яким ще потрібно вміло скористатися. Окреме питання про можливість і необхідність інтеграції предметів «Українська мова» і «література». У багатьох зарубіжних освітніх системах ці дисципліни є інтегрованими. У нас традиційно вони вивчаються окремо. Для молодших і середніх класів ця традиція є міцно вкоріненою і її не варто порушувати як таку, що вже набула досвіду. Тим більше, що в середніх класах ці два предмети читаються одним учителем. У старших же класах ситуація інша. Довгий час українська мова там взагалі не вивчалася, її засвоєння відбувалося тільки в середніх класах.

Але з початку цього століття українська мова вивчається і в старших класах. Очевидно, таке рішення було прийнято через настільки незадовільною мовну підготовку випускників середніх шкіл, довелося, не оголошуючи справжніх причин, сором'язливо прибрати письмовий літературний твір зі вступних іспитів до вищих навчальних закладів – його замінили спочатку на переклад, а потім – на диктант. Введення української мови в старших класах не виправдало себе з різних причин.

Програма, на перший погляд, була сконструйована таким чином, щоб розвивати як усне (аудіювання, художнє читання, елементи риторики), так і письмове (лексикологічні та стилістичні засоби та ін.). Насправді йшлося про мовних компетенції, природно, а значить і ефективніше можна було б розвивати на уроках літератури. Це той випадок, коли інтеграція літератури і мови як двох навчальних дисциплін була б органічною, а значить, і результативною (...).

«Художня культура» і «Естетика», сьогодні «Мистецтво», інтегрований курс, що вивчаються в старших класах – це дві дисципліни, **інтегрування яких з «художньої літературою» не тільки можливо, але і необхідно – тут синергетичний ефект гарантований.** Причому навчальний зміст цих двох дисциплін необхідно інтегрувати в «художню літературу», що вивчається не тільки в старших класах, але і в середніх. Чого тільки варті творчі письмові роботи,

написані «по картині»! Окреме питання – інтеграція в навчальні програми з літератури елементів медіаосвітнього дискурсу.

Чи не забагато? – виникає питання. Ні, не багато. Більш того – досить. Тому 4 тижневі уроки в середніх класах і 5-6 уроків інтегрованого курсу літератури в старших класах – це величезний ресурс навчального часу, який при його вмілого використання здатний забезпечити учнів компетенціями, що відповідають вимогам нової української школи. Справа тільки за мистецтвом програмування інтегрованого навчального курсу «Мистецтво», такого програмування, яке здатне при його втіленні в навчальну практику породити синергетичний ефект (Григорій Ключек, доктор філологічних наук, професор, м. Кропивницький).

Проаналізувавши пропозицію об'єднати викладання української мови, української літератури та зарубіжної літератури в один інтегрований предмет під назвою «Словесність» (див.: Ключек Гр. Про час «Х» в реформуванні освіти // Дзеркало тижня. 2016. № 28 12 серпня. URL:<http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/pro-chas-hu-reformuvanni-osviti.html>; виступи члена робочої групи по розробці нового Державного стандарту середньої освіти Мирослави Товкан про процес реформування основної і старшої школи (Інтегрована мова. Діти нарешті заговорять українською. // Освіта Уа. URL:<http://osvita.ua/school/52827/>), а також матеріали громадської дискусії з цього приводу (див.: Виступи проф. А.А. Ісаєвої, проф. Ж.В. Клименко, вчителя-методиста І.В. Мегедь, ряд листів до Міністра освіти і науки України Л.М. Гриневич: <http://www.isaieva.kiev.ua/important.html> матеріали подіумної дискусії вчителів зарубіжної літератури України www.isaieva.kiev.ua/important.html, <http://svitlit.ippo.kubg.edu.ua/?p=838>), учасники Міжрегіональної науково методичної конференції «Актуальні проблеми професійної підготовки студентів-філологів до роботи в сучасному освітньому просторі», яка відбулася 3-4 листопада 2016 на базі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ) прийшли до наступних висновків:

1. Задум об'єднати викладання української мови, української літератури та зарубіжної літератури в один інтегрований предмет під назвою «Словесність» має виразний деструктивний характер, оскільки не враховує реальної ситуації в нашій країні, але з цієї причини здатний живити сепаратистські тенденції, що активізувалися під впливом російської агресії на сході України. Саме на тлі вивчення української мови, української літератури та зарубіжної літератури в українських перекладах представники національних меншин, які проживають в нашій країні, отримують реальну можливість інтегруватися в єдиний український національно-державний простір, монолітність якого – це запорука незалежності Української держави.

2. Предмети українська мова й українська література та інтегрований курс «Мистецтво» формують національну українську свідомість і український патріотизм. Якщо в Україні не буде вивчатися титульна мова і література, про який «майбутнє» країни може вестися річ?! Якщо українці не будуть вивчати рідну мову, в якій країні світу вона буде викладатися?!

3. Предмет зарубіжна література на матеріалі художніх творів та творів мистецтва сприяє кращому розумінню європейських цінностей, культури і традицій, відповідає сьогоднішньому курсу України – зміцнення зв'язків з Євросоюзом. Якщо видалити цей предмет з програми, тоді українські діти не зможуть зрозуміти «загальне» і «відмінне» українського і європейського – це відрив від європейських орієнтирів.

4. Пропозиція до інтеграції декількох предметів гуманітарного циклу не вирішує ніяких проблем організації шкільної освіти, не веде до розвантаження навчального процесу в школі.

Вважаємо за необхідне підкреслити, що реально розвантажити предмети гуманітарного циклу може тільки докорінна зміна змісту програм, які будуть побудовані з послідовним урахуванням вікових особливостей учнів і базових цілей філологічної освіти в школі.

Список використаних джерел:

1. <https://ru.osvita.ua/school/reform/53351/>

2. URL:<http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/pro-chas-hu-reformuvanni-osvitihtml>
3. URL:<http://osvita.ua/school/52827/>
4. <http://www.isaieva.kiev.ua/important.html>
5. www.isaieva.kiev.ua/important.html <http://svitlit.ipko.kubg.edu.ua/?p=838>

Кочетова Олена Миколаївна,
практичний психолог Харківської гімназії № 43
Харківської міської ради Харківської області

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ ГІМНАЗІЇ ЗАСОБАМИ ТЕХНОЛОГІЇ WEB-QUESTS

У статті розглядається одна із перспективних форм організації пошуково-дослідницької діяльності учнів є технологія Web – Quests. Структуровано Web – Quests за етапами та за часом виконання завдання.

Ключові слова: перспективні форми, пошуково-дослідницька діяльність, учнів, технологія Web – Quests.

Актуальність теми дослідження зумовлена змінами, що відбуваються в суспільстві. В умовах інтеграції України в світовий простір зростає потреба в підготовці творчих особистостей. «Розвиток» є ключовим словом педагогічного процесу інформаційного суспільства, вимагає впровадження нових методів, форм навчання. Одним з них є технологія Web – Quests.

В умовах інтеграції України у світовому просторі зростає потреба в підготовці активних і творчих особистостей, що здатні до взаємодії з носіями різних мов і культур. Першочерговим завданням сучасної освіти є розробка і застосування ефективних навчальних технологій, які сприяють розвитку творчості та ініціативності учнів гімназії.

Соціально-економічні перетворення, які відбуваються в Україні, світові тенденції гуманізації, інтеграції та глобалізації суспільства визначили нові пріоритети розвитку освітньої галузі. Одним із напрямів модернізації освіти є створення Нової української школи – життєтворчості й самореалізації особистості, в якій утверджується бажання і вміння навчатися впродовж життя. Актуалізується впровадження в навчально-виховний процес сучасних педагогічних і науково-методичних досягнень, та широке застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

Сучасну парадигму освіти прийнято називати особистісно- зорієнтованою, гуманною освітою.

Головною метою сучасної освіти є розвиток соціально значущих рис сучасного учня у процесі виховання і навчання, коли вчитель-партнер.

Інформатизація суспільства вимагає впровадження нових методів, засобів, форм навчання. Одним з них є технологія Web – Quests.

Важливо сформувати в учнів вміння орієнтуватись в інформаційному потоці, працювати з інформацією, критично її оцінювати, самостійно й творчо конструювати свої знання, використовуючи різноманітні інформаційні ресурси, є метою сучасної освіти і, відповідно, освітніх технологій [6].

Для школярів інформаційні технології відкривають доступ до інформації, а значить, створюють зовсім нові можливості для здобуття знань і для творчості, залучають до цінностей світової культури і тощо [6].

Основою інформаційної підготовки учнів є їхнє вміння ефективно вести пошук інформації, грамотно й творчо працювати з інформаційно-пошуковими системами. Тому формування інформаційної культури учнів – дуже важливе завдання сьогодення.

Використання як засобів навчання широкого спектра завдань з різних предметних галузей, пов'язаних з обробкою даних і перетворенням інформації, дозволяє встановити реальні міжпредметні зв'язки і показати універсальний характер інформаційних технологій.

Можна виокремити дві групи інформаційно-комунікаційних технологій, придатних до застосування в творчій роботі учнів [7]. Перша група – комп'ютерні засоби універсального призначення. До них належать: текстовий процесор; графічний редактор для підготовки ілюстративних матеріалів; система підготовки презентацій для подання результатів; мережа Internet для швидкого пошуку додаткової інформації, спілкування, участі у конференціях; персональний записник-організатор для планування власної та спільної діяльності.

Другу групу складають інформаційно-комунікаційні технології, розроблені спеціально для вирішення освітніх завдань: навчальні програми; гіпертекстові підручники; мультимедійні енциклопедії; мультимедійні навчальні курси; програми тренінгу; Internet-портали.

Опанування інформаційно-комунікаційних технологій в самостійній творчій роботі дозволяє учням: гнучко адаптуватися у швидкоплинних життєвих ситуаціях, самостійно одержуючи потрібні знання та вміло застосовуючи їх на практиці; критично мислити, бачити труднощі та шукати шляхи їх подолання, використовуючи нові технології; чітко усвідомлювати, де і яким чином можуть бути використані отримані знання; бути спроможним генерувати нові ідеї, креативно мислити, реалізовувати творчий потенціал на високому рівні[4].

Інформатизація суспільства вимагає впровадження нових методів, засобів, форм навчання. Однією з перспективних форм організації пошуково-дослідницької діяльності учнів є технологія Web – Quests.

Web – Quests – спеціально організований вид дослідницької діяльності, для виконання якої учні здійснюють пошук інформації у мережі за вказаними адресами. Вони створюються для більш ефективного використання часу тих, хто навчається, залучаючи до отримання інформації у практичних цілях, формуючи вміння критичного мислення, аналізу, синтезу й оцінювання інформації. Викладач може сам добирати сайти (текст, графіка, звук, відео) і надавати список корисних посилань. Завданням кожного учня є пошук та створення проєкту. Після завершення Web – Quests учень може викласти свій проєкт в Internet у вигляді презентації або web-сторінки і продемонструвати не тільки викладачеві, а й іншим. За допомогою електронної пошти або вікон коментарів (вони є на спеціальних сайтах Web – Quests) можливе здійснення зворотного зв'язку, де кожен охочий зможе залишити відгук [1-2].

Web – Quests є комплексним, розділеним на етапи і тривалим за часом завданням, тому підтримання у підлітка постійного інтересу є обов'язковим. Web – Quests – це пошук, тому завдання можуть бути різними за структурою і характером виконання. Web – Quests можуть бути короткотривалими і довготривалими. Метою короткотривалих проєктів виявляється набуття знань та формування ключових компетентностей.

Довготривалі Web – Quests спрямовані на розширення й уточнення понять. Після завершення роботи над ними, учень має проводити глибокий аналіз отриманих знань, рефлексювати, створювати завдання для роботи за темою [6].

Використання комп'ютера та Internet значно розширює можливості учителя, наприклад, гіперпосилання і спливаючі підказки можуть бути використані для коментарів і пояснення незрозумілого.

Сприйняття і запам'ятовування нової інформації покращується, якщо до стандартного тексту додаються кольорові ілюстрації, звуковий супровід, відеоролики. Учень може легко знайти додаткову інформацію в електронних довідниках, базах даних, словниках, задати питання експертам на on-line консультації [5].

Берні Додж визначив такі види завдань для Web – Quests:

- ✓ переказ – демонстрація розуміння теми на основі подання матеріалів з різних джерел в новому форматі, наприклад, створення презентації, плаката, оповідання;
- ✓ планування та проєктування – розробка плану або проєкту на основі заданих умов;
- ✓ самопізнання – будь-які аспекти дослідження особистості;

- ✓ компіляція – трансформація формату інформації, отриманої з різних джерел, наприклад, створення книги, віртуальної виставки, капсули часу, капсули культури;
- ✓ творче завдання – творча робота у певному жанрі, наприклад, створення п'єси, відеоролика, написання віршів, пісень; аналітична задача – пошук і систематизація інформації;
- ✓ детектив, головоломка, таємнича історія – висновки на основі суперечливих фактів;
- ✓ досягнення консенсусу – вироблення спільного рішення з гострої проблеми;
- ✓ оцінка – обґрунтування певної точки зору – об'єктивний виклад інформації (поділ думок і фактів);
- ✓ переконання – схилення на свій бік опонентів або нейтрально налаштованих осіб;
- ✓ наукові дослідження – вивчення різних явищ, відкриттів, фактів на основі унікальних on-line джерел [1-3].

Для того щоб самотійна робота учнів була максимально ефективною Web – Quests (спеціально організована web-сторінка) має містити такі частини:

- ✓ вступ, у якому описуються строки проведення, і пропонується вихідна ситуація;
- ✓ цікаве завдання, яке можливо реально виконати;
- ✓ набір посилань на ресурси мережі, що необхідні для виконання завдання [5].

Отже, серед різноманіття Інтернет – уроків, які вчать знаходити необхідну інформацію, аналізувати її, з'ясувати дослідницькі завдання дозволяє технологія Web – Quests. Отже, використання Web – Quests має ряд переваг: підвищується мотивація школярів до вивчення предметів, з одного боку, і до використання комп'ютерних технологій у навчальній діяльності, з іншого; учні набувають навички науково – дослідної діяльності і роботи з інформацією, а також навички публічних виступів; розвиваються навички командного вирішення проблем, учні вчаться використовувати отриману інформацію з практичною метою.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми психології. Проблеми психології творчості та обдарованості / За ред. В. О. Моляко. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2006. 195с.
2. Быховский Я. С. Образовательные веб-квесты. Матер. междуна. конф. «Информационные технологии в образовании. ИТО -99». URL:<http://ito.bitpro.ru/1999>
3. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. М.: Латерна, Вита, 1995.
4. Психология: Підручник, 3-тє вид. /за ред. Трофімова. Київ: «Либідь», 2001. 450.
5. Романцова Ю. В. Веб-квест как способ активизации учебной деятельности учащихся. URL:<http://festival.1september.ru/articles>
6. Стреліна В. О., Яценко О. В. Технологія «Web-Quests» в навчально-виховному процесі. *Методичний зошит із соціального проєктування*. 2011.
7. Христочевский С. А. Электронные мультимедийные учебники и энциклопедии. *Информатика и образование*. 2000, № 2. С. 70–77.

Крамаренко Любов Дмитрівна,

старший викладач кафедри соціально-гуманітарної освіти
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ДУХОВНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ: КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД

У статті досліджено проблему єдності духовного розвитку і професійного становлення педагога. Схарактеризовано методологічні засади дослідження питань розвитку духовної культури та окреслено умови, необхідні для становлення духовності вчителя у процесі його особистісно-фахової самореалізації.

Ключові слова: духовний розвиток, духовні цінності, педагогічна діяльність, компетентнісний підхід.

Проблема духовного розвитку особистості впливає із суперечностей між кризою духовності, яка стала результатом трансформації суспільних цінностей, що знайшло своє відображення у

зростанні рівня агресивності, проявів жорстокості та бездуховності у стосунках між людьми та потребою в утвердженні європейських цінностей, які ґрунтуються на визнанні людського життя як найвищої вартості; між процесом переходу національної освіти на гуманістичні засади розвитку та відсутністю системного підходу в утвердженні гуманістичних цінностей як основи для розвитку духовності особистості; між системою підготовки педагога, спрямованою на формування, крім фахової, інформаційно-комунікативної, технологічної, діагностичної компетентностей та відсутністю системного формування духовності вчителя тощо. Саме тому головне завдання сучасної освіти – це розвиток духовної культури особистості, що в підсумку стає основою формування і становлення особистості.

Духовний розвиток особистості, як фундаментальна основа світобачення людини і її існування, завжди було предметом дослідження вітчизняних і закордонних науковців. На сучасному етапі процес формування духовної культури особистості є предметом досліджень В. Андрущенка, М. Бердяєва, І. Беха, В. Бутенка, В. Казначеевої, М. Роганової, О. Савченко, О. Сухомлинської, І. Пригожина, А. Чижевського, С. Щербини, Ж. Юзвак, М. Ярмаченка та ін.

Метою статті є розкриття сутності духовного розвитку педагога в контексті компетентнісного підходу та спроба визначити основні складові формування духовного потенціалу особистості вчителя.

В Українському педагогічному словнику С. Гончаренко вказує, що духовність – «це індивідуальна вираженість у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання і соціальної потреби жити, діяти для інших» [3, с. 106].

Академік І. Бех зазначає, що «цілі і наміри духовно зрілої особистості вкорінені в систему надіндивідуальних цінностей, завдяки чому вони виконують функції її життєдіяльності [1, с.14]. Узагальнення філософських, психологічних та педагогічних поглядів на поняття духовності дозволяє визначити її як цілісну інтегральну характеристику особистості, що включає когнітивну, афективну, вчинкову, особистісну та світоглядну сфери [1,3-6]. Єдиного визначення цих понять серед науковців немає. Тому приведемо ті, що об'єднують в собі загальні аспекти багатьох граней цих визначень. Отже, на нашу думку:

- духовність – це стан людини, що формується на засадах вищих цінностей, їх пріоритетності в намірах, вчинках та має тенденцію постійно змінюватись від внутрішніх та зовнішніх впливів, обумовлюється особистісним розвитком;

- духовний розвиток – це розвиток вищих цінностей та загальнолюдських якостей, внаслідок якого відбувається розширення світогляду, світосприймання, світовідчуття особистості та суспільства;

На розвиток духовної культури особистості здійснюють вплив різні чинники, серед яких особливе значення мають внутрішні чинники, такі як прагнення людини до подальшого саморозвитку, самовдосконалення, потреба в набутті необхідних компетенцій для професійної самореалізації (знань, умінь і навичок), прояв зацікавленості в обраній сфері діяльності, підкріплений мотивацією на досягнення успіху і спрямованості на інших (щирість і доброта по відношенню до інших людей). Серед зовнішніх чинників, слід зазначити наступні: сприятливі умови для духовно-культурного розвитку (стосунки, які ґрунтуються на духовно-моральній, толерантній основі), духовно-моральне освітнє середовище і діяльність, яка ґрунтується на принципах моралі і орієнтована на розвиток особистості. У своїй сукупності означені чинники сприяють розвитку духовної культури особистості [3, с. 106].

Основними ознаками духовно розвиненої особистості на думку Ж. Юзвак [6] є:

1. Наявність в особистості активної потреби пізнавати світ, себе, реалізація цієї потреби в пізнавальній діяльності, сенс життя.
2. Активне прагнення сприймати та створювати красу.

3. Усвідомлення явища життя як вищої цінності, єдності себе та Всесвіту, екологоохоронний тип поведінки.

4. Позитивні якісні зміни в системі ціннісних орієнтацій.

5. Здатність до незалежності від негативних впливів соціального оточення завдяки вмінню відрізнати зло від добра, духовне від бездуховного, «вгамовувати» прояви зла в собі.

6. Низький рівень внутрішньої конфліктності (подолання суперечностей між думками та почуттями, бажаннями й необхідністю, любов'ю та неприязню, ворожістю через духовні уявлення й вчинки).

7. Відкритість до вдосконалення себе, яка стає можливістю за умови здатності до самокритики.

8. Виявлення бажання та вміння створювати й послідовно втілювати програму духовного саморозвитку.

9. Духовний тип поведінки та духовні вчинки, що виявляються в позитивно-емоційному дійовому ставленні до життя й внутрішнього світу іншої людини [6,с.84].

С. Сисоєва [4] вважає, що духовність особистості вчителя – інтегрована якість, яка синтезує всі характеристики індивідуальної особистості в унікальну структуру, живу, відкриту, глибоку, яка виявляє себе у професійній діяльності через педагогічний світогляд, ідеали, переконання, ціннісні орієнтації; педагогічний вчинок; педагогічну рефлексію. До складових духовності особистості вчителя (так би мовити професійної) відносять наступні показники: взаємоповага учнів та вчителів, духовне співчуття; безумовна віра у духовний, фізичний, інтелектуальний потенціал дитини і здатність допомогти його реалізувати; готовність щиро захоплюватись досягненнями учнів, колег, батьків; уміння бачити результати своєї душевної праці в думках, вчинках, емоціях, життєвих смислах своїх учнів; здатність до подиву, радості, відкритості почуттів; професійний неспокій, професійна совість (злиття власне людського і професійного), професійна гідність (розуміння важливості своєї праці, розвинена адекватна самооцінка); інтелігентність (здатність до активної розумової праці, духовних пошуків) [4,с.166-168].

Розглянемо поняття духовного розвитку педагога крізь призму компетентнісного підходу. Компетентнісний підхід передбачає усвідомлення потреб, прагнень і ціннісних орієнтацій, мотивів, уявлень про свої духовні запити, можливості їх реалізації у професійно-педагогічній діяльності; аналіз та оцінку своїх особистісних якостей, знань, умінь та навичок; регулювання на цій основі свого саморозвитку і власної діяльності. Реалізація компетентнісного підходу дає змогу трансформувати цілі і зміст духовного розвитку особистості педагога у суб'єктивні надбання (якості), які можна об'єктивно виміряти. Тому головне призначення компетентнісного підходу полягає у створенні умов для самоорганізації себе і своєї професійно-педагогічної діяльності, виявлення і розвитку творчих можливостей.

Компетентнісний підхід також передбачає виокремлення знаннєвого (когнітивного) та операційного (процесуального) складових духовного розвитку особистості педагога. Їх розкриття стає основою для обґрунтування змісту і структури духовного розвитку [3].

Змістова характеристика складових духовності уможлиблює виокремлення критеріїв та ознак, що дозволяють проводити якісну і кількісну оцінку рівнів прояву духовності. В якості головних критеріїв визначаємо наступні: світоглядний (гуманістична спрямованість, переконаність, принциповість, відкритість до нового, культура педагогічного мислення, система позитивних ціннісних орієнтацій, толерантність); моральний (чесність і правдивість, доброта і милосердя, обов'язок і відповідальність, дисциплінованість, альтруїзм і безкорисливість, товариськість і колегіальність, простота і скромність); естетичний (музичні смаки та уподобання, артистизм, художньо-мистецькі запити, гармонійність у сприйнятті світу, відчуття смаку і міри, цілісність у сприйнятті мистецьких образів, чутливість, емоційність, проникність і глибина, охайність і чистота, внутрішня інтелігентність); творчий (потребнісно-мотиваційні ціннісні установки, багатство ідей,

різносторонність, конструктивізм, оптимізм, креативність, критичність мислення); регулятивний (саморегуляція, самоактуалізація, самонавіювання, самоаналіз, самореалізація) тощо[3].

Серед умов, які є вагомими для становлення духовності вчителя, слід виділити: задоволення потреби кожного педагога в соціальному визнанні; створення емоційного комфорту й ситуацій успіху для кожного; максимальне наближення до прекрасного в усіх його виявах (природі, мистецтві, людських стосунках, професійній діяльності); створення умов для прояву творчих здібностей через залучення педагогів до різних видів нерегламентованої діяльності (художня творчість, спілкування та ін.); зарахування вільного часу для задоволення різних духовних потреб учителя в час професійної педагогічної роботи (хоча це й неоднозначно); розширення кола духовного спілкування педагога, що забезпечує залучення до знань, які усвідомлюються через почуття (обмін думками, ідеями, творчими професійними позиціями тощо); практична реалізація принципу персоналізації духовного розвитку вчителів, максимальна варіативність змісту в зоні актуальних духовних ціннісних орієнтацій учителя [4,с.169].

Отже, під духовним розвитком особистості педагога розумітимемо процес позитивних кількісних та якісних змін усіх складових духовності, спрямований на саморозвиток, удосконалення та самореалізацію у творчій педагогічній діяльності. Слід відзначити, що формування духовного потенціалу особистості є одним з головних завдань Української держави на сучасному етапі. Для його реалізації потрібно направити зусилля відповідних державних структур, неурядових організації ,закладів освіти на основі добору відповідних форм та методів роботи з огляду на сучасні дидактичні тенденції – використання інтерактивних, комп'ютерних, проектних технологій тощо; організація продуктивної самостійної роботи, що дозволить актуалізувати процес розвитку духовної культури , їхніх моральних якостей та ідеалів, формування здатності до моральної рефлексії, потребу у самореалізації та самовдосконаленні в процесі власної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Бех І.Д. Духовний розвиток особистості: поступ у незвідане. *Педагогіка і психологія*. 2007. № 1. С. 5–27.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
3. Духовність. [URL:http://uk.wikipedia.org/wiki/Духовність2018.pdf](http://uk.wikipedia.org/wiki/Духовність2018.pdf)
4. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість учителя: визначення, теоретична модель, функції підготовки. *Педагогіка і психологія*, 1998. № 2. С. 161–172.
5. Щербина С.М. Духовний розвиток та формування духовної культури особистості – найважливіші завдання сучасної освіти. [URL:http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2016/50/38.pdf](http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2016/50/38.pdf)
6. Юзвак Ж. Н. Духовність: психологічні аспекти. *Українська психологія: сучасний потенціал*. Т. 3. Київ, 1996. 143 с.

Крамаренко Любов Дмитрівна,

старший викладач кафедри соціально-гуманітарної освіти
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто особливості професійно – педагогічної комунікативної компетентності вчителя. Визначено основні компоненти та структуру комунікативної компетентності в умовах діяльності закладів освіти, за яких стає ефективним професійне зростання педагогічних працівників.

Ключові слова: комунікативна компетентність, професійна компетентність, професійно-педагогічна компетентність.

Актуальність вирішення визначеної проблеми зумовлюється низкою таких суперечностей: - невідповідністю між вимогами щодо комунікативної компетентності вчителів, що об'єктивно зростають, та наявним рівнем професійної підготовки до спілкування з цільовими аудиторіями,

залученими до організації навчально-виховного процесу; - неузгодженістю системи освіти, навчальних планів і програм із соціальним замовленням суспільства, запитами загальноосвітніх навчальних закладів щодо рівня комунікативної компетентності вчителів та особистісно-професійними потребами педагогічних працівників; - недостатньою скоординованістю курсового навчання вчителів та науково-методичної роботи в міжкурсний період у системі післядипломної освіти.

Дослідженню проблеми професійно-педагогічної комунікації та формуванню професійно-педагогічної комунікативної компетентності вчителя присвячені численні праці науковців, у яких розглянуті ключові методологічні аспекти. Одними з перших у дослідженні педагогічного спілкування почали вивчатися процеси сприймання та розуміння у системі «вчитель-учень» О. Бодальовим, А. Бойко, В. Куніциною та ін. Розвиткові комунікативної компетентності в шкільному навчанні присвячені дослідження Н. Бутенко, Ю.М. Ємельянова, В.А. Кан-Калика, І.В. Когут, Р.І. Осадчук, Л.А. Петровської, С.В. Петрушина, Л.Д. Столяренко, С.Е. Трубачевої, О.В. Тютті та ін.

Метою статті є спроба визначити основні теоретичні аспекти професійно-педагогічної комунікативної компетентності педагогічних працівників.

Професійно-педагогічна комунікація як специфічний процес взаємообміну інформацією у системах «людина - людина», «людина - комп'ютер», «людина - комп'ютер - людина» є засобом здійснення професійної діяльності вчителя, майстерність якого має ґрунтуватись з одного боку, на спеціальних професійних знаннях та різнобічних фахових вміннях, а з іншого - на вмінні здійснювати взаємообмін інформацією з учнями, батьками, колегами, адміністрацією, працівниками освіти тощо, досягаючи взаєморозуміння. Успішність її реалізації забезпечує компетентність у здійсненні комунікації - інтегральне особистісне утворення, що поєднує усвідомлене розуміння вчителем цінності комунікативної діяльності, теоретичну і практичну готовність до її кваліфікованого виконання» [2,с.165].

У педагогічному словнику С. Гончаренка поняття комунікації сформульоване як «риса особистості, здатність її до спілкування з іншими людьми, товариськість. Формується в процесі життя й діяльності людини в соціальній групі» [2,с.167].

Н. Бутенко розглядає комунікативну компетентність як сукупність знань, умінь і навичок, що включають: функції спілкування й особливості комунікативного процесу; види спілкування й основні його характеристики; засоби спілкування (вербальні і невербальні); репрезентативні системи і ключі доступу до них; види слухання і техніки його використання; «зворотний зв'язок»; психологічні і комунікативні типи партнерів, специфіку взаємодії з ними; форми і методи ділової взаємодії; технології і прийоми впливу на людей; методи генерування ідей і інтеграції персоналу для конструктивної комунікації; самопрезентацію і стратегію успіху. Розвиток комунікативної компетентності, на думку вченої, є необхідною умовою ефективної професійної діяльності [1,с.145].

Комунікативна компетентність є важливою якістю особистості педагога, необхідною складовою комунікативної культури.

І.В. Когут визначає комунікативну компетентність як складову частину людського буття і діяльності. Вона підкреслює, що проблема полягає в тому, що не всі люди уявляють собі, яким чином можуть бути реалізовані ті чи інші комунікативні акти. Аби їх здійснювати, необхідно володіти певними навичками і вміннями. Відповідно в процесі навчання повинна бути завчасно визначена цільова установка на формування комунікативної компетентності особистості, а значить повинні бути визначені методи і засоби формування [3,с.112].

На основі аналізу підходів учених до трактування понять «комунікативна компетентність», «професійна компетентність» нами визначено ключове поняття: професійно-педагогічна комунікативна компетентність вчителя - це інтегративне особистісне утворення, яке розглядається

як результат сформованості професійних компетенцій та особистісних якостей (доброзичливість, тактовність, емпатійність, об'єктивність, толерантність, організованість, ініціативність тощо), які дозволяють встановлювати психологічний контакт із школярами, їхніми батьками та колегами; логічно, науково та стисло передавати предметну інформацію; керувати процесом спілкування та організовувати педагогічно доцільну взаємодію в освітньому процесі.

Зміст категорії «професійно - педагогічна комунікативна компетентність учителя» розкривається через структуру, тому варто розглянути визначені науковцями способи окреслення структури комунікативної компетентності педагога. Аналізуючи структуру комунікативної компетентності, дослідниця І.В. Когут [3-4] зупинилася на трьох компонентах, що складаються з відповідних знань та вмінь: *когнітивний* компонент (знання, необхідні для ефективної комунікації: лінгвістичні знання; знання з психології комунікації; педагогічний аспект комунікації); *діяльнісний* компонент (уміння використовувати лінгвістичні, психологічні, педагогічні знання у практичній діяльності: використання на практиці лінгвістичних знань у чотирьох видах комунікативної діяльності - мовленні, письмі, слуханні, читанні; використання психологічних знань на практиці; використання знань з педагогіки); *особистісний* компонент (особистісні якості, що зумовлюють професійний розвиток: схильності до комунікації; загальний рівень комунікабельності; мотивація в комунікації; самоконтроль у спілкуванні; володіння механізмами зворотного зв'язку; типологічна приналежність особистості; стиль взаємодії; організованість та ін.) [3,с 165].

Установлено, що професійно-педагогічна комунікація виконує термінальні (навчальна, виховна, розвивальна, життєзабезпечення, соціалізація); тактичні (інформативна, експресивна, смислоутворювальна, діагностична, спонукальна, прогностична, психотерапевтична); операціональні (зворотного зв'язку, методична, управлінська, координаційна, контактна) функції.

Визначено, що професійно-педагогічна комунікативна компетентність вчителя містить у собі: професійно-соціальну комунікативну компетенцію (передбачає наявність професійних знань, загальної гуманітарної культури людини, вміння орієнтуватися в навколишньому світі, навички спілкування); професійно-методичну комунікативну компетенцію (наявність професійно-методичних знань та досвіду практичної роботи, необхідних для ефективної професійної діяльності в загальноосвітній школі; сукупність умінь: упевнено орієнтуватись у багатоманітності сучасних науково-педагогічних підходів і методичних рішень, використовувати й адаптувати готові методичні рішення, самостійно виконувати науково-методичну роботу; вміння реалізовувати принципи, зміст, форми, методи й засоби навчально-педагогічної діяльності); професійно-творчу комунікативну компетенцію (наявність у педагога такого особистісного утворення як самовиховання власних професійно-педагогічних комунікативних умінь) [3-4].

Основним джерелом набуття комунікативної компетентності є знання, досвід й уміння спілкуватись як у діловій сфері, так і в повсякденній ситуації. Комплексом комунікативних знань вмінь і навиків, які складають комунікативну компетентність фахівця є: знання норм і правил спілкування (зокрема ділового); високий рівень мовленнєвого розвитку, який дозволяє людині в процесі спілкування вільно передавати і сприймати інформацію; розуміння невербальних засобів комунікації; вміння налагоджувати контакт із людьми, враховуючи їхні гендерні, вікові, соціально-культурні, статусні характеристики; вміння поводитись адекватно до ситуації і використовувати її специфіку для досягнення власних комунікативних цілей; вміння впливати на співрозмовника так, щоб схилити його на свій бік, переконати в силі своїх аргументів; здатність правильно оцінити співрозмовника як особистість, як потенційного конкурента чи партнера і вибрати власну комунікативну стратегію залежно від цієї оцінки; здатність викликати у співрозмовника позитивне сприйняття власної особистості [4,с.75].

Формування комунікативної компетенції учителів відбуватиметься ефективно, якщо у практиці педагогічних закладів будуть забезпечені такі педагогічні умови:

✓ створення освітнього комунікативного середовища на засадах особистісно орієнтованого та розвивального навчання, що передбачає орієнтацію форм, методів, засобів, характеру взаємодії учасників освітнього процесу на особистість під час професійної підготовки, спрямованої на розвиток досвіду спілкування учителів;

✓ реалізація міжпредметних зв'язків циклів психолого-педагогічних, фундаментальних і професійно орієнтованих дисциплін;

✓ організація системного використання педагогічної діагностики у освітньому процесі, що забезпечує взаємодію вчителя та учнів і дозволяє отримувати інформацію про хід професійної підготовки, досягнення та труднощі в оволодінні професійними знаннями, вміннями, навичками й особистісними якостями.

На вміння спілкуватися впливають такі параметри особистості: особливості мислення, добре володіння мовленням, емпатія й спонтанність сприйняття, певні соціальні настанови (наприклад, інтерес до самого процесу спілкування, а не лише до його результату), комунікативні вміння - вміння орієнтуватися в часі серед партнерів, у стосунках, у ситуаціях .

Висновки. Комунікативні знання, уміння та навички відіграють найважливішу роль у професійній педагогічній діяльності викладача. Складові комунікативної компетентності становлять комунікативний потенціал особистості, який визначає успішність її спілкування в різних сферах життєдіяльності. При цьому все більшої актуальності набуває завдання удосконалення процесу формування комунікативних знань, умінь та навичок, що є невід'ємним компонентом повноцінної професійної підготовки та передумовою продуктивної діяльності фахівців в галузі освіти.

Список використаних джерел:

1. Бутенко Н. Ю. Комунікативні процеси у навчанні: Підручник. Київ: КНЕУ, 2004. С.384 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Вид. 2-е, доп. і випр. Рівне: Волинські береги, 2011. 552 с.
3. Когут І. В. Формування професійно-комунікативної компетентності майбутнього вчителя: дис. Кандата пед.наук: 13.00.04. Полтава, 2015. 250 с.
4. Когут І. В. Зміст формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності в сучасних соціокультурних умовах. *Проблеми освіти: наук. зб. Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОН України.* Київ, 2013. Вип. № 77. Ч.2. С. 75–79.

Криворучко Оксана Вадимівна,

учитель початкових класів Слоутського навчально-виховного комплексу: загальноосвітня школа I-III ступенів, дошкільний навчальний заклад «Волошка» відділу освіти молоді та спорту Березівської сільської ради Сумської області

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розкрито поняття загальнокультурної компетентності, як однієї з ключових компетентностей, зазначено елементи загальнокультурної компетентності, які можуть бути сформовані у дітей молодшого шкільного віку та представлено питання використання ігрових технологій в практиці початкової школи для формування загальнокультурної компетентності.

Ключові слова: компетентнісний підхід, ключові компетентності, загальнокультурна компетентність, ігрові технології.

Постановка проблеми. Розвиток сучасної цивілізації та інформаційних технологій вимагають модернізації системи освіти, переосмислення освітнього простору, актуалізації змісту навчання, спрямованого на розвиток і саморозвиток компетентної особистості, яка вміє творчо розв'язувати проблеми, прагне змінити на краще власне життя й життя своєї країни.

Пріоритетним напрямом державної політики щодо розвитку освіти є компетентнісний підхід, що знайшов своє відображення у новому Державному стандарті початкової освіти. Вчені пояснюють увагу до компетентнісного підходу тим, що саме набуття життєво важливих компетенцій, зокрема загальнокультурної, може дати змогу людині орієнтуватись у сучасному світі, інформаційному просторі, зайняти гідне місце в суспільстві.

Аналіз досліджень і публікацій. Загальні аспекти ключових (життєвих) компетентностей досить ґрунтовно висвітлювалися в роботах Л.А. Гончаренко, А.В. Сущенко, Л.В. Узунової, О.Л. Шевнюк та ін.; процесам діалогу культур у освітній галузі присвячено праці Г.О. Балла, В.С. Біблера, В.О. Калініна. Вивченням проблем компетентнісного підходу займалися В.Байденко, О. Бермус, Н. Кузьміна, А. Хуторський та ін. Класифікації компетенцій та компетентностей, зокрема й ключових, розробляли Н. Бібік, О. Овчарук, О. Пошетун, О. Савченко та інші вітчизняні вчені. Окреслили окремі аспекти формування загальнокультурної компетентності В. Городяненко, О. Карнищев, Я. Кодлюк, Л. Сєрих, О. Штепа.

Метою статті є: акцентування уваги на формуванні загальнокультурної компетентності дітей молодшого шкільного віку шляхом використання ігрових технологій.

Виклад основного змісту. У процесі модернізації початкової освіти, запровадження в ній компетентнісного підходу відбувається перебудова освітнього процесу, здійснюється його спрямування на особистісний розвиток молодших школярів, формування в них основних компетентностей, передбачених Державним стандартом та навчальними програмами для школи. Ці обставини актуалізують проблему реалізації компетентнісного підходу в освіті. Реалізація вимог такого підходу передбачає формування у дітей ключових компетентностей, серед яких важливе місце посідає загальнокультурна компетентність.

Загальнокультурна компетентність – це здатність людини обирати шляхи і способи використання вільного часу, що культурно й духовно збагачують особистість; спроможність жити та взаємодіяти з іншими в умовах полікультурного суспільства, керувачись національними й загальнолюдськими духовними цінностями.

Загальнокультурна компетентність стосується сфери розвитку культури особистості та суспільства в усіх її аспектах, що передбачає оволодіння вітчизняною та світовою культурною спадщиною, формування культури міжособистісних відносин на основах принципів толерантності, плюралізму, що дозволяє особистості аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення національної, європейської та світової науки і культури, орієнтуватися в культурному та духовному контекстах сучасного українського суспільства, застосовувати засоби і технології інтеркультурної взаємодії; застосовувати навички мовлення та мовленнєві норми.

Загальнокультурна компетентність – це інтегративна здатність особистості. Вона зумовлена досвідом осягнення культурного простору. У її структурі можна виділити три компоненти: когнітивний, ціннісно-орієнтаційний, комунікативно-діяльнісний.

Розглянемо способи формування загальнокультурної компетенції. Когнітивний компонент загальнокультурної компетентності учня молодшого шкільного віку передбачає формування уявлень: – про особливості національної та загальнолюдської культури; – про необхідність толерантного ставлення до різноманітних культур; – про роль науки у житті людини та її вплив на світ; – про культуру взаємин людей в сім'ї, школі, на вулиці. Уявлення про особливості національної та загальнолюдської культури школярі отримують, знайомлячись з творчістю окремих діячів.

Ціннісно-орієнтаційний компонент визначає ставлення до норм і цінностей. Неоціненну роль у формуванні цього компонента загальнокультурної компетентності молодших школярів відіграють уроки етичного спрямування. Аналіз учнями позитивних і негативних вчинків персонажів, пошук відповіді на запитання: «Як би ти поступив у такій ситуації?», «Що б ти порадив героєві сюжету?»,

«Кому з персонажів ти співчуваєш?» і подібні, готують дітей до реалій життя, формують готовність знаходити вихід із складних життєвих ситуацій, формують життєвий оптимізм.

Комунікативно-діяльнісний компонент передбачає здатність людини конструктивно взаємодіяти в полікультурному просторі; застосовувати методи самовиховання; розробляти й реалізовувати стратегії поведінки. Залучення дітей до практичних ситуацій морального характеру, які базуються на власному досвіді школярів. Проведення рольових ігор етичного спрямування, ігри-драматизації мають важливу роль у розв'язанні зазначеної проблеми.

Видатний педагог В.О. Сухомлинський писав, що без гри не має і не може бути повноцінного розумового розвитку, порівнював гру з величезним світлим вікном, через яке в духовний світ дитини вливається цілющий потік уявлень, понять про навколишнє, з іскрою, яка запалює вогник допитливості. До того ж гра, є найприроднішою та найпривабливішою діяльністю для молодших школярів.

У початкових класах зміст предметів має великий потенціал у вирішенні завдань формування загальнокультурної компетентності молодшого школяра. Проте, варто пам'ятати, що це діти молодшого шкільного віку, то ж важливу роль у процесі формування загальнокультурної компетентності повинні відігравати ігрові технології.

Питання застосування ігрових технологій в процесі формування у молодших школярів загальнокультурної компетентності ще не знайшли належного висвітлення в науковій літературі.

Беззаперечним є те, що серед педагогічних технологій ігрові технології навчання займають чільне місце. Адже, ігрові технології – це практичний інструмент для навчання та формування особистості молодшого школяра. З моменту свого виникнення гра постає основною формою відтворення реальних життєвих ситуацій, сприяє розвитку здібностей, виробленню необхідних навичок, звичок, якостей. І. Дичківська визначає ігрові технології як «ігрову форму взаємодії педагога і дітей, що сприяє формуванню вмінь розв'язувати завдання на основі компетентного вибору альтернативних варіантів через реалізацію певного сюжету» [1, с. 74]. Гра сприяє внутрішній розкутості, без якої не може бути творчості. На основі ігрової діяльності у дитини формується низка психологічних новоутворень. Це передусім уява та символічна функція свідомості, що дозволяють дитині в своїх діях переносити властивості одних речей на інші. Задовольняючи свою природну, невсипучу потребу в діяльності, під час гри учні «добувають» в уяві все, що недоступне їм у навколишній дійсності. У захопленні вони не помічають, що навчаються, розвивають фантазію, формують соціальні навички. Разом із тим у дитини виникає осмислена орієнтація у власних переживаннях та їх узагальнення, на основі чого можуть бути сформовані навички їх культурного виявлення.

Тож, ігрові технології в початкових класах покликані створити умови для успішного оволодіння учнів знаннями, уміннями, навичками і досвідом для життя в суспільстві, а отже – загальнокультурними компетенціями.

З метою формування загальнокультурних компетенцій у молодших школярів засобами ігрових технологій можна використовувати на уроках української та англійської мови, літературного читання, природознавства, курсу «Я досліджую світ», музики, образотворчого мистецтва різні ігрові технології: «Шість цеглинок», «Гаряче місце», «Знайди того, хто...», «Снігова куля», «Повільний рух», «Юні письменники», «Чарівне продовження», «Фантастичні гіпотези», «Мікрофон», «Броунівський рух», розігрування діалогів за ролями, розповідь від імені героя твору, переказ твору від імені різних героїв та предметів тощо.

Якщо під час освітнього процесу знаходиться місце гри, то в колективі панує гарний настрій, а це теж є запорукою продуктивної роботи. Гра дозволяє залучати на уроці гумор, фантазію, творчість, а найголовніше – вчить дітей бути добрими, справедливими, толерантними. У грі розкривається перед дітьми світ знань, розвиваються творчі здібності особистості. Використання ігрових засобів навчання – це свідчення домінування тенденції переходу від інформативних до

активних форм і методів навчання з включенням елементів проблемності, дослідницького пошуку, використання резервів самостійної роботи учнів, створення умов для творчості.

Висновки. Отже, застосування ігрових технологій в початковій школі є дієвим засобом формування системи знань, умінь, навичок, соціального досвіду та якостей особистості, що в сукупності утворюють мовленнєві, комунікативні та культурні компетенції загальнокультурної компетентності молодших школярів.

Список використаних джерел:

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
2. Гра по-новому, навчання по-іншому. Метод. посібн. / Упоряд. О.Рома. The LEGO Foundation, 2018.
3. Крутенко О. В. Формування ключових компетентностей учнів загальноосвітнього навчального закладу відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів загальнокультурної компетентності: наук.- метод. посіб. Черкаси: ЧОІПОПП, 2014. 68 с.
4. Нова українська школа: poradnik vchitelja / Під заг. ред. Бібік Н.М.-К.:ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори у 5 томах. Том 3. -Київ: Вид. «Радянська школа»,1977.

Крот Галина Вікторівна,

старший викладач кафедри теорії і методики змісту освіти
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ ЧЕРЕЗ ВПРОВАДЖЕННЯ ГРИ НА УРОЦІ

У статті розглянуто впровадження в навчально-виховний процес активних методів навчання, серед яких провідну роль відіграють навчальні ігри та ігрові технології. Розкрито вимоги щодо організації ігор.

Ключові слова: учні, особистісний потенціал, ігри, активні методи навчання.

Розвиток здібностей дитини складний процес, що протікає іманентно, з середини, без наявності внутрішніх передумов для цього та зовнішнього впливу педагогів. Але цей процес можна прискорити в ході навчання та виховання дитини. Розвиток здібностей дитини має бути повноправним компонентом навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи, бо головною ідеєю відродження нашого суспільства є розкриття його творчого потенціалу і вихід на новий, вищий щабель економічного і соціального розвитку. Втілення цієї ідеї в життя значною мірою залежить від організації педагогічного процесу у школі.

Звичайно, досягти цієї мети шляхом використання лише традиційних форм та методів організації навчальної діяльності неможливо. Вирішенню цієї проблеми значною мірою сприяє впровадження в навчально-виховний процес активних методів навчання, серед яких провідну роль відіграють навчальні ігри та ігрові технології, які дають учням змогу формувати знання шляхом інтенсивної самостійної пізнавальної діяльності й, разом із тим, сприяють розвитку індивідуальних творчих здібностей.

Гра є найбільшою природною формою взаємодії між людьми. Вона є невід'ємним атрибутом розвитку особистості на всіх етапах життєдіяльності. Саме в грі особистість розвивається вільно, стрімко і гармонійно. Гра створює невимушену атмосферу співтворчості, безпеки і довіри, формує механізми співробітництва з партнером і змагання із суперником, допомагає її учасникам зрозуміти себе і виробити адекватні способи поведінки. Гра використовується для зняття психологічних стресів і бар'єрів, для відпочинку і розрядки, для навчання і виховання.

На основі ігрової діяльності в дитини формується ряд психологічних новоутворень. Це уява і символічна функція свідомості, які дозволяють дитині здійснювати у своїх діях перенос якостей

одних предметів на інші. На цій основі в дитині формується орієнтація на загальний сенс і характер людських стосунків. Дитина виділяє особливу роль цих відносин, яка надає відповідне значення тому чи іншому вчинку або дії окремої людини. Разом із цим, дитина починає орієнтуватися у власних переживаннях, узагальнювати їх. [3 с.45]

На цій основі можуть бути сформовані навички її культурного вираження, що дозволяє дитині ефективно діяти, як самостійно, так і в колективі.

Значна кількість досліджень, пов'язаних із розробкою, організацією та проведенням навчальних ігор та впровадженням ігрових технологій, свідчить про великі можливості такого виду навчання та підвищення ефективності навчально-виховного процесу в загальноосвітньому закладі.

Сучасний педагог має бути готовим до організації різних видів діяльності учнів, оскільки життєвий шлях особистості тісно переплітається з діяльністю. Діяльність – це активність людини, спрямована на досягнення свідомо визначених цілей, пов'язаних із задоволенням потреб та інтересів. Діяльність формує і змінює її саму, її волю, характер, здібності. Психологія та педагогіка обґрунтовують три основних види діяльності – ігрову, навчальну, трудову, які характеризуються гармонійним взаємодоповненням, взаємопроникненням та взаємоіснуванням. [3 с. 58]

На думку педагогів (О. Булигіної, Г. Селевко), використання ігрових технологій на уроках у загальноосвітній школі відповідає самим природним потребам дитини, адже саме за своєю природою гра – це найвластивіша форма життєдіяльності дітей.

Аналіз досліджень дозволив визначити ігрову технологію навчання як систему взаємопов'язаних елементів, які представляють собою комплекс вибіркового використання складових, де взаємодія та взаємовідносини набувають характеру взаємодії компонентів, спрямованих на досягнення запланованого дидактичного результату. [1 с. 9, 2 с. 23]

Г. Селевко підтверджує, що у шкільному віці «ігрова технологія будується як цілісне утворення, що охоплює окрему частину навчального процесу і об'єднане загальним змістом, сюжетом, персонажем». У неї послідовно включаються ігри та вправи, що формують вміння виділяти основні, характерні ознаки предметів, порівнювати, співставляти їх; групи ігор на узагальнення предметів за визначеними ознаками; групи ігор, у процесі яких в учнів розвивається просторове уявлення; групи ігор, що виховують уміння володіти собою, швидкість реакції на слово Г. Селевко наголошує, що розробка ігрових технологій з окремих ігор та елементів - завдання кожного вчителя [2 с.27]

Упровадження ігрових технологій дозволяє розкрити особистісний потенціал учнів: кожний учасник може продіагностувати свої власні можливості окремо і у спільній діяльності з іншими учасниками. «Учні стають творцями не тільки ігрових ситуацій, але й «творцями» власної особистості [1, с. 18].

На думку Д. Чернілевського, гра може розглядатися і як технологія групової психотерапії, тому що на учасника гри здійснює ефективний вплив атмосфера групи, групового співробітництва і підтримки. Він вчиться переборювати психологічні бар'єри у спілкуванні з різними людьми, удосконалювати якості своєї особистості: усувати ті з них, які заважають ефективному виконанню функцій особистості, наприклад замкнутість, нестриманість тощо. Вчитель повинен допомогти учневі стати у грі тим, ким він може стати, показати йому його найкращі риси характеру, що можуть розкритися в динаміці спілкування [4, с. 184].

О. Булигіна навчальну технологію трактує як «цілісний алгоритм організації ефективного засвоєння знань, умінь і навичок, що характеризується оптимальною комбінацією основних навчальних компонентів (зміст, прийоми і методи, форми і засоби) із урахуванням вимог наукової організації праці, збереження і зміцнення здоров'я суб'єктів навчання: вона забезпечує досягнення запланованих навчально-виховних результатів» [1, с. 12]. Відповідно, ігрові технології орієнтують освітню практику на розповсюдження різноманітних форм безпосереднього, а не

формалізованого, спілкування учнів між собою та вчителем у навчально-виховному процесі. Відтак серед сучасних педагогічних технологій перевагу віддає тим, що тією чи іншою мірою містять у собі ігрові елементи навчання.

Ігрова технологія як показує практика може перерости власні рамки, піднятися у своєму статусі, стати методикою, якщо задачі, які вона вирішує, виявляються визначальними для сфери її діяльності. Технологія ігрової діяльності, становить відповідну послідовність дій, операцій щодо вибору, розробки, підготовки ігор, включення дітей в ігрову діяльність, здійснення власне гри, підведення підсумків [3 с. 12-16].

Ігрова технологія значно відрізняється від інших технологій тим, що дозволяє учневі бути особисто долученим до функціонування системи, що вивчається, дає можливість прожити деякий час у близьких до реальності умовах.

Характерною особливістю уроку з елементами гри або самої гри є її включення в його конструкцію як одного зі структурних елементів.

Існують певні вимоги до організації ігор:

1. Гра – форма діяльності учнів, у якій усвідомлюється навколишній світ, відкривається простір для особистої активності і творчості.

2. Гра має бути побудована з урахуванням інтересів учасників, вони повинні отримувати задоволення від гри.

3. Обов'язковий елемент змагання між учасниками гри.

Вимоги до підбору ігор наступні: 1. Ігри повинні відповідати певним навчально-виховним завданням, програмним вимогам до знань, умінь, навичкам, вимогам стандарту. 2. Ігри повинні відповідати матеріалу, що вивчається і будуватися з урахуванням підготовленості учнів і їх психологічних особливостей. 3. Ігри повинні базуватися на певному дидактичному матеріалі та методиці його застосування. [3 с. 22]

При використанні ігрових технологій на уроках необхідне дотримання наступних умов: 1) відповідність гри навчальній, виховній та розвивальній меті уроку; 2) доступність для учнів певного віку; 3) помірність у використанні ігор на уроках.

Ігрові технології займають важливе місце в навчально-виховному процесі, оскільки не лише сприяють вихованню пізнавальних інтересів та активізації діяльності учнів, але і виконують ряд інших функцій: правильно організована з врахуванням специфіки матеріалу гра тренує пам'ять, допомагає учням сформувати вміння і навички; гра стимулює розумову діяльність учнів, розвиває увагу й пізнавальний інтерес до предмету; гра – один з прийомів подолання пасивності учнів; у складі команди кожен учень несе відповідальність за весь колектив, кожен зацікавлений у кращому результаті своєї команди, кожен прагне найшвидше й успішніше впоратись із завданням (таким чином, змагання сприяє посиленню працездатності учнів).

Особливого значення ігрові технології набувають на уроках трудового навчання, оскільки, гра на уроці сприяє розвитку творчих здібностей учнів, розвиває естетичний смак, формує вміння та навички, дозволяє закріпити на практиці здобуті знання.

На уроках трудового навчання гра дозволяє навчатися з цікавістю, а від можливості вибору ігор цей інтерес тільки зростає. Гра, що проводиться за схемою учень ↔ учитель ↔ учень, дозволяє учням самостійно обирати свій шлях розвитку, можливо, роблячи це несвідомо, інтуїтивно, а вчитель виконує роль каталізатора. Його вміння і знання допомагають учням розвиватися швидше.

До ігрових форм належать рольові, імітаційні, ділові та інші ігри. У кожній із цих ігор учні виступають у різних ролях. Ігрові форми відрізняються тим, що процес навчання максимально наближений до практичної діяльності. Погодившись із характером та інтересами своєї ролі, учні повинні ухвалювати практичні рішення. Найчастіше їм доводиться грати свою роль у конфліктній ситуації, передбаченої змістом гри. Рішення в багатьох іграх приймаються колективно, що

розвиває мислення учнів, їх комунікативні здібності. У процесі гри виникає певний емоційний настрій, що активізує навчальний процес.

Навчальні ігри застосовуються для розвитку вмінь використовувати одержані знання з практики. Це складна форма навчальної діяльності, що вимагає великої підготовки і чималих витрат часу.

Основні особливості навчальних ігор на уроках трудового навчання: моделювання певних видів практичної діяльності; моделювання умов, в яких протікає діяльність; наявність ролей, їх розподіл між учасниками гри; відмінність рольових цілей учасників гри; взаємодія учасників, які виконують ті або інші ролі; наявність загальної мети у всього ігрового колективу; групове або індивідуальне оцінювання діяльності учасників гри.

Процес гри дозволяє формувати якості активного учасника ігрового процесу, вчитися знаходити і ухвалювати рішення; розвивати здібності, які можуть бути виявлені в інших умовах і ситуаціях; вчитися змагальності, неординарності поведінки, вмінню адаптуватися в умовах, що змінюються, заданих грою; вчитися умінню спілкуватися, встановленню контактів; одержувати задоволення від спілкування з партнерами, вчитися створювати особливе емоційне середовище, привабливе для учнів [5].

Ігрові форми проведення занять можна використовувати як протягом всього уроку, так і під час різних його етапів.

Для повноцінного розвитку особистості необхідно використовувати інтелектуальні, творчі, індивідуальні й колективні ігри. Процес розвитку творчих здібностей учнів вимагає застосування комплексу ігор, який складається з взаємопов'язаних елементів, що утворюють цілісність і єдність. При цьому виходять із таких положень: комплекс ігор повинен поєднувати різні їх види; ігри треба використовувати в порядку їх ускладнення (збільшення навчально-пізнавальних завдань, поступова заміна репродуктивних частково-пошуковими, пошуковими і творчими); при розробці комплексу ігор слід враховувати специфіку предмету та його окремих розділів і тем; слід органічно поєднувати традиційні методи навчання і використання комплексу навчальних ігор [3 с.102].

Урок гра це нетрадиційний урок. А нетрадиційний (нестандартний) урок – це імпровізоване навчальне заняття, що добре продумане але не має традиційної структури, тому до проведення таких уроків слід ретельно готуватися.

Підготовка і проведення уроків із трудового навчання в ігровій формі складається з чотирьох етапів:

- I. Задум.
- II. Організація.
- III. Проведення.
- IV. Аналіз.

I етап. Задум. Це найскладніший і найвідповідальніший етап. Він містить такі складові: визначення часових норм; визначення теми уроку; визначення типу уроку; вибір класу; вибір нетрадиційної форми проведення уроку; вибір форм навчальної роботи.

Визначення часових норм. На цьому етапі слід визначити час проведення уроку та його підготовки.

По-перше, чи буде це тільки певний етап уроку, окремий урок (45 хвилин), спарений (1,5 години). Або, можливо, це буде серія уроків, проведених протягом декількох днів (тижнів).

По-друге, час підготовки може займати від декількох днів до місяця. Це залежить від: обраної форми; мети уроку; змілового розподілу обов'язків між учителем і учнями.

Визначення теми уроку. Тема уроку обирається відповідно календарно-тематичного планування на навчальний рік, або планування гурткової роботи чи тижня технічної творчості. Проте, спершу необхідно визначити, чи вигідно витратити досить багато сил і часу на підготовку уроку з теми, що має прикладний характер.

Визначення типу уроку. Вибір учителя необмежений. Ігрові форми проведення уроку, на нашу думку, можна пристосувати до всіх типів уроку.

Вибір класу. Вибір класу, в якому буде проведений урок, визначається його здібностями: профілем, рівнем знань, працездатністю, організованістю тощо.

Вибір форми проведення уроку. Вибір форми проведення уроку залежить від декількох чинників, основними з яких є: специфіка предмету; класу; характеристика теми (матеріалу); вікові особливості учнів; кінцевий результат підведення підсумків творчого проекту. Учителю трудового навчання доцільно спочатку визначити тему і тип уроку, обрати клас, а потім, спираючись на перераховані чинники, обрати конкретну форму проведення уроку.

Вибір форм організації навчальної роботи. При виборі форм організації навчальної роботи на уроці слід враховувати два головні чинники: особливості і можливості вказаної форми уроку; характеристики класу; форми організації навчальної роботи – індивідуальна, колективна, фронтальна.

На багатьох уроках доцільно використовувати активні форми роботи – зокрема, групову і рольову.

Вони мають певні переваги перед індивідуальною і фронтальною формами і вирішують не лише навчальні, але і виховні завдання уроку.

II етап. Організація. Цей етап в підготовці уроку передбачає: розподіл обов'язків (між вчителем і учнями); написання сценарію уроку (зі вказівкою конкретних цілей); добір завдань і критеріїв їх оцінки, методів уроку й засобів навчання; розроблення критеріїв оцінювання діяльності учнів [3 с.107].

Розподіл обов'язків. У розробленні і підготовці уроку можуть брати участь: учитель (група вчителів) – який(і) пише сценарій уроку, збирає завдання, критерії оцінювання знань і діяльності учнів, розподіляє ролі між учнями тощо; учитель і група учнів учитель і клас – у цьому випадку до уроку готується весь клас: заздалегідь оголошується тема уроку, розподіляються ролі й завдання між учнями; підготовка може бути як індивідуальною, так і груповою, залежно від того, яку форму навчальної роботи передбачає майбутній урок.

Учитель виступає на цьому етапі в ролі консультанта для учнів і займається організацією уроку. Розроблення сценарію уроку. Продумування сценарію, мабуть, є найвідповідальнішим і найважчим етапом при підготовці уроку. Його можуть писати: вчитель (група вчителів); учитель спільно з групою учнів. Можливо, основну роботу зі створення сценарію буде покладено на найбільш активних, творчо мислячих, талановитих учнів. Сценарій повинен відображати наступні моменти: детальний план уроку (із вказівкою мети уроку); інструкції щодо проведення кожного етапу уроку; список ролей учасників (ролі відразу розподіляються між учнями) і реквізиту; добір питань, вправ, завдань із рішеннями, критерії їх оцінювання; критерії оцінювання діяльності учнів; питання для аналізу уроку [3 с. 111].

Підбір завдань. Підбір завдань для уроку (якщо обрана форма уроку передбачає їх виконання) може здійснювати вчитель постійно або спільно з учнями (наприклад, коли вони готують завдання один для одного).

Необхідно встановити вимоги до практичних і творчих завдань:

1. Завдання мають бути цікавими (за формою, змістом, сюжетом тощо; за способом рішення або несподіваним результатом); вони повинні розвивати логіку, кмітливість, образне мислення тощо.

2. Завдання повинні відрізнятися рівнем складності та мати відповіді на них.

3. Завдання слід добирати цікаві, навчальні, з практичною значущістю і наочним змістом.

4. Завдання мають бути сформульовані так, щоб їх виконання було неможливим без якісного знання теоретичного матеріалу.

5. При повторенні коли є можливість істотно урізноманітнити список завдань, корисно давати таким учням завдання: «знайди помилку» або завдання, що провокують помилку.

6. Завдання мають бути безпосередньо пов'язані з вивченою темою, сприяти засвоєнню, закріпленню, вдосконаленню отриманих умінь і навичок.

7. Вирішення завдань мають бути простими, доступними і легко виконуваними основною масою учнів.

8. Об'єм завдань, рівень їх складності, кількість завдань для кожного рівня (або групи) – все це залежить від часу проведення уроку, характеристик і часу (наприклад, темпу роботи), індивідуальних особливостей учнів та інших чинників [3 с.120].

Критерії оцінки роботи учнів розробляються вчителем (можливо, разом із учнями) заздалегідь і оголошуються до або на початку уроку. Оцінюватися можуть усі учні або лише деякі з них (це залежить від активності на уроці, мети уроку, специфіки обраної форми).

Критерії оцінювання можуть бути різними при різних видах роботи, формах навчальної роботи.

Групова робота оцінюється по-різному: може оцінюватися кожен член групи, робота всієї групи (учні отримують однакові оцінки), або ж на групу виділяється певне число «12», «9», «6», і учні самі «розподіляють» їх між собою (обговорення в групах).

Підсумкова оцінка зазвичай складається з оцінки за роботу на підготовчому етапі (якщо така проводилася) й оцінки, «отриманої» безпосередньо на уроці.

Виставляють оцінку: вчитель; учитель і капітан (при груповій роботі); учні (при індивідуальній формі роботи, коли учні аналізують виступи однокласників; або при груповій роботі - після обговорення роботи кожного члена групи).

IV. Аналіз. Завершальним етапом проведення уроку є його аналіз. Аналіз – це відповіді на питання: що вийшло, а що ні; у чому причини невдач; оцінка всієї виконаної роботи; погляд «назад», що допомагає робити висновки на майбутнє.

Необхідно звернути увагу на наступні важливі моменти: проводити аналіз уроку можна в різних формах: усне – «сонечко», тобто коли учні сідають колом і по черзі висловлюють свої враження, побажання, зауваження тощо; усно – вибірково (наприклад, один із членів групи висловлює думку групи про урок); письмово – (наприклад, у формі анкетування). Аналіз уроку можна проводити відразу після уроку («по гарячим слідам»), Аналіз уроку повинен відбуватися як на рівні класу, так і на педагогічному рівні (з цією метою на урок можуть бути запрошені інші вчителі) [3 с.138].

Таким чином, можна зробити висновок, що технологія ігрової діяльності – це система, що контролюється, оскільки процедура гри готується і коригується вчителем. Гра в навчанні – це спосіб зробити серйозну роботу цікавою, а зовсім не звільнити учня від неї. Гра розвиває психологічну гнучкість, розкутість, комунікабельність, емоційно-вольовий вплив. Ігрові методи мають вагомий вплив на розвиток особистості, а саме: розвивається, посилюється працездатність, почуття відповідальності, а також формується пізнавальний інтерес учнів до їхніх життєвих компетенцій, що сприяє вихованню цілісної, творчої особистості.

Список використаних джерел:

1. Булигіна О. Д. Ігрові технології: шляхи забезпечення умов для інтелектуального, соціального, морального розвитку молодших школярів. *Початкове навчання та виховання*. 2009. № 19-21. С. 2–21.

2. Селевко Г. Игровые технологии. *Школьные технологии*. 2006. №4. С. 23–33

3. Слюсаренко Н. В. Розвиток творчих здібностей учнів 5-9 класів на уроках обслуговуючої праці засобами ігрової діяльності: навч. метод. посіб. Херсон: Айлант, 2002. С. 148.

4. Чернілевський Д. В. Педагогіка вищої школи: підручник для студентів ВНЗ, 2-ге вид., перероб. і допов. Вінниця: АМСКП, 2010. 467с.

5. Технології навчання в початковій школі. Технологія навчальної гри. [URL:http://perezvin.at.ua/load/metodichna_skarbnichka](http://perezvin.at.ua/load/metodichna_skarbnichka)

Кудрявська Яна Анатоліївна,

вихователь Сумського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 16 «Сонечко»

м. Суми Сумської області

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглянуто основні умови формування основ сенсорно-пізнавальної компетенції дітей дошкільного віку. Виокремлено цілі та завдання, що стоять перед працівниками закладу дошкільної освіти під час практичної реалізації еталонів сенсорно-пізнавальної компетенції.

Ключові слова: компетентність, заклад дошкільної освіти, працівник закладу позашкільної освіти, сенсорно-пізнавальна компетентність, професійна компетентність вихователя.

Базовий компонент дошкільної освіти спрямовує зусилля батьків, педагогів, практичних психологів на розвиток творчого потенціалу дитини, що має свої особливості в дошкільному дитинстві, на своєчасне підтримання досягнень індивідуальної своєрідності неповторного життєвого шляху дитини, забезпечення психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини у дошкільні роки [1, с.3].

Результатом освітньої роботи дошкільного навчального закладу є компетентності дитини, що проявляються в різних видах діяльності. Дитину можна вважати компетентною, коли вона обізнана, розуміє, вміє, усвідомлює, здатна, дотримується, застосовує, виявляє ставлення, оцінює. Якісний розвиток усіх психологічних досягнень дитини, який характеризують комплексним визначенням «дошкільна зрілість», передбачає здатність дитини проявляти особистісну активність у всіх специфічно дитячих видах діяльності – ігровій, пізнавальній, художньо-образній (малювання, ліплення, аплікація, конструювання, спів, слухання музики, хореографічні рухи, танці, інсценізація) як на репродуктивному (за зразком), так і на творчому рівнях.

Компетентність дошкільників у розумовій діяльності засвідчується їх здатністю:

- розмірковувати;
- аналізувати;
- порівнювати;
- узагальнювати;
- обчислювати;
- класифікувати;
- упорядковувати висловлювання;
- висувати елементарні гіпотези.

Основою цих здатностей є набутий особистий сенсорний досвід дитини. Саме тому найбільшою за обсягом складовою змісту освітньої лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» є «Сенсорні еталони».

Освітня лінія «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» Базового компонента дошкільної освіти передбачає сформованість доступних для дітей дошкільного віку уявлень, еталонів, що відображають ознаки, властивості та відношення предметів і об'єктів навколишнього світу.

Показником сформованості цих уявлень є здатність дитини застосовувати набуті знання у практичній діяльності (ігровій, трудовій, сенсорно-пізнавальній, математичній тощо), оволодіння способами пізнання дійсності, розвиток у дитини наочно-дійового, наочно-образного, словесно-логічного мислення[1, с.10-11].

Відповідно до засад Базового компонента дошкільної освіти при реалізації його змісту педагогам слід керуватися певними вимогами. Зокрема, вони мають:

- ставитися до дитини не з позиції над нею, а з позиції поряд і разом з дитиною. Діти й дорослі є партнерами в життєтворчому процесі, рівноправними учасниками освітнього процесу;

- докорінно змінити свою позицію відносно сім'ї для побудови повноцінного освітнього процесу, бачити в ній свого основного соціального замовника, працювати для неї і співпрацювати з нею, оскільки родинне виховання має пріоритет над суспільним;

- усебічно підтримувати активність кожної дитини, створювати умови для пробудження і розвитку її творчих сил, здібностей, обдарованості.

З огляду на це кожна дитина сама є творцем власної картини світу, активною стороною, тобто суб'єктом освітнього процесу, а не його об'єктом. Варто завжди пам'ятати ідею самоцінності дошкільного віку, окреслену видатним вченим Олександром Запорожцем [3, с.44-46].

Сенсорне виховання дошкільників загальновідомо, що першоосновою пізнавального розвитку є сенсорний розвиток дітей. Для кожного віку виділяють завдання сенсорного виховання дітей, які відповідають рівню розвитку їхнього сприймання і разом з тим сприяють переходу до вищих рівнів.

Основним завданням сенсорного виховання дітей 3-4-х років є оволодіння загальноприйнятими еталонами як засобами пізнання реальних предметів. Дітей цього віку вправляють у називанні еталонних властивостей та у співвіднесенні їх із реальними предметами. Зазвичай діти засвоюють сенсорні еталони у процесі дидактичних ігор і вправ, спрямованих на ознайомлення з формою, кольором, величиною та іншими властивостями предметів та матеріалів.

Сенсорне виховання дітей 5-6-ти років передбачає формування у дошкільників перцептивних дій (перцепція (від лат. perceptio – сприймання, пізнання) – безпосереднє відображення предметів та явищ об'єктивної дійсності органами чуття; чуттєве сприймання зовнішніх предметів), спрямованих на розв'язання складних пізнавальних завдань, таких як:

- аналізування форми предметів за допомогою кількох різних зразків;
- визначення можливості переміщення предметів у просторі;
- оцінювання пропорцій предметів;
- виконання дій узагальнення, класифікації, порівняння і зіставлення.

Для забезпечення діяльнісного підходу вихователю слід реалізовувати завдання сенсорного виховання під час різних видів діяльності дітей. Адже необхідною умовою розумового розвитку дошкільників, зокрема формування в них елементарних математичних уявлень, є діяльнісний підхід, за якого діти активно пізнають світ у всіх видах діяльності – грі, праці, спілкуванні, навчанні, самостійній художній діяльності тощо.

Організуючи з дітьми всі ці види діяльності, педагог має:

- створити умови, що дадуть змогу кожній дитині набути багатого чуттєвого досвіду, що є привілеєм дошкільного дитинства;

- формувати вміння орієнтуватися в різних властивостях предметів та матеріалів навколишнього світу;

- розвивати спостережливість, пізнавальний інтерес до навколишнього світу, здатність емоційно відгукуватися на події і явища навколишньої дійсності;

- виховувати культуру сприймання.

З огляду на те що в освітній лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» стрижневою особистісною якістю розвитку є пізнавальна активність, вважаємо за потрібне сформулювати кілька важливих порад щодо активізації прагнення дитини до пізнання, зокрема:

- підтримуйте дитячу ініціативу;

- заохочуйте дітей до самостійних творчих пошуків;

- переорієнтуйте освітній процес з керівництва діяльністю дітей на взаємодію;

- забезпечуйте сприятливий психологічний клімат у колективі;

- використовуйте методи та прийоми, спрямовані на підвищення пізнавальної активності дошкільників.

Загальною умовою розвитку пізнавальної активності, а згодом здібностей і обдарованості є здоров'я і природна активність дітей. Увага, турбота, повага, любов до кожної дитини є тим ґрунтом, на якому в неї зростають віра у свої сили, інтерес до навколишнього життя, здатність дивуватися, захоплюватися, досліджувати, фантазувати, вигадувати, запитувати, шукати. Адже активність дітей, зокрема творча, формується за умови підтримки дорослими їхньої ініціативи. Численні ж заборони і негативні оцінки гальмують пізнавальну активність та розвиток творчих здібностей дошкільників [3, с. 49]. Самоповага й оптимістичний настрій кожної дитини, які виникають як результат позитивної оцінки дорослих, дають поштовх розвитку різнобічної активності дошкільників, що сприяє розвитку загальних і спеціальних здібностей. На це повинні зважати педагоги і батьки, організовуючи різні види діяльності дітей у дошкільному навчальному закладі й удома. Заохочення дитини до самостійних творчих пошуків.

Видатний психолог Іван Сеченов вважав, що шлях до розуму маленької дитини лежить через її серце. Щоб успішно навчати дитину, її треба любити і любити так, щоб дитина це ставлення відчувала і вірила у нього. У дослідженнях, які проводили під керівництвом відомого психолога М. Лісіної, було переконливо продемонстровано, що на всіх етапах дошкільного дитинства розумовий розвиток дітей залежить не лише від ділових якостей та професійної кваліфікації педагога, а й від його ставлення до вихованців, любові до них та віри у їхні сили та успіхи. Методи та прийоми, спрямовані на підвищення пізнавальної активності дошкільників Важливе значення, на нашу думку, має правильний добір методів і прийомів навчання дітей шостого – сьомого років життя, розроблення і використання різноманітного дидактичного матеріалу. Поєднання словесних, наочних і практичних методів дасть змогу у процесі засвоєння навчального матеріалу активізувати всі види чуттєвого сприймання й тим самим організувати навчання старших дошкільників без перевантаження, підтримуючи активний пізнавальний інтерес.

Такі прийоми не лише «оживляють» інтерес дітей до завдань, а й сприяють усвідомленню ними процесу розв'язання завдань, вчать дітей перевіряти, контролювати власні дії та результати, аналізувати та виправляти помилки. Ігрові моменти, дидактичні ігри та вправи дають змогу задіяти у пізнавальній діяльності різні види сприймання: зорові, слухові, дотикові, смакові. Їх використання та вміле чергування не лише підвищують інтерес дітей до спільної з педагогом діяльності, а й допомагають кожній дитині бути уважною упродовж всієї гри, сприяють підвищенню пізнавальної активності старших дошкільників.

Важливе значення для розвитку пізнавальної активності має формування у дітей елементарних математичних уявлень. Саме тому в освітній лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» ми визначили обсяг елементарних математичних уявлень, які мають бути сформовані у дітей. Результати роботи щодо формування у випускників дошкільного закладу елементарних математичних уявлень умовно можна поділити на дві складові:

- обстеження предметних фактів та явищ;
- сформованість системи логіко-пізнавальних дій.

Цим наголошується, що процес формування елементарних математичних уявлень відбувається на основі виконання дітьми певних дій із роздатковим матеріалом. А тому метою вихователя має бути не так озброєння дітей певною кількістю математичних знань про множини, величину, форму, просторові та часові відношення, як формування в них основних видів пізнавальних дій – практичних, сенсорних, мисленнєвих, за допомогою яких виділяються, усвідомлюються, узагальнюються елементарні математичні уявлення.

Робота щодо формування елементарних математичних уявлень здебільшого повинна бути цілеспрямованою і керованою. Педагог має системно планувати і послідовно проводити цю роботу фронтально з усією групою чи з обмеженою кількістю дітей залежно від мети й умов. Проте радимо розв'язувати математичні вправи з дітьми і поза заняттями відповідно до ситуацій повсякденного життя, що раптово виникають. Наголосимо, що за будь-яких умов формування в

дітей елементарних математичних уявлень і понять слід здійснювати систематично і послідовно, без перевантаження дітей. Результати освітньої роботи, які стануть надбанням кожної дитини, будуть свідчити про рівень її життєвої компетентності, здатності до життєвого успіху, повноцінної реалізації свого природного потенціалу та вказуватимуть на ступінь готовності дитини до подальшого систематичного навчання у школі.

Отже, можемо зробити висновок, що «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» передбачає сформованість доступних для дитини дошкільного віку уявлень, еталонів, що відображають ознаки, властивості та відношення предметів і об'єктів довколишнього світу.

Показником сформованості цих уявлень є здатність дитини застосовувати отримані знання у практичній діяльності (ігрова, трудова, сенсорно-пізнавальна, математична тощо), оволодіння способами пізнання дійсності, розвиток у неї наочно-дієвого, наочно-образного, словесно-логічного мислення.

Сенсорно-пізнавальна освітня лінія спрямована на інтеграцію змісту дошкільної освіти, формування у дітей пошуково-дослідницьких умінь, елементарних математичних уявлень, цілісної картини світу, компетентної поведінки в різних життєвих ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. кер. А.М. Богуш. Київ: Видавництво, 2012. 26 с.
2. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія (курс лекцій і практикум): навчальний посібник. Кам'янець-Подільський, ПП Буйницький О.А., 2006. 320 с.
3. Запорожец А.В., Венгер Л.А., Зинченко В.П., Рузская А.Г. Восприятие и действие / Под ред. А.В. Запорожца. Москва: Просвещение, 1967.
4. Коваленко О.В., Машовець М.А., Піроженко Т.О. Методичні аспекти реалізації освітньої лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі». *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013, № 2. (51). С. 4–9.

Лаврова Альона Валеріївна,

викладач мовних дисциплін

Торговельно-економічного коледжу

Київського національного торговельно-економічного університету

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ОДНА З КОМПЕТЕНЦІЙ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

У статті йдеться про доцільність вивчення основ Міжкультурної комунікації для їх застосування сучасними вчителями та викладачами у своїй професійній діяльності, висвітлені основні аспекти міжкультурної комунікації у міжнародному освітньому просторі.

Ключові слова: глобалізація, міжкультурна комунікація, толерантність, міжнародний освітній простір, аспекти міжкультурної комунікації, міжмовна омонімія.

Інтернет та соціальні мережі зробили наш світ мобільним і в умовах розгортання глобалізації сучасному педагогу важливо розуміти основи міжкультурної взаємодії для ефективного спілкування. Розвиток освіти неможливий без зв'язків з іншими державами. Багато європейських освітніх програм включають обмін студентами та викладачами між навчальними закладами різних країн. Така практика дозволяє зрозуміти ті помилки, яких припускаються в національному освітньому просторі, і допомагає розробити методику, що здатна його поліпшити.

Як відомо, процеси глобалізації охоплюють більшість сфер суспільного буття, проте неабиякого значення вони набувають в сфері надання освітніх послуг. У відповідь на виклики глобалізації та розгортання в освітній практиці споріднених із глобалізацією ринкових підходів, набувають значення процеси теоретичного обґрунтування модернізаційних процесів та активне впровадження теорії модернізації у освітню практику [3, с.15].

У зв'язку з стрімким розвитком академічної мобільності останнім часом з'являється все більше проблем, які стосуються міжнародного освітнього простору. І однією зі сходинок для вирішення цих проблем є *міжкультурна комунікація*.

Міжкультурна комунікація (МК) – наука, яка вивчає особливості вербального та невербального спілкування людей, що належать до різних національних та лінгвокультурних спільнот. Термін був уведений в науковий обіг Г. Трейгером та Е. Холлом у їх праці «Культура та комунікація. Модель аналізу» (1954 р.) [2, с.9].

В Україні, як і в інших країнах колишнього СРСР, здійснюють тільки перші кроки щодо утвердження МК як науки та навчальної дисципліни, що є наслідком радянських освітніх стереотипів. Серед сучасних вітчизняних дослідників доцільно згадати Манакіна В. М., Почепцова Г. Г., Мізіна К. І., Приходька А. М., Селіванову О. І., Слухай Н. В., Свириденка Д. Б. та ін.

При міжкультурній взаємодії чи не найважливішим є етичний аспект. Розуміння відмінностей між нормами поведінки, які для однієї країни сприймаються добре, а в іншій таку поведінку можуть не зрозуміти. Сюди входить поняття толерантності. В умовах інформаційного суспільства на освіту покладається відповідальна роль у формуванні особистості, здатної бути активним членом мультикультурного світового співтовариства, що має розвинений толерантний світогляд [3, с.15].

Кожен учитель, не важливо з якого предмету, не тільки навчає, а і виховує. Тому неприпустимим є нав'язування своїх релігійних чи інших особистих переконань учням. Але роль викладача в цьому і не має бути пасивною. Саме педагоги повинні виховувати в учнів терпимість та повагу до інших людей, які від них відрізняються; і при цьому навчати не боятися відрізнятись від інших.

Слід зазначити, що норми поведінки, які у кожній культурі можуть мати свою специфіку, в ідеалі не повинні суперечити особистим переконанням та індивідуальності людини. Але часто цього неможливо уникнути. Наприклад, у деяких культурах прямотинність – це хороша риса (наприклад, в латиноамериканських країнах), а в деяких така якість сприймається негативно (наприклад, у Великій Британії чи в Японії). Тому якщо представник більш стриманої культури потрапляє в кардинально інше середовище, то повинен бути готовим до ситуацій, які для нього можуть бути незручними, і терпимо ставитися до культури тієї держави, де він перебуває.

Наступним є лінгвістичний аспект, який передбачає вивчення мовних відмінностей, які можуть впливати на комунікацію між носіями різних мов. Безперечно, для міжкультурного спілкування обов'язково потрібно знати іноземну мову, аби співрозмовники могли розуміти одне одного. Але часто навіть знання іноземної мови не може вберегти від деяких підводних каменів. Серед них, наприклад, міжмовна омонімія. Міжмовні омоніми – це слова, близькі за звучанням у різних мовах, але які мають різне значення. Наприклад, в українській мові *ректор* - особа, яка очолює вищий навчальний заклад, а в англійській *rector* - священник, який відповідає за парафію в англійській церкві [1; 4].

Лінгвістичний аспект не обмежується виявленням семантичних особливостей слів різних мов. Він також охоплює зіставлення різних комунікативних ситуацій, способи членування світу мовними засобами, порівняння мовної поведінки представників різних культур [2, с.13].

Складним за своєю суттю є психологічний аспект МК. Часто й в одному культурному середовищі вчитель ненавмисне може образити чи навіть завдати психологічної травми учню своїм зауваженням або що. Ще складнішою є проблема міжкультурної психологічної взаємодії.

Розглянемо приклад: викладач з України приїхав за обміном в один з європейських начальних закладів і повинен був проводити практичне заняття. Він прийшов зі списком прізвищ студентів, відмітив присутніх, оголосив тему і питання практичного заняття, запитав щось і почав викликати до відповіді студентів зі списку. Студенти один за одним відмовлялися відповідати. Така поведінка сприймалася ними за вияв нечуваної некомпетентності з боку викладача. По-перше, справа в тому, що східні слов'яни відрізняються від інших слов'ян і більшості народів Західної

Європи схильністю до живого спілкування і здатністю легко вступати в контакт із незнайомцями. По-друге, сама методика проведення практичних занять в українських навчальних закладах та європейських поки що дуже різниться. На відмінну від вітчизняної вищої школи, де учнів викликають примусово відповідати, основним завданням викладача європейських навчальних закладів є спонукати учня самому виявити бажання відповідати; або питання сформовані як проблеми, які вирішує вся аудиторія разом з викладачем. Таким чином, відбувається уникнення психологічного тиску на учнів і навчання відбувається невимушено.

Професійно-прикладний аспект МК охоплює всі сфери застосування знань із міжкультурної комунікації. Сучасні викладачі, які цікавляться новітніми освітніми тенденціями та мають активну професійну позицію, прагнуть до встановлення міжнародних професійних зв'язків і знання принципів МК може бути гарним інструментом для досягнення цих цілей.

Найкраще різницю між культурами можна побачити в полікультурному середовищі: на міжнародних конференціях, семінарах, в літніх школах та в інших освітніх програмах та заходах, які запрошують до участі представників освітнього простору різних країн. Міжнародний освітній простір включає спілкування і на онлайн рівні. Це й освітні платформи для навчання онлайн, і різні педагогічні форуми, де можна обмінюватися досвідом, блоги тощо.

Для учнів важливо опанувати основи МК не лише для особистісної взаємодії з представниками інших країн, а й для своєї майбутньої професійної діяльності. Нині активно розвивається міжкультурний менеджмент, що ставить на меті навчити основ міжкультурної комунікації спеціалістів, які працюють у сфері міжнародного бізнесу чи полікультурних колективах.

Залежно від сфери застосування чи функціонування міжкультурних контактів виокремлюють й інші аспекти МК: соціально-комунікативний, національні особливості медіа-комунікацій, дитячого спілкування, молодіжних та інших культур і субкультур [2, с.16].

Отже, сучасний педагог має володіти основами Міжкультурної комунікації для власного професійного розвитку, розвитку державної освіти в цілому, а також для підготовки учнів до міжкультурної взаємодії у своїй навчальній та професійній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Академічний тлумачний словник української мови. [URL:http://sum.in.ua/](http://sum.in.ua/)
2. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2012. 288 с.
3. Свириденко Д. Б. Мультикультуралізм як основа міжособистісної комунікації у процесах академічної мобільності. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: науковий журнал*. Київ. №3. 2014. С.13–17.
4. Cambridge dictionary. [URL:https://dictionary.cambridge.org/dictionary/](https://dictionary.cambridge.org/dictionary/)

Латіфова Неллі Григорівна,

викладач-методист з фаху відділу «Образотворче, декоративно-прикладне мистецтво та реставрація» Сумського вищого училища мистецтв і культури ім. Д. С. Бортнянського

ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАФІКИ У ФОРМУВАННІ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

У статті висвітлено основні підходи до викладання основ комп'ютерної графіки студентам відділу «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», проаналізовано принципи, методи, засоби формування художньо-графічних умінь майбутніх педагогів, необхідність вивчення ними дисципліни «Основи комп'ютерної графіки».

Ключові слова: *образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація, комп'ютерна графіка, мистецькі дисципліни, заклад мистецької освіти, ключові компетентності.*

Одним із головних і визначальних документів про освіту є Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти. Він ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів, що реалізовані в освітніх галузях і відображені в результативних складових змісту базової та повної загальної середньої освіти [2].

Відповідно до стандарту учні мають володіти компетентностями, серед яких проектно-технологічна компетентність – здатність учнів застосовувати знання, уміння та особистий досвід у предметно-перетворювальній проектно-технологічній діяльності. Саме тому фундаментальним ядром сучасного навчання студентів є проектно-технологічна діяльність як універсальний спосіб пізнання і перетворення реальності: від ідеї до реалізації. В процесі цієї діяльності формується творче мислення майбутніх педагогів, їхня здатність розв'язувати завдання в різних сферах діяльності.

Основним завданням сучасної освіти є розвиток творчої особистості, розвиток специфічних для художнього процесу універсальних якостей: художньо-творчої уяви, асоціативно-творчого мислення, які в сучасному процесі навчання успішно втілюються засобами комп'ютерної графіки. Комп'ютерна графіка – це область інформатики, що займається проблемами отримання різних зображень (ілюстрацій, малюнків, схем, макетів, мультиплікації, креслень) на комп'ютері. Комп'ютерна графіка відносно новий, але дуже динамічно-прогресивний напрямок в науці. Робота з комп'ютерною графікою дуже цікава і захоплююча, оскільки надає багато можливостей для реалізації на персональному комп'ютері.

Для професійної роботи в комп'ютерній графіці художникам рекомендується вивчати: композицію, кольорознавство, формоутворення, малюнок і живопис. На будь-якому підприємстві, фірмі, компанії, час від часу виникає необхідність у розробці рекламних білбордів, сітілайтів, випуску рекламної листівки або буклету. Без комп'ютерної графіки не обходиться жодне сучасне програмне забезпечення. Необхідність широкого використання графічних програмних засобів стала особливо відчутною у зв'язку з розвитком Інтернету. У всіх галузях науки, техніки, медицини, комерційній та управлінській діяльності використовуються побудовані за допомогою комп'ютера схеми, графіки, діаграми, призначені для наочного зображення різноманітної інформації.

Аналіз теоретичних основ формування графічних умінь майбутніх художників дозволяє зробити висновок, що структурні компоненти поняття (комп'ютерна графіка) в психолого-педагогічній та методичній літературі, огляд графічних редакторів, стала причиною виникнення різноманітних трактувань творчої активності студентів. Більшість авторів розглядає її як цілісну якість особистості, яка проявляється у творчій діяльності, та складається з комплексу емоційних, інтелектуальних, вольових компонентів.

Творча активність студентів характеризується самостійністю, ініціативністю, креативністю, новизною результату, оригінальністю. Комп'ютерна графіка – це на сьогодні величезний світ різноманітних редакторів та пакетів, у якому кожен може знайти будь-які інструменти для втілення у життя найсміливіших своїх задумів, знаходити не стандартні способи їх вирішення, використовувати отримані раніше знання в нових ситуаціях, що обумовлює установку на самовдосконалення особистості при вирішенні творчих задач [4]. Формування художньо-графічних умінь майбутніх педагогів-художників в процесі вивчення дисципліни «Комп'ютерна графіка» базується на основі системного підходу, актуальності та потреб в спеціалістах. Реалізація такого підходу в підготовці молодшого спеціаліста вимагає вивчення: потреб ринку праці; соціально-економічних умов, які складаються в державі; стандартів освіти Європейської економічної системи та внутрішніх чинників розвитку навального закладу; зміцнення кадрового складу викладачів; – розвитку матеріально-технічної бази; інформаційно-методичного забезпечення навчально-виховного процесу тощо; новітніх технологій в образотворчому мистецтві [5].

Головною метою формування художньо-графічних умінь майбутніх художників є: – ознайомлення студентів із сучасним станом та перспективами розвитку комп'ютерного графічного

забезпечення, озброєння майбутніх фахівців знаннями методів застосування комп'ютерного графічного забезпечення в комп'ютерних системах та мережах у процесі створення ілюстрованої продукції прогресивних комп'ютерних інформаційних технологій, набуття студентами умінь та навичок використання технологій двовимірного та тривимірного графічного та геометричного моделювання, комп'ютерної поліграфії та Web-дизайну для розв'язування типових задач професійної діяльності фахівців із комп'ютерних систем та мереж.

Основні завдання вивчення художньо-графічних умінь студентів: – система загальних теоретичних знань, які в сукупності дають цілісне сприйняття сучасного стану комп'ютерної графіки як галузі знань (теоретичних основ, програмного та апаратного забезпечення, прогресивних технологій комп'ютерної графіки) та її практичних застосувань у комп'ютерних системах та мережах, з акцентуванням уваги на графічному та геометричному моделюванні, комп'ютерній поліграфії, Internet-технологіях та Web-дизайні; – уявлень про прогресивні тенденції розвитку комп'ютерної графіки; – практичних знань, умінь та навичок, які необхідні для володіння інструментальними засобами декількох із найрозповсюдженіших на практиці професійних графічних пакетів, призначених для створення та використання комп'ютерної графіки в комп'ютерних системах та мережах; - базових практичних знань, умінь та навичок створення складних статичних та анімованих (рухомих) комп'ютерних графічних 2D/3D-зображень та їх складних композицій (растрових малюнків та фотоколажів, векторних рисунків та точних креслень, реалістичних тривимірних сцен та інтерактивних відеороликів, мультимедійного та гіпермедійного ілюстраційного матеріалу), поліграфічної продукції в формі ілюстрованих PDF-документів, ілюстрованих Web-сторінок/Web-сайтів (інформаційно-довідкових, рекламно-інформаційних, рекламно-презентаційних тощо), призначених для наочної візуальної підтримки професійної діяльності фахівців із комп'ютерних систем та мереж. Комп'ютерна графіка є багатофункціональною складовою графічно- інформаційних технологій, найлегше сприймається та найшвидше обробляється (в інформаційному плані) й засвоюється людиною, повною мірою відповідає природним психологічним особливостям сприйняття людиною навколишнього середовища.

Формування компетентностей майбутнього вчителя образотворчого мистецтва обов'язково повинно ґрунтуватися на вивченні національної творчої спадщини, мистецьких традицій з органічним поєднанням цих знань через призму багатофункціональної складової графічно-інформаційних технологій. Збільшені вимоги до рівня підготовки випускників ВНЗ, з урахуванням сучасних концепцій і інноваційних технологій в різних сферах людського життя, збільшують роль здатності майбутніх фахівців до самоосвіти, самостійного отримання інформації. Крім того, професійне зростання фахівця безпосередньо залежить від його умінь самостійно мислити, оптимізувати свою діяльність, ухвалювати нетривіальні рішення, а навички такої роботи він отримує, навчаючись у вищих навчальних закладах.

Художня діяльність фахівця образотворчого мистецтва передбачає розвиток його творчих здібностей, формування художнього світогляду, самосвідомості, естетичного ставлення до дійсності та мистецтва, накопичення необхідного досвіду креативної діяльності. Художньо-стилістичне розмаїття, що стало чи не першою ознакою сучасного мистецтва, насамперед орієнтує молодих художників-дизайнерів до пошуку власного я. Тому особливо важливим у підготовці молодих фахівців з комп'ютерного дизайну бачиться формування їх національної самосвідомості, що передбачає усвідомлення людиною себе самої, як особистості. Фахова підготовка майбутніх художників повинна бути зорієнтована з одного боку на опанування загальних професійних вимог, світового мистецтва, а з іншого боку педагоги повинні постійно орієнтувати студентів до етно-національних традицій.

Комп'ютерна графіка в системі художньої освіти дозволяє оптимізувати освітній процес, успішно здійснювати міждисциплінарні зв'язки, розвивати абстрактне і логічне мислення.

Комп'ютерні технології розширюють спектр розвитку і застосування у творчій діяльності, дозволяють поглибити професійний кругозір майбутніх фахівців образотворчого мистецтва. Широкі технічні можливості комп'ютера відкривають принципово нові можливості для виконання графічних робіт та навчання графічним дисциплінам. Комп'ютер стає надійним інструментальним засобом при виконанні найрізноманітніших зображень, автоматизуючи та спрощуючи графічну діяльність людини. Так само комп'ютер створює принципово нові умови для навчання графічним дисциплінам, вносячи суттєві корективи у традиційні технології навчання.

Отже, постійне поліпшення методичного рівня є одним з важливих елементів підвищення ефективності процесу професійної підготовки майбутніх фахівців образотворчого мистецтва. Вибір найбільш адекватного для даних розумів комплексу методів професійної підготовки, засобів, форм і змісту, дозволить підготувати високопрофесійних, компетентних фахівців, здатних діяти в нових соціально-економічних умовах.

Список використаних джерел:

1. Башта О. Т., Джурик О. В., Макаров В. І. Комп'ютерна графіка: Навч. посібн. Київ: НАУ, 2001. 88 с.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL:<https://mon.gov.ua>
3. Коберник О. М. Компетентнісний підхід в технологічній освіті. *Проблеми трудової і професійної підготовки*: зб. наук. пр. Слов'янськ: СДПУ, 2008. Вип. 12. С. 9–16.
4. Мачача Т. С. Проектно-технологічна спрямованість змісту навчального предмета «Технології» в основній школі: Посібник. Київ: Либідь, 1991. 230 с.
5. Терещук Г. В. Компетентнісний підхід як фактор зближення освітніх систем. *Професійні компетенції та компетентності вчителя*: матер. рег. наук.-практ. семінару. Тернопіль: Вид-во «ТИПУ ім. В. Гнатюка», 2006. С. 7–9.

Логвиненко Наталія Миколаївна,

вчитель англійської мови Лебединської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1
Лебединської міської ради Сумської області

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ В СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ УМОВАХ

У статті розглянуто поняття компетентності особистості. Розкрито суть професійної компетентності вчителя з позиції сучасних вітчизняних та закордонних дослідників. Визначено компоненти професійної компетентності такі, як: знання, уміння, навички, особистісні цінності й ставлення до педагогічної діяльності. За результатами проведеного дослідження запропоновані власне приклади основних компонентів професійної компетентності вчителя.

Ключові слова. Компетентність, професійно-педагогічна компетентність, структурні компоненти професійної компетентності, знання, уміння, навички, ставлення до педагогічної діяльності, комунікативна компетентність.

Актуальність. В умовах інтеграції України у світовий освітній простір та постійного вдосконалення національної системи освіти значна увага науковців і педагогів-практиків приділяється проблемі формування професійної компетентності особистості. Актуальність дослідження обумовлена соціальною потребою суспільства у фахівцях, компетентних виконувати свої професійні обов'язки на високому науково-педагогічному рівні. Одним із основних напрямів реформування сучасної системи освіти в Україні вважаємо вдосконалення рівня професійної компетентності педагогів. Важливо зауважити, що в сучасних умовах реформування освіти радикально змінюється статус учителя, його освітні функції, відповідно зростають і вимоги до його професійної компетентності та рівня професіоналізму.

Саме від професійної компетентності вчителя залежить формування ключових компетентностей учнів, їх конкурентоздатності та спроможності увійти у світовий глобальний

простір, адже досягти цієї мети може лише вчитель з розвиненими творчими здібностями, високим рівнем інтелігентності, ерудованості, здібностей до безперервної освіти.

Мета статті полягає в дослідженні поняття професійно-педагогічна компетентність учителя в сучасних соціокультурних умовах.

Аналіз актуальних досліджень. Останнім часом питання професійної компетентності педагогічних працівників перебуває в центрі уваги дослідників. Значної уваги, на наш погляд, потребує соціально-гуманітарна компетентність учителя. Щоб дослідити це поняття, спочатку дамо визначення поняттю «компетентність».

Узагальнення досліджень, що проводяться в Україні, Західній Європі та інших державах з проблеми компетентностей, показує, що загальноприйнятого їх визначення немає. Визначення компетентностей відповідає досвіду країн, їх традиційним цінностям освіти, орієнтації на розуміння наукової картини світу, духовності, соціальної активності тощо. Так, у Німеччині до компетентностей відносять ключові кваліфікації; в Данії – базові навички; у Великій Британії – ключові навички.

Український педагог Н. Мойсеюк вважає, що компетентність – якість особистості, яка необхідна для якісної продуктивної діяльності в певній сфері [56 с. 639]. Автор наголошує, що до складу компетентності входять не абстрактні загальні та предметні вміння і навички, а конкретні життєві, які будуть необхідними людині будь-якого віку чи фаху. Компетентність як здатність (спроможність) кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу, визначена й у нормативних документах Міжнародного департаменту стандартів для навчання, досягнення та освіти (International Board of Standards for Training, Performance and Instruction (IBSTPI) [1, с. 144]. При цьому поняття компетентності передбачає наявність набору знань, навичок і ставлень, що дозволяють особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі.

Дослідниця І. Онищенко досить вдало, на нашу думку, обґрунтовує основні компоненти професійної компетентності вчителя, зокрема авторка виокремлює:

1) мотиваційний компонент – забезпечує позитивну мотивацію учителя до прояву і розвитку професійно-педагогічної компетентності, що виражається в інтересі до педагогічної діяльності, бажанні працювати, потребі у самоосвіті, саморозвитку;

2) змістовий компонент – охоплює такі елементи компетентності, як володіння науковими професійно-педагогічними знаннями (психолого-педагогічними, методичними, спеціальними, загальноосвітніми, управлінськими, інформаційно-технологічними), здатність педагогічно мислити на основі системи знань та досвіду пізнавальної діяльності;

3) операційно-діяльнісний компонент – охоплює фаховий досвід, творчі здібності, володіння педагогічними технологіями та педагогічним менеджментом, уміння практично вирішувати педагогічні завдання;

4) особистісний компонент – представлений такими особистісними та професійно важливими якостями особистості, як любов до дітей, доброта, альтруїзм, емпатійність, толерантність, комунікабельність, активність, самостійність, ініціативність, креативність, гнучкість мислення;

5) рефлексивний компонент – реалізується у рефлексивних уміннях особистості, що дозволяють ефективно та адекватно здійснювати рефлексивні процеси, реалізовувати рефлексивні здібності, забезпечувати процеси самопізнання, саморозвитку й самовдосконалення [7, с.98].

Науковець А. Вітченко дефініцію «професійна компетентність» педагога тлумачить як готовність до розв'язання освітньо-наукових завдань, а базою для цього являються ґрунтовні фахові та психолого-педагогічні знання, уміння, досвід, культура педагогічного спілкування, етики педагогічної діяльності [3].

Таким чином, аналіз психолого-педагогічних праць дозволяє стверджувати, що під професійною компетентністю педагога слід розуміти *таку пошукову діяльність учителя, коли на основі бази знань, умінь, навичок та усвідомленого розуміння своєї ролі в суспільстві, безперервного самовдосконалення й саморозвитку особистості він забезпечує оптимальний варіант організації навчально-виховного процесу.*

У структурі професійної компетентності педагога вважаємо за доцільне виокремлювати знання, уміння, навички, ставлення та моделі професійної поведінки.

Основні вміння:

✓ пошук, оброблення, оцінювання, засвоєння, інтеграція та застосування інформації та знань;

✓ оцінювання власних професійних досягнень;

✓ вирішення педагогічних проблем; продукування оригінальних, інноваційних ідей;

✓ доцільне та якісне впровадження сучасних освітніх технологій.

Щодо навичок, то нагадаємо, що навички – це вміння, доведені до рівня автоматизму. До них відносимо: планування, менеджмент та координація навчальної діяльності; збирання, аналізу, інтерпретації результатів і даних (внутрішнього й зовнішнього оцінювання) для професійних рішень і покращення навчання; реалізації диференційованого та індивідуального підходу до учнів; компетентнісного та діяльнісного підходів в організації навчального процесу; формування ключових, галузевих, предметних, міжпредметних компетентностей учнів; застосування нестандартних форм проведення уроку (навчальних занять); самоаналізу і професійного самовдосконалення; створення сприятливої емоційної атмосфери.

Звернемо особливу увагу на ставленнєвий складник професійної компетентності, а саме: готовність визнавати недоліки і труднощі; ентузіазм та педагогічний оптимізм; швидке реагування на проблемну ситуацію; сприйняття думки інших людей і вміння висловити свою думку конструктивно; гнучкість і креативність; мобільність, постійне навчання і розвиток власної професійної компетентності [4].

Розглядаючи поняття професійної соціальногуманітарної компетентності, варто приділити увагу комунікативній компетентності як основній складовій.

Професійно-педагогічна комунікативна компетентність учителя є актуальною для сьогодення. Переходячи до аналізу комунікативної компетентності, варто зауважити, що це поняття досліджується як в теоретичних, так і прикладних аспектах психолого-педагогічної науки, зокрема розглядається, як:

- складова комунікативної діяльності особистості, що вимагає наявності розвинутих комунікативних навичок та умінь;

- один із аспектів комунікативного ядра особистості, що проявляється при взаємодії з різними людьми і спільнотами, з якими індивід вступає в прями чи опосередковані контакти;

- компетентність у сфері соціального пізнання;

- складова соціально-психологічної компетентності;

- компетентність у спілкуванні з позицій історично та культурно обумовлених характеристик та ідейно-моральних категорій особистості, що проявляються у спілкуванні;

- комплекс знань, умінь та навичок, що набуваються впродовж життя і складають особистісний досвід;

- емпатійна властивість, як знання про способи орієнтації у різних ситуаціях та вільне володіння вербальними і невербальними засобами спілкування;

- складова комунікативного потенціалу особистості, під яким розуміють комплекс властивостей, що полегшує чи ускладнює процес взаємодії [5].

З огляду на опрацьовані педагогічні і психологічні джерела, поняття професійно-комунікативної компетентності вчителя пропонуємо трактувати як інтегративне особистісне

утворення, що виявляється у процесі педагогічної комунікації зі школярами, батьками та колегами; як здатність актуалізувати і застосовувати здобутий досвід комунікативної діяльності, а також індивідуально-психологічні якості особистості для досягнення цілей та завдань навчання і виховання

Ураховуючи досить велике різноманіття сучасних поглядів щодо ролі та значення формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності вчителя в сучасних соціокультурних умовах, можна здійснити його аналіз за напрямками:

- аксіологічним, який дозволяє окреслити цінності і професійні установки, на які орієнтується педагог у міжособистісному спілкуванні;
- особистісним, який дає можливість виявити особистісні риси вчителя, що забезпечують ефективність професійно-педагогічної комунікації;
- діяльнісним, який визначає обсяг знань педагога про культуру педагогічного спілкування і професійні комунікативні уміння, що дозволяють творчо реалізувати ці знання в педагогічній практиці.

Варто зауважити, що формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності здійснюється в конкретній соціокультурній ситуації і тому її зміст залежить від прийнятих у суспільстві культурних і моральних цінностей:

- зовнішніх передумов, зокрема соціокультурного оточення: особливостей етносу, національних традицій, соціокультурних особливостей та специфіки навчального закладу, специфіки і змісту педагогічної діяльності;
- внутрішніх передумов, тобто суб'єктивних чинників: віку, статі, педагогічних здібностей, індивідуально-психологічних особливостей, освіти, педагогічного досвіду вчителя [32].

Таким чином, можемо стверджувати, що формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності вчителя можна уявити як складний соціально-педагогічний феномен, що складається з декількох взаємопов'язаних компонентів (комунікативні настанови, знання, комунікативні вміння, що реалізуються при певних умовах і залежать від зовнішніх умов та внутрішніх чинників).

Запропоновані нами результати формування професійно-педагогічної компетентності вчителя в сучасних соціо-культурних умовах можуть стати предметом критичного аналізу для фахівців.

Список використаних джерел:

1. Foxon M. Training Manager Competencies: The standards (3rd Ed.), NY: ERIC Clearinghouse on Information and Technology, 2003. 177 p.
2. Волкова Н. П. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації: автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2006. 44 с.
3. Вітченко А. О. Компетентнісний підхід до підготовки викладача вищого військового навчального закладу. *Вісник Національного університету оборони України*. 2012. № 5 (30). С. 33–37.
4. Дмитренко К. А. Сутність професійно-педагогічної комунікації у педагогічній освіті. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp2012_7_4.
5. Когут І. В. Формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Полтава, 2015. 250 с.
6. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 5-е видання, доповнене і перероблене. Київ: [б. в.], 2007. 656 с.
7. Онищенко І. Модель формування фахової компетентності майбутнього вчителя початкових класів. *Навчання і виховання обдарованої особистості: теорія та практика*. 2012. № 8. С.94–10.

Лохоня Любов Миколаївна,
учитель вищої категорії
Великочернечинської спеціалізованої школи I-III ступенів
Сумської районної ради Сумської області

КОМПЕТЕНТІСНА ОРІЄНТАЦІЯ ВЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

У статті проаналізовано сутність компетентнісної орієнтації вчителя, основні чинники цього процесу, цілеспрямована й системно утворююча роль профільного навчання в системі освіти.

Ключові слова: навчальний процес, освітнє середовище, самовизначення, профільне навчання, компетентнісна орієнтація.

Однією з визначальних тенденцій розвитку сучасної освіти є підвищення фундаментальної, психолого-педагогічної та інформаційної культури вчителя. Оволодіння сучасними технологіями організації навчального процесу та методикою їх використання забезпечує можливість спрямування освітньої діяльності на особистість людини, її професійне самовизначення та можливість ефективної самореалізації.

Відповідно до Концепції профільного навчання: «Старша школа має функціонувати як профільна. Це створюватиме сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів, формування у школярів орієнтації на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності. Профільна школа якнайповніше реалізує принцип особистісно-зорієнтованого навчання, що значно розширює можливості учня у виборі власної освітньої траєкторії» [5, с. 3].

Так, національна доктрина розвитку освіти в Україні проголошує завдання, що спрямовані на гуманістично-інноваційну освіту, її конкурентоспроможність у європейському та світовому освітньому просторі, формування покоління молоді, здатного робити особистісний вибір, набувати необхідних знань, навичок та компетентностей. Саме тому, у час практичної реалізації конституційних засад української державності, становлення й розвитку системи національної освіти особливо актуальними є питання удосконалення форм, методів і технологій навчання в навчальних закладах різних типів.

Мета статті полягає у визначенні змістових, організаційних та методичних аспектів розвитку професійних компетентностей учителя загальноосвітнього навчального закладу в системі профільного навчання.

Оскільки, основною формою організації навчально-виховного процесу в школах є урок, то саме від учителя залежить ефективність застосування форм, методів і прийомів навчання з урахуванням якості сформованих в нього фахових компетентностей. Саме вчитель організовує навчальний процес, шукає оптимальні форми організації уроку з метою інтенсифікації навчання й розвитку творчої індивідуальності учнів, забезпечує професійну орієнтацію учнів в системі профільного навчання.

Отже, професійна компетентність учителя як основа реформування освітньої сфери суспільства викликає значний інтерес, тому багато вітчизняних і зарубіжних науковців і дослідників спрямували свою увагу на вивчення сутності і змісту професійної компетентності педагога. Дану проблему досліджували Ю.М.Кулюткін і Г.С.Сухобська, А.К.Маркова, Л.М.Мітіна, Н.Н.Лобанова, Н.В.Остапчук, В.О.Сластьонін та ін.

В статтях науковців Арефьева И., Блинова В., Мальваного Ю., Кизенка В., та Лікарчука І. [1; 3; 6; 8] обговорюються проблеми підготовки педагогічних кадрів до профільного навчання старшокласників, акцентується увага на вивченні реального якісного стану педагогічних кадрів як необхідної умови для розробки головних напрямків змісту та методів організації удосконалення педагогічної майстерності. Цих питань частково торкаються автори публікацій [2; 4; 7], де зазначений аспект розглядається у більш широкому контексті:

- підвищення якості освіти через моніторинг навченості;
- розкриття індивідуальних здібностей, виховання соціально адаптованої особистості через впровадження особистісно-орієнтованих технологій у навчальну та позаурочну діяльність, профілізацію навчання;
- володіння і впровадження інноваційних освітніх технологій у навчально-виховній роботі;
- поглиблення методологічно-теоретичної підготовки вчителів;
- діагностування професійної майстерності вчителів тощо.

Профільне навчання спрямоване на набуття старшокласниками навичок самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності, розвиток їхніх інтелектуальних, психічних, творчих, моральних, фізичних, соціальних якостей, прагнення до саморозвитку та самоосвіти. Профільна підготовка відрізняється від загальноосвітньої підготовки більш конкретними професійно зорієнтованими характеристиками мотивів, мети, засобів і результатів навчальної, продуктивної, творчої діяльності, які виступають стосовно до учня у вигляді певних вимог. Тобто, учитель має забезпечити перехід від загальноосвітнього профілю навчання учнів до більш конкретного профілю діяльності, який передбачає певну спеціалізацію, конкретизацію навчальної діяльності навколо визначеної групи професій. Отже, навчально-виховний процес має бути переорієнтований на професійну орієнтацію учнів – визначення меж застосування набутих учнями компетентностей у професійному спектрі. Основними завданнями профільного навчання є:

- створення умов для врахування й розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів старшої школи в процесі їхньої загальноосвітньої підготовки;
- виховання в учнів любові до праці, забезпечення умов для їхнього життєвого і професійного самовизначення, формування готовності до свідомого вибору й оволодіння майбутньою професією;
- формування соціальної, комунікативної, інформаційної, технічної, технологічної компетенції учнів на допрофільному рівні, спрямування підлітків щодо майбутньої професійної діяльності;
- забезпечення наступно-перспективних зв'язків між загальною середньою і професійною освітою відповідно до обраного профілю.

Мета профільного навчання – забезпечення можливостей для рівного доступу учнівської молоді до здобуття загальноосвітньої профільної та початкової допрофесійної підготовки, неперервної освіти впродовж усього життя, виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання й мобільності в умовах реформування сучасного суспільства. Профільне навчання спрямоване на набуття старшокласниками навичок самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності, розвиток їхніх інтелектуальних, психічних, творчих, моральних, фізичних, соціальних якостей, прагнення до саморозвитку та самоосвіти [5, с. 4].

Незалежно від обраного старшокласниками профілю навчання, необхідно забезпечувати розвиток їх навчально-інтелектуальних умінь: аналізувати, порівнювати, виділяти головне, класифікувати, доводити, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, узагальнювати, систематизувати, робити висновки, передбачати, оцінювати, планувати.

Учитель профільної школи повинен мати інноваційний стиль науково-педагогічного мислення, основою в його роботі має стати творче застосування класичних і сучасних педагогічних та психологічних підходів: вікового, розвивального, індивідуального, гуманістичного, особистісно-орієнтованого, компетентісного, діяльнісного. Профілізація освітнього простору передбачає зміни в змісті і формах педагогічної діяльності, які включають освоєння педагогом гуманістичної парадигми та перебудови логіки викладання предмета з використанням сучасних технологій, форм і методів роботи. Доцільно перевагу надавати:

- лекційно-семінарським та практичним формам роботи;

- блочно-модульному підходу;
- самостійній роботі з різними інформаційними джерелами;
- покладанню на життєвий досвід учнів;
- навчанню у співробітництві;
- різнорівневому навчанню;
- використанню сучасних інформаційно – комунікативних технологій;
- побудові індивідуальної навчальної траєкторії учнем;
- формуванню банку власних досягнень (портфоліо) та ін.

Організація навчального процесу в класах різного профілю потребує розширення діапазону компетентності учнів інформацією прикладного характеру, яка безпосередньо пов'язана з профілем навчання або стимулює інтерес школярів до певного профілю навчання, а це передбачає оволодіння певною сумою знань і допомагає відчутти практичну цінність здобутих знань. Успішність реалізації завдань профільного навчання полягає у забезпеченні наступності та неперервності між допрофільною підготовкою і профільним навчанням. Допрофільна підготовка забезпечує підготовчий етап навчання учнів у класах певного профілю і має за мету «не лише виявлення професійних орієнтацій учнів, переважних схильностей в різних галузях знань, але й формування інтересів, потреб, самомотивованого самостійного навчання як усвідомленої навчальної діяльності» [2, с. 67].

Діяльність вчителя полягає в тому, щоб підвищити мотивацію учнів до пізнавальної навчальної активності, надати можливість їм реалізувати себе в обраній сфері професійної діяльності, розкривати специфіку вивчення предмета в інтеграційному зв'язку з іншими профільними предметами обраного профілю.

Так як, профільна школа надає учням можливість вибору галузі знань і видів діяльності для досягнення подальшої професійної досконалості, то і пізнавальне поле теж значно звужується, що дає можливість поглибити знання з обраного профілю. Отже, створюються можливості для рефлексії, творчості, презентації ідей та самореалізації старшокласників.

Багатоаспектність завдань профільної школи стає актуальною проблемою фахової та особистісної готовності вчителя до організації профільного навчального процесу. Потреба в підвищенні фахових компетентностей спонукає педагогів до прискореного удосконалення ключових педагогічних компетенцій, формування установок на постійне самовдосконалення і неперервну самоосвіту.

Серед ключових педагогічних компетенцій в науковій літературі головними виділені:

- індивідуальна компетенція – оволодіння основами педагогічної і творчої діяльності;
- самостворювальна компетенція – оволодіння елементарними здібностями з самопроекування, самореалізації і рефлексії;
- комунікативна компетенція – оволодіння комунікативною діяльністю, яка передбачає само- і взаємодопомогу в суспільному житті;
- пошуково-дослідницька компетенція – оволодіння навичками дослідницької діяльності;
- проектна і програмна компетенція – оволодіння способами складання проектів і програм;
- компетенція інформаційних технологій та ін .

Із вище зазначеного слідує, що для успішної організації навчально-виховного процесу освіти потрібні висококваліфіковані спеціалісти. Наприклад, комітет Асоціації з педагогічних комунікацій і технологій США затвердив такі основні характеристики професійної моделі педагога:

- систематичний розвиток теорії навчання за допомогою постійних досліджень;
- розв'язування навчальних проблем з переходом від теорії до практики;
- тривалий період тренувань і сертифікації (тренування охоплює вивчення природи і змісту професійної освіти, стандарти і практику працевлаштування, серію тестів, що гарантують професіоналізм);

- здатність здійснювати лідерство (тобто керувати колективом) і прогнозувати майбутнє для педагога;
- участь в асоціаціях за професією;
- визнання утвердження педагогічної технології як професії (педагогам необхідне усвідомлення своєї участі в розробці педагогічних технологій);
- професійна зацікавленість у відповідному використанні науково-педагогічної продукції (професіонали-педагоги мають нести відповідальність за свою продукцію, а також оцінювати здобуті результати).

Отже, профільне навчання спрямоване на набуття старшокласниками навичок самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності, розвиток їхніх інтелектуальних, психічних, творчих, моральних, фізичних, соціальних якостей, прагнення до саморозвитку та самоосвіти.

Таким чином, викладати в старшій профільній школі повинні високопрофесійні, творчі вчителі, що мають високий науковий рівень володіння предметом та методикою його викладання. Професіоналізм вчителя – одна з визначальних умов оволодіння профільними дисциплінами та основами непрофільних предметів, розвитку творчого креативного мислення старшокласників, що надасть можливість застосовувати знання та уміння для розв'язування різноманітних завдань у навчальній діяльності та реальному житті. Аналізуючи світовий і вітчизняний педагогічний досвід, адаптуючи його до вимог суспільства зазначимо, що невід'ємною частиною реформування освіти є створення умов для удосконалення фахових компетентностей педагогів.

Список використаних джерел:

1. Арефьев И.П. Подготовка учителя к профильному обучению старшеклассников. *Педагогика*. 2003. № 5. С. 49–55.
2. Бібік Н.М., Бурда М.І. Профільна школа: проблеми науково-методичного супроводження. *Наукові записки Вінницького державного пед. університету ім.М.Коцюбинського*. 2004. № 11. С.66–68.
3. Блинов В.И. Проблемы кадрового обеспечения профильного обучения (результаты мониторингово-аналитического исследования). *Профильная школа*. 2015. № 6. С.15–21.
4. Братанич О. Проблема дефініцій базових понять у теорії диференційованого навчання. *Рідна школа*. 2014. № 7. С.43–44.
5. Концепція профільного навчання у старшій школі. Інф. зб. МОН України. Київ, 2003. № 24.
6. Кизенко В.І. Спеціальні курси в структурі профільного навчання. *Профільне навчання: теорія і практика*: зб. наук. праць за матер. методолог. семінару АПН України. Київ: Пед. преса, 2006. С. 129–131.
7. Кизенко В.І., Мальований Ю.І., Соф'янц Е.М. Шкільний освітній компонент: сутність, функції, реалізація. Донецьк: ТОВ «КІТІС», 2009. С. 71–74.
8. Лікарчук І. Проблема профілізації навчання в старшій школі та шляхи її розв'язування. *Директор школи*. 2013. № 20.

Луган Олена Вікторівна,

учитель-методист, учитель української мови та літератури Харківської гімназії № 43
Харківської міської ради Харківської області

Швидка Любов Федорівна,

учитель-методист, учитель української мови та літератури Харківської гімназії № 43
Харківської міської ради Харківської області

ІДЕЇ ГАРМОНІЇ, ЩАСТЯ І СВОБОДИ В ТВОРАХ Г. С. СКОВОРОДИ

У статті розкрито основні знаменні події видатного філософа сучасності, українця, поета і педагога Григорія Савича Сковороди. Установлення ідей гармонії, щастя і свободи в його творах.

Ключові слова: Григорій Савич Сковорода, ідеї гармонії, щастя і свободи в творах Г. С. Сковороди.

Григорій Савич Сковорода – видатний філософ, поет, педагог.

Покинувши домівку дванадцятилітнім хлопцем, він скуштував уперше гірко бурсацького та спудейського хліба в Могилянській академії; співав у придворній капелі в Петербурзі; разом із місією одного російського генерала побував в Угорщині, Чехії, Словаччині, Австрії, Італії, а, повернувшись в Україну, продовжував навчання в Академії, викладав поетику в Переяславській колегії, працював домашнім учителем у поміщика С. Томари, мав намір стати ченцем у московській Троїце-Сергієвій лаврі, став викладачем поетики, етики та грецької мови в Харківському колегіумі. Його зрілі вірші, пісні та байки, що були написані прийнятою тоді серед освічених людей книжною українською мовою, а також латиною та відрізнялися новаторською свіжістю і належать до літературних вершин XVIII-XXI ст.

Про творчість та філософські здобутки в українській науці писали вчені ХХ ст.: М. Сумцов, С. Русова, М. Возняк, М. Петров, Г. Хоткевич, Ф. Зеленогорський, О. Єфименко, Г. Коваленко, А. Музичка, С. Дрожевський, А. Котович, В. Білий, Д. Чижевський та інші.

Відомо, що у нього було два кумири – Сенека і Марк Аврелій. У своїй філософії дотримувався ідей пантеїзму. Світобудову він бачив у поєднанні макрокосму (всесвіту), мікркосму (людини) і «символічної» реальності. Великий і малий світи ідеально у собі відбивають священні тексти «Біблії». Кожен з цих світів складається з «двох натур» – видимої і невидимої (божественної).

Г. Сковорода приділяв значну увагу не тільки християнській традиції в філософії, а й античній спадщині, зокрема ідеям платонізму та стоїцизму. Дослідники знаходять в його філософії та літературних працях риси як містицизму, так і раціоналізму.

Прагнення «бути кращими» він пов'язував з поняттям «чистої совісті»: «краще годину чесно жити, чим поганить цілий день».

Актуальна і сьогодні теза про щастя яка визначає саму суть «чесного життя» і «чистої совісті». Виявляється, ця сутність розкривається через трудову діяльність людини.

У Г. Сковороди не всяка праця веде до чесного життя і чистої совісті. В його розумінні праця – це не обов'язок, не борг, не примушення, це вільний потяг людини. Автором процесу праці розглядається як насолода і відчуття щастя навіть незалежно від його результатів. Такій праці Г. Сковорода дає визначення «сродна» [3].

Григорій Сковорода, будучи людиною доби бароко, віддав данину мандрюванню та міркуванню над сенсом життя своєю філософською концепцією обґрунтував ідеї предромантизму. Частина творчості Сковороди була відома в рукописних варіантах, свідчить хоча б рядок вірша Т. Шевченка («...та й списую Сковороду»), який за змістом належить до дитячих літ Кобзаря [4].

Знав поезію Сковороди і старший за Шевченка автор «Енеїди» І. Котляревський та інші діячі культури рубежу XVIII-XIX ст. І їй всіх вона справляла дивовижне і загадкове враження. Насамперед своїм головним мотивом – шукання людини в людині. Мову для втілення цього мотиву Сковорода знайшов сам: це була суміш народної, церковнослов'янської і російської.

Витоки тієї поетичної філософії, яку спостерігаємо у байках, притчах і поезіях Г. Сковороди, слід шукати в пісні-думі «Всі покою щиро прагнуть» (І.Мазепи). Тут бачимо прагнення автора зрозуміти причини українського «подданства», спробу відповісти на питання, чому Україна ніяк не може здобути «вольності» і чому людина в ній така «дивовижна»: один «заграє» з турецько-татарськими отаманами, другий «ляхам за грош служить», третій Москві «вірне услугує»... Найцікавіше, що кожен при цьому нібито бажає добра матері-Україні, тобто – лицемірить, а сама Україна тим часом конає в муках і перебуває в безвиході. Це простежується, на жаль, і сьогодні [2].

Його творчість виросла з українського ґрунту і несла в собі суто українську мелодію, українську схильність до задушевного партесного (багатоголосого) співу.

Г. Сковорода був професійним співаком, що відзеркалено у його пластично-мелодійних байках у прозі (речитативи та ритмоформули). Таке письмо лиш за жанровою ознакою (байка) було класичним, але звучанням своїм рухалось у напрямку нової стильової системи — романтизму (пластичності, музичності) [1].

У літературних творах найбільш послідовно він утверджував, зокрема, ідею щастя людського, яке полягало в пізнанні самого себе та «сродної праці», на якій, за авторським переконанням, тримається світова гармонія і людське буття.

Ряд байок Сковороди торкаються проблем доцільності й корисності праці. Вона може бути і «сродною» (як у Зозулі, котра співає нібито природним для неї голосом), але *не доцільною*, оскільки своє основне призначення — продовження роду Зозуля «передоручає» іншим птахам.

Думка про те, що щастя людини полягає в праці, і що вона зробила мавпу людиною, належала багатьом філософам і раніше. Але визначення праці з позицій джерела свободи і щастя, або джерела страждання і нещастя людей зустрічається досить рідко.

У Г. Сковороди вперше ця тема визначилася як головна і в літературних творах, і в філософських трактатах. Це дозволяє трактувати творчість Г. Сковороди як репрезентанта барокового релігійно-філософського світогляду, що сприяло становленню новому ренесансно-класицистичному, у якому гармонія можлива, лише за умови пізнання людиною своєї натури, виконання нею своєї ролі у цьому світі.

Список використаних джерел:

1. Сковорода Григорій. Твори: В 2 т. Київ. 1994. URL:<http://litopys.org.ua/skovoroda/skov.htm>
2. Чижевський Д. І. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук у США, 1956. 511 с.
3. Ушкалов Л.В., Марченко О.М. Нариси з філософії Григорія Сковороди. Харків. 1993. С.16.
4. Ушкалов Л. В. У 95 Григорій Сковорода: семінарії. Харків: Майдан, 2004. 776 с.

Маковоз Олег Юрійович,

викладач фізики I категорії Державного навчального закладу
«Сумське вище професійне училище будівництва та автотранспорту»

**ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН
(ФІЗИКА, ІНФОРМАТИКА) В ЧАСТИНІ ВРАХУВАННЯ
ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ УЧНІВ
ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ**

У статті розглянуті деякі методи врахування індивідуальних особливостей учнів, можливі для використання при викладанні фізики та інформатики, а саме – проєктні технології, методика Edu – scrum, робота в парах. Також коротко описані дослідження по використанню методики Edu – scrum при викладанні фізики та інформатики та сформульовані висновки про доцільність використання вказаних методів в освітньому процесі.

Ключові слова: *індивідуальні особливості учнів, проєктні технології, технологія Scrum, методика Edu – scrum, робота в парах.*

У процесі навчання необхідно враховувати індивідуальні особливості учнів. Індивідуальний підхід в педагогіці, полягає в управлінні розвитком людини, що ґрунтується на врахуванні рис її особистості. Педагогіка індивідуального підходу має на увазі не пристосування завдань і основного змісту навчання й виховання до окремого школяра, а пристосування форм і методів педагогічного впливу до індивідуальних особливостей для того, щоб забезпечити визначений рівень розвитку особистості. Індивідуальний підхід створює найбільш сприятливі можливості для розвитку пізнавальних сил, активності, нахилів і обдарувань кожного учня [1].

Урахування індивідуальних особливостей учнів при викладанні фізики та інформатики базується, серед іншого, на тому, що кожен учень успішно вивчає предмет при певній спрямованості форм і методів навчання, визначених складом розуму учня. Наприклад, є учні, які добре сприймають науковий матеріал, виражений формулами, але така форма вираження може складно сприйматися іншими учнями. Для них більш ефективним способом вивчення предмету є текстові формулювання. Є й такі учні, які добре працюють з приладами, але утруднюються пояснювати досліди, принцип дії приладів, інтерпретувати результати. Далі пропонуються ефективні методи врахування індивідуальних особливостей учнів при викладанні фізики та інформатики.

1. Використання проєктних технологій. Учні можуть вивчати питання теми в процесі створення презентації, публікації, відеокліпу тощо. Конкретніше вказаний метод описаний в [2].

2. Якщо відбувається вивчення одного питання теми в різних формах, тоді можна застосовувати наступну методику. В державному навчальному закладі «Сумське вище професійне училище будівництва та автотранспорту» викладачем – автором даної статті дослідження по вивченню та впровадженню в освітній процес технології Scrum, яка з 2017 року має назву «Методика Edu–scrum» велися впродовж 2010 – 2019 років при викладанні фізики та інформатики. Учні могли виконувати роботи мікрогрупами, які утворювалися об'єднанням декількох учнів.

Іноваційність методики Edu – scrum в тому, що це система навчання, у якій відповідальність за освітній процес передається від вчителя до учнів, діти стають більш самостійними. Система призводить до підвищення результатів і більш коротких циклів навчання. Учням дається свобода самим формувати освітній процес з урахуванням теми, що вивчається. Несучи відповідальність за навчання, учні самі визначають якість своєї роботи. В такій системі на перший план ставиться ефективність взаємодії, використання особистих якостей учнів та розвиток особистості [3].

Приклад застосування методики Edu – scrum на уроках фізики

За методикою Edu – scrum після короткого викладення теми відбувається формування команд (мікрогруп). У кожній мікрогрупі один з учнів бере на себе роль едускрам – майстра (керівника мікрогрупи). Після цього керівники мікрогруп збираються на нараду по вирішенню питання яким способом в кожній мікрогрупі буде відбуватися опрацювання теми. Учням надається право вільного вибору форми вивчення теми [3, 4]. Перед заняттям всі учні пройшли медичний огляд та всі необхідні види інструктажів з охорони праці та безпеки життєдіяльності і допущені до роботи з приладами та інструментами. Тема заняття «Потужність електричного струму».

Після наради кожна мікрогрупа займає робоче місце в залежності від вибраного напрямку роботи.

Далі відбувається процес опрацювання теми. Перша мікрогрупа працює над створенням реферату. Для цього необхідно знайти відповідний до теми матеріал, сканувати його та роздрукувати.

Друга мікрогрупа працює над створенням стіннівки.

Третя мікрогрупа створює слайдову презентацію. Для цього необхідно запусити відповідне програмне забезпечення та знаходити потрібну інформацію в Інтернеті для розміщення її на слайди презентації.

Четверта мікрогрупа збирає електричне коло для демонстрації одного з методів визначення потужності електричного струму.

Після того, як учні опрацювали тему, відбувається захист робіт перед викладачем.

Перша мікрогрупа розповідає інформацію, яку учні цієї мікрогрупи помістили в реферат, зміст реферату, використані інформаційні джерела.

Друга мікрогрупа демонструє створену стіннівку, коментує матеріал, викладений у ній.

Третя мікрогрупа захищає слайдову презентацію, демонструючи всі слайди та коментуючи їх.

Четверта мікрогрупа зібрала електричне коло. Перед тим, як подавати електрику в електричне коло, викладач перевіряє правильність підключення приладів та наявність захисного заземлення. Учні демонструють як визначити напругу за допомогою вольтметра та силу електричного струму за допомогою гальванометра і розповідають як за допомогою отриманих даних обчислити потужність електричного струму. Також звертається увага на те, що гальванометр обов'язково підключається в коло послідовно, інакше він вийде з ладу, а покази гальванометра необхідно перевести з мікроамперів у амperi. Тільки в такому разі можна застосувати формулу потужності електричного струму.

Важливим в системі є Фліп, тобто скрам - дошка, за допомогою якої розписуються набір завдань і робіт, які повинна виконати мікрогрупа в даному спринті. Спринт – це відрізок часу, протягом якого команда створює частину проєкту. Кожний спринт – це мініпроєкт, який складається з мети, плану її досягнення, роботи і кінцевого продукту. Всі завдання позначаються згідно зі своїм статусом: «Зробити», «В процесі», «Зроблено». Вона показує, що вже зроблено, а що залишилося. Також, це забезпечує прозорість прогресу у виконанні завдань[3]. Використання Фліпу найбільш ефективним є в разі, коли завдання з однієї теми виконуються в різні дні.

3. Робота в парах (демонстрація та пояснення дослідів). Учні об'єднуються в пари таким чином, щоб в одній парі був учень, який буде показувати досліди і учень, який в цей час зможе їх коментувати. Можна привести приклад використання вказаного методу на підсумково – узагальнюючому уроці з електромагнітної індукції. Відбувається демонстрація та пояснення різних видів електромагнітної індукції (виникнення електричного струму при зміні магнітного поля) і її використання в техніці.

1 пара - індукція при русі магніта.

2 пара - індукція при зміні полюсів магніта. Звертається увага на те, що при зупинці магніта електричний струм зникає. Робиться висновок: електричний струм з'являється не при наявності магнітного поля, а при зміні магнітного поля.

3 пара - електричний струм збільшується при більш інтенсивному русі магніта.

4 пара - явище самоіндукції (виникнення додаткового електричного струму при зміні електричного струму в провіднику).

5 пара - явище взаємоіндукції (виникнення електричного струму в котушці при зміні електричного струму в сусідній котушці).

6 пара - трансформатор.

7 пара - генератор електричного струму.

У результаті дослідження можна зробити висновок про те, що застосування методики Edu - scrum на уроках інформатики веде до більш успішного засвоєння учнями навчального матеріалу. Для практичного підтвердження теоретичних висновків в роботі був використаний експеримент, метою якого було вивчення впливу застосування вказаної методики на засвоєння навчального матеріалу учнями. Актуальність використання методики Edu - scrum також набуває важливого значення, враховуючи, що учні повинні бути готовими до існування в умовах інформаційного суспільства.

Також використання даної методики – це ефективна форма роботи в процесі розвитку творчих здібностей учнів, при якому особливе значення надається розвитку вміння застосовувати творчість при роботі в групі. Застосування ж методики Edu - scrum на уроках фізики дозволяє розвивати в учнів ще й вміння працювати з приладами.

Недоліком цієї методики є те, що з приладами буде працювати учень, який обрав саме роботу з приладами, а інші учні з приладами працювати не будуть (це стосується й роботи за іншими напрямками). Але цей недолік можна компенсувати комплексним застосуванням різних методик викладання предметів. З іншого боку цей недолік може бути перевагою для учнів, які мають цікавість до роботи з приладами і виконуючи відповідні завдання краще засвоюють тему, в

чому особливо й виражається врахування індивідуальних особливостей учнів. При виконанні роботи було здійснено:

1) опрацювання відповідних інформаційних джерел для більш ґрунтовного вивчення теоретичних основ методики Edu - scrum;

2) дослідження по використанню методики Edu - scrum під час вивчення учнями інформатики (учнями були створені проекти у формі мультимедійних комп'ютерних слайдових презентацій, електронних публікацій та малюнків);

3) дослідження по використанню методики Edu - scrum під час вивчення учнями фізики (учнями були створені проекти у формі рефератів, повідомлень, стіннівок, мультимедійних комп'ютерних слайдових презентацій та виконання експериментальних завдань);

4) порівняння методики Edu – scrum з іншими освітніми методиками.

Враховуючи результати дослідження можна вважати, що методика Edu - scrum може впроваджуватись в освітній процес. Найбільш результативно застосовувати її при вивченні тем, які містять в собі як теоретичні міркування, так і формули та, відповідно, розв'язування задач і демонстрації дослідів. Це необхідно для забезпечення учням широкого вибору форм реалізації кінцевого продукту вивчення теми, а значить більш конкретного врахування індивідуальних особливостей учнів.

Взагалі, можна зробити висновок про те, що використання методів, які дають можливість враховувати індивідуальні особливості учнів при викладанні фізики та інформатики призводить до значно більш ефективного засвоєння учнями навчального матеріалу.

Список використаних джерел:

1. Врахування індивідуальних особливостей. [URL:https://pidruchniki.com/14090122/pedagogika/vrahuvannya_individualnih_osoblivostey](https://pidruchniki.com/14090122/pedagogika/vrahuvannya_individualnih_osoblivostey)

2. Маковоз О. Ю. Конкурс «Енергія і середовище» в закладі професійної освіти (з досвіду роботи з обдарованими учнями). Суми: ДНЗ СВПУБА, 2014. 20 с.

3. Методика EDU-SCRUM в освіті. [URL:https://osvitanova.com.ua/posts/989-metodyka-edu-scrum-v-osviti](https://osvitanova.com.ua/posts/989-metodyka-edu-scrum-v-osviti)

4. Маковоз О.Ю. Застосування інформаційної компетентності викладача фізики для підвищення якості знань учнів. *Особистісно-професійна компетентність педагога: теорія і практика*: Матеріали III Всеукр. наук.-метод. практ. конф. (20 лютого 2019) / заг. ред. Л.В. Сєрих. Суми: НІКО, 2019. С. 199–202.

Малишевська Валентина Олександрівна,

завідувач Сумського дошкільного навчального закладу
(ясла-садок) №1 «Ромашка»,

аспірантка Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті здійснено аналіз проблеми формування готовності майбутніх педагогів дошкільної освіти до професійної діяльності. Уточнено сутність ключових понять дослідження: «готовність майбутніх педагогів до професійної діяльності», «формування готовності майбутніх педагогів дошкільної освіти до професійної діяльності».

Ключові слова: *готовність до професійної діяльності, дошкільна освіта, майбутні педагоги, педагогічні заклади вищої освіти, професійна підготовка.*

Актуальність дослідження Сучасне суспільство в умовах нових реалій висуває високі вимоги до рівня професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти з конкурентно спроможним рівнем кваліфікації, здатних професійно виконувати функції навчання, виховання та розвитку дітей дошкільного віку для досягнення єдиної мети – формування гармонійно розвиненої особистості дитини.

Окремі аспекти підготовки фахівців дошкільної освіти висвітлено в роботах науковців: Г. Бельської (формування фахової компетентності); Н. Лисенко, З. Плохій (підготовка вихователів до організації еколого-дослідницької діяльності дітей у природі); Н. Грама (теоретико-методичні засади фахової підготовки педагога-вихователя дошкільного закладу до економічного виховання дітей); О. Патрикеевої (впровадження STEM-технологій в освітній процес закладів дошкільної освіти) та ін.

У дослідженнях Т. Жаровцевої, О. Пехоти, Т. Танько, Г. Троцько та ін. визначено зміст, етапи, компонентний склад професійно-педагогічної підготовки та запропоновано різні моделі її реалізації.

Науковий доробок фахівців яскраво ілюструє, що підготовка педагога дошкільної освіти, в першу чергу, повинна відповідати вимогам сучасності, адже це перша освітня ланка, від якої залежить рівень освіченості і вихованості майбутнього покоління.

Отже, формування готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до професійної діяльності, на разі, є актуальною проблемою у сучасній педагогічній науці і практиці.

Мета статті: аналіз теоретичних аспектів формування готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Готовність є важливою умовою успішного виконання будь-якої діяльності, особливо значна її роль у професійній діяльності педагогів дошкільної освіти. Зумовлено це складністю і багатогранністю навчально-виховного процесу у закладах дошкільної освіти.

Для визначення і характеристики поняття «формування готовності майбутніх педагогів дошкільної освіти до професійної діяльності» необхідно розглянути сутність дефініції: «готовність» і «професійна діяльність».

Аналіз наукового доробку свідчить, що питання формування готовності майбутнього педагога до професійної діяльності висвітлюються у різних аспектах: готовність студентів до вирішення виховних завдань (Х. Садчікова), до вибору педагогічних технологій (І. Яцук), до безперервної освіти (Г. Алфьорова), готовність працювати з батьками вихованців (Ф. Сейфулліна), готовність до педагогічного проектування (І. Фадєєва), професійна готовність (В. Чічкін), та інших.

А. Ліненко, О. Мороз доводять, що саме стан готовності особистості до виконання професійно-педагогічної діяльності забезпечує не тільки її ефективність, але й можливості подальшого вдосконалення. Тобто, підготовка виступає засобом формування готовності до діяльності, а готовність є результатом якості підготовки. Готовність фахівця виступає показником його підготовки: набуття певних знань професійної діяльності, умінь діяти у межах спеціальності; розвиток професійних здібностей; формування особистісних якостей відповідно вимогам спеціальності.

Такого підходу дотримується Т. Жаровцева, «готовність», на її думку, – це мета і результат підготовки [3, с. 13].

Розглядаючи професійну готовність, М. Вікуліна співвідносить поняття підготовка та готовність і розрізняє їх: «якщо підготовка – це процес, то готовність – стан певної його завершеності, результат самостійного виконання педагогом професійної діяльності». Готовність до професійної діяльності виступає надійним інструментом теоретичної і практико-перетворювальної діяльності педагога [1].

Готовність до педагогічної діяльності у дослідженнях А. Ліненко розглядається як цілісна інтегрована якість особистості, що характеризує її емоційно-когнітивну і вольову мобілізаційність у момент включення в діяльність визначеної спрямованості. Автор підкреслює, що готовність не є вродженою, а виникає в результаті певного досвіду людини, яка ґрунтується на формуванні її позитивного ставлення до професійної діяльності, усвідомленні мотивів і потреб у ній [4].

Глибокий теоретичний аналіз проблеми формування професійної готовності студентів закладів педагогічної вищої освіти здійснено К. Дурай-Новіковою. Під професійною готовністю презентується прояв активності у підготовці до педагогічної праці, а процес формування професійної готовності обов'язково включає в себе три основні складові: професійна орієнтація, професійний відбір, професійне навчання і виховання у закладі вищої освіти. Автором розроблено модель формування професійної готовності, визначена методологія і методика її вивчення [2].

Л. Сушенцева розглядає психологічну готовність, як якість особистості, що забезпечує оптимальність професійної діяльності, безпосередньо пов'язуючи психологічну готовність із мотиваційною готовністю, наголошуючи, що саме мотиваційна сфера і зумовлює цілеспрямований, свідомий характер діяльності особистості і визначає її потенційні можливості [6].

Поліаспектність професійної діяльності педагога передбачає різні види готовності на різних рівнях розвитку професійних якостей фахівця. Динаміку професійного становлення фахівця розкриває Г. Беленька, визначаючи її як інтегральне утворення та виділяючи педагогічну готовність, професійну готовність, мобілізаційну готовність, готовність до діяльності і самоосвіти, тощо [5].

Отже, *готовність до професійно-педагогічної діяльності* – це характеристика потенційного стану педагога, відповідно до його професійної діяльності, озброєність необхідними для успішного виконання професійних дій знаннями, вміннями та навичками, що виникає в результаті певного досвіду педагога, заснованого на формуванні його позитивного ставлення до означеної діяльності, усвідомленні мотивів і потреби в ній, об'єктивації її предмета та способів взаємодії з ним.

В аспекті дослідження формування готовності майбутніх педагогів дошкільної освіти до професійної діяльності важливо виділити позицію Т. Швець щодо визначення наступних функціональних готовностей, а саме: науково-технічна готовність (наявність необхідного обсягу психолого-педагогічних і спеціальних знань); практична готовність (наявність певних умінь); психофізіологічна і фізична готовність психологічна готовність (дієвий стан особистості, що дає можливість приймати і продуктивно реалізовувати самостійне рішення при виникненні складних ситуацій, швидко орієнтуватися) [6].

Готовність майбутніх педагогів дошкільної освіти до професійної діяльності спрямована на фізичний, психічний і соціальний розвиток дітей дошкільного віку. Н. Колосова розкриває зміст готовності майбутніх вихователів до педагогічної підтримки і розуміє її як цілісне особистісне утворення, що характеризується сукупністю гуманістичних і духовно-практичних ціннісних орієнтацій, фаховою компетентністю з питань розвитку особистості дітей дошкільного віку.

Відмінною ознакою готовності майбутніх педагогів дошкільної освіти до професійної діяльності є не тільки вміння проявляти професійні здібності, а і вплив на сприйняттям дитиною навколишнього світу з одночасною систематизацією його образів із метою розвитку свідомості. При цьому важливо, щоб майбутній педагог був готовий відчувати будь-які зміни ситуацій, вмів обґрунтовувати спрямованість змін і активно реагувати на них.

Проаналізувавши концептуальні підходи науковців до змісту понять «професійна діяльність», «готовність до професійної діяльності», можемо зазначити, що *готовність майбутніх педагогів дошкільної освіти до професійної діяльності* являє собою складне, системне, багатоаспектне, цілісне особистісне утворення, яке є результатом професійної підготовки майбутніх фахівців у закладі вищої освіти і включає в себе мотиви педагогічної діяльності; риси характеру, адекватні вимогам професії; педагогічні здібності; знання і вміння, необхідні для успішного виконання педагогічної діяльності і забезпечує успішну взаємодію особистості фахівця з іншими учасниками професійної діяльності.

Готовність майбутніх педагогів дошкільної освіти до професійної діяльності є основою їх професійної майстерності та взаємодії з дітьми дошкільного віку.

Формування готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до професійної діяльності – це накопичення знань, умінь і навичок практичної діяльності в галузі дошкільної освіти.

Формування готовності майбутніх педагогів до практичної роботи спрямована на підготовку до раціональної і досконалої професійної діяльності з дітьми дошкільного віку; від ступеню її сформованості залежить успішність та ефективність самореалізації в обраній професії фахівця дошкільного освітнього закладу.

Формування готовності майбутніх педагогів до професійної діяльності у закладі дошкільної освіти становить базис фахової підготовки до педагогічної діяльності і потребує пошуків у створенні цілісної ефективної системи цієї підготовки. Професійна підготовка у педагогічних закладах вищої освіти повинна базуватись на ефективній побудові освітнього процесу, з урахуванням своєрідності і специфіки педагогічної діяльності педагога дошкільного закладу, що забезпечить поступову трансформацію пізнавальної діяльності у професійно спрямовану.

Отже, виходячи із результатів аналізу сучасних наукових досліджень, можемо зробити висновки про те, що для системи вищої педагогічної освіти пріоритетним стає підготовка педагога з високим рівнем сформованості готовності до професійної діяльності, що базується на формуванні професійно-творчої особистості, фахівця інноваційного типу, який здатний реалізувати освітні стандарти, впроваджувати нові освітні технології,

Виклики сучасної дошкільної освіти вимагають ефективної організації цілісної професійної підготовки в умовах педагогічних закладів вищої освіти, оновлення змісту професійної підготовки педагогів, знаходження доцільних засобів, методів та форм його реалізації.

Список використаних джерел:

1. Викулина М.А. Непрерывное образование и подготовка педагога. *Педагогика*. 1999. № 7. С.14-17.
2. Дурай-Новикова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности : автореф. дис. ...д-ра пед. наук: 13.00.01. М., 1983 46 с.
3. Жаровцева Т. Г. Теоретико-методичні засади підготовки фахівців дошкільної освіти до роботи з неблагополучними сім'ями: монографія. Одеса: ПНЦ АПН України. СВД М. П. Черкасов, 2006. 367 с.
4. Линенко А. Ф. Педагогічна діяльність і готовність до неї: монографія. О.: ОКФА, 1995. 80 с.
5. Підготовка вихователя до розвитку особистості дитини в дошкільному віці : монографія / Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, З. Н. Борисова та ін.; за заг. ред. І. І. Загарницької. Київ: Вид-во НПУ імені Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Вип. 44, 2013 34 М.П. Драгоманова, 2009. 310 с.
6. Сушенцева Л. Л. Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: дис. ...д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ. 2012. 469 с.
7. Швець Т. А. Готовності майбутнього вихователя до педагогічної діяльності як елемент професійної майстерності. *Педагогічні науки*. Зб. наук. праць Херсонського державного університету. 2015. Вип. С. 420–424. [URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2015_67_80](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2015_67_80).

Мандрико Олександр Вікторович,

учитель фізичної культури Станівської ЗОШ I-II ступенів
Тростянецької районної ради Сумської області

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ УРОКУ ФІЗКУЛЬТУРИ

У статті розглянуто питання використання здоров'язбережувальних технологій, які спрямовані на підвищення якості уроку фізичної культури.

Ключові слова: здоров'я, здоров'язбережувальні технології навчання, ключові компетентності, здоров'язбережувальний простір.

Актуальність дослідження. Однією з наскрізних стратегій розвитку сучасної школи є збереження здоров'я й забезпечення безпеки особистості через освіту. Відомий педагог В. Сухомлинський у своїх навчально-методичних доробках підкреслював: «Я не боюся ще і ще раз

повторити: турбота про здоров'я – це найважливіша праця вихователя. Від життєрадісності, бадьорості дітей залежить їхнє духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, міцність знань, віра в свої сили» [6, с.106].

Для України головною проблемою, яка пов'язана з майбутнім держави, є збереження і зміцнення здоров'я дітей та учнівської молоді. Турботу викликає різке погіршення стану фізичного та розумового розвитку підростаючого покоління, зниження рівня народжуваності й тривалості життя, зростання смертності, особливо дитячої, а також відсутність мотивації до збереження та зміцнення здоров'я. Вирішення проблеми можливе за умови запровадження технологій здоров'язберігаючої педагогіки.

Мета статті – розглянути способи впровадження здоров'язбережувальних технологій на уроках фізичної культури як засобу підвищення його якості.

Аналіз останніх публікацій. Питання здоров'язбережувального навчання стали предметом сучасних досліджень М. Антропової, І. Брехмана, Д. Вороніна, М. Гончаренко, П. Гусака, Л. Жуковської, Н. Завидівської, В. Казначеева, Л. Кожевникової, В. Колбанова, В. Пегова, В. Петленко, О. Самчук, В. Сержантова та ін. Сутнісні характеристики культури здоров'язбереження розглядали М. Безруких, С. Гримблат, В. Зайцев, С. Крамський, М. Колеснікова, А. Севрук та ін. Зокрема, теоретичні і методологічні засади здоров'язбережувальних технологій в роботі вчителя і школи розкриті в публікаціях В. Горашука, С. Якименко, Е. Заредінова, Н. Васильєва та ін. Збереження здоров'я учнів початкової школи досліджували: Воленко О.Н., Апанасенко Г.Л., Вільчковський Е.С., Горашук В.П., Дубогай О.Д., Лапасенко С.В., Оржеховська В.М., Свириденко С.О. та інші.

Виклад основного матеріалу. Збереження і зміцнення здоров'я підростаючого покоління визначаються пріоритетними завданнями соціальної програми нашої держави, стратегічні цілі якої визначені Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державною національною програмою «Освіта» (Україна XXI століття), Національною доктриною розвитку освіти України в XXI столітті, Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Національною стратегією з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» та іншими документами.

Вивчення науково-методичної літератури [1, с. 4] та практична діяльність показують, що у фізкультурно-оздоровчій практиці сучасної школи використовується широкий спектр оздоровчих технологій. На думку Н. Коцур вирішення проблем по збереженню і зміцненню здоров'я учасників навчального процесу можливе за рахунок формування здоров'язбережувального простору. Це дасть можливість здоров'язбережувальним технологіям забезпечити навчання і виховання школярів, з високим рівнем мотивації ведення здорового способу життя [3 с. 65]. До того ж, науковці-практики України, які працюють над цією проблемою, доповнюють зміст здоров'язбережувальних технологій поняттям, «здоров'язбережувальні заходи» і реалізують їх через: організацію «Днів здоров'я», туристичних походів, спортивних свят, проведення бесід про здоров'я з учнями, бесід про здоров'я з батьками, ведення листків здоров'я та стіннівок на оздоровчу тематику тощо [4].

Урок – це основна структурна одиниця навчального процесу. Відповідно до методичних рекомендацій щодо вивчення фізичної культури важливою ознакою сучасного уроку є використання здоров'язберігаючих технологій. Ключовими компетентностями, що сприяють здоров'ю, якими повинні володіти учні для успішної соціалізації, є наступні: навички раціонального харчування; навички рухової активності та загартування; санітарно-гігієнічні навички; навички організації режиму праці та відпочинку; навички самоконтролю; навички мотивації успіху та тренування волі; навички управління стресами; навички ефективного спілкування; навички попередження конфліктів; навички співчуття (емпатії); навички поведінки в умовах тиску; навички

співробітництва; навички самоусвідомлення та самооцінки; визначення життєвих цілей і програм; аналіз проблем прийняття рішень.

Важливо пам'ятати, що здоров'язбереження на уроці фізкультури – це технологія рухової активності, завданням якої є: корекція порушень постави; зміцнення серцево-судинної і дихальної систем за допомогою виконання дозованих навантажувальних вправ; зміцнення м'язів, розвиток гнучкості тіла; навчання спортивним оздоровчим технологіям, які використовуються вчителем у навчальному процесі. Це дає можливість глибше заглянути у переживання інших і наблизитися до розуміння цих переживань.

Прискорення темпу сучасного життя ставить завдання активніше використовувати гру для виховання підростаючого покоління. Ніхто не стане заперечувати, що ігри необхідні для забезпечення гармонійного поєднання розумових, фізичних і емоційних навантажень, загального комфортного стану. Вважаємо, що слід звернути увагу на гру в середній ланці, оскільки в цьому віці закладаються основи ігрової діяльності, направлені на вдосконалення ігрових умінь і техніко-тактичних взаємодій, необхідних при подальшому вивченні і опануванні спортивних ігор. І, звичайно, рухливі ігри, це прекрасна база по розвитку рухових здібностей і умінь. Так, у модулі програми «Легка атлетика» доцільно використовувати рухливі ігри, направлені на закріплення і вдосконалення навиків бігу, стрибків і метань, на розвиток швидкісних, швидкісно-силових здібностей, здібностей орієнтування в просторі і тому подібне, у модулі програми «Спортивні ігри» – ігри і естафети на опанування тактико-технічних навиків спортивних ігор, що вивчаються, у модулі «Гімнастика» – рухливі ігри з елементами єдиноборств. Для того, щоб гра приносила користь, необхідно продумувати її до дрібниць. Строго дотримувати правила гри, техніку безпеки, як для тих, що грають, так і для спостерігають за грою.

В ході модернізації освіти, одним із завдань у викладанні предмету «фізична культура» стає освоєння знань про фізичну культуру і спорт, їх історію і сучасний розвиток, роль у формуванні здорового способу життя. Щоб не позбавляти дітей необхідної рухової активності на користь вивчення теорії, або здійснювати вивчення теоретичної частини побіжно, не акцентуючи на цьому великої уваги, вчителю необхідно знаходити і використовувати такі методи навчання, які дозволили б кожному учневі проявити свою активність, свою творчість, активізувати рухову і пізнавальну діяльність. Під час підготовки та проведення уроків нам стає в нагоді пакет Microsoft Office, який включає в себе Word, PowerPoint та інші. Так, текстовий редактор Word дозволяє підготувати роздатковий і дидактичний матеріал, а уроки, з використанням PowerPoint видовищні й ефективні тому, що ця програма дозволяє створити мультимедійні презентації.

Використання останньої має такі переваги: матеріал сприймається полісенсорно, тобто задіюються слухова, зорова, дотикова система чуттів; учитель може фіксувати увагу на певних моментах, збільшуючи масштаб об'єкта; поєднання аудіо-, відео- та анімаційних ефектів у єдину презентацію сприяє комплексному засвоєнню інформації; заняття з презентацією проходять емоційно, породжуючи цікавість до матеріалу, сприяють розвиткові зорової уваги та пам'яті; дозволяють оптимізувати корекційний педагогічний процес, індивідуалізувати навчання дітей різних груп здоров'я.

За допомогою презентації також можна доступно пояснити правила спортивних ігор, тактичні дії гравців, барвисто піднести історичні події, біографії спортсменів. Наявність візуального ряду інформації дозволяє закріпити це в дитячій пам'яті. А створення відеороликів з комплексами загальнорозвиваючих вправ (зрв) можуть стати хорошими помічниками вчителю для створення позитивного емоційного стану учнів на уроці.

Одним з видів домашнього завдання може бути створення презентації на теми: «Здоровий спосіб життя і я», «Способи загартування», «Шкідливі звички» «Гімнастика», «Самоконтроль на уроках фізичної культури», «Правила змагань з різних видів спорту», «Спортсмени, на яких я

рівняюся» тощо. Діти можуть виконувати такі завдання як самостійно, так і в групах, що готує їх до виконання проектів, проявляючи свою творчість.

Отже, здоров'язбережувальні технології є складовою частиною й характерною рисою всієї освітньої системи. Тому все, що належить до освітньої установи (характер навчання та виховання, рівень педагогічної культури вчителів, зміст освітніх програм, умови проведення навчального процесу), безпосередньо стосується проблеми здоров'я учнів. Теорія і практика доводять, що здоров'язбережувальні технології, які правильно організують рухову активність учнів на уроках фізичної культури, – це важливий засіб підвищення якості уроків фізичної культури та найважливіший фактор формування здорового способу життя та зміцнення здоров'я підростаючого покоління.

Список використаних джерел:

1. Волкова І. В. Поняття «здоров'язберігаючі технології» та їх класифікації [URL:http://edu.post-diploma.kharkov.ua](http://edu.post-diploma.kharkov.ua). Назва з екрану
2. Здоров'язбережувальні технології у навчально-виховному процесі: [URL:http://metodportal.net/node/2729](http://metodportal.net/node/2729). Назва з екрану
3. Коцур Н. Формування здоров'язбережувального простору в загальноосвітніх навчальних закладах. *Рідна школа*, 2012. № 11. с. 60–65.
4. Реалізація здоров'язберігаючих технологій у сучасній школі: [URL:http://pp-borschahivka-school.edukit.kiev.ua/biblioteka/zdorovyazberigayuchi_tehnologii/year/2016/mont h/3](http://pp-borschahivka-school.edukit.kiev.ua/biblioteka/zdorovyazberigayuchi_tehnologii/year/2016/mont h/3). Назва з екрану
5. Романова, О. Інноваційні технології (збереження здоров'я в освітніх закладах). *Сучасна школа України*. 2015. №11. С. 4–7.].
6. Сухомлинський В.О. Здоров'я і ще раз здоров'я. Виб. тв. в 5- ти Т. Київ. 1971. Т.3. Рад. школа, С. 103-111.

Маслюк Людмила Федорівна,
методист відділу освіти, молоді та спорту
Краснопільської районної державної адміністрації

ЗДОРОВЕ ХАРЧУВАННЯ ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглянуто сутність та основні проблеми раціонального харчування і збереження здоров'я школярів, забезпечення збалансованого харчування як однієї з умов нормального функціонування дитячого організму, виокремлено шляхи організації здорового харчування дітей шкільного віку в умовах сучасної української школи.

Ключові слова: *раціональне харчування, здоровий спосіб життя, навколишнє середовище, безпечні продукти, харчовий раціон школярів, режим харчування, продукти харчування, вітаміни, здорове меню, повноцінне харчування, вуглеводи, білки, жири, клітковина, амінокислоти, мікроелементи, освітній процес.*

У сучасних умовах, питання здорового харчування школярів є особливо актуальним, оскільки правильне харчування – найважливіша запорука здорового розвитку зростаючого організму дитини. Проблеми раціонального харчування і збереження здоров'я в умовах нинішнього тотального забруднення навколишнього середовища, антропогенні зміни якого зумовлюють не лише виникнення форм і видів нових збудників, але й змінюють епідеміологію «класичних» захворювань. Вживання якісних, екологічно безпечних продуктів необхідне людству, особливо в дитячому віці, коли формуються основи подальшого здорового способу життя.

Повноцінне збалансоване харчування є однією з умов нормального функціонування дитячого організму. Раціональне харчування зумовлює належний розвиток усіх життєво важливих систем, сприяє зміцненню захисних функцій організму. Якість харчування опосередковано і безпосередньо впливає і на якість засвоєння дитиною навчального матеріалу в освітніх закладах. Неправильне харчування шкідливо впливає на розвиток дитячого організму, знижує його захисні

сили і, як доведено багатьма сучасними дослідженнями, може бути причиною багатьох захворювань. Здорове харчування, навпаки – сприяє збереженню здоров'я, здатності чинити опір шкідливим факторам навколишнього середовища, високій фізичній та розумовій працездатності і як наслідок – активному довіголіттю.

Більшу частину свого часу дитина перебуває в освітніх закладах, тому, на нашу думку, належну увагу потрібно приділити шкільному харчуванню. Організація харчування школярів згідно зі ст. 22 Закону «Про загальну середню освіту» від 13.05.99 року №651-ХІV покладається на органи місцевого самоврядування та на керівників освітніх закладів.

Норми харчування в навчальних закладах затверджені постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження норм харчування у навчальних та оздоровчих закладах» №1591 від 22.11.04. Контроль за якістю здійснюється органами охорони здоров'я. Підтвердженням якості та безпеки харчових продуктів і продовольчої сировини служить: сертифікат відповідності (якості) та висновок санітарно-гігієнічної експертизи.

Харчовий раціон, в закладах освіти, відповідно нормативних документів повинен відповідати таким вимогам: енергетична цінність раціону повинна покривати енергозатрати організму; належний хімічний склад – оптимальна кількість збалансованих між собою поживних речовин; добра засвоюваність їжі, яка залежить від її складу і способу приготування; високі органолептичні властивості їжі (зовнішній вигляд, консистенція, смак, запах, колір, температура); різноманітність їжі за рахунок широкого асортименту продуктів і різних прийомів їх кулінарної обробки; здатність їжі створювати відчуття ситості; санітарно – епідемічна безпечність.

Щоденне харчування школярів повинне відрізнятися від щоденного харчування дорослих людей. Воно має бути гармонійним і особливим. Якщо дорослі більш адаптовані до шкідливих продуктів харчування, діти з недостатньо міцним організмом можуть швидше зреагувати на шкідливі добавки в продуктах харчування алергічними реакціями, отруєнням, поганим самопочуттям.

Сім'я, яка вирішила дотримуватися принципів здорового харчування, може зіштовхнутися з такою перешкодою, як небажанням дитини їсти ті, чи інші натуральні продукти харчування. Дитині все одно: корисний продукт, чи ні, головне, щоб він був смачним. Полички сучасних магазинів та супермаркетів – дуже привабливі. Продукти та напої, частіше за все, багаті на ГМО та інші шкідливі добавки.

Для того, щоб організм школяра розвивався гармонійно, обов'язок батьків – забезпечити його необхідними якісними продуктами, які не містять. Неважливо, подобаються вони дитині, чи ні, але вона повинна їх вживати щодня, можливо у прийнятних для дитини стравах.

Молоко і всі його похідні продукти дадуть школяреві необхідний для здорових кісток і скелета кальцій. У них міститься також В₂ – вітамін, який впливає на ріст дитини. Треба звернути увагу і на те, що більш жирні вершки, сметану і сир варто давати дитині три рази на тиждень.

Біле м'ясо і риба є джерелом фосфору і білка. Без їх достатньої кількості в організмі неможливе здорове життя. Найбільш корисні: курятина, кролик і нежирні сорти риби. Ці продукти необхідно відварювати, а не смажити. Також у здоровому меню школяра повинні бути присутніми яйця, як курячі, так і перепелині. У яйцях містяться вітаміни Д, А, Е, які легко засвоюються організмом.

Школяр обов'язково повинен їсти хліб. Найкраще вживати – цільний зерновий.

Каші – завжди корисні. У кожній з них є свої поживні речовини.

Засвоєння шкільного матеріалу вимагає від дітей високої розумової активності, яка пов'язана зі значними витратами енергії. Для відшкодування витраченої енергії школяр має отримувати повноцінне харчування. До меню здобувача освіти обов'язково повинні входити продукти, що містять не тільки білки, жири і вуглеводи, а й незамінні амінокислоти, вітаміни, деякі жирні кислоти, мінерали і мікроелементи.

Білки – це основний матеріал, який використовується для побудови тканини і органів дитини. Вони містять азот, тому білки не можна замінити ніякими іншими речовинами. Найціннішим для дитини є рибний і молочний білок. На другому місці за якістю – м'ясний білок, на третьому – білки рослинного походження. Щодня школяр повинен отримувати 75-90 г білка, з них 40-55 г тваринного походження. Найважливішим продуктом, який оберігає зір дитини, є вершкове масло. Воно ж сприяє і розумовій діяльності, покращує пам'ять. Значущим компонентом їжі є жири, на які припадає від 20 до 30 відсотків від загальних витрат енергії. Разом з тим, до раціону школярів повинні входити вуглеводи, які рівномірно розщеплюються під час перетравлювання їжі і так само рівномірно насичують організм дитини.

Дітям необхідно більше вуглеводів, ніж дорослим, оскільки це – енергія, а діти набагато рухливі від дорослих. У раціоні дитини шкільного віку має бути присутня в необхідних кількостях клітковина – суміш важко перетравлюваних речовин, які знаходяться в стеблах, листках і плодах рослин. Клітковина необхідна для нормального травлення. Природно, у меню здорового харчування повинні бути присутніми фрукти і овочі. Тільки треба бути обережними з їх кількістю. Як відомо, ці продукти є потужними алергенами. Дітям їх треба давати в незначній кількості, вибираючи ті, які ростуть у регіоні, де проживає школяр, за винятком бананів – вони корисні всім. Фрукти і овочі підвищують апетит і сприяють засвоєнню іншої їжі, виводять токсини, мають бактерицидні властивості, підвищують працездатність людини, нормалізують діяльність шлунково-кишкового тракту.

Вітаміни беруть участь у підтримці імунітету. Вони надходять в організмі з продуктами харчування, переважно рослинного походження. В тканинах організму людини вони засвоюються, утворюючи більш складні речовини.

Їх значення полягає в тому, що вони є складовою частиною молекул багатьох ферментів та деяких фізіологічно активних речовин, які беруть участь в обміні речовин. Отже, якщо вітаміни не надходять з їжею, то організм не отримує необхідних речовин, щозгубно позначається на здоров'ї дитини.

Мінеральні речовини беруть участь у побудові структурних компонентів організму, в обмінних процесах.

Однією з головних вимог до харчування школярів - його оптимальність і збалансованість. Здорове харчування учнів вимагає відмови від вживання фастфуду, солодощів сумнівного походження і непотрібних кондитерських виробів у яскравих упаковках, які у своєму складі мають велику кількість консервантів, що викликають всілякі алергічні реакції, а з часом викликають не тільки залежність від подібної їжі, але й неприязнь і незадоволеність натуральними продуктами.

Сучасному школяреві слід їсти не менше чотирьох разів на день, причому на сніданок, обід і вечерю неодмінно має бути гаряча страва. Меню повинне бути різноманітним, страви – свіжоприготовленими, що складаються з натуральних продуктів. Дуже важливо привчити школяра до першого сніданку вдома. До школи треба дати дитині щось для перекусу. Для цього варто використовувати фрукти або бутерброди.

Держава прагне змінити ставлення українців до свого здоров'я та харчування зокрема. Практика, яка дозволяє досягти цієї мети – поширення і популяризація харчової культури на національному рівні. Це тільки перший крок і те, наскільки він буде успішним, чи працюватиме на побутовому рівні, залежить від кожного із нас. Головне завдання в організації здорового харчування дитини – привчити її до свідомого вибору продуктів харчування у побуті. Батькам для цього можна використати принцип: приготуй щось сам, вибери продукти для приготування страви, або інше. Важливо разом з дітьми ходити за покупками до магазину, на ринок, дозволяти дітям самостійно вибирати овочі і фрукти, просити знайти потрібні продукти, розповідати про перевагу натуральних продуктів у харчуванні.

13 грудня 2017 року Міністерство охорони здоров'я спільно з Центром громадського здоров'я та експертами-дієтологами презентували національні рекомендації зі здорового харчування та визначили найважливіші групи продуктів, які повинні входити до щоденного раціону людини. До складу рекомендованих продуктів увійшли сезонні овочі та доступні молочні та кисломолочні продукти, різні види риби та м'яса. За структурою – це сім рекомендацій щодо здорового харчування дорослих і дітей, старше двох років, які допоможуть скласти власний збалансований раціон із корисних харчових продуктів і напоїв.

Перша в історії України тарілка здорового харчування стала основою для національної інформаційної платформи «Про Здорове», покликаної наблизити кожного українця до здорового та збалансованого раціону. Платформа розроблена у рамках програми рекомендацій зі здорового харчування. Рекомендації зі здорового харчування для громадськості схвалені МОЗ України та Центром громадського здоров'я МОЗ України. Спираючись на практики провідних країн світу, експерти зробили їх зрозумілими та доступними для застосування у повсякденному житті українців.

Отже, вживання якісних екологічно безпечних продуктів потрібне людству, особливо в дитячому віці, коли формуються основи подальшого здорового способу життя. Ці звички зберуться і у дорослому віці. Достатня кількість поживних речовин і правильна культура споживання їжі не лише вбереже дитину від численних розладів здоров'я, а й зробить її витривалою, конкурентоздатною в сучасному суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Закон від 13.05.99 року №651-XIV «Про загальну середню освіту»: [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14)
2. «Про затвердження норм харчування у навчальних та оздоровчих закладах»: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.11.2004 № 1591: [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-2004-%D0%BF](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-2004-%D0%BF)
3. Ільохіна О. "Здорове харчування для дітей": Проект. [URL:https://promum.com.ua/novosti/zdorove-harchuvannya-dlya-ditey-shho-mozhut-zrobiti-batki/](https://promum.com.ua/novosti/zdorove-harchuvannya-dlya-ditey-shho-mozhut-zrobiti-batki/)
4. Ільохіна О. «Перші результати проекту «Здорове харчування для дітей»: [URL:https://blog.liqa.net/user/oilyuhina/article/30448](https://blog.liqa.net/user/oilyuhina/article/30448).
5. Снігур М.І. Харчування дітей: Підручник. Київ: Ранок, 1988, 233 с.

Матюха Тетяна Тарасівна,

учитель англійської мови вищої категорії
Білопільської спеціалізованої школи I-III ступенів №1
Білопільської міської ради Сумської області

ПРОФЕСІЙНА СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА

У статті розглянуто методологічні особливості соціально-гуманітарної компетентності педагога та визначено перспективи їх розвитку, спираючись на гуманістичні, інтеграційні та інформаційні тенденції цивілізаційного розвитку. Наголошено, що соціально-гуманітарна підготовка забезпечує розвиток інтелектуальних ресурсів, уможливорює випереджальний розвиток якості інтелектуальних ресурсів та водночас має свою специфіку.

Ключові слова: компетентність, соціальна компетентність, комунікативна компетентність, соціально-гуманітарна компетентність.

Інтеграція України до Європейського Союзу актуалізує потребу в модернізації й трансформації освіти, зокрема педагогічної, за сучасними стандартами та вимогами, що сприяють підготовці фахівця, здатного адаптуватися до соціально-економічних умов та реагувати на запити суспільства в умовах ринкової економіки. «Відкрити у кожній людині творця, поставити її на шлях самобутньо-творчої, інтелектуально-повнокровної праці – це завдання стає нині першочерговим у практичній роботі школи», – писав свого часу В. О. Сухомлинський.

Тобто сенсом та метою освіти є постійний розвиток людини та її становлення. Оскільки педагогічні працівники здійснюють професійну діяльність у системі «людина-людина», то важливою є проблема сформованості у них достатнього рівня соціально-комунікативної компетентності як необхідної умови успішної професійної діяльності. Кожне суспільство має свої унікальні ціннісно-орієнтаційні маркери, які визначають структуру цінностей даної культури. Сучасне суспільство, з огляду на події всередині нашої країни та у світі, потребує людини нового типу – активної, творчої, гуманної і соціально адаптованої. Оскільки набір цінностей, які засвоює індивід у процесі соціалізації виробляє оточуюче середовище, то сприйняття системи ціннісних орієнтацій особистості в системі освіти є особливо актуальним в ситуації серйозних соціальних змін в нашій державі.

Дослідженню проблеми професійної компетентності фахівців у закладах освіти приділялася належна увага, зокрема таким її аспектам, як організація навчального процесу у закладах вищої освіти (А. Алексюк, Ю. Бабанський, В. Бондар, С. Вітвицька, С. Гончаренко, І. Зязюн); закономірності й інновації в професійній підготовці фахівців (О. Антонова, В. Безпалько, М. Кларін, Г. Селевко, Ю. Шапран); основні засади системного (І. Блауберг, Е. Юдін, В. Садовський, Ю. Урманцев), компетентнісного (А. Бермус, С. Вершловський, О. Дубасенюк, О. Овчарук, Дж. Равен, А. Хуторської), діяльнісного (Г. Атанов, В. Давидов, А. Коржуєв, А. Огурцов) підходів. Проблема комунікативної та соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців знайшла своє відображення в низці наукових досліджень, насамперед, філософських (В. Андрущенко, В. Бичко, В. Кремень, Л. Сохань, В. Шинкарук), психологічних (І. Бех, М. Боришевський, О. Киричук), педагогічних (А. Бойко, Г. Васянович, М. Євтух, О. Плахотнік, О. Пехота, Н. Побірченко). Поняття готовності до комунікативної взаємодії та сформованості соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців вивчалось в різні часи Н. Абашкіною, Н. Бідюк, Я. Болюбашем, О. Глузманом, Л. Пуховською.

У наш час у науці відсутній однозначний підхід до визначення понять «компетентність», «професійна компетентність».

Вчені визначають професійну компетентність як:

- певний психічний стан, що дозволяє діяти самостійно й відповідально, як оволодіння людиною здатністю й уміннями виконувати визначені професійні функції (А. Маркова);
- професійну готовність та здатність суб'єкту праці до виконання задач і обов'язків щоденної діяльності (К. Абульханова);
- наявність спеціальної освіти, глибокої загальної й спеціальної ерудиції, постійне підвищення власної науково-професійної підготовки (В. Зазикін та А. Чернишова);
- потенційну готовність розв'язувати задачі зі знанням справи (П. Симонов).

На думку науковців, показниками професійної компетентності є загальна сукупність об'єктивно необхідних знань, умінь та навичок; уміння правильно їх застосувати під час виконання своїх функцій; знання й прогнозування можливих наслідків певних дій; результат праці людини; практичний досвід; гнучкість методу; критичність мислення; а також професійні позиції, індивідуально-психологічні якості .

Дослідник В. Адольф стверджує, що «професійна компетентність - це складне утворення, що вміщує комплекс знань, умінь, властивостей і якостей особистості, що забезпечують варіативність, оптимальність та ефективність побудови навчально-виховного процесу».

Вчений Д. Савельєв вважає, що професійна компетентність може бути окреслена як здатність посадової особи успішно реалізувати (вирішувати) завдання, що відносяться до її компетенції.

Дослідник В. Кричевський визначає професійну компетентність як сукупність певних ознак: наявність знань для успішної діяльності; усвідомлення значущості вказаних завдань для майбутньої професійної діяльності; набір операційних умінь; володіння алгоритмами вирішення

професійних завдань; здатність до творчості у вирішенні професійних завдань. Вчений виділяє чотири види професійної компетентності:

- функціональна (реалізація професійних знань),
- інтелектуальна (здатність до аналітичного мислення й комплексного підходу до виконання своїх обов'язків),
- ситуативна (діяльність залежно від професійної ситуації), соціальна (реалізація комунікативних та інтеграційних здібностей).

Найбільше визначень професійної компетентності, безумовно, стосується досліджень у галузі професійної педагогічної компетентності. Так Н. Кузьміна окреслює її як сукупність таких компонентів:

- спеціальна компетентність; методична компетентність у галузі способів формування знань, умінь і навичок учнів;
- психолого-педагогічна компетентність;
- рефлексія професійної діяльності.

Ми погоджуємося з думкою вчених Н. Радіоновою та А. Тряпціною, які визначають професійну компетентність учителя як інтегральну характеристику, що визначає здатність розв'язувати професійні проблеми й типові професійні задачі, що виникають в реальних ситуаціях професійної педагогічної діяльності, з використанням знань, професійного й життєвого досвіду, цінностей та нахилів.

Під професійною компетентністю науковець А. Хуторський розуміє сукупність ключових, базових і спеціальних компетентностей. Ключові компетентності - компетентності, необхідні для будь-якої професійної діяльності, пов'язані з успіхом особистості. Базові компетентності відображають специфіку педагогічної діяльності в межах вимог до системи освіти. Спеціальні компетентності, на думку вченого, відображають специфіку конкретної предметної й надпредметної сфери професійної діяльності. Для визначення змісту кожної із компетентностей необхідна структура, обумовлена їх спільними функціями та роллю в освіті.

А. Маркова, розглядаючи професійну компетентність, у своїй фундаментальній праці «Психологія професіоналізму» виокремила наступні її види: *спеціальна компетентність* (володіння власне професійною діяльністю на достатньо високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток); *соціальна компетентність* (володіння спільною (груповою, кооперативною) професійною діяльністю, співпрацею, а також прийнятими в певній професії прийомами професійного спілкування; соціальна відповідальність за результати своєї професійної праці); *особистісна компетентність* (володіння прийомами особистісного самовираження й саморозвитку, засобами протистояння професійним деформаціям особистості); *індивідуальна компетентність* (володіння прийомами саморегуляції і розвитку індивідуальності в рамках професії, готовність до професійного зростання, здатність до індивідуального самозбереження, невідкладність професійному старінню, уміння організувати раціонально свою працю).

Я поділяю погляди вченої, яка вважає, що сформованість названих вище видів компетентності означає зрілість людини в професійній діяльності, в професійному спілкуванні, в становленні особистості професіонала, його індивідуальності.

Розглядаючи сутність професійної компетентності учителя, можна ствердно сказати, що єдиного висновку з даної проблеми не існує.

Грунтовний аналіз сутності професійної компетентності вчителя подано у дослідженні В. Синенка. Він стверджує, що слід розрізняти професійну підготовку фахівця та його професійну компетентність. Перше поняття відбиває процес оволодіння необхідними знаннями й навичками, а друге - результат цього процесу, якісну характеристику. Компетентність — це ще й деяка перспектива, що тією чи іншою мірою доступна даному фахівцю через його індивідуальні

можливості й різні об'єктивні фактори. Поняття «педагогічна компетентність» науковець вважає категорією педагогічної науки. Професійна педагогічна компетентність відображає істотні властивості й стосунки всіх предметів педагогічної науки.

Найбільш суттєвою ознакою досліджень В. Синенка є трактування поняття «професійна компетентність вчителя» як інтегрування відповідного рівня професійних знань, умінь і навичок учителя, його особистісних якостей, що виявляються в результаті діяльності (рівень вихованості і освіченості учнів). Ми погоджуємося із думкою дослідника, який визначає критерії професіоналізму вчителя: глибокі професійні знання й теоретичні уміння, комплекс практичних умінь і навичок, уміло застосованих на практиці у процесі навчання й виховання.

Я вважаю правильним висновок вченого про те, що професійна компетентність вчителя є високим рівнем його психолого- педагогічних і науково-предметних знань й умінь у поєднанні з відповідним культурно-моральним виглядом, що забезпечує на практиці соціально затребувану підготовку підростаючого покоління до життя.

Підсумовуючи зазначене вище, могу відзначити, що сьогодні більшість науковців серед ключових позицій професійної компетентності вчителів виводять на перше місце саме продуктивну компетентність та розглядають її не лише як вміння працювати, а насамперед, як здатність до створення власного продукту, прийняття певних рішень, несення відповідальності за них, готовність і потребу у творчості.

Отже, на мій погляд, професійна компетентність вчителя - поняття динамічне, багатогранне й багатоаспектне, його зміст змінюється у відповідності із процесами, що відбуваються в суспільстві й освіті. Структура професійної компетентності також повинна періодично видозмінюватися, корегуватися в зв'язку зі стрімким розвитком науки й практики. Питання визначення змісту, форм, рівнів, механізмів та структури «професійної компетентності» учителя загальноосвітнього навчального закладу потребують подальшої розробки, систематизації, аналізу й узагальнення.

Список використаних джерел:

1. Розвиток професійної компетентності вчителів суспільних предметів у контексті реалізації нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти: тем. зб. праць / упоряд. А. А. Волосюк; за заг. редакцією В. К. Фурман. Рівне: РОІППО, 2014. 45 с.

2. Крокошенко О. Я. Особливості педагогічної компетенції вчителя трудового навчання. *Освіта Донбасу*. 2009. №2.

3. Сергієнко Н. Ф. Професійна компетентність сучасного вчителя. [URL.https://sierhijenko/](https://sierhijenko/)

Мельник Світлана Анатоліївна,

проректор з навчальної роботи

КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», к. пед. наук, доцент

Чуркіна Вікторія Григорівна,

доцент кафедри виховання й розвитку особистості

КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», к. мистецтвознавства, доцент

СКЛАДНИКИ СТРУКТУРИ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті розглянуто актуальні питання формування загальнокультурної компетентності учнів, яка є однією з ключових компетентностей НУШ. Підкреслено, що основою формування особистості громадянина-патріота є духовна культура і цінності особистості, пізнання загальнолюдських цінностей, духовних набутків. Особливу увагу приділено різним видам культури, комунікації. Відзначено особливості структури загальнокультурної компетентності що містить три складника: когнітивний, ціннісно-орієнтовний і комунікативно-діяльнісний.

Ключові слова: культура, загальнокультурна компетентність, цінності, освіта

Необхідність підготовки учнів до життєдіяльності в умовах глобалізації вимагає суттєвої модернізації системи вітчизняної освіти. Одним із перспективних шляхів такої модернізації є переорієнтація навчального процесу на формування в учнів компетентностей як необхідної передумови їх успішної життєдіяльності в сучасному світі відповідно до концепції НУШ.

Поняття «компетентність» походить від латинського слова *competens*, що перекладається як «належний», «гідний». Отже, про компетентність людини свідчить її обізнаність з певних питань. Компетентність це сукупність знань, навичок, взаємин, що дають людині змогу ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі або окремій діяльності [1, с. 26].

Порівнюючи результати навчання через компетентності, з одного боку, та знання, вміння й навички, Г. Скоробогатова, І. Родіпіна, стверджують, що компетентність: є інтегрованим результатом освіти; на відміну від функціональної грамотності, дозволяє розв'язувати цілу низку завдань; на відміну від навички, є усвідомленою й навіть передбачає етап визначення мети; на відміну від уміння, є здатною до перенесення, причому компетентність удосконалюється не через автоматизацію як навичка, а через інтеграцію з іншими компетентностями, тобто через усвідомлення загальної основи діяльності зростає компетентність; на відміну від знання, існує у формі діяльності (реальної чи розумової), а не інформації про неї [6, с. 18].

Компетентність це сукупність певних знань, умінь, навичок, цінностей людини, яка дозволяє їй ефективно діяти в певній галузі життєдіяльності.

Компетентності, які необхідно сформувати в учнів в умовах ЗЗСО під час їхнього навчання пов'язані із рівнем - предметні компетентності, кожна з яких пов'язана з конкретною навчальною дисципліною. Другий рівень складають загальнопредметні (загальногалузеві) компетентності, формування яких забезпечується через вивчення школярами циклів навчальних предметів чи навчальних галузей. Вищий рівень це компетентності, які мають відношення до загального (метапредметного) змісту освіти й відображають здатність людини здійснювати складні, поліфункціональні, полікультурні, культуровідповідні види діяльності. Саме вони отримали в науковій літературі назву ключових компетентностей.

На думку В. Булгакової, ключова компетентність виявляється через «здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи відповідні проблеми» [3, с. 25].

У науковій літературі виокремлено різні групи ключових компетентностей. Серед ключових компетентностей, чільне місце займає загальнокультурна компетентність. Як пояснює професор В. Шейко, це зумовлено цілою низкою факторів, серед яких провідне місце займають три: суттєве зростання упродовж останніх десятиріч соціальної ролі культури в сучасному соціумі. Актуалізація потреби інтенсивного підвищення культурного рівня всіх членів суспільства й особливо молоді. Підвищення значущості загальнокультурного знання як каталізатора процесу розвитку людини як особистості, розкриття її сутнісних сил, внутрішнього багатства [10, с. 6].

Культура є специфічним способом взаємозв'язку природної й соціальної сторін людини як біосоціальної істоти, основою для сумісної життєдіяльності членів суспільства, збереження та трансляції їм накопиченого соціального досвіду. Адже культура забезпечує наступність між поколіннями, збереження цінних традицій і норм. Водночас саме в межах певної культури народжується перспектива для появи корисних інновацій. О. Пометун відзначає три основні підходи щодо трактування феномена культури: як сукупність матеріальних і духовних цінностей, вироблених людством; як специфічний спосіб людської діяльності; як процес творчої самореалізації особистості [6, с. 70].

О. Арнольдов, А. Москаленко, В. Сержантов, В. Тугарінов та ін. відзначають активність людини як члена суспільства передусім спрямовується на пізнання, осмислення й актуалізацію загальнолюдських цінностей, переведення їх на індивідуальний рівень. Тому ці науковці тлумачать культуру як сукупність матеріальних і духовних цінностей. Однак сутність культури не можна повною мірою усвідомити, якщо зводити її тільки до статичного явища. Тому представники іншої парадигми вважають за необхідне трактувати її сутність через феномен діяльності. Так, учені К. Абульханова-Славська, В. Давидов, С. Рубінштейн звертають увагу на те, що

еволюція діяльної й розвиток культури є двома взаємопов'язаними процесами, зміни одного з яких зумовлює зміни в іншому.

Сьогодні актуалізуються ідеї Н. Крилової й В. Селевка, що пов'язані із цінностями (сферами особистості) та їх складниками: побутова (життя, буття, свідомість тощо); духовна-моральна (добро, гуманізм, праця та ін.); естетична (художня) (ідеал, смак, переживання й т. ін.); інтелектуальна (ерудитія, мислення, творчість тощо).

За принципом локалізації духовна культура містить такі види культури: загальнолюдська; етнічна (національна); релігійна; субкультура; колективна; індивідуальна. За галузями діяльності людини до її складу входять такі види культури: художня; трудова; навчальна; дозвілля; суспільна; політична; інформаційна; побутова; соціальної сфери; галузева. За видами художньої діяльності (видами мистецтв) вона містить такі культури: літературна; театральна; музична; зображувальна; танцювальна; телевізійна; радіо; андеграунд. За часовими та просторовими межами виділяють такі види культури: Давнього світу; Середньовіччя; Нового й новітнього часу; Європейська, Азіатська, Африканська та ін.

У контексті формування загальнокультурної компетентності в учнів важливо відзначити, що розвиток молодшої людини як особистості включає в себе і процес засвоєння нею культурних досягнень. Як встановлено, для позначення процесу входження індивіда в культуру свого народу М. J. Herskovits увів у науковий обіг поняття «інкультурація», яке пізніше почали використовувати й інші науковці. Учений пояснював, що якщо соціалізація спрямована на інтеграцію індивіда в суспільство, набуття ним досвіду для виконання необхідних соціальних ролей, то інкультурація забезпечує опанування молодшою особою світорозуміння й поведінку, які диктує певна культура, тим самим забезпечуючи когнітивне, емоційне й поведінкове схожість людини з іншими представниками цієї культури. Цей процес продовжується впродовж всього життя індивіда, причому як під впливом цілеспрямованого педагогічного впливу, так і стихійно, у процесі набуття ним власного життєвого досвіду. На думку автора, в ідеалі кінцевим результатом інкультурації є формування людини, компетентної в культурі (в мові, ритуалах, цінностях та ін.). Науковець звертав увагу на те, що процеси соціалізації й інкультурації реалізуються одночасно, більш того, без входження в культуру людина не може існувати і як член суспільства [11, р 8-10].

Науковці намагались розмежувати між собою поняття інкультурації й соціалізації. Так, з цього питання американський антрополог М. Мід писала, що під соціалізацією треба розуміти соціальне навчання взагалі, а інкультурація – це реальний процес навчання у специфічній культурі [4]. D. Matsumoto вважає, що соціалізація це процеси і механізми, за допомогою яких люди пізнають соціальні й культурні норми, а інкультурація має відношення це продукт соціалізації, тобто суб'єктивний, базовий, психологічний аспект культури [12].

У контексті формування загальнокультурної компетентності учнів викликають інтерес також наукові праці, присвячені двом таким поняттям – «етнічній соціалізації» й «культурній трансмісії». Так, під етнічною соціалізацією мається на увазі формування в учнів поведінки, специфічних поглядів щодо сприйняття навколишньої реальності, цінностей та атитюдів, притаманних певним етнічним групам, внаслідок чого молоді люди починають сприймати себе як членів цих груп. Зокрема, науковцями вивчаються механізми становлення «Я-концепції» й самосприйняття молодих людей, соціальні стереотипи їх поведінку відносно представників свого та інших етносів, оцінювання членів певної культурної спільноти з боку інших людей. Культурна трансмісія, включає в себе процеси соціалізації й інкультурації, являє собою сукупність механізмів, за допомогою яких певний етнос транслює своїм новим членам власні культурні особливості. Зрозуміло, що центральне місце серед цих механізмів займає цілеспрямоване навчання молоді в умовах ЗЗСО [8, с.72].

Аналіз наукових праць дозволив дійти висновку про відсутність універсального визначення поняття загальнокультурної компетентності, а також загальноприйнятої структури цього феномена. Так, на думку І. Родигіної, формування загальнокультурної компетентності особистості спрямована на: оволодіння досягненнями культури; забезпечення розуміння інших людей, їх індивідуальності, усвідомлення їх відмінностей за національними, культурними, релігійними та іншими ознаками [7, с. 37].

О. Пометун вважає, що загальнокультурна компетентність учнів включає три складника: 1) ціннісний; 2) діяльнісний (технологічний); 3) процесуальний (особистісно-творчий). Перший з визначених складників загальнокультурної компетентності виявляється через здатність особистості аналізувати й адекватно оцінювати

досягнення національної, загальноєвропейської та світової культури, орієнтуватися в культурному просторі, застосовувати методи самовиховання, зорієнтовані на опанування соціально значущих цінностей. Другий із компонентів передбачає спроможність особи до взаємодії з іншими людьми на основі розробки і використання на практиці оптимальних стратегій культурної поведінки. Зміст третього з названих складників загальнокультурної компетентності особистості зводиться до знання мов, сформованості навичок грамотного мовлення, дотримання норм мовної культури, виявлення толерантності до представників інших етносів, поваги до їх культурних, релігійних традицій і звичаїв, здатності до конструктивної діяльності в умовах полікультурного соціуму. Підсумовуючи свої ідеї, О. Пометун відзначає, що сформованість загальнокультурної компетентності особистості забезпечує, з одного боку, її національну ідентифікацію як представника певного культурного шару, а з іншого, – наявність в неї культури міжетнічних відносин [6, с. 71-72].

Таким чином, загальнокультурна компетентність стосується всіх аспектів культури особистості й передусім передбачає розвиненість культури міжособистісних відносин, оволодіння вітчизняною й загальносвітовою культурною скарбницею, засвоєння принципів толерантності та плюралізму. Погоджуємось із висновками В. Болгаріної, що до основних складників загальнокультурної компетентності школярів належать: знання, що пов'язані з різними царинами взаємодії культури (з природою, суспільством, людиною, мистецтвом). Ці знання встановлюються в межах генезису екології, соціології, антропології, культурології тощо. У процесі навчання важливо забезпечити системне засвоєння знань учнями; сформувати вміння емпатії, толерантності щодо оцінювання явищ культури, зокрема творів мистецтва. Сформувати вміння відстоювати власну позицію в їх оцінці; володіння методами інтелектуальної діяльності, творчості, логічного та критичного мислення, самоосвіти, методів адекватної самооцінки, здатності толерантно ставитись до іншої людини й її переконань щодо світу культури [2, с. 27-28].

На думку С. Троянської, загальнокультурна компетентність – це інтегративна здатність особистості, що зумовлена її досвідом засвоєння культурного простору, рівнем навченості, вихованості й розвиненості та зорієнтована на використання культурних еталонів як критеріїв оцінки під час розв'язання проблем пізнавального, світоглядного, життєвого і професійного характеру. Структура загальнокультурної компетентності включає три складника: когнітивний, ціннісно-орієнтовний і комунікативно-діяльнісний. Загальнокультурна компетентність як результат засвоєння культурного простору передбачає сформованість у людини не тільки здатності адекватно орієнтуватися у продуктах духовної й матеріальної культури, певних уявлень і ставлень до її еталонів і цінностей, які втілені в наукових, філософських ідеях і творах мистецтва, а також сталих форм поведінки, узгоджених з найкращими культурними зразками [9, с. 19-23].

Таким чином, загальнокультурна компетентність це інтегроване новоутворення особистості, яке дозволяє їй правильно трактувати роль культури в житті сучасної людини, адекватно орієнтуватися в її продуктах, а також узгоджувати свою поведінку з нормами і цінностями культури. До структури загальнокультурної компетентності доцільно включити когнітивний, емоційно-ціннісний і операційно-поведінковий складника.

Перший із них забезпечує засвоєння особою системи знань культурознавчого характеру, усвідомлення нею основних тенденцій розвитку культури, необхідності системного опанування кращих зразків національної та світової культури, забезпечення її збереження й подальшому розвитку, формування на основі цих знань умінь правильно вирішувати різні життєві проблеми культурознавчого характеру.

Другий (емоційно-ціннісний) компонент передбачає формування в особі системи її власних цінностей, ставлень до різних аспектів культури, які забезпечують поважливе ставлення до різних об'єктів національної та світової культури, сформовані естетичні смаки, прагнення жити за законами краси.

Третій (операційно-поведінковий) компонент виявляється через сформованість в особистості вмінь опанувати культурний простір, здійснювати культурно-творчу діяльність різних видів, взаємодіяти з культурними цінностями, вести боротьбу зі шкідливими відхиленнями в розвитку культури, здатності гнучко й адекватно реагувати на культурні зміни соціуму, сталих звичок дотримуватися норм культурної поведінки. Визначені складника загальнокультурної компетентності особистості зумовлюють завдання освітньої діяльності формування громадян-патріотів, запровадження ідей педагогіки партнерства в умовах НУШ.

Таким чином, загальнокультурну компетентність особистості можна визначити як значущу інтегральну якість, яка дозволяє суб'єкту культури орієнтуватися в сучасному соціокультурному просторі. Ця якість поєднує в собі мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний і емоційний складники.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Виховання особистості У 2 кн. Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади : навч.-метод. видання. К. : Либідь, 2003. 344 с.
2. Болгаріна В. С. Культурологічний підхід до управління Х. : Вид. група «Основа», 2006. 112 с.
3. Булгакова В. Г. Компетентнісний підхід в освіті: практичні підходи // Підвищення ефективності та якості підготовки фахівців педагогічного спрямованості : Зб. наук. пр. Харків, 2005. С. 23-28.
4. Концепція Нова українська школа URL:<https://osvita.ua/doc/files/news/520/52062/new-school.pdf>
5. Мид М. Культура и мир детства [пер. с англ.]. М. : Наука, 1988. 429 с.
6. Пометун О.І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи. Київ: «К.І.С.», 2004. С. 66–72.
7. Родигіна І. В. Компетентісно орієнтований підхід до навчання. Харків: Вид. група «Основа», 2005. 96 с.
8. Ткачова Н. О. Аксиологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі: моногр. Луганськ : Луганський нац. Пед. університет ім. Т.Г. Шевченка; Харків: Видавництво «Каравела», 2006. 300 с.
9. Троянская С. Л. Общекультурная компетентность: опыт определения и структурирования. *Культурно-историческая психология*. 2008. № 2. С. 19–23.
10. Шейко В. М. Культура, цивілізація, глобалізація (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.): моногр. В 2 т. Т. 1. Харків: Основа, 2001. 520 с.
11. Hershkovits M. J. Les bases de Panthropologie culturelle. Paris, 1967. P 8–10.
12. Matsumoto D. Culture and psychology Pacific Grove (Cal.), 1996.

Метейко Алла Володимирівна,

методист з хімії навчально-методичного відділу
координації освітньої діяльності та професійного розвитку
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ФОРМУЄМО КЛЮЧОВІ УМІННЯ 21-ГО СТОЛІТТЯ

У статті презентується курс «Ключові уміння 21-го століття», розроблений Британською Радою й адаптований до української системи освіти.

Ключові слова: *ключові компетентності, ключові уміння ХХІ століття, освітня програма, модулі.*

Актуальність. Усе частіше на Світових форумах ми чуємо про необхідність переходу від традиційної системи освіти, що орієнтована на накопичення та відтворення фактичних знань, до інноваційної, спрямованої на формування в учнів ключових компетентностей та навичок ХХІ-го століття. У Концепції нової української школи та проєкті Державного стандарту загальної середньої освіти (2019) чітко визначено 10 ключових компетентностей, які має сформувати вчитель: спілкування державною та рідною мовами, іноземними мовами, уміння вчитися впродовж життя, ініціативність і підприємливість, обізнаність і самовираження у сфері культури, екологічна грамотність і здорове життя, соціальна та громадянська, математична, інформаційно-цифрова компетентності, а також розуміння природничих наук і технологій [2].

Освітня програма «Партнерство з підтримки навичок ХХІ століття» виділяє три групи навичок: навчальні та інноваційні; уміння опрацьовувати інформацію, комп'ютерні та медіа навички; життєві та кар'єрні (професійні) навички [4].

Найбільш важливою вважається перша група навчальних та інноваційних навичок, до якої належать: критичне мислення і вміння приймати рішення, креативність та інноваційність, комунікативні навички та співпраця.

Намічено, що реалізація поставлених Державою вимог, буде відбуватися за рахунок змін в освітніх стандартах, змісті та методиках предметів, навчальному середовищі та підготовці вчителів. Уже прийнято Державний стандарт початкової освіти (2018), обговорюється проєкт Державного стандарту базової середньої освіти (2019). Згідно концепції «Нова українська школа» послідовно відбуваються зміни в змісті й освітньому середовищі початкової школи. Масово проходять курсову підготовку вчителі-початківці.

Проте, вчителі основної і старшої школи, працюючи вже 20 років у XXI столітті, кожен рік намагаються формувати вміння, якими самі не володіють.

Мета статті. Презентувати вчителям основної і старшої школи курс «Ключові уміння 21-го століття», розроблений Британською Радою і зараз адаптується до української системи освіти.

Виклад основного матеріалу. З 12 по 16 серпня 2019 року в місті Києві Британською Радою, за підтримки Міністерства освіти і науки України, у рамках Нової української школи проведено 30-годинний курс «Ключові уміння 21 століття» для методистів природничо-математичного, гуманітарного та іншомовного циклів обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти.

У заході взяли участь Ключіна Н.В., старший викладач кафедри соціально-гуманітарної освіти, методист з іноземних мов; Метейко А.В., методист з хімії; Третьякова О.В., методист з історії навчально-методичного відділу координації освітньої діяльності та професійного розвитку Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Цей курс є одним із проєктів Міжнародної співпраці Міністерства освіти і науки України та Британської Ради в Україні в напрямі адаптації курсу «Ключові уміння 21-го століття» до української системи освіти і проведення навчання педагогів щодо можливостей та напрямів його впровадження в освітній процес. «Ми хочемо, щоб випускники школи знали не лише історію або англійську мову, а й володіли практичними навичками для подальшого успішного життя. Розв'язання проблемних ситуацій, підприємництво, командна робота – ці навички безпосередньо стосуються концепції Нової української школи», – наголосив директор Британської Ради в Україні Саймон Вільямс.

Програма Британської ради «Ключові уміння 21-го століття» [1] орієнтована на педагогів та розроблена задля реалізації концепції «Нова українська школа» (2016 року) та Закону України «Про освіту» (2017 року), згідно з якими ключові уміння такі як уміння вчитися, критично мислити, розв'язувати проблеми, працювати в команді, спілкуватися, обробляти інформацію, проявляти креативність тощо, є основою для формування компетентностей особистості для життя. Їх розвиток не обмежується окремими завданнями, бо має наскрізний характер. Тож очікується, що вчителі створюватимуть сприятливі умови, та добиратимуть сучасні технології, методи та прийоми навчання. А допоможуть їм в цьому агенти змін, які вже пройшли навчання та продовжують опанувати освітню програму Британської ради.

Програма «Ключові уміння 21-го століття» має модульний характер, кожен з яких є самодостатнім, тобто може бути реалізований незалежно один від одного, має власний зміст та очікувані результати.

Модуль «Ключові уміння 21-го століття. Огляд для керівників закладів загальної середньої освіти» розрахований на 10 годин. Він є окремим модулем і орієнтований на директорів і заступників директорів закладів загальної середньої освіти. Модуль «Ключові уміння 21-го століття. Якісне учіння», розрахований на 3 години, є обов'язковим. Він може поєднуватися у різні комбінації з одним або кількома модулями, серед яких виокремлено: «Креативність і уява» (9 годин), «Критичне мислення та розв'язування проблем» (9 годин), «Спілкування та співпраця» (9 годин) та «Цифрова грамотність» (9 годин). Тому вчителі або адміністрація закладів можуть обирати для навчання як окремий модуль так і їх комбінацію.

Розглянемо зміст обов'язкового модуля для педагогів «Якісне учіння». До нього включено розгляд чотирьох важливих тем, що лежать в основі будь-якого освітнього процесу. Опрацювання першої теми «Глибинне учіння та навчання» передбачає, що педагоги усвідомлять поняття та роль глибинного учіння та навчання, визначать їх переваги та недоліки, а також порівняють їх між собою. Вправи, що запропоновані в цій темі, передбачають організацію роботи в групах, де учасники заняття мають змогу обговорити запропоновані у навчальних матеріалах запитання для роздумів та обмінятися інформацією, а потім презентувати напрацювання груп назагал. Під час порівняння глибинного та поверхневого учіння і навчання педагогам надається можливість дослідити найсприятливішу для учіння поведінку, обмінятися думками з колегами, зосереджуючи особливу увагу на перевагах саме глибинного учіння та навчання.

Невід'ємною складовою ефективного освітнього процесу є мисленнєва діяльність, якій і приділено увагу в другій темі. Опрацювання змісту матеріалу запропонованих вправ передбачає, що педагоги з'ясуять цінність таксономії Блума для визначення результатів учіння, постановки завдань, запитування, узагальнять чинників глибинного учіння, а також проаналізують мисленнєву діяльність від нижчого до вищого порядку.

Задля розуміння глибини сформованих у школярів компетентностей важливого місця набувають запитання і запитування. Саме цьому присвячений зміст третьої теми модуля «Якісне учіння». Робота над виконанням вправ цієї теми передбачає, що учасники з'ясують ролі запитань і запитувань в освітньому процесі, проаналізують різноманітні техніки запитування та співвіднесуть запитання з таксономією Блума. Також педагоги будуть мати можливість обговорити проблеми із запитуваннями та визначать способи їх розв'язання.

Логічним завершенням модуля є четверта тема «Рефлексія та самооцінювання», виконання вправ якої дасть можливість проаналізувати власну діяльність під час опрацювання модуля «Якісне учіння», оцінити рівень сформованості умінь і готовність сприяти якісному учінню, а також обміркувати власну діяльність та обговорити досягнення з колегами, визначити напрями подальшого удосконалення, перевірити особистісні досягнення відповідно до запропонованих дескрипторів умінь.

Задля ефективного розвитку ключових умінь, матеріалами Британської Ради передбачено логічне продовження опанування тем курсу під час опрацювання змісту наступних чотирьох модулів (про це згадувалося раніше).

Так, опрацювання модуля «Критичне мислення та уміння розв'язувати проблеми» передбачає, що учителі будуть уміти: ставити змістовні запитання інтегрованого змісту з різних тем; моделювати різні ситуації, що потребують критичного мислення та визначення шляхів розв'язування проблем; систематично надавати конструктивні відгуки щодо роботи учнів та встановлювати зворотній зв'язок від них. Учні ж, у свою чергу, при такому підході учителя, будуть уміти враховувати різні точки зору своїх однолітків, оцінювати докази і свідчення надані під час дискусій та вступів, розв'язувати нестандартні проблеми й розуміти приховану інформацію.

Опанування змісту модуля «Спілкування і співпраця» передбачає, що педагоги оцінять власні уміння спілкуватися та співпрацювати як особистість і як учитель. Вони проаналізують: теорії та практики спілкування і співпраці, що стосуються класу та школи; способи інтеграції різних форм спілкування та співпраці в освітній процес; можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій для розвитку комунікативних умінь у класі, оскільки дедалі частіше технічні засоби навчання використовуються в освітньому процесі

А також учасники курсу доберуть, проаналізують та оцінять теми проектів, спрямованих на розвиток умінь спілкуватися і співпрацювати, спланують класні, шкільні та міжшкільні проекти відповідно до місцевого контексту.

«Креативність і уява» є одними з найважливіших здібностей людини, завдяки яким ми висловлюємо думки, почуття та прагнення. Вони допомагають нам модифікувати нашу культуру, а

також лежать в основі науково-технічного прогресу. Пройшовши навчання під час цього модуля, передбачається, що педагоги усвідомлять цінність креативності та уяви як ключових умінь 21-го століття, визнають діапазон та багатство креативності як першочергового підходу до навчання, а також доберуть та оцінять способи, за допомогою яких можна розвивати креативність у собі та у школярів.

Цифрові технології дедалі більше поширюються на всі аспекти нашого життя. Для людей стає важливим не лише розуміння того, як вони можуть ефективно використовувати технології, але й уміння критично оцінити цифровий контент, з яким вони стикаються, і розуміти, для чого він був розроблений. Опрацювавши зміст модуля «Цифрова грамотність», передбачається, що учителі усвідомлять поняття, теорії та виклики, пов'язані з цифровою грамотністю. У них сформується переконання у важливості цифрової грамотності як ключового уміння для життя у 21-му столітті, а також сформується відповідальність до власної цифрової грамотності. У разі ефективного використання набутого досвіду, під час організації освітнього процесу, учні будуть інтерпретувати медіа інформацію, відтворювати дані та зображення за допомогою цифрових засобів навчання, оцінювати та застосовувати нові знання, отримані в цифровому середовищі тощо.

Висновки. Вважаємо, що запропонований Британською Радою курс допоможе розвинути у вчителів навички якісного навчання, а розроблені дидактичні та методичні матеріали, будуть важливим інструментом для опанування змістом будь-якого предмету та розвитку в учнів здібностей до навчання. Проаналізувавши зміст освітніх модулів курсу «Ключові уміння 21-го століття», вчителі та адміністрація освітніх закладів зможуть зробити певний вибір у напрямі щорічного підвищення кваліфікації.

Список використаних джерел:

1. Ключові уміння 21-го століття. Типова освітня програма / Британська Рада в Україні, 2019. 15 с.
2. Міністерство освіти і науки України пропонує для громадського обговорення проєкт Державного стандарту базової середньої освіти. [URL:https://mon.gov.ua/ua/news/ministerstvo-osviti-i-nauki-ukrayini-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-derzhavnogo-standartu-bazovoyi-serednoyi-osviti](https://mon.gov.ua/ua/news/ministerstvo-osviti-i-nauki-ukrayini-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-derzhavnogo-standartu-bazovoyi-serednoyi-osviti)
3. Навички XXI століття: як їх отримати у школі? [URL:https://www.education.ua/ua/articles/574/](https://www.education.ua/ua/articles/574/)
4. Навички XXI століття і шкільна освіта. [URL:http://klasnaocinka.com.ua /ru/article/navichki-khkh-stolittya-i-shkilna-osvita.html](http://klasnaocinka.com.ua /ru/article/navichki-khkh-stolittya-i-shkilna-osvita.html)
5. Освітня навчальна інтегрувати навички XXI століття у свої предмети – Британська Рада та МОН підготують 75 тренерів для ОІППО. [URL:https://mon.gov.ua/ua/news/osvityan-navchat-integrivati-navichki-21-stolittya-u-svoyi-predmeti-britanska-rada-ta-mon-pidgotuyut-75-treneriv-dlya-ippo](https://mon.gov.ua/ua/news/osvityan-navchat-integrivati-navichki-21-stolittya-u-svoyi-predmeti-britanska-rada-ta-mon-pidgotuyut-75-treneriv-dlya-ippo)

Мільченко Світлана Вікторівна,
учитель біології та хімії вищої категорії
КУ Сумська ЗОШ I-III ступенів № 22 імені Ігоря Гольченка
Сумської міської ради

ДИДАКТИЧНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

У статті теоретично обґрунтовані особливості організації освітнього процесу з біології засобами дидактичних ігор, запропоновано систему контролю знань та вмінь учнів під час навчальної ігрової діяльності.

Ключові слова: *творча діяльність, творча ситуація, гра, дидактична гра, ігрові технології, контроль знань і вмінь учнів.*

Актуальність. На сучасному етапі модернізації шкільної освіти проблема розвитку творчих здібностей учнів набирає особливо важливого значення у зв'язку з потребою суспільства в людях кваліфікованих, здатних швидко орієнтуватися в змінних умовах, нешаблонно мислити, самостійно

поповнювати свої знання Одним із дієвих засобів реалізації творчого потенціалу учнів є навчальна гра, як важливий засіб формування цінностей, орієнтацій, серйозна спроба пошуку дитиною суті речей, явищ, процесів та власного місця серед них, унікальний механізм акумуляції і передачі набутого досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування творчого потенціалу в дітей на різних етапах навчання й виховання досліджували І. Волкова, В. Козленко, М. Лещенко, О. Савченко, С. Сисоєва, Л. Хомич, А. Бондаренко та інші [5]. Теорії гри, визначенню її функцій, специфічного змісту, порівняно з іншими видами діяльності, присвячені праці багатьох педагогів (Г. Ващенко, М. Касьяненко, Я. Коменського, С. Лісової, А. Макаренка, П. Підкасистого, С. Русової, В. Сухомлинського, М. Тименко та ін.), психологів (Б. Ананьєва, Л. Виготського, О. Киричука, А. Піаже, В. Роменця, С. Рубінштейна, Т. Титаренка та ін.) [6].

Тема є актуальною, але недостатньо висвітлені питання щодо контролю знань та вмінь учнів під час ігрової творчої діяльності.

Мета статті: теоретично обґрунтувати особливості організації освітнього процесу з біології засобами ігрових технологій, зокрема дидактичних ігор, з метою розвитку творчого потенціалу учнів

Основний зміст. Однією з умов розвитку творчого потенціалу школяра є залучення його до творчої діяльності. У психолого-педагогічній літературі вчені (І. Лернер, В. Моляко, С. Рубінштейн, С. Сисоєва) розглядають поняття «творча діяльність» як цілеспрямовану взаємодію вчителя й учнів, направлену на вирішення навчально-творчих завдань, у процесі якої відбувається цілісний розвиток особистості школяра, його перехід на рівень самоуправління, створення ним певного продукту, що характеризується новизною й значимістю для особистості [6].

С. Сисоєва у своїх дослідженнях виділяє два види навчальної діяльності учнів: стандартну та творчу. Наслідки стандартної навчальної діяльності виявляються в оволодінні учнями основами наук, конкретними знаннями, вміннями й навичками. Творча навчальна діяльність можлива лише тоді, коли буде спрямована на вирішення творчої ситуації, яка органічно пов'язана зі змістом навчального матеріалу конкретного уроку й сприятиме досягненню мети, поставленої вчителем [34, с. 178]. Учена стверджує, що творча ситуація стимулює пошукову діяльність учнів, розвиває їх креативні можливості, стимулює до пізнання та самореалізації, постійного саморозвитку й самовдосконалення. Створити таку ситуацію на уроці можна в процесі виконання завдань дидактичних розвивальних ігор.

У тлумачному словнику термін «гра» визначається як заняття, яке підпорядковується певним правилам і прийомам або ґрунтується на умовах, що розкривають її зміст. Результатами ігрової діяльності, є надбання «гравцями» знань, умінь, досвіду, що реалізуються шляхом інтерактивного набуття, опанування та закріплення знань, навичок та умінь виконувати певні дії, виховувати та виробляти в собі певні якості, риси, вміння [1].

І. Підласий пропонує гру, організовану з метою навчання, називати дидактичною й розглядає її як спеціально створені ситуації, що моделюють реальність, із яких учням пропонується знайти вихід [3].

Ігрову діяльність в освітньому процесі з біології можна використовувати як у основній, так і в старшій школі, поступово ускладнюючи її форми: від засвоєння теоретичного матеріалу та використання біологічних фактів до встановлення причинно-наслідкових зв'язків між ними; від розв'язання кросвордів до їх складання; від опису (зовнішньої будови об'єкту) до пояснення (відповідності адаптаційних ознак організму до середовища існування) [2].

Під час організації ігрової діяльності на уроках біології бажано дотримуватися таких положень [4]:

- правила гри мають бути простими, чітко сформульованими; завдання з достатньою кількістю інформації для активної розумової діяльності школярів; зміст біологічного матеріалу доступний розумінню учнів і забезпечує досягнення триєдиної мети уроку;
- дидактичний матеріал повинен бути гарно оформленим, цікавим, педагогічно доцільним і зручним у користуванні, із використанням наочності (зображення живих організмів, схеми, малюнки, моделі, муляжі, друковані таблиці, натуральні об'єкти); за змістом – відповідати принципам: від простого до складного, від конкретного до абстрактного;
- до гри слід залучати якомога більше учнів; уникати примусу, реалізувати право вибору щодо участі; за умови змагання – забезпечити справедливий та об'єктивний контроль його результатів;
- ігрові ситуації варто чергувати за складністю матеріалу або характером розумових дій, які необхідні для їх викладання; доречним є їх комбінування з іншими прийомами навчання;
- кращий результат має гра, що не є досить об'ємною й закінчується на тому уроці, на якому розпочалася.
- під час гри від учнів слід вимагати чіткого та грамотного висловлювання своїх думок, проведення послідовних логічних міркувань, формулювання й обґрунтування висновків, прийняття конкретних рішень;
- у грі слід поєднувати пізнавальний інтерес і навчання таким чином, щоб вони не заважали, а навпаки допомагали одне одному; засоби та способи, що підвищують емоційне ставлення учнів до процесу, слід розглядати не як самоціль, а як шлях, що веде до виконання дидактичних завдань.

Важливим моментом під час підбору ігор є правильне визначення їх місця в структурі конкретного уроку, теми чи навчально-виховного процесу в цілому. Для цього треба знати дидактичні можливості кожної з них. Наведемо приклади ігор за дидактичною метою з власного досвіду:

- ґрунтовно повторити та закріпити основний матеріал теми, біологічну термінологію: «Зорепад» (пояснити сутність поняття за обмежений проміжок часу), «Морський бій» (за вказаними вчителем координатами знайти об'єкт і визначити його місце в системі загальної класифікації), «Цікава біоматематика» (підрахувати кількість органів чи структурних частин тіла конкретних організмів);
- навчати учнів розпізнавати організми за ознаками зовнішньої будови: «Кошеня-бешкетник» (установити відповідність між малюнком і надписом до нього), «Біла ворона» (з чотирьох біологічних об'єктів вибрати зайвий із подальшим обґрунтуванням відповіді);
- формувати та розвивавати елементарні операції розумової діяльності (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, виділення суттєвого): «Кросворд», «Хрестики-нулики», «Чайнворд», «Аукціон», «Поле чудес»; «Біологічна мозаїка», «Упізнай об'єкт», «Світ асоціацій»,
- сприяти виявленню й розвитку творчих якостей, інтуїції, фантазії, видумки, дару передбачення, відхилення від шаблону, допитливості, наполегливості, ентузіазму, здібності до самоосвіти: «Швидка реакція», «Портрет тварини», «Пошкоджений телефон», «Упізнай організм», «Німіий слайд», «Аукціон», «Що більше?»

До ігрової діяльності учнів можна додати заохочення, які стимулюють їх інтерес до вивчення біології, сприяють налагодженню позитивного мікроклімату, підвищують активність та емоційне ставлення школярів до навчання. З цією метою можна використати ігри: «Аукціон», «Кіндер-сюрприз», «Цукерка», «Біологічне лото».

Будь-яка діяльність учня, у тому числі й ігрова, повинна бути оцінена вчителем. Якщо школяр не бачить результату своєї навчальної праці, то інтерес до неї поступово втрачається. Тому нами розроблена власна система контролю знань і вмінь учнів засобами гри – «Банк знань». За цією системою учні протягом уроку набирають бали за різні види ігрової діяльності, яка поєднується з іншими формами роботи. Обов'язковою частиною є «стартовий капітал» (письмові

тестові завдання), його виконують усі учні. Крім того, школярі отримують додаткові бали, максимальна кількість яких за урок (із урахуванням «стартового капіталу») – 40. Таким чином, ця система передбачає оцінювання всіх учнів не на окремому етапі уроку за певний вид діяльності, а за роботу в цілому. Усі набрані школярами бали переводяться за спеціальною шкалою (табл.) у 12-бальну систему оцінювання.

Таблиця

Шкала переведення балів із 40-бальної системи оцінювання у 12-бальну

40-бальна шкала	12-бальна шкала	40-бальна шкала	12-бальна шкала	40-бальна шкала	12-бальна шкала
1-2	1	10-13	5	28-31	9
3-4	2	14-19	6	32-35	10
5-6	3	20-23	7	56-38	11
7-9	4	24-27	8	39-40	12

На нашу думку, система контролю знань та вмінь учнів «Банк знань» дозволяє вчителю: вести систематичний облік успішності; стимулювати пізнавальний інтерес учнів до вивчення біології; діагностувати рівень підготовки до уроку кожного школяра; своєчасно попереджати відставання слабких; визначати й застосовувати особистісно-орієнтований підхід до кожного, із урахуванням його навчальних можливостей, здібностей, інтересів; аналізувати результати своєї праці, виявляти переваги та недоліки методики викладання навчального матеріалу та коригувати її; визначати рівні здібностей, умінь аналізувати, порівнювати, формулювати та обґрунтовувати висновки; виявляти учнів із креативним мисленням і розвивати їх.

Багаторічний досвід впровадження системи дидактичних ігор для розвитку творчої активності учнів на уроках біології показує, що вона має ряд наступних переваг:

- спрямована на відпрацювання засобами різних дидактичних ігор основних понять, біологічних термінів, що дозволяє спростити та краще зрозуміти сутність того чи іншого процесу, явища й зменшує ймовірність механічного запам'ятовування теоретичного матеріалу;
- реалізує право вибору завдань, що унеможлиблює приниження особистості й створює на уроці ситуацію успіху для кожного учня;
- зацікавлює учнів і протягом тривалого часу підтримує їх інтерес до складних питань, властивостей і явищ, на яких у звичайних умовах зосередити увагу дітей не завжди вдається;
- дозволяє ґрунтовно і різнобічно повторити раніше вивчений матеріал;
- всі учні оцінюються.

Систематичне використання системи контролю «Банк знань» на уроках біології дозволяє урізноманітнити форми роботи вчителя, мотивує учнів систематично готуватися до уроків, стимулює їх активність, підвищує пізнавальний інтерес до вивчення біології, створює умови для розвитку їх творчих здібностей і, найголовніше, сприяє підвищенню рівня засвоєних учнями знань.

Висновки. Узагальнюючи, можна відзначити, що ігрова діяльність учнів на уроках біології дає вагомий ефект у вивченні предмету, якщо вона психологічно й педагогічно правильно організована, проводиться систематично, із поступовим ускладненням; визначено її місце в структурі уроку чи навчально-виховному процесі в співвідношенні з іншими прийомами та методами навчання. Лише за цих умов дидактична гра буде виконувати свою роль у інтелектуальному та творчому розвитку школярів, стимулюватиме їх пізнавальний інтерес до вивчення біології.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

2. Ворожейкіна О.М. 100 цікавих ідей для проведення уроку. Харків: ВГ «Основа», 2014. 3-те вид. 255 с.
3. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укл. Н.П. Наволокова. Харків: ВГ «Основа», 2011. 176 с.
4. Інтерактивні вправи та ігри. Харків: ВГ «Основа», 2009. 144 с.
5. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості : підручник. Київ: Міленіум, 2006. 344 с.
6. Щербань П.М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах. Київ: Вища школа, 2004. 205 с.

Мішкіна Вікторія Миколаївна,
учитель англійської та німецької мови вищої категорії
Білопільської спеціалізованої школи I-III ступенів № 1
Білопільської міської ради Сумської області

КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

У статті узагальнені теоретичні положення щодо сутності поняття «професійна компетентність», яка розглядається як інтегрована властивість особистості, що володіє комплексом професійно значущих для вчителя якостей, має високий рівень науково-теоретичної й практичної підготовки до творчої педагогічної діяльності та ефективної взаємодії з учнями в процесі педагогічної співпраці на основі впровадження сучасних технологій для досягнення високих результатів. Схарактеризовані етапи професійного розвитку вчителя. Визначені та проаналізовані структурні компоненти професійної компетентності вчителя та умови, спрямовані на підвищення професійної компетентності.

Ключові слова: вчитель, професійна компетентність, критерії професіоналізму вчителя, структурні компоненти професійної компетентності вчителя.

Постановка проблеми. Сьогодні перед вітчизняною педагогікою постає завдання розробки програм управління процесом становлення людини як професіонала, громадянина; гармонійно розвинутої високодуховної особистості, здатної найповнішим чином реалізувати свій потенціал на власну і загальносуспільну користь.

Упродовж останніх десятиліть неодноразово змінювалися погляди на професіонала. Нині недостатньо володіти певною кваліфікацією, сьогодні треба бути професійно компетентним, володіти здатністю та уміннями вирішувати постійно виникаючі у процесі виробництва завдання.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. У психолого-педагогічній літературі накопичено чималий досвід з проблеми компетентності, яка була висвітлена у наукових працях Н. Бібік, О. Біляковської, Є. Бондаревської, Б. Гершунського, А. Хуторського, А. Щекатунової, Н. Розова, Н. Запрудського та ін. У роботах цих авторів компетентність пов'язується з рівнем освіченості фахівця і його загальнокультурною компетентністю, а також розглядається як складна система, що включає знання, уміння, навички та професійно-важливі якості спеціаліста. Питання професійно-педагогічної компетентності знайшли своє відображення у роботах Л. Васильченко, С. Гончаренка, О. Дубасенюк, М. Дяченко, П. Зеєра, І. Зимньої, О. Пометун, Н. Ничкало, О. Савченко, В. Семиченко, А. Смирнова, С. Шишова, Р. Шаповал. Професійнопедагогічна компетентність вивчається у контексті проблеми реалізації особистісних характеристик вчителя, розвитку його професійної свідомості і рефлексії, динаміки професійного самовизначення. Проте до цих пір не існує загальноприйнятого визначення цього поняття, дослідники здебільшого вивчають лише окремі його сторони.

Мета статті полягає в обґрунтуванні складових професійної компетентності вчителя, визначити умови, що стимулюють його професійне зростання.

Набуття професійної компетентності починається з оволодіння педагогічною професією і охоплює декілька етапів професійного розвитку фахівця, протягом яких змінюються життєві та

професійні плани, відбувається перебудова структури особистості, визначається провідна діяльність, соціальна ситуація.

Етапи професійного розвитку педагога [6]:

- оптант (етап вибору професії);
- адепт (навчання у спеціалізованому навчальному закладі: коледж, виш);
- адаптант (звикання молодого фахівця до роботи);
- інтернал (людину визнають досвідченим фахівцем, який може самостійно й успішно справлятися з основними професійними функціями);
- майстер (наявність у фахівця спеціальних якостей, умінь, широке орієнтування у професійній діяльності; індивідуальний стиль діяльності);
- авторитет (фахівець-майстер своєї справи, широко відомий у своєму колі або за його межами; він професійно вирішує завдання за рахунок великого досвіду, вміння організувати роботу тощо);
- наставник (фахівець є авторитетним майстром, передає досвід молодим, стежить за їх професійним зростанням, його життя наповнене осмисленою професійною перспективою).

Під час просування від етапу до етапу у вчителя поступово формується професійна компетентність. Поняття «професійна компетентність педагога» виражає особисті можливості викладача, що дозволяють йому самостійно й досить ефективно вирішувати педагогічні завдання, сформульовані ним самим або адміністрацією освітньої установи.

Таким чином, під педагогічною компетентністю можна розуміти єдність теоретичної й практичної готовності спеціаліста до здійснення своєї професійної діяльності.

Д. Скворцова розглядає професійну компетентність педагога як його поінформованість й авторитетність, як властивість особистості, що дозволяє продуктивно вирішувати навчально-виховні завдання, розраховані у свою чергу на формування особистості іншої людини.

На думку І. Демура, компетентність – категорія оцінна, вона характеризує людину як суб'єкта спеціалізованої діяльності в системі суспільного розвитку праці, маючи на увазі рівень розвитку його здатності виносити кваліфіковані судження, приймати адекватні відповідальні рішення в проблемних ситуаціях, планувати й виконувати дії, що приводять до раціонального й успішного досягнення поставлених цілей [2, с. 66].

Деякий інший підхід до тлумачення поняття «компетентність» у наукових працях Н. Сергієнко, на думку якого «компетентність» виражає значення традиційної тріади «знання, вміння, навички» і служить сполучною ланкою між її компонентами. Компетентність у широкому значенні може бути визначена як поглиблене знання предмета або освоєне вміння.

Звідси – «формула компетентності»: компетентність – мобільність знання плюс гнучкість методу плюс критичність мислення» [8].

Грунтовний аналіз сутності професійної компетентності вчителя розкривається у дослідженнях В. Синенка, який вважає, що слід розрізняти професійну підготовку вчителя і його професіональну компетентність.

Перше поняття відбиває процес оволодіння необхідними знаннями і навичками, а друге – результат цього процесу, якісну характеристику. Дослідник визначає критерії професіоналізму вчителя: глибокі професійні знання і теоретичні вміння, комплекс практичних умінь і навичок, уміло застосованих на практиці навчання і виховання. В. Синенко робить висновок про те, що професійна компетентність вчителя є високим рівнем його психолого-педагогічних і науковопредметних знань і умінь у поєднанні з відповідним культурно-моральним образом, що забезпечує на практиці соціально затребувану підготовку підростаючого покоління до життя [4].

Набуття вчителем професійної компетентності полягає в тому, що професійне знання має формуватися водночас на всіх рівнях: методологічному, теоретичному, методичному, технологічному. Це потребує розвиненого професійного мислення, здатності добирати,

аналізувати і синтезувати здобуті знання в досягненні педагогічної мети, цілісно уявляти технологію їх застосування.

Нам імпонують складові компоненти професійної компетентності, запропоновані О. Біляковською [1]. Саме вони формують ідеального професіонала, що уособлює суспільні запити й потреби, відображає вимоги до вчителя сучасної школи.

Розглянемо ці компоненти.

Когнітивно-технологічна (спеціальна компетентність із фахового предмета) охоплює глибокі знання, кваліфікацію і досвід практичної діяльності у галузі предмета; знання способів розв'язання технічних, творчих завдань; уміння організовувати суб'єкт-суб'єктний навчальний процес, спрямований на всебічний розвиток особистості школяра.

Методична компетентність включає засвоєння педагогом нових методичних і педагогічних ідей, підходів до навчально-виховного процесу в сучасних особистісно-зорієнтованих, розвивальних, креативних технологіях, володіння різними методами, прийомами і формами організації навчання.

Комунікативно-ситуативна компетентність охоплює знання, уміння, навички та способи здійснення партнерської взаємодії між учасниками навчально-виховного процесу.

Соціальна компетентність містить характеристики педагога, який досяг високого рівня усвідомлення соціальних проблем та запитів, способів взаємодії з суспільством.

Психолого-педагогічна компетентність охоплює володіння психолого-педагогічною діагностикою; визначати і враховувати емоційний стан людини, грамотно вибудовувати взаємовідносини з колегами, учнями, батьками.

Прогнозувально-рефлексивна компетентність включає вміння конструювати траєкторію розвитку школяра, здійснювати індивідуальний розвиток учня.

Аутопсихологічна компетентність передбачає вміння усвідомлювати рівень власної професійної діяльності, своїх спеціальних, методичних і комунікативних спроможностей, потенціалу.

Інформаційно-технологічна компетентність передбачає вміння і навички роботи з ІКТ. *Управлінська* компетентність включає володіння вчителем методами, прийомами організації власною діяльністю та ефективною діяльністю учнів.

Кооперативна компетентність (компетентність у спільній творчості) передбачає здатність педагога продуктивно й гармонійно організувати навчальну взаємодію для досягнення спільної мети за такими напрямками:

1) «учитель – учитель», «учитель – колеги», «учитель – педагогічний колектив», «учитель – шкільне методичне об'єднання», «учитель – районне методичне об'єднання»;

2) «учитель – учень», «учень – учень», «учень – група учнів», «учень – клас», «учень – шкільний колектив»;

3) «учитель – шкільний психолог», «учитель – соціальний педагог», «учитель – батьки учнів», «учитель – громадськість» тощо.

Полікультурна компетентність містить знання педагогом культурних, національних надбань, менталітету представників різних національностей.

Валеологічна компетентність забезпечує організацію здорового способу життя у фізичній, соціальній, психічній та духовній сферах.

Отже, професійна компетентність вчителя – це інтегрована властивість особистості, що володіє комплексом професійно значущих для вчителя якостей, має високий рівень науково-теоретичної й практичної підготовки до творчої педагогічної діяльності та ефективною взаємодією з учнями в процесі педагогічної співпраці на основі впровадження сучасних технологій для досягнення високих результатів.

Розвиток професійної компетентності – в руках самого вчителя, оскільки він усвідомлено регулює стандарти своєї поведінки на основі набутого педагогічного досвіду. «Досвід стає джерелом професійного зростання вчителя лише тією мірою, якою вона є об'єктом структурованого аналізу: неререфлексований досвід безкорисний і з часом веде не до розвитку, а до професійної стагнації вчителя» (М. Уолес).

Тільки усвідомлений досвід має сенс, через аналітичну діяльність здійснюється рефлексія, яка перетворює «сирий» досвід у особистісне присвоєне знання.

У процесі рефлексії відбувається усвідомлення не тільки свого педагогічного досвіду, але й досвіду інших педагогів.

Професійному зростанню вчителя й підвищенню рівня його професійної компетентності сприяють:

- високий духовно-моральний імідж навчального закладу, що забезпечують сприятливі творчі умови роботи; систематична самоосвітня діяльність вчителя, яка включає навчання на курсах підвищення кваліфікації;
- участь у проектах, конкурсах, фестивалях, конференціях, семінарах, педагогічних майстернях, роботі методичних об'єднань, творчих груп тощо;
- особистісно-зорієнтована методична підтримка діяльності вчителя; акцент на інноваційному, творчо-пошуковому компоненті методичної діяльності;
- об'єктивна оцінка праці; моральне й матеріальне стимулювання.

Професійна компетентність учителя – це результат творчої професійної діяльності, інтегрований показник особистісно-діяльнісної сутності педагога.

Професійно компетентні вчителі успішно розв'язують завдання навчання й виховання, готують для суспільства випускника з бажаними психологічними якостями; задоволені професією; досягають бажаних результатів у розвитку особистості учнів; усвідомлюють перспективу свого професійного розвитку; відкриті для постійного професійного навчання; збагачують досвід професії завдяки особистому творчому внеску; соціально активні у суспільстві; віддані педагогічній професії.

Ураховуючи актуальність і важливість досліджуваної проблеми вважаю, що подальшого науково-теоретичного осмислення та практичного втілення потребують шляхи, форми та методи формування професійної компетентності майбутнього педагога у період навчання у виші.

Список використаних джерел:

1. Білявська О. О. Професійна компетентність учителя як складова ефективної педагогічної діяльності. [URL:http://lib.mdpu.org.ua/nvs/](http://lib.mdpu.org.ua/nvs/)
2. Демура І. Сутність професійних компетентностей. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: збірник наукових праць. 180 Вип. XXXVIII / заг. ред. проф. В. І. Сипченка. Слов'янськ: Видавництво центр СДПУ, 2007. С. 64–71.
3. Крокошенко О. Я. Особливості педкомпетентності вчителя трудового навчання. *Освіта Донбасу*. 2009. № 2. С. 85.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ. : « К.І.С.», 2004. 112 с.
5. Марченко І. А. Основні вимоги до професійної компетентності вчителів початкових класів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. [URL:http://innovac-koippo.edukit.kr.ua](http://innovac-koippo.edukit.kr.ua)
6. Скворцова С. О. Професійна компетентність вчителя: зміст поняття. *Наука і освіта*. 2009. № 4. С. 93–94.
7. Сергієнко Н. Ф. Професійна компетентність сучасного вчителя. [URL:http://images/content/nashi_vydanya.uprj](http://images/content/nashi_vydanya.uprj)

Мороз Людмила Василівна,

доцент кафедри логопедії

Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка,

кандидат педагогічних наук, доцент

Крот Галина Вікторівна,

старший викладач кафедри теорії і методики змісту освіти

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО МАГІСТРА-ЛОГОПЕДА

У статті проаналізовано особливості компетентнісного підходу у підготовці здобувачів вищої освіти, на основі аналізу науково-методичної літератури визначено сутність та схарактеризовано професійну компетентність майбутнього магістра-логопеда.

Ключові слова: заклад вищої освіти, професійна підготовка, професійна компетентність, магістр-логопед, вчитель-логопед.

Стрімкий розвиток суспільства спричинює постійне підвищення вимог щодо підготовки компетентного фахівця. Переорієнтація вітчизняної системи на передові світові освітні досягнення та стандарти зумовила зміну поглядів щодо підготовки майбутніх магістрів-логопедів, що відбувається, наразі, шляхом упровадження компетентнісного підходу як сучасної парадигми розвитку освіти. Висока соціальна значимість професії логопеда, постійна потреба у висококваліфікованих вчителях-логопедах, здатних вирішувати різнопланові фахові завдання визначає актуальність теми дослідження.

Педагогічна компетентність стала предметом наукових розвідок багатьох дослідників: І. Беха, О. Бондаревської, І. Зязюна, Н. Кузьміної, А. Маркової, Е. Рогова, А. Щербакова та ін.

Проблеми професійної компетентності майбутніх учителів розглядалися у роботах О. Абдуліної, С. Архангельського, В. Береки, З. Васильєва, В. Євдокимова, А. Кірсанова, В. Сластьоніна та ін.

Різним питанням підготовки майбутніх спеціальних педагогів, зокрема й логопедів, присвячені доробки провідних українських вчених В. Бондаря, І. Дмитрієвої, С. Миронової, Н. Пахомової, Т. Сак, В. Синьова, Є. Синьової, В. Тарасун, Л. Фомічової, О. Хохліної, М. Шеремет та ін.

Проблеми професійної підготовки та професійної компетентності майбутніх вчителів-логопедів визначались у дослідженнях Т. Корнійченко, О. Кузенко, О. Марченко, Ю. Пінчук, Ю. Ріуцун, Н. Сінопальникової, О. Жукатинської, Л. Федорович та ін.

Мета статті полягає у визначенні сутності професійної компетентності майбутнього магістра-логопеда.

Необхідно зазначити, що компетентнісний підхід щодо побудови освітнього процесу є основою студентоцентрованого навчання і передбачає формулювання цілей і результатів навчання у вигляді сукупності компетенцій [2, с. 77]. Відповідно, у результаті навчання майбутній фахівець повинен оволодіти комплексом компетенцій, що визначають його професійний потенціал та можливість ефективного функціонування в мінливих умовах професійного простору.

Компетентнісний підхід також необхідно розглядати як шлях реальної співпраці закладів вищої освіти та роботодавців, за якої останні виступають не лише у ролі «споживачів», але і активних «замовників» освітніх послуг, висловлюючи свої погляди та побажання щодо підготовки компетентного фахівця. Така взаємодія покликана об'єднувати науково-теоретичну підготовку з практичною діяльністю, орієнтувати освітній процес на професійні реалії сьогодення.

Аналіз літературних джерел та документальних матеріалів показує, що реалізація компетентнісного підходу вимагає від закладів вищої освіти такої організації освітнього процесу,

яка б забезпечувала здобувача не лише знаннями, уміннями і навичками, а й розвивала професійно значущі особистісні якості, формувала здатність аналізувати та вирішувати проблемні ситуації, обирати оптимальні варіанти вирішення професійних завдань, готовність брати відповідальність за свої рішення.

Наразі термін «компетентність» набув особливого значення у понятійному апараті професійної педагогіки. Як зазначено у Національній рамці кваліфікацій, «компетентність - це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та (або) подальшу навчальну діяльність» [4].

У науковій літературі присутні різні погляди та визначення категорії «професійна компетентність». Проте, більшість дослідників під нею розуміє процес розвитку індивідуальної своєрідності суб'єкта професійної діяльності, який забезпечує формування індивідуальних способів самоствердження у професійному середовищі.

У науковій статті О. Марченко [3] наведено наступне визначення: «професійна компетентність – це система особистісних якостей, знань і умінь, що зумовлюють готовність і здатність фахівця здійснювати професійну діяльність». Професійна компетентність передбачає: сформованість умінь розмірковувати й оцінювати професійні ситуації та проблеми; творчий характер мислення; виявлення ініціативи у виконанні виробничих завдань; усвідомлене розуміння особистої відповідальності за результат праці; здатність до управління виробничим колективом; прийняття раціональних рішень у вирішенні конкретних завдань та проблем [3].

Професійна компетентність пов'язана з майбутньою професійною діяльністю фахівця, яка в свою чергу, визначається кваліфікацією випускника закладу вищої освіти.

За визначенням Ю. Пінчук, професійна компетентність логопеда виступає метою підготовки та стрижнем кваліфікаційної характеристики означеного фахівця. На думку автора, поняття, «професійна компетентність вчителя-логопеда» – це інтегративна якість особистості, яка виявляє готовність максимально ефективно здійснювати діагностику, корекційно-превентивне навчання та особистісний розвиток осіб із порушенням мовлення [4, с. 25].

Наразі в Україні здобувач вищої освіти отримує професійну кваліфікацію «Вчитель-логопед» після закінчення магістерської програми за спеціальністю 016 Спеціальна освіта. Відповідно до визначення первинної посади [1], що може займати випускник магістерської програми, кваліфікаційної характеристик професії «вчитель-логопед» [6] та суспільних запитів до означеного фахівця, професійну компетентність майбутнього магістра логопеда можна визначити як інтегральну характеристику особистості, що виявляється у готовності та здатності вирішувати складні спеціалізовані завдання у сфері корекційно-логопедичної діяльності на засадах особистої професійної відповідальності та постійного підвищення рівня своєї професійної діяльності.

Відповідно до основних складових майбутньої професійної діяльності магістра-логопеда вважаємо за необхідне розглянути основні функціональні компетентності: консультативну, діагностичну, корекційно-логопедичну та навчально-виховну.

Профілактичну компетентність можна розглядати як здатність володіти методами консультування дітей та дорослих з порушеннями мовлення та психофізичного розвитку, їх батьків та педагогів з проблем навчання, розвитку, виховання.

Діагностична компетентність магістра-логопеда характеризується такими складовими:

- здатністю володіти вміннями проводити психолого-педагогічне обстеження з метою визначення процесу мовленнєвого та психофізичного розвитку відповідно до вікових норм;
- здатністю володіти методикою диференціальної діагностики для визначення особливостей розвитку осіб із порушеннями мовлення та психофізичного розвитку;
- здатністю володіти вмінням формулювати психолого-педагогічні висновки.

Корекційно-логопедична компетентність у загальному вигляді можна представити у вигляді здатності володіти вміннями і навичками розробляти та реалізовувати корекційно-логопедичні програми.

Навчально-виховна компетентність магістра-логопеда полягає у здатності володіти методами навчання та виховання дітей дошкільного та шкільного віку з порушеннями мовленнєвого та психофізичного розвитку.

Висновок: Таким чином, розглянуті нами науково-теоретичні дослідження дали можливість визначити сутність та схарактеризувати професійну компетентність майбутнього магістра-логопеда.

Подальші розвідки плануємо скерувати на розробку шляхів і засобів реалізації компетентнісного підходу у процесі підготовки майбутніх магістрів-логопедів.

Список використаних джерел:

1. Класифікатор професій України ДК 003:2010. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10>
2. Мартинчук О.В. Зміст і структура професійних компетентностей майбутнього вчителя-логопеда. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*: Зб. наук. праць № 24. 2015. С. 77-83.
3. Мартинчук О.В. Сутність поняття та зміст професійної компетентності фахівців у сфері інклюзивного навчання дітей з тяжкими порушеннями мовлення. URL:<https://core.ac.uk/download/pdf/33689071.pdf>
4. Пінчук Ю. В. Система професійної компетентності вчителя-логопеда автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка»/ Ю. В. Пінчук. – Київ, 2005. – 30 с.
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11. 2011 р. № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій». URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>
6. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0324203-05>

Муравицька Наталія Анатоліївна,

вихователь (I категорії) Липоводолинського ДНЗ (ясла-садок) «Берізка»
Липоводолинської селищної ради Сумської області

ЗАСОБИ СТИМУЛЮВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В РІЗНИХ ВИДАХ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті висвітлено питання важливості та значення мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку, розкрита сутність засобів стимулювання мовленнєвої активності дошкільників.

Ключові слова: зв'язне мовлення, мовленнєва активність, засоби мовлення, мнемотехніка, мнемотаблиці.

У соціальній адаптації дитини в сучасному світі важливу роль відіграє рівень оволодіння зв'язним мовленням, оскільки мовленнєва діяльність є засобом засвоєння передачі знань, думок і почуттів, побаченого і пережитого та способом самоствердження у дитячому колективі. Водночас, як засвідчує практика, поширення комп'ютеризації, телебачення та інших технічних засобів, які стали доступними дітям, обмежує їх безпосереднє спілкування з іншими мовцями, внаслідок чого збагачується їхня пізнавальна сфера і водночас гальмується мовленнєва.

Мета статті: висвітлити засоби стимулювання мовлення дошкільників, які сприяють появі у них інтересу до мовленнєвої діяльності, ефективно її активізують та удосконалюють.

Мова – невичерпне багатство, яким природа обдарувала людину, його можна примножити, а можна й непомітно розгубити. Тож, перед нами завжди стоїть завдання: прищепити дитині любов до слова, навчити її чітко, красиво і влучно висловлюватися, обстоювати власну думку.

Тобто, першочерговим завданням розвитку мовлення дітей на етапі дошкільного дитинства є **виховання мовної особистості, такої, яку характеризує достатній рівень мовленнєво-комунікативної компетентності, яка вільно і творчо застосовує мову в різних ситуаціях життєдіяльності.**

Проблема розвитку зв'язного мовлення дошкільників не є новою. Розробкою психології мовленнєвої діяльності, зокрема з періоду дошкільного дитинства займалися видатні психологи Л.С. Виготський, О.В. Запорожець, С.М. Рубінштейн, О.Р.Лурія та інші. Пошук сучасних педагогічних засобів мовленнєвого розвитку дошкільника здійснюють А.М. Богуш, Н.В. Гавриш, К.Л. Крутій, Л.О. Калмикова та ін. Особливої уваги заслуговують публікації вихователів, які втілюють і удосконалюють наукові ідеї мовленнєвого розвитку дітей у практику роботи дошкільних навчальних закладів: О.Л. Дроботій, О.В. Копилова, М.Л. Кривоніс, Т.В. Оліферчук, В.М. Ткаченко, Г.А. Чепурний та інші. [5, с.164].

Мовлення – важливий компонент різноманітних видів творчої діяльності дітей. Слово підштовхує, збагачує, стимулює рухи рук, потік думки...

Основними засобами з розвитку мовлення дітей є: організація їхнього спілкування у різних напрямках діяльності – гра, праця, сприймання різних видів образотворчого мистецтва; докільця, природа, ознайомлення дітей з художньою літературою, використання технічних засобів; мовлення вихователя як засіб впливу на мовлення дітей.

Життя дитини у дошкільному закладі постійно наповнене спілкуванням з вихователем і однолітками. За визначенням психологів, спілкування — це специфічний напрям діяльності, що полягає у взаємодії двох чи більше людей, спрямованої на погодження й об'єднання їхніх зусиль з метою встановлення взаємин і досягнення спільного результату.

Спілкування має відбуватися за потреби, що не завжди усвідомлюється мовцями. Якщо вихователь прагне, щоб діти спілкувалися, він має потурбуватися про виникнення потреб, які стимулювали б мовленнєві контакти, і зробити так, щоб ці контакти були мотивованими. Організація будь-якої діяльності, в процесі якої діти спілкуються, є дидактичним засобом розвитку мовлення дітей.

Для розвитку мовлення дітей значні можливості закладені у грі.

Так, рольові ігри сприяють самостійним висловлюванням дітей, вони активізують певну групу слів, пов'язаних зі змістом гри: «професійний» словник вихователя, помічника вихователя, лікаря, моряка та ін. Будівельні ігри збагачують дітей словами, що означають якості, величину: просторове розміщення предметів (важкий, довгий, згори, всередині); професійні терміни (перекриття, арка, фанера тощо). Рухливі ігри з текстом, ігри-драматизації сприяють формуванню правильного темпу, мовленнєвого дихання, дикції, виразності дитячого мовлення. Дидактичні ігри закріплюють і активізують словниковий запас дитини, сприяють формуванню її мовленнєвих умінь і навичок (побудувати речення, описати, пригадати вірш, відгадати загадку та ін.).

У ході дидактичної гри та розв'язання мовленнєво-комунікативних вправ діти мають можливість діяти. Конкретні дії зумовлюють мовленнєву активність дошкільника і водночас спрямовують розвиток ігрової діяльності. Це перехідна, проміжна ланка від цілковитої залежності мовлення від предметів і предметних дій до свободи слова.

Поряд з ігровою діяльністю важливим чинником всебічного розвитку дошкільника є праця. Посильні й правильно організовані трудові завдання задовольняють прагнення дітей до самостійності, виховують наполегливість, упевненість у собі та інтерес до освоєння нових видів діяльності.

Праця також є ефективним засобом розвитку словника дітей і формування мовленнєвих навичок. К.Ушинський відводить велику роль праці як засобу виховання особистості. У своїй роботі «Праця в її психічному і виховному значенні» він підкреслює, що людина формується і розвивається у трудовій діяльності. Праця, по-перше, є основою і засобом людського існування і,

по-друге, вона є джерелом фізичного, розумового і морального вдосконалення людини. Ось чому, на його думку, виховання, якщо воно бажає щастя людині, повинно виховувати її не для щастя, а готувати до праці [4, с.70-74].

Базою, яка об'єднує образотворчу і мовленнєву діяльність, є художній образ, який діти сприймають у процесі ознайомлення з творами мистецтва, і творчо відтворюють у різних видах продуктивної діяльності.

Дослідники зазначають, що образи, створені зображувальними засобами (лінія, колір, форма, композиція), стають цілісними, більш яскравими, якщо супроводжуються мовленням дитини. Те, чого не має в дитячому малюнку (аплікації, ліпленні тощо), заміщується й доповнюється, «домальовується» словесно за допомогою мовлення [2, с.544].

У поєднанні з умілим педагогічним впливом ці засоби стають для дитини взірцями літературної мови, які переносяться у самостійну мовленнєво-творчу діяльність, використовують у сюжетних іграх, іграх драматизаціях, дитячих концертах. Сприймання картини, предмета, твору прикладного мистецтва, візуальних технічних засобів завжди супроводжується репліками, обміном враженнями, запитаннями.

На сьогодні одним із продуктивних напрямів роботи з розвитку мовленнєвої активності дитини визнано використання театралізованих ігор з творчим та інтелектуальним навантаженням. І це не випадково, адже саме театралізована гра є провідним видом мовленнєвої діяльності в дошкільному віці. Оволодіння рідною мовою, розвиток мовлення і спілкування є одним із найважливіших надбань малюка. Немає необхідності доводити, що розвиток мовлення найтіснішим чином пов'язаний із розвитком свідомості, пізнанням навколишнього світу, розвитком особистості вцілому.

Художня література та дитяча книжка також є потужними засобами формування фонематичного слуху та правильної звуковимови, збагачення словника дитини, розвитку зв'язного мовлення. Художня література і усна народна творчість – важливе джерело розвитку дитячого мовлення, які традиційно використовувалися у вітчизняній та зарубіжній педагогіці як могутній чинник виховання і освіти підростаючого покоління.

Виховна та художня цінність цього виду мистецтва обумовлена специфікою засобів втілення в ньому художнього образу, насамперед, мовних засобів виразності, адже мова літературного твору є найкращою, найвищою формою літературного мовлення, якому діти прагнуть наслідувати. Живодайним джерелом розвитку художньої літератури є усна народна творчість. Використання малих фольклорних форм є ефективним прийомом фонетичної компетентності. Це повторення за дорослим, з дорослим та самостійне індивідуальне відтворення малих фольклорних форм, хороше й індивідуальне заучування віршів із фрагментарним програванням сюжету.

Засобами розвитку мовлення дітей виступають також довкілля і природа як сенсорне підґрунтя для збагачення словникового запасу дітей. К.Д. Ушинський вважав логіку природи найдоступнішою, найбільш наочною і корисною для дитини. Саме безпосереднє спостереження навколишньої природи «складе ті первинні логічні вправи думки, від яких залежить логічність, тобто істина самого слова, і з яких потім витечуть само собою логічне мовлення і розуміння граматичних законів». Щоб удосконалювати думку і слово дитини, необхідно збагачувати її душу повними, вірними, яскравими образами природи, тому що усе, «що є в мовленні логічного, виникає із спостережень людини над природою» [6, с. 56].

Спілкування з природою сприяє розширенню словникового запасу у дитини, практичному опануванню навичок словотворення, сприятливо впливає на розвиток зв'язного, фразового мовлення. При цьому діти практично опановують навички словозміни: узгодження слів в роді, числі, відмінку.

В процесі систематичних, цілеспрямованих спостережень у дитини розширюється кругозір, розвивається допитливість, зорова, слухова і вербальна пам'ять, удосконалюються розумові

процеси. Діти вчать думати і відповідати на запитання, аргументуючи свої висловлювання, що позитивно впливає на розвиток зв'язного мовлення. Отже, спілкування з природою - це надійне джерело мовленнєвого розвитку дітей.

Розвиток зв'язного мовлення є одним з центральних завдань мовленнєвого виховання дітей дошкільного віку. На сьогодні, великої популярності набуло використання прийомів мнемотехніки в роботі з розвитку мовлення дітей, воно є найбільш актуальним, оскільки, наочне моделювання полегшує дітям процес оволодіння зв'язним мовленням, тому що використання символів, піктограм, заміників, схем полегшує процес запам'ятовування, збільшує обсяг пам'яті і, в цілому, розвиває мовлення і мислення в дітей. рийоми мнемотехніки використовують природні механізми пам'яті мозку і дозволяють повністю контролювати процес запам'ятовування, збереження і відтворення інформації. Діти, які володіють засобами наочного моделювання, в подальшому здатні самостійно розвивати мовлення в процесі спілкування і навчання.

Можна зробити висновок, що, аналізуючи новий матеріал і графічно його позначаючи, дитина, під керівництвом дорослих, вчиться самостійності, посидючості, візуально сприймає план своїх дій. У неї підвищується почуття зацікавленості і відповідальності, з'являється задоволеність результатами своєї праці, удосконалюються такі психічні процеси, як пам'ять, увага, мислення, що позитивно позначається на результативності роботи. К. Д. Ушинський писав: «Вчіть дитину яким-небудь невідомим їй п'яти словам – вона буде довго і марно мучитися, а зв'яжіть двадцять таких слів з картинками, і вона їх засвоїть на льоту» [3, с.3].

Використання наочного моделювання дає позитивний результат, що підтверджується даними діагностики рівня мовного розвитку дітей. Таким чином, за допомогою мнемотаблиць, схем-моделей вдається досягти таких результатів:

- у дітей збільшується коло знань про навколишній світ;
- з'являється бажання переказувати тексти, придумувати цікаві історії;
- з'являється інтерес до заучування віршів, скоромовок;
- активізується словниковий запас;
- автоматизуються поставлені звуки в реченнях та зв'язному мовленні;
- розвивається фантазія і творча уява дітей;
- діти долають боязкість, сором'язливість, вчать вільно триматися перед аудиторією.

Отже, зв'язне мовлення має надзвичайне значення для розвитку інтелекту та самосвідомості дитини, позитивно впливає на формування її важливих особистісних якостей таких, як комунікабельність, доброзичливість, ініціативність, креативність, компетентність. За допомогою добре розвинутого зв'язного мовлення дитина навчається чітко та ясно мислити, легко встановлює контакт із оточуючими, ініціює власні ідеї. Бере участь у різних видах дитячої творчості. Своєчасне оволодіння мовою – основа розумового розвитку дитини, запорука повноцінного її спілкування з навколишніми людьми.

Список використаних джерел:

1. Богуш А.М. Базовий компонент дошкільної освіти (нова ред.) / Авт. кол: Богуш А.М., Беленька Г.В., Богініч О.Л., Долинна О.П., Ільченко Т.С., Коваленко О.В., Лисенко Г.М., Машовець М.А., Поніманська Т.І., Сідельнікова О.Д., Шевчук А.С., Якименко Л.Ю. Київ, 2012. 26 с.
2. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: підручник. Київ: Вид. дім «Слово», 2011. 544с.
3. Важна С.М. Вивчаємо вірші за допомогою мнемотехніки: навч. посіб. Харків: Видавництво «Ранок», 2017. 3 с.
4. Гусак Г. Питання трудового виховання в педагогічній системі К.Д. Ушинського. Педагог-демократ К.Д. Ушинський. Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1959. С.70–74.
5. Крутії К.Л., Кулинич О.П., Погрібняк Н. В. Конспекти занять із художньо-мовленнєвої діяльності дітей середнього дошкільного віку. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2013. 164 с.
6. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані тв. в 5-ти т. Київ: Радянська школа, 1976. 56 с.

Нестеренко Оксана Іванівна,

учитель музичного мистецтва Вільшанської загальноосвітньої школи I-III ступенів
Недригайлівського району Сумської області

ВПРОВАДЖЕННЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ ЗАСОБАМИ ХМАРНИХ СЕРВІСІВ LEARNING APPS

У статті розглянуто необхідність впровадження ігрової діяльності на уроках музичного мистецтва в початкових класах засобами хмарних сервісів Learning Apps. Наголошено на доцільності використання хмарних технологій в освітньому процесі, що сприяє адаптації учня до умов життя в сучасному інформатизованому суспільстві, здатності самостійно оволодівати різноманітними знаннями, творчо мислити, застосовувати здобуту інформацію у власному житті.

Ключові слова: хмарні сервіси, хмарні технології, Learning Apps.

Духовне життя дитини повноцінне лише тоді, коли вона живе в світі гри, музики, казки, фантазії творчості. Без цього вона засушена квітка
В.О. Сухомлинський

У процесі всебічного розвитку особистості мистецтву належить важлива роль, бо, хоча основою всебічного розвитку особистості є саме життя, в якому головну роль грає цілеспрямована людська праця, але життя без мистецтва не формує і не виховує всебічно і гармонійно розвинутої особистості.

Надзвичайно важливо, щоб вплив мистецтва почався як можна раніше, в дитинстві. Вихована з ранніх років здатність глибоко відчувати і розуміти мистецтво зберігається потім на все життя, впливає на формування естетичних почуттів та смаків людини.

Звернення дітей до мистецтва, розвиток музично-естетичних і музично-творчих здібностей, як головної якості особистості, є першочерговим завданням музичного виховання.

Процес розвитку творчого потенціалу у кожної дитини має індивідуальний темп і особливості. Сукупність особистих проявів і реакцій на кожному етапі розвитку творчого потенціалу під впливом використання ігрової діяльності знаходиться в прямій залежності від типу індивідуально психологічної орієнтованості і особливостей самооцінки дитини.

Актуальністю дослідження даної проблеми є необхідність впровадження ігрової діяльності на уроках музичного мистецтва засобами хмарних сервісів Learning Apps.

XXI століття – це час інформаційних технологій. Використання інформаційних технологій в освітньому процесі дає вчителю великі можливості під час проведення уроку, робить урок більш цікавим, незабутнім, наочним, дозволяє по-новому використовувати текстову, звукову й відео-інформаційну частину, збагачує методичні можливості уроку музики, надають йому сучасний рівень.

Використання хмарних сервісів Learning Apps сприяє засвоєнню навчального матеріалу, активізації пізнавальної діяльності, реалізації творчого потенціалу учнів.

Тема гри в педагогічному процесі дуже актуальна, адже гра – сфера самовизначення дитини: самовираження, самоперевірки, самореабілітації, самореалізації. З приходом в школу починається важливий етап в житті дитини. Виникає нова соціальна позиція особистості – учень, тобто безпосередній учасник однієї з форм загальнозначущої діяльності – навчальної, яка потребує великого напруження сил. Класна форма колективної роботи викликає у багатьох дітей психологічні труднощі.

У грі дитина повністю розкривається і матеріал, який їй необхідно засвоїти, стає цікавішим і простішим. В процесі гри педагоги навчають дітей бути добрішими, слухати інших людей, поважати чужі рішення, прагнути до знань, до вивчення нового.

Музичні ігри є чудовою добіркою тренувальних завдань для розвитку інтелекту, творчості, для можливості навчатись розмірковувати, зіставляти, робити висновки, логічно мислити. Вони задовольняють прагнення дітей більше знати про музику і музикантів, допомагають у засвоєнні музичної грамоти, спонукають до розвитку музичного слуху і пам'яті, почуття ритму. Елементи змагання, розваги, несподіванки, що містять в собі ігри, так чи інакше спрямовані на вирішення різних дидактичних завдань. Тому поглиблене і неперервне естетичне виховання засобами музики у формі ігрової діяльності засобами хмарних сервісів Learning Apps повинно стати новим підходом, який забезпечить формування всебічно розвинутої особистості.

Психолого-педагогічна наука має певний доробок у розв'язанні цієї проблеми.

Загально-теоретичні проблеми розвитку особистості за допомогою ігрової діяльності висвітлюються в працях Б. Ананьєва, Л. Виготського, В. Сухомлинського, Д. Ельконіна, В. Шаталова, К. Гроса, О. Савченка.

У працях авторів у галузі естетики й мистецтвознавства досліджуються питання, пов'язані з уточненням сутності ігрової діяльності, її принципів і завдань, єдності з працею, природою, побутом, навчанням, її зв'язки з моральним загальнокультурним розвитком особистості, фізичним і екологічним вихованням.

Мета дослідження полягає у намаганні розкрити цілісну систему психолого-педагогічних умов, теоретично обґрунтувати наявність педагогічних переваг ігрової діяльності на уроках музичного мистецтва у початкових класах засобами хмарних сервісів Learning Apps.

LearningApps.org - це сервіс, який призначений для створення інтерактивних навчально-методичних вправ по різних предметах. Тематика різноманітна: від роботи з картами до розв'язування кросвордів і створення карт знань, виконання тестових завдань у формі різноманітних телевізійних шоу, таких як «Перший мільйон», складання пазлів.

Мета вчителя завжди одна – зробити навчання якіснішим, цікавим, доступним для дітей. Широкі можливості для цього дає LearningApps.org.

Основна ідея інтерактивних завдань полягає в тому, що учні можуть перевірити і закріпити свої знання в ігровій формі, що сприяє формуванню пізнавального інтересу учнів.

Головна риса гри – двоплановий характер діяльності учнів: реальний чи уявний. Гра поліфункціональна за своєю природою: вона і навчає, і розвиває, і виховує.

Гра – невід'ємна частина життя дитини. Цікава, правильно організована – вона активізує процес пізнання, формує моральні якості особистості, тренує пам'ять, розвиває увагу, волю, урізноманітнює життя та напружений навчальний процес. Є ігри, які побудовані на словниковому, нотному та буквенному матеріалі і є чудовою добіркою тренувальних завдань для розвитку інтелекту, творчості, для можливості навчатися розмірковувати, зіставляти, робити висновки, логічно мислити. Вони задовольняють прагнення більше знати про музику і музикантів, допомагають у засвоєнні музичної грамоти, спонукають до розвитку музичного слуху і пам'яті, почуття ритму. Елементи змагання, розваги, несподіванки, що містять в собі ігри, так чи інакше спрямовані на вирішення різних дидактичних завдань. Успіх гри залежатиме від активної участі дітей в їх підготовці. Добре, коли в дитячому колективі знайдуться зацікавлені в цьому діти, вони зможуть бути і гравцями, і ведучими, і організаторами.

Наукові дослідження в галузі педагогіки виявили, що найсильніше бажання у дитини – це бажання руху. Дитина рухається під час гри. В гру вона вкладає всю свою енергію, бо це зміст її життя.

Працюючи з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку, помічаю з яким нетерпінням діти чекають гри. Під час виконання гри діти підскакують, плещуть в долоні, кричать, голосно співають, відчувають радість від того, що вони роблять.

Адже, радість є неперевершеним засобом пробудження дитячого мозку до активної діяльності, і це почуття під час гри слід всіляко підтримувати.

З усіма іграми повинна товаришувати пісня. Хай вихованці бавляться співаючи, і хай співають граючись, - в цьому надзвичайно велика потреба у самої дитини, дитячого колективу.

У грі дитина ставить перед собою якусь ціль, досягає її і від цього одержує задоволення. Типовим зразком гри, в якій найяскравіше виявляються особливості ігрової діяльності, є творчі рольові ігри.

У рольовій сюжетній грі дитина зображує життя дорослих, вона засвоює багато корисних для себе відомостей, моральні норми суспільного життя. Виконуючи дії дорослих, діти мимохідь збагачують і свої знання про ті предмети і явища, з якими вони мають справу.

Дидактичні ігри не виникають за ініціативою дітей, а організовуються дорослими з метою навчання дитини. Ці ігри стоять між ігровою і навчальною діяльністю. Вчитель, організовуючи цей вид гри, ставить перед собою якусь конкретну навчальну мету: навчити дітей розпізнавати відтінки кольорів, закріпити навички лічби, розвивати музично-творчі здібності, але ця мета завжди втілена в форму ігрового завдання. Тому дитина, виконуючи його, може і не знати того, що граючись, вона навчається.

Ігри з правилами вимагають вищого рівня розвитку психічної діяльності. Характерною ознакою цих ігор є те, що зміст їх визначений наперед: учасники гри ще до її початку знайомляться з тими цілями, які перед ними ставлять, засвоюють ті правила, яких вони повинні дотримуватись у процесі гри. Все це вимагає від дитини вміння підпорядковувати свою діяльність заздалегідь поставленій меті, свідомо контролювати свої дії, узгоджувати їх з прийнятими правилами.

Для командних ігор характерним є більш суворий розподіл обов'язків, встановлюються більш детальні правила. Всі учасники гри розподіляються на партії або команди, об'єднані навколо виконання належного їм ігрового завдання. Дедалі більшого значення набуває тут кінцева мета, вигреш, до якого прагнуть команди, що змагаються. Такі ігри характерні для більш старшого віку.

Інтелектуальні ігри з правилами займають важливе місце у шкільному віці: ігри на відгадування, на придумування фраз, оповідань за відповідними зразками, головоломки, ребуси, шаради, кросворди формують у школярів пізнавальний інтерес, розвивають їх розумові здібності.

Ігрова діяльність є фундаментом функціонування дитячої музичної опери. Різноманітність ігрових ситуацій, що переживають діти в опері, дає багату основу для вироблення у них критеріїв суспільної поведінки. В опері емоційна дія музики підсилюється завдяки слову, декораціям, сюжетному розвитку, в основі якого найчастіше улюблені дітьми народні казки. Колективна творчість сприяє активному розвитку кожної особистості. Це і є однією з причин для створення дитячих оперних студій.

Сучасні веб-сервіси надають широкі можливості для якісної організації навчально-виховного процесу, а також становлять дослідницьке поле для наукового пошуку нових перспектив їхнього впровадження.

Практичний досвід впровадження хмарних технологій на уроках музичного мистецтва доцільно використовувати у роботі вчителів-предметників. Вони сприятимуть адаптації учня до умов життя в сучасному інформатизованому суспільстві, здатності самостійно оволодівати різноманітними знаннями, творчо мислити, застосовувати здобуту інформацію у власному житті.

Таким чином, використання хмарних технологій на уроках музичного мистецтва сприяє підвищенню мотивації учнів і активізації їх ігрової діяльності, ефективному засвоєнню навчального матеріалу, формуванню цілісної системи знань, дозволяє раціонально використовувати навчальний час і збільшити темп роботи на уроці без шкоди для засвоєння знань учнів.

Список використаних джерел

1. Лазарєв М.О. Основи педагогічної творчості: Навчальний посібник для педагогічних інститутів та системи підвищення кваліфікації вчителів. Суми: ВВП «Мрія» ЛТД, 1993. С. 115–117.
2. Лобова О.В. Привіт музика. НПП «Росток», 1996, Частина 1. 123 с.
3. Мінскін Є.М. Від гри до знань: посібник для вчителів. М.: Просвітництво, 1982. 56 с.

4. Підкасистий П.І., Хайдаров Ж.С. Технологія гри в навчанні і розвитку. М., 1996. С. 85–88.
5. Теплов Б.В. Психологія музичних здібностей. М., 1996. С. 54–57.
6. Хворостянський О. Методика використання хмарних технологій у навчальному процесі. Київ, 2015. 45 с.

Ніколаєнко Михайло Сергійович,
старший викладач кафедри освітніх та інформаційних технологій
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ІНТЕРАКТИВНІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ: ФОРМУЄМО ІННОВАЦІЙНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ПІДХІД

У статті презентовано використання інтерактивних програмних засобів навчання. Розглянуто використання сервісів LearningApps, Padlet, Google Форм, Proprofs, Kahoot, ClassMarker, Quizlet, Plickers, побудова власних вправ, ментальних карт, бук трейлера.

Ключові слова: *сервіс LearningApps, Padlet, Google Форм, Proprofs, Kahoot, ClassMarker, Quizlet, Plickers, власні вправи, ментальні карти, бук трейлер.*

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток сучасних інформаційно-комунікативних технологій визначає необхідність широкого використання їх у системі освіти в цілому та при викладанні української мови й літератури зокрема. Віртуальні бібліотеки, електронні книги, соціальні мережі, засоби миттєвого обміну повідомленнями, мобільні телефони та планшетні персональні комп'ютери створюють для сучасного учня нове інформаційне середовище, у якому він має вміти орієнтуватися і використовувати його не лише для ігор та розваг, а, в першу чергу, для ефективного навчання.

Школяреві нині потрібно дати не лише знання, а й навчити здійснювати пошук, збирати й опрацьовувати потрібну інформацію з метою формування в нього основних життєвих компетентностей. Саме тому сучасний учитель має займатися самоосвітою, вчитися медіаграмотності, щоб ефективно використовувати увесь потенціал ІКТ, який постійно змінюється, для підготовки уроків. Ще Григорій Сковорода говорив: «Довго сам учись, коли хочеш навчати інших».

Аналіз актуальних досліджень. Однією зі складових професійної компетентності педагога є інформаційна компетентність. Вчителі повинні вміти орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати, аналізувати інформацію та застосовувати її для самоосвіти та навчання учнів. Формування інформаційної компетентності на сучасному етапі розвитку освіти слід розглядати як одну з пріоритетних завдань професійної підготовки педагога. Використання програмних засобів навчання відіграло значну роль в навчальному процесі. І сьогодні це питання набуло значного застосування [4,5].

Мета статті розглянути різноманітні електронні освітні ресурси, як елементи створення власних навчальних інтерактивних вправ педагога.

Створення мультимедійних презентацій, учительських блогів, технології використання можливостей хмарних сховищ, наприклад, Google-диска тощо – це, по суті, необмежені можливості для педагогічної діяльності, що покращить процес засвоєння матеріалу, унаочнить пізнання, сприятиме розвитку творчих здібностей учнів. Можливості сучасного уроку й системи освіти значно розширюються завдяки використанню інтернет-ресурсів або електронних освітніх ресурсів (ЕОР).

На сьогодні є чимало електронних сервісів, які стануть у пригоді вчителю, який хоче зробити урок цікавішим для учнів та ефективнішим для засвоєння ними знань. «Мережні технології, і у першу чергу Інтернет, є нині одним із засобів надання рівного доступу до якісної освіти, невід'ємною складовою освітньої галузі» [1, 4].

Сервіс **Padlet** – це інструмент зі створення віртуальних дошок для спільної роботи. На дошці можна розміщувати текст, графічні зображення, мультимедійні файли, посилання на Web-сторінки, замітки.

Приклад використання сервісу можна переглянути за адресою: <https://padlet.com/wall/wdb0eowo6gge>.

Інтерактивні вправи, створені за допомогою онлайн-сервісу **LearningApps** можна використовувати в роботі з інтерактивною дошкою на уроці, а також запропонувати учням виконати завдання вдома самостійно. Наприклад, при вивченні творчості Тараса Шевченка в 9 класі, на етапі актуалізації опорних знань, можна виконати завдання-вікторину (<http://learningapps.org/display?v=p1z7z5xvj16>). Також можна створити за допомогою даного сервісу інтерактивні вправи для різних типів уроків.

Google Форми - частина офісного інструментарію Google Drive. Мабуть, це один з найшвидших і простих способів створити своє опитування або тест: пишемо завдання, вибираємо тип відповіді (вибір з кількох варіантів, написання власного) – готово! Одержаний тест можна відправити студентам електронною поштою або вбудувати на свій сайт за допомогою спеціального коду. Для прискорення роботи можна додати плагін Flubaroo - який автоматично перевіряє відповіді учнів і ставить оцінки відповідно до заданих критеріїв. Форми абсолютно безкоштовні - для використання ресурсу потрібно лише мати акаунт Google.

За допомогою **Quizlet** можна створювати тести, в яких учні будуть вибирати вірні відповіді із запропонованих, зіставляти зображення та інформацію або вписувати власні варіанти. Користуватися дуже легко - в інтерфейсі можна розібратися буквально за пару хвилин, до того ж, Quizlet працює на Android і iOS. Quizlet безкоштовний, але буває і підписка Plus, яка дозволить завантажувати власні картинки і створювати необмежену кількість навчальних груп.

Proprofs готує тести на будь-який смак - можна запропонувати на вибір один або кілька варіантів, попросити заповнити пропущене слово або написати розгорнуту відповідь. Сервіс дозволяє вставляти в завдання текстові документи та презентації, файли PDF, а також зображення, аудіо- та відеофайли. Завершивши роботу над тестом, можна залишити його в загальному доступі на сайті Proprofs або вбудувати на свою сторінку.

Kahoot дозволяє подавати у форматі опитувань і тестів мало не весь навчальний матеріал. Щоб налагодити зворотній зв'язок з учнями, можна обіграти нові теми у формі простих запитань і відповідей, а закріпити знання за допомогою більш докладного тестування. Kahoot! розрахований на застосування у класі - викладач показує матеріал на головному екрані, а в цей час школярі відповідають на питання і обговорюють інформацію, використовуючи спеціальний клієнт для комп'ютерів або браузер на смартфонах (Android, iOS, Windows Phone).

Для того щоб увійти у віртуальну класну кімнату, учні повинні ввести спеціальний код, який надішле викладач. Сервіс дозволяє дізнатися, як відповідав на запитання кожен учень.

У **ClassMarker** можна робити опитування з різними форматами відповідей - крім звичних варіантів, є навіть есе. Для початку роботи викладачеві потрібно створити віртуальний клас і розіслати запрошувальні коди учням. ClassMarker зберігає результати всіх проведених тестів, ведучи статистику успішності. Якщо у викладача є власна веб-сторінка, він може вбудовувати тестові завдання на неї.

Plickers. Мобільний додаток для викладачів, що допомагає влаштовувати опитування прямо у класі. Студентам видаються спеціальні бланки з варіантами відповідей (А, В, С і D) - почувши питання, вони піднімають потрібні картки, які вчитель сканує камерою смартфона. Plickers дозволяє аналізувати результати окремого студента або вивчати статистику усього класу. Додаток працює на Android і iOS, а завантажуються безкоштовно.

Easy test maker. Найцікавіше в Easy Test Maker - можливість створювати завдання, в яких потрібно вибирати вірні і помилкові твердження. Тексти можна відформатувати для зручності

читання на планшеті або завантажити у форматах .pdf або .doc, щоб провести тестування у більш традиційному форматі. Сервіс вміє перемішувати питання і варіанти відповідей, щоб учням було складніше списувати.

Для вчителя корисними будуть і сервіси для створення ментальних карт: Popplet, MINDOMO, MindMaister, Сассо. Ментальні карти – це досить зручний інструмент для відображення процесу мислення і структуризації інформації у візуальній формі .

З метою заохочення учнів до прочитання твору, зацікавлення сюжетом можна створити **буктрейлер** (короткий відеоролик за мотивами книги в інтригуючій, захопливій формі). Приклад буктрейлера можна переглянути за посиланням: <https://drive.google.com/file/d/0B-Q56o2jM8gvZUluV21CYURYazA/view?usp=sharing>.

Велику кількість цікавих відеоматеріалів можна знайти на сервісі YouTube. Імовірно, ледь не кожному вчителю приходила ідея перетворити відео на готовий урок, або навчальний матеріал, доповнивши його власними коментарями, опитуваннями чи навіть міні-тестом. Тепер це стало можливим. «Edpuzzle» дозволяє створювати ролики з аудіо/текстовими коментарями та вбудованими запитаннями різного типу. За допомогою сервісу будь-який відеоролик із популярних хостингів (YouTube чи Vimeo) за лічені хвилини перетворюється на справжній відео-урок із вправами та додатковими запитаннями. Також можна самостійно озвучити відео, записавши пояснення чи переклад тексту.

Використання електронного сервісу **Getloupe** дозволить створити колажі з фотографій, наприклад, учнівських віршів (http://bibliotekask.blogspot.com/p/blog-page_38.html)

Звичайно, використовуючи інтернет-сервіси, вчитель повинен пам'ятати, що на уроці головною завжди залишається робота з матеріалом, а ІКТ лише урізноманітнюють методи, прийоми і форми роботи, які допомагають досягти цілісності розгляду твору, побачити змістовність, смислове значення кожного елемента форми та, з рештою, всебічно розвивають особистість учня.

Комп'ютер чи Інтернет – це лише один із численних інструментів, якими користується вчитель. Інтернет-ресурси не замінюють певні педагогічні прийоми, а роблять їх більш результативними. Використання ресурсів Інтернету повинно оптимізувати працю вчителя, зробити навчальний процес більш ефективним, стимулювати пізнавальний інтерес, надати навчальній роботі учнів проблемний, творчий, дослідницький характер, індивідуалізувати процес навчання і розвивати самостійність учнів. Комбінація інноваційних педагогічних підходів та інформаційно-комунікаційних технологій – це ключ, який отримує вчитель, а вже як він ним скористається, залежить лише від нього.

Список використаних джерел:

1. Аман І.С., Литвиненко О.В. Інтернет-сервіси в освітньому просторі: метод. посібн. Кіровоград: КЗ «Кіровоградський ОІППО імені Василя Сухомлинського», 2016. 88 с.
2. Положення про електронні освітні ресурси. Затвердж. Наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 01.10.2012 № 1060. [URL:http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12).
3. Закон України від 02.12.2012 № N 5463-17 «Про Національну програму інформатизації» [URL:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80)
4. Иванов Д. Компетентности и компетентностный подход в современном образовании. М.: Чистые пруды, 2007. 32 с.
5. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; редкол.: В.Г.Кремень, В.І.Луговий, О.Я.Савченко; заг. ред. В.Г.Кременя. К.: Педагогічна думка, 2016. 448 с.
6. Ніколаєнко М.С. Комп'ютерний практикум. Практичні поради: навч. посібн. Суми: Ніко, 2017. 80 с.
7. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. [URL:http://mon.gov.ua/](http://mon.gov.ua/)

Ніштенко Катерина Яківна,
вчитель початкових класів (вища категорія)
Недригайлівської спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів
Недригайлівської районної ради Сумської області

ЕКОЛОГІЧНА ГРАМОТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВИХОВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті наголошується на необхідності налагодження гармонійних стосунків людини і природи. Автором розкриваються форми організації роботи, спрямовані на формування екологічної культури молодших школярів.

Ключові слова: екологічні зміни, природні ресурси, екологічна грамотність, вікові особливості, початкова школа, науково-природнича література.

У наш час людство повинно змінити своє ставлення до природи, змінити стиль своєї діяльності та існування, переоцінити життєві цінності.

Сучасні масштаби екологічних змін створюють реальну загрозу життю людей, тому навчально-виховна діяльність школи має бути спрямована на виховання екологічної культури учнів, щоб виростало покоління, яке охоронятиме довкілля.

На сучасному етапі – це важливість навчання школярів правил поведінки в природі, збереження всього живого на Землі, ознайомлення дітей з основами екологічної грамоти з метою подальшої неперервної екологічної освіти, яка сприяла б формуванню в майбутніх громадянах цілісного світосприймання природо-шанування. І чим раніше починається робота з екологічного виховання учнів, тим вищою буде її ефективність і результативність.

Діти – наше майбутнє, і вони повинні зберегти середовище для наступних поколінь. Становлення й формування екологічної культури

учнів стає основою знань про морально-етичні норми та правила і робить їх основним регулятором поведінки.

Основи дбайливого ставлення до природи треба закладати у початковій школі.

Молодший шкільний вік найбільш цінний етап у розвитку екологічної культури особистості. Бо діти особливо чутливі до добра, допитливі. Саме в цей час слід закладати моральні основи, розвивати почуття прекрасного, вміння бачити красу природи.

У наші дні питання екологічного виховання набули нову актуальність і вирішувати його – задача сучасної школи.

Проблема екологічного виховання молодших школярів у другій половині ХХ століття науково оформилася в достатньо чітку концепцію, яка має впроваджуватися в практику роботи сучасної школи і тих інституцій, які реалізують педагогічну взаємодію з учнями початкової школи. Так, її педагогічний інструментарій став предметом дослідження вітчизняних науковців, серед яких В. Вербицький, С. Дерябо, О. Киричук, Г. Прошанський, А. Сидельковський, І. Суравегіна, В. Танська, В. Ясвін та ін. Міжпредметний аспект екологічної освіти молодших школярів досліджували М. Гриньова, Г. Мегалінська, Д. Трайтак, А. Волкова, Т. Литвинова, Л. Немець, В. Ніколіна, О. Плахотнік, А. Сиротенко та ін. Теоретико-методичні аспекти екологічного виховання розкриті у науковому доробку Д. Мельник, І. Павленко, Н. Кравець, О. Плешакова, Н. Пустовіт, Л. Стахів, Л. Іщенко, Н. Лисенко, З. Плохій, Г. Тарасенко та ін.

Питання екологічного виховання були актуальними завжди, проте на сьогодні існує тенденція до їхнього загострення і глобалізації, у зв'язку з цим вони стають надважливими і потребують компетентного розв'язання.

В.О. Сухомлинський надавав особливе значення впливу природи на етичний розвиток дитини. На його думку, природа лежить в основі дитячого мислення, відчуттів, творчості. Він неодноразово відзначав, що сама природа не виховує, а активно впливає тільки на взаємодію з

нею. Щоб дитина навчилася розуміти природу, відчувати її красу, потрібно прищепити їй це з раннього дитинства.

Уже в початкових класах діти мають зрозуміти, що людина - невід'ємна складова частина природи, що вона своєю діяльністю впливає на навколишнє середовище і вплив її може бути як позитивний, так і негативний.

Формувати таку переконаність і готовність втілювати її в житті треба змалку. Тим більше, що проблема екології нині набрала планетарного характеру. Бездушне й безвідповідальне використання природних ресурсів грозить привести людство до світової катастрофи.

У Концепції Нова українська школа зазначено, що однією із ключових компетенцій, які необхідно формувати в учнів, є екологічна грамотність і здорове життя. Суть даної компетентності полягає в умінні розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомленні ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя.

При реалізації вимог екологічного виховання необхідний комплекс таких методичних засобів і прийомів, щоб вивчення природи, будь-яке спілкування з нею залишало в пам'яті дітей глибокий слід, обов'язково впливало б на почуття і свідомість.

У процесі навчальних занять, різних заходів і через участь дітей у різних видах праці викликати в них інтерес до природних об'єктів, прищеплювати повагу до всього живого й всього корисного, створеного людською працею, бережливе ставлення до природи, бажання примножувати своєю працею красу рідної землі.

Підготовка школярів до охорони природи здійснюється з урахуванням їх вікових особливостей. Скажімо, учні початкових класів охоче доглядають за рослинами, молодими деревцями й маленькими тваринами. Захищаючи їх та вирощуючи, діти разом з цим мимовільно стають і покровителями самої природи.

Багато приємних переживань і свіжих вражень приносять їм прогулянки й екскурсії в природу, спостереження за комахами, метеликами, жучками, мурашками, ведення щоденників природи, фенологічних спостережень.

Власна праця над доглядом рослин і тварин, вирощення і збір врожаю, охорона природних об'єктів, мурашників, джмелів і бджіл, пташиних гнізд, водойм, парків, квітників, скверів, проведення Днів птахів, Днів лісу, Днів урожаю, підвищують дієвість екологічного виховання молодших школярів, сприяють перетворенню знань в екологічні переконання.

Під час походу створюються сприятливі умови для учнів, які прагнуть краще пізнати рідний край, вивчити його багатства, зрозуміти красу природи, а також для школярів, які в стінах школи не можуть проявити свої таланти і яскраві риси характеру.

Правильно організовані ігри та вікторини на екологічну тематику стимулюють інтерес учнів до проблем навколишнього середовища і надають урокам яскравого емоційного забарвлення, дає змогу досягти повного їх самовираження, активності і свободи дій, що розумно поєднуються з вимогами взаємної поваги, пізнання навколишнього середовища, відчуття краси природи та її гармонії, розвитком почуття любові й турботливого ставлення до її об'єктів.

Потрібно використовувати наочний і демонстраційний матеріал, який заохочує дітей до навчання й викликає позитивні емоції. Без інтересу, подиву, радості, неможливе успішне навчання в початкових класах. Щоб зацікавити дітей, варто добирати до кожної теми додатковий матеріал. Основними джерелами його надходження є науково-природнича та науково-популярна, довідкова, художня література, місцева періодична преса, інтернет.

Поступово й діти вчаться самостійно добирати матеріал до уроків. Вони готують цікаву інформацію про екологію на Україні, про народні свята, про життя тварин і рослин. Популярними є різноманітні виставки малюнків, фотографій на різні теми. Такі виставки мають високий виховний потенціал для учнів

У рамках пояснювально-ілюстративного методу можна повідомляти учням інформацію про навколишнє середовище і народні традиції ставлення до природи за допомогою усного слова (розповідь, пояснення), друкованого слова (підручник, додаткова література), наочних посібників (картин, схем, натуральних природних об'єктів), практичного показу способів діяльності у природі (догляд за рослинами на пришкольній ділянці, догляд за тваринами у живому куточку тощо). При цьому діти слухають, дивляться, читають, спостерігають, співвідносять нову інформацію про природні об'єкти з раніше засвоєної, і запам'ятовують.

До основних форм організації роботи, спрямованих на формування екологічної культури молодших школярів, належать:

1) екологічні екскурсії та спостереження, які передбачають дослідження найближчої місцевості для формування уявлень про навколишні умови, рельєф, екологічну ситуацію, наявність тварин і рослин. Об'єктом дослідження можуть стати будь-які тіла живої та неживої природи (ґрунти, каміння, вода, гірські породи і т. ін.)

2) уроки доброти і мислення серед природи, екологічні бесіди, дозована розповідь на екологічну тематику. Це передбачає міждисциплінарний характер проведення роботи (наприклад, під час вивчення сезонних змін у природі в курсі «Я досліджую світ»).

Необхідно використовувати в цій галузі реальні можливості різних дисциплін: математика створює умови для розвитку уміння кількісної оцінки стану природних об'єктів, наслідків діяльності людини у довкіллі.

На уроках фізичної культури закріплюють на дієвому рівні елементарні знання дітей про свій організм, охорону здоров'я, здоровий спосіб життя (раціональне харчування, загартування, норми гігієни); трудове навчання розширює знання учнів про практичну роль природних матеріалів в житті людини, різноманітність трудової діяльності, формує уміння бережливого поводження з тілами природи і виробами з них; навчальні предмети гуманітарного циклу сприяють чуттєво-образному доповненню природного образу (художнє освоєння природної дійсності), розвитку ціннісних орієнтацій, оцінних суджень

3) екологічні гуртки;

4) обговорення і програвання ситуацій (в тому числі морального вибору): «Діти нарвали великий букет конвалій в лісі. Лісник на них розсердився. Чому?», «Діти принесли безпорадне зайченя. Що ти їм скажеш?»

5) кількісний експеримент, що має універсальне значення: досліди по вимірюванню величин, параметрів, що характеризують екологічні явища, що ілюструють кількісне вираження закономірностей; експериментальне вивчення екологічної технології і т. ін.;

6) екологізація життєвого середовища, яка передбачає задоволення бажання кожної дитини «завести друга» – тварину або рослину (створення зимового саду як найсприйнятливіша форма екологічного дизайну шкільних інтер'єрів);

7) екологічні акції, дні (тижні) екологічної творчості, екологічні свята та конкурси;

8) трудовий десант і ведення «Панорами добрих справ»;

9) зелений і голубий патруль (в початковій школі – в рамках території пришкольньої ділянки, яку діти обходять по карті, складеній педагогом, об'єкти, що потребують охорони);

10) клуб дослідників природи, лабораторія юного еколога; складання екологічних карт і стежин; ведення фенологічних календарів природи;

11) відвідування і створення екологічних музеїв, виставок і композицій («Ліс – друг людини», «Рідні простри», «Багатства надр нашої Землі»)[4].

Цілеспрямована робота із формування екологічних уявлень у молодших школярів, починаючи з 1 класу, є основною умовою формування екологічної культури дітей та почуття особистої відповідальності підростаючого покоління за стан навколишньої природи. Ця робота може здійснюватися за допомогою різних методів – способів впливу на свідомість, волю, почуття,

поведінку вихованців, метою яких є досягнення певних змін у розвитку якостей школяра, формування його переконань, почуттів, навичок, поведінки.

Уроки-проекти екологічного спрямування органічно вписуються в навчальний процес, формують практичне і творче мислення, навички добору необхідної інформації екологічного змісту, порівняння фактів, самостійність у прийнятті рішень, логічної побудови доказів, екологічне мислення учнів.

Значне місце в ході формування екологічної свідомості учнів відіграє краєзнавчий матеріал. Школярі досліджують і оцінюють стан довкілля своєї місцевості, виявляють бажання діяти заради збереження чистого довкілля.

Екологічне виховання учнів шляхом упровадження інноваційних технологій навчання передбачає досягнення таких результатів:

- розуміння сучасних екологічних проблем;
- відродження традицій українського народу у ставленні до природи;
- засвоєння наукових знань про закономірності розвитку природи;
- оволодіння нормами екологічно виваженої поведінки в довкіллі;
- набуття навичок активної природоохоронної діяльності;
- зосередження уваги учнів на розв'язанні екологічних проблем [2]

Формування екологічних знань слід поєднувати з вихованням в учнів любові до рідного краю, його традицій, історії. Необхідно будувати освітній процес так, щоб розвивати допитливість учнів, надавати їм можливість вести власні пошуки й робити відкриття, проявляти при цьому самостійність.

Висновки. Для удосконалення навчально-виховного процесу доцільно використовувати класичні та нетрадиційні форми, методи, прийом роботи - це допоможе дітям з'ясувати, усвідомлювати причиннонаслідкові зв'язки у природі, сформувати вміння дітей бачити, відчувати, розуміти красу навколишнього світу та мати естетичну насолоду від спілкування з нею. Отже, сучасна школа покликана виховувати у школярів любов до рідного краю, навчити основ охорони навколишнього середовища та дотримуватись раціонального використання природних цінних багатств.

Список використаних джерел:

1. Захмарна К. П. Формування в учнів відповідального відношення до природи. *Початкова школа*. 2005. № 3. С. 10–13.
2. Вороніна Л. Екологічне виховання: сучасні аспекти. *Шкіл. світ*. 2002. Жовт. (№ 38). С. 3.
3. Ярчук Г. Екологічне виховання: сутність та основні напрями. *Вища освіта України*. 2008. №2. С.91.
4. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання: Навч. пос. Х.: «ОБС», 2002. 400 с.
5. Концепція «Нова українська школа». [URL:https://mon.gov.ua](https://mon.gov.ua)
6. Концепція екологічної освіти України. [URL:https://mon.gov.ua](https://mon.gov.ua)
7. Державний стандарт початкової освіти: Освітня галузь «Природника». 2018. [URL:https://mon.gov.ua](https://mon.gov.ua)

Оксьом Павло Михайлович,

доцент кафедри теорії і методики змісту освіти

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,

кандидат наук з фізичного виховання та спорту

СКЛАДОВІ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуті складові особистісно-професійного зростання вчителів фізичної культури в умовах реформування освіти України. Визначено основні напрями професійного самовдосконалення вчителів фізичної культури, що спрямовані на розвиток особистих професійно важливих якостей фахівців, забезпечення їх мобільності та конкурентоспроможності в умовах сучасної школи.

Ключові слова: особистісно-професійна компетентність, професійне самовдосконалення, учителі фізичної культури, особистісно-професійне зростання.

Актуальність дослідження. В останні роки стан здоров'я учнівської та студентської молоді в Україні різко погіршився, це турбує навіть міжнародну спільноту. ЮНЕСКО оголосило Україну «країною вимираючого етносу»[4, с. 3].

Одним з важливих аспектів цієї проблеми є якість викладання предмету «Фізична культура» в школі, що в першу чергу залежить від компетентності та професійного рівня учителя фізичної культури. Підвищення рівня ефективності фізкультурно-оздоровчих програм і нових сучасних технологій викладання предмету напряму залежить від професійної компетентності та професіоналізму вчителів фізичної культури та рівня їх підготовленості.

Постійно зростаючі вимоги до вчителів фізичної культури вимагають від них систематичного професійного зростання. Педагогічна діяльність вчителя фізичної культури розглядається як цілісний процес, що ґрунтується на синтезі різноманітних знань. Кожен вчитель фізичної культури повинен володіти методикою проведення занять, знати форми проведення та засоби фізичного виховання, методи контролю, володіють оздоровчими технологіями та інноваційними підходами в сфері фізичного виховання.

Проте, реальний рівень спеціалістів з фізичної культури залишається низьким. Значна частина працюючих вчителів фізичної культури мають невисокий рівень знань, педагогічної техніки, не вміють та не мають відповідної потреби самостійно опрацьовувати літературу, не володіють уміннями педагогічного аналізу і оцінювання. Ось чому існує нагальна потреба у систематичному теоретичному та методичному самовдосконаленні викладачів фізичної культури.

Метою роботи було визначити важливі складові особистісно-професійного зростання вчителів фізичної культури у сучасних умовах. У зв'язку з поставленою метою у роботі були поставлені такі **завдання дослідження:**

1) Провести аналіз та узагальнення літературних джерел з теми дослідження.

2) Визначити та систематизувати важливі складові особистісно-професійного зростання вчителів фізичної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Постійно зростаючі вимоги до професійного рівня вчителя фізичної культури потребують систематичного професійного самовдосконалення викладача. Незважаючи на важливість означеної проблеми доводиться констатувати, що у науково-дослідній та спеціальній літературі дані про особистісно-професійне самовдосконалення вчителів фізичної культури висвітлені фрагментарно.

Як вважає Л Сущенко, діяльність викладача фізичного виховання багатогранна і вимагає від людини глибоких знань, високої моральної культури, чітко вираженої професійної спрямованості, розуміння теорії і практики навчання і виховання [6, с. 123].

Педагогічна діяльність ставить особливі вимоги до стану здоров'я викладачів, їх фізичної та психічної підготовленості, адже у діяльності викладача фізичного виховання присутнє й фізичне навантаження на нього самого, тому що він повинен здійснювати фізичні дії разом з учнями, показувати фізичні вправи, страхувати під час виконання вправ. Ю. Биков, І. Струнін та В. Чічкін стверджують, що спеціаліст з фізичного виховання не може себе реалізувати без відмінної практичної підготовки. Кожен викладач, особливо молодий, повинен уміти технічно бездоганно показати передбачені програмою фізичні вправи та виконувати без труднощів будь-які контрольні нормативи зі шкільної або вузівської навчальної програми. Цим педагог завойовує повагу та авторитет в учнівському та студентському середовищі, в результаті чого ефективність педагогічного впливу такого викладача-майстра підвищується на цілий порядок [1,5,7].

Отже, необхідно удосконалювати процес розвитку рухових якостей спеціаліста, як професійно значущих, без яких досягнення вершин професійної культури та професійної

майстерності стає неможливим навіть теоретично. Основними завданнями рухової підготовки в теперішній час повинні стати узагальнення та поглиблення теоретичних знань в цій області, а також формування спеціальних умінь та навиків. І.А. Зязюн відзначає, що особливо значущими вимогами, які виступають перед викладачем фізичного виховання є: теоретичні знання організації навчально-виховного процесу; володіння комплексом умінь та навичок у врахуванні вікових і індивідуальних особливостей учнів, розвиток їх фізичних здібностей; аналіз педагогічних фактів та прогнозування результатів виховної діяльності; використання у навчально-виховному процесі засобів здорового способу життя; спрямованість учителя на постійне самовдосконалення, підвищення майстерності та загальнокультурного рівня [3].

Виклад основного матеріалу. Системний аналіз літературних джерел, власний досвід та особисті спостереження за діяльністю вчителів фізичної культури дозволили виділити та виокремити складові особистісно-професійного зростання вчителів фізичної культури. До них необхідно в першу чергу віднести:

- *фізичне самовдосконалення достатньої фізичної підготовки* для того, щоб проводити практичні заняття, показувати техніку виконання вправ, бути спроможним виконати нормативи фізичної підготовленості шкільної програми;

- *теоретико-методичне самовдосконалення* - поглиблення знань з педагогіки, теорії і методики фізичного виховання, контролю самопочуття, інноваційних підходів проведення занять;

- *самовдосконалення педагогічного спілкування* – удосконалення навиків педагогічного спілкування, так як це є важливою складовою педагогічної діяльності та має свої відмінні особливості;

- *самовдосконалення комп'ютерної освіченості* – уміння використовувати телекомунікаційні технології для організації навчального процесу, планування, обліку успішності і звітності, отримання нової інформації.

Педагогічна діяльність висуває особливі вимоги до стану здоров'я, фізичної та психологічної підготовленості, адже в діяльності вчителя фізичної культури присутнє і фізичне навантаження на нього особисто, так як він повинен виконувати фізичні вправи разом з учнями, показувати фізичні вправи, а також страхувати під час виконання фізичних вправ. Ю. Биков, І. Струнін, В. Чічкін стверджують, що фахівець з фізичної культури не може себе реалізувати без відмінної практичної підготовки [1,5,7]. Кожен викладач, особливо молодого віку, повинен бездоганно показувати передбачені програмою фізичні вправи і легко виконувати будь-які контрольні нормативи з шкільної або університетської програми. Цим педагог завойовує авторитет в учнівському та студентському середовищі, в результаті цього ефективність педагогічного впливу такого викладача-майстра підвищується на цілий порядок.

Особливо важливими вимогами, які висуваються перед вчителем фізичної культури є теоретичні знання організації навчально-виховного процесу; володіння комплексом умінь і навиків при врахуванні вікових та індивідуальних особливостей учнів, розвиток їх фізичних здібностей; аналіз педагогічних фактів і прогнозування результатів виховної діяльності, використання в навчально-виховному процесі засобів здорового способу життя, спрямованість вчителя на постійне самовдосконалення, підвищення майстерності загальнокультурного рівня [3]

Ю. В. Васьков стверджує тезу про те, що особливо важливе місце в професійній діяльності викладача фізичної культури займає педагогічне спілкування [2]. В змісті освіти педагогічне спілкування розглядається як необхідний професійний компонент, який показує специфіку педагогічної взаємодії учителя фізичної культури та учнів. Основними засобами спілкування викладача фізичної культури може бути прохання, порада, наказ, команда, похвала, підбадьорювання, надання консультацій, надання інформації. Взаємодія учителя фізичної культури і учня проходить перш за все в обміні між ними інформацією пізнавального характеру.

І. А. Зязюн відзначає, що значну роль в комунікаційному процесі відіграє міміка – вираз обличчя, жестикуляція, динаміка їх змін, пантоміміка – осанка, хода, текесика – дотики, аплодування, потирання рук, а також перебирання предметів, перебір пальцями [3].

Навчальна дисципліна «Фізична культура» має свою специфіку і відрізняється від інших дисциплін тим, що на занятті викладач спілкується за допомогою команд і спеціальної термінології.

Перспективним стратегічним напрямком у фізичній культурі є активне впровадження сучасних комп'ютерних технологій. Робота учителя фізичної культури в сучасних умовах напряму пов'язана з використанням комп'ютерних технологій: використання мультимедійних лекцій, створення електронних підручників і посібників, використання системи Інтернет для отримання інформації, ведення електронних журналів, тощо.

Висновки. Отримані дані дають нам підстави стверджувати:

1) Аналіз літературних джерел з теми дослідження виявив важливі компоненти особистісно-професійного зростання вчителів фізичної культури та недостатнє висвітлення даної проблеми науковцями та фахівцями.

2) Проведене дослідження дало нам змогу встановити, що важливими складовими особистісно-професійного зростання вчителя фізичної культури є:

- фізичне самовдосконалення достатньої фізичної підготовки;
- теоретико-методичне самовдосконалення;
- самовдосконалення педагогічного спілкування;
- самовдосконалення комп'ютерної освіченості.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у використанні набутих знань для створення новітніх технологій самовдосконалення вчителів фізичної культури в сучасних умовах.

Список використаних літературних джерел:

1. Быков Ю. Теоретические и методические аспекты формирования профессионала-педагога в период обучения в физкультурном вузе. *Теория и практика физической культуры*, 1996. № 12. С. 67.

2. Васюков Ю. В. Комунікативна компетентність учителя фізичної культури як одна з умов якості організації навчально-виховного процесу на уроках. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, 2012. № 2. С. 21–24.

3. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність. Київ. 2000. 256 с.

4. Канішевський С. М., Раєвський Р. Т., Краснов В. П., Рибковський А. Г., Присяжнюк С. І., Третьяков Н. А. Умови, стан і перспективи розвитку фізичного виховання у вузах України. *Теорія і практика фізичного виховання*. Науково-методичний журнал. Вид-во ДонНУ, 2008. № 1. С. 139–144.

5. Струнин І. А. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури: дисс. ... канд. пед. наук. М., 1994. 151 с.

6. Суценок Л. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту: інформаційний аспект. *Педагогіка*. Наукові праці, 2000. Том VII. С. 122–126.

7. Чичкин В. Т. Проблемы содержания физкультурного образования. *Теория и практика физической культуры*, 1994. № 12. С. 25–27.

Ольховик Оксана Миколаївна,
викладач I категорії КЗ Сумської обласної ради
«Лебединський педагогічний коледж імені А. С. Макаренка»

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА МУЗИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається питання використання інформаційно-комп'ютерних технологій на музичних заняттях у закладі дошкільної освіти. Визначаються особливості такого використання, виокремлюється роль музичного керівника у роботі з медіа засобами.

Ключові слова: інформаційно-комп'ютерні технології, інформаційне середовище, освітньо-виховний процес, дошкільники.

Постановка проблеми. Протягом останніх років відбуваються значні зміни в дошкільній освіті. Існує тенденція до пошуку нових підходів до виховання та навчання, реалізації інноваційних напрямків у діяльності закладів дошкільної освіти. Саме на це спрямовують педагогічних працівників державні нормативні акти, «Базовий компонент дошкільної освіти в Україні». Так, у Законі України «Про дошкільну освіту» зазначена необхідність модернізації першої освітньої ланки, вдосконалення її змісту, осучаснення навчально-виховних технологій, приведення їх у відповідність до вимог сучасного життя.[2]

В умовах модернізації дошкільної освіти в Україні виграє той педагог, який не лише може дати базові знання дитині, а й спрямувати її на самостійне оволодіння ними. Для розвитку у малюків стійкого пізнавального інтересу педагог має докладати неабияких зусиль. Перед ним стоїть завдання зробити заняття цікавим і насиченим інформацією, яка спонукала б дітей до активної пізнавальної діяльності. Тобто, пропонований матеріал для пізнання має містити елементи надзвичайної, дивовижної, несподіваної інформації, такої, що викликає у дошкільників інтерес до освітнього процесу і допомагає створити позитивну емоційну атмосферу навчання. Лише такий підхід до організації освітнього процесу сприятиме розвитку розумових здібностей дітей. Адже саме здивування будить думку і веде до розуміння. То ж в усіх сферах освіти здійснюються пошуки способів інтенсифікації й швидкої модернізації системи підготовки, підвищення якості навчання з використанням нових методів й інформаційних технологій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблему використання інноваційних інформаційних технологій у дошкільній освіті досліджували Афанасьєва О.В., Крутій К. Л., Дятленко Н.І., Гончаренко А.М., Пехота О. М., Кіктенко А. З., Любатська О. М. та ін.

Науковці стверджують, що інформаційне середовище є засобом ефективної взаємодії учасників освітнього процесу: дітей, педагогів, батьків. Ці технології успішно використовуються як в освітній діяльності педагогів, так і в управлінській, методичній роботі, роботі практичного психолога, учителя-логопеда, музичного керівника. Інноваційні педагогічні технології належать до системи загального наукового і педагогічного знання. Виникли і розвиваються на межі загальної інноватики, методології, теорії та історії педагогіки, психології, соціології і теорії управління, економіки освіти. Інноваційні педагогічні технології є однією з домінуючих тенденцій розвитку людства.[3, с. 5-7]

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) – часто використовується як синонім до інформаційних технологій (ІТ), хоча ІКТ це загальніший термін, який підкреслює роль уніфікованих технологій та інтеграцію телекомунікацій (телефонних ліній та бездротових з'єднань), комп'ютерів, підпрограмного забезпечення, програмного забезпечення, накопичувальних та аудіовізуальних систем, які дозволяють користувачам створювати, одержувати доступ, зберігати, передавати та змінювати інформацію. [5, с. 25-29]

Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій впливає на систему освіти, викликаючи значні зміни в змісті, методах навчання. Перед сучасним вихователем постає проблема пошуку нового педагогічного інструменту. Саме тому в педагогічній діяльності виникає можливість використання ІКТ в якості потужного інструменту розвитку мотивації освітнього процесу, враховуючи велику та серйозну зацікавленість дітей комп'ютером.[4, с. 112-125]

Мета статті: дослідити особливості використання інформаційно-комп'ютерних технологій у різних видах музичної діяльності дітей дошкільного віку та визначити їх вплив на гармонійний розвиток особистості.

Виклад основного матеріалу. Специфіка введення персонального комп'ютера у процес виховання дошкільників в Україні полягає в тому, що комп'ютери спочатку використовуються в сім'ї, а тільки пізніше в дитячому садку та школі – в умовах колективного виховання. На сьогоднішній день комп'ютерні програми, ігри, завдання у своїй роботі застосовують всі педагогічні працівники: вихователі, музичні керівники, психолог, методист. У багатьох іграх та програмах

присутні елементи новизни, сюрпризності, незвичності, в них використовуються засоби захоплення, що так полюбляють діти. Застосування комп'ютерів, мультимедіа та інформаційних технологій у якості дидактичних засобів використовується для підвищення мотивації та індивідуалізації навчання, розвитку творчих здібностей дітей та для створення благополучного дошкільного емоційного фону. Використання мультимедіа у навчанні не тільки збільшує швидкість передачі інформації дітям та підвищує рівень її засвоєння, а й сприяє розвитку таких процесів як увага, пам'ять, мислення, уява, мовлення, розвиває почуття кольору, композиції, бере участь у інтелектуальному, емоційному та моральному розвитку дітей. Новизна комп'ютера та інтерактивного обладнання відображаються в розширенні та збагаченні змісту знань, вмінь та навичок дитини, в інтенсифікації створення структурних комплексів інтелектуального та мотиваційно-емоційного характеру, у зміні динаміки процесу психічного розвитку.

В педагогічній діяльності музичного керівника, комп'ютер виконує роль:

- джерела інформації;
- наочного посібника (якісно нового рівня з можливостями мультимедіа і телекомунікації);
- засобу зберігання необхідних для роботи матеріалів.

У процесі використання ІКТ в музичному вихованні дітей ми бачимо наступні переваги: покращується запам'ятовування пройденого матеріалу; посилюється пізнавальний інтерес дошкільників; демонстрація інформації на екрані в ігровій формі викликає у дітей велику цікавість; рухи, звук, мультиплікація надовго зацікавлює дитину; розвивається інтерес дитини до самостійного вирішення завдань; дозволяє зробити музичне заняття привабливим і по справжньому сучасним, здійснювати індивідуалізацію навчання; робить матеріал доступним для сприйняття не тільки через слухові аналізатори, а й через зорові; дозволяє збагатити методичні можливості спільної діяльності педагога і дитини, надати їй сучасний рівень; активізує творчий потенціал дитини, сприяє вихованню інтересу до музичної культури.

Таким чином ІКТ відкривають нові можливості в розвитку форм і змісту різноманітних видів музичної діяльності. Використання мультимедіа презентацій доцільно за допомогою мультимедійного проекторного екрану.

Завдання музичного виховання у закладі дошкільної освіти реалізуються шляхом використання різних видів музичної діяльності: слухання музики, співів, музично-ритмічних рухів, музично-дидактичних ігор.

При організації дитячої музичної діяльності використовувались такі медіа засоби: комп'ютерні ігри, мультфільми, відео замальовки, відео заняття, презентації, власні медіа продукти. Засоби новітніх інформаційних технологій підбираємо відповідно характеру музичної діяльності.

Сприймання музики.

До сприйняття музики відносимо демонстрацію портретів композиторів; використання ілюстрації до музичного твору, підбірок слайдів чи відео. За допомогою ІКТ діти можуть віртуально потрапити в концертний зал, вивчати творчість композиторів, познайомитись з різними музичними жанрами. Цікаво, яскраво і зрозуміло знайомимо дошкільників з різними видами мистецтва, такими як театр, балет, опера, продемонструвавши не тільки ілюстрації, а й відеоролики. Мультимедіа-презентації дозволяють збагатити процес емоційно-образного пізнання, викликають бажання неодноразово прослуховувати музичний твір, допомагають надовго запам'ятати запропонований для прослуховування музичний твір, а зорове сприйняття досліджуваних об'єктів дозволяє швидше і глибше сприймати новий матеріал, урізноманітнює дитячі враження.

Музично-ритмічні рухи.

В цьому виді музичної діяльності мають місце яскраві презентації, відео-кліпи для знайомства з танцями, особливостями їх виконання. Використання ІКТ при виконанні музично-

ритмічних вправ, різноманітних танців допомагає дітям чітко виконувати вказівки педагога, виразно виконувати рухи.

Співи.

Співи займають головне місце в системі музично-естетичного виховання дітей дошкільного віку. Цей вид діяльності також передбачає використання ІКТ. Для виразного співу, розуміння змісту слів, музичного образу пісні, можуть бути використані презентації до різних пісень. Працюючи над якісним виконанням пісень, може використовуватись відео з записом співу дітей, які гарно і правильно співають, або відео професійних співаків. Також, використовуємо відеоілюстрації з елементами анімації, працюємо над розвитком голосу, співочого діапазону. Застосування мультимедіа у навчанні дітей співу може значно підвищити пізнавальний інтерес дошкільнят під час музичних занять.

Музично-дидактичні ігри.

Якщо їх демонструвати у вигляді презентацій, то можна в доступній, зрозумілій формі розвивати тембровий, мелодійний, динамічний слух, почуття ритму, здатність розрізняти характер і настрій музичного твору, розширювати кругозір дітей. Музично-дидактичні ігрові посібники з аудіо-додатками призначені для організації самостійної і спільної діяльності дітей 6 років. Також вони направлені на накопичення досвіду сприйняття музики, формування уявлень про музичні звуки та їх якості, розвиток музичного слуху у дітей, орієнтовані на стимулювання самостійного пізнання, творчого процесу, ініціативи, свободи вибору.

Гра на дитячих музичних інструментах.

Для знайомства з музичними інструментами і специфікою їх звучання використовуються презентації-концерти. Також мають місце і презентації для навчання дітей гри в оркестрі.

Вечори розваг.

Тут можливе використання презентацій з різноманітними завданнями. Такі презентації скорочують час підготовки музичного керівника до вечорів розваг, урізноманітнюють їх і дуже подобаються дітям.

Висновки. Інформатизація освіти – це великий простір для прояву творчості педагогів, яка спонукає шукати нові, нетрадиційні форми і методи взаємодії з дітьми; вона сприяє підвищенню інтересу у дітей до навчання, активізує пізнавальну активність, розвиває дитину всебічно. Діти із задоволенням працюють на таких заняттях, активно включаються у виконання завдань, так як технічні засоби дозволяють включати в процес виховання і звук, і дію, і мультиплікацію, що підвищує інтерес і увагу дітей.

Використання інформаційно-комп'ютерних технологій розширює педагогічні можливості педагога, висуває нові вимоги до його професійної компетентності, адже педагог повинен не тільки уміти користуватися комп'ютером і сучасним мультимедійним обладнанням, а й створювати свої навчальні ресурси і широко впроваджувати їх в своїй педагогічній діяльності, враховуючи індивідуальні і вікові особливості сучасних дітей/

Список використаних джерел:

1. Афанасьєва О. В. Використання ІКТ в освітньому процесі. *Вища школа*. 2010. № 10. С. 49–62.
2. Закон України «Про дошкільну освіту». [URL:http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2628-14](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2628-14)
3. Крутій К., Маковецька Н. Інноваційна діяльність в сучасному ДНЗ: методичний аспект. *Дошкільне виховання*. 2005. № 5. С. 5–7.
4. Дятленко Н., Гончаренко А., Шевчук А. Інноваційна практика в роботі вихователя ДНЗ. Методичний посібник. Київ: Шкільний світ, 2010. С. 112–125.
5. Освітні технології. Навч.-метод. посібник / О. М, Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любатська та ін.; За ред. О. М. Пехоти. Київ: А.С.К., 2004. 256 с.

Ольховик Тетяна Миколаївна,

старший викладач Комунального закладу Сумської обласної ради
«Лебединський педагогічний коледж імені А.С.Макаренка»

ВИХОВАННЯ ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглянуто вольові якості особистості дошкільників. Представлено засоби виховання вольових якостей у дітей: гра, навчання, праця, які є необхідною умовою у житті дітей старшого дошкільного віку. Проаналізовано сучасні методи виховання вольових якостей.

Ключові слова: дошкільний вік; вольові якості особистості; цілеспрямованість; самостійність; відповідальність; наполегливість.

Актуальність проблеми. Проблема розвитку і формування вольових якостей особистості завжди була і є предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених. Сьогоднішні наші вихованці – діти нової епохи, з відмінними від їхніх однолітків з попередніх поколінь цінностями, пріоритетами, життєвими установками.

З труднощами людині доводиться стикатися все життя і переборювати їх протягом усього життя. Тож варто змалечку налаштувати дитину гідно вигравати та програвати, оптимістично сприймати необхідність долати труднощі.

Починати роботу по формуванню волі необхідно з дошкільного дитинства, адже саме дошкільний вік є одним з першочергових і важливих етапів розвитку вольової регуляції поведінки і діяльності. Саме в дошкільному віці відбувається становлення вольової дії. Дитина оволодіває цілепокладанням, плануванням, контролем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Широко дослідженими є різні аспекти вольової сфери особистості, а саме: зв'язок мотивації і волі (Л. Божович. О. Леонтьєв); структура та класифікація вольових якостей (Є. Ільїн); сутність волі та механізми їх формування (В.Селиванов); розвиток волі в дошкільному віці (Д. Ельконін, В. Котирло. О. Леонтьєв, Н. Непомняцій) [3; С. 55-60].

Дослідник А. Марчуков вважає, що розвиток вольових якостей закладається ще в дошкільному віці, і саме в цьому віці особливо важливе їх формування як своєрідного фундаменту, який буде дуже важливим для розвитку вольових якостей в молодшому шкільному та підлітковому віці.

З позиції вітчизняної психології воля і вольові якості не є вродженими, вони розвиваються під впливом умов життя і протягом становлення особистості індивіда шляхом засвоєння соціального досвіду і різних видів діяльності.

Згідно поглядів Л. Виготського, розвиток особистості – це становлення здатності володіти собою і своїми психічними процесами. Д. Ельконін неодноразово наголошував на тому, що формування особистості поведінки – це виникнення довільних дій і вчинків. О. Леонтьєв зазначав, що формування волі і довільності має вирішальне значення для розвитку особистості дитини. Л. Божович також підкреслювала, що проблема волі і довільності є центральною для психології особистості і її формування.

В. Селіванов характеризує волю особистості як певну сукупність психічних властивостей, що відображає досягнутий рівень свідомої саморегуляції. Ця сукупність властивостей формується впродовж життя. Вольові якості особистості є відносно сталими, незалежними від ситуації, стійкими психічними утвореннями.

Підтримуємо точку зору О. Асмолова, який стверджує, що педагогіка не повинна фіксувати те, що у дитини вже дозріло. Вона має орієнтуватися на завтрашній день дитячого розвитку. Саме такий підхід до забезпечення дошкільної зрілості і таке розуміння ролі та функцій педагога в цьому розвитку закладений в основу запропонованого підходу до виховання базових якостей

особистості. Особливості розвитку вольових якостей у дошкільників розробила В. Котирло. Процес осмислення і присвоєння дитиною інтелектуальних, культурних, духовних цінностей людства не відбувається механічно за формулою: «Вихователь дає – дитина бере». Щоб не сталося «зубожіння душі» при збагаченні інформацією, треба щоб дитина виявляла себе суб'єктом діяльності, зокрема процесу пізнання [5, С. 10].

Воля – це психічний процес, який полягає у свідомій організації і саморегуляції людиною своєї поведінки, спрямований на подолання труднощів при досягненні поставлених цілей [4; С. 135-155].

Вольові якості – це відносно стійкі, незалежні від конкретної ситуації психічні утворення, що засвідчують досягнутий особистістю рівень свідомої саморегуляції поведінки, її влади над собою [5; С. 58].

До вольових якостей особистості належать: цілеспрямованість, рішучість, сміливість, ініціативність, наполегливість.

Дитина без допомоги дорослого ніколи не навчиться керувати своєю поведінкою і бачити себе з боку. Усвідомити власну діяльність і себе у ній вона може лише у спілкуванні і спільній з дорослим діяльності. Розвиток волі відбувається у всіх видах діяльності, які потребують стримання своїх спонукань і досягнення мети.

Сучасні дослідження О. Кононко, К. Крутій, О. Брежневої, І. Кіндрат, О. Рейпольської показали, як можна організувати у закладі дошкільної освіти виховну роботу, спрямовану на становлення базових особистісних якостей дитини, однак ефективність сучасних технологій, методів, що сприяють формуванню вольових зусиль потребує подальшого вивчення.

Мета статті: дослідити ефективність сучасних методів виховання вольових якостей у старших дошкільників.

Виклад основного матеріалу. Людина як активна істота не тільки сприймає оточуючий світ, не тільки певною мірою ставиться до нього, але й реагує на його вплив і сама впливає, перетворюючи світ у власних цілях. Так, людина постійно виявляє свою активність, щоб задовольнити ряд потреб і використовує для цього різні види діяльності. Однак, якщо на шляху до досягнення мети виникає перешкода, то компонентів однієї діяльності для суб'єкта стає недостатньо і він використовує волю як психічну якість.

Важливим вектором особистості є її вольова активність, яка потребує певних зусиль, подолання труднощів, які трапляються на шляху до мети.

Педагогічна практика показує, що старші дошкільники часто почуваються неуспішними через відсутність звички долати труднощі. Варто змалечку готувати дитину гідно вигравати й програвати, оптимістично сприймати і долати труднощі, а в цьому важлива роль вольових якостей особистості.

Розвинені вольові якості – це важливий складник життєвої компетентності особистості, з умінням співвідносити свої «Хочу», «Можу», «Треба». Людина не може жити без бажань, мрій, вони бувають різними. Одні здійснюємо самі, інші – за допомогою інших, а якщо є мрія, треба самому її досягти. «Хочу» – це мета та мрія. «Можу» – те, що можу зробити зараз. Щоб досягти цілі, необхідно розуміти різницю між «Хочу» й «Можу» та робити все, щоб її подолати. «Треба» – це ті корисні заняття, які необхідно виконувати, прикладаючи вольові зусилля, але не завжди хочеться. А ось, «Треба» – не в усіх є таке бажання, бо «Треба» буває різним. Завдання дорослих – працювати над формуванням бажання проявляти волю, наполегливість, щоби «Треба» переростало у «Буду», щоб дитина досягала поставленої мети.

Воля є однією з найважливіших характеристик особистісного розвитку. Саме тому, дуже важлива допомога авторитетних дорослих (батьків, вихователів), які повинні приділяти значну увагу формуванню вольових якостей особистості дошкільника.

Вольові якості особистості формуються найкраще у провідних видах діяльності.

Це – гра, навчання і праця, за умови домінування гри над іншими видами діяльності у психологічному розвитку дитини. І тому, надзвичайно важливо створити сприятливі умови у закладі дошкільної освіти для вдосконалення вольових рис характеру в ігровій діяльності, що вимагає проявів наполегливості і волі з боку дитини для досягнення поставлених у грі цілей.

Уміння керувати собою формується у різних іграх. Так, спостерігаємо, що під час дидактичних і рухливих ігор (ігор з правилами), саме правила допомагають дитині усвідомлювати ігровий процес, контролювати свої дії. Помічаємо, що правила, установки допомагають закріпити саморегуляцію вчинків старших дошкільників. Тож, варто разом із дітьми укладати «Правила поведінки у групі», «Правила дружньої гри», «Правила колективної роботи» тощо.

Формуванню довільної регуляції дій сприяють настільно-друковані ігри, ігри із різними конструкторами. Також ігровий процес є ефективним при використанні коректурних таблиць. У старшому дошкільному віці діти вже мають навички роботи з коректурними таблицями тож використовуємо таблиці, що орієнтовані як на найближчу зону розвитку найменших, так і на перспективу дитячого розвитку. Дітей стримує установка, проте їм хочеться досягти результату, справитись з ігровим завданням до кінця, реалізувати свої можливості в повній мірі.

Закріпленню у дитини необхідних вольових якостей особистості сприяють сюжетно-рольові ігри, під час яких діти невимушено спілкуються.

Спілкування включене у дитячу діяльність, відповідає їхнім інтересам, допомагає усвідомити власні дії. Надзвичайно важливо, щоби дорослий мудро здійснював педагогічне керівництво грою. Своїми підказками педагог має ставити дитину в ситуацію вибору, спонукати самостійно приймати рішення, уявляти різні варіанти своєї дії, усвідомлювати своє бажання: «З ким хочеш гратися? Ким хочеш бути в грі? Чим можеш поступитися? Подумай, як буде краще...». При цьому, не можна оцінювати відповіді дитини, адже головне завдання – побачити, підтримати самостійні дії, надати їм довільного усвідомленого характеру.

Завдяки спілкуванню дитина досягає поставленої мети, розвиває цілеспрямованість. Мовлення є засобом організації життєдіяльності дітей у часі, яке допомагає перебороти ситуативність і мимовільність. Розмови про те, що було вчора, сьогодні вранці, буде ввечері, або завтра переконують дошкільників у тому, що життя в дитячому садку то є організований процес пов'язаних між собою подій, які вони самі планують.

Процесу планування своїх дій треба навчати. І у такій діяльності досить ефективним зарекомендував метод О. Самсонової «*Хочу та зроблю*»: у кожній групі обладнуємо лінію тижня з гачками. Кожна дитина на лінії тижня має кишеньку з фотографією.

Дитина може намалювати або позначити власні наміри на тиждень і покласти малюнок у цю кишеньку. Або може прикріпити аркуш до гачка певного дня тижня з позначками або текстом: «Я хочу на цьому тижні зробити...». Наприкінці тижня діти перевіряють, чи кожен здійснив свої наміри. Дієвим є метод «*Ситуації-провокації*»: такі ситуації педагоги створюють спеціально, щоб спонукати дитину обрати потрібну дію.

Ці ситуації ставлять дитину перед необхідністю розв'язати певну проблему. Проблема може стосуватися морального вибору, способу організації діяльності, вибору соціальної ролі тощо. Щоби діти відчували себе успішними варто використовувати метод «*Ситуація персональної винятковості*». Формула дій така: «Лише ти зможеш це зробити... Ніхто, крім тебе... Саме ти здатен це зробити...». Якщо дитина знає, що тільки вона може виконати необхідну роботу, то береться за неї, застосовуючи свої здібності повною мірою. Ця робота вже не є для дитини чимось стороннім: вона прагне виконати цю справу, подолавши всі труднощі. Це й стає запорукою успіху.

Сприятливо позначається на розвитку вольових якостей виконання трудових доручень, участь у колективній праці. У процесі трудової діяльності (наприклад, прибирання кімнати, догляд за квітами тощо) дитина вчиться усвідомлювати мету, планувати свої дії, запам'ятовувати їх

послідовність, долати труднощі. Важливим є те, що трудові обов'язки дають можливість не епізодично, а систематично вправляти вольові зусилля.

Висновки. Отже, воля є важливим чинником морального розвитку особистості, основою свідомого дотримання правил поведінки, забезпечує вибір способу поведінки відповідно до загальнолюдських норм моралі, інколи навіть усупереч власним бажанням. Щоб досягти мети, довести до завершення доручену справу, відмовитися на користь іншого від омріяної перспективи, дитина повинна мати не тільки знання, вміння, особистісну культуру, а й вольові зусилля.

Дошкільний вік є важливим етапом у формуванні і розвитку вольової сфери особистості.

Ефективними у формуванні вольових зусиль є методи, що спонукають дитину володіти своїми діями, планувати свою діяльність, досягати бажаного результату, підпорядковувати свої дії загальноприйнятими правилами.

Формуванню вольових зусиль сприяють партнерство та співробітництво. Отже, педагогам слід вибудувати мудру систему впливу, яка має виявлятися у партнерській взаємодії.

Список використаних джерел:

1. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. М.: Эксмо, 2003. 512 с.
2. Эльконин Д.Б. Детская психология: учебное пособие. 4-е издание. М.: Академия, 2007. 384 с.
3. Ильин Е.П. Психология воли. 2-е изд. СПб.: Питер, 2009. 368 с.
4. Смирнов Е.О. Развитие воли и произвольности у детей дошкольного возраста. *Детская психология*. М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2006. 366 с.
5. Розумне виховання сучасних дошкільнят. Метод. посібн. / Н. Гавриш, О. Брежнева, І. Кіндрат, О. Рейпольська; За заг. ред. О. Брежневої. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2015. 176 с.

Островська-Крузе Вікторія Львівна,

учитель фізичної культури I категорії,

КУ Сумської спеціалізованої школи I-III ступенів № 2, ім. Д.Косаренка, м. Суми

ФОРМУВАННЯ В УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ НА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

У статті розглянуто проблему цінностей, зокрема здоров'язбережувальну діяльність на уроках фізичної культури.

Ключові слова: *здоров'язбережувальна компетентність, здоров'язбережувальна діяльність, урок фізичної культури.*

Проблема готовності вчителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності, яка передбачає вирішення надзвичайно важливої проблеми освітнього простору, а саме збереження та зміцнення здоров'я його учасників, є особливо актуальною в умовах реформування педагогічної освіти. Учитель фізичної культури повинен бути готовим не тільки до навчальної та пізнавальної діяльності, але й до професійної діяльності здоров'язбереження, відповідати не лише за диференційоване засвоєння навчального матеріалу, а, передусім, за виховання здорового підростаючого покоління.

Забезпечити організацію здоров'язбережувальної педагогічної діяльності з фізичної культури можливо лише за умови формування в учителів фізичної культури сталої мотивації на здоров'язбережувальну професійну діяльність, яка має бути інваріантною складовою їх професійної діяльності.

Як відомо з наукової літератури, мотив – це складне інтегральне психологічне утворення, яке стає основою для певних дій, діяльності в цілому, окремих вчинків людини; тобто реально існуючий психологічний феномен, що спонукає до дій [4, с. 215].

Професійно-педагогічна діяльність учителя фізичної культури може бути успішною лише тоді, коли педагог постійно прагне до вдосконалення своєї педагогічної майстерності, підвищення

професійної кваліфікації, засвоєння нових підходів у досягненні професіоналізму. Це можливо лише за умови виявлення ініціативи у формуванні активної життєвої та професійної позиції. Ініціатива вчителя визначається певними мотивами, зацікавленістю, орієнтацією на ті чи інші цінності.

Мотиви зумовлені потребами людини та спонукають її ставити конкретні цілі, без яких діяльність не може бути свідомою, та визначають її результативність. Мотиви спонукають, стимулюють і надають сенс конкретній діяльності особистості. Під їхнім впливом формуються творчо-пошукові та дієво-вольові прояви особистості.

Глибокі та змістові мотиви забезпечують ефективність навчально-виховних заходів і стають генератором творчого самовдосконалення кожного учня. Сукупність стійких мотивів трактується вченими як стійка мотивація [7, с. 26].

К. Костюченко досліджуючи мотивацію здоров'язбереження, виділяє оздоровчу, психофізичну, соціально-моральну та професійну складові, що дозволяють зосередити узгодженість рухових, інтелектуальних, інформаційних, світоглядних та інших мотивацій для особистості, установити зв'язки між потребами людини в здоров'ї та зусиллями, спрямованими на його збереження та зміцнення [5, с. 17].

Автор зазначає, що мотиваційний компонент виконує кілька функцій у розвитку особистості: стимулюючу, спонукальну, мобілізуючу, діагностичну і є важливою внутрішньою умовою стійкого прагнення до постійного самовдосконалення.

З урахуванням зазначеного, на наш погляд, до основних мотивів формування професійної компетенції на здоров'язбережувальну діяльність в учителів фізичної культури належать:

–*соціальні* (мотиви, що стосуються суспільства в цілому) – причетність до важливого виду діяльності (навчання й виховання підростаючого покоління), реальний внесок у зміцнення та збереження здоров'я, можливість впливати на формування валеологічної свідомості учнів, батьків, колег;

–*валеологічні* мотиви, що стосуються безпосередньо здоров'язбережувальної діяльності (відповідність здібностей учителя фізичної культури змісту здоров'язбережувальної діяльності, різноманітність і самостійність постановки та розв'язання валеологічних проблем, можливість реально впливати на здоров'язбережувальну діяльність освітнього закладу, тощо);

–*мотиви особистісного розвитку*: необхідність володіти собою, долати труднощі, можливість реалізувати свій творчий потенціал, тощо; усвідомлене розуміння актуальності здоров'язбережувальної діяльності вчителя фізичної культури, бажання володіти теорією та практикою здоров'язбережувальної діяльності, мотивацію на підвищення професійної компетентності в галузі здоров'язбережувальної діяльності; мотиваційну спрямованість на здоровий спосіб життя і усвідомлене бажання передати її учням, пізнавальний інтерес і прагнення до здоров'язбережувальної діяльності, пропаганди здоров'я та постановки завдань і способів управління у вирішенні педагогічних проблем, пов'язаних із процесами збереження та зміцнення здоров'я в освіті; творчий підхід до пошуку раціональних способів здоров'язбережувального навчання, до впровадження в практику школи здоров'язбережувальних педагогічних методів, засобів і прийомів навчання, виховання й розвитку учнів; ціннісне ставлення до здоров'я та оволодіння основами його збереження як умову підвищення результативності педагогічної діяльності; інтерес до здоров'язбережувальної діяльності, прагнення самостійно ставити й вирішувати завдання оздоровчо-спрямованої діяльності, до вольового зусилля для досягнення цілей особистісного саморозвитку, професійного самовдосконалення, самореалізації.

У структурі мотиваційно-ціннісного компоненту не менш важливим є усвідомлення й засвоєння вчителем фізичної культури валеологічних цінностей.

Категорія цінності належить до великого класу мотиваційних явищ, що організують і керують діяльністю людини, тобто функціональні цінності в трансформованому вигляді є мотивами діяльності та поведінки особистості, способами досягнення кінцевої мети.

Цінність – це те, що є вартисним для кожної людини, значущим, корисним, необхідним, доцільним. Цінність є тим «стрижнем», основою мотивації, що зумовлює вчинки, поведінку, діяльність особистості у відповідності з цінностями зовнішнього світу й цінностями самопізнання, самооцінки й саморозвитку; цінність, що задовольняє цілі, потреби, інтереси особистості. Регулятивна властивість цінності у відповідних вчинках, діяльності проявляється, коли людиною усвідомлюється необхідність опанування нею, реалізації в реальній дійсності. У такому випадку відбувається перетворення об'єктивної цінності на суб'єктивні ціннісні орієнтації, що є підґрунтям для конструювання певної діяльності відповідно до культурних критеріїв [7, с. 160].

Таким чином, ми можемо розглядати цінності як певні норми, що регулюють життя людини в суспільстві.

На думку дослідників ціннісні орієнтації моделюють поведінку людини, виступаючи домінантами будь-якої діяльності. В. Повзун вказує, що «... спрямованість особистості на ті або інші цінності складають ціннісні орієнтації». Як значущі компоненти структури особистості, що формуються у процесі її соціалізації та виражають спрямованість на регулювання діяльності й поведінки, цінності та ціннісні орієнтації тлумачаться дослідниками як потреби, що не суперечать розвитку особистості, а є важливим стимулом, змістоутворювальним фактором гармонії індивідуальності. А це припускає включення всього багатства духовних цінностей, у тому числі й здоров'язбережувальних, у структуру ціннісних орієнтацій вчителя фізичної культури, використання широкого комплексу педагогічних засобів у формуванні його особистості. У зв'язку з цим доцільно використовувати поняття «ціннісні орієнтації» як сукупність стосунків особистості у процесі професійного розвитку, взаємодію із самим собою як фахівцем, що прагне до професіоналізму. Ціннісні орієнтації відіграють змістоутворювальну роль: усвідомлення значущих моментів професійної діяльності як цінності для себе, що творчо надихають особистість, забезпечують її моральну стійкість і психологічну готовність до складних моментів майбутньої діяльності [2, с. 58].

С. Закопайло акцентує увагу на теоретико-методологічних засадах виховання цінностей ЗСЖ як «... життєдіяльності особистості, яка ґрунтується на культурних нормах, цінностях, формах і способах діяльності, що зміцнюють здоров'я та сприяють гармонійному фізичному, духовному й соціальному розвитку» [1, с. 8].

М. Віленський, досліджуючи роль фізичної культури у формуванні особистості сучасного фахівця, виявляє прямий взаємозв'язок між формуванням потреби у фізичному самовдосконаленні та професійній спрямованості особистості; наголошує на тому, що регулярні заняття фізичними вправами повинні бути життєвою потребою й необхідно розвивати інтерес до них у шкільному віці.

З огляду на зазначене, ми вважаємо, що для вчителя фізичної культури особливого значення набувають професійно-ціннісні орієнтації, які забезпечують усвідомлену потребу оволодіння основами педагогічної діяльності й поведінки. У контексті нашого дослідження такою професійною орієнтацією виступає здоров'язбережувальна діяльність.

На нашу думку, зміст цінностей учителя фізичної культури складається з усвідомлення здоров'я як головної цінності, суспільної значущості здоров'язбережувальної діяльності в навчальний і позанавчальний час, можливості створювати здоров'язбережувальне середовище в школі, любові до дітей, можливості спілкуватися, виховувати, постійно зміцнювати здоров'я учнів тощо.

Серед багатьох навчальних дисциплін, саме «Фізична культура» вирізняється широким спектром впливу на учнів: стимулювання фізичної працездатності супроводжується оздоровчими

ефектами; використання різноманітних фізичних вправ під час занять дозволяє здійснювати психологічне розвантаження; систематичні заняття фізичними вправами зміцнюють здоров'я, підвищують нервово-психічну стійкість до емоційних стресів, підтримують фізичну і розумову працездатність, сприяють підвищенню успішності.

На сьогоднішній день недостатня оздоровча ефективність практики фізичного виховання стимулює науковий пошук, викликає необхідність перегляду попередніх концепцій фізичного виховання, соціально-педагогічної його організації в сучасних умовах [6].

Насамперед, в розроблених концепціях ідеться про перехід від системи, яка орієнтована на формування лише певних фізичних якостей, життєво необхідних умінь і навичок, до системи, яка надає учням знання про свій організм, засоби спрямованого впливу на фізичний стан, збереження та зміцнення здоров'я, а також формування потреби в ЗСЖ і фізичному вдосконаленні, в активних заняттях фізичними вправами. Іншими словами, у якості одного з головних завдань виступає ідея валеологізації процесу фізичного виховання, де важливе місце повинно займати формування в учителів фізичної культури позитивної мотивації до здоров'язбереження.

З огляду на зазначене, ми вважаємо, що мотиваційний компонент утворює основу здоров'язбережувальної професійної діяльності, тому що саме він характеризує смислову спрямованість особистості вчителя фізичної культури на здоров'язбережувальну діяльність, усвідомлення своєї ролі й відповідальності в процесі збереження та зміцнення здоров'я підростаючого покоління. Також учитель фізичної культури повинен володіти певним арсеналом оздоровчих методик і технологій, і постійно поглиблювати теоретичну та практичну готовність до здоров'язбережувальної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Байчук Ю. Д. Еколого-валеологічна культура майбутніх учителів: теоретико-методичні аспекти: монографія. Суми: Університетська книга, 2008. 357 с.
2. Дудорова Л. Ю. Педагогічні умови формування потреби в здоровому способі життя майбутніх учителів у процесі фізичного виховання: дис. ...канд. пед. наук: 13.00.01. ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2009. 206 с.
3. Закопайло С.А. Педагогічні основи виховання в юнаків 10-11 класів цінностей здорового способу життя: автореф. дис. ...канд. пед. наук: 19.00.07. Ін-т проблем виховання АПН України. Київ, 2003. 21 с.
4. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. СПб: Питер, 2000. 512 с. (Серия «Мастера психологии»).
5. Костюченко К.Є. Формування готовності до раціонально-критичного мислення: метод. матеріали до вивчення психолого-педагогічних дисциплін. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. 60 с.
6. Павленко І. О. Тенденції реалізації фізичного потенціалу студентів педагогічних спеціальностей. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* / голов. ред. А. А. Сбруєва. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2018. Вип. 3 (65). С. 107–116.
7. Савченко О. Я. Особистісно-орієнтоване навчання. *Енциклопедія освіти* / ред. В. Г. Кременя. Київ, 2008. 627 с.

Павленко Ірина Миколаївна,

старший викладач кафедри освітніх та інформаційних технологій
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ТЕХНОЛОГІЯ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

У статті презентовано огляд інтерактивних методів навчання та освітніх технологій, які можна імплементувати у процес вивчення шкільних дисциплін. Розглядаються можливості та практичне значення такого навчання в системі середньої освіти.

Ключові слова: заклад освіти, інтерактивне навчання, інтерактивні технології, мікрогрупи.

За роки незалежності в Україні змінюється парадигма освіти: зміст, правові засади, педагогічний менталітет тощо. Основною причиною цих змін є невідповідність традиційних форм

навчання вимогам сучасного суспільства щодо якостей особистості та розвитку її пізнавальних можливостей. Наша освіта переживає складний і водночас цікавий період реформування. Відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту», концепції загальної середньої освіти.

В сучасній школі відбувається системне оновлення змісту та перехід на нову структуру навчання. Перед педагогами постає завдання забезпечити всебічний розвиток особистості учня. Реалізація цього завдання може здійснюватися лише за умови якомога активнішого включення кожного учня у навчально-виховний процес. Як відомо, навчально-виховний процес повинен будуватися відповідно до потреб особистості та індивідуальних можливостей дітей, зростання їх самостійності й творчої активності. А це вимагає організації навчання відповідно до здібностей, здатності до навчання, таланту дитини. Необхідна переорієнтація на те, щоб створити можливості кожному стати самим собою. В освітньому закладі основи цих важливих змін закладаються безпосередньо на уроці. Аналіз сучасної педагогічної літератури свідчить, що зміни неможливі без застосування на уроках інтерактивних технологій, які ґрунтуються на діалозі, моделюванні ситуацій вибору, вільному обміні думками тощо.

Проблемі активної взаємодії учителя з учнем приділяли велику увагу такі педагоги, як Я. Коменський, К. Ушинський, Д. Локк, Г. Ващенко. Розробки елементів інтерактивного навчання ми можемо знайти у працях В. Сухомлинського, учителів-новаторів 70-80-х років (Ш. Амонашвілі, В. Шаталова, Є. Ільїна, С. Лисенкової та ін). Інтерактивним методам навчання присвятили свої дослідження В. Андрєєв, Р. Грановська, О. Пометун, Л. Пироженко. Інтерактивний метод навчання став системним явищем для таких педагогів, як С. Швець, С. Хім'як, Г. Пастернак, В. Мартович, Л. Франкович, О. Чабак, І. Козуб, Н. Студент. Ними презентовано низку інтерактивних уроків та уроків майстер-класів.

З англійської «інтерактив» («*interact*») означає: «*inter*» – взаємний; «*act*» – діяти. Тобто, інтерактивний – здатний до взаємодії, діалогу [5, с. 5]. Насамперед зазначимо, що термін «інтерактивна педагогіка» порівняно новий: його ввів у 1975 р. німецький дослідник Ганс Фріц.

У працях цього вченого визначена мета інтерактивного процесу – змінити й поліпшити моделі поведінки його учасників. Аналізуючи власні реакції та реакції партнера, учасник змінює свою модель поведінки і свідомо засвоює її, що дає змогу говорити про інтерактивні методи як процес інтерактивного виховання. У документах ЮНЕСКО інтерактивна технологія навчання розглядається як системний метод створення, застосування й визначення всього процесу викладання й засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодію.

Інтерактивне навчання – це навчання, занурене у спілкування, діалогове навчання, що належить до педагогічних технологій на основі ефективності управління й організації навчального процесу. Призначення інтерактивного навчання полягає у тому, щоб, по-перше, передати знання, по-друге, усвідомити цінність інших людей.

Зміст роботи полягає не лише у знаннях, але й у способах мислення. Інтерактивне навчання – це специфічна форма організації навчальної діяльності, мета якої – забезпечення комфортних умов, за яких учень відчував би свої успіхи, інтелектуальну роботу, продуктивність навчання, недопущення домінування однієї думки над іншою [10, с. 2]. Інтерактивні методи навчання – не самоціль. Це засіб для досягнення атмосфери сприйняття, що сприяє співробітництву, порозумінню, викликає інтерес до пізнання, розвиває творчий потенціал особистості, розумову та емоційну сфери. Аналіз психолого-дидактичної і методичної літератури свідчить, що автори більшості публікацій, присвячених інтерактивним методам навчання, обмежуються в основному описом методик проведення деяких уроків з різними видами діяльності учнів, називаючи це інтерактивними методами й формами. У цілому вони дотримуються двох точок зору щодо визначення поняття «інтерактивне навчання»:

До першої групи можна віднести, наприклад науковців, котрі розглядають інтерактивне навчання як навчання, побудоване на взаємодії учня з навчальним оточенням, середовищем, що слугує простором засвоюваного досвіду. Таке навчання змінює взаємодію педагога й учнів: активність учителя поступається місцем активності учнів, а завданням педагога стає створення умов для прояву їхньої ініціативи. Педагог відмовляється і від ролі „фільтра”, який пропускає через себе навчальну інформацію. Він виконує функцію помічника в роботі, одного з джерел інформації.

Думку іншої групи дослідників представляє Н. Суворова, яка вважає, що інтерактивне навчання – це насамперед діалогове навчання, під час якого здійснюється взаємодія вчителя й учнів. Автор підкреслює, що інтеракція виключає домінування як будь-якого учасника навчання, так і будь-якої думки, точки зору над іншими. У процесі діалогового навчання учні вчать критично мислити, розв'язувати складні проблеми на основі аналізу обставин і відповідної інформації, зважувати альтернативні думки, приймати продумані рішення, брати участь у дискусії, спілкуватися з іншими людьми [9, с. 3].

На нашу думку, усі названі ознаки є характерними для інтерактивного навчання. Вважаємо, що інтерактивними можна вважати методи навчання, які здійснюються шляхом активної взаємодії учнів у процесі навчання. Вони дають змогу на основі внеску кожного з учасників процесу навчання у спільну справу отримати нові знання й організувати спільну діяльність від окремої взаємодії до широкої співпраці.

Головна риса інтерактивного навчання – використання учнями власного досвіду під час розв'язання проблемних питань. Їм надається максимальна свобода розумової діяльності при побудові логічних ланцюгів. Ефективність впровадження інтерактивного навчання, на думку І. Жорової, забезпечується спеціальною організацією навчального процесу, яка складається з кількох етапів:

На підготовчому етапі формуються мікрогрупи. При цьому враховують позитивний емоційний стан мікрогрупи, готовність учасників до співпраці під час вирішення навчальної проблеми, яка повинна спонукати учнів до пошукової діяльності, обміну власним досвідом, думками, розвивати вміння та навички самостійно працювати.

Далі в процесі спілкування учні виявляють не тільки знання предмета, а й уміння узагальнювати, робити логічні висновки, у них формуються комунікативні уміння – у процесі обговорення свою думку необхідно висловлювати стисло і не відхилятися від теми; демонструвати вміння не тільки говорити, а й слухати.

Наступний етап – презентація групових рішень – може бути організований по-різному, залежно від характеру взаємодії учасників груп (спільно-індивідуальна, спільно-послідовна, спільно-взаємодіюча).

Спільно-індивідуальна форма передбачає представлення результатів власної діяльності кожного учасника, обговорення та вибір доцільного варіанта. При спільно-послідовній – результат діяльності кожної групи є фрагментом, необхідним для побудови загальної відповіді. Спільно-взаємодіюча форма обумовлює вибір певних аспектів групових рішень, на основі яких приймається колективне. На підсумковому етапі учні оцінюють, наскільки вдалося створити атмосферу співробітництва у групі, підбивають підсумки виконаної роботи. Не менш важливим є висновок дослідників О. Пометун та Л. Пироженко про те, що інтерактивне навчання є сукупністю технологій. Автори розподіляють інтерактивні технології на чотири групи, залежно від мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів:

- інтерактивні технології кооперативного навчання (організація навчання у малих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою: робота в парах, один-два-чотири, усі разом, змінні трійки, карусель, робота в малих групах, акваріум тощо);

- інтерактивні технології колективно-групового навчання - технології, що передбачають одночасну спільну (фронтальну) роботу всього класу;

- технології ситуативного моделювання – побудова навчального процесу за допомогою залучення учня до гри, передусім, ігрове моделювання явищ, що вивчаються;

- технології опрацювання дискусійних питань – широке публічне обговорення якогось суперечливого питання.

Саме інтерактивні технології навчання сприяють інтелектуальному, соціальному й духовному розвитку школяра, тому інтерактивні технології навчання зорієнтовані:

- на створення умов для осмислення й вирішення проблем, пов'язаних із захистом своїх прав і прав товариша, усвідомлення обов'язку і відповідальності перед оточенням, плекання навичок культури й соціальної етики, що включають в себе дотримання моральних принципів та норм у суспільстві, пріоритет загальнолюдських цінностей;

- на соціалізацію особистості й формування у процесі виховання та освіти навичок активної моральної дії;

- на розвиток особистості, яка здатна критично оцінювати події, що відбуваються в суспільстві.

В умовах інтерактивного навчання забезпечується формування в його учасників умінь аналізувати, порівнювати, виділяти головне, а також критично мислити та приймати відповідальні рішення. Інтерактивні технології навчання передбачають добровільний вибір особистістю поведінки, котра відповідає таким важливим категоріям, як обов'язок, ініціативність, дисциплінованість, самостійність, вимогливість, принциповість. Разом з тим, не варто використовувати багато інтерактивних технологій на уроках читання, оскільки існує загроза перетворення навчального процесу в гру.

Проте, якщо уроки в такій формі проводяться продумано до теми, із максимальним залученням до їх підготовки та проведення учнів, то вони будуть не тільки цікавими, а й ефективними з точки зору навчальної мети, сприятимуть розвитку самостійності, творчості, ініціативності дітей. Такі уроки стають своєрідним святом, і головним на ньому є учні та їх знання.

Отже, назріла потреба у використанні інтерактивного навчання в сучасній освіті це посилює й актуальність теоретичних розробок проблеми інтерактивних методів, осмислення їх структури, змісту, ролі в навчанні й вихованні.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і голов. ред. Т. Бусел. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.

2. Настільна книга педагога. Посібник для тих, хто хоче бути вчителем-майстром / Упор.: Андрєєва В.М., Григораш В. В. Харків: Вид. група «Основа»: «Тріада +», 2007. 352 с.

3. Пометун О. Активні й інтерактивні методи навчання: до питання про диференціацію понять. *Шлях освіти*. 2004. №3. С. 10–15.

4. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник / О.І. Пометун, А. В. Пироженко; ред. О. І. Пометун. Київ: А.С.К., 2004. С. 8–24.

Паламарчук Валентина Валентинівна,

учитель початкових класів Охтирської загальноосвітньої школи I-III ступенів №5

Охтирської міської ради

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розглянуто роль інтерактивних методів для розвитку таких компетентностей: уміння вчитися, здоров'язбережувальна, загальнокультурна, громадянська, підприємницька, соціальна, інформативно-комунікативна.

Ключові слова: компетентність, учні початкових класів, інтерактивні методи.

Традиційно освіта розглядається як засвоєння учнями певної суми знань, умінь, навичок, зумовлених Державними стандартами та програмами з того чи іншого предмету. На відміну від

цього ринок праці висуває сьогодні вимоги не стільки до рівня теоретичних знань потенційного працівника, скільки до його *рівня відповідальності, професійної компетентності і комунікабельності, які він може продемонструвати*. Тому, щоб бути успішною людиною в сучасному світі, недостатньо володіти певною сумою знань у тій чи іншій галузі. Важливо, щоб дитина, яка закінчує школу і йде у доросле життя, не була пасивним об'єктом впливу, а могла самостійно знайти потрібну інформацію, обмінятися думками щодо певної проблеми з іншими людьми, брати участь у дискусії, знаходити аргументи і контраргументи, виконувати різноманітні ролі.

Компетентний випускник початкової школи – учень, який має високий рівень мотивації, характеризується високою навчальною й соціальною активністю, готовністю до самостійної розумової діяльності.

Вчені дослідники, вчителі-новатори вважають, що у центрі уваги сучасної освіти мають бути не стільки навчальні предмети, скільки *способи мислення і діяльності школяра*. Тобто, необхідно *навчити дитину критично мислити, вирішувати складні проблеми шляхом аналізу обставин і відповідної інформації, зважувати і враховувати альтернативні думки, приймати виважені рішення, дискутувати, спілкуватися з іншими людьми*. Перед сучасною школою постає завдання виховати особистість, здатну до життєтворчої діяльності. Така особистість зуміє правильно обрати свій шлях у житті, зважаючи на власні можливості; буде ставити перед собою завдання самовдосконалення й саморозвитку, що стане запорукою успіху в різних сферах діяльності. *Сучасний світ пред'являє високі вимоги до діяльності людини, конкурентноспроможною може бути лише по-справжньому компетентна особистість*.

Фундаментальність початкової освіти – не лише у міцно засвоєних учнями уміннях, навичках, а й ключових компетентностях, які мають стати найважливішим надбанням розвивальної шкільної освіти. *Це такі компетентності: уміння вчитися, здоров'язбережувальна, загальнокультурна, громадянська, підприємницька, соціальна, інформативно-комунікативна*.

Формування кожної з них вимагає системного впливу. *Отже, з урахуванням впровадження в навчально-виховний процес початкової школи компетентнісного підходу, постає питання підбору методів, форм і засобів навчання, використання яких дозволить найбільш оптимально формувати в молодших школярів ключові компетентності*.

Мета дослідження. *З'ясувати ефективність інтерактивних педагогічних технологій щодо формування в молодших школярів основних ключових компетентностей*.

Завдання дослідження. Для досягнення поставленої мети були сформульовані наступні завдання:

- з'ясувати суть компетентнісного підходу до навчання та особливості його впровадження в початковій школі;
- проаналізувати та дібрати методи, форми і засоби навчання, використання яких дозволиться формувати в учнів основні ключові компетентності;
- з'ясувати ефективність застосування інтерактивних педагогічних технологій щодо формування в учнів основних ключових компетентностей.

Основна ідея дослідження. Як відомо, в основу інтерактивних педагогічних технологій покладено принцип взаємонавчання, адже учні виступають не пасивними, а активними учасниками навчально-виховного процесу. Саме цей підхід дозволяє формувати в учнів мовленнєву та комунікативну компетентності. Його застосування в роботі з молодшими школярами вчить учнів самостійності, відповідальності, критичному мисленню. *Отже, основною ідеєю дослідження є з'ясування того, які інтерактивні технології і як саме дозволяють формувати в учнів молодших класів компетентності, яких потребує життя:*

- соціальні (навички роботи в групі);
- інформаційні (уміння самостійно здобувати інформацію);

- комунікативні (вдосконалення спілкування в групі);
- компетентності саморозвитку та самоосвіти;
- здоров'язберезувальні (уміння дотримуватися принципів здорового способу життя).

Якщо раніше робилася ставка на здобуття знань, то нині – на вміння оперувати здобутими знаннями, використовувати їх на різних рівнях власного життя. Працюючи над науково-методичною проблемою щодо використання інтерактивних технологій навчання для формування ключових компетентностей учнів молодших класів, керуюсь основними засадами розвивального (автори – Д. Ельконін, В. Давидов, О. Дусавицький, В. Паламарчук), особистісно-орієнтованого (автори – О. Савченко, С. Подмазін), колективного (автори – Л. Качина, Н. Бібік), інтерактивного (автор О. Пометун) та життєвотворчого навчання (автор І. Єрмаков).

Інноваційна значущість пропонуваного досвіду полягає у тому, що, враховуючи вимоги до розвитку системи освіти та, викликане ними, впровадження в навчально-виховний процес початкової школи компетентнісного підходу, для сучасного вчителя надається така педагогічна технологія, яка дозволить поєднати систему особистісно-компетентнісного навчання з класно-урочною системою.

Практична значущість досвіду полягає у впровадженні особистісно-компетентнісного навчання через використання інтерактивних педагогічних технологій та творчих завдань, які спрямовані на виховання гуманних якостей особистості, формування в школярів ключових і предметних компетентностей.

Технології реалізації ідеї дослідження. Серед великої кількості традиційних і інноваційних педагогічних технологій мою увагу привернули інтерактивні технології навчання. Як відомо, **інтерактивне навчання** (за О.Пометун) – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності учнів, яка має на меті створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність.

З'ясувавши особливості використання інтерактивної педагогічної технології в початковій школі, я розпочала активно впроваджувати цю методику в практику своєї роботи. Адже саме інтерактивні форми і методи дають можливість створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою необхідність, зможе розкрити свої здібності й продемонструвати знання, відчути впевненість в собі. Учні початкових класів добре навчаються лише за умови, коли їм цікаво, коли вони переживають хоча б невеликий успіх. Тож, із перших днів роботи в школі, я намагаюся створити ситуацію успіху, підбадьорити учня, що зазнав невдачі, похвалити навіть за незначний крок уперед. Починаючи працювати з класом, я поступово вводжу елементи інтерактивного навчання, починаючи з найпростіших форм і методів навчання, таких, як «Мікрофон», робота в парах, впровадження технології ігрового та проблемного навчання.

Вивчивши основні ідеї інтерактивного навчання, я з'ясувала, що для успішного застосування інтерактивних технологій на уроках, потрібно дотримуватися правил організації інтерактивної роботи учнів. Тому я намагаюся, щоб до роботи були залучені різною мірою всі учні, дбаю про психологічну підготовку учнів, стимулюю учнів за активну участь у роботі, надаю їм можливості для самоорганізації. Приміщення готую таким чином, щоб учні мали змогу легко пересуватися під час роботи малих груп. Під час уроку дотримуюсь регламенту та процедури, проявляю терпеливість до будь-якої точки зору, уважно вислуховую всіх учасників, поважаючи їх.

Проте інтерактивні технології як технології взаємонавчання використовую дуже обережно, намагаючись не перетворити їхнє застосування в самоціль.

Як відомо, інтерактивний урок складається з п'яти етапів:

I. Мотивація.

II. Оголошення, представлення теми та очікування навчальних результатів.

III. Надання необхідної інформації.

IV. Інтерактивна вправа.

V. Рефлексія (підбиття підсумків), оцінювання результатів уроку.

На етапі мотивації використовую прийоми, що створюють проблемні ситуації, викликають у дітей здивування, зацікавленість до знань та процесу їх сприймання. Наприклад, проводжу вправу «Вилучи зайве»: добираю гасло уроку; вставляю в текст гасла окремі слова (назви цифр, тварин, рослин тощо) та записую зашифроване гасло на дошці; пропоную учням вилучити зайві слова і прочитати девіз уроку.

На II етапі інтерактивного уроку зашифровую тему уроку за допомогою чисел та дій з ними, пропоную виконати обчислення та розшифрувати тему уроку за заданим ключем (вправа „Загадкові будиночки”).

На етапі надання необхідної інформації часто використовую вправу „Інтерв'ю за три кроки”: учні класу знайомляться з новим текстом, оповіданням; далі учні об'єднуються у групи по 4 особи, а в групі – в пари; кожен учасник проводить інтерв'ю із своїм партнером по парі; учні в парі міняються ролями; пари знову об'єднуються в групи по 4 чоловіки; кожен учень розповідає, що нового і цікавого він дізнався від свого партнера.

Готуючись провести з учнями інтерактивну вправу, пропоную їм спочатку виконати підготовчі завдання: прочитати, продумати, виконати самостійно завдання на повторення. Інтерактивні вправи, які проводяться на уроці (а їх зазвичай не більше двох), добираю таким чином, щоб їх виконання дало б учням «ключ» до засвоєння теми.

Вчу дітей вільно висловлювати свої думки. Цьому сприяє інтерактивний метод «Мікрофон». Даний метод використовую на етапі актуалізації знань учнів, так і під час узагальнення навчального матеріалу. Тримавши в руках символічний «мікрофон» учень швидко і чітко відповідає на поставлене запитання. Далі знову говорить тільки той, у кого в руках мікрофон. Цей метод використовую майже на всіх уроках. За допомогою цієї вправи на уроці читання з'ясовую думку учнів щодо прочитаного, перевіряю домашнє завдання, підвожу підсумки уроку. На уроці української мови даний метод застосовую з метою повторення вивченого матеріалу, виявлення ставлення дітей щодо доцільності вивчення поданого матеріалу.

Найчастіше на уроках математики для інтенсивної перевірки знань учнів використовую технологію «Карусель». А також на ранкових зустрічах, перервах з метою виявлення вміння говорити один одному компліменти, слова ввічливості.

Інтерактивний метод «Обери позицію» використовую на уроках з курсу «Я і Україна», предмету «Основи здоров'я», уроках розвитку зв'язного мовлення, на виховних годинах під час обговорення певних ситуацій. На уроках читання, української мови, курсу «Я і Україна» часто використовую «Сенкан», «Гронування», «Кубування», «Діаграму Вена». Також використовую «Прес-конференцію», «Мозковий штурм», «Інтерв'ю». Знайомі моїм учням і такі інтерактивні методи навчання, як «Обговорення проблеми в загальному колі», «Незакінчені речення», «Метод ПРЕС», «Навчаючи – вчуся» («Кожен навчає кожного», «Броунівський рух»), «Навчальні пари» («Змійка», «Ескалатор»), «Два-чотири-усі разом» («Снігова куля»), «Ротаційні (змінювані) трійки», «Ажурна пилка», «Акваріум», «Коло ідей», метод «РОФТ».

В своїй роботі постійно поєдную парну та індивідуальну форми роботи з дітьми, що дає хороші результати. Роботу в парах застосовую під час виконання учнями вивчення вірша напам'ять, під час рольового читання, вивчення ними нового правила, або таблиці множення. Під час роботи в парах учні можуть перевірити знання один одного, обмінятися думками і лише тоді висловлювати свої ідеї класу. Це сприяє розвитку мовлення учнів, взаємо і самоперевірки, вміння висловлювати і відстоювати свою думку. Проводячи підсумки по темах, у вигляді тестів, після виконання учні обмінюються роботами та перевіряють їх. Під час складання навчальних діалогів. При проведенні уроків використовую роботу в парах у вигляді гри. Так наприклад, під час роботи над удосконаленням навичок швидкого читання дуже подобається дітям гра «Котик і Мишка». Першою починає читати «Мишка», Коли вона прочитає декілька слів або 1 речення, починає

читати «Котик». Він намагається наздогнати «Мишку». Гра припиняється, коли обидва учні читають одне і теж.

При організації групової роботи пам'ятаю, що особливо цінним в цій формі організації навчання є те, що учні мають можливість брати на себе ролі, а саме: експертів, співрозмовників, мислителів, партнерів, друзів тощо. Організоване таким чином навчання дає можливість учням вчитись доводити твердження, відстоювати думку, набувати досвіду спілкування, розвивати творчі здібності, формувати свою особистість.

Особливу увагу приділяю *рефлексії* наприкінці інтерактивного уроку. Цей етап уроку надає можливість повернутися до очікуваних результатів навчання та перевірити, чи досягнуті вони. При підведенні підсумків:

- використовую відкриті запитання: як? чому? що?;
- прошу висловити власну думку;
- наполягаю на описовості а не оціночності;
- прошу говорити про зроблене, а не про те, що могло бути зроблене;
- розбираємось із причинами (чому? як? хто?), шукаємо альтернативні теорії (Чи є інша можливість?), підбираємо інші приклади (Де ще відбувалось щось подібне?).

Наприкінці інтерактивного уроку проводимо спокійне глибоке обговорення за підсумками інтерактивної вправи.

При підготовці до інтерактивного уроку:

- глибоко вивчаю і продумую матеріал, у тому числі додатковий, наприклад, тексти, зразки поробок, приклади, ситуації, завдання для груп тощо;
- старанно планую і розробляю заняття, визначаю ролі учасників, готую питання та можливі відповіді, виробляю критерії оцінки ефективності уроку;
- продумую мотивацію учнів до навчання, добираючи найцікавіші для них випадки, проблеми;
- оголошую очікувані результати (цілі) заняття і критерії оцінки роботи учнів;
- добираю різноманітні методи для привернення уваги учнів, налаштування їх на роботу, підтримання дисципліни, необхідної для нормальної роботи класу.

Для розвитку мислення школярів застосовую на уроках проблемні завдання. Наявні в них суперечності викликають дискусію, спонукають до роздумів, пошуків і певних висновків. Такі вправи не тільки розвивають мислення учнів, а й підсилюють упевненість, віру в свої сили і здібності.

На кожному уроці читання я працюю над проблемою вдосконалення навичок швидкісного та виразного читання. Тому використовую вправи на розвиток мовного апарату та кута зору учнів. Це такі, як: робота зі скоромовками, чистомовками, читання «деформованих» текстів, пірамід слів. На уроках я використовую такі ігри, як: «Дощик», «Буксир», «Хто більше», «Хто швидше». Адже гра робить працю привабливішою і цікавішою.

Спонукають учнів до активного мислення на уроці різноманітні цікаві вправи, ребуси, кросворди, загадки. Головним об'єктом моєї уваги є творча особистість учня. Тому я в своїй роботі велику увагу приділяю розвитку творчих здібностей школярів. На кожному уроці я здійснюю диференційований та індивідуальний підхід до учнів. Для цього використовую різноманітні завдання з предметів.

Привчаю дітей до самоконтролю і взаємоконтролю. Практикую різні форми оцінювання знань, умінь і навичок учнів. До оцінювання знань я часто залучаю учнів, що сприяє підвищенню їх активності.

Аналіз результатів дослідження. Працюючи над даною науково-методичною проблемою, я постійно здійснювала моніторинг рівня сформованості в моїх учнів ключових компетентностей. Для цього використовувала такі методи, як: педагогічне спостереження; соціологічне опитування

(бесіда, інтерв'ю, анкетування); тестування; створення педагогічних ситуацій; індивідуального і групового самооцінювання; вивчення продуктів творчої діяльності учнів тощо. В результаті цих дій було з'ясовано, наприклад, що, у моїх учнів покращилось вміння організувати своє робоче місце, орієнтуватися у часі та берегти його, планувати свої дії, доводити роботу до кінця

Список використаних джерел:

1. Біла Н.М. Формування ключових компетентностей в учнів початкових класів засобами інтерактивного навчання. URL:<http://nvk99.dnepredu.com/ru/article/dopovid--formuvannya-kliuchovikh-kompetentnosti-v.html>
2. Пометун О.І. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ: А.П.Н., 2002. 136 с.

Переяслова Ольга Михайлівна,
викладач Сумської дитячої художньої школи ім. М. Лисенка
Сумської міської ради

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ПОЧАТКОВИХ МИСТЕЦЬКИХ ЗАКЛАДІВ ЗАСОБАМИ ЖИВОПИСУ

У статті подано рекомендації щодо формування професійної компетентності викладача дитячої художньої школи засобами живопису. Розроблено контрольні запитання з навчальної дисципліни «Живопис», які дозволяють педагогу будувати власну самостійну діяльність.

Ключові слова: дитяча художня школа, викладач образотворчого мистецтва, живопис, самостійна діяльність викладача.

Сучасний етап модернізації мистецької освіти пов'язаний з упровадженням компетентнісного підходу до змісту та організації освітнього процесу; актуалізується потреба у розвитку компетентнісної мистецької освіти, зорієнтованої на засвоєння особистістю конкретних навчальних результатів – знань, умінь, формування ставлень, досвіду, рівень засвоєння яких дозволяє їй діяти адекватно у певних освітніх і життєвих ситуаціях.

З огляду на це формування професійної компетентності викладачів початкових мистецьких закладів засобами живопису є актуальним і необхідним, оскільки навчальна дисципліна «Живопис» є складовою в освітній діяльності учнів початкових мистецьких закладів, зокрема дитячих художніх шкіл. у загальної середньої освіти.

Живопис або малярство – вид образотворчого мистецтва, твори якого виконують за допомогою кольорових матеріалів, що наносяться на відповідну поверхню. Виходячи з практичного призначення та пов'язаних із цим спеціальних завдань малярство поділяють на: станкове, монументальне та декоративне.

В основі завдань навчальної дисципліни «Живопис» закладені принципи станкового живопису, котрий відрізняється розмаїттям художніх напрямків, стильових пошуків і тенденцій. Визначення «станковий твір» походить від слова «станок» (мольберт), на який ставиться основа (папір, картон, полотно) коли пишеться робота. Програма курсу «Живопис» складається зі змістових модулів, котрі передбачають практичні завдання і враховують: методику виконання станкових композицій, принципи академічного та декоративного малярства, а також технічні прийоми акварельного, гуашевого, темперного та олійного письма.

Завдання програми навчальної дисципліни «Живопис» побудовані на принципах «від простого до складного». За характером та тривалістю робіт програмою передбачено виконання короткочасних та довготривалих етюдів, тематичних композицій, начерків, замальовок, ескізів, творчих пошуків композиційних та технічних прийомів вирішення завдання.

При укладанні програми викладач має врахувати, щоб завдання були різноманітними. Це стосується освітлення постановок, матеріалів та технічних прийомів виконання робіт. У процесі

підготовки учнів необхідно врахувати індивідуальні природні здатності та таланти кожної особи зокрема.

При викладанні навчальної дисципліни «Живопис» рекомендовано використовувати такі методи роботи як: практичні та індивідуальні заняття, а також самостійну роботу.

Практичні заняття є базовою основою у формуванні знань, умінь і навичок, котрі є необхідними для подальшої професійної діяльності фахівця.

Індивідуальні заняття проводяться з метою покращення засвоєння вивченого матеріалу. Тематику занять визначає викладач, враховуючи складність технічних прийомів.

Самостійна робота має на меті розширити та закріпити матеріал практичних занять. Частина запропонованих завдань можна замінити виконанням копії робіт відомих митців, врахувавши тематику занять відповідного змістового модуля. Об'єм і складність самостійних завдань визначає викладач, котрий читає даний курс, враховуючи зміст програми та кількість виділених годин.

Тематика занять курсу «Живопис», в залежності від відтворюваного зображення розрізняється за основними жанрами образотворчого мистецтва: натюрморт, пейзаж, портрет, сюжетно-тематична композиція.

Тематичні постановки, як правило, мають творчий характер і виконуються з використанням прийомів інтерпретації та стилізації зображуваної дійсності.

Для постановок натюрмортів можна використовувати предмети із різних матеріалів, що відрізняються по розміру, кольору, фактурі. Це можуть бути: предмети побуту та вироби професійного використання; флористичні композиції із живих та засушених рослин; фрукти і овочі; хлібопекарські вироби; опудала птахів та звірів, драперії тощо.

Натюрморт, в залежності від завдання, можна розташувати в інтер'єрі та на пленері, враховуючи плановість та розміщення предметів відносно лінії горизонту.

У тематичних натюрмортах доцільно використовувати предмети, що об'єднані єдиним тематичним змістом і, відповідають, наприклад темі «Натюрморт лісника», «Античність», «Український», «У майстерні художника», «Туалетний столик», «Урожай», «Атрибути мистецтва», «Хліб – усьому голова» тощо.

Зображення пейзажу є одним з основних завдань у розвитку просторового відчуття. Робота на пленері нероздільно пов'язана з практичним використанням закономірностей композиції, рисунку, лінійної і повітряної перспективи, розподілу світлотіні на об'ємній формі, закономірності кольоросприйняття.

Набуття майстерності у вирішенні різних видів пейзажу: архітектурного (ведута), водного (марина), міського, сільського, урбаністичного, підніжного тощо, ґрунтується на послідовному й уважному вивченні природи.

Корисно писати односеансні живописні етюди-замальовки елементів пейзажу, наприклад: дерев різних порід, квітучих кущів, окремих будівель, дерев'яних чи кам'яних містків, млинів, двориків, сходів, цікавих стежин, а також відтворювати особливості сприйняття оточення у різні пори року, прагнучи найточніше передати характерний настрій.

Цікавими і корисними є цілеспрямовані завдання на відтворення простих мотивів різного стану природи (ранок, сутінки, злива, спека). Такі вправи вчать накопичувати професійні знання, уміння та навички, набувати впевненості у визначенні зорових вражень і використанні живописних засобів.

Портретні постановки рекомендуємо ставити, враховуючи своєрідність і неповторність певної особи, що передають індивідуальні особливості людини, риси, властиві тільки їй. Для учня важливо не тільки передати зовнішню схожість, але і зазирнути у внутрішній світ, у душу своєї моделі, показати особливості характеру, переживання, емоційний стан. У портреті важливими є всі деталі – поза моделі, одяг, оточення, аксесуари.

Навчальні портрети передбачають виконання: голови людини, голови людини з плечовим поясом, оголеної та одягненої напівфігури людини, оголеної та одягненої постаті людини.

Розрізняють наступну класифікацію навчальних завдань: за статтю зображуваного (чоловічі, жіночі); за повнотою зображення (погрудні, поясні, поколінні, у повен зріст); за уявою художника (костюмовані, рольові, тощо).

Натура, в залежності від завдання, може розташовуватись в інтер'єрі з використанням простого, складного чи орнаментованого тла; на тлі вікна чи дзеркала, з частиною натюрморту чи інтер'єру, а також на пленері.

Постановка моделі може бути у положенні: сидячи, лежачи, стоячи з опорою на одну ногу чи у складному русі. Ракурс зображення: анфас, три чверті, профіль, тощо.

Для постановок з одягненою натурою обирають одяг: повсякденний, святковий, національний, професійний, що доповнюють відповідними аксесуарами та атрибутами.

В якості аксесуарів можна використовувати: головні убори, прикраси, люстерко, гребінець та інші речі особистого чи професійного використання.

Портретні тематичні постановки мають на меті відтворити конкретний образ натури, що характеризує її як людину певної професії, національності, тощо. У таких завданнях використовують відповідний одяг, атрибути та оточення.

Зображення голови, напівфігури чи постаті людини вимагає глибоких знань пластичної анатомії, перспективи та законів кольорознавства, що сприятимуть передачі пропорцій та просторовості зображення, грамотного моделювання форми кольором.

Особливе значення у постановках завдань має освітлення. В початкових завданнях, для кращого виявлення форми і об'єму, рекомендуємо використовувати світло бокове, для виявлення колористичних характеристик – пряме денне. В подальших завданнях пропонуємо вибирати освітлення в залежності від поставленої перед студентами мети, що буде сприяти більш творчому підходу у вирішенні завдань. Світло може бути: денне тепле (сонячний день), денне контрастне (яскраве сонце), денне холодне (похмурий день), м'яке та розсіяне, вечірнє; штучне (свічка, газова лампа, кольорова підсвітка); нижнім, верхнім, прямим, боковим, контражур, тощо.

Програма має рекомендаційний характер і може бути творчо змінена викладачем у межах виділеного часу згідно навчального плану.

Відповідно до програми пропонуються контрольні питання з навчальної дисципліни «Живопис», що дозволяють педагогу будувати власну самостійну діяльність:

1. Розкрити поняття «живопис».
2. Назвати та охарактеризувати основні види і жанри живопису.
3. Назвати визначних живописців. В якому жанрі вони працювали. Відомі твори (мистецтвознавчий аналіз).
4. Назвати основні матеріали, інструменти та приладдя, а також способи їх застосування в акварельному (гуашевому, темперному, олійному) живописі.
5. Назвати види ґрунтів, що використовуються в олійному живописі та з яких компонентів вони складаються.
6. Назвати технічні прийоми та розкрити методику виконання живописних робіт акварельного (гуашевого, темперного, олійного) письма.
7. Розкрити методику виконання живописних станкових композицій в жанрі «натюрморт» («пейзаж», «портрет», «сюжетно-тематичний твір»).
8. Визначити завдання художника при виконанні живописних робіт в жанрі «натюрморт» («пейзаж», «портрет», «сюжетно-тематичний твір»).
9. Визначити характерні особливості та завдання академічного (декоративного) живопису.
10. Описати методику виконання короткочасного (довготривалого) етюд.
11. Охарактеризувати методику виконання академічної роботи.

12. Розкрити значення рефлексу у відтворенні об'єму зображення.
  13. Описати методика виконання живописної роботи на пленері.
  14. Дати характеристику художньо-стилістичним (композиційним, технічним) прийомам творчої інтерпретації (стилізації) зображуваної дійсності, що використовуються в станковому живопису.
  15. Охарактеризувати поняття «колір» та його значення в живописі.
  16. Назвати та охарактеризувати основні групи кольорів.
  17. Розкрити значення термінів «ахроматичний ряд», «світлота кольору».
  18. Розкрити значення термінів «кольоровий тон», «насиченість», «яскравість».
  19. Назвати і описати основні закони змішування кольорів.
  20. Дати визначення терміну «кольорова гама» та розкрити психологію сприйняття кольору.
  21. Охарактеризувати термін «кольорова гармонія» та назвати складові гармонійної системи.
  22. Виявити різницю між кольором предметним та обумовленим.
  23. Розкрити характерні особливості ахроматичних та хроматичних кольорів.
  24. Розкрити сутність закону кольорових відношень та його роль в живописних зображеннях.
  25. Розкрити поняття про відносність теплих і холодних кольорів; дію світла на колір; зміну кольору при штучному та природному освітленні.
  26. Назвати контрастні та доповнюючі кольори. Виявити сутність явища світлого та хроматичного контрасту.
  27. Пояснити зміну кольорів в природі в залежності від сили та спектрального складу освітлення. Дати визначення загального тонового та кольорового стану природи і етюду.
  28. Назвати основні складові елементи кольорового строю живописного зображення, його колориту.
  29. Охарактеризувати поняття «контраст» та «нюанс» та їх значення в побудові кольорового навантаження живописного зображення.
  30. Дати визначення принципу розміщення кольорів в просторі, законам і правилам повітряної перспективи в живопису.
  31. Виявити сутність цілісності живописного зображення.
  32. Розкрити передачу композиційного центру при виконанні етюду природи.
  33. Пояснити передачу світлотіньових та кольорових відношень на етюдах.
  34. Скласти термінологічний словник з навчальної дисципліни «Живопис».
  35. Пояснити навчальне завдання, яке ставиться в процесі виконання етюдів голови людини.
  36. Визначити завдання та вимоги при виконанні етюдів фігури людини.
- Формуючи професійну компетентність викладачів подаємо методичні рекомендації до самостійного вивчення навчальної дисципліни «Живопис».
- Мета самостійної роботи викладачів з навчальної дисципліни «Живопис»:
- розвиток творчих здібностей та активізація розумової діяльності учнів;
  - формування в учнів потреби безперервного самостійного поповнення знань;
  - розвиток морально-вольових зусиль;
  - самостійна робота учнів як результат їх морально-вольових зусиль.
- Завдання самостійної роботи викладачів:
- навчити учнів самостійно працювати;
  - творчо сприймати навчальний матеріал і осмислювати його;
  - сформувати навички щоденної самостійної роботи з метою одержання та узагальнення знань, умінь і навичок.
- Зміст самостійної роботи викладачів визначається навчальною програмою та робочою навчальною програмою вивчення курсу «Живопис»

На самостійну роботу виносяться:

- частина теоретичного матеріалу;
- окремі практичні роботи для учнів, що не потребують безпосереднього керівництва викладачем.

Самостійна робота педагога передбачається для більш складних та об'ємних за обсягом годин навчальних завдань. Перед ними ставляться такі завдання при виконанні самостійної роботи:

- навчитися композиційно правильно розміщувати зображення на аркуші паперу;
- передавати пропорції, конструктивну будову та форму предметів;
- передавати тональні та кольорові співвідношення та проліплювати форму предметів кольором;
- художньо узагальнювати своє завдання.

Для цього педагоги використовують роботи методичного фонду, рекомендовану літературу, також додаткові джерела.

Список використаних джерел:

1. Єрмаков І. Г., Єрмаков Т. І. Феномен компетентності у просторі наукового знання. *Життєва компетентність особистості*. Київ: Богдан, 2003. С. 89–159.
2. Методика навчання мистецтва у початковій школі: посібник для вчителів / Л.М. Масол, О.В. Гайдамака, Е.В. Белкіна та ін. Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. 256 с.
3. Масол Л. М. Компетентісно-орієнтований підхід до загальної мистецької освіти. *Теорія і практика естетичного виховання в умовах соціокультурної трансформації*. Зб. наук. праць: Педагогічні науки. № 2 / ред. кол. В.В. Крижко та ін. Бердянськ, 2006. С. 25–31.
4. Падалка Г. М. Пріоритетні напрями розвитку сучасної мистецької освіти. *Науковий часопис НПУ ім. М.П Драгоманова*. Сер. 14. Теорія і методика мистецької освіти. Київ: НПУ, 2004. Вип. 1(6). С. 15–20.
5. Пометун О. Запровадження компетентісного підходу – перспективний напрям розвитку сучасної освіти. URL: http://visnyk.iatp.org.ua/visnyk/issue_artikle/ (05.03.2019). Назва з екрана.

Перлик Вікторія Володимирівна,

старший викладач педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

**ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ У ФОРМУВАННІ
КОМПЕТЕНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ**

У статті розглянуто види і способи інноваційної діяльності, що забезпечують ефективну роботу педагогічного колективу щодо формування компетентної особистості.

Ключові слова: педагогічний колектив, інноваційна діяльність, компетентна особистість.

Актуальність проблеми. Українська освіта сьогодні перебуває на етапі реформування. Основними нормативними документами, що регламентують зміни в сучасній освіті, є Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» та перспективи впровадження на період до 2029 року, затверджені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988- р, Закон України «Про освіту», прийнятий постановою Верховної Ради України від 5 вересня 2017 року. Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується відходом від тоталітарної уніфікації і стандартизації педагогічного процесу, інтенсивним переосмисленням цінностей, пошуками нового в теорії та практиці навчання і виховання. Крізь призму діяльності учня переосмислюється структура освітнього процесу, вирішення проблеми розвитку та реалізації творчих здібностей, формування творчої активності кожного школяра.

Виклад основного матеріалу. В XXI столітті освіта перетворюється на одне з основних джерел стратегічних ресурсів людського капіталу та знань, що визначають загальний рівень розвитку суспільства. Освіта, яка вчить жити успішно в сучасному світі, має велику цінність.

Одним із завдань, які вирішує сучасна школа, є формування духовно, інтелектуально, психологічно підготовленого до самостійного життя випускника. Сьогодні диктує, що суспільству потрібна професійно-компетентна молодь, яка вміє швидко адаптуватися в нестабільних умовах, здатна до ризику, самостійного вибору сфер діяльності, поведінки, орієнтованої на успіх, саморегуляцію. Життєвий успіх особистості – це результат стратегії й тактики, він твориться на основі системи цінностей, мотиваційної сфери та сформованого ідеалу свого майбутнього.

Тому сьогодні головне завдання школи – не вчити, а навчати вчитися, підготувати учня до неперервного навчання. Тому мають змінитися функції учня і функції учителя. Перший повинен буде разом із засвоєнням відповідних знань розвивати в собі здатність, навички, уміння самостійно їх шукати, тобто оволодівати науковим методом пізнання. Другий же відповідно – допомогти першому навчитися вчитись.

Учитель – головна постать у школі. Педагог – представник однієї із найбільш соціально значущих людських професій, робота якого орієнтована на розвиток і формування людини.

Проблема особистості педагога як суб'єкта педагогічної діяльності, компетентного та здатного до саморозвитку, відображена в сучасних працях науковців. Розвитку професійно-педагогічної компетентності присвячені дослідження таких українських науковців, як Н. Бібік, О. Овчарук, Л. Парашенко, О. Пометун, О. Савченко, О. Шувалова та ін. У Концепції загальної середньої освіти вказано на необхідність розв'язання проблеми підготовки вчителя, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, постійно дбає про своє особистісне та професійне зростання, уміє розв'язати нові педагогічні завдання. У системі професійної підготовки вчителя важливим є процес формування професійної культури й компетентності.

Ознаки компетентності вчителя:

- готовність учителя до інноваційної діяльності;
- здатність до подальшого само проектування, самовдосконалення.

Чинники, від яких залежить професіоналізм:

- Особисті здібності;
- Мотивація до роботи;
- Зміст роботи;
- Умови життя;
- Вплив колективу тощо.

Сучасні вимоги до педагога на перше місце ставлять систематичну самостійну роботу з розвитку професійної компетентності, поглиблення його теоретичних знань і практичних умінь. Водночас актуальною є і проблема підпорядкування індивідуальних творчих інтересів загальній творчій проблемі, над якою працює колектив. Тому одним із головних завдань своєї діяльності адміністрація школи вважає розвиток професійних компетентностей учителя:

- самоосвітня компетентність;
- методологічна компетентність;
- продуктивна компетентність;
- інформаційна компетентність;
- функціональна компетентність;
- соціальна компетентність.

Шляхи формування та вдосконалення професійної компетентності вчителя:

- самоосвітня діяльність;
- вивчення, апробація та впровадження інноваційних освітніх технологій;

- дослідницько-пошукова діяльність;
- практично-експериментальна робота;
- кооперативна проектна творча діяльність;
- науково-методична робота.

Мета сьогоднішнього – створити узагальнені портрети компетентного вчителя та випускника. Нині педагогічна наука пропонує нам величезну кількість технологій, програм, методів, спрямованих на навчання учнів. Відповіді ж на запитання, яким має бути сьогодні вчитель, які види та форми роботи з обдарованими учнями є найдоцільнішими, яким має бути імідж нашої школи ми з вами повинні дати протягом роботи педради.

Інноваційна діяльність школи в системі формування компетентної особистості.

Основні напрямки освітньої діяльності, які обумовлені розвитком сучасного світового суспільства:

1. Навчити швидкісній комунікації
2. Сформувати в учнів розуміння неминучої єдиної світової економіки зі спільним ринком
3. Освідомити необхідність застосування до праці в умовах суспільства послуг
4. Навчити переходу від традиційної форми праці до короткочасних спецпроектів
5. Сформувати стійке бажання зберегти національну культуру в умовах глобалізації
6. Виховувати відповідальність особистості в умовах зростання популярності ідеї «Зроби сам».

Педагогічні працівники мають стати основною рушійною силою відродження та створення якісної нової національної системи освіти, реалізації компетентнісного підходу до сучасного освітнього процесу, впровадження інноваційної освітньої діяльності.

Освітні (педагогічні) інновації – це результат пошуку оригінальних, нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем. Продуктом творчого пошуку можуть бути нові навчальні технології, оригінальні виховні ідеї, форми і методи виховання, нестандартні підходи в управлінні. Продуктом інновацій як процесу творчої діяльності є зростання педагогічної майстерності вчителя і керівника, рівняння його культури, мислення, світогляду. Творчий пошук також суттєво впливає й на особистість учня: вони працюють активніше, у них пробуджується бажання випробувати й власні можливості в інноваційній діяльності.

Інноваційна освітня діяльність – це розробка, розповсюдження та застосування освітніх інновацій. Освітніми інноваціями є вперше створені, вдосконалені або застосовані освітні, дидактичні, управлінські системи, їх компоненти, що суттєво поліпшують результати освітньої діяльності.

Інноваційна освітня діяльність на рівні окремого навчального закладу передбачає:

- застосування інновацій;
- експериментальне дослідження продуктивності й можливості впровадження та застосування інновацій.

Сьогодні нереально дати знання дитині на весь вік, навчити її на все життя, забезпечивши при цьому її активну, професійну та життєву позицію. Тому перед будь-яким сучасним навчальним закладом стоять завдання:

- Навчити учня вчитися самостійно впродовж усього життя;
- Ефективно використовувати отримані знання в практичному житті (професійному, громадському, власному);
- Постійно відчувати потребу в самовираженні та самовдосконаленні.

Природно, що, бажаючи досягти окреслених завдань швидко й без помилок, організатори та учасники навчально-виховного процесу обирають найефективніші способи: системне впровадження передового педагогічного досвіду, використання інноваційних технологій навчання:

- Інтеграційна природнича освіта (В. Рільченко);

- Розвивальне навчання (Д. Ельконін, В. Давидов, К. Дусавицький, В. Паламарчук);
- Особистісно зорієнтоване виховання (О. Савченко, С. Подмазін);
- Колективне навчання (Л. Кочина, Н. Бібік);
- Модульно-розвивальне навчання (А.Фурман);
- Життєтворчості (І. Єрмаков);
- Особистісно зорієнтоване навчання (І. Бех);
- Психологічне управління (Л. Карамушка, Н. Коломінський);
- Адаптивне управління (Г. Єльнікова);
- Навчання як дослідження;
- Проектна технологія;
- Дистанційна освіта тощо.

Поєднання та впровадження інноваційних форм та методів роботи в навчально-виховний процес спрямовані на розвиток здатності орієнтуватися в нових умовах, адаптуватися до них. У освітньому процесі такий підхід найактуальніший. Вчителю відведено провідну роль у втіленні інновацій. Завдання вчителя нині – відібрати зі своїх методичних надбань усе прогресивне і змінити, модернізувати, трансформувати навчальний процес так, щоб забезпечити розвиток мислення, розумових творчих здібностей учнів. Дитина психологічно краще готується до сприйняття невідомого, нового для неї, і це зумовлює не тільки кращі результати в навчанні, а й сприяє вихованню її як особистості, таких моральних рис, як цілеспрямованість, наполегливість, принциповість.

Роль інтерактивних технологій у розвитку інтересів учнів до навчання

Розвиток інтересу в навчанні – проблема освіти ХХІ століття, яка хвилює кожного сучасного вчителя. Інтерес стимулює волю й увагу, зацікавлені учні легше й міцніше запам'ятовують. Повернути учням інтерес до шкільних предметів, посилити бажання навчатися мають інтерактивні технології навчання. Адже зміст інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної взаємодії всіх учнів. Це взаємонавчання, де вчитель та учні є рівноцінними суб'єктами навчання. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Воно ефективно сприяє формуванню вмінь і навичок, створенню атмосфери співпраці, взаємодії. Підчас такого навчання діти вчать бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати зважені рішення.

Мета використання інтерактивних методик:

- створити «зону психологічного комфорту», запобігти зниженню рівня уваги протягом уроку;
- уникнути зниження рівня зацікавленості навчальним матеріалом;
- подолати дискомфорт через недосконале володіння інструментарієм інтерактивного навчання.

Класифікація інтерактивних технологій за формою організації навчальної діяльності (О. Пометун, Л. Пироженко):

- технологія кооперативного навчання;
- технологія колективно-групового навчання;
- технологія ситуативного навчання;
- технології опрацювання дискусійних питань.

Варіанти роботи з учнями:

- діяльність у парах, малих групах;

- використання інтерактивних прийомів «Коло ідей», «Акваріум», «Асоціація», «Мікрофон», «Навчаючи – навчаюсь», «Мозковий штурм», «Незавершені речення», «Ажурна пилка»;
- дискусійне навчання (дискусія, диспут, дебати);
- вправи «Відстрочена увага», «Лови помилку», «Своя опора», «Дружня порада», «Створи символ»;

- нестандартні форми роботи (сенкани, інтерв'ю, вернісаж ідей, рольова гра тощо).

Форми роботи для розвитку інтересів учнів до навчання.

1. Заняття в парах.
2. Технології критичного мислення.
3. Творчі завдання.
4. Нестандартні форми уроку.
5. Метод проектів.
6. Проблемне навчання.

Інформатизація суспільства зумовлює інформатизацію освіти: використання нових інформаційних технологій, орієнтованих на реалізацію психолого-педагогічної мети навчання і виховання. Хочеться проводити якомога більше уроків із використанням комп'ютерних технологій.

Мета уроків із використанням ІКТ:

- підвищити ефективність навчання;
- створити умови для активного засвоєння навчального матеріалу;
- розвивати інтелектуальні, творчі здібності учня;
- виховувати гармонійну особистість;
- готувати учнів до життя в розвиненому інформаційному середовищі.

Застосування на уроках інтерактивних методів навчання в поєднанні з іншими формами навчальної діяльності не лише допомагає краще засвоїти матеріал, а й загалом підвищує інтерес школярів до навчання, що і є одним з основних завдань сучасної освіти.

ВИСНОВКИ.

Школа XXI століття зумовлює необхідність докорінного переосмислення

освітньої парадигми, актуалізації змісту, технологій становлення особистості учня, як суб'єкта і проектувальника життя, створення проектно-життєвого простору, спрямованого на розвиток і саморозвиток компетентної, конкурентоспроможної особистості, яка вміє творчо розв'язувати проблеми, прагне змінити на краще своє життя й життя своєї країни. Школа має захистити й підтримати дитину, виробити в неї життєздатність, озброїти механізмами і технологіями розробки життєвих стратегій та проектів. Місія школи спрямована на оволодіння кожною молодою людиною ключовими компетенціями, як важливим результатом якості навчально-виховного процесу.

Навчання і виховання лише тоді мають реальну силу, коли вони ґрунтуються на вірі в дитину. Кожна дитина приходять до школи зі своїми інтересами, поглядами, проблемами, індивідуальними здібностями. І тільки від учителя та педколективу залежить, чи зможуть вони максимально розкрити потенційні можливості дитини, стимулювати її до особистісно-розвивальної творчості. А в основу своєї роботи вчитель має покласти любов і повагу до дитини, опору на її сили, внутрішній потенціал.

Справжній вчитель не той, хто розкриває учневі таємниці буття вказуючи йому прямий шлях до храму науки, а той хто своєю мудрістю запалює сонце над головою дитини, викреслюючи іскру допитливості, спонукаючи самотійно відшукати ключ до знань.

Творчий учитель мусить пам'ятати, що навчально-виховні технології мають відповідати викликам часу, орієнтуватися на прогресивні педагогічні досягнення, ідеї, культурні проблеми людства, нації, формувати в дітей основи моральності, духовної культури; сприяти реалізації

парадигми сучасного навчання й виховання, творчій самореалізації всіх учасників навчально-виховного процесу.

Притча

Якось увечері зібралися разом музичні інструменти: скрипка, саксофон, труба, сопілка й контрабас. І виникла між ними суперечка – хто краще за всіх грає. Кожний інструмент почав виводити свою мелодію, показувати свою майстерність. Але виходила не музика, а жахливі звуки. Що більше старався кожен з них, то не зрозумілішою й потворнішою виходила мелодія. Але з'явилася людина й одним помахом руки зупинила ці звуки, сказавши: « Друзі, мелодія – це одне ціле. Нехай кожен прислухається до іншого, і ви побачите, що вийде». Людина знову змахнула рукою, і спочатку несміливо, а потім усе краще залунала мелодія, у якій було чути смуток скрипки, ліричність саксофона, оптимізм труби, ніжність сопілки й величність контрабаса.

Інструменти грали, стежачи за помахами рук людини. А мелодія все звучала і звучала, поєднуючи виконавців і слухачів у єдине ціле.

Як важливо, щоб оркестром хтось диригував. Досягнення гармонії можливе лише тоді, коли всі об'єднані однією метою й спрямовані єдиною волею в єдиному пориві...

Список використаних джерел:

1. Галіцина Л. Банк інноваційних педагогічних технологій. Київ: Шкільний Світ, 2012. 104 с.
2. Даниленко Л.І. Управління процесом здійснення інноваційної діяльності в системі загальної середньої освіти. *Післядипломна освіта в Україні*. 2003. №3. С.70–74.
3. Мазур О. Професійна компетентність педагогів. *Директор школи*. 2016. № 5-6. С 9–18.
4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 вересня (№ 178–179). С. 10–22.

Пигуль Любов Миколаївна,
вихователь вищої категорії Сумського закладу
дошкільної освіти №26 «Ласкавушка» м. Суми

ІНТЕГРАЦІЯ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ ЯК ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОГО СПРИЙНЯТТЯ НАВКОЛИШНЬОГО СВІТУ

У статті розглядається проблема формування цілісної картини світу у дітей дошкільного віку шляхом реалізації принципу інтеграції. Висвітлено досвід роботи щодо організації інтегрованої діяльності у закладі дошкільної освіти. Обґрунтовано доцільність використання інтегрованого навчання.

Ключові слова: *інтегрована діяльність; діти дошкільного віку; природні можливості дошкільників.*

Постановка проблеми. Основним завданням закладу дошкільної освіти в Україні є забезпечення гармонійного розвитку особистості. Результативність освітнього процесу залежить від якості створеного середовища особистісного розвитку вихованців. Одна із засад Базового компонента дошкільної освіти – формування у дітей цілісної, реалістичної картини світу, основ світогляду. Для досягнення поставлених завдань з'явилась необхідність нових підходів до організації освітнього простору дошкільників. Однією з таких інновацій є перехід від традиційних предметних занять до інтегрованого освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень. Аналізуючи надбання вітчизняних та зарубіжних теоретиків можна зробити висновок, що в дошкільній освіті характерна одностайна позитивна позиція прийняття як життєвої необхідності впровадження інтеграційних процесів у практику роботи дошкільних закладів.

Дитина в силу своїх природних, вікових особливостей сприймає навколишній світ як єдине ціле. Отже, серед позитивних факторів, сприятливих для реалізації інтеграційних процесів у

системі дошкільної освіти, можна відзначити наявність величезних природних можливостей в розвитку інтелекту дитини [4, с. 14].

Психологи, фізіологи, педагоги, аналізуючи пізнавальну сферу дошкільника, відзначають цілісність дитячої психіки, вказують на синкретизм дитячих уявлень про світ як основну якість дитячого мислення, зокрема особливості розвитку здатності до узагальнення у дошкільнят (Л. Венгер, О. Запорожець, С. Рубінштейн та ін.), у той же час глобальність та слабку диференційованість психічних процесів (Л. Виготський, Е. Клапаред, К. Коффка, Ж. Піаже); і в цілому характерне для дошкільників домінування процесів інтеграції (синтезу) над процесами диференціації (аналізу) (М. М. Поддьяков, О. М. Поддьяков).

Що ж таке інтеграція в дошкільній освіті? На думку авторів альтернативної програми «STREAM – освіта, або Стежинки у Всесвіт» – це природний динамічний процес, що охоплює взаємопроникнення та взаємозв'язок елементів, розділів та освітніх напрямів на основі системного і всебічного розкриття процесів та явищ, спрямованих на забезпечення цілісності знань та умінь [1, с. 14].

Відомий психолог Д. Ельконін, розмірковуючи над вимогами до навчально-виховного процесу у суміжній ланці – початковій освіті, вважав: «У дійсності сьогодні необхідно не просто вдосконалювати зміст, форми, методи і засоби навчання, а потрібна докорінна зміна самої шкільної технології... саме технології а не техніки, розуміючи під першою внутрішню організацію програмового навчального матеріалу, який підлягає засвоєнню, принципів та способів побудови процесу опанування цього матеріалу» [5, с. 167].

Мета статті – розглянути та проаналізувати інтеграцію в дошкільній освіті як процес формування цілісного сприйняття навколишнього світу

Виклад основного матеріалу. Оскільки провідним в організації освітнього процесу на сучасному етапі доцільно вважати принцип інтеграції, то варто поширювати в практику дошкільної освіти інтегровані заняття. Інтегроване заняття спрямоване на розкриття цілісної сутності певної теми засобами різних видів діяльності, які об'єднуються в широкому інформаційному полі заняття через взаємне проникнення та збагачення [4, с. 22].

Якщо в дітей уже сформовані певні знання та уміння (їх доцільно формувати на предметних заняттях), то ми все частіше організуємо інтегровані заняття. Такі заняття дають можливість вихованцям проявити вміння самостійно діяти, одержувати певний досвід, встановлювати нові взаємозв'язки, самостійно обирати способи дії. Звичайно ж така робота проводиться під керівництвом педагога. Але дітям надається більше самостійності та можливості проявити себе.

Прикладом інтегрованого заняття може бути заняття на тему «Морква». Заняття було обладнане демонстраційним та роздатковим матеріалом в достатній кількості: коренеплоди (морквини), предметні малюнки, сюжетні малюнки. Діти працювали підгрупами. Перша підгрупа отримала завдання дослідити та розповісти іншим про те, що вони побачили, коли дивились на морквинку. Друга підгрупа – згадати як вони вирощували моркву на городі. Третя підгрупа – що відчувають, коли обстежують морквинку. Четверта – що цікаве знають про моркву. Таких груп можна створити і більше, в залежності від того скільки дітей у групі і на якому рівні їх уміння співпрацювати. Після того, як кожна група попрацювала, підбрала з загальної кількості необхідний матеріал, діти розповідали про свої дослідження, ілюструючи розповідь готовим ілюстративним матеріалом. Таким чином не вихователь систематизувала чи давала дітям нові знання, а діти самі їх отримали, повторили раніше вивчене, набували навичок взаємодії, ділилися своїми знаннями. Звичайно ж і вихователь ділиться з дітьми інформацією, особливо в тій частині, де йдеться про наукові надбання (харчова цінність моркви, її сорти і т.д.). Досвід показує, що на таких заняттях вихованці активніші, уважніші, ніж зазвичай.

Інтегроване заняття можна «оживити» введенням казкового персонажу.

Восени ми провели заняття «Веземо урожай». Воно планувалось як інтегроване, міжпредметне, зміст якого об'єднував різні галузі знань (математика, ознайомлення з природою, ознайомлення з соціумом) та різні види діяльності (мовленнєва діяльність, конструювання). Казкові персонажі Колобок та Зайчик (ляльковий театр), яких грав вихователь, на протязі всього заняття заохочували дітей до різноманітних дій, бо просили допомоги: розповісти де виростили урожай овочів, хто той урожай зібрав, де його зберігатимуть, як транспортуватимуть до сховищ і т.д. А діти з задоволенням розповідали про соковиту моркву, що виростила бабуся на городі, про величезні сховища з яблуками, якими взимку ласуватимуть усі діти і дорослі. Все це супроводжувалось розгляданням фотосвітлин, ілюстрацій, які діти знаходили самі серед запропонованих. Підбрали і транспорт, яким можна перевезти один клунок яблук чи багато ящиків цибулі. Щоб не помилитись, треба було порівняти множини за кількістю, зрозуміти що важче, а що легше, пояснити Колобку та Зайчику призначення різних видів транспорту. Знайшовся час і для конструювання вантажівок, які потрібні фермерам та візків, що знадобляться на присадибній ділянці. Заняття продовжувалось 45 хвилин, але малята не відчували втоми, бо час від часу рухалися, змінювали види діяльності, були зацікавлені тим, що робили. Такі заняття безсумнівно приносять користь та задоволення і дітям і вихователям.

Інтеграційні процеси практикуються не лише на заняттях. Вважаємо, що принцип інтегрованого підходу доцільно застосовувати і в організації прогулянки, спланувавши її як тематичну.

Таку прогулянку ми провели в парку. Тему визначили як : «Осінь-чарівниця». Мета: збагатити досвід пізнання. Провідна ідея – екологічне виховання. Звичайно ж до прогулянки була проведена попередня робота: індивідуально вивчались вірші на осінню тематику, переглядали навчальні відео про білок восени, обговорили та прийняли правила поведінки в парку і т.д. І звичайно ж у дітей є навички спостережень, математичні навички, уміння співпрацювати, налагоджувати стосунки з дорослими та однолітками. То ж, по приходу в парк ми «послухали голоси осені», помилувались «золотом» кленів. Діти з задоволенням слухають вірш Ліни Костенко «Красива осінь вишиває клени», а потім самі декламують вірші про осінь.

Раптом хтось побачив білку, яких у парку живе багато. Діти не вперше тут гуляють, тому знають як спостерігати за тваринкою – спокійно і тихо. Руденька дозволяє підходити близько, навіть бере запропонований горішок (ми прихопили його з собою). Прослідкували куди понесла подарунок і зробили висновок: робить запаси на зиму.

А сонячно-яскраве листя клена так і проситься, щоб його збирали. Діти активно взялись до роботи. Листочки збирали, рахували, порівнювали за величиною, визначали у кого більше, милувалися як листя плавно падає на землю, перетворюючи її на килим. Тут і про ігри згадали: знаходили дерево за його листям, визначали найвище дерево, найтовще. От тільки найкрасивіше визначити не вдалося, бо у кожного свої уподобання. Зійшлись на тому, що у природі все прекрасне.

Знайшли затишне місце на пеньочках, які хтось дбайливо поставив для відпочивальників, і взялись до роботи: плели корони з кленового листя, гірлянди з березового, відбрали по кілька листочків різних дерев для колекції. Відпочили та вирушили до дитячого садка.

Чи можна назвати цей вид діяльності інтегрованим? Думаю, що так. Адже тут є ознаки різноспрямованості, в ході прогулянки діти збагатили досвід пізнання, малюки та дорослі взаємодіяли як партнери, присутня була спільна пізнавальна і творча діяльність педагога та вихованців.

Вважаємо, що доцільно впроваджувати в практику також інтегровані дні. Прикладом такої роботи може бути проведений «День сім'ї». Тема сім'ї була наскрізною і відбивалась не тільки в змісті занять, але й у змісті пізнавальної діяльності поза заняттями, в ігровій діяльності. До роботи

в цей день були залучені батьки, які розповідали про свої професії, приймали участь у дитячих іграх, спільній продуктивній діяльності.

Висновки. Зважаючи на вищезазначене, можемо констатувати, що принцип інтеграції освітнього процесу у закладі дошкільної освіти дуже важливий, оскільки це сприяє формуванню цілісної картини світу у дітей дошкільного віку. Саме такий підхід дозволяє дорослим ширше розкрити природні можливості малюків сприймати світ у цілому, виокремлюючи при цьому характерне, важливе, основне.

Інтеграція в дошкільній освіті набуває все більшого поширення. Ми маємо значну кількість теоретичного матеріалу, де обґрунтовано необхідність впровадження інтегрованих форм організації освітньої діяльності. Щодо практичного матеріалу, то кожен педагог має критично і зважено підходити до використання надбань колег, зважати на вікові особливості своїх вихованців, творчо працювати. Лише системна робота над проблемою дасть можливість досягти позитивних результатів.

Список використаних джерел:

1. STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт: альтернативна програма формування культури інженерного мислення в дошкільників / автор. кол.; наук. кер. К.Л. Крутій. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2018, 146 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. кер. А.М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф. д-р пед. наук; авт. кол.: Богуш А.М., Беленька Г.В., Богінч О.Л. та ін. Київ, 2012. 26с.
3. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: наук.-метод. посіб. /наук. ред. О.Л.Кононко. Київ: «Дошкільне виховання». 2003. 243с.
4. Сучасне заняття в дошкільному закладі: Навч.-метод. посібник / За ред. Н.В.Гавриш; авт. кол.: Н.В.Гавриш, О.О.Літнік, Н.В.Губанова. Луганськ: Альма-матер, 2007. 497с.
5. Эльконин Д.Б. Избранные педагогические труды: Проблемы возрастной и педагогической психологии / Д.Б. Эльконин; под ред. Д.И. Фельдштейна. М.: Изд-во междунар. пед. акад., 1995. 224 с.

Піхуля Ірина Вікторівна,
учитель-методист, учитель вищої категорії,
заступник директора з виховної роботи Харківської гімназії № 43
Харківської міської ради Харківської області

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В УМОВАХ НУШ

У статті розглянуто основи формування та розвитку соціальної та громадянської компетентності в умовах Нової української школи.

Ключові слова: соціальна, громадянська компетентність, Нова українська школа.

Проблема виховання громадянина, патріота, професіонала висуває на передній план питання взаємодії суспільства й природи в ціннісному аспекті. Однією із ключових компетентностей для життя є соціальна та громадянська компетентності. Яка визначає «усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі. Уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів [7].

Повага до закону, дотримання прав людини і підтримка соціокультурного різноманіття» відзначено у Концепції НУШ. Розуміння власної громадянської ідентичності, державної приналежності, національної, етнічної та культурної ідентичностей, повага до інших культур та етносів дозволить сформувати здатність плекати українські традиції та духовні цінності, володіти відповідними знаннями, вміннями та навичками, поділяти європейські цінності, спроможність реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства [1].

Ціннісне ставлення до природи формується у процесі громадянського екологічного виховання і виявляється у таких ознаках, як усвідомлення принципів демократії та здатність застосовувати їх у повсякденному житті; розуміння та сприйняття цінності прав та свобод людини, вміння відстоювати свої права та права інших.

Закон «Про освіту» дає таке визначення компетентності: *«динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність»*. *Здатність використовувати знання і навички у своєму житті*. Розуміння та сприйняття принципів рівності та недискримінації, толерантності, соціальної справедливості, добросовісності, вміння втілювати їх у власні моделі поведінки, здатність попереджувати та вирішувати конфлікти цінності. Розуміння значущості природи в житті людини. Формування почуття особистої причетності до збереження природних багатств, відповідальності за них. Здатність особистості гармонійно співіснувати з природою, поводитися компетентно, екологічно безпечно. Важливо залучати до активної участі у практичних природоохоронних заходах та здійсненні природоохоронної діяльності з власної ініціативи. Ціннісне ставлення до суспільства і природи і сформована на його основі загальнокультурна компетентність є основою сталого розвитку суспільства, узгодження економічних, екологічних і соціальних чинників розвитку [2-4].

У виховному процесі слід врахувати, що ставлення вихованців до рідної землі країни, до природи має специфічні вікові особливості.

Учням початкової школи властиве непрагматичне ставлення до природи. Природні об'єкти сприймаються ними як «значущі інші», вони прагнуть до спілкування з ними. У молодшому і середньому підлітковому віці природа розглядається як об'єкт охорони, а не користі; ступінь психологічної близькості з об'єктами природи вищий, ніж з усіма «значущими іншими». У старшому підлітковому віці з'являється установка користі, однак прагматичні установки нерідко поєднуються з природоохоронними мотивами. Важливо формувати здатність критично аналізувати інформацію, розглядати питання з різних позицій, приймати обґрунтовані рішення. Здібність до соціальної комунікації, солідарних дій та вміння співпрацювати, формувати групи задля вирішення проблем спільнот різного рівня, зокрема шляхом волонтерської діяльності [5].

Старшокласникам властиве сприйняття природи як об'єкта, у цьому віці остаточно складається структура ставлення до природи, властива дорослим. Під впливом виховання у старшокласників природа займає вищі позиції в ієрархії цінностей, ніж у дорослих [6].

Підвищений інтерес до вивчення феномена духовності, його суті, витоків і форм прояву є характерним для розвитку сучасного соціогуманітарного знання. Він зумовлений змінами ціннісних орієнтирів людини в умовах реальності, яка трансформується. ХХ століття було динамічним стосовно соціокультурних трансформацій, які істотно торкнулися духовного життя людини і суспільств.

Тема духовності набуває особливої значущості в контексті проблем нинішнього світу, його глибокої системної кризи. Сучасна техногенна цивілізація не створила міцної духовної основи життєдіяльності. Духовно розвиненою (або духовно багатою) людиною вважають таку, яка багато знає і ще більше розуміє, у своїй діяльності спирається на почуття й поняття істини, добра й краси, у якій переважають духовні потреби, якій притаманні безкорисливі почуття любові та милосердя, здатність відчувати свою причетність до людства, співчувати в біді кожній, навіть незнайомій, людині.

Лише внутрішньо вільна особа, яка має особисте критичне мислення, відкрита світу і здатна до духовного вдосконалення, може здійснити те, що вимагають норми екологічної етики. Найбільш універсальний, позачасовий і позанаціональний характер мали б моделі особистої моральної поведінки стосовно природи [8].

Організація начально-виховного процесу із використанням технології формування високої духовності є одним із напрямів підвищення якості екологічної та громадянської компетентностей. Основою у формуванні ціннісного ставлення до природи є технологія критичного мислення. Основною завдання вчителя – це навчити їх ставити запитання та формулювати проблеми, вболіваючи за рідну землю, за Батьківщину природу та навколишнє середовище.

Екологічна освіта зорієнтована на майбутнє, яке не може бути наперед визначеним, а отже, першочерговим є формування духовності, що дає змогу адекватно оцінювати нові обставини та формувати стратегію подолання проблем, які можуть виникнути.

Список використаної літератури

1. Виховання громадянина-патріота в умовах Нової української школи <https://vseosvita.ua/library/vihovanna-gromadanina-patriota-v-umovah-novoi-ukrainskoi-skoli-123713.html>
2. Вовканич С. Й. Україна і світ: синергетичні чинники боротьби із загрозами глобальної гібридизації. Стратегічні пріоритети. 2017. № 4. С. 211–219.
3. Громадянське суспільство України: сучасні практики та виклики розвитку : аналіт. доповідь / за заг. ред. О. А. Корнієвського, Ю. А. Тищенко, В. М. Яблонського. Київ: НІСД, 2018. 128 с.
4. Колоскова Н. С., Вукіна Н. В., Дементієвська Н. М., Макаренко В. М., Туманцова О. О. Технології критичного мислення на уроці географії / упоряд. Н. С. Колоскова. Харків: ВГ «Основа», 2008. 126 с.
5. Концепція екологічної освіти України. Зб. наказів МОН України. 2002. №7. С. 4
6. Концепція Нової української школи <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
7. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні 03.10.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/> (дата звернення 04.04.2019).
8. Кроуфорд А, Саул В., Метью С, Макінстер Д. Технології розвитку критичного мислення учнів. Київ: Плеяди, 2006. 220 с.

Попкова Світлана Григорівна,

музичний керівник дошкільного навчального закладу
(ясла-садок) № 8 «Оленка» м. Шостка Сумської області

РОЗВИТОК МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ЕЛЕМЕНТАРНОГО МУЗИКУВАННЯ

У статті висвітлено важливість використання елементарного музикування на музичних заняттях у дошкільному закладі освіти. Встановлено, що гра на дитячих музичних інструментах має великий вплив на загальний розвиток музичних здібностей дітей дошкільного віку.

Ключові слова: розвиток, здібності, дошкільний вік, освітній процес, виховання, музичні заняття, елементарне музикування.

Перетворення, що відбуваються в суспільстві, формують в освіті нові вимоги щодо підготовки дітей до школи. Одним з них є розвиток музичних здібностей в дітей дошкільного віку. Сьогодні актуальним є питання, як зробити так, щоб кожне музичне заняття в дошкільному закладі було цікаве для дітей, як ненав'язливо, легко і просто розповісти їм про музику, навчити їх чути, бачити, розуміти, фантазувати, вигадувати тощо.

Зараз вже багатьом педагогам зрозуміло, що для дітей ігровий підхід представляє єдину можливу форму участі в будь-якій діяльності, а також і в музичній. Сучасне розуміння проблеми музичного навчання дітей передбачає залучення їх до процесу спілкування з музикою на основі діяльності та музично-творчої гри: дитина у всьому бере участь, втягується педагогом в процес активних творчих дій.

Гра на музичних інструментах – це один з видів дитячої виконавської діяльності, яка надзвичайно приваблює дошкільників. У процесі гри на музичних інструментах удосконалюється

естетичне сприйняття дитини, що сприяє становленню і розвитку таких вольових якостей, як витримка, наполегливість, цілеспрямованість, посидючість, розвивається пам'ять та вміння сконцентрувати увагу.

Аналіз актуальних досліджень Розвиток музичних здібностей висвітлюється в роботах науковців, зокрема Ю. Болотіна, Я. Бочкарьова, О. Коваль, Б. Теплова та інших. У сучасній музичній педагогіці достатньо відомою є методика діагностики музичних здібностей на основі тестів А. Зиміної. Однією з нових методик вивчення музичних здібностей дітей дошкільного є система В. Анісімова, що являє собою оригінальну розробку вивчення структурних компонентів музичності на основі відомих та модифікованих тестів.

Мета – вивчення проблеми розвитку музичних здібностей дошкільників та визначення основних напрямків і педагогічних завдань щодо естетичного виховання, емоційного благополуччя та творчого самовираження дітей в умовах дошкільного закладу освіти.

Діти є діями, а не спостерігачами або слухачами. Вони – всередині музики, а не зовні її. Грамотно побудований музично-творчий процес у дошкільному закладі сприяє оптимізації емоційного стану і характеру самооцінки дошкільника, ефективному розвитку його особистісних якостей, гармонізації міжособистісних взаємин дитини з однолітками і дорослими.

Проблемою розвитку почуття ритму займалися такі педагоги, як К. Орф, Е. Жак-Далькроз, Н. Ветлугіна, А. Зіміна. Відомо, що в основі системи Е. Жак-Далькроза поняття ритму подано як універсальний початок. Система музичного виховання, створена німецьким композитором К. Орфом побудована на елементарному музикуванні, де провідну роль займає ритм і музично-ритмічне виховання. Вправи засновані на метричній структурі слова, мови, мелодико-інтонаційній вимові, характері звучання. Головне місце щодо впливу на дитину в цій системі відводиться музично-театралізованій грі, в якій гармонійно поєднані спів, мова, жест, танець та гра на музичних інструментах. Мовні вправи, мелодекламація, різні творчі завдання сприяють як розвитку почуття ритму, так і творчому початку в діяльності дітей [3].

Т. Е. Тютюнникова створила програму «Елементарне музикування з дошкільниками», яка успішно пройшла апробацію в багатьох дошкільних закладах і навчально-виховних комплексах. В основу програми покладені принципи музичної педагогіки К. Орфа, що поєднуються з досягненнями вітчизняної дитячої музичної педагогіки [1].

Основними видами діяльності на таких заняттях є активні форми роботи, а саме: спів, гра на дитячих музичних інструментах, мовні вправи і рух («пластичний жест»). Програма органічно вписується в розділ з музичного виховання в дитячому садку, яка передбачає навчання грі на музичних інструментах. Заняття за цією програмою розвивають почуття ритму, прищеплюють навик ансамблевого музикування, сприяють розвитку любові та інтересу до музикування, створюють передумови до формування творчого мислення дітей [2].

Дошкільники дуже люблять грати в шумовому оркестрі – це відомо всім, хто хоча б раз дав у руки дітям невігядливі інструменти. «А ми будемо сьогодні грати в оркестрі?» Встояти перед натиском дітей просто неможливо. Діти на заняттях дуже люблять грати в шумовому оркестрі. Бажання дітей грати на інструментах у поєднанні з бажанням педагога їх навчити – стало результатом створення гуртка «Веселий оркестр».

Робота у дитячому шумовому оркестрі повинна бути організована так, щоб вона відповідала чотирьом важливим критеріям:

- бути легкою для дітей і педагога;
- бути цікавою для них;
- бути систематичною формою навчання;
- бути груповою формою навчання.

Ці чотири складові є основою методики. Навчання грі на дитячих музичних інструментах для дошкільників має бути не тільки легким і приємним проведенням часу, але і цікавим. Діти з

великим задоволенням грають та відвідують гурток «Веселий оркестр». Головне слухати своє власне серце, це допомагає правильно розуміти дітей. Воно змушує відкинути будь-які негативні думки, коли нудьга спостерігається в очах дитини. Цей метод «серцевої діагностики» і є найточніша методика й найкраща технологія.

У всіх дітей, які займаються в гуртку, вже є початкові навички і вміння гри на шумових ударних інструментах, тому що знайомство з музичними інструментами на музичних заняттях починається вже в групах раннього віку. Проте, щоб виявити здібності дітей, на початку навчального року слід проводити індивідуальну діагностику, за результатами якої слід судити про можливість кожної дитини і проводити індивідуальну роботу з дітьми. На підставі діагностичних досліджень складається перспективний план роботи на два роки і відповідно йому розробляється календарне планування занять, на основі програми Т. Е. Тютюнникової «Елементарне музикування з дошкільниками».

На заняттях гуртка діти закріплюють навички гри на музичних інструментах, які не мають звукоряду, таких, як бубни, маракаси, музичні трикутники, ложки тощо. Основне завдання на цьому етапі – навчити дітей передавати прості ритмічні малюнки невеликих пісень. Діти спочатку промовляють текст, потім додають прохлопування ритмічного малюнка і лише потім відтворюють його на музичних інструментах.

Для усвідомлення співвідношень тривалості звуків мелодії слід застосовувати моделювання їх за допомогою широких і вузьких смужок, які діти викладають на фланелеграфі. З цією ж метою використовуються дидактичні ігри на визначення тривалості звуків. Щоб закріпити як з'являється у дітей почуття ритму, музичні інструменти застосовуються в повсякденному житті дошкільного закладу. У кожній групі потрібен бути музичний куточок з необхідним набором дитячих музичних інструментів, музичних іграшок. Щоб грати злагоджено і узгоджено, чути не тільки свою гру, але і гру всіх своїх товаришів, потрібна не одна репетиція.

Результатом занять є виступи оркестру на святкових ранках і розвагах, якого діти завжди чекають з великим нетерпінням, адже гра маленьких музикантів – прикраса будь-якого свята. Саме на таких виступах діти вчаться бути відповідальними, дисциплінованими, уважними. А якщо глядачі – не лише діти, але ще й улюблені батьки, то й радість від успіху подвійна. На заняттях гуртка діти опановують не лише гру на інструментах, а й знайомляться з великими композиторами-класиками, слухають музику, вивчають різні музичні терміни і поняття, вивчають елементарну нотну грамоту в ігровій та доступній формі.

В кінці навчального року необхідно проводити підсумкову діагностику, результати якої дозволяють відстежити результативність виконання річних завдань, виявити проблеми, шляхи та способи їх вирішення, окреслити перспективи роботи гуртка на наступний навчальний рік. Але вже за перший рік навчання в гуртку діти досягають непоганих результатів. Завдяки створенню сприятливого емоційного клімату на заняттях, забезпечується досить високий рівень продуктивності в засвоєнні знань і навичок гри на дитячих музичних інструментах. Діти, які займаються в гуртку, залюбки успішно виступають на таких святах, як «Осінь розвага», «Новий рік», «Масляна» та ін. Деякі діти цілком серйозно цікавляться професійним навчанням гри на музичних інструментах. Виходячи з цього, актуальним є планування організації відвідування міської школи мистецтв, а також запрошення дітей музичного відділу з виступами в дошкільному закладі. Звичайно, не можна однозначно сказати, що все заплановане вдається. У процесі роботи музичного педагога звісно виникають певні труднощі і проблеми, частину з яких слід вирішувати протягом року. Але, незважаючи на це, гурток в дитячому садочку – важлива і дуже корисна справа [4].

Недостатнє уважне ставлення дорослих до розвитку творчих здібностей дошкільників тягне за собою втрату інтересу до використання музичної творчості в різних видах діяльності. Це є

значною складністю, яка виникає в процесі роботи з дітьми дошкільного віку в навчанні гри на музичних інструментах.

Отже, слід відмітити, що використовуючи в своїй роботі нові методики, інноваційні технології, педагог досягає неабияких результатів. Беззаперечно, у цьому допомагають професійні знання та попередній досвід роботи. Ці знання дають можливість краще зрозуміти і направити дітей, вчити їх слухати і активно мислити, фантазувати та імпровізувати. Робота з елементарного музикування є успішною і необхідною, тому що діти отримують відчуття радості і з нетерпінням чекають нових зустрічей. Головний критерій в оцінці результатів творчих дослідів дітей – це не тільки правильність виконаних завдань, а ще і те, чи виник у них інтерес до цього заняття, чи прагне кожен до самостійної діяльності, до вдосконалення своїх пошуків. Краща нагорода для педагога – сяючі очі дітей, їх швидкий винахідливий розум, розкутість, невичерпний інтерес до музики, вміння включатися спонтанно в будь-яке музикування.

Список використаних джерел:

1. Активні технології навчання музики: методичні рекомендації для студентів педагогічних університетів / укл. Л. В. Пушкар: Суми, 2008. 39 с.
2. Використання інновацій в музичній діяльності з дітьми дошкільного віку: методичний посібник / укл. Л. Б. Міщенко. Суми: Ніко, 2017. 59 с.
3. Методичні рекомендації до Освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина». Київ, 2016. 351 с.
4. Романюк І. Гурткова робота з музичного виховання у дошкільному навчальному закладі. *Музичний керівник*. 2012. № 12. С. 7.

Прихожа Людмила Петрівна,
учитель початкових класів (I категорія)
Дружбівського НВК: загальноосвітня школа I-III ступенів – ДНЗ

УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті проаналізовано та обґрунтовано загальнопедагогічні і дидактичні умови, урахування яких у навчальному процесі початкової школи сприяє підвищенню рівня розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: творчі здібності, творча діяльність, дидактичні умови, розвиток, розвиток творчих здібностей.

Постановка проблеми. Сучасний період розвитку суспільства характеризується змінами, які зачіпають всі сфери людського життя. У процесі соціально-економічних перетворень виникають проблеми, що вимагають нових підходів до вирішення складніших завдань. Зростає потреба суспільства в людях, які мають не тільки міцні і глибокі знання, а й здатні самостійно, нетрадиційно, творчо вирішувати існуючі проблеми.

Одне з головних завдань освіти на сучасному етапі – формувати покоління, здатне навчатися протягом життя. Освітнє середовище повинне відповідати сучасним суспільним запитам і потребам суб'єктів навчання. Головна проблема формування творчої особистості полягає у подоланні суперечностей між здатністю до створення нового творчого продукту, використавши досвід нагромадження знань, умінь і навичок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку творчих здібностей у межах окремих навчальних предметів досліджували М. Алеїніков, Н. Бібік, Н. Георгян, Р. Гулуа, Г. Касьянова, Н. Ляшова, С. Пальчевський, К. Приходченко, В. Рагозіна, І. Теплицький, В. Тименко, Л. Шпак та ін. Проблема творчого розвитку особистості висвітлена у роботах В. Андреева, А. Маслоу, В. Моляко, Я. Пономарьова та ін. Однак, не зважаючи на посилення увагу до питань

розвитку творчих якостей учня, в науковій і методичній літературі не отримали достатнього висвітлення такі питання як - зміст, структура, організація творчої діяльності молодших школярів.

Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні педагогічних умов ефективного розвитку творчих здібностей у початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Молодший шкільний вік вважається найбільш сприятливим і значущим періодом для виявлення і розвитку творчого потенціалу особистості. У цьому віці закладаються основи творчої та освітньої траєкторій, психологічна база продуктивної діяльності, формується комплекс моральних цінностей, якостей, здібностей, потреб особистості. Все це визначає успішність подальшого навчання, виховання і соціалізації особистості.

Ефективність розвитку творчих здібностей молодших школярів забезпечує сукупність певних загальнопедагогічних і дидактичних умов. Загальнопедагогічні умови розповсюджуються на весь навчально-виховний процес і можуть підвищити ефективність творчого розвитку учнів у будь-якій педагогічній системі.

Дотримання дидактичних умов передбачено лише у навчальному процесі, оскільки вони є змістовою характеристикою компонентів, які утворюють локальну систему навчання, спрямовану на розвиток творчих здібностей у процесі мовленнєвої діяльності.

Дослідження педагогічних умов розвитку творчих здібностей молодших школярів на думку багатьох науковців передбачає комплексний аналіз компонентів творчих здібностей особистості (індивідуально-типологічний, когнітивно-пізнавальний, емоційно-вольовий, потребово-мотиваційний, екзистенційний і дієво-практичний), психологічних передумов розвитку творчих здібностей молодших школярів, теоретичних і методичних здобутків сучасних педагогічних досліджень у сфері розвитку творчих здібностей дітей, можливостей змісту усіх навчальних предметів для творчого розвитку учнів початкової школи.

Серед загальнопедагогічних умов розвитку творчих здібностей молодших школярів особливого значення має педагогічне стимулювання розвитку творчих здібностей на основі особистісно зорієнтованого характеру взаємодії учителя з учнями. Необхідність реалізації цієї умови продиктована сучасними суспільними пріоритетами. Тенденції особистісної орієнтації розвитку системи освіти підкріплені результатами досліджень сучасних вітчизняних психологів (Г. Балл, Г. Костюк, С. Максименко, В. Рибалка, В. Семиченко та ін.) і педагогів (І. Бех, І. Зязюн, В. Кремень, О. Пехота, С. Сисоєва та ін.). Особистісно зорієнтована взаємодія учителя та учня передбачає вибір характеристик навчання і виховання як спілкування, в якому не існує різкої полярності позицій учня й учителя, перетворення навчально-виховного процесу на взаємодію. Це сприяє стимулюванню активності, самостійності, ініціативи дітей, поєднанню творчої свободи і спрямування діяльності учнів, емоційності та виразності спілкування з проявами поваги і доброзичливості учасників педагогічного процесу.

Застосування психолого-педагогічних технологій, що забезпечують самостійну активність учнів у процесі творчої діяльності має гарантувати позитивну мотивацію творчої діяльності молодших школярів і надавати дієвий арсенал психолого-педагогічних стимулів, які спрямовуватимуть активність учнів у необхідному напрямі. Такі психолого-педагогічні технології повинні враховувати особливості молодшого шкільного віку, забезпечувати оптимальні умови для самовираження учнів, спиратися на особистісно-значущий для учнів матеріал, залучати їхні емоції до процесу творчості, спонукати учнів у процесі творчої діяльності відобразити свій чуттєвий досвід у повному обсязі, надавати можливість самостійно творити.

До значущих педагогічних умов нами віднесено системність навчальної діяльності в умовах творчо-розвивального середовища. У повсякденному житті знання, які використовуються, тісно переплітаються одне з одним, утворюючи єдину систему. Тому учень повинен бачити предмет чи явище системно: в єдності зі зв'язками, в які він вступає. Максимально позитивні, сприятливі для розвитку дитячої творчості, для виховання творчої особистості створює розвивальне

середовище (Л. Артемова, Л. Божович, О. Дяченко, О. Кононко, В. Кудрявцев, С. Кулачківська, А. Петровський та ін.). Системність навчальної роботи в умовах творчо-розвивального середовища можна забезпечити, врахувавши необхідність розвитку основних психічних процесів дитини. Така система повинна передбачати розвиток процесів сприймання, здібностей до уявлення, ейдетичних можливостей дитячого мислення, уміння переборювати стереотипи, формування навичок асоціативного і гнучкого мислення тощо.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виділити провідні *дидактичні умови* розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Перша умова полягає в активізації творчої діяльності учнів початкових класів на основі збагачення емоційно-чуттєвого та комунікативного досвіду. Результативний творчий розвиток забезпечується лише активною, емоційно забарвленою творчою діяльністю, адже емоція – це почуття, що «мотивує, організовує і спрямовує сприймання, мислення і дії» [1, с. 27]. Збагачення емоційно-чуттєвого досвіду учнів молодших школярів у процесі навчання може бути забезпечене через емоційну підготовку учнів, емоційну насиченість навчального матеріалу та методів навчання, незвичність способу постановки завдання, чіткість і динамічність переходу від одного виду роботи до іншого, вчасний перехід від пояснення до практичних дій учнів [2, с. 146]. Створення спеціальних емоційно забарвлених ситуацій під час навчання, розв'язання умовно-комунікативних завдань сприяє збагаченню комунікативного та емоційно-чуттєвого досвіду учнів і, відповідно, зростанню творчої активності.

Важливою педагогічною умовою розвитку творчих здібностей є формування у молодших школярів навичок довільної візуалізації мисленнєвих образів. Візуалізація мисленнєвих образів – створення образів в мозку на основі попереднього досвіду, який знаходиться у нашому розумі, – важлива складова уяви, необхідна для повноцінної творчої діяльності будь-якої людини [2, с. 57]. Довільна візуалізація мисленнєвих образів є однією з передумов творчої діяльності в молодшому шкільному віці і, як наслідок, розвитку творчих здібностей. Вона забезпечує творчу активність учасників навчального процесу. Для розв'язання творчих завдань необхідне вільне образне мислення, яке з віком стає заручником формально-логічного. Оскільки для розвитку творчих здібностей молодших школярів необхідна цілеспрямована робота з образами уяви, то доцільним стає вдосконалення здібностей до уявлення. Допомогти увійти у стан, необхідний для продуктивної роботи з образами уяви, можуть спеціальні аутогенні вправи, що забезпечують учневі контроль над своїм фізичним та психічним станом, дозволяють підготуватися до безпосередньої роботи з візуальними мисленнєвими образами.

До наступної педагогічної умови нами віднесено – забезпечення вербалізації уявлень учнів. Відомо, що завершальним етапом будь-якого творчого акту є організація, критичний аналіз та упорядкування результатів активності образного мислення. Для цього етапу вагомою є взаємодія вербального (логічного) і невербального (образного) мислення [3, с. 589].

З метою забезпечення рівноваги між цими двома типами мислення у молодших школярів доцільно використовувати об'єктивізацію образів уяви через мовлення. Цей вид роботи логічно продовжує роботу з образами уяви, яка сприяє творчому розвитку молодших школярів. Слово дає можливість закріпити мисленнєвий образ у реальному світі [4]. Вербалізовані уявлення є результатом активної творчої діяльності дітей. Нагромаджені образи уяви, підкріплені емоційними враженнями, у сприятливій, творчій, вільній атмосфері завжди спонукають учнів до мовленнєвої діяльності: учні намагаються передати словами те, що тільки що уявили. Учень, який яскраво фантазує, легко переносить цю якість і на мовленнєву творчість.

Вагомим значенням для розвитку творчих здібностей має залучення учнів до предметно-пластичної діяльності з метою матеріалізації образів. Образ уяви може бути об'єктивованим не лише у вербальній, а й у практичній діяльності учня. Предметно-пластична діяльність дозволяє молодшим школярам розширити власне поле творчих знахідок. Художні засоби дозволяють учням

точніше передати зміст творчого образу, пояснити його, тим самим надаючи можливість ще більшого самовираження. Виріб, виконаний дитиною, ніколи не призначений лише для неї особисто. Учень завжди прагне показати результат своєї діяльності іншим. Тобто, виріб чи аплікація дитини призначені для того, щоб повідомити світу про внутрішні переживання творці [5, с. 188-189]. Таким чином молодший школяр повідомляє іншим про свій душевний стан, свої погляди, мрії, прагнення.

Висновки. Отже, переорієнтація навчально-виховного процесу початкової школи на формування творчої особистості реалізується за таких загальнопедагогічних умов розвитку творчих здібностей: педагогічного стимулювання розвитку творчих здібностей; застосування психолого-педагогічних технологій, що забезпечують самостійну активність учнів у процесі творчої діяльності; системної роботи з учнями в умовах творчо-розвивального середовища.

Успішність розвитку творчих здібностей учнів початкових класів забезпечує дотримання дидактичних умов: активізації мовленнєво-творчої діяльності на основі збагачення емоційно-чуттєвого та комунікативного досвіду; формування навичок довільної візуалізації мисленнєвих образів; забезпечення вербалізації уявлень учнів; залучення учнів до предметно-пластичної діяльності з метою матеріалізації образів.

Список використаних джерел:

1. Изард К. Э. Психология эмоций. СПб.: Питер, 2000. 220 с.
2. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів пед. факультетів. Київ: Генеза, 1999. 368 с.
3. Newell A., Shaw J., Simon H. Report on a general problem-solving program. *Proceedings of the International Conference on Information Processing*. Paris: UNESCO House, 1959. P. 256–264.
4. Ротенберг В. С. Психопсихоогические аспекты изучения творчества. Психология художественного творчества: Хрестоматия / Сост. К. В. Сельченко. Минск: Харвест, 1999. С. 569-593.
5. Бердяев Н. А. Творчество и объективация. Минск: Экономпресс, 2000. 201 с.

Продан Любов Анатоліївна,

старший викладач кафедри теорії й методики дошкільної та початкової освіти
Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті розкрито сутність та принципи педагогіки партнерства як важливої складової формули Нової української школи. Проаналізована роль учителя та його функції в реалізації даного підходу та узагальнено найбільш ефективні шляхи налагодження успішної співпраці з учнями та батьками на засадах педагогіки партнерства.

Ключові слова: педагогіка партнерства, Нова українська школа, особистість, учні, учителі, батьки.

Актуальність дослідження. Процеси реформування системи освіти України та впровадження Концепції «Нова українська школа» спрямовує увагу педагогічної громадськості на демократизацію взаємовідносин учителів з учнями, колегами, батьками. Педагогіка партнерства – ключовий компонент Нової української школи, в основі якої – взаємодія, спілкування та співпраця між учнем, учителем і батьками, об'єднаних спільною метою та прагненнями, які є зацікавленими однодумцями, рівноправними учасниками освітнього процесу, що усвідомлюють відповідальність за результат взаємодії.

Місія Нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини. Принципи педагогіки партнерства націлюють на доброзичливість,

повагу, позитивне ставлення, довіру в стосунках, розподіленому лідерстві та принципах соціального партнерства.

У роботі з батьками вчитель повинен урахувати сучасні тенденції розвитку стосунків між батьками та дітьми, їхні технології, ціннісні орієнтири, особистісні якості. Це забезпечується шляхом вивчення родинних традицій, залученням до активного соціального життя, спрямованістю на індивідуальні стосунки в родині, удосконаленням виховної функції сім'ї та функції первинної соціалізації дитини.

Метою статті є розгляд теоретичних підходів до організації партнерської взаємодії та співпраці між членами родини й колективом школи, розкриття особливостей налагодження співпраці між педагогічним колективом, батьками та дітьми.

Завданнями статті є аналіз останніх публікацій з досліджуваної проблеми організації партнерської взаємодії, розкриття особливостей налагодження співпраці між педагогічним колективом, батьками та дітьми.

Аналіз останніх публікацій. Роль гуманної педагогіки щодо організації партнерської взаємодії розкрито у дослідженнях Ш. Амонашвілі. Психологічні аспекти реалізації партнерської взаємодії в освітньому процесі висвітлено у дослідженнях О. Коханової. С. Максименка у своїй роботі приділяє увагу психологічним проблемам модернізації освіти в Україні. В. Моргуна деталізує поняття «педагогіка співпраці», «психологія толерантності». Г. Татаринцева досліджує методологічні підходи до визначення поняття «партнерство». У роботі Н. Шигонської розкрито філософський, психологічний, соціологічний та педагогічний аспекти сутності категорії «професійна взаємодія» та ін.

Вивченню проблеми розвитку толерантної особистості в освітньому середовищі сприяло дослідження таких її аспектів: розуміння змісту толерантності (Р. Інглехарт, К. Поппер, В. Моргун); специфіки міжетнічної толерантності (В. Павленко, М. Пірен, Т. Стефаненко); генетико-моделюючий метод вивчення цілісної особистості, яка саморозвивається (С. Максименко); розгляд психологічних аспектів гуманізації освіти (Г. Балл); розкриття психологічних механізмів розвитку особистості (М. Боришевський); дослідження соціально-психологічних основ особистісного розвитку (О. Бондарчук); з'ясування особливостей психології праці (О. Малхазов) та ін.

Виклад основного матеріалу. Підвищення кваліфікації на базі Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти передбачає системну підготовку вчителів початкових класів до реалізації педагогіки партнерства в умовах Нової української школи. На тренінгових заняттях у роботі з учителями було акцентовано увагу на таких темах: «Співпраця з родинами», «Переваги залучення батьків до освітнього процесу: батьки як помічники вчителя», «Форми залучення батьків: формальне й неформальне спілкування». Метою тренінгових занять було поглибити розуміння ролі батьків в освітньому процесі початкової школи, сформуванню знання щодо різних форм співпраці з родинами, дати настанови до взаємодії з батьками на паритетних засадах з розумінням того, яку діяльність краще виконує школа, а яку сім'я.

У процесі формування готовності педагогів початкової освіти до партнерської взаємодії виходимо з положення про те, що взаємодія в суспільному середовищі здійснюється у трьох аспектах: соціальному, психологічному, педагогічному, між якими наявний дидактичний взаємозв'язок. В основі нової філософії взаємодії сім'ї та інших соціальних інститутів – ідея про те, що відповідальність за виховання дітей несуть батьки, а всі інші соціальні інститути мають допомагати, підтримувати, спрямовувати й доповнювати їхню виховну діяльність. Саме ця ідея відображена в законі України «Про освіту».

Взаємодія є одним із способів організації спільної діяльності, що здійснюється на основі чуттєвого сприйняття зовнішніх предметів людиною та за допомогою спілкування. В арсеналі практичної діяльності педагогічних працівників є різні види взаємодії з батьками та дітьми. Ці напрями визначаються відповідно до конкретної соціальної ситуації розвитку, особливостей і

специфіки конкретних батьків і дітей. Важливими формами роботи вчителів закладу загальної середньої освіти з питань формування партнерської взаємодії з сім'ями є ознайомлення, залучення, навчання, особиста участь батьків у плануванні педагогічного процесу, плануванні життєдіяльності дітей у закладі загальної середньої освіти [1, с.12].

Педагогіка партнерства допомагає побудувати освітній простір на засадах рівності, діалогу, співпраці. Учитель має бути другом, а родина — залучена до побудови освітньої траєкторії дитини. Педагогіка партнерства передбачає безумовну рівність у праві на повагу, довіру, доброзичливе ставлення і взаємну вимогливість.

Сутність педагогіки партнерства полягає в демократичному та гуманному ставленні до дитини, забезпеченні їй права на вибір, на власну гідність, на повагу, права бути такою, якою вона є, а не такою, якою хоче її бачити вчитель. Стосунки партнерства складаються там, де діти й дорослі об'єднані спільними поглядами та прагненнями. Педагогіка партнерства передбачає добровільність і зацікавленість, рівноправну участь у педагогічному процесі, відповідальність за його результати [4, с.14].

Процес налагодження взаємодії з батьками ефективний за умов дотримання педагогом психолого-педагогічних правил та вимог. До них належать:- використання заходів, спрямованих на підвищення авторитету батьків. У спілкуванні з батьками слід уникати категоричного тону, який може спровокувати образи, роздратування. Нормою мають стати стосунки, засновані на взаємоповазі. Цінність їх полягає в розвитку почуття власної відповідальності, вимогливості, громадянського обов'язку як учителів, так і батьків; довіра до виховних можливостей батьків, підвищення рівня їх педагогічної культури й активності у вихованні.

Психологічно батьки готові підтримати потреби школи. Навіть ті батьки, які не мають педагогічної підготовки й освіти, з розумінням і відповідальністю ставляться до виховання дітей; педагогічний такт, неприпустимість необережного втручання в життя сім'ї.

Класний керівник - особа офіційна, але за специфікою своєї роботи може стати свідком стосунків, які приховуються від сторонніх. Якою б не здавалася йому сім'я, учитель повинен бути тактовним, ввічливим, інформацію про сім'ю використовувати лише для допомоги батькам у вихованні дитини; життєстверджуючий, мажорний настрій при вирішенні проблем виховання, опора на позитивні риси дитини, орієнтація на успішний розвиток особистості.

Формування особистості дитини передбачає подолання труднощів, протиріч у її житті. Важливо, щоб це сприймалося як вияв закономірностей розвитку (нерівномірність, стрибкоподібний характер, причинно-наслідкова обумовленість, вибіркове ставлення дитини до виховних впливів), тоді складнощі, протиріччя, несподівані результати не викликатимуть розгубленості у педагога [2, с.24].

З метою налагодження рівноправних партнерських відносин та взаємодії з сім'єю на засадах відвертості, взаєморозуміння з питань навчання і виховання необхідно дотримуватись принципу партнерства як основи створення партнерських стосунків між педагогами і батьками, що дає змогу забезпечити дієву систему взаємної відповідальності за виховання дітей, збереження їхнього фізичного, психічного, духовного здоров'я, підготовки до успішної реалізації життєвих планів. Саме школа і батьки відповідають за формування двох найважливіших механізмів: саморозвитку (творчої активності дитини) й самозбереження [3, с.7].

Висновки. Освіта – є основою розвитку суспільства, одним з факторів соціальної стабільності, джерелом зростання інтелектуального ресурсу і духовно-морального потенціалу населення держави. Отже, надзвичайно важливо, щоб Нова українська школа функціонувала на засадах педагогіки партнерства. Саме педагогіка партнерства є ефективним інструментом для досягнення мети як початкової, так і середньої освіти – всебічного розвитку дитини «її талантів, здібностей, компетентностей» та наскрізних умінь, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості [5]. Лише тісна співпраця учнівського, педагогічного та батьківського

колективів сприятимуть формуванню особистісних рис та моральних якостей дитини в сучасній школі та в умовах оновлення змісту освіти в цілому.

Список використаних джерел:

1. Артемова В. Історія педагогіки України : Підручник. Київ: Либідь, 2006. 424 с.
2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : Посібн. для студентів вищих навчальних закладів. Дрогобич: Коло, 2006. 326 с.
3. Джуринский А. Н. История зарубежной педагогики : учеб. пособие для вузов. М.: ФОРУМ ИНФРА-М, 1998. 272 с.
4. Концепція «Нова українська школа». [URL:https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed](https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed)
5. Кравчинська Т. С. Педагогіка партнерства: основні ідеї, принципи та сутність. *Підготовка керівних та педагогічних кадрів до реалізації Концепції Нової української школи*: Зб. статей Всеукр. науково-практичної Інтернет-конференції, 6 квітня 2017 р. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2017. С. 85–88. [URL:http://confhano.at.ua/load/zbirniki/elektronnij_zbirnik_materialiv/4-1-0-680](http://confhano.at.ua/load/zbirniki/elektronnij_zbirnik_materialiv/4-1-0-680)

Прокопович Наталія Миколаївна,
вихователь I категорії

Сумського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) №10 «Малючок» м. Суми

РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА ТЕХНОЛОГІЄЮ ВЯЧЕСЛАВА ВОСКОБОВИЧА

У статті висвітлено досвід роботи по використанню технології В. Воскобовича для розвитку інтелектуальних здібностей у дітей дошкільного віку.

Ключові слова: розвиваюча технологія, технологія В. Воскобовича «Казкові лабіринти гри», інтелектуальний розвиток, творчий процес, базові уявлення, мовні вміння.

Постановка проблеми. Проблема інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку в усі часи була актуальною. Найбільш сприятливий період для розвитку інтелекту дитини – це вік від народження до шести-семи років. Це той час, коли дорослим необхідно розвивати пам'ять, мислення, сприймання, увагу, уяву дитини.

Розвиваючі ігри - що це? Це - ігри нового типу, ігри, що моделюють творчий процес і створюють свій мікроклімат, де з'являються можливості для розвитку творчої сторони інтелекту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку є актуальною серед психологів і педагогів. Їй були присвячені дослідження та роботи зокрема Л.С.Виготського, С.Д.Бірюкова, А.М.Сікорського, Н.В. Дружиніна, Г. Домана, О.К. Тіхомірова, Р.Стернберга, А.М.Матюшкіна, А.Н.Вороніна, К. Бюрена, К. Лоренца, Д. Ельконіна, Ж. Піаже, А.І. Зачиняєва, А.Ф.Лазурського, В. Воскобовича та ін.

Мета статті: розкрити особливості використання технології «Казкові лабіринти гри» для інтелектуального розвитку дошкільників.

Виклад основного матеріалу. Поштовхом для винайдення розвиваючих ігор у Вячеслава Воскобовича стали власні діти. Вони народились у інженера-фізика в епоху перебудови, коли відвідування магазинів іграшок призводило молодого батька до суму. Там пропонували ігри, в які грали ще бабусі і дідусі, а вже активно велись розмови про альтернативну педагогіку, тому Вячеслав Валерійович вирішив внести особистий вклад в передові методи виховання. Перші його ігри з'явилися в 90-х роках минулого століття. Серед безлічі розвиваючих ігор, знайомих нам з педагогічної дидактики, з'явилась зовсім нова, особлива, творча група ігор - розвиваючі ігри Вячеслава Валерійовича Воскобовича.

На основі розвиваючих ігор В.Воскобовича створена технологія розвитку інтелектуальних здібностей у дітей від 3-х до 7-ми років «Казкові лабіринти гри». Дана технологія - це

використання авторських ігор у системі їх постійного і послідовного ускладнення. Поетапне включення ігор визначається віковими особливостями дитини.

Етапи використання ігор.

На першому етапі дошкільник завдяки обстежувальним діям знайомиться з кольором, формою.

На другому етапі - за допомогою образу запам'ятовує поняття, символи.

Наступний етап - знайомство з закономірностями, принципами взаємодії (збільшення, трансформація) планування своїх дій.

Постійне ускладнення ігор дозволяє підтримувати дитячу діяльність в зоні оптимальних труднощів. Таким чином реалізується принцип потенційного розвитку дитини.

Особливості розвиваючих ігор В. Воскобовича – це широкий віковий діапазон учасників ігор, багатофункціональність розвиваючих ігор, варіативність ігрових завдань, творчий потенціал кожної гри, казкова «огранка».

Розділи технології:

- «Розвиваючі ігри»
- «Ігрові навчальні засоби»
- «Педагогічні рекомендації для вихователів, батьків, дошкільнят».

В методичних рекомендаціях по використанню кожної гри визначені вікові межі і особливості сприйняття ігор дошкільниками.

Зміст ігор розкривається за допомогою системи запитань і завдань, які поступово ускладнюються. Створені умови дозволяють дитині і педагогу виявити свій творчий потенціал. Дорослий може самостійно урізноманітнити і збагатити зміст будь-якої гри. Коли діти легко виконують завдання, їм пропонують складніші вправи.

Основні принципи технології.

Принципи, покладені в основу цих ігор - інтерес, пізнання, творчість є максимально діючими, так як гра звертається безпосередньо до дитини доброю, веселою, сумною мовою казки, інтриги, цікавого персонажа або запрошенням до пригод.

Гра плюс казка. Перший принцип - навчання дітей дошкільного віку у грі. Особливості цих ігор в тому, що реально вибудовується весь процес навчання дитини. «Казкові лабіринти гри» - це форма взаємодії дорослого і дітей через реалізацію певного сюжету казки. В сюжет казки органічно включено систему запитань, завдань, вправ.

Інтерес дітей до казок дуже часто використовують для підвищення ефективності навчання, тому всі розвиваючі ігри В. Воскобовича об'єднані казковим простором під назвою «Фіолетовий Ліс». В Фіолетовому Лісі у кожній гри є свій простір і свій казковий герой. Наприклад, «Геоконт» - це Чудова Галявіна Золотих Плодів і Павука Юка, «Прозорий квадрат» - це Чарівне Озеро Айс, Невидимка Всюсь, Малюк Гео, а Ворон Метр допомагає об'єднати і пов'язати в одне ціле всі ігри.

Можливо трохи шокують незвичайні назви героїв. Виникає питання: «Чому не використовувати добре відомих героїв знайомих казок?»

По-перше: і Буратіно, і Незнайка, і Баба-Яга являють собою певний тип характеру. Важко уявити злого Буратіно і Добру Бабу-Ягу.

По-друге: все незвичайне і нестандартне завжди цікавить дітей, краще запам'ятовується.

Розвиток психічних процесів. Постійне і поступове ускладнення ігор (по спіралі) дозволяє підтримувати дитячу діяльність в зоні оптимальних труднощів. В кожній грі дитина досягає певного предметного результату.

Ранній творчий розвиток. Ігри створюють умови для прояву творчості, стимулюють розвиток творчих здібностей. Дорослому залишається тільки використати цю природну потребу для поступового залучення дітей до більш складних форм ігрової активності.

Ознайомившись та зацікавившись даною технологією, почали застосовувати її в практичній роботі з дітьми.

З цієї метою створили відповідні умови:

- придбали та використовуємо в роботі «2-колірний квадрат», «4-колірний квадрат», «Змійку», «Прозорий квадрат», «Геоконт», «Счетовозік»;

- познайомили дітей з персонажами казок: малюком Гео, павуком Юком, вороном Метром, невидимкою Всюсь;

- створили в групі інтелектуальний ігровий простір «Фіолетовий Ліс» – сенсомоторну зону, в якій дитина активно спілкується з героями-персонажами.

Використовуючи технологію «Казкові лабіринти гри» спланували такі **форми роботи**:

- логіко-математичні ігри;

- інтегровані та ігрові заняття;

- спільна ігрова діяльність дітей і дорослих;

Починаючи із найпростішого, запропонували дітям «2-колірний квадрат» і почали заняття з дітьми 4-5 років.

«2-колірний квадрат Воскобовича» - гра-головоломка, під час якої діти засвоюють прийоми конструювання геометричних фігур і алгоритми складання предметних форм, розвивається дрібна моторика рук, просторове мислення, творча уява.

Ознайомлюючись з казковими персонажами - мамою Трапецією, татом Прямокутником, дідусем Чотирикутником, діти мандрують з «Чарівним квадратом» по казці, долають разом з ними зовсім не казкові перешкоди, домагаючись успіху.

Ігри з «Казковим квадратом» необхідно включати як частину занять з математики під час ознайомлення з геометричними фігурами, з поняттями «довгий-короткий», орієнтуванням в просторі (верхній, нижній кути, середина), проводили окремі ігрові заняття, використовувати в груповій та підгруповій роботі з дітьми.

Наступним етапом знайомства з іграми є «4-колірний квадрат», «Змійка».

Граючи з цими іграми діти складають різнокольорові фігури. Клоуни Діон, Дван і Трін пропонують повернути колір геометричним фігурам за схемою та придумати і скласти свої фігури, дати їм назви.

Під час гри «Прозорий квадрат» малюки знайомляться з еталонами форми і величини, співвідношенням цілого і частини. Звичайні прозорі пластинки з геометричними формами стають «Нетанучими льодинками озера Айс». Мандруючи з малюком Гео, діти перетворюють казкові образи в предметні форми, закріплюють знання про форму, величину предметів, співвідношення цілого і частин.

Застосовуючи ігри В.Воскобовича вдалось створити умови для інтелектуального, творчого розвитку дітей. За результатами моніторингу на кінець року у дітей добре розвинуті сенсорні, пізнавальні здібності, вміння аналізувати, порівнювати, зосереджуватись на виконанні завдань, діти добре знають геометричні фігури, орієнтуються на площині, засвоїли еталони форми та величини.

Ігри на розвиток вміння орієнтуватися в просторі, називати геометричні фігури та конструювати предметні силуети.

1. Ознайомлення з «2-х кольоровим квадратом».

✓ Казка про квадрат. З чого складається квадрат?

2. Перетворення великого квадрата в маленький.

3. Гра-перетворення «Будинок за схемою».

4. Гра «Що я можу скласти з квадрата»

Ігри на вміння вирішувати логічні завдання та конструювати предметні силуети із геометричних фігур за схемою.

1. Ознайомлення з грою «Прозорий квадрат».
  - У Малюка Гео є чарівні прозорі льодинки. Він хоче вибрати всі льодинки з квадратами.
  - Вибрати льодинки з трикутниками. Розкласти їх на 2 групи: великі та маленькі.
2. Гра «Склади за зразком із льодиночок та знайди зайву» (мал. №1).
3. Гра «Склади за зразком» (мал.№2).
4. Складання фігур із «2-кольорового квадрата»

Висновки. Отже, ігри Воскобовича - не просто приємне проведення часу для дітей. Вони є по-справжньому розвиваючими, при чому розвивають особистість дитини всебічно, в різних напрямках.

Вважаємо за необхідне навчити дітей засвоювати знання з радістю, вміти ставити розумні запитання і самостійно шукати на них відповідь, бути впевненими в собі та своїй талановитості.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Наук. кер.: А. М. Богуш. Київ: Видавництво. 2012
2. Казкові лабіринти гри. Метод. посіб. / В.В. Воскобович. Санкт-Петербург, 2007.
3. <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/intelektualnii-rozvitok-doshkilnikiv-za-pedagogich.html>

Простакова Олена Іванівна,
викладач біології Путивльського коледжу
Сумського національного аграрного університету

ІГРОВА ТЕХНОЛОГІЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ

У статті розглядається питання формування у студентів Путивльського коледжу творчого мислення засобами ігрової технології на уроках біології.

Ключові слова: ігрові технології, навчальна гра, творче мислення.

Актуальність. Розвиток освіти, модернізація процесу навчання та його спрямованість на ефективне застосування інноваційних технологій спонукає викладачів та науковців створювати та впроваджувати нові методи та технології навчання. Процес освіти у вишах має бути спрямований не тільки на запис і запам'ятовування студентом готових знань, а й передбачати мислетворення, активну та зацікавлену роботу студента з матеріалом, що вивчається.

Навчальна гра – це унікальний механізм акумуляції і передачі людиною набутого досвіду. Мета навчальних ігор – сформувати у студентів уміння поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю. Оволодіти необхідними знаннями та уміннями студент зможе лише тоді, коли він сам достатньою мірою виявлятиме до них інтерес і докладатиме належні зусилля [1].

Аналіз публікацій. Дослідженням проблеми ігрових технологій навчання займалися І. Абрамушкіна, А. Богуш, О. Близнюк, К. Валуєва, Л. Грецак, А. Деркач, І. Зимня, І. Зязюн, Т. Олійник, Л. Панова, С. Рубінштейн, В. Скалкін, Н. Складенко, Т. Шкваріна, С. Щербак, Г. Щукіна та інші науковці.

У психолого-педагогічній літературі науковці визначають гру як один з видів діяльності, що постійно збагачує знання учнів, є засобом всебічного розвитку дитини, її здібностей, обумовлює позитивні емоції, наповнює життя класного колективу цікавим змістом. Відомий психолог С. Рубінштейн зазначив, що гра – це усвідомлена діяльність, тобто сукупність осмислених дій, об'єднаних єдністю мотивів. Гра, як наголошувала Г. Щукіна, сприяє розвитку пізнавальної активності учнів, стимулює творчі процеси їхньої діяльності, знімає напруження, втому, створює сприятливу атмосферу для спілкування [5; 20].

Мета статті: показати ефективність використання ігрових технологій як одного із засобів підвищення пізнавальної активності та розвитку творчого мислення студентів на уроках біології.

Виклад основного матеріалу. Основним завданням вищої освіти є розвиток особистості з такими задатками, які б відповідали вимогам сучасного суспільства – тобто спеціалістів, які б володіли високим рівнем інтелекту, знаннями, навичками, вміли успішно вирішувати прикладні задачі. На нашу думку, тільки особистості, в яких розвивали творче, мислення можуть задовольняти таким вимогам, тому що творчість – це вищий розвиток інтелектуальних здібностей, складова інтелекту.

Будь-яке навчання, в яких би формах воно не здійснювалось, завжди являє собою необхідну і незамінну умову формування і розвитку мислення. Творче мислення – це вища форма продуктивного мислення, що характеризується створенням суб'єктивно нового продукту і новоутвореннями. За Е. Фромом, творчість – це здібність дивувати і пізнавати, вміння знаходити рішення у нестандартних ситуаціях, це націленість на відкриття нового і здатність глибоко усвідомлювати свій досвід [4; 27].

Зовні особливість творчого мислення добре виражена у самостійності надбання й оперуванні новими знаннями. Особистість здатна ставити мету, бачити проблему, висувати гіпотезу та самостійно розв'язувати задачу.

Немає потреби доводити, що заняття, на якому викладач використовує активні та інтерактивні технології навчання, найбільш ефективніше, ніж при використанні тільки пасивних. Формування творчої особистості вимагає використання нестандартних технологій педагогічної взаємодії. Однією з таких, на нашу думку, є ігрова технологія.

Поняття «ігрова педагогічна технологія» включає досить велику групу методів і прийомів організації педагогічного процесу у формі різних педагогічних ігор. На відміну від розважальних ігор, педагогічна гра має істотні ознаки – чітко поставлену мету навчання й відповідні їй педагогічні результати, які можуть бути обґрунтовані, виділені в явному вигляді й характеризуються навчально-пізнавальною спрямованістю.

За цілями розрізняють наступні навчальні ігри: дидактичні (формування і застосування нових компетенцій, розширення кругозору тощо); розвивальні (розвиток пам'яті, мови, розумових процесів – аналізу, синтезу, співставлення тощо, творчих здібностей); виховні (виховання самостійності, колективізму, відповідальності, волі, навичок співробітництва та ін.).

Ігрова форма занять створюється на уроках за допомогою ігрових прийомів і ситуацій, що виступають як засіб спонукання, стимулювання до навчальної діяльності.

Реалізація ігрових прийомів і ситуацій при визначеній формі занять відбувається за такими основними напрямками:

- дидактична мета ставиться перед учнями у формі ігрового завдання;
- навчальна діяльність підкоряється правилам гри;
- навчальний матеріал використовується в якості її засобу;
- у навчальну діяльність вводиться елемент змагання, що переводить дидактичне завдання в ігрове;
- успішне виконання дидактичного завдання пов'язується з ігровим результатом [2].

Будь-яка навчальна гра включає три основні етапи: підготовчий; проведення гри; узагальнення, аналізу результатів [3]. Навчальна гра може тривати декілька хвилин на уроці, а може й весь урок бути побудований у формі гри. У цьому разі мова йде про гру як форму організації навчання.

Зараз існує багато ігор, розроблених як зарубіжними, такі вітчизняними педагогами, спрямованих на формування системного мислення учнів, свідомості та ціннісних орієнтацій, природоохоронної діяльності. Наприклад, екологічна гра «Відходи» змушує дітей замислитись над тим, що таке відходи, як вони виникають у повсякденному житті та як зменшити їх кількість чи утилізувати. У першій частині гри студенти складають список речей, що мають одноразове

використання (целофанові пакети, пластикові пляшки, консервні банки тощо). Можна зробити в своєрідну виставку відходів.

Друга частина гри передбачає добір до одноразових речей їх двійників –речей багаторазового вжитку. При цьому обговорюється проблема сміттєзвалищ, способів використання старих речей та ін.

Найцікавіша третя частина гри: у синтетичну шкарпетку студенти складають два види відходів – ті, що розкладаються, і ті, що не розкладаються у природі, наприклад, недогризок яблука, пластикову пляшку, папірці, сухе листя, целофановий пакет та інше. Разом зі студентами складається перелік цих речей. Шкарпетку закопують у вологому місці, регулярно поливають водою, а через кілька місяців разом з дітьми викопують і звіряють зі списком, що залишилось, а що розклатось [4]. Студенти переконуються самі, які відходи розкладаються в природі, а які – ні.

Шляхом участі у різних іграх дитина нагромаджує власний досвід, адже грати – означає експериментувати. Будь – яка гра, а мистецьки організована – особливо, є новим досвідом, який, у свою чергу, стає джерелом нових знань, відчуттів, бажань, дій і умінь. Ігрова діяльність є свого роду моделюванням соціальних відносин, адже саме у грі студенти оволодівають суспільними нормами: нормами відносин, нормами поведінки тощо. В. Кукшин зазначає, що гра – це школа професійного та сімейного життя, школа людських відносин. Але від звичайної школи вона відрізняється тим, що людина, навчаючись у ході гри, і не підозрює про те, що чомусь учиться [2]. І ми погоджуємося повністю з автором.

Єдиного погляду на статус гри у навчанні немає. Одні вчені вважають її методом навчання, другі – засобом навчання, треті – формою навчання. Але в будь-якому випадку гра стимулює пізнавальну активність та розвиток творчого мислення студентів

В своїй практичній діяльності поєднуємо використання ігрових технологій з традиційними формами організації навчання. Складний для розуміння матеріал викладається звичайними методами (розповідь, лекція, проблемний виклад тощо), а менш складний матеріал, який студенти можуть опанувати самостійно, але для цього їм потрібний додатковий стимул, вивчається у формі гри. Як правило, закріплення, узагальнення та перевірка засвоєння матеріалу часто проводиться з використанням елементів ігрових технологій: кросвордів, чайнвордів, вікторин тощо.

Арсенал навчальних ігор, який можна використати на уроках біології, досить великий, але перевагу надаємо рольовим іграм. Кожна гра відбувається за наступною схемою:

1. Студенти «вводяться» в ситуацію, на основі якої вони отримують ігрове завдання. Для його виконання студенти поділяються на групи й обирають відповідні ролі. Починаючи висувати припущення щодо розв'язання проблеми (перший крок), вони стикаються з тим, що їм не вистачає інформації.

2. Студенти отримують необхідну інформацію від викладача й аналізують її під кутом зору ігрового завдання.

3. Гра розгортається за невизначеним сценарієм, де реалізується кілька етапів взаємодій між студентами, які «грають ролі».

4. Після завершення сценарію відбувається серйозне обговорення, рефлексія того, що відбулося, усвідомлення студентами отриманого досвіду на теоретичному рівні.

Важливою умовою успішного впровадження у практику роботи ігрових педагогічних технологій є особисте захоплення і спеціальна підготовленість педагога. Велике значення має також його ерудованість та інтелект. Адже, як стверджує Василь Сухомлинський, виховна сила особистості педагога полягає в тому, наскільки органічно зливаються в ньому вчитель і вихователь. Здібності виховуються тільки здібностями, нахили – нахилами, покликання – покликанням. І викладачеві, який прагне донести студентам програмовий матеріал свого предмета чи зорієнтувати на соціально значущі цінності, бажано не забувати про гру як засіб, використання якого сприяє розвитку пізнавального інтересу до предмету та творчих здібностей учнів.

Висновок. Аналіз успішності студентів засвідчив доцільність і високу результативність використання ігрових технологій на заняттях біології. Зазначимо, що порівнюючи традиційні уроки з уроками, де використовувалися навчальні ігри, активність студентів підвищилась на 12%, успішність – на 15%. Звертали увагу на те, що в ігрову діяльність на уроці активно включаються ті студенти, які зазвичай є пасивними і не виявляють зацікавленості у вивченні предмету. Отже, використання ігрових технологій навчання на уроках біології, на нашу думку, розвиває і підтримує пізнавальний інтерес студентів до біології, стимулює їхню творчу активність і дає змогу перевірити вміння студентів використовувати свої знання в нестандартних умовах, сприяє розвитку позитивних емоцій і допомагає здійснювати моральне виховання.

Список використаних джерел:

1. Козленко О.Г. Захоплююче навчання: біологічна рольова гра. Харків: Основа, 2003. 80 с.
2. Кукшин В. Ігрові технології на уроках. [URL:https://osvita.ua/school/method/technol/759/](https://osvita.ua/school/method/technol/759/)
3. Мельникова С.І., Яворовська Л.М. Ігрові форми навч. занять: навч. посіб. Харків: ХДУ, 1993. 36 с.
4. Технології навчання біології / Упоряд. К.М. Задорожний. Харків: Вид. група «Основа», 2007. 160 с. (Б-ка журн. «Біологія»; Вип. 2 (50))
5. Шилов П. Гра та ігрові методи в навчанні. [URL:http://mspi.narod.ru/fan.html](http://mspi.narod.ru/fan.html)

Пуляєва Валентина Петрівна,

учитель початкових класів, учитель-методист
Харківської гімназії № 43 Харківської міської ради Харківської області

Покатіло Світлана Ігорівна,

учитель початкових класів, учитель-методист
Харківської гімназії № 43 Харківської міської ради Харківської області

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ГРУПОВИХ ФОРМ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА В УМОВАХ НУШ

У статті розглядаються умови для реалізації системи наступності освіти та розвитку молодших школярів в умовах НУШ. Теоретичні та методологічні основи організації групових форм пізнавальної діяльності

Ключові слова: НУШ, молодші школярі, групові форми, проєкти.

Аналіз педагогічного досвіду свідчить про те, що вчителі приділяють недостатньо уваги груповій формі навчання, оволодівають методами і прийомами організації такої діяльності. Сьогодні впровадження НУШ передбачає використання технологій організації навчання молодших школярів та здійснення організації групових форм пізнавальної діяльності на уроках природознавства.

Реалізація компетентнісного та особистісно зорієнтованого підходу в умовах НУШ зумовлює особливості впровадження ігрового, інтерактивного навчання молодших школярів на уроках природознавства. «Природознавство» – предмет, який поєднує в собі елементи знань з біології, географії, фізики, хімії, астрономії та екології. Зміст і методика природознавства формують цілісне сприйняття навколишнього світу, екологічну грамотність. Важливим є розвиток пізнавальних здібностей учнів під час вивчення природознавства: спостережливості, уваги, логічного мислення, творчих здібностей.

Особливості навчання пов'язані з інтеграцією знань «Природознавства» до інших предметів в умовах НУШ. Необхідністю формування вміння вчитися компетентності початкової освіти, зокрема вміння здійснювати роботу школярів в групах. Це дозволяє реалізувати завдання щодо модернізації освіти в контексті компетентнісного підходу. У ХХІ сторіччі учитель перестав бути єдиним джерелом знань, а отже – він повинен опанувати нову роль. Він має перетворитись на помічника, ментора дитини, який супроводжує її у процесі пізнання і досліджує світ разом із нею.

Учитель і дитина – це партнери, тому рішення щодо роботи на уроці вони приймають спільно. Мета навчання природознавства полягає у формуванні природознавчої компетентності школярів шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про неживу та живу природу, основ екологічних знань, опанування способами навчально-пізнавальної і природоохоронної діяльності, формування ціннісного ставлення до природи та людини [5].

В сучасній педагогічній науці інтегроване навчання трактується як комплексний підхід до освітнього процесу і безпосередньо до уроку чи його частини без поділу на окремі дисципліни. У цивілізованому світі технологія інтегрованого навчання є необхідною умовою для надання якісної освіти.

Предметна природознавча компетентність — особистісне утворення, що характеризує здатність учня розв'язувати доступні соціально і особистісно- значущі практичні та пізнавальні проблемні задачі, пов'язані з реальними об'єктами природи у сфері відносин «людина – природа».

Оновлені програми, підручники, технології детермінують необхідність адаптації досвідченого вчителя до нових вимог і умов при викладанні предмета «Природознавства» [2]. Основною метою курсу є досягнення поставленої мети, що передбачає формування наукової картини світу та уявлень про об'єкти і явища природи, їхні взаємозв'язки у системі «нежива природа – жива природа», «природа – людина»; формування способів навчально-пізнавальної й природоохоронної діяльності; оволодіння елементарними дослідницькими вміннями; набуття досвіду природоохоронної діяльності та застосування його у життєвих ситуаціях; засвоєння норм етичного ставлення до природи; виховання любові до природи рідного краю; ознайомлення з традиціями шанобливого ставлення українського народу до природи.

Основою сучасної професійної діяльності вчителя початкових класів, що пов'язана з організацією навчальної діяльності молодших школярів на основі педагогічної взаємодії, спрямованої на розвиток кожної особистості, її підготовки до розв'язання завдань життя; набуття необхідних для цього вмінь та особистісних якостей, нелінійного мислення, самовдосконалення [2, с.9].

Програма першого класу побудована на дослідницькому принципі. Вона починається з теми «Навколишній світ», в ході вивчення якої діти ознайомлюються зі способами пізнання природи. З перших уроків природознавства молодші школярі знайомляться з темами «Людина і природа: чому ми любимо і бережемо природу?», « Природні та штучні тіла. Жива та нежива природа». Групові форми роботи та проекти дозволяють їм зрозуміти, чому треба любити природу; наводити приклади бережного ставлення до природи; мати уявлення про природу і навколишній світ; тіла неживої та живої природи; природні та штучні тіла; про прилади, за допомогою яких досліджують природу тощо [3].

Учитель також має підготувати учнів, тому проводить демонстраційні досліди, показує, як треба працювати з предметами природи під час виконання досліджень. Він має відзначати, чому важливо проводити спостереження, на що варто звернути особливу увагу, куди і як записати результати роботи. Наприклад, проводячи інтегрований урок природознавства за темою: «Гриби», «Водойми» тощо, важливо дослідити тему, навчити робити висновки, які дають можливість дійти загального висновку виявляти подібні ознаки, властивості багатьох об'єктів з природи. Практична робота має бути спрямована на виконання міні-проектів та творчих завдань у формі колективних справ [1]. Метод проектів у сучасній початковій школі втілює ідею індивідуалізації навчального процесу та розвивального навчання. Саме в процесі проектної діяльності на уроках природознавства формуються міжпредметні (дослідницька, формування наукової картини світу) та ключові (вміння вчитися, інформаційно-комунікативна, соціальна, громадянська, загальнокультурна, здоров'язбережувальна) компетентності [6].

Саме у процесі групової роботи учні початкової школи, перетворюючись із пасивних виконавців указівок учителя в активних суб'єктів власного навчання, відтворюють у практичній

діяльності знання з предмету «Природознавства» у 4 класі важливо навчити, пояснювати один одному, здійснювати перевірку, дотримуватися принципу співробітництва на уроці. Групова робота передбачає різноманітні тестові, ситуативні та творчі завдання, які входять до змісту підручників. Вони дають можливість закріпити знання, уміння, навички і перевірити готовність дітей застосовувати їх у повсякденному житті. У навчальному змісті у 4 класі передбачено системне вивчення астрономічного матеріалу. До основних питань, що розглядаються, належать Сонячна система, небесне тіло (планета, зоря, галактика) та видимі рухи світил на зоряному небі тощо. Розглядаючи питання про сузір'я, важливо виконати практичні завдання з визначення найвідоміших сузір'їв на карті зоряного неба. Важливо формування низку географічних компетенцій: умінь орієнтуватися на місцевості, працювати з умовно-знаковими системами (глобусом, різними картами шкільного атласу, топографічним планом), умінь бачити за умовними знаками реальні об'єкти і простір, умінь користуватися планами і картами для вирішення пізнавальних і навчальних завдань тощо.

Важливо вчити отримувати естетичні враження під час спілкування з природою, вчити берегти і примножувати її багатства. Наприклад, *вирішенню проблеми збереження природних ресурсів є виховання у підростаючого покоління відповідального ставлення до природних ресурсів планети.*

Важливе завдання вчителя сьогодні це формування в школярів національної гідності та гордості за свою землю, народ, Батьківщину, усвідомлення себе громадянами України. В навчанні патріотичне виховання значною мірою зумовлюється змістовими характеристиками освітніх предметів, які сприяють оволодінню системою знань про людину і суспільство. Особлива роль тут належить урокам природознавства, мовам, літературі, мистецтву тощо. Організація групової роботи пов'язана з вивченням природи, з здобуттям та розширенням знання учнів про різноманіття природних об'єктів, що сприяють систематизації знань про природні об'єкти та будову Всесвіту.

Наприклад міні-проекти дозволяють залучити учнів до активної пізнавальної діяльності, організувати роботу, розвивати творчість учнів.

Практична робота, цікаві завдання та робота в групах спрямовані на формування первинних уявлень про взаємозв'язок між світом живої і неживої природи, між організмами, а також між діяльністю людини і навколишнього середовища. Важливо пропонувати учням дидактичні завдання, загадки, кросворди, ребуси, головоломки тощо. Під час організації групової роботи важливо здійснювати вивчення природи своєї місцевості, регіону, що дозволить школярам усвідомити взаємозв'язок з природою та сприятиме формуванню у школярів емоційно-ціннісного ставлення до природи. Такий зміст предмета та використанні інтерактивних технологій, групових форм роботи відповідає як віковим особливостям дітей, так і екологічним вимогам сучасного життя. У навчальних цілях варто використовувати природознавчий та краєзнавчий матеріал, проводити екскурсії у природу.

Список використаних джерел:

1. Байбара Т.М. Природознавство: Посіб. для вчителя. Київ: Освіта, 2001. 224 с.
2. Білецька О.І. Лоджук Н.Р. Розробки уроків з курсу «Я і Україна. Я і природа». Тернопіль: Підручники і посібники. 2006. 44с.
3. Борисенко Н. М., Сухіна Л. А. Основні напрями теорії та технології природничо-математичної освіти у початковій школі: навч.-метод. реком. Херсон: Айлант, 2010. С.42–60.
4. Інноваційні технології в початковій школі./ Упоряд. О.Кондратюк. Київ: Шк. світ, 2008. 112 с.
5. Нова українська школа: порадник для вчителя / Заг. ред. Бібік Н.М. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с. [URL:https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf](https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf)
6. Природознавство. Програма для 1-4-х класів ЗНЗ. [URL:https://osvita.ua/school/program/program-1-4/57058/](https://osvita.ua/school/program/program-1-4/57058/)

Радченко Алла Юріївна,

керівник гуртка-методист КЗ Путивльської районної ради
Сумської області – районного центру позашкільної роботи

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З УРАХУВАННЯМ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

У статті розглянуто особливості професійної компетентності педагога позашкільної освіти з урахуванням сучасних тенденцій.

Ключові слова: позашкільна освіта, педагог закладу позашкільної освіти, професійна компетенція, професійна компетентність.

Створення умов для творчості, організації реальних справ, доступних для дітей, таких, що дають конкретний результат, привнесення у життя дитини романтики, фантазії, радості та оптимістичної перспективи є основними завданнями позашкільної освіти.

Позашкільля вирішує проблему задоволення потреби дітей та молоді у неформальному спілкуванні, воно орієнтоване на особистість дитини та розвиток її творчої активності. Позашкільна освіта дає дитині реальну можливість вибору свого індивідуального шляху. Вона розширює простір в якому молодь може розвивати пізнавальну і творчу активність, реалізовувати свої кращі здібності, які часто залишаються нерозкритими у шкільних умовах.

У позашкільлі дитина може не боятися промахів, самотужки обирати зміст і форму занять, і це створює сприятливі психологічні умови для досягнення успіху, а також позитивно впливає на навчання.

Не дивлячись на те, що позашкільна робота відрізняється особливостями своєї структури, змісту, методики, вона є освітнім процесом: має мету, завдання, зміст, взаємодію педагогів із дітьми, результат навчання, виховання та розвитку дитини.

Головним стратегічним та технологічним ресурсом в освіті завжди є педагог. Від його особистісних якостей, інтелекту, моральних цінностей, професіоналізму та особистісного розвитку залежить якість освіти.

У статті 21 Закону України «Про позашкільну освіту» визначено, що педагогічним працівником цих закладів повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи [1, с. 6-8].

Тільки майстер може виховати іншого майстра, розвинути особистість може тільки інша особистість. Професіоналізм педагога – є основою для формування та розвитку особистості дитини. Розвиток професіоналізму, або професіоналізація педагога - цілісний безперервний процес становлення особистості фахівця. Головною умовою високої професійної майстерності будь-якого спеціаліста, з моменту вибору професії, стає ступінь відповідності особистості та професії. Причому особистісний склад може бути сприятливий для одного виду діяльності та зовсім не підходити для іншого.

Процес професіоналізації проходить кілька стадій, в ході яких здійснюється взаємне узгодження та вироблення певних способів виконання особистістю професійних вимог [4, с.17]. Про творче відношення людини до виконання нею професійної діяльності свідчить той факт, що фахівець не тільки застосовує свої здібності, домагаючись тим самим успішності в діяльності, а й активно ставиться до справи, в результаті чого вносить зміни в саму діяльність.

Тільки в цьому випадку можливе впровадження інновацій з боку фахівця. Виявляється не тільки пряма залежність здібностей і діяльності, а й зворотна, коли здібності людини впливають на діяльність та викликають у ній зміни.

Щодо професійної компетенції – термін **«професійна компетентність»** почав активно вживатися в 90-ті роки минулого століття і залишається досі актуальним.

Під професійною компетентністю педагога позашкільної освіти розуміється сукупність професійних і особистісних якостей, необхідних для успішної педагогічної діяльності.

Професійно-компетентним можна назвати педагога, який на досить високому рівні здійснює педагогічну діяльність, педагогічне спілкування, досягає стабільно високих результатів у вихованні дітей.

Розвиток професійної компетентності – це розвиток творчої індивідуальності, формування сприйнятливості до педагогічних інновацій, здібностей адаптуватися до зміни у педагогічному середовищі. Від професійного рівня педагога безпосередньо залежить соціально-економічний та духовний розвиток суспільства.

Виходячи із сучасних вимог, можна визначити **основні шляхи розвитку** і вдосконалення професійної компетентності педагога:

- робота в методичних об'єднаннях, творчих групах;
- освоєння нових педагогічних технологій;
- різні форми педагогічної підтримки;
- активна участь у педагогічних конкурсах, виставках, майстер-класах, семінарах, форумах, конференціях, фестивалях;
- дослідницька діяльність;
- узагальнення власного педагогічного досвіду;
- атестації педагогічних кадрів;
- курси підвищення кваліфікації [2, с. 12-13].

Етапи формування професійної компетентності можна виділити такі:

- самоаналіз та усвідомлення необхідності;
- планування саморозвитку (цілі, завдання, шляхи вирішення);
- самовиявлення, аналіз, самокорекція.

У педагогічній літературі часто використовуються терміни компетенція, компетентність. Їх треба розрізняти. Кандидат педагогічних наук Ломакіна Г.Р під компетенцією пропонує розуміти сукупність теоретичних знань, необхідних педагогу для здійснення своєї професійної діяльності, а під терміном компетентність – здатність практично використовувати отримані знання в ході реалізації педагогічного процесу [3, с. 276].

Ряд психологів вважають, що компетенція – закладена від народження як сукупність фізичних, нейродинамічних, психологічних властивостей особистості, здібностей до реалізації діяльності, а компетентність – вміння застосувати свої здібності на практиці. Сума теоретичного і практичного досвіду в професії.

Вивченням питання професійної компетентності займалися зарубіжні дослідники: Р. Бадер, Б. Оскарсон, Д. Мертенс. Працювали над проблемою і українські вчені: І. Бех, Н. Бібік, О. Биковська, В. Вербицький, тощо.

У роботах цих дослідників розкриті такі **аспекти педагогічної компетентності**:

- управлінський аспект: як педагог аналізує, планує, організовує, контролює, регулює навчальний процес, взаємини з дітьми;
- психологічний аспект: як впливає особистість педагога на дітей, як він враховує індивідуальні здібності дітей;
- педагогічний аспект: за допомогою яких форм і методів педагог веде навчання [4; 5].

До **професійно значущих якостей педагога** відносяться:

- педагогічна спрямованість – найважливіша якість, яка представляє домінуючу систему мотивів, що визначає поведінку педагога та його ставлення до професії;

- педагогічне цілепокладання — вміння визначити важливість педагогічних завдань у залежності від конкретних умов;
- педагогічне мислення – оволодіння системою засобів вирішення педагогічних завдань;
- педагогічна рефлексія – здатність педагога до самоаналізу;
- педагогічний такт – ставлення до дитини як головної цінності [4, с. 95].

Керівник гуртка більш, ніж учитель у школі, повинен піклуватися про те, щоб його заняття були цікавими, інтерес повинен домінувати, бути головним спонукальним мотивом, який забезпечує наполегливість дитини у вивченні обраного нею предмета позашкільної освіти.

Свій професіоналізм педагог повинен проявити і в обраних ним технологіях. Для організації занять з молодшими школярами це не тільки ігрові прийоми. Добре працює мультиплікаційна, фрагментарна побудова заняття (усне мовлення, пісня, записи в зошиті, гра, читання).

Дуже важливим компонентом професійної компетентності, вважаю, характер взаємин, що складаються між педагогом і дітьми. Слід пам'ятати, що нова парадигма освіти і виховання – особистісно-орієнтована, це суб'єкт-суб'єктні відносини, в яких роль педагога та вихованця мають рівновеликі можливості в педагогічному процесі. Треба тільки чітко розрізнити поняття «рівновеликі можливості» та «рівність». Те, що обидві сторони процесу однаково активні не означає, що вони рівні соціально і психологічно. Майстерність педагога в цьому випадку полягає в тому, щоб дуже тонко витримати грань між співпрацею та панібратством, бо будь-яка педагогічна співпраця передбачає наявність того, хто веде і того, кого ведуть. Завдання педагога – реалізація ролі ведучого, навіть у ситуаціях, що припускають ілюзію рівності ролей педагога і дитини.

Висновки.

Сучасний позашкільник покликаний вирішувати завдання, що вимагають серйозних педагогічних зусиль. Освоєння нового змісту, нових форм і методів викладання, пошуки ефективних шляхів виховання, необхідність враховувати дуже швидкі зміни в суспільстві і інформаційному полі нових технологій, все це під силу лише психологічно здоровому, професійно-компетентному, творчо працюючому педагогові. Обсяг інформації, необхідний для ефективної роботи, потребує систематичного розширення. Постійне поповнення і оновлення знань – важлива сторона професійної діяльності будь-якого фахівця.

Список використаних джерел:

1. Про позашкільну освіту: Закон України. *Освіта України*. 2000. № 31. С. 6-8.
2. Мачуський В.В. Корнієнко А.В. Подготовка педагогов внешкольных учебных заведений к формированию социальной компетентности учащихся. *Дополнительное образование детей в изменяющемся мире: перспективы развития востребованности, привлекательности, результативности*. Матер. межд. науч.-практ. конф. (30 сентября – 2 октября 2013 г.) / за ред. А.В. Кислякова, А.В. Щербакова. Челябинск: ЧИППКРО, 2013. Ч. 2. С. 373–378.
3. Ломакіна Г.Р. Педагогічна компетентність і компетенція: проблеми термінології. *Педагогічна майстерність*: матер. міжнар. науч. конф. (Москва, квітень 2012 р.). Москва: Буки-Веди, 2012. С. 276–279.
4. Биковська О.В. Позашкільна освіта: теоретико-методичні основи: монографія. Київ: ІВЦ АЛКОН, 2008. 336 с.
5. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Бібліотека з освітньої політики. Київ: «К.І.С.», 2004. С. 47–52.

Рибець Микола Олександрович,
учитель історії Стецьківської загальноосвітньої школи I-III ступенів
Сумської районної ради Сумської області

РЕАЛІЗАЦІЯ НАСКРІЗНИХ ЗМІСТОВИХ ЛІНІЙ НА УРОКАХ СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

Автором у статті розкрито особливості реалізації наскрізних змістових ліній на уроках суспільних дисциплін. Особлива увага приділена компетентностям вчителя суспільних дисциплін.

Ключові слова: компетентність, суспільні дисципліни, громадянська відповідальність, наскрізні змістові лінії

У час кардинальних змін у державі заклад освіти повинен стати культурним, духовним, розвиваючим центром, що ефективно готує до життя підрастаюче покоління з креативним баченням, цілеспрямованістю, небайдужістю до суспільних, політичних потреб, активністю в усіх сферах діяльності, при цьому з високим рівнем гуманних цінностей. Саме заклад освіти повинен стати суб'єктом суспільної трансформації, що покликаний змінювати світогляд, вселяти впевненість і бажання творити власне майбутнє, ставати співучасником побудови успішної держави. Нові запити суспільства вимагають наукового аналізу особистісних і професійних якостей педагогів закладу освіти, мотивів професійної діяльності тощо.

Сучасні вимоги, поставлені суспільством, державою, потребують переосмислення професійної компетентності педагогів закладів освіти. Знання, вміння та навички, котрі потрібні для здійснення професійної діяльності, безперечно, є важливими. Поряд із цим нині набуває актуальності поняття компетентності педагога, що визначається багатьма чинниками, оскільки саме компетентності, на думку багатьох міжнародних експертів, є тими індикаторами, що дозволяють визначити професійність та готовність до здійснення результативної діяльності.

Проблемами компетентісного підходу до освітнього процесу присвятили свої дослідження такі вітчизняні та зарубіжні вчені як І.Бех, В.Бондар, Л.Ващенко, Н.Морзе, О.Овчарук, О. Пометун, О.Савченко, І. Зімня, Дж.Равен, Г. Селевко, А. Хуторський та ін. Практичні аспекти формування ключових компетентностей висвітлювались у працях Т.Бакки, Т.Мелещенко, В.Кость, Н.Фідря та ін.

Освіта є невід'ємною частиною суспільства, і в центрі уваги завжди був і буде всебічний розвиток особистості, формування її світогляду, умінь та навичок. Змінюється суспільство — змінюється й освіта. Ми живемо у світі глобалізації, змін та високих технологій, і тому освіта, що десятиріччями складалася з теоретичного підґрунтя, не встигає за надшвидкістю реального життя. Дійсно якісна освіта потребує негайних змін, — освіта, яка буде необхідною учням з практичної точки зору* з метою дати знання, необхідні у житті за межами школи; освіта, що сприятиме реалізації особистісного потенціалу кожного учня. На сучасному етапі освіта це не тільки великий багаж знань та результати тестів, зараз на головний план виходить формування в школярів самовизначення, загального розвитку та напрямку до самореалізації.

Мета загальної середньої освіти забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних сучасній людині для майбутнього успішного життя. Під компетентністю розуміється поєднання знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити діяльність у нових непередбачуваних умовах.

Спільними для компетентностей Нової української школи є вміння: читати, розуміючи прочитане; висловлювати власну думку усно й письмово — критично і системно мислити — логічно обґрунтовувати свою позицію — конструктивно керувати емоціями — оцінювати ризики — приймати рішення — розв'язувати проблеми; а також творчість, ініціативність, здатність співпрацювати з іншими людьми. Формувати ключові компетентності у дитини вчитель повинен опираючись на наскрізний підхід, міжпредметні зв'язки, поступальність і наступність у розвитку компетентностей.

І якщо з компетентностями все зрозуміло, усвідомити поняття «наскрізна лінія» поки що складно. Наскрізні змістові лінії — це соціально значимі надпредметні теми, що сприяють формуванню в учнів уявлення про суспільство в цілому — розвивають здатність застосовувати отримані знання у різних ситуаціях; засіб інтеграції ключових і загальнопредметних компетентностей — навчальних предметів та предметних циклів. Для того, щоб виокремити ключові компетентності Нової української школи і запроваджене поняття «наскрізні лінії». Наскрізні

змістові лінії спільні для всіх начальних предметів, і є засобом інтеграції навчальних предметів, предметних циклів і навчального змісту. Вони співвідносяться з окремими ключовими компетентностями та сприяють формуванню цінностей і світогляду учня. Їх необхідно враховувати при формуванні шкільного середовища.

Впровадження у навчальний предмет наскрізних змістових ліній передбачає розв'язування завдань реального змісту, виконання міжпредметних навчальних проєктів, роботу з різними джерелами інформації. Необхідність інтеграції змістових ліній не тягне за собою радикальних змін у навчальному процесі, а передбачає лише зміщення акцентів на більш прикладні аспекти теми. Викладання суспільних дисциплін займає важливе місце в системі освіти в зв'язку з активними соціальними та інформаційно-технічними змінами в сучасному житті, збільшеною потребою в міжнародному та міжкультурному спілкуванні. Тож, головний наголос в оновлених навчальних програмах було зроблено на змістові лінії: «Екологічна безпека та сталий розвиток»; «Громадянська відповідальність»; «Здоров'я та безпека»; «Підприємливість та фінансова грамотність».

Наскрізна лінія «Екологічна безпека і сталий розвиток» підсилює формування в учнів соціальної активності, відповідальності й екологічної свідомості: збереження, захист довкілля; усвідомлення важливості сталого розвитку для збереження довкілля й розвитку суспільства; готовність дбайливо й відповідально ставитися до довкілля, брати участь у вирішенні питань навколишнього середовища. Вона формує в учнів готовність оцінювати наслідки діяльності людини на оточуюче середовище та усвідомлення відповідальності перед майбутніми поколіннями.

«Громадянська відповідальність» - ця наскрізна лінія покликана забезпечити розвиток соціальної й громадянської компетентностей, розкрити суть поняття «відповідальний громадянин» і визначити вектори його діяльності. Метою вивчення цієї наскрізної лінії є формування члена громади й суспільства, який розуміє принципи й механізми його функціонування, а також важливість національної ініціативи. Ця наскрізна лінія освоюється через колективну діяльність (дослідницькі роботи, роботи в групі, проєкти тощо), яка розвиває в учнів готовність до співпраці, толерантність щодо різноманітних способів діяльності і думок.

Щоб реалізувати здоров'язбережувальну компетентність (наскрізна змістова лінія «Здоров'я і безпека»), слід докласти зусиль на формування учня, який є духовно/емоційно/соціально / фізично повноцінним громадянином, дотримується здорового способу життя, активно долучається до облаштування безпечного для життя й діяльності середовища.

Мета наскрізної лінії «Підприємливість і фінансова грамотність» — навчання молоді: раціонально використовувати кошти, планувати витрати, заощаджувати, реалізовувати лідерські ініціативи, успішно діяти в технологічно швидкозмінному середовищі. Вивчення цієї лінії забезпечить краще розуміння молодими людьми практичних аспектів фінансових питань (інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо); сприятиме розвитку лідерських ініціатив.

Мета всіх наскрізних ліній загалом — «сфокусувати» увагу й зусилля вчителів на досягненні життєво важливої для учня й суспільства мети.

Для вчителя суспільних дисциплін важливою є наскрізна змістова лінія «Громадянська відповідальність», її реалізацію спрямовано на формування відповідального громадянина нашого суспільства. Учні повинні знати свої права та обов'язки. Крім цього, важливо навчити учнів співпрацювати в групах, бути відповідальними, знаходити потрібні способи діяльності та моделі поведінки для досягнення своєї мети, але при цьому не порушуючи права інших. Тут будуть доцільні такі форми роботи як кооперативне навчання, яке формує соціальні вміння, лідерські якості, вміння ефективно працювати в колективі та рольові ігри, оскільки командна робота є дуже ефективною при формуванні вмінь якісно співпрацювати, а також розвиває творчі здібності,

впевненість та лідерство. Також реалізація цієї змістової лінії доцільна при роботі з помилками, коли учень звертається за порадою спочатку до членів команди, потім до підручника чи Інтернету. І тільки потім, у разі потреби, радиться з учителем. Така форма роботи дає можливість школярам навчатися за найпрогресивнішою методикою: навчайся, навчаючи інших. Для учнів 5-6 класів достатньо буде командних змагань та рольових ігор (групова робота), а старшокласникам можна запропонувати дебати про важливість захисту своїх прав або взаємозв'язок між громадянською позицією людини і розвитком суспільства чи дискусію про роль людини в історії та відповідальність і стан суспільства.

Наскрізні змістові лінії можна реалізовувати через відповідні форми роботи, такі як: методи інтегрування, які допомагають зрозуміти, що все в житті взаємопов'язане, і отримані на інших уроках компетентності можуть знадобитися будь-коли; кооперативне навчання - формує лідерські якості, соціальні вміння, вміння працювати в команді; рольові та ділові ігри ефективні тому, що наближають ситуацію до реального життя; проектні технології, що формують творче мислення, почуття відповідальності, вміння працювати в команді та презентувати результати своєї роботи; інтерактивні методи забезпечують активну діяльність учнів на уроці; перебування за межами класу на екскурсії або дослідженні мотивує та активізує дітей до пізнання нового; звернення до досвіду учнів перетворює їх на активних учасників освітнього процесу та пов'язує навчання з життям; самооцінювання формує здатність до самоаналізу, вміння бачити власні помилки; взаємооцінювання виховує вміння порівнювати, аналізувати, оцінювати інших та сприймати критику на свою адресу.

Педагоги повинні сформувати готовність та уміння користуватися інформацією, володіти навичками взаєморозуміння, а також розвивати необхідні якості для взаємодії з представниками інших країн і культур.

Отже, основна задача компетентного вчителя суспільних дисциплін - сформувати творчу та відповідальну особистість, яка вмітиме швидко пристосовуватись в мінливому світі, буде здатною постійно навчатися, критично мислити та генеруватиме нові ідеї. Впровадження наскрізних змістових ліній призведе до того, що зміст і цілі освітнього процесу перебудуються таким чином, щоб освіта стала здатна підготувати сучасного громадянина до нових умов існування та могла сформувати у нього ключові компетентності, що і дозволили б не тільки успішно адаптуватися у новому соціальному та інформаційному середовищі, але й активно впливати на нього в інтересах збереження й подальшого розвитку людського суспільства та держави.

Список використаних джерел:

1. Болотов В. А., Сериков В. В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе. *Педагогика*. 2003. № 10. С. 23–28.
2. Бургун І. Передумови та історія становлення компетентнісного підходу. *Педагогіка і психологія*. 2010. № 1-2. С. 8–16.
3. Компас: посібник Ради Європи з освіти в області прав людини за участі молоді. URL:<https://www.coe.int/uk/web/compass>
4. Всеукраїнська програма освіти для демократичного громадянства в Україні «Демократична школа». URL:<http://ukr.theewc.org/Content/What-we-do/Demokraticzna-shkola/Programu>
5. Учимся жить вместе: URL:<http://www.coe.int/en/web/edc/publications>
6. Who is the European day for and how can it be promoted. URL:<http://www.coe.int/en/web/children/publications>
7. Скільки наскрізних ліній у Новій українській школи. URL:<https://www.pedrada.com.ua/article/1912-skilki-naskrznih-liny-u-novo-ukranksko-shkoli>

Руднєва Ірина Дмитрівна,
психолог, учитель початкових класів Березівської загальноосвітньої школи I-III ступенів
Харківської районної ради Харківської області

ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються шляхи формування свідомості та психологічного здоров'я школярів в освітньому середовищі. Описано складники психічного здоров'я. Визначено основні завдання соціально-педагогічної і корекційної роботи психолога щодо формування свідомості школярів.

Ключові слова: мислення, світогляд, психічне здоров'я, психологічне здоров'я, НУШ.

Відповідно до мети концепції НУШ формування свідомого патріота пов'язано із формуванням здорової особистості. Вона має бути здоровою як фізично, так і духовно. Одним із таких складників є психічне здоров'я. Свідомість людини – складне і багатогранне явище. Свідченням цього є її структура, яка включає такі елементи: психічне здоров'я (несвідоме, підсвідоме); самосвідомість (оцінка самого себе, самоконтроль); мислення (абстрагування, пізнання, мова); цілепокладання (постановка людиною цілей, передбачення їх результатів, прогнозування); світогляд (синтетичний показник рівня свідомості).

Людина – істота, що володіє найскладнішими проявами психіки, чіткою мовою, абстрактним мисленням, цілеспрямованістю, світоглядом, самосвідомістю, самоконтролем своєї поведінки, діяльності та передбачуванням результатів є носієм свідомості. Свідомість – це особливе утворення, що сформувалось під час суспільно-історичного розвитку на основі праці як специфічного виду людської діяльності, є формою цілеспрямованого психічного відображення. Це найвища форма розвитку психіки, відображення дійсності, притаманна тільки людині, що виявляється в складних формах відображення світу, опосередкована суспільно-історичною діяльністю.

Через свідомість людина здатна пізнати сутність навколишнього світу, розуміти його та одночасно знати про те, що вона знає або не знає.

На сучасному етапі розвитку системи освіти серйозне значення приділяється формуванню гармонійної особистості, здатної до самореалізації себе у суспільстві. Провідне місце у цьому займає становлення її самосвідомості.

Самосвідомість – це діяльність «Я» як суб'єкта з пізнання або створення образу «Я». На думку Д.О. Леонтьєва, «Я» – це форма, в якій особа відкриває сама себе. «Я» має ряд особливостей.

Перша – «Я» – це так зване тілесне, або фізичне «Я», переживання свого тіла як втілення «Я» (образ тіла, переживання фізичних дефектів, свідомість здоров'я або хвороби). У формі тілесного, або фізичного «Я» ми відчуваємо не стільки особу, скільки її матеріальний субстрат – тіло. Особливо великого значення тілесне «Я» набуває в підлітковому віці, коли власне «Я» починає виходити для людини на передній план, а інші сторони «Я» ще відстають у своєму розвитку.

Друга – «Я» – це соціально-ролеве «Я», що виражається у відчутті себе носієм тих або інших соціальних ролей і функцій.

Третя «Я» – психологічне «Я». Воно включає сприйняття власних рис, диспозицій, мотивів, потреб і здібностей і відповідає на питання «який Я»? Психологічне «Я» складає основу того, що в психології називають «Образом Я» або «Я-концепцією», хоча тілесне і соціально-ролеве «Я» в нього теж входять.

Четверта – «Я» – це відчуття себе як джерела активності або, навпаки, пасивного об'єкту дій, переживання своєї свободи або несвободи, відповідальності або посторонності. Д.О. Леонтьєв назвав цю грань «екзистенціальним «Я».

П'ята – «Я» – це сенс «Я». Її проявом є самооцінка – загальне позитивне або негативне відношення до себе. Наступними важливими складниками є самоповага, самоприйняття.

Становлення самосвідомості відбувається в спілкуванні і діяльності.

Старші дошкільники і молодші школярі завдяки сприянню дорослих вже можуть підійти до оцінки своїх психічних якостей (пам'яті, мислення...), правда, поки що на рівні усвідомлення причин своїх успіхів і невдач. У підлітковому і юнацькому віці починає формуватися система соціально-моральних самооцінок, завершуючи процес створення «Образу Я».

Підлітковий і юнацький вік є сензитивним періодом розвитку самосвідомості. У підлітковому віці різко розширюється об'єм і глибина сприйняття іншої людини. Одночасно самосвідомість, рефлексія свого «Я» стає головним моментом розвитку психіки. Розвивається здатність рефлексії.

Здатність рефлексії самосвідомості – це готовність до пізнання психічних явищ і самого себе. Процес рефлексії – це процес подвоєного, дзеркального взаємного відображення суб'єктами один одного, відтворення особливостей один одного. Очікування рефлексії – це уявлення людини про те, що про нього думають інші, які становлять коло його спілкування.

Самосвідомість особистості формується у ході соціалізації за допомогою процесу інтеріоризації, який Л.С. Виготський визначає, як появу будь-якої психічної функції у культурному розвитку дитини у двох планах (у соціальному – між людьми, як категорія інтерпсихічна; і у психічному – всередині дитини, як категорія інтрапсихічна).

Поняття психологічного здоров'я тривалий час входило в базовий зміст психічного здоров'я як його частина. Однак сучасна наука розмежує сфери психічного і психологічного здоров'я. Проблема психологічного здоров'я дітей останні роки перебуває в центрі уваги дослідників.

І. Дубровіна диференціює даний вид здоров'я від психічного здоров'я: «психічне здоров'я», відзначає значущість психічних процесів і механізмів; «психологічне здоров'я характеризує особистість у цілому, знаходиться в безпосередньому зв'язку з проявами людського духу і дозволяє виділити власне психологічний аспект – проблеми психічного здоров'я».

Науковці розглядають психологічне здоров'я «як систему, що включає аксіологічний (ціннісний), інструментальний і потребово-мотиваційний компоненти». Психологічно здорова особистість – це самореалізована та саморегульована особистість. Характеристики здорової особистості можна поділити на три рівні: індивідуально-психологічний, ціннісно-смысловий та соціально-психологічний. На індивідуально-психологічному рівні психологічно здорова особистість характеризується креативністю, збалансованістю та адаптивністю; на ціннісно-смысловому рівні має схильність до пошуку нових сенсів, осмислення досвіду та відрізняється здатністю отримувати задоволення від життя; на соціально-психологічному рівні схильна до співробітництва, здатна співпереживати та відчувати відповідальність перед соціумом.

Кожна особистість є творцем власної історії, «головним режисером» тієї величної та унікальної вистави, якою є життя. Людина залежить від власного минулого, що безпосередньо впливає на сьогоднішнє; вона залежить і від ставлення до майбутнього, від сподівань, бажань, мрій, очікувань. Сьогодні відсутнє однозначне трактування терміна «психологічне здоров'я» і немає єдності в поглядах на структуру психологічного здоров'я. Разом з тим дослідники цього виду здоров'я І. Дубровіна, Я. Коломінський, О. Хухлаєва включають до його структури компоненти, які стосуються, перш за все, внутрішнього, особистісного світу людини, його емоційного стану, компоненти, що торкаються відносин з оточуючими людьми і до світу в цілому.

Психологічне здоров'я не є сталою величиною, яка дається від народження чи досягається разом із набуттям зрілості. Ця характеристика особистості динамічно і різноспрямовано змінюється протягом життя, хоча й має певний індивідуально обумовлений вихідний рівень. Психологічні зміни носять зворотній характер, їх своєчасна діагностика і професійна корекція допомагає людині виробити засоби саморегуляції, які дозволять їй справлятися з внутрішніми проблемами самостійно, до того як ці проблеми набудуть незворотного.

На думку І. Дубровіної, не можна прирівнювати розуміння психологічного здоров'я дорослої людини до трактування того ж терміна щодо дитини. Психологічне здоров'я дітей має свою специфіку. Однак психологічне здоров'я дитини і дорослого відрізняються, перш за все, сукупністю особистісних новоутворень, які не отримали свого повного розвитку у дитини, але повинні бути присутніми (їх наявність передбачається) у психологічно здоровій дорослої людини. Наприклад, якщо психологічне здоров'я дорослого «включає» в себе усвідомлену, розвинену потребу в духовному розвитку, то цей вид здоров'я дитини включає передумови, зачатки цієї потреби.

При цьому, як стверджує І. Дубровіна, основу цієї передумови, тобто психологічного здоров'я дитини становить повноцінний психічний розвиток на всіх етапах онтогенезу.

Однією з характеристик психологічного здоров'я учня є психологічний комфорт, сприятливі психологічні умови освітнього процесу, у яких особистість учня не зазнає стану стресу, депресії та яскраво виявленої тривожності. Психологічний стан школярів визначає багато аспектів психологічного здоров'я, а також процеси формування особистості учня та його соціальну адаптацію.

Отже, психологічне здоров'я – це прижиттєве утворення, що має властивість постійно змінюватися, більше того – формуватися під впливом внутрішніх, індивідуально-психологічних, і зовнішніх соціальних факторів. З точки зору психологів, до чинників, що формують психологічне здоров'я, належать наявності важких ситуацій, що вирішуються дитиною самостійно або за допомогою дорослих та стреси, що відповідають фізіологічним можливостям дитини.

Стрес – (англ. stress – « тиск, натиск, напруга») – стан сильної фізіологічної або психологічної напруги, що виникає в людині під впливом сильних впливів або несподіваних потрясінь.

Позитивний фон настрою і фіксація на успіхах дитини з аналізом причин успішних форм поведінки й емоційного реагування взаємопов'язаний із вмінням дорослих користуватися гумором, загальна оптимістична установка дорослих (батьків і педагогів). Психологічне здоров'я – більш широке поняття по відношенню до психічного здоров'я. Порушення психологічного здоров'я – це лише стійкі негативні зміни в роботі психічних процесів, схильність до дискомфортних психічних станів, розлади характеру, наявність адиктивних залежностей, проявів вельми незвичайних інтересів і схильностей.

Крайнім вираженням психологічного нездоров'я є дитячі та підліткові суїциди. Проблема аутоагресивної поведінки та суїцидів, особливо серед підлітків і молоді – одна з найгостріших проблем сучасного суспільства. У сучасній школі навчаються дуже різні діти. Для кожного з них потрібні свої, відповідні його потребам умови розвитку, психолого-педагогічна підтримка, любов, розуміння, сімейна увага і т.д. Якщо не дотримуються дані умови, у дитини можуть виникнути різні проблеми в навчанні і поведінці, які згодом можуть перейти в девіації.

Збереження і зміцнення психологічного здоров'я учнів – головна мета практичного психолога в ЗЗСО. Збереження здоров'я і корекція порушень психологічного здоров'я є основними завданнями роботи практичного психолога в умовах НУШ. Серед основних видів діяльності практичного психолога є просвітницька робота та психопрофілактика. Важливо попередити будь-які негативні події, ніж працювати з їх наслідками.

Профілактична робота з учнями в ЗЗСО – це попередження залучення їх до вживання психоактивних речовин, зведення до мінімуму дії факторів ризику, що призводять до будь-яких форм девіантної поведінки, забезпечення умов позитивного розвитку особистості. Збереження і зміцнення психологічного здоров'я учнів є основою первинної профілактики асоціальної поведінки. Дана профілактика повинна бути спрямована на розвиток у підлітків відповідальності за власне життя і формування толерантних, конструктивних відносин в підлітковому середовищі. Ризик здійснення протиправних вчинків людиною, що вживає психоактивні речовини, схильного до агресії, нестійкого до стресів, значно вище того ризику, який може бути у людини, яка веде активний, здоровий спосіб життя, вміє зберігати своє психологічне здоров'я.

Виходячи з головної мети НУШ школи, формування ключових та предметних компетентностей, формування патріота, гармонійний розвиток і творча активність особи школяра повинні формуватися на високоморальній основі. Моральність - це невід'ємна сторона особи, що забезпечує добровільне дотримання нею існуючих норм, правил і принципів поведінки. Вона знаходить вираз у відношенні до Батьківщини, суспільства, колективу і окремих людей, до самого себе, праці і результатам праці.

Таким чином, психологічне здоров'я – основа життєздатності дитини, якій в процесі дитинства і юнацтва доводиться вирішувати зовсім непрості завдання свого життя: вчитися володіти власним тілом і власною поведінкою, вчитися жити, працювати, нести відповідальність за себе та інших, засвоювати систему наукових знань і соціальних навичок, розвивати свої здібності і будувати образ «Я». Оскільки психологічне здоров'я – умова життєвої успішності і гарантія благополуччя людини в житті, очевидно, ні батькам, ні педагогам, ні психологам не варто економити сили на його формування в дитинстві.

Список використаних джерел:

1. Дубровина І. В. Психическое и психологическое здоровье в контексте психологической культуры личности // Вестник практической психологии образования. 2009. № 3. С. 17–21.
2. Способи підвищення соціально-адаптивних можливостей людини в умовах переживання наслідків травматичних подій: методичні рекомендації. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології; за наук. ред. Т. М. Титаренко. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2017. 80 с.
3. Вірна Ж. П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. 320 с.

Рудь Любов Володимирівна,
вихователь Сумського дошкільного навчального
закладу (ясла-садок) №40 «Дельфін» м. Суми

**КУТОЧОК ПРИРОДИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ДБАЙЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЖИВИХ ІСТОТ**

У статті розглянуто особливості облаштування та вимоги до оформлення куточка природи в різних вікових групах закладу дошкільної освіти, наголошено на його ролі у формуванні природничо-екологічної компетенції дітей дошкільного віку.

Ключові слова: куточок природи, спостереження, екологічна свідомість.

У закладі дошкільної освіти дітей ознайомлюють з природою, та змінами, що відбуваються в ній. На основі набутих знань формуються такі якості, як реалістичне сприйняття явищ природи, допитливість, вміння спостерігати, логічно мислити, естетично ставитися до всього живого. Любов до природи, навички бережливого ставлення до неї, сприяють не лише релаксації, але й породжують інтерес до природи. Тому так необхідно мати у дитячому садку живий куточок, де знаходяться кімнатні рослини та живі істоти [2].

Навчально-виховне значення куточка природи не можна переоцінити. Наявність його у груповій кімнаті дозволяє формувати реалістичні уявлення про представників рослинного, тваринного світу через забезпечення безпосереднього контакту дітей з ними. Саме в процесі спостережень за розвитком тварин, ростом рослин створюються можливості для формування у дошкільників системних знань: рослини можуть існувати лише при наявності відповідних умов – світла, тепла, вологи, поживного ґрунту; кожна тварина пристосована до певних умов існування і, утримуючи її в куточку природи, слід подбати про створення таких умов. Спостереження і діяльність, пов'язана з доглядом за мешканцями куточка природи, збуджує думку, сприяє встановленню доступних розумінню дітей зв'язків, а все це вимагає і відповідного мовного оформлення. Об'єкти куточка природи дають змогу вихователю розвивати у дітей уявлення про сенсорні еталони, використовуючи для цього різноманітність забарвлення, форм, звуків, запахів природних об'єктів. Особлива роль належить куточку природи у розвитку пізнавальних інтересів і спостережливості дітей, оскільки він виконує функцію маленької лабораторії, де проводяться нескладні досліди, здійснюються довготривалі спостереження за розвитком рослин і тварин. Використовуючи об'єкти куточка природи, вихователь має змогу здійснювати екологічне виховання – формувати знання про залежності у природі, ціннісні орієнтації. Захоплюючи дітей цікавим у природі, вихователь викликає у них бажання спілкуватися і формує гуманне дбайливе ставлення до живого. Наявність куточка природи – неодмінна умова формування перших трудових навичок, пов'язаних з доглядом за рослинами, тваринами, а також почуття відповідальності за доручену справу [1].

Живий куточок надає можливість зосередити увагу дітей на невеликій кількості мешканців, найбільш типових їх ознаках і тим самим забезпечити глибші й міцніші знання. Мешканців живого куточка діти бачать щодня, і це полегшує роботу вихователя; під його керівництвом діти

систематично доглядають за рослинами і тваринами. У цей час діти отримують уявлення про різноманіття рослинного і тваринного світу на землі, про те, як ростуть і розвиваються рослини і тварини, які умови для них потрібно створити. У куточку природи дошкільнята розглядають рослин і тварин, спостерігають за ними. У дітей розширюються знання про природу.

При ознайомленні з живими об'єктами у дошкільнят розвиваються спостережливість, інтерес до природи. Крім того, живий куточок сприяє розвитку таких пізнавальних процесів як сприймання, мислення, уява, увага і пам'ять. Діти мислять (встановлюють причинно-наслідкові зв'язки), запам'ятовують назви мешканців живого куточка, придумують ігри. Під час догляду за мешканцями куточка природи у вихованців формуються трудові навички і такі цінні якості, як працелюбність, відповідальність, екологічна свідомість[2].

Заняття у живому куточку дозволить побачити:

- нерозривний і загальний зв'язок живого організму із зовнішнім середовищем, багатofункціональне пристосування до певних елементів середовища;
- появу нового організму, його ріст, розвиток і умови, що забезпечують ці процеси;
- специфіку живого організму, його відмінність від предметів;
- різноманіття живих організмів і різні способи взаємодії із середовищем тощо.

Відбираючи рослини і тварини для куточка природи, слід враховувати, що живий куточок поповнюють поступово, щоб діти могли роздивитись внесені об'єкти і спостерігати за ними. Поповнюючи куточок природи, слід привернути увагу усіх дітей до нових рослин і тварин, назвати їх, роздивитися разом з дітьми, розказати, де ростуть рослини постійно, визначити її місце у куточку природи і розказати дітям, як за нею слід доглядати.

Вимоги до відбору мешканців куточка природи:

1. Рослина чи тварина мають бути типовою для тої чи іншої систематичної чи екологічної групи. При цьому стає можливість познайомити дітей з основними, типовими рисами, умовами чи способом життя, характерними для великої групи рослин і тварин.

2. Догляд за мешканцями куточка за якістю, характером праці, за витраченими зусиллями і часом має бути посиленою дітям дошкільного віку. Тому відбирають рослин і тварин, невивагливих до їжі та догляду.

3. Рослини і тварини у куточку природи повинні бути привабливої зовнішності, здатні викликати і утримати ще не стійку увагу дошкільняти.

4. Необхідно мати кілька екземплярів одного виду рослин і тварин, діти побачать у об'єктах спостереження не лише спільні, але й індивідуальні ознаки, це сприятиме усвідомленню ними різноманіття і неповторності живих організмів.

5. Рослини і тварини повинні бути абсолютно безпечними, не здатні завдати шкоди здоров'ю дитини.

6. Необхідно врахувати можливість нормальної життєдіяльності, росту й розвитку тварин і рослин в умовах приміщення садочка.

Розміщуючи мешканців у куточку природи, слід у першу чергу подбати про те, щоб були враховані їхні біологічні особливості та потреби. Крім того, живий куточок повинен радувати око, прикрашати інтер'єр. І нарешті, слід розміщувати об'єкти таким чином, щоб діти могли вільно підходити до них, спостерігати і працювати у куточку природи.

Усіх мешканців куточку природи у дитячому садку можна поділити на постійних і тимчасових. Перші живуть у куточку цілий рік (рослини, рибки тощо), інших вносять на якийсь час (первоцвіти, комахи). Традиційно у живому куточку тримають риб як місцевих водойм (малий ставковий карась, краснонопірка, верхоплавки), так і невивагливі види екзотичних теплолюбних рибок (гупі, меченосці, скалярії тощо). Бажаними мешканцями куточка живої природи є птахи. За правильного догляду вони добре почуваються, співають. Діти з цікавістю і любов'ю доглядають за

ними, годують і стежать за чистотою у клітках. Постійні мешканці куточка живої природи – канарки і папужки. З плазунів можна утримувати тільки черепах – болотяну чи сухопутну.

Із ссавців вимогам відбору відповідають передусім гризуни: кролик, білка, морська свинка, хом'як. Невибаглива їжа, малі розміри приміщень для утримання, мирний характер і різноманіття поведінки роблять їх бажаними мешканцями куточка природи. Крім того, тварин можна тримати і на території, наприклад, родину курей, качку з качатками, козеня чи кролів.

Добираючи мешканців куточка природи у молодших групах, враховують передусім особливості сприйняття дітьми предметів (малюки виділяють яскраві ознаки і властивості), а також пізнавальні завдання. Малюки повинні навчитися впізнавати і називати 2-3 рослини, їхні основні частини (листя, стебло, квітка). Дітей другої молодшої групи залучають до догляду за рослинами: поливають водою, обтирають вологою ганчіркою велике листя рослин. Спостерігаючи за тваринами, малюк вчиться впізнавати їх за зовнішніми ознаками: частинами тіла, характеру руху, звуками тощо.

У другій молодшій групі у живий куточок ставлять акваріум з рибкою. Для малюків краще обрати рибку яскраво забарвлену, активну упродовж року. Це золота рибка, золотистий і сріблястий карась. Також у цій групі можна утримувати птахів. Бажано, щоб пташка мала яскраве пір'я, веселий характер, була невибаглива до їжі і співала у неволі. Тому варто спинитися на канарці. Утримувати ссавця в куточку живої природи молодшої групи не варто. Епізодично можна заносити клітку з кроликом, морською свинкою чи хом'ячком для короткого спостереження.

У середній групі у дітей формують вміння бачити різноманітність властивостей і якостей предметів і їхніх частин. Діти оволодівають складнішими прийомами порівняння, вчать встановлювати відмінність і подібність предметів, узагальнювати предмети за тими чи іншими ознаками. Ускладнюються знання про рослини і тварин. Дитина п'ятого року вже помічає своєрідність зовнішнього вигляду тварин, будови, руху, способу харчування, встановлює залежність характеру руху від особливостей будови кінцівок.

У процесі догляду (разом з вихователем) за мешканцями куточка діти оволодівають нескладними вміннями: підтримувати рослину у чистоті, правильно поливати його, мити поїлки і годівнички для тварин, давати корм. Спостерігаючи за рослинами і тваринами, помічають яскраві прояви у рості, розвитку рослини і тварини. Одночасно у куточку природи можуть бути до 6-8 видів рослин. В акваріумі розміщують два види риб, що відрізняються за зовнішнім виглядом і характером: повільний ставковий карась і меткі рухливі верхоплавки або золоту рибку і в іншому акваріумі – рибку з місцевих водоемів. У середній групі можна тримати і ссавців: морську свинку чи хом'ячка.

У старшій групі основним змістом спостережень стають ріст і розвиток рослин і тварин, зміна їх за сезонами. Діти повинні знати, що рослини для свого росту потребують світло, вологу, тепло, добрива. До пізнавальних завдань зараховують знання про деякі способи вегетативного розмноження рослин, зокрема стеблевими пагонами. В акваріумах добре тримати теплолюбних живородних та ікрометних риб – гупі, меченосців, скалярій тощо. З птахів варто обрати канарок та хвилястих папужок. Зростання і розвиток пташенят, турбота про пташок – цінний матеріал для спостереження. А турбота про родину птахів – джерело добрих почуттів. У старшій групі можна розмістити і черепаху. Зазвичай ця тварина впадає у сплячку взимку. Якщо черепаха живе у куточку кілька років, то сплячки може і не бути, тоді в цей період черепаха стає в'ялою. Зрозуміти причину такого стану і створити відповідні умови для життя тварини. Різноманітним стає і добір ссавців. Окрім морської свинки та хом'ячка, можна розмістити їжака чи білку. Остання більшою мірою ніж інші ссавці у живому куточку, змінює свій образ життя за сезонами. Восени білка частіше ховає рештки їжі до «комірчини», взимку менш рухома, а двічі на рік – линяє [2].

Отже, формуючи у дошкільнят екологічну свідомість, як ставлення до довкілля, вкрай важливо виробити у них таке емоційно - вольове сприймання природи, яке б вело їх по шляху

становлення переконань у подальші вікові періоди. Екологічна свідомість як компонент інтелектуальної діяльності, визначає зміст поведінки особистості, і тому так важливо починати формувати її з дошкільного віку. Природа сама собою не виховує. Дитина стає розумною, моральною, прекрасною, доброю і непримиримою до зла саме за умови активної взаємодії з природою.

Список використаних джерел:

1. Значення живого куточка в ознайомленні дошкільників з природою. [URL:https://studfiles.net/preview/5603034/page:10/#15](https://studfiles.net/preview/5603034/page:10/#15) (дата звернення: 15.09.2019).
2. Облаштування куточка природи в різних вікових групах. [URL:http://www.garmoniya.mk.ua/articles/oblashtuvannya-kutochka-prirodi-v-riznih-vikovich-grupah.html](http://www.garmoniya.mk.ua/articles/oblashtuvannya-kutochka-prirodi-v-riznih-vikovich-grupah.html) (дата звернення: 15.09.2019).

Савченко Інна Михайлівна,
методист

Центру дитячої та юнацької творчості Краснопільської селищної ради

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто основні умови, шляхи та форми удосконалення професійної компетентності педагога закладу позашкільної освіти.

Ключові слова: професійна компетентність, заклад позашкільної освіти, керівник гуртка, особистісно-професійна компетентність, професійна компетентність.

Освіта є базою для розвитку кожної особистості, запорукою успішного майбутнього України як держави, її конкурентноздатності у світі. Спрямованість системи освіти на переважне засвоєння системи знань, яка була традиційною й виправданою ще кілька десятиліть тому, вже не відповідає сучасному соціальному замовленню, яке має на увазі виховання самостійних, ініціативних і відповідальних членів суспільства, здатних ефективно взаємодіяти у вирішенні соціальних, виробничих та економічних завдань.

Основна мета позашкільної освіти – підпорядкованість актуальним і перспективним потребам суспільства, підготовка різнобічно розвиненої особистості, здатної до соціальної адаптації і самовдосконалення. Саме тому нині зростає попит на кваліфікованого, творчого, конкурентноздатного педагога позашкільної освіти, здатного виховувати особистість у сучасному, динамічно-змінюваному світі.

Наразі суспільство і держава пред'являють до педагогічних кадрів, рівня їх професійної компетентності нові суворі вимоги. Нові вимоги до підготовки і перманентного вдосконалення педагогічних працівників услід за суспільством і державою пред'являє і до себе, і до якості системи підвищення кваліфікації сам педагог. Все це в цілому стимулює науковий інтерес до питань професійного зростання педагогічних працівників сфери позашкільної освіти.

У статті 21 Закону України «Про позашкільну освіту» зазначено, що педагогічним працівником цих закладів повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи [3, с. 6-8].

Проблеми формування професійної компетентності стали предметом численних психолого-педагогічних досліджень, у яких установлені як загальні закономірності (В.В. Баркасі, О.М. Білик, О.Ф. Босак, Н.М. Веніг, І.А. Воробйова, Л.П. Голованчук, Л.Г. Карпова, С.В. Козак, О.І. Селіванова, І.П. Яцук), так і конкретні психолого-педагогічні умови означеного процесу (В.О. Моляко, С.Г. Вершаловський, С.В. Андрушівська, Т.Т. Брагін та інші).

У роботах Ю.К. Бабанського, Б.Г. Ананьєва, Т.І. Шамової та ін. розкриті наступні аспекти педагогічної компетентності:

- управлінський аспект: яким чином педагог аналізує, планує, організовує, контролює, регулює освітній процес, стосунки із учнями;
- психологічний аспект: як впливає особистість педагога на учнів, наскільки він враховує індивідуальні здібності дітей;
- педагогічний аспект: за допомогою яких форм і методів педагог веде навчання дітей [5].

На етапі реформування системи освіти, позашкільної зокрема, особливе місце займає професійний потенціал педагогів, здатних до системного й конструктивного мислення, швидкої орієнтації в спеціальному та загальному інформаційному просторі, ефективної професійної діяльності. Соціальний запит держави на педагогічні кадри високого рівня професійної майстерності зумовлює пошук методичними службами оптимальних форм, методів, засобів для підвищення професійної компетентності педагогів в умовах закладу позашкільної освіти.

«Оволодіти педагогічною майстерністю може кожен педагог за умови цілеспрямованої роботи над собою. Вона формується на основі практичного досвіду» – вважав видатний педагог А.С. Макаренко [2].

Професійна компетентність торкається усіх сфер особистості (мотиваційної, когнітивної, самоусвідомленості) і знаходить своє підтвердження у професійній діяльності. Професійна спрямованість особистості передбачає позитивне ставлення до професії, схильність та інтерес до неї, бажання вдосконалювати свою підготовку, розуміння і внутрішнє прийняття цілей та завдань професійної діяльності.

На формування і розвиток професійної компетентності впливають такі чинники як:

- індивідуальні психофізіологічні особливості особистості (вроджені особливості нервової системи, анатомічні особливості будови організму тощо);
- соціальне середовище (система соціально-економічних відносин, середовище освітнього закладу, соціальна направленість референтної групи);
- власна активність особистості (самоосвіта, самовиховання, саморозвиток) [1, с.242-244].

Найновітніша технологія не принесе бажаних результатів до того часу, поки вона не стане особистим надбанням педагога – позашкільника, об'єктом його індивідуальної методичної діяльності.

Розвиток творчого потенціалу педагога передбачає формування у нього мотивів пошукової діяльності через усвідомлення власної та єдиної науково-методичної проблеми закладу, стимулювання розвитку тих потреб, які сприяють його самореалізації через інноваційну та самоосвітню діяльність.

Професійно компетентним можна вважати керівника гуртка, що досягає стабільно високих результатів у навчанні й вихованні учнів. Адже розвиток професійної компетентності те саме, що й розвиток творчої індивідуальності, формування сприйнятливості до педагогічних інновацій, здібностей адаптуватися в динамічному педагогічному середовищі. Зміни, що відбуваються у позашкільній освіті, потребують від педагогів професійної мобільності, вміння самонавчатись, самовдосконалюватися.

Підвищувати рівень педагогічної компетентності можна шляхом ознайомлення із методичною літературою, на семінарах, практикумах, методом самонавчання і т.д., але вирішальна роль належить науково-методичній службі. Основними напрямками діяльності керівника гуртка при підвищенні професійної компетентності є дослідницька діяльність, активна участь у педагогічних конкурсах і фестивалях, різні способи педагогічної підтримки.

Основними шляхами розвитку професійної компетентності педагога є: робота в методичних об'єднаннях, творчих групах, колективна інноваційна діяльність, освоєння нових педагогічних технологій, передача власного педагогічного досвіду тощо. Жоден з перерахованих шляхів не буде ефективним, якщо педагог не переконаний у необхідності підвищення професійної

компетентності. Звідси випливає обов'язковість мотивації і створення сприятливих умов для педагогічного зростання.

Процес формування професійної компетентності залежить від середовища, тому саме середовище повинне стимулювати професійний саморозвиток.

У освітньому закладі бажано створити демократичну систему керування. Це й система стимулювання співробітників, і різні форми педагогічного моніторингу, до яких можна зарахувати: анкетування, тестування, співбесіди; конкурси, презентації власних досягнень, інші заходи щодо обміну досвідом. Зазначені форми заохочення дозволяють знизити рівень емоційної тривожності педагога, впливають на формування доброзичливої психологічної атмосфери в колективі.

Система формування і удосконалення професійної компетентності педагога складається: з курсів підвищення кваліфікації; розробки навчальних програм; участі у методичній роботі; професійних конкурсах, майстер-класах; створення педагогічного портфоліо; атестації.

Засновуючись на цих вимогах, можна визначити основні шляхи розвитку професійної компетентності педагога:

- ✓ ознайомлення із фаховою і методичною літературою;
- ✓ робота у методичних об'єднаннях, творчих групах;
- ✓ дослідницька, експериментальна діяльність;
- ✓ інноваційна діяльність з освоєння і застосування нових педагогічних технологій;
- ✓ активна участь у педагогічних конкурсах, майстер-класах, форумах і фестивалях;
- ✓ узагальнення власного педагогічного досвіду і презентування його на різних рівнях;
- ✓ використання інформаційно-комунікаційних технологій

Виходячи із вищезазначеного, можна стверджувати, що компетентність завжди відслідковується у діяльності. Основними шляхами розвитку професійної компетентності педагога є: робота в методичних об'єднаннях, творчих групах, інноваційній діяльності, освоєння нових педагогічних технологій, трансляція (передача) власного педагогічного досвіду та інше. Жоден із перерахованих шляхів не стане ефективним, якщо педагог не має переконання у необхідності підвищення професійної компетентності.

Список використаних джерел:

1. Забродська І.М. Педагог позашкільного навчального закладу: від професійної компетенції до професійної майстерності. *Формування базових компетентностей у вихованців позашкільних навчальних закладів*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.ї (25-27 лютого 2013 року, м. Київ) / за ред. І.Д. Бега, С.Л. Дахнова, С.Г. Мартової, В.В. Мачуського. Київ, 2013. С. 242–244.

2. Плекаємо професійну компетентність педагога закладу позашкільної освіти. [URL: https://vseosvita.ua/library/plekaemo-profesijnu-kompetentnist-pedagoga-zakladu-pozaskilnoi-osviti-61331](https://vseosvita.ua/library/plekaemo-profesijnu-kompetentnist-pedagoga-zakladu-pozaskilnoi-osviti-61331).

3. Про позашкільну освіту: Закон України. *Освіта України*. 2000. № 31. [URL: https://zakon.rada.gov.ua](https://zakon.rada.gov.ua)

4. Роль особистісних якостей учителя в педагогічній діяльності. [URL: https://pidruchniki.com/11141206/pedagogika/rol_osobistisnih_yakostey_uchitelya_pedagogichnij_diyalnost](https://pidruchniki.com/11141206/pedagogika/rol_osobistisnih_yakostey_uchitelya_pedagogichnij_diyalnost)

5. Ткаченко Л. Формування професійно-педагогічної компетентності викладача ВНЗ. [URL: http://uk.x-pdf.ru/5pedagogika/45337-1-udk-3780113-057175-larisa-tkachenko-formuvannya-profesiyno-pedagogichnoi-kompetentnosti-vikladacha-vnz-statti-rozglyanuti.php](http://uk.x-pdf.ru/5pedagogika/45337-1-udk-3780113-057175-larisa-tkachenko-formuvannya-profesiyno-pedagogichnoi-kompetentnosti-vikladacha-vnz-statti-rozglyanuti.php)

Сахно Світлана Іванівна,

методист Державного професійно-технічного навчального закладу
«Конотопське професійно-технічне училище»

САМООСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У роботі розкрито завдання, особливості організації, напрями, форми і методи самоосвітньої діяльності як провідної форми вдосконалення професійної компетентності педагогічних працівників.

Ключові слова: професійна компетентність, професійне самовдосконалення, самоосвітня діяльність, система самоосвіти.

Модернізація сучасної професійної (професійно-технічної) освіти націлена на побудову і реалізацію індивідуального освітнього маршруту, самоосвіти людини на різних етапах її життєвого шляху.

Сучасна концепція безперервної педагогічної освіти зорієнтована на:

- потреби особистості, суспільства, держави;
- розширення простору освіти сучасних педагогів.

Для здійснення своєї місії педагогу необхідно володіти готовністю до вирішення професійних завдань, тобто рівнем професійної компетентності. Одним із показників професійної компетентності педагога є його здатність до самоосвіти, прагнення до зростання, самовдосконалення.

Ні для кого не секрет, що більшість нових знань і технологій втрачає свою актуальність у середньому вже через п'ять років. Найбільш ефективним на сьогодні способом підвищення педагогічної майстерності педагогів є самоосвіта. Модель сучасного педагога передбачає готовність до застосування нових освітянських ідей, здатність постійно навчатися, бути у постійному творчому пошуку.

Особливо **актуальною** проблема самоосвіти педагогів стала в умовах інформаційного суспільства, де доступ до інформації, вміння працювати з нею є ключовими. Інформаційне суспільство характеризується як суспільство, де особливу роль відіграє процес трансформації інформації в знання. Тому сучасна система освіти вимагає від педагогів постійного вдосконалення знань.

Самоосвіта розширює і поглиблює знання, сприяє осмисленню передового досвіду на більш високому теоретичному рівні. Це перша сходинка до вдосконалення професійної майстерності. Тому самоосвіта кожного педагога має стати його потребою.

Завдання системи самоосвіти та особливості її організації.

Удосконалення рівня професійної компетентності – один з основних напрямків реформування системи освіти. Головний нормативно-правовий документ Міністерства освіти і науки України свідчить: «Професійний розвиток педагогічних і науково-педагогічних працівників передбачає постійну самоосвіту, участь у програмах підвищення кваліфікації та будь-які інші види і форми професійного зростання» [3]. Крім цього розвиток найрізноманітнішої та всеохоплюючої системи освіти дорослих громадян України є нагальною потребою сучасності. Потенційний контингент дорослих, які повинні здобувати додаткові знання (перекваліфікацію, другу вищу освіту тощо) становить в Україні не менш як 70% професійно активного населення [1].

Пріоритетними напрямками роботи з педагогічними кадрами є забезпечення умов для зростання і творчого розвитку педагога, організація безперервної наукової освіти кожного, формування його активної позиції, спонукання до науково-дослідницької роботи, вивчення та впровадження нових освітніх технологій. Проблема особистості педагога як суб'єкта педагогічної діяльності, компетентного та здатного до саморозвитку, знаходить віддзеркалення в сучасних

працях українських учених. Розвитку професійно-педагогічної компетентності присвячені дослідження таких українських науковців як Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, М.І. Жалдак, О.І. Локшина, О.В. Овчарук, Л.І. Паращенко, О.І. Пометун, О.Я. Савченко, І.В. Табачек, О.І. Шувалова та інших.

Систематична самостійна робота, розвиток професійної компетентності, поглиблення теоретичних знань та практичних умінь – такими є основні вимоги до сучасного педагога. Проблема самоосвіти стає все більш актуальною. Завданням методичних служб на даному етапі є максимальне використання творчого потенціалу педагогів, розвиток їх самостійного творчого мислення.

Визначальною ознакою самоосвіти педагога є те, що результатом його роботи виступає розвиток учнів, їх успішність і готовність до постійного самовдосконалення. Тому педагог має сам постійно розвиватися, бути у пошуку оптимальних шляхів підвищення результатів освітнього процесу.

Самоосвіта є об'єктивною потребою, яка мотивується такими *чинниками*:

- щоденна робота з інформацією;
- творча атмосфера;
- конкуренція;
- зміни в суспільстві;
- громадська, суспільна думка.

Систему самоосвіти педагога можна розглядати як сукупність складових:

- ✓ Самооцінка – вміння оцінювати свої можливості;
- ✓ Самооблік – вміння брати до уваги наявність своїх якостей;
- ✓ Самовизначення – вміння вибрати своє місце в житті, суспільстві, вміння усвідомлювати свої інтереси;
- ✓ Самоорганізація – вміння знайти джерело пізнання й адекватності своїм можливостям, форми самоосвіти, планувати, організувати робоче місце та діяльність;
- ✓ Самореалізація – реалізація особистістю своїх можливостей;
- ✓ Самокритичність – вміння критично оцінювати переваги та недоліки власної роботи;
- ✓ Саморозвиток – результат самоосвіти.

Окрім того, програма самоосвіти включає в себе ознайомлення з найбільш визначними досягненнями науки, збагачення літературних й естетичних уявлень, знайомство з новими тенденціями й явищами культурного життя. Особливо важливе місце займає поповнення знань з предмету, що викладається, і знайомство з новинками відповідної науки, розвиток педагогічних, психологічних, методичних знань і умінь, що можливо лише при ознайомленні з відповідною новітньою літературою й регулярному читанню періодичних видань.

Методика та техніка самоосвіти безпосередньо пов'язані з рівнем сформованості в педагогів *системи основних педагогічних умінь*:

- ✓ вивчати необхідну літературу та передовий педагогічний досвід;
- ✓ виокремлювати з літератури, що вивчається, та передового педагогічного досвіду основні актуальні положення, факти, явища, що піднімають теоретичний та методичний рівень;
- ✓ вибирати з прочитаного та побаченого думки та методичні знахідки для апробації у власній педагогічній діяльності;
- ✓ систематизувати та розробити науково-методичне узагальнення;

Основними завданнями самоосвітньої діяльності педагога є:

- ✓ удосконалення теоретичних знань, професійної компетентності;
- ✓ оволодіння новими формами, прийомами освітньої діяльності;
- ✓ вивчення та впровадження в практику перспективного педагогічного досвіду, новітніх досягнень педагогіки та психології, нових педагогічних технологій;
- ✓ розвиток особистісних здібностей, професійних компетентностей.

Основним змістом самоосвіти є оновлення і вдосконалення знань, що є у спеціаліста, його умінь і навиків з метою досягнення бажаного рівня професійної компетентності.

Напрями, форми і методи самоосвітньої діяльності педагога

Найважливішими напрямами самоосвітньої роботи можна назвати такі, як вивчення нових програм та підручників, розуміння їх особливостей та вимог; вивчення додаткового наукового матеріалу; самостійне розв'язання задач, організація практичних робіт та вправ; удосконалення роботи з технічними засобами навчання, комп'ютером.

Основними формами методичної роботи, спрямованої на підвищення мотивації педагогів до самоосвіти є:

Індивідуальна форма

Ця форма методичної роботи педагогів є складовою їх самоосвіти. Зміст індивідуальної самоосвіти педагога охоплює систематичне вивчення психолого-педагогічної, наукової літератури, безпосередню участь у роботі методичних (циклових) комісій, семінарів, конференцій, педагогічних читань; розробку окремих проблем, пов'язаних з удосконаленням освітнього процесу; підготовку доповідей, виступів, огляд і реферування педагогічних та методичних журналів, збірників та ін.

Колективні форми

Відкриті заняття – одна з колективних форм методичної роботи, їх мета – підвищення майстерності всіх педагогів. Основні завдання відкритих занять: упровадження в практику передового педагогічного досвіду і результатів досліджень педагогічної науки, спрямованих на розв'язання завдань, що стоять перед навчальним закладом. Під час аналізу й обговорення відкритих занять забезпечується цілеспрямованість обговорення, науковість аналізу, принциповість, поєднана з доброзичливістю у критичних зауваженнях, поєднання аналізу уроку з практичними рекомендаціями, підсумки уроку підводяться кваліфікованими спеціалістами.

В організації самоосвітньої діяльності важливе місце відводиться методичному кабінету, ресурс якого сприяє ознайомленню педагогів з досягненнями педагогічної науки і передового педагогічного досвіду.

Одним із продуктивних форм самоосвітньої діяльності є семінари-практикуми, цінність яких полягає в тому, що педагоги самостійно опрацьовують педагогічну літературу з обговорюваної проблеми, аналізують власний досвід. Опрацьовані матеріали учасники семінару-практикуму оформляють у вигляді рефератів або доповідей.

Педагогічні читання, як ще одна з форм колективної роботи педагогів, сприяють підвищенню педагогічної майстерності педагога та мають на меті узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду та проводяться з актуальної педагогічної тематики.

У системі самоосвіти широко використовують практичні й теоретичні форми роботи з педагогами. На теоретичних заняттях спільно вивчаються програми, підручники, методичні посібники, психолого-педагогічні вимоги до уроків теоретичного та виробничого навчання, дидактичні принципи і шляхи їх реалізації.

У рамках практичної роботи перед атестацією педагогічних працівників проходять виставки методичних напрацювань педагогів, під час яких вони діляться своїми знахідками, методичними доробками, знайомлять інших педагогів з технологією власного досвіду.

Основним змістом самоосвіти є оновлення і вдосконалення знань, що є у спеціаліста, його умінь і навиків з метою досягнення бажаного рівня професійної компетентності. Самоосвіта дає ефективні результати у тому випадку, коли вона здійснюється цілеспрямовано, рівномірно й систематично.

Отже, сьогодні педагоги повинні розуміти, що бути гарним професіоналом означає бути в постійному пошуку, зростанні, розвитку. Труд педагога відрізняється високою мобільністю, надзвичайною складністю, вимагає від нього глибоких та різнобічних наукових професійних знань,

умінь, навичок, що становлять основу професійної компетентності. Саме тому самоосвіта є кроком до удосконалення професійної майстерності педагога та запорукою успішного реформування системи сучасної освіти.

Список використаних джерел:

1. Антонюк Л. А. Освіта дорослих – міжнародні тенденції. *Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія технології*: зб. матер. II Всеукр. Інтернет-конф. 28 квітня 2017 р. м. Київ. Редкол.: В. В. Сидоренко, М. І. Скрипник, Я. Л. Швень. Київ: ЦІППО, 2017. С. 34–36.

2. Жорова І. Я., Кузьмич Т. О., Назаренко Л. М. Самоосвіта педагога як умова підвищення його професійної компетентності: метод. реком. Херсон: РІПО, 2012. 128 с.

3. Національна доктрина розвитку освіти. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002)

Северин Віктор Миколайович,
учитель-методист з фізики Сумської класичної гімназії
Сумської міської ради м. Суми

ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ НА УРОКАХ ФІЗИКИ

У статті розглянуто можливість використання BYOD технології на уроках фізики, наведено приклади мобільних додатків, обґрунтовано доцільність їх використання при вивченні окремих тем з фізики. Визначено переваги та недоліки використання мобільних додатків в навчальному процесі закладу освіти.

Ключові слова: мобільні додатки, девайс, навчання, фізика.

В умовах перебудови Нової української школи, освітній процес піддається кардинальним змінам через активне впровадження в нього різноманітних інформаційно-комунікаційних та мобільних технологій. З метою поширення використання ІКТ під час навчального процесу в загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах, Міністерство освіти відмінило заборону на використання мобільних телефонів у навчальних закладах. Про це йдеться у наказі Міністерства освіти і науки України № 910 від 7 серпня 2014 року [1]. Крім того, останнім часом з'явилася велика кількість спеціалізованих навчальних програм для гаджетів, тому варто розглянути можливість використання таких мобільних додатків в навчально-виховному процесі ЗНЗ.

Перед сучасним вчителем постає проблема – як урізноманітнити звичайний урок і зробити домашнє завдання більш цікавим і захоплюючим? Важко уявити сучасного учня без його улюбленого помічника – мобільного телефона (планшета). Тому, щоб вирішити проблему, достатньо його мобільний пристрій перетворити на помічника у навчанні.

У наукових дослідженнях останніх років теоретичні аспекти мобільного навчання розглядали: В. М. Кухаренко, С. Г. Литвинова, Н. В. Рашевська; проблемою забезпечення самоосвіти, рівного доступу до якісної освіти, компетентного впровадження ІКТ у відкритий навчальний процес займалися В.Ю. Биков, В.П. Вембер, В. Верлань, А.М. Гуржій, М.І. Жалдак, В.Г. Кремень, Н.В. Морзе, О.М. Спірін та ін. Бабич А. відмічає, що використання мобільних пристроїв та програм у навчанні школярів дає можливість учням отримувати контрольований доступ до навчальних матеріалів, вчителям – керувати процесом навчання й відслідковувати його ефективність [4].

Мета статті – розглянути можливості використання мобільних технологій та QR-кодів на уроках природничо-математичних дисциплін, зокрема фізики.

Активне впровадження інформаційних технологій у всі сфери діяльності суспільства торкнулося і системи освіти. На сьогодні змінюється роль комп'ютера в навчанні: він поступово перетворюється на активного помічника вчителя - предметника.

Використання можливостей комп'ютерних технологій суттєво «розвантажує» вчителя від рутинної роботи і сприяє більш повному виявленню творчого підходу до вивчення предмета.

Вже давно доведено, що кожен учень по-різному засвоює нові знання. З використанням комп'ютерних мереж і онлайн-засобів, вчителі отримали можливість подавати нову інформацію таким чином, щоб задовольнити індивідуальні запити кожного учня.

Завдання вчителя за короткий проміжок часу навчити кожного учня самостійно ставити і вирішувати проблеми, розуміти, для чого він вчиться, вміти знаходити інформацію, розмірковувати над нею: аналізувати, узагальнювати і систематизувати, а ще вміти спілкуватися, оцінювати себе та інших. Важливо організувати процес навчання так, щоб дитина з цікавістю і захопленням працював на уроці, бачила плоди своєї праці і могла їх оцінити.

Це можливо при поєднанні традиційних методів навчання та сучасних інформаційних технологій, у тому числі і комп'ютерних. Використання комп'ютера, планшета або смартфона на уроці дозволяє зробити процес навчання мобільним, строго диференційованим та індивідуальним.

Тому вчитель повинен володіти новими інтернет-технологіями і використовувати їх на своїх уроках.

Сьогодні великого поширення на уроках набувають такі технології, як :

- BOYD технологія;
- технологія QR-кодування

BYOD технологія передбачає використання власних мобільних пристроїв в навчальному процесі та відкриває нові можливості для підвищення мотивації учнів до вивчення предмета, а також збільшення інтерактивності процесу навчання [7]. Переваги використання мобільних пристроїв в загальноосвітньому навчальному закладі:

1. Мобільність (можливість використання в будь-якому місці, в будь-який час);
2. Доступність (переважна більшість учнів вже мають смартфони, планшети, якщо в когось відсутній такий девайс, то ця проблема вирішується шляхом організації роботи в групах);
3. Компактність (займають менше місця в порівнянні з ноутбуками та комп'ютерами);
4. Швидкість (миттєвий обмін інформацією через Bluetooth, електронну пошту, Viber, Veon і т.п.);
5. Сучасність (впровадження в навчальний процес сучасних інформаційно-комунікаційних технологій є наскрізною ідеєю Закону про освіту).

Поряд з позитивними сторонами використання мобільних гаджетів в навчальному процесі існують і недоліки:

1. Негативний вплив мобільних пристроїв на здоров'я користувача;
2. Функціональні можливості девайсів можуть значно відрізнятись, що може призвести до класової нерівності учнів;
3. Завжди існує ризик, що учень використовуватиме свій пристрій не для навчальних цілей;
4. Учень може забути гаджет вдома або акумулятор матиме не достатній рівень заряду.

Щоб уникнути зазначених проблем вчитель має організувати навчальний процес таким чином, щоб мобільний пристрій став інструментом, що допомагає знайти необхідну інформацію, яку не озвучували на уроці через нестачу часу. Наприклад, можна подати посилання на джерела у вигляді QR-кодів [9], розпізнати які можуть девайси учнів. Таким чином, кожен учень може ознайомитися з додатковою інформацією, яка може містити, як текст так і відео та графічні матеріали. Розглянемо деякі додатки, які можна, на нашу думку, використовувати в навчальному процесі з фізики:

1. «Тести з фізики» – це освітній додаток, який створено для перевірки і вдосконалення знань в галузі фізики, а також стане незамінним помічником при підготовці до ЗНО (контрольної роботи тощо). Додаток включає в себе більше 800 унікальних питань, розбитих за класами і темами. Щоб почати треба вибрати клас і тему.

2. «Скласти формули з фізики».

Цей додаток для тих хто хоче швидко підготуватися до іспитів з фізики. Даний додаток допомагає складати правильні формули. Тести в цьому додатку підійдуть тим, хто здає ЗНО або ДПА з фізики.

3. «Експериментаріум: віртуальна лабораторія з фізики» пропонує експерименти і досліди з фізики, математики, хімії та біології. Віртуальна лабораторія фізика розрахована на дітей різного шкільного віку і включає експерименти (досліди, симулятори) для всіх ступенів шкільної освіти. Додаток може бути використано як окремою дитиною, так і вчителем в класі. Кожен експеримент (досвід, симулятор) віртуальної лабораторія забезпечений методичними матеріалами для школяра (для самостійної роботи) і для вчителя (для роботи в класі або для додаткових завдань). Віртуальна лабораторія Експериментаріум може бути використана вчителем в технології flipped classroom (перевернута класна кімната), коли дітям пропонується виконати вдома експеримент з ще не вивченої теми, а потім на уроці спробувати пояснити, чому так відбувається, пояснити явище і спробувати сформулювати закон. Віртуальна лабораторія фізика може бути використана і в інших освітніх цілях, наприклад, як демонстрація в класі або при підготовці індивідуального проекту.

QR-код – це винайдений в Японії десять років тому штрих-код у квадраті. Піднесення до степеня дало йому дві головні переваги: велика місткість інформації та швидке зчитування будь-якою камерою, звідки і розшифровка аббревіатури – quick-response код.

За допомогою QR-коду можна закодувати будь-яку інформацію, наприклад текст, посилання на сайт, презентацію або відео.

Для створення QR-кодів можна використати сайти:

<http://qrcoder.ru> і <http://qrcodes.com.ua/>

<http://www.qr-code.com.ua/>;

<https://www.youscan.me/dashboard/>.

QR-коди вміють зберігати в собі тексти невеликого обсягу, які можна зчитувати без підключення до Інтернету. Для творчих занять це надає чималі можливості.

Так закодувавши тему уроку учень запросто може її прочитати просто зчитавши код.

Можна при вивченні нової теми дати учням завдання опрацювати матеріал, що розміщений за посиланням, яке учні отримають считавши з QR-коду.

Закодувати завдання раніше створене вчителем і розміщене на LearningApps.org, або іншому сайті.

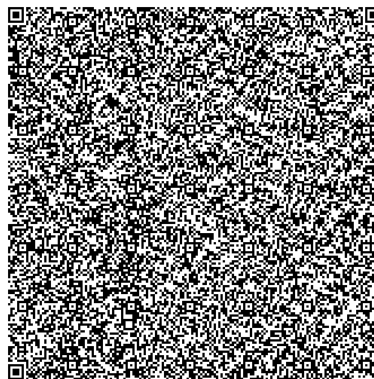
Наприклад: QR-код в якому закодоване посилання на відео «Потужність». (Код 1).

Код 1

Код 2

Код 3

В QR-коді (код 2) закодована текстова інформація.

QR-коди можна розміщувати на частинах механізмів, електричних схемах. Наприклад, розміщені на лабораторному (демонстраційному) обладнанні QR-коди можуть мати гіперпосилання на віртуальну лабораторію або на теоретичні відомості про прилад (Код 3).

Таким чином можна вести учнів, які крок за кроком виконуючи різні завдання прийдуть до кінцевого результату.

Головні завдання таких технологій наступні:

- розвивати креативність школярів;
- формувати комунікативну компетентність в процесі групової діяльності;
- формувати загальнонавчальні вміння, пов'язані зі сприйняттям, переробкою та обміном інформацією;
- покращувати всі види пам'яті учнів (короткочасну, довготривалу, образну, зорову і т.д.);
- прискорювати процес навчання;
- формувати організаційні уміння.

Використання цих методів дає позитивний результат і приносить задоволення від праці як учителю, так і дітям.

Варто зазначити, що використовуючи мобільні пристрої на уроках природничо-математичних дисциплін, ми розвиваємо творче та критичне мислення, мотивуємо до самостійних досліджень, виробляємо навички використання мобільних додатків та урізноманітнюємо і осучаснюємо навчальний процес в загальноосвітньому навчальному закладі.

Список використаних джерел

1. Евзикова О. В. Что такое мобильное обучение и BYOD. Teachtech. 2015. [URL:http://teachtech.ru/teoriya-onlajn-obucheniya/cto-takoe-mobilnoe-obuchenie-i-byod.html](http://teachtech.ru/teoriya-onlajn-obucheniya/cto-takoe-mobilnoe-obuchenie-i-byod.html)
2. Бабич А. Використання технології BYOD у процесі навчання в основній школі. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. Vol. 5. N 2. June. 2017. P.1–4.
3. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. [URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BC%D0%B0%D1%](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BC%D0%B0%D1%)
4. Мобильное обучение. [URL:http://goo.gl/7UdXl](http://goo.gl/7UdXl).
5. Иванченко Д. А., Марцинович Л. А. Формирование образовательной среды вуза в условиях информатизации: проблемы и перспективы. *Инновации на основе информационных и коммуникационных технологий*. М., 2012. С. 280–284, 282 с.
6. Использование QR кодов в образовании. *Интерактивности – WEB сервисы для образования*. [URL:https://sites.google.com/site/badanovweb2/home/gr-coder](https://sites.google.com/site/badanovweb2/home/gr-coder).
10. QR-Коди в освіті. А. Скрипка. [URL:http://www.edutainme.ru/post/gr-kody-v-obrazovanii/](http://www.edutainme.ru/post/gr-kody-v-obrazovanii/)

Серих Лариса Володимирівна,
завідувачка кафедри теорії і методики змісту освіти
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
кандидат педагогічних наук, доцент

ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ПІДЛІТКІВ

У статті розглядаються технології критичного мислення, які застосовуються при розв'язанні будь-яких проблемних завдань учнями закладів загальної середньої освіти чи вихованцями закладів позашкільної освіти. Означена взаємодія відбувається на макрорівні взаємодії, коли до неї залучають учні-вихованці, демонструючи суб'єкт-суб'єктні відносини. Подано порівняльну характеристику кричному мисленню вчителя й учня.

Ключові слова: взаємодія, заклади загальної середньої освіти, заклади позашкільної освіти, критичне мислення, естетичне виховання підлітків.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Активний розвиток суспільства, інтенсивні процеси глобалізації й інформатизації вимагають від сучасного здобувача освіти абсолютно нового типу мислення, який дасть змогу пристосуватися до постійних соціальних змін, генерувати нові ідеї, а також здійснювати комплексний аналіз отриманої інформації та давати їй об'єктивну оцінку. Саме тому в сучасному освітньому просторі важливу роль відіграє критичне мислення, яке є основою навчальної діяльності. Організація навчально-виховного процесу будь-якого навчального закладу повинна бути спрямована передусім на розвиток критично мислення школярів, що допоможе їм оволодіти основними компетентностями, які необхідні для соціалізації особистості та формування її індивідуальності. Сьогодні критичне мислення стає технологічною базою сучасної освіти, його розвиток диктується різноманітними соціальними зрушеннями та безперервним розвитком суспільства.

Критичне мислення – це над актуальне, це те, про що зараз говорять усі. У більшості університетів Європи студенти активно займаються вивченням цього предмету вже з першого курсу. Тренінги, майстер-класи та лекції на цю тему збирають великі аудиторії, адже кожен зацікавлений у розвитку цього вміння. Визначення «освітнього ландшафту України» [2, с. 9] передбачає виховання і соціалізацію випускника Нової української школи як «цілісну особистість, усебічно розвинену, здатну до критичного мислення» [2, с. 12].

Центральне місце в цьому належить закладу загальної середньої освіти, саме тут закладаються основи формування особистості, її виховання, зокрема естетичного, громадянської позиції, уміння навчатися протягом життя тощо. Для розвитку учня пропонується канва, яка заповнюється протягом навчання. Серед переплетених смужок цієї канви: уток і основа, є ключові компетентності і наскрізні вміння – соціальні і громадянські компетентності, уміння навчатися тощо; уміння читати, уміння доносити думку, емоційний інтелект, критичне мислення тощо [2, с. 19]. Ще один із постулатів нової української школи – педагогіка партнерства реалізується зокрема в закладах позашкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Критичне мислення, на думку В. Болотова, означає не негативність суджень або критику, а раціональний розгляд розмаїття підходів з метою висловлення обґрунтованих суджень і рішень. «критичне» у цьому контексті означає «аналітичне». Та це все має другорядне значення з огляду на зміст запропонованого визначення. Справді, у ньому «критичне» зведене до «аналітичного» [1, с. 20], що на мою думку, є тривалою помилкою: хоча критичне мислення є аналітичним, проте аналітичне мислення не завжди є критичним.

Наведене роз'яснення, приписується Даяні Халперн, авторитетному американському психологу. Їх належить книга з критичного мислення, вже перевидана в США вп'яте. Виділимо положення, які є сумнівними: «критичне мислення – це використання навичок або стратегій пізнання, що **підвищують вірогідність** отримання очікуваного результату... Такий тип мислення використовується під час розв'язання завдань, формулювання висновків, **обчислення вірогідностей** і прийняття рішення... Навчання навичок критичного мислення може допомогти кожному розпізнавати пропаганду і не стати жертвою, проаналізувати **помилкові основи в аргументації**, виявити відверту брехню, визначити надійність того чи іншого джерела інформації і правильно обмірковувати кожне завдання і рішення, що буде прийнято» [4, с. 4].

Критичне мислення – це необхідна навичка і життєво важливий ресурс сучасної людини. Критичне мислення базується на законах логіки та на розумінні психологічних процесів, які протікають у нашій свідомості. Критичним мислителям властиве скептичне ставлення до всього, але ніяк не цинічне. Навички критичного мислення дають змогу не потонути в інформаційній лавині, не піддатися маніпуляціям, допомагають приймати зважені рішення та відстоювати їх. Критичне мислення допомагає в пошуку нових шляхів вирішення проблем.

Визначення КМ належить професору Метью Ліпману (1922-2010), визнаному в світі авторитету з критичного мислення: «Критичне мислення є майстерним, відповідальним

мисленням, яке сприяє доброму судженню остільки, оскільки (а) ґрунтується на критеріях; (в) є таким, що саморегулюється та (с) є чутливим до контексту» [3, с. 1].

Розвиток КМ є важливим як для дітей, так і для дорослих, бо у світі, де має місце інформаційна війна, важливо вміти розпізнавати інформацію, аналізувати джерела і мотиви, приймати зважені рішення. В період розвитку інформаційних технологій цінується вміння професійного пошуку необхідної інформації, здатність її проаналізувати, оцінити та застосувати. На мою думку, діти краще володіють навичками критичного мислення, ніж дорослі, адже вони не бояться сумніватися в почутому чи побаченому, задавати безліч запитань, досліджувати невідоме. І це треба заохочувати та розвивати. Мислення дорослих засмічене стереотипами, шаблонами, впливом авторитетів тощо. А це необхідно розуміти і розпізнавати. Тому підходи до навчання КМ дещо відрізняються. На жаль, стандартна школа дуже часто пригнічує в дітей здатність і бажання мислити критично. Дітям зазвичай не дозволяють сумніватися в словах учителя і в інформації, що є в підручниках, забороняють проявляти індивідуальність, ставити незручні запитання тощо. Ситуація таки покращується в закладах позашкільної освіти. Про це свідчить неабиякий інтерес учителів до різноманітних навчань, тренінгів, майстер класів з критичного мислення, у тому числі таких, що проводяться в закладах позашкільної освіти.

Сьогодні знаються на технологіях краще учні, вони мають усталені звички, беруть активну участь у соцмережах. Дамо порівняльну характеристику розвитку критичному мисленню учня і вчителя.

ЯК вчителю розвивати своє критичне мислення?

- боротися зі стереотипністю;
- не боятися помилок;
- звертатися до досвіду;
- мати сумніви;
- аналізувати ситуації та обставини.

ЯК формувати критичне мислення школярів?

- дайте свободу учням;
- залишати час на пошук і виправлення помилок;
- не давати готової інформації;
- «скасуйте» помилки;
- станьте учасником навчання, як і учні;
- апелюйте до досвіду учнів;
- розповідайте про власний досвід.

Отже, ознаками критичного мислення є:

- усвідомленість;
- цілеспрямованість;
- обґрунтованість;
- рефлексивність.

У критичному мисленні існує суперечність «Правда – Маніпуляція», але поступово зростає кількість *правдивих медіа*, закладів освіти, вишів, учнів. Правдиву інформацію можна знайти, як альтернативу, в закладу позашкільної освіти.

Які прийоми треба використати?

- сторітеллінг;
- дерево передбачень;
- фішбоун;
- кубик Блума;
- сенкан (синквейн);
- Бортовий журнал;

- читання з маркуванням;
- читання з зупинками;
- метод З-Х-Д;
- метаплан;
- діаграма Венна;
- «Лови помилку»;
- «Альтернативні історії»;
- «Обернений урок»;
- Учнівські проекти;
- «Так чи Ні» та інші...

Нарешті слід підкреслити **взаємозв'язок** критичного мислення і креативності: одне без другого не утворюють бажаного «Мислення вищого порядку».

З огляду на зазначене роз'яснення критичного мислення і творчого мислення несподіваним виявляється поява в розділі «Методи і прийоми розвитку критичного мислення» **методу Мозкового штурму і методу «6 капелюхів»**. Ці методи розв'язання різноманітних проблем хоча і включають критичне мислення, проте, передбачаючи, серед іншого, суттєву креативну складову, зовсім не зводяться до нього і не спрямовані на розвиток саме його.

Продемонструємо метод **«6 капелюхів»**.

	<p>Чорний капелюх захищає від помилкових, необдуманих дій, вказує на можливі ризики та підводні камені.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✚ Що може піти не так ✚ Чого не можна робити ✚ Усі ваші занепокоєння ✚ Усі ваші підводні камені
	<p>Жовтий капелюх потребує концентрації на пошуку достоїнств, переваг та позитивних боків ідеї.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✚ Які у цього позитивні сторони ✚ Які є переваги й достоїнства ✚ Які є позитивні перспективи ✚ Чого це треба робити
	<p>Зелений капелюх створює нові ідеї, модифікує вже створені, шукає альтернативи, досліджує можливості, руйнує стереотипи.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✚ Які є альтернативи ✚ Які ідеї з цим пов'язані ✚ Як це можна реалізувати ✚ Що ще можна з цим робити
	<p>Синій капелюх слугує для управління самим процесом роботи</p> <ul style="list-style-type: none"> ✚ Координує роботу ✚ Збирає результати ✚ Організовує, регламентує <p>Його використовують на початку сесії для визначення порядку роботи, і в кінці – для узагальнення результатів та висунання нових ідей</p>
	<p>Білий капелюх слугує для координації і спрямування уваги на інформації і фактах.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✚ Що про це знаємо ✚ Яка є інформація, цифри, дати, статистика, дані, дослідження ✚ Якої ще не вистачає інформації
	<p>Червоний капелюх дозволяє висловити власні почуття, емоції, інтуїтивні здогадки, відносно розв'язуваного питання.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✚ Що ми переживаємо з цього приводу ✚ Які наші здогадки ✚ Що підказує нам наша інтуїція ✚ Які наші очікування, передбачення

Шість капелюхів «одягають», коли діють відповідно до кольору капелюха. При цьому «білий капелюх» – вказує на факти, «жовтий капелюх» означає позитивне мислення, «чорний капелюх» окреслює проблеми й протиріччя, «червоний» – відповідає за емоції особистості, «зелений капелюх» націлює учня, вихованця проявити творчість, а «синій капелюх» нагадує про узагальнення і висновки, які мають висловити гравці наприкінці гри «Шість капелюхів», поставивши крапку у розв'язанні певного завдання чи проблеми.

Тож свідомо або несвідомо спроба «згорнути все до однієї купи» з накрученим брендом «критичне мислення» суперечить розрізненню критичного та творчого мислення. Ця спроба не тільки марна, а й така, що здатна внести плутанину у класифікацію засобів і методів навчання й виховання.

Отже, висловлюючи свою думку, вихованці зможуть її аргументувати, аналізувати, пропонувати альтернативи, передбачення, виявляючи при цьому емоції та сласні почуття відносно розглядуваного поняття, проблеми.

Висновки. Основними методами розвитку критичного мислення є такі:

1. Задавати питання і не приймати на віру все, що нам пропонують. (Знак питання порівнюють з рибальським гачком, на який ловиться риба. Кожен повинен мати такий гачок).
2. Шукати докази, що підтверджують або спростовують отриману інформацію.
3. Накопичувати знання і розширювати світогляд. Що стосується розвитку критичного мислення у дітей, то важливо орієнтуватися не на запам'ятовування ними фактологічного матеріалу, а на постановку проблеми і пошук її вирішення.

Важливо пам'ятати, що навчитися критично мислити – це як опанувати майстерність танцю чи якогось виду спорту – тільки практикуватися і не здаватися, а будь-які проблеми чи невдачі сприймати тільки як додатковий досвід.

Список використаних джерел:

1. Болотов В., Спиро Д. Критическое мышление – ключ к преобразованиям школы. *Директор школы*. 1995. № 1. С. 67–73.
2. Концепція Нової української школи. [URL:https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf)
3. Ліпман М. Чим може бути критичне мислення. [URL:https://osvita.ua/school/method/technol/999/](https://osvita.ua/school/method/technol/999/)
4. Халперн Д. Психологія критичного мислення. [URL:https://royallib.com/book/halpern_dayana/psihologiya_kriticheskogo_mishleniya.html](https://royallib.com/book/halpern_dayana/psihologiya_kriticheskogo_mishleniya.html)

Сєрих Тетяна Миколаївна,

викладач кафедри теорії і методики змісту освіти
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
аспірантка Глухівського НПУ імені Олександра Довженка

ПОЛІКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДНИК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті проаналізовано підходи зарубіжних та вітчизняних науковців щодо тлумачення дефініцій «компетентність», «професійна компетентність», «полікультурна компетентність». Визначено сутність полікультурної компетентності як складника мовної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Ключові слова: компетентність, полікультурна компетентність, майбутні учителі початкової школи, полікультурна освіта.

Модернізація системи вищої освіти в Україні, входження України у світовий освітній простір, її участь у світовому співтоваристві висувають високі вимоги до забезпечення повноцінною вищою освітою студентів, які в майбутньому стануть фахівцями різних галузей. Особливо гостро відчувається вплив світової глобалізації, інтернаціоналізації та інтеграційних процесів, які охоплюють нашу країну, що своєю чергою окреслює завдання сучасної освіти – створення умов для набуття студентами, майбутніми вчителями досвіду міжкультурного спілкування, розвитку, умінь і навичок спілкування з представниками інших національностей, у процесі якого відбувається розвиток полікультурної компетентності. Аналізуючи документи Ради Європи, ООН, ЮНЕСКО, пріоритетними завданнями є підготовка молоді до ефективної діяльності в умовах поліетнічного та полікультурного суспільства [5]. Під час формування особистості, готової до життя в полікультурному соціумі, вирішальна роль належить системі освіти, і насамперед вищій школі.

Проблема компетентності привертала увагу зарубіжних учених Р. Бадера, Д. Мертенса, А. Шелтена. Перспективи компетентностей в сучасній освіті досліджували українські вчені І. Бех, Н. Бібік, О. Биковська, В. Вербицький, О. Кононко, О. Пометун, О. Савченко. Питання формування компетентностей особистості розкрили російські вчені В. Болотов, І. Зимня, Е. Зеєр, О. Лебедєв, А. Хуторської та інші. Проблеми формування компетентності сучасного фахівця стали предметом багатьох психолого-педагогічних досліджень (О. Білик, О. Босак, Н. Веніг, Л. Голованчук, Л. Карпова, О. Селіванова, В. Моляко, С. Вершаловський, С. Андрушівська, Т. Брагін та інші).

Вітчизняними та зарубіжними вченими зроблено суттєвий внесок в аналіз сутності поняття «компетентність»: у педагогіці С. Бондар, А. Вербицьким, М. Голованем, Н. Ничкало, Г. Селевко, О. Овчарук, А. Петровим, О. Пометун, А. Хуторським; у психології А. Бодальовим, І. Зимньою, Р. Мільруд, Дж. Равеном, С. Уідеттом та С. Холліфордом.

Професійна компетентність педагога ґрунтується на знаннях, нормах, цінностях, здібностях, набутих завдяки неперервному самонавчанню, самотворенню, самовдосконаленню і самореалізації. Розкриваючи поняття компетентності, Дж. Равен вказує на те, що це спеціально структуровані набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання, які дозволяють людині розв'язувати незалежно від контексту проблеми, характерні для певної сфери діяльності [6].

Поняття «компетентність» тлумачиться як досконале володіння знаннями, справою; як результат освіти та виховання; як творче застосування здобутих знань у проблемних ситуаціях. Компетентність має складний зміст, який інтегрує професійні, соціально-педагогічні, соціально-психологічні, правові характеристики. Більшість авторів поділяють думку, що компетентність охоплює: комплекс знань, умінь, навичок; постійне оновлення знань, самовдосконалення себе як особистості та професіонала; поглиблене знання з певної проблеми, питання тощо; відповідність певним стандартам; уміння впроваджувати набуті теоретичні надбання на практиці; креативний підхід до розв'язання проблеми.

Науковці С. Бондар, С. Шишов та інші трактують компетентність як здатність діяти, яка проявляється за умови глибокої особистісної зацікавленості в певному виді діяльності, що становить цінність для самої людини. На відміну від науковців вітчизняних, С. Уіддет та С. Холліфорд визначають компетентність як готовність, яка потрібна для вирішення поставлених завдань та отримання необхідних результатів праці [10].

Актуальну, формовану особистісну якість, яка ґрунтується на знаннях, інтелектуально й особистісно зумовлену соціально-професійну характеристику людини, її особистісну якість розуміє під компетентністю І. Зимня [2, с. 20-25].

З урахуванням відмінностей у тлумаченні поняття «компетентність» науковцями (І. Зимня, О. Овчарук, О. Пометун, А. Хуторський, С. Шишов) пропонується визначення дефініції «ключова компетентність». Зокрема, три групи компетентностей виокремлює І. Зимня:

– особистісні компетентності, що стосуються особистості як суб'єкта життєдіяльності;

– комунікативні компетентності окреслюють взаємодії між людьми;
– діяльнісні компетентності стосуються людської діяльності, що проявляється в усіх її типах і формах [2].

Розподіл ключових компетентностей на групи залежно від можливостей, які вони дають людині подає С. Шишов:

– вивчати (уміти з користю використовувати досвід, організовувати взаємозв'язок своїх знань та упорядковувати їх, самостійно навчатись);

– шукати (використовувати різні бази даних, отримувати інформацію, уміти працювати з документами та класифікувати їх);

– думати (критично ставитися до різних аспектів життєдіяльності, організовувати взаємозв'язок минулих і теперішніх подій, відпрацьовувати власну позицію в дискусіях);

– співпрацювати (вміти працювати в групах, приймати рішення);

– братися за справу (залучатися до проекту, нести відповідальність, організовувати свою роботу);

– адаптуватися (виявляти гнучкість у потоці швидких змін, уміти використовувати нові технічні й інформаційні комунікації) [8, с. 32].

Полікультурна комунікативна компетентність належить до сфери загально-соціальних компетентностей, які не залежать від професії і забезпечує активну життєдіяльність, взаємодію, спілкування людини, її здібність орієнтуватися та адекватно сприймати різні сфери соціальної дійсності, гармонізує внутрішній світ особистості та її ставлення до суспільства.

Найважливішою метою системи освіти, зокрема вищої, є підготовка людини (студента) до ефективної комунікативної діяльності та спілкування в полікультурному середовищі, що пов'язане з усвідомленням культурного різноманіття та здатністю до поведінки, яка відповідає конкретним культурним умовам.

Українська, як і будь-яка іноземна мова означає не тільки граматичну та лексичну структуру для здобувачів освіти, а й виступає засобом здійснення міжкультурної комунікації, що ґрунтується на інтегрованому вивченні мови та культури країни. Студент, здобувач освіти – мовна особистість, здатна до адекватної соціокультурної діяльності в умовах іншої мовної та культурної спільноти. Тому розвиток полікультурної компетентності набуває особливого значення в процесі викладання української та іноземної мови як основного засобу комунікації.

Останні роки наукових досліджень (Дж. Беннет, Н. Богатих, І. Васютенкова, Л. Воротняк, Л. Гончаренко, О. Джуринський, В. Кузьменко, Л. Перетяга, Т. Поштарьова, І. Соколова, Б. Татохов, Ховард-Хамільтон, О. Щеглова) сформували тлумачення поняття «полікультурна компетентність», результатом яких є різноманіття термінів та визначень, у яких виокремлюють різні думки щодо її змісту залежно від цілей та області застосування. Так, Дж. Беннет та М. Беннет подають визначення полікультурної компетентності, яке охоплює перспективу міжкультурних стосунків, комунікації між студентами, свідомі знання власної культури (культурний самоаналіз), певні системи поглядів на створення культурних контрастів, здатність аналізувати взаємодію, прогнозувати непорозуміння й адаптивну поведінку [9, с. 149]. З огляду на це, бути полікультурно-комунікативно компетентним означає бути толерантним, допускати принцип плюралізму, мати знання про інші народи, нації та їхні культури, розуміти їхню своєрідність і цінність.

Т. Поштарєва розглядає полікультурну компетентність як таку, що дозволяє індивіду знайти адекватні моделі поведінки, які допомагають підтримувати атмосферу злагоди та взаємної довіри, усуненню нетерпимого ставлення до людей, які відрізняються кольором шкіри, мовою, цінностями, культурою [4, с. 36].

На думку Л. Перетяги, сутність полікультурної компетентності полягає в тому, що людина, яка володіє цією компетентністю, виступає активним носієм досвіду в галузі міжособистісної взаємодії з представниками різних культур. Полікультурну компетентність науковець визначає як

«складне багатокомпонентне особистісне утворення, що є результатом полікультурної освіти та ґрунтується на засадах теоретичних знань та об'єктивних уявлень про етнокультурне різноманіття світу, що реалізується через уміння, навички й моделі поведінки, які забезпечують взаємодію з представниками різних народів і культур на основі позитивного (толерантного) ставлення до них, а також у процесі набуття досвіду міжкультурної взаємодії, що, у свою чергу, сприяє ефективній міжетнічній взаємодії в сучасному полікультурному середовищі» [3, с. 102].

У рамках нашого дослідження акцентуємо увагу на російській, англійській та українській мовах, але це не означає, що інші мови та культури не потрібно розглядати, аналізуючи дефініцію «полікультурна комунікативна компетентність». Звертаємо увагу на активній участі комунікативних процесів у розвитку полікультурної компетентності.

Отже, полікультурна компетентність – це інтегративна якість, яка містить сукупність знань, умінь, навичок, які виражені в знаннях про культуру свого народу, поінформованість у змісті, засобах та способах взаємодії з культурою, яка відбувається у комунікативний спосіб.

Полікультурна компетентність реалізується в здатності вільно орієнтуватися в полікультурному світі, розуміти його цінності та зміст, позитивно взаємодіяти з носіями іншої культури, спілкуватися, відтворювати зворотній зв'язок, забезпечувати взаєморозуміння через мовленнєвий та мовний компоненти.

Список використаних джерел:

1. Бакум З. П. Українська мова як іноземна: Лінгводидактичні проблеми. *Філологічні студії*. 2010. № 5. С. 226–232.
2. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. М.: Исслед. цент проблем качества подготовки специалистов, 2004. 42 с.
3. Перетяга Л. Є. Дидактичні умови формування полікультурної компетентності молодших школярів: дис. ... д-ра пед. наук. Харків, 2008. 175 с.
4. Поштарева Т. В. Формирование этнокультурной компетентности. *Педагогика*. 2005. № 3. С. 35–42.
5. Програмний документ ЮНЕСКО (1995 р.) Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю / В.П. Андрущенко. Київ: Знання України, 2005. 804 с.
6. Равен Дж. Педагогическое тестирование: *Проблемы, заблуждения, перспективы*. Пер. с англ. Изд. 2-е, испр. Москва: «Когито-Центр», 2001. 142 с.
7. Татухов Б. А., Богатых Н. А. Поликультурная компетентность – фактор развития толерантности студентов. *Высшее образование*. 2008. № 3. С. 24–26.
8. Шишов С. Е. Понятие компетенции в контексте качества образования. Стандарты и мониторинг в образовании. 1999. № 2. С. 30–34.
9. Whiddett Steve and Hollyforde Sarah. Practical guide to ompetences: how to enhance individual and organizational performance. 2nd ed. London: Chartered Institute of Personnel and Development, 2003. 144p.
10. Bennett J. M., Bennett M. J. Developing intercultural sensitivity: An integrative approach to global and domestic diversity. Handbook of intercultural training / ed. by D. Landis (3rd ed.). CA: Sage. 2004. P. 147–165.

Скирта Валентина Сергіївна,

викладач кафедри соціально-гуманітарної освіти
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

STORYTELLING AND TEACHING

The article deals with storytelling – the most effective way of developing students listening and speaking skills, critical thinking skills and creativity. The paper aims to demonstrate how teachers of English can use it to work with young learners.

Key words: teachers of English, storytelling, young learners, effective language teaching, creativity, listening and speaking skills.

The problem is that methodology of teaching English in the primary classrooms differs from that one in the secondary. In Ukraine were adopted new programs last year. Of course, teachers need different types of help to implement the demands of the programs into practice. Developing students listening and speaking skills is the important task for our teachers.

The aim of the article is to show how storytelling technique can help teachers of English to work with young learners, especially to develop their listening and speaking skills, creativity and critical thinking skills.

The main aim of modern education is to create conditions for personal development and creative self-realization of every applicant of education, to make the process of learning interesting and joyful.

Storytelling is what sets us apart from other creatures living on this planet, and goes back to the beginning of humankind – when we needed to share wisdom in our communities, about real life and imagined experiences and about our dreams, fears and wishes. Since ancient times, rhythm, vocalization, gesture, mime, dance, objects and pictures have all been at the heart of storytelling, alongside verbal language. Little has changed, when it comes to traditional storytelling, since its earliest origins. Storytelling – the art of telling an unscripted story directly to listener – is the most widely used and long-established way of transferring information. Sadly, there are millions of people today who have never experienced the joy of being told a folk tale or of retelling one. This is a new phenomenon: it would be unimaginable for our ancestors to live in a world without this kind of oral storytelling. For tens of thousands of years ‘homo sapiens has been telling and listening to folk tales but, recently, some of us lost the habit. The good news, however, is that people are becoming aware, once again, of the power and value of storytelling. Sharing stories plays a key role. While listening to us telling folk tales and myths, and then retelling them in their own words, students are interpreting meanings relevant to their own life experiences.

However, the way individual listeners relate the story to their own lives depends on factors such as their personal values, their current concerns, their beliefs and perceptions about themselves in relation to others, their mood and their state of health and well-being. The storytelling techniques and activities make it possible for our students to develop their creativity, critical thinking skills and self-expression and to become more aware of their own perspectives and those of their fellow students. Every time you find the way to convey a story to your students, you are re-creating the story anew, and this spontaneous creative act is mirrored in the co-creating of the story in your students’ imaginations.

There is an important difference which, as ‘storytelling teachers’, we should be aware of – the difference between telling a story and reading a story to our students.

- Reading novels and poems aloud from the page makes sense because the text has been carefully crafted by a single writer.
- Oral stories – in another words, folk tales, fables, myths, legends and fairy stories – come from the oral tradition and have been created and re-created and honed by generations of tellers and listeners, and so they are best told without referring to a written text.
- Some teachers initially doubt their ability to tell a story, but in our experience, teachers nearly always have a hidden talent for storytelling.
- In fact, teachers are nearly always much better at telling stories than they are at reading them aloud.

It is important that you enjoy and are able to feel your way into the tale when you first come across it – that you know that it’s a story you’d like to tell, and you can imagine your students doing one or more of the following: being engaged, discovering truth in their own way, developing empathy, being imaginative and appreciating difference. [9] It is advisable to let your storytelling repertoire evolve slowly. Try out the same story with different classes if you can. You’ll probably find that each class responds very differently, and so your telling will vary as well. It makes sense to learn one story and tell it five times, rather than learn five stories and tell each of them once. As you tell the same story to more

classes, it will become more fluent – but don't let your telling become too polished. It's worth striving to keep that freshness and spontaneity which comes with the first telling. It's worth adding something new each time you tell the story, whether it is prepared or spontaneous. If you try to listen to yourself telling the story through your students' ears, the story will be created anew every time. Our storytelling techniques will develop as we tell stories in class. Making the most of our voice, body and face, as well as repetition, interaction and use of props, are among techniques that can be used at our lessons. In fact, the majority of the stories inevitably involve a combination of techniques. All good stories contain a grain of truth – to be discovered by listener. This holds the key to the various techniques of effective storytelling – believing in the process, on the part of the teller and the listener too: when both are giving their full attention to the story as it unfolds. Individual listeners experience stories in a rich variety of different ways. Most listeners describe visualizing mental pictures of scenes from the story, either still or moving, either in brightly- coloured or colourless tones. More auditory students will tune into rhythms and sounds of the story. Others will feel close to the action of the story and identify themselves in a deeply kinesthetic way with the main character. Many of our students can experience different moments from different stories through different sensory channels.

It makes sense for students to do creative tasks after listening – and sometimes before. Creative response tasks tend to focus on mental imagery, personal interpretation and the students making connections with their own experiences. These may involve listeners expressing what they imagine individually – by talking or writing about the story, drawing, painting or making models of characters and events, or retelling the story. Equally, all this can be done by pairs or groups of learners. This involves the learners in listening attentively to each other and engaging with each other's creative ideas through comparing responses, doing role play and collaborative retelling. When learners share their imaginative responses to a story they have been told together, trust is quickly build up between them – so there is a strong sense of group cohesion and confidence.

When doing creative tasks before, during or after storytelling encourage a free flow of ideas and value every contribution of our students, enjoy and recognize different ways of doing a task by them, allow for different and unexpected responses, show genuine interest in one another's contributions and make sure all the group members have an equal share of time and attention. It is the most natural thing in the world for students to listen to their teacher or to each other telling a story – and then to reciprocate by telling another story they want to share, giving them the opportunity to develop their own storytelling skills results in increased memory skills, language development, confidence in public speaking and fluency.

The co-creative nature of storytelling has a positive impact on students' language learning. The main challenge to language learners understanding a story you tell is vocabulary you use. Storytelling is ideal for introducing and revising language items, because folk tales are rich in content and therefore the words are contextualized. Too much unfamiliar vocabulary can be a barrier to students following the story. Generally, it is easy to limit the amount of new vocabulary you use in the story by sticking to simpler items. If you need to use unfamiliar vocabulary, it may be because it is essential to the story and the students do need to understand it. Alternatively, you might consciously include unknown vocabulary because of the sound and/or the meaning of the word. You'd like your students to be able to hear some expressive words and be comfortable with the idea that they will not understand them all and that it is beneficial for them to listen without catching one hundred percent of the meaning. After all, this is normal in language learning. If new vocabulary is essential to the meaning of the story, you need to choose whether you are going to familiarize the students with it before you tell the story, or whether you can make it clear to them in context while telling the story.

Pronunciation in a second language is learnt primarily through listening and noticing how the sounds of the target language are produced. The extended listening that storytelling offers is ideal. Students are listening creatively as they tune into rhythm, intonation, tempo, connected speech and

pausing. The fact that they are looking at their teacher means that they are also picking up visual information about the mechanics of the way sounds are made in the target language, and not just from the movement of the lips. Finally, retell in parts of the story afterwards gives the students the chance to activate the language features they have noticed. One of the most effective ways of learning to tell a story is to listen to it being told over again and again, just as a child does.

Retelling the story builds learners' spoken fluency and confidence. Students tend to imitate the story you tell them, striving to use largely the same structures and vocabulary as you. This is natural and useful stage, and promotes accurate language production.

Retelling a story is only one way in which language learners can develop their speaking skills. Storytelling offers a wide range of possibilities for creating speaking. Whether discussing meaning, comparing mental imagery, doing improvised drama, making predictions or sharing personal experiences, storytelling generates both extended and creative speaking.

So, storytelling develops language skills – encouraging both speaking and listening fluency, as well as building self-confidence, increasing motivation and multiplying student interaction.

References:

1. 5 useful skills that train story building. Available at: <https://mel.fm/blog/studiya-istory/80962-5-poleznykh-navykov-kotoryye-treniruyet-storitelling> (accessed 30 September 2017).

2. The designer of success. What story building. Available is at: <http://constructor.ru/uspex/storitelling.html> (accessed 03 October 2017).

3. Novichkova AV, Vokresenskaya Yu.V. Storytelling as a modern tool for personnel management. Journal «Naukovedenie», 2014, vol. 6. Available at: <http://naukovedenie.ru/PDF/39EVN614.pdf> (accessed 03 October 2017).

4. Secrets of story building. Available at: <http://distantiya.ru/read/sekrety-storitellinga/> (accessed 04 October 2017).

5. Storytelling as motivation: draw the history of the organization. Available at: <https://www.hr-director.ru/article/65681-qkss-15-m9-storitelling-kak-motivatsiya-risuem-istoriyu-organizatsii> (accessed 04 October 2017).

6. Storytelling. How to tell stories that sell. Available at: <https://bizcase-lab.ru/blog/storytelling> (accessed 04 October 2017).

7. Korsakova T.V., Chelnokova E.A., Kaznacheeva S.N., Bicheva I.B., Lazutina A.L., Perova T.V. Transformation of the corporate culture of transition to knowledge economics // International Journal of Environmental and Science Education. 2016. T. 11. p. 4690-4698.

8. National Storytelling Network, What is Storytelling? Available at: <http://www.storynet.org/resources/whatisstoritelling.html> (accessed 01 October 2017).

9. Davies, A Storytelling in the Classroom Paul Chapman Publishing 2007.

Снаговська Валентина Іванівна,

учитель початкових класів

КУ Сумська СШ I-III ст. №3 імені генерал-лейтенанта А. Морозова

Сумської міської ради

ВПЛИВ ПЕДАГОГА НА ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Анотація. У статті розглянуто сутність мовленнєвої компетентності школярів. Виокремлено основні складові формування мовленнєвої компетентності в учнів початкових класів. Проаналізований вплив вчителя на формування мовленнєвої компетентності учнів початкової школи.

Ключові слова: мова, мовлення, учень, вчитель початкових класів, мовленнєва компетентність.

Зміни, які відбуваються в сучасному світі, вимагають від шкільної освіти спрямувати шкільну систему освіти на формування в учнів життєво-важливих компетентностей. Орієнтування в сучасному інформаційному соціумі, вміння презентувати свої практичні навички на ринку праці, швидке реагування на потреби часу, бажання навчатися та розуміння необхідності перекваліфіковуватися – все це є складовими повноцінної реалізації людини в сучасному житті.

Базовою ідеєю реформування освітньої галузі України визнано компетентнісний підхід у навчанні. Така ідея полягає насамперед у безперервності навчання – протягом усього життя. Як відзначає Юрченко В. І, компетентнісний підхід до освіти в цілому може зберегти культурно-історичні, етносоціальні цінності, якщо розглядати компетенції, які лежать у його основі, як складні особистісні утворення, що охоплюють і пізнавально-інтелектуальні, і емоційні, і моральні складники [4, с.59].

Одним з основних напрямів компетентнісно-орієнтованого навчання є формування мовленнєвої компетентності школярів, яка полягає у здатності слухати, сприймати й відтворювати інформацію, читати і розуміти, вести діалог [1].

Головну роль у формуванні мовленнєвої компетентності учнів початкової школи відіграє вчитель. У зв'язку з цим важливим питанням є дослідження мовленнєвої компетентності педагога та його впливу на формування мовленнєвої компетентності в учнів.

Вивченням проблеми здатності учнів оволодіти мовленнєвими вміннями займалися вчені А. Богуш, Л. Паламар, Є. Тихеева Л. Щерба.

Проблема мовленнєвотворчої діяльності як розвитку комунікативної компетентності розкриті в роботах О. Леонтьєвої, Т. Ушакової.

На комунікативну спрямованість уроків української мови і мовлення вказують Л. Варзацька, К. Пономарьова.

Найрізноманітніші аспекти проблеми словникової роботи в початкових класах досліджують сучасні методисти:

- С. Дубовік – розвиток діалогічного мовлення;
- М. Крикун – роль слова в розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку;
- Л. Павленко – слова мовного етикету і практичне їх використання.
- М. Вашуленко, О. Хорошковська розглядають збагачення словникового запасу учнів як основу розвитку зв'язного мовлення.

Ними виділені напрями лексичної роботи: засвоєння лексичного значення слова, усвідомлення прямого і переносного значення слова, багатозначність слова, використання синонімів і антонімів, відстеження слова в роботі над крилатими висловами та ін.

Програмою початкової школи передбачено та приділено увагу розвитку навичок мовленнєвої діяльності: говоріння, читання, письма, аудіювання.

В основі формування мовленнєвої компетентності молодших школярів лежить уміння слухати і розуміти усне мовлення. Учням пропонуються завдання на сприймання та виокремлення різних мовних одиниць (слова, словосполучень, речень, текстів), усвідомлення значень мовних одиниць, розуміння тексту (теми, ідеї, побудови, стилю) [3, с.86].

М. Пентилюк розглядає поняття «мовленнєва компетенція» як комплексне поняття, яке, спираючись на мовну компетенцію, охоплює систему мовленнєвих умінь (уміння вести діалог, сприймати і відтворювати усні і письмові монологічні та діалогічні висловлювання різних видів, типів, стилів і жанрів тощо), що необхідно для спілкування у різних ситуаціях. Мовленнєва компетенція, на думку автора, включає уміння користуватися мовами, багатством її засобів виразності в залежності від мети висловлювання та сфери суспільного життя.

Сам термін «мовна компетенція» було введено Н. Хомським близько середини ХХ століття. Сутність цього поняття запропонував Д. Слобін. Вищезгадане поняття М. Львов розуміє як знання граматики, фонетики, лексики, стилістики тієї мови, що вивчається.

А. Богуш наголошує, що мовленнєва компетенція – це вміння адекватно й доречно практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності мовлення [2, с 260].

Аналіз науково-педагогічної літератури дозволив нам виокремити у мовленнєвій компетенції лексичну, фонетичну, граматичну, діалонолігічну та комунікативну компетенції.

Так, лексична компетенція ґрунтується на словниковій роботі з дітьми, фонетична – формується у процесі роботи з виховання звукової культури мовлення, граматична – охоплює формування граматичної правильності мовлення у практичній мовленнєвій діяльності, в діалонолігічній – звертається увага на розвиток діалоіічного і моноліічного мовлення, комунікативна – спрямована на розвиток мовленнєвого спілкування, мовленнєвого етикету та етичних норм спілкування.

На нашу думку, мовленнєва компетентність вчителя, це професійні знання рідної мови, вільне володіння нею, чуття мови, постійне самовдосконалення в цій галузі, оволодіння педагогом усіма видами компетенцій та формування мовленнєвої компетенції у дітей.

У формуванні мовленнєвої компетентності важливе місце належить розвитку навичок усного моноліічного і діалоіічного мовлення. Створення на уроках ситуації вільного висловлювання власної думки в тому числі і через диспут, надання права відстоювати особисту точку зору, запропонування наведення аргументів «за» і «проти» сприяють формуванню навичок говоріння, що передбачають побудову діалоіічних і моноліічних висловлювань.

Найголовнішим засобом збагачення лексики сучасної української літературної мови є творення нових слів, тобто словотворення. Слова в мові не творяться з довільно взятих звуків – їх створюють, керуючись певними закономірностями. Українська мова, як одна з найрозвинутіших мов світу, має досконалу систему засобів словотвору, і це дає їй можливість іти в ногу з розвитком науки, техніки, освіти, культури, виробництва, оскільки цей розвиток неодмінно супроводжується появою великої кількості нових слів. Вони не з'являються в мові як випадкові одиниці, їх утворення іде за строго визначеними закономірностями для кожної частини мови.

Усі загальноосвітні програми включають роботу зі значенням слів, їхньою сполучуваністю і слововживанням. Вивчення словотвору набуває все більшого значення в практиці викладання й вивчення української мови, оскільки словотвір тісно пов'язаний з кількома рівнями мови – лексичним, морфемним і граматичним, на кожному з яких розглядається слово, проте в різних його аспектах (щодо значення, морфемної будови, словозміни й належності до певної частини мови, функцій словоформ).

Словотвір тісно пов'язаний і з граматиною, оскільки нові слова оформляються за граматичними законами певної мови, кожна частина мови має властиві засоби словотворення, у різних частинах мови створюються неоднакові словотворчі моделі й т.д.

Аналіз психолого-педагоіічних досліджень дозволяє стверджувати, що втілення в освітню практику мовленнєвих вправ як засобу формування компетентності спілкування державною мовою створює сприятливі умови для:

- формування правильної вимови учнів, їх орфоепічної та орфографічної пильності;
- усунення деформації мовлення школярів, «убогого суржика»;
- упорядкування фонетичної розкоші, лексичного і фразеолоіічного багатства, синтаксичної гнучкості, словотворчих можливостей українського слова;
- формування мислення учнів українською мовою;
- вираження почуттів особистості засобами української мови в умовах мішанини двох мов;
- розвитку творчих здібностей учнів і учителя;
- формування загальнолюдських цінностей та мовленнєвого етикету школярів.

Сьогодні спостерігається гостра суперечність між професійними вимогами до логічності, емоційної виразності мови викладача і реаліями масової практики. Низький рівень мовленнєвої культури педагогів стає однією з причин низької культури мовлення учнів, а потім дорослих людей. На це звертають увагу, тому що культура мовлення людини є одночасно показником загальної та професійної культури і засобом її вдосконалення. Убогість словникового запасу, обмеженість засобів виразності слова свідчать про низький рівень духовного життя особистості, що, безумовно, негативно впливає на соціальний поступ.

Вимоги до комунікативних якостей мовлення вчителя зумовлені його педагогічними функціями:

- повноцінною передачею знань;
- забезпеченням ефективної навчальної діяльності школярів;
- встановленням продуктивних взаємовідносин між учителем та учнями.

Оволодіння мовою і мовленням – необхідна умова формування соціально активної особистості. Мовлення є не лише засобом спілкування, але й засобом мислення, носієм свідомості, пам'яті, інформації, засобом управління своєю поведінкою.

Період навчання школярів у початкових класах є фундаментом для засвоєння в наступні роки широкого спектру наукових знань, вироблення умінь та застосування їх на практиці.

Список використаних джерел:

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи
[URL:https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf](https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf)
2. Формування мовної особистості на різних вікових етапах: моногр. Богуш А.М., Трифонова О.С., Кисельова О.І. та ін. Одеса: ПНЦ АПН України, 2008. С. 272 .
3. Цєпова І.В., Харченко О.Я. Розвиток навичок мовленнєвої діяльності молодших школярів: аудіювання, говоріння. Харків: Ранок, 2008. С. 85–88.
4. Юрченко В. І. Формування в учнів комунікативної компетентності –важливе завдання початкової школи. *Імідж сучасного педагога*. 2013. № 4. С. 59–62.

Стукалова Тетяна Георгіївна,

старший викладач кафедри соціально-гуманітарної освіти
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ВИМОГИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуті різні аспекти професійної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти та проаналізовані вимоги обумовлені глобалізацією та інформатизацією. Виокремлено складові та структура професійної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: дошкільна освіта, заклад дошкільної освіти, компетентність, професійна компетентність вихователя ЗДО.

Значні зміни що відбуваються сьогодні у світі та в Україні, не можуть не позначитися на дошкільній освіті, як важливому чиннику розвитку дитини, її вихованні та навчанні. Дошкільна освіта набуває сьогодні ключового значення, є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні.

Глобалізаційні процеси, зміна світоглядних позицій та цілісних орієнтацій, прагнення нашої країни інтегруватися в європейський простір, все це зумовлює появу нових вимог та цілей, завдань та змісту дошкільної освіти України.

Оновлення структури і змісту дошкільної освіти, гуманізації її цілей і принципів пред'являють підвищені вимоги до професійних та особистісних якостей сучасного вихователя.

Т.І. Поніманська виділяє такі основні особистісні якості, необхідні в професійній діяльності сучасного вихователя закладу дошкільної освіти:

- здатність до рефлексії і контролю результатів педагогічної діяльності, співробітництва з дитиною на засадах гуманізації, розвитку її особистості;
- здатність до емоційної і моральної підтримки дитини;
- прагнення до емоційної близькості у спілкуванні з нею, спрямування на психологічний комфорт і своєчасний розвиток особистості;
- бажання поповнювати знання, займатися самонавчанням і самовихованням для вдосконалення своєї педагогічної майстерності;
- здатність виявляти і враховувати у вихованні інтереси дітей та їхнє право на повагу [5, с. 450].

На думку, Л. П. Завгородньої XXI століття вносить свої корективи до професійної компетентності вихователя, а саме:

- творчої активності;
- здатності до нестандартного мислення;
- ефективного вирішувати складні проблеми дитячої життєдіяльності [3, с. 89].

Питання формування професійної компетентності педагогічних кадрів досліджується в працях вчених, а саме:

- структура та зміст професійно-педагогічної компетентності аналізується в роботах Т. Браже, В. Дьоміна, Л. Карпової, В. Лозової.
- закономірності формування та практичне застосування професійно-педагогічних умінь досліджували В. Бондар, І. Бех, М. Поташкін М. Станкін .
- фактори підвищення професіоналізму педагогів описані у працях А. Бусигіної, А. Деркач, Н. Кухерева.
- особливості розвитку професійної компетентності вихователів у системі безперервної педагогічної освіти – В. Вівтюк, К. Кальницька, В. Стрельников, Л. Шевчук.

Компетентний (від лат. *competens, competentis*) – належний, відповідний:

- 1) досвідчений у певній галузі, якомусь питанні;
- 2) повноважний, повноправний у розв'язанні якоїсь справи.

За твердженням В.Бусла, компетентний, це той, що має достатні знання у певній галузі:

- 1) тямущий; який ґрунтується на знанні, кваліфікований;
- 2) який має певні повноваження, повноправний [2, с. 445].

Таким чином, компетентність ми розглядаємо як якісну характеристику суб'єкта, набута ним у процесі професійного навчання. В результаті самостійної роботи вона поступово трансформується у професіоналізм, який є високою майстерністю, характеризує глибоке оволодіння професією, виражається в умінні творчо користуватися засвоєною в процесі навчання інформацією.

Науковці зазначають, що професійна компетентність – це професійна підготовленість і здатність суб'єкта праці до виконання завдань і обов'язків повсякденної діяльності. Професійна компетентність включає також наявність у фахівця стратегічного мислення і його креативність, тобто здатність і психологічну готовність брати активну участь у процесах розвитку.

У різних працях під професійною компетентністю педагога розуміється:

- «психічний стан, що дозволяє діяти самостійно і відповідально» (А.К. Маркова);
- форма виконання суб'єктом педагогічної діяльності, яка обумовлена глибоким знанням властивостей перетворюваних предметів праці, вільним володінням знаряддями виробництва, відповідністю характеру виконуваних робіт професійно важливим якостям вихователя» (Є.М. Павлютенков);

– «рівень власне професійної освіти» (Б.С. Гершунський); «якісна характеристика ступеня оволодіння педагогом професійною діяльністю» (Н.В. Матяш) та ін .

Різні підходи до тлумачення сутності професійної компетентності пояснюються, очевидно, тим, що визначення даного поняття динамічно, багатогранне. Його значення трансформується відповідно до змін, що відбуваються в суспільстві, освіті і розглядається під різними кутами зору.

Змістовне наповнення поняття «професійна компетентність вихователя» також варіюється, оскільки залежить від багатьох факторів: розвитку педагогіки і суміжних з нею наук, стану культури в суспільстві тощо

Аналіз психолого-педагогічної літератури, дозволяє виділити складові професійної компетентності вихователя ЗДО:

– методологічна (знання принципів, методів, форм, педагогіки, знання загальнонаукової методології, сформованість світогляду, розвиненість умінь з організації і проведення педагогічних досліджень, знання методологічних норм та умінь їх застосовувати в процесі розв'язування проблемних ситуацій, здатність до інноваційної діяльності, умінь прогнозувати, проектувати та керувати навчально-виховним процесом);

– практично-діяльна (сформованість знань і умінь зі здійснення освітньої, виховної, розвивальної, діагностичної, організаційної, комунікативної самоосвітньої діяльності, умінь мотивувати і планувати діяльність, визначати її зміст, впливати на вихованців, здійснювати аналіз, оцінку, контроль діяльності);

– дидактично-методична (сформованість таких знань і умінь, як закономірності, принципи, методи і засоби навчання; знання сутності процесу навчання, форм організації навчання, диференціації та індивідуалізації навчання, технології навчання);

– спеціально-наукова (сформованість знань і умінь з предмета: пізнавальні, конструктивні, інформаційні);

– економічно-правова (сформованість знань і умінь правових основ та ринкової економіки, трудових відносин, менеджменту);

– екологічна (знання законів розвитку природи та суспільства);

– валеологічна (знання та уміння в галузі здоров'я та здорового способу життя);

– інформаційна (володіння новими інформаційними технологіями та уміннями їх використання);

– комунікативна (сформованість знань, умінь і якостей особистості, які сприяють ефективній взаємодії з іншими об'єктами і суб'єктами навчально-виховного процесу та ефективному перебігу педагогічної діяльності).

Отже, професійна компетентність є інтегративним особистісним утворенням на засадах теоретичних знань, практичних умінь, особистісних якостей та досвіду, що зумовлюють виконання певного виду діяльності та забезпечують високий рівень самоорганізації особистості.

Г. Беленька вважає, що професійна компетентність вихователя охоплює такі сфери як оздоровчо-профілактична, діагностико-прогностична, навчально-розвивальна, методична, виховна, комунікативна, організаційно-педагогічна, контрольна, просвітницька, самовдосконалення [1, с. 225].

Зараш Т. К., досліджує професійну компетентність вихователя закладу дошкільної освіти як якісну характеристика ступеня оволодіння особистістю своєю професійною діяльністю, передбачає усвідомлення своїх спонукань до даної діяльності, оцінку своїх особистісних властивостей і якостей, регулювання на цій основі свого професійного становлення [4, с. 75].

Аналіз досліджень з даної теми дозволяє виділити у структурі професійної компетентності педагога три компоненти, а саме:

1. Мотиваційний компонент: світогляд і професійна спрямованість особистості;
2. Професійно-діяльнісний компонент: конструктивно-організаційна, освітньо-виховна, прогностично-дослідницька та діагностично-корекційна діяльність;
3. Особистісно-професійний компонент: інтелектуальність, емоційність, діяльнісно-вольова складова, саморегуляція, самовдосконалення.

Розглянувши різні підходи до досліджуваного поняття, можна стверджувати, що професійна компетентність вихователя не має вузько професійних обмежень, оскільки вимагає постійного вдосконалення, осмислення соціальних, психологічних, педагогічних знань, пов'язаних з професійною діяльністю.

Професійна компетентність вихователя ЗДО є надзвичайно актуальною проблемою, оскільки жодна інша професія не ставить таких вимог, тому що саме від його професійності залежить інтелектуальне, духовне, соціальне, емоційне становлення особистості дітей дошкільного віку.

Список використаних джерел:

1. Бєленька Г. В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу. *Монографія*. Київ, 2011. 320 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. В.Т. Бусел. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440с.
3. Загородня Л.П., Тітаренко С.А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу: навч. посібник. Суми: Університетська книга, 2010. 319 с.
4. Захараш Т. К. Сучасне оновлення змісту підготовки вихователя. *Дошкільне виховання*. 2011. №12. С.74–75.
5. Поніманська Т.І. Підготовка педагогічних кадрів для системи дошкільної освіти. *Дошкільна педагогіка*. Київ, 2004. 456 с.

Тихенко Лариса Володимирівна,

директор комунального закладу Сумської обласної ради – обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю, кандидат педагогічних наук, доцент

Крекотіна Тетяна Миколаївна,

методист комунального закладу Сумської обласної ради – обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто теоретичні аспекти формування компетентностей педагогів закладів позашкільної освіти, зокрема інноваційної компетентності.

Ключові слова: компетентності, педагоги закладів позашкільної освіти, інноваційна компетентність.

Сучасні політичні й соціально-економічні реформи детермінують динамічні зміни в системі позашкільної освіти. Однією з тенденцій її розвитку є інноваційна діяльність, що характеризується розробленням і впровадженням інновацій за всіма напрямками позашкільної освіти та забезпечує перехід до нової за якістю освітньої діяльності на гуманістичних і демократичних засадах. Тенденції модернізації позашкільної освіти як процесу і результату засвоєння дітьми та учнівською молоддю системи наукових знань, практичних умінь і навичок, формування пізнавально-творчої діяльності, морально-естетичної культури визначають і забезпечують подальший суспільний розвиток.

У державі створено законодавчу базу (закони України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності), в якій наголошується на важливості впровадження новацій в освітній процес, що забезпечують гуманізацію, гуманітаризацію, полікультурність освіти.

На теоретичному рівні проблемі впровадження інновацій в освіті було приділено увагу в багатьох дослідженнях вітчизняних учених (І. Бех, О. Биковська, В. Вербицький, О. Литовченко, Л. Малімон, В. Мачуський, В. Моляко, В. Паламарчук, Г. Пустовіт, В. Редіна та ін.). В їх наукових роботах проаналізовано та теоретично обґрунтовано інноваційні процеси, що відбуваються в освіті; підкреслено важливість розроблення, впровадження та поширення освітніх інновацій як передумови успішного розвитку освітньої галузі.

Аналіз наукових досліджень, перспективного педагогічного досвіду за проблемою свідчить про те, що інноваційна діяльність є визначальним напрямом реалізації реформ в освіті, що забезпечують високу якість і результатів освітньої діяльності.

Розв'язання означеної проблеми є можливим за умови сформованості у педагогів системи знань із педагогічної інноватики, мотивацій і професійно-творчих компетентностей, особистісних якостей педагога – наявності мотиваційно-ціннісного ставлення до підвищення рівня освітнього процесу, володіння ефективними методами і засобами досягнення педагогічних цілей [2; 3].

За Дичківською І. М., показниками визначення готовності педагога до інноваційної діяльності є такі:

– усвідомлення потреби впровадження педагогічних інновацій у професійно-творчій діяльності для підвищення якості освітнього процесу, створення умов для реалізації запитів і потреб дітей та учнівської молоді у творчій самореалізації;

– поінформованість про інноваційні педагогічні технології, перспективний педагогічний досвід за проблемою;

– розв'язання завдань самоосвітньої діяльності, спрямованої на підвищення професійно-творчого рівня педагога [4, с 76].

Активна участь педагогів у методико-педагогічних заходах (засіданнях постійно діючих семінарів-практикумів; стажуванні при науково-дослідницьких закладах і закладах вищої освіти; участі у круглих столах, дискусіях, ділових та евристичних іграх із генерування інноваційних педагогічних ідей); узагальнення власного професійно-творчого досвіду; дослідницька робота за проблемою – характерні ознаки інноваційно спрямованої професійно-творчої діяльності педагогів закладів позашкільної освіти, в яких створено умови для впровадження психолого-педагогічних і методико-організаційних новацій у практику роботи – формування освітніх моделей і технологій майбутнього. Їх розроблення можливе за умови дотримання принципів інтеграції, диференціації, індивідуалізації, демократизації освіти, що передбачають зміну векторів освітньої діяльності (оновлення змісту, методів, форм, технологій позашкільної освіти) для забезпечення розвитку індивідуальних здібностей, формування цінностей гармонійно розвиненої особистості відповідно до її запитів і потреб у процесі освітньої діяльності в гуртках і творчих об'єднаннях у закладах позашкільної освіти.

Тому в структурі інноваційної діяльності педагога – готовність до здійснення нестандартних підходів до організації освітнього процесу в позашкільному мікросоціумі, педагогічний гуманізм (довіра до вихованців, повага до їх особистості, гідності; упевненість у їх можливостях самовизначення й самореалізації; культивування творчої самореалізації вихованців); емпатійне розуміння проблем (прагнення і вміння розуміти внутрішній світ вихованців, сприймати їх позицію); співробітництво (перетворення вихованців на співтворців освітнього процесу; володіння культурою спілкування для взаємного розуміння і співтворчості); особистісна позиція (педагог як відкрита у виявленні своїх почуттів та емоцій особистість, діяльність якої спрямована на професійно-творче й особистісне вдосконалення).

Рівень готовності педагога до організації інноваційно спрямованого освітнього процесу визначається усвідомленням цілей освітньої діяльності закладу позашкільної освіти у контексті методико-педагогічної проблеми; ознайомленням із сучасним станом розроблення проблеми в наукових дослідженнях; умінням визначати мету, завдання та перспективи інноваційної освітньої діяльності, що враховує сучасні орієнтири позашкільного педагогічного середовища; упровадженням форм і методів інноваційного навчання, що передбачає врахування особистого досвіду і мотивів вихованців, використання доступних для них форм рефлексії та самооцінки; оцінюванням і стимулюванням вихованців до активної навчально-творчої діяльності, метою якої є їх особистісний гармонійний розвиток; здійсненням аналізу, корегування освітньої діяльності для підвищення її рівня; усвідомленням значущості, актуальності інноваційних пошуків для розвитку закладу позашкільної освіти.

Зазначене є актуальним для організації системи методичної роботи в закладі позашкільної освіти щодо формування готовності педагогів до виявлення, упровадження та поширення освітніх новацій, що має стати цілісним утворенням, яке складається із кількох взаємопов'язаних компонентів (мета, зміст, методи, форми, засоби, технології).

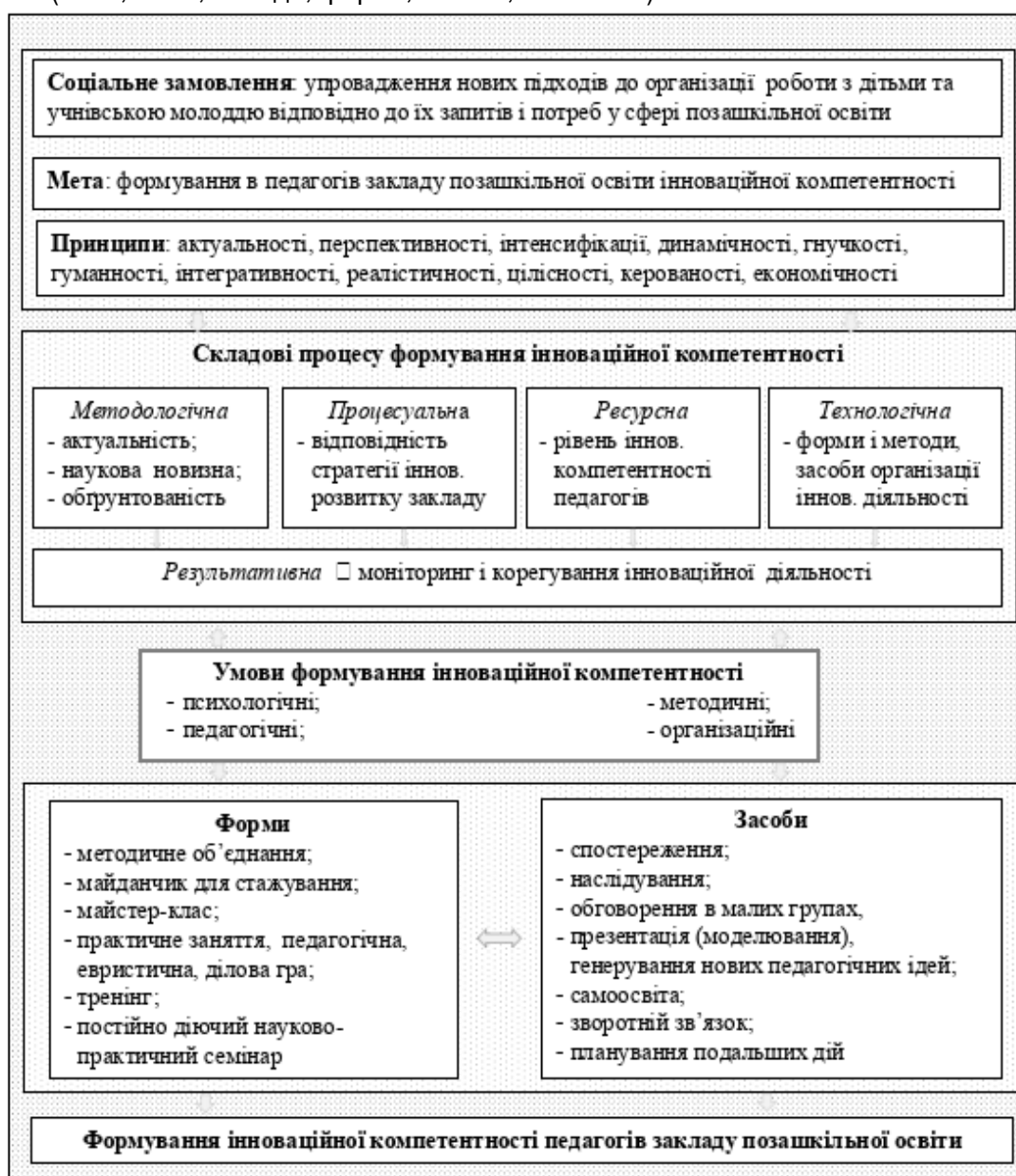

Рис. 1. Модель формування інноваційної компетентності педагогів закладу позашкільної освіти

У контексті технологічного підходу організація процесу підготовки педагогів до інноваційної освітньої діяльності в позашкільному мікросоціумі – формування інноваційної компетентності – здійснюється з визначенням у ньому концептуальної основи (інноваційний та особистісно орієнтований підходи); цільового (визначення мети, засобів і способів її досягнення), змістового (визначення змісту, закономірностей процесу становлення педагога як суб'єкта інноваційної професійно-творчої діяльності), процесуально-діяльнісного (інтегрування змістового та процесуального аспектів), контрольного-корегувального (здійснення моніторингу й корегування), оцінювально-результативного (визначення ступеня досягнення цілей) компонентів.

Система методичної роботи за проблемою має забезпечувати створення умов для формування в педагогів інноваційної компетентності – професійно-творчої компетентності, спрямованої на реалізацію завдань інноваційної діяльності. До її складових належать розроблення й упровадження нових форм, методів технологій її організації на основні принципи відбору новацій (актуальність, перспективність, інтенсифікація, динамічність, гнучкість, гуманність, інтегративність, реалістичність, цілісність, керованість, економічність); здійснення науково-дослідницької, експериментальної, пошукової роботи з проблем удосконалення змісту роботи гуртків і творчих учнівських об'єднань відповідно до запитів і потреб вихованців; розроблення, упровадження та поширення новацій у позашкільному педагогічному середовищі.

Володіння інноваційною компетентністю є важливим не лише для впровадження інновацій в освітню діяльність і володіння творчим підходом до розв'язання професійних завдань, а й осмислення та вдосконалення власного професійного досвіду, усвідомлення їх соціальної значущості [5, с. 24].

Особливе значення надається координації роботи педагогічних колективів закладів позашкільної освіти над методико-педагогічними проблемами, розробленню нових підходів, методик і технологій, узагальненню перспективного педагогічного досвіду колективів і творчих груп [6, с. 94].

Аналіз літературних джерел [1;3;4] і перспективного педагогічного досвіду сприяв розробленню моделі формування інноваційної компетентності педагогів закладу позашкільної освіти, що враховує важливість соціального замовлення щодо підвищення якості освітнього процесу (рис.1).

У запропонованій моделі обґрунтовано актуальність, визначено мету і принципи, що мають бути враховані під час створення системи роботи з формування у педагогів інноваційної компетентності; означено складові й умови, а також запропоновано форми і методи як засоби, що сприяють досягненню результатів роботи за проблемою.

Усе зазначене вище дає підстави для висновку про те, що володіння інноваційною компетентністю активізує діяльність педагогів із реалізації освітніх змін у закладі позашкільної освіти, сприяє подальшій успішній професійно-творчій самореалізації, забезпечує більш високу динамічність освітнього процесу в позашкільному просторі відповідно до сучасних світових тенденцій.

Список використаних джерел:

1. Ващенко Л. Інноваційні процеси в системі загальної середньої освіти особливості управління *Освіта і управління*, 2003. №3. С. 97–104.
2. Гавриш І.В. Питання формування мотивів інноваційної діяльності вчителя. *Теоретичні і методичні засади професійної освіти*: зб. наук. праць. Київ: Науковий світ, 2001. С. 29–40.
3. Гавриш І.В., Колісник Т.П. Аксиологічні пріоритети розвитку сучасних освітніх систем. *Сучасні проблеми гуманізації та гармонізації управління*: Матер. 4-ї Міжнар. міждисциплінарної наук.-практ. конф. Харків: ХДУ, 2003. С. 185–186.
4. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посібн. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
5. Коновальчук І.І. Теоретичні та технологічні засади реалізації інновацій у загальноосвітніх навчальних закладах: автореф. дис. ...д. пед. наук: 13.00.01. Житомир, 2015. 43 с.

6. Тихенко Л. В. Можливості позашкільного соціуму: завдання, пошук, знахідки. *Інноваційна діяльність сучасного позашкільного навчального закладу: досвід, пошуки, проблеми*: зб. матер. наук.-практ. конф. Кіровоград, 2006. С. 92–99.

Ткаченко Світлана Петрівна,
вихователь Липоводолинського ДНЗ (ясла-садок) «Берізка»
Липоводолинської селищної ради Липоводолинського району

ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена розвитку професійної компетентності фахівця дошкільної освіти. Розглянуто поняття компетентнісного підходу. Здійснено аналіз професійно значущих компетентностей і компетенцій педагога в їх ієрархічному взаємозв'язку і взаємозумовленості.

Ключові слова: *заклад дошкільної освіти, компетентнісний підхід, професійна компетентність, компетенція.*

Розвиток сучасного суспільства диктує особливі умови організації дошкільної освіти, інтенсивне впровадження інновацій, нових технологій і методів роботи з дітьми. Але які б реформи, не відбувалися в системі освіти, вони, так чи інакше, замикаються на конкретному виконавцеві – педагогові закладу дошкільної освіти. Саме педагог-практик реалізує основні нововведення та інновації в освіті. Для успішного введення в практику інновацій та ефективної реалізації поставлених завдань від педагога потрібен високий рівень професійної педагогічної компетентності, основу якої становить особистісний і професійний розвиток педагогів.

Аналіз психолого-педагогічних публікацій дає можливість констатувати, що різні аспекти формування професійної компетентності педагога були предметом досліджень Н. Бібік, Л. Ващенко, С. Гончаренка, О. Дубасенюк, І. Зязюна, В.Кременя, О. Савченко, В. Семиченко, О. Пометун, Н. Ничкало, А. Хуторського, та інших. Поняття «компетентність» характеризується такими якостями як знаючий, обізнаний, авторитетний у певній галузі. Професійна компетентність у психолого-педагогічній літературі розглядається як професійна підготовленість і здатність спеціаліста до виконання завдань і обов'язків професійної діяльності. До її структури входять знання, уміння та навички професійної діяльності.

Професійно-педагогічна компетентність педагогів не є простою сумою предметних знань, відомостей з педагогіки і психології, умінь проводити заняття або заходи. Це багатофакторне явище, що включає в себе систему теоретичних знань педагога і способів їх застосування в конкретних педагогічних ситуаціях, ціннісні орієнтації педагога, а також інтегративні показники його культури (мова, стиль спілкування, зовнішній вигляд, ставлення до себе і своєї діяльності та ін.) Вона набувається і проявляється в конкретних психолого-педагогічних і комунікативних ситуаціях, в ситуаціях реального вирішення професійних завдань, що постійно виникають в освітньому процесі.

Основна мета сучасної освіти – відповідність актуальним і перспективним потребам особистості, суспільства і держави, підготовка різнобічної особистості громадянина своєї країни, здатної до соціальної адаптації в суспільстві, трудової діяльності, самоосвіти і самовдосконалення. Виходячи з вищесказаного, вільно мислячий, що прогнозує результати своєї діяльності і моделює освітній процес, педагог є гарантом досягнення поставлених цілей [4, с. 38].

Саме тому в даний час різко підвищився попит на кваліфіковану, творчо мислячу, конкурентоспроможну особистість педагога, здатну виховувати особистість в сучасному, динамічно мінливому світі.

Терміни, що застосовуються до сучасного педагога:

1. Кваліфікація педагога – відображає рівень професійної підготовки педагога і його готовність до праці в сфері освіти. Кваліфікація педагога складається з його професійних компетенцій.

2. Професійна компетентність – здатність успішно діяти на основі практичного досвіду, вмінь і знань при вирішенні професійних завдань.

3. Професійний стандарт педагога: документ, що включає перелік професійних і особистісних вимог до педагога, діючий на всій території України [5, с. 148].

Рівень розвитку дитини стає мірою якості роботи педагога закладу дошкільної освіти (ЗДО) і всієї освітньої системи в цілому. Умовою успішної організації активності дітей є усвідомлення педагогом своєї позиції. Вихователь ЗДО повинен не тільки навчати дошкільника, а й надавати дитині можливість самостійно оволодівати нормами культури, залучати до пошукової діяльності, тобто створювати педагогічні умови розвитку суб'єктності дитини [1, с. 74].

Які форми взаємодії з дитиною вибрати? На це та інші питання відповідають гуманістична педагогіка і психологія.

Розглядаючи дитину як активного учасника виховно-освітнього процесу, провідні теоретики вітчизняної педагогіки виступили з новим розумінням сутності призначення методики педагогічного впливу. В основу її була покладена ідея стимулювання творчої активності і самостійності дитини, що виключає авторитет сили і насильницький примус по відношенню до особистості.

У розвитку суб'єктності дитини значна роль належить зразкам, в якості яких виступають конкретні дорослі люди – вихователі, батьки. Дитина наслідує їх. Зростає значення активної діяльності самої дитини. Вона регламентується відомими і зрозумілими правилами поведінки. Послідовне їх застосування вихователем і обґрунтована оцінка дій дітей, що захищають або порушують правило, стає критерієм оцінки і самооцінки дітей, основою їх моральної поведінки. Повсякденну дію за правилами забезпечує формування у дошкільнят найскладніших побутових, культурних і моральних звичок. На основі вироблених стереотипів поведінки може успішно формуватися найцінніша якість особистості – суб'єктність [3, с. 95].

Особистісні компетенції педагога надзвичайно важливі в розвитку суб'єктності дошкільника. Педагогічні процеси визначаються установчо-цільовими і стильовими характеристиками взаємодії між суб'єктами, що займають різні позиції. Від тієї чи іншої позиції, займаної педагогом, залежить дуже багато в розвитку особистості дитини. Особистість педагога, що включає спектр знань, здібності, характер, спрямованість і різні вміння – гностичні, проектувальні, організаторські та інші, – повинна співвідноситися з практичною професійною етикою і деонтологією.

Прагнучи до розвитку суб'єктності дитини-дошкільника, вихователь, по-перше, не повинен вибирати крайні позиції у вимогах. Необхідна золота середина, яка передбачає деяку свободу в поєднанні з певними правилами і обмеженнями.

По-друге, вихователь повинен враховувати індивідуальні та вікові особливості дитини - все це робить істотний вплив на процес діяльності дитини, тому що в діяльності виробляються і закріплюються якості особистості людини, в тому числі і суб'єктність.

По-третє, вихователь повинен надавати дитині якомога більше самостійності на всіх етапах її діяльності.

По-четверте, важливий загальний позитивний емоційний настрій і, звичайно, успішний результат [6, с. 4].

Відповідальність, емпатія і толерантність є стрижневими компетенціями особистості, так як завдяки цим компетенціям, приймається і реалізується те чи інше професійне рішення, фахівець усвідомлює значимість своєї поведінки.

Відповідальність педагога за виховання дитини і розвиток суб'єктності проявляється в умінні порівнювати сформовані суб'єктні якості з віковими можливостями вихованців.

Емпатія розглядається нами як властивість особистості, що виявляється в ситуаціях спілкування і взаємодії, в яких актуалізується гуманістична спрямованість. Емпатія проявляється в розумінні внутрішнього світу іншої людини, емоційному залученні до його життя. В цьому випадку емпатія має особливу соціально-практичну значимість для морального вдосконалення особистості, оптимізації міжособистісних відносин, що склалися в діяльності і спілкуванні.

Емпатія як компетенція особистості професіонала характеризується його ціннісним ставленням до оточуючих, передбачає орієнтацію на певний тип відносин, який проявляється і в професійних діях [3, с. 95].

Вихователь повинен розглядати суб'єктність дитини як особистісну характеристику дошкільника. Якщо педагог виходить з того, що кожна людина – це особливий світ вражень, почуттів, переживань, що дитина – самобутня особистість, то він визнає право дитини діяти незалежно від дорослих, хоча б в деяких випадках.

Уважний вихователь, який вміє перейнятися індивідуальністю кожної дитини, щиро зацікавлений в її долі, може підібрати сприятливі шляхи розвитку, допомогти і підтримати в самостійній діяльності, що розвиває суб'єктні якості дитини. Дуже важливий позитивний емоційний настрій на успіх дитини. Він повинен переживати радість задоволення, як від самоїсамостійної дії, так і від отриманого результату [2, с. 45].

Толерантність ґрунтується на розуміючому співпереживанні, яке веде до з'ясування цілей взаємодії протилежної сторони, мотивації точок зору. Толерантність не передбачає поблажливості, потурання, поступку, не передбачає відмову від критики, а проявляється в активному пошуку точок дотику і можливості вибору. Для вихователя толерантність виступає регулятором його професійної та позапрофесійної діяльності.

Вихователі повинні надавати дітям можливість проявляти себе, реалізувати свої можливості і здібності в повсякденному житті. Визначаючи пріоритети професійної діяльності, вихователь, як правило, на перше місце ставить турботу про безпеку дітей, потім про дисциплінованість, організації навчання, освоєння інновацій у сфері освіти і багато іншого. Турботи про розуміння дитячих переживань, пов'язаних з проявами суб'єктних якостей, в цьому списку може і не виявитися. Тим часом професіоналізм педагога не в тому, щоб забороняти діяти по-своєму, не в обуренні з приводу невміння і нерозторопності дитини, а в наданні можливості придбати суб'єктний досвід. Власний, самостійно досягнутий результат в тій чи іншій діяльності сам по собі є ефективним виховуючим фактором.

Необхідно відзначити і такі професійні компетенції, як терпіння, тактовність і відкритість.

Умови праці педагога часто змінюються. Умови для розвитку суб'єктності у дітей не завжди оптимальні. Тактовність, витримка, вміння тримати себе в руках стане в нагоді вихователям, які виправляють помилки домашнього виховання. Головний принцип компетентної допомоги дитині – разом з дитиною, а не замість неї.

Таким чином, варто зауважити, що праця педагога – одна з найважливіших та найскладніших. Тому вихователь повинен не лише набувати професійних знань, а й виховувати власний характер, інтелектуально й емоційно розвиватися. Фахівцям, які працюють у сфері дошкільної освіти, насамперед необхідно працювати над розвитком своїх педагогічних здібностей, що є підґрунтям їх професійної майстерності.

Професійний розвиток педагогів має включати:

1. Зміну деяких сторін професійної свідомості педагогів, що передбачає вивчення вихователями свого ставлення до проявів суб'єктності в різних видах діяльності; створення умов для позитивних змін суб'єктивних образів «я вихователь», «я як вихователь: яким би хотів бути».

2. Самовдосконалення педагогічних здібностей.

3. Формування у вихователів спрямованості на розвиток суб'єктності дошкільнят.

Педагог, який працює з дошкільнятами, повинен розуміти, що, зробивши вибір на користь того чи іншого виховного акту, він бере на себе відповідальність за формування особистості дитини, її подальше життя. Професійна поведінка, заснована на професійних компетенціях, допомагає в ситуаціях морального вибору і покликана допомогти зробити цей вибір усвідомлено.

Список використаних джерел:

1. Захараш Т. Сучасне оновлення змісту підготовки вихователя. *Дошкільне виховання*. 2011. № 12. С. 74
2. Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців в умовах трансформації освіти: Матер. III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Київ, 25 травня 2018 р.) Київ: ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2018. 120 с. URL: <http://umo.edu.ua/konferenciji>.
3. Сваталова Т. Інструментарій оцінювання професійної компетентності педагогів. *Дошкільне виховання*. 2011. №1. С.95.
4. Сидоренко В. Акмеологічні технології в освіті дорослих. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Вип. 26 (36). Сер. 16 «Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики»: зб. наук. пр. / ред. кол.: Н.В. Гузій. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 38–42.
5. Сидоренко В. В. Реформування системи підвищення кваліфікації керівників навчальних закладів в умовах реалізації концепції «Новоукраїнська школа». *Керівник нової української школи: світоглядно-професійні орієнтири*: зб. наук. пр. / В. П. Андрущенко (голова), В. П. Бех (заст. голови), О. В. Алейнікова та ін. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. С. 148–153.
6. Хохлова О. А. Формування професійної компетентності педагогів. *Довідник старшого вихователя*. 2010. №3. С. 4.

Тонченко Олена Миколаївна,
учитель математики Лебединської загальноосвітньої школи I-III ступенів №3
Лебединської міської ради Сумської області

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЯКІСНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто ключові компоненти професійної компетентності вчителя та їх роль у реформуванні сучасної системи освіти.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, вчитель математики, ключові компоненти професійної компетентності вчителя.

*Педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати свій професійний і загальнокультурний рівні та педагогічну майстерність.
Закон України «Про освіту»*

На початку третього тисячоліття поглиблюються та прискорюються загальносвітові соціально-економічні, політичні, соціокультурні процеси, які визначають розвиток людства на сучасному етапі його життєдіяльності. Глобальні суспільні зрушення мають систематичний, швидкий, незворотний характер. Вони зумовлені науково-технічним прогресом, швидкою інформатизацією та комп'ютеризацією, демократизацією суспільного життя у більшості країн світу. Найбільш відповідальною в цих умовах є роль освіти. Саме освіта має безпосередній та найбільший вплив на особистість і суспільство.

Ключова роль у вирішенні пріоритетного завдання сучасної державної політики в галузі освіти – поліпшення якості освітніх послуг – належить вчителю, який спроможний вибудувати індивідуальну модель роботи з кожною дитиною, розвинути її загальні здібності, здатність пристосовуватися до динамічних умов соціального і професійного життя.

Освітня Україна розуміють, що сучасна модернізація системи освіти найбільше залежить від рівня професійної підготовки вчителя, оскільки усі зміни, передусім, пов'язані з особистістю

педагога. На перший план виходить визнання найважливішої ролі в освіті особистості вчителя – відповідального, із ярко вираженою індивідуальністю, здатного до саморозвитку і повноцінної самореалізації в професії.

У сьогоденному світі перед педагогічною освітою України постали нові завдання. Вони потребують нового вчителя, здатного до креативної діяльності, відповідного реагування на вимоги часу, поглиблення і вдосконалення професійних компетенцій тощо. Тому вдосконалення рівня професійної компетентності вчителів – один із основних напрямків реформування сучасної системи освіти [1, с. 112].

Завдання щодо необхідності постійного професійного розвитку вчителів відображено в законі України «Про освіту» та Концепції Нової української школи.

Особистісний розвиток вчителя, дорослої людини з вищою освітою і певним досвідом, припускає, перш за все, його розвиток як професіонала, що знаходить своє відображення у високій ефективності педагогічної праці. Тому необхідно формувати і розвивати такі якості особистості вчителя як високий рівень володіння предметом, самостійність, здатність приймати відповідальні рішення, творчий підхід до роботи, уміння постійно вчитися, здібність до співпраці, соціальна і професійна відповідальність, професійна мобільність тощо

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема формування у вчителів не лише сучасної системи методичних теоретичних знань і вмінь, але й готовності їхнього ефективного застосування в ході педагогічної діяльності, подолання тих утруднень, які виникають під час практичного використання цих знань у професійній сфері [2, с. 65].

Удосконаленню професійної компетентності вчителя присвячені роботи Н. Бібік, А. Воєводи, Ю. Гагіна, Б. Ельконіна, Н. Кузьміної, Л. Карпової, М. Кадемії, А. Коломієць, А. Маркової, Л. Мітіної, О. Пометун, І. Прокопенко, С. Ракова, Г. Тарасенко, В. Шахова та багатьох інших.

Професійна компетентність означає не лише рівень відповідної професійної освіти, але і досвід, індивідуальні здібності людини, її мотивоване прагнення до безперервної самоосвіти і самовдосконалення, творче і відповідальне відношення до праці [4].

За аналізом праць науковців можна визначити такі ключові компоненти професійної компетентності вчителя.

1. **Інформаційна компетентність**, яка передбачає володіння інформаційними технологіями, уміння опрацьовувати різні види інформації. Серед них уміння й навички роботи з друкованими джерелами, уміння здобувати інформацію з інших джерел, переробляти її відповідно до цілей і завдань педагогічного процесу.

2. **Комунікативна компетентність** – це вміння вступати в комунікацію (спілкування), бути зрозумілим, спілкування без обмежень. Ці вміння допомагають зрозуміти інших (учнів, учителів, батьків).

3. **Продуктивна компетентність** – це вміння працювати, отримувати результат, ухвалювати рішення та відповідати за них. Більшість науковців серед ключових компетенцій учителя на перше місце ставить саме продуктивну компетентність.

4. **Моральна компетентність** – це готовність, спроможність і потреба жити за традиційними моральними нормами.

5. **Психологічна компетентність** – це здатність використовувати психологічні засоби навчання в організації взаємодії в освітній діяльності.

6. **Предметна компетентність**, до змісту якої входить володіння певними засобами навчання у сфері навчального процесу (спеціальність). Це сукупність умінь і навичок, необхідних для стимулювання активності як окремих учнів, так і колективу в цілому. До неї входять уміння вибрати правильний стиль і тон у спілкуванні, управляти їх увагою, темпом діяльності.

7. **Соціальна компетентність** – це вміння жити та працювати з оточуючими.

8. **Математична компетентність** – це вміння працювати з числом, числовою інформацією.

9. **Автономізація на компетентність** – це здатність до саморозвитку, творчості, самовизначення, самоосвіти, конкурентоспроможність. Адже вчитель перш за все вчиться сам, це вічний учень.

10. **Особисті якості вчителя** (це теж одна з найголовніших складових професійної компетентності) – доброзичливість, чуйність, урівноваженість, витонченість, толерантність, рефлексія, людяність [3, с. 55-60].

З огляду на зазначене можна стверджувати, що під професійною компетентністю педагога слід розуміти таку пошукову діяльність учителя, коли на основі бази знань, умінь, навичок та усвідомленого розуміння своєї ролі в суспільстві, безперервного самовдосконалення й саморозвитку особистості він забезпечує оптимальний варіант організації навчально-виховного процесу з метою формування творчої особистості.

Отримавши вищу педагогічну освіту і працюючи за фахом, вчитель математики в процесі своєї діяльності виконує різні професійні ролі, він повинен бути вихователем, психологом, математиком, методистом, громадянином, інтелігентом тощо. Тому він зобов'язаний повною мірою володіти відповідними ключовими компетенціями: педагогічними, психологічними, математичними, методичними, громадянськими, культурними та багатьма іншими. Рівень сформованості та розвитку компетенцій визначає рівень компетентності вчителя від незадовільного до високого. Тобто математик – педагог повинен мати гарну фундаментально-наукову підготовку (знання й вміння в галузі фахового предмета, наукові основи математики); знати методи наукового пізнання в математиці; використовувати комп'ютерні технології на різних етапах навчально-виховного процесу

Аналіз світових тенденцій у галузі педагогічної освіти засвідчує зростання вимог до педагогічного професіоналізму й особистих якостей учителя. На думку вчених, основними проблемами, з якими зустрічаються вчителі в цьому тисячолітті, є: постійне ускладнення змісту освіти, гарантування високого рівня освітніх стандартів; ускладнення проблем виховання; безперервне оволодіння прогресивними технологіями навчання й виховання; розв'язання складних професійно-педагогічних проблем, які вимагають інтеграції знань, практичних умінь і навичок з таких суміжних з педагогікою наук, як філософія, психологія, медицина, економіка, кібернетика та ін.; робота в єдиному інформаційному середовищі, що передбачає раціональне використання інформаційних технологій у навчально-виховному процесі.

Усе це може здійснювати тільки вчитель з високою професійною компетентністю, розвиненими творчими здібностями, високим рівнем інтелігентності, ерудованості, здібностей до безперервної освіти.

Список використаних джерел:

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Заг. ред. О.В.Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004, 112С.

2. Бурцева О.Г. Застосування медіаосвітніх технологій для формування інформаційної компетентності майбутніх учителів математики в навчально-виховному процесі. [URL:http://ojs.mdpu.org.ua › itse › article › view](http://ojs.mdpu.org.ua › itse › article › view)

3. Пелагейченко В. Ключові компоненти компетентності вчителя / В. Пелагейченко // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. 2009. № 2. С. 55–60.

4. Петрікова Н.І. Професійна компетентність учителя – важлива складова якісної освіти. [URL:http://osvita.ua/school/lessons_summary/administration/34011/](http://osvita.ua/school/lessons_summary/administration/34011/)

Третьякова Олена Василівна,

старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ СЕРВІСІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ЯК ЗАСІБ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У статті розглянуто особливості використання соціальних сервісів на уроках історії. Аналізуються переваги використання соціальних сервісів в навчальних цілях, зокрема під час викладання історії.

Ключові слова: соціальні сервіси, блог, подкастер, освітній процес, інтелект-карта, соціальна мережа.

У сучасному світі питання щодо використання інформаційно-комунікативних Інтернет-технологій у навчанні стає дедалі актуальнішим, саме

розвиток соціальних мереж і технологій-Інтернет відкриває необмежені горизонти для застосування їх в освітній діяльності, оскільки ставить у центр освітнього процесу взаємодію учнів між собою та вчителями на основі інструментів соціального програмного забезпечення.

В інформаційному суспільстві, що формується, фундаментальною проблемою є зміна методології сучасної освіти як постійної освіти (освіти протягом усього життя людини), реалізація концепції якої потребує становлення в соціумі персональних освітніх сфер, що формуються самими суб'єктами для вирішення особистісних і професійних завдань на основі досягнень інформаційних технологій. Сучасний розвиток інтернету характеризується появою й широким розповсюдженням соціальних служб і сервісів, що мають на меті полегшити спілкування між людьми. До таких соціальних сервісів належать: блоги, Вікі, підкаст / підкастинг (цифровий медіа-файл), флікр (використання цифрових фотографій та відеороликів) тощо.

Стрімкий розвиток сучасних засобів міжособистісної комунікації (блогів, вікі-сайтів), що базуються на сучасних мережевих технологіях Web 2.0, приводить до самоорганізації соціальних мереж та спільнот регіонального і глобального рівнів. Мережеві сервіси Web 2.0 змінюють звичні стереотипи використання глобальної мережі як у повсякденному житті, так і в освітньому процесі. Мережа Інтернет перестала бути середовищем передавання інформації та транспортним каналом постачання знань. Пасивна позиція учня як «читача» (споживача інформації) змінюється на інтерактивну й персоналізовану позицію «письменника» (коментатора, співучасника диспуту, виробника інформації).

Вважаємо, що учителям закладів загальної середньої освіти важливо проводити корекцію викладання предмета відповідно до вимог сьогодення, роблячи крок уперед, тому що розумна методика забезпечує: успішність, дисципліну, реалізацію навчальних програм, результативність роботи вчителя, подальше зростання та розвиток можливостей учнів.

Застосування технології Web 2.0, як соціального сервісу інтернету, дозволяє знайти нові шляхи переходу від репродуктивного характеру навчальної діяльності до творчого дослідницького характеру розв'язування поставлених завдань. При цьому значно розширюється коло нестандартних вправ, які можуть бути запропоновані учням. Це дає можливість широко використовувати диференціацію навчання та застосовувати індивідуальний підхід до кожного учня, що підвищує їхню самостійність у відшуканні шляхів пошуку нової інформації, у розвитку інформаційної компетентності.

Використання даної технології під час навчання історії дає можливість підвищити зацікавленість учнів у вивченні навчальної дисципліни; використовувати різні види інформації для сприйняття (текстова, графічна, відео та звукова); наочно представляти різноманітні ситуаційні задачі; виховувати інформаційну культуру учнів. Зараз це одна із найбільш ефективних моделей

використання Інтернету в освітньому процесі, упровадження якої потребує від учителя вмінь володіти технологією Web 2.0.

Зручною платформою для організації учнівських проєктів на уроках історії України (10-11 класи) є сервіс WikiWiki, у середовищі якого школярі можуть вносити результати власних досліджень за мірою їх створення, легко редагувати вміст інших статей, доповнювати та змінювати статті інших учасників групи. У вікі-середовищі учасники можуть спільно створювати творчі роботи. Різні варіанти програмного забезпечення WikiWiki дозволяють завантажувати на сайти зображення, файли, що містять текстову інформацію, відео фрагменти, звукові файли та ін.

Використання колективного середовища ВікіВікі на початкових етапах упровадження в освітній процес зводився до створення окремих непов'язаних між собою сторінок-презентацій. Перехід на новий рівень спільної діяльності вимагає від учнів додаткових зусиль, які б розширювали поле зору учасників спільноти, допомагали їм відстежувати напрями діяльності один одного. У рамках ВікіВікі вчителі можуть переглядати й редагувати всі наявні сторінки, знаходити на сторінках спільні теми і на рівні посилань показувати учням, куди рухаються інші учасники і як можна з ними взаємодіяти [2].

Найбільш відомим Вікі-сайтом є Вікіпедія. Вікіпедія – це сайт довідкового характеру, наповнення якого здійснюється спільними зусиллями значної кількості учасників[4]. Використання вікі-енциклопедії в освітньому процесі дає змогу:

- створити єдину платформу для надання енциклопедичних відомостей з певної галузі знань;
- активізувати використання та створення освітніх веб-ресурсів;
- організувати індивідуальну або групову роботу школярів;
- глибше вивчити окремі предмети, теми;
- скоротити час навчання та підвищити рівень підготовки учнів;
- підвищити ефективність навчання школярів.

Інформатизація та комп'ютеризація вимагають від людини нових знань, умінь та навичок, які будуть адаптовані до умов інформаційного суспільства. Особлива роль нині відводиться мережі Інтернет, як засобу: розповсюдження інформації, середовища співпраці та спілкування людей; надання навчальної інформації; відкриття широких можливостей використання різноманітних ресурсів мережі Інтернет, включаючи дистанційні олімпіади та конкурси, бібліотеки, віртуальні музеї та виставки тощо.

Так, наприклад, віртуальний музей можна використовуватися в освітній діяльності, забезпечуючи доступ до всіх необхідних експонатів електронних артефактів та інформаційних ресурсів від предметів мистецтва та історичних фактів до віртуальних колекцій та реліквій [1]. Цифрова колекція віртуального музею може бути організована як: віртуальний тур та розширений пошук. Найбільш популярними віртуальними музеями є Лувр, Музей історії мистецтва (Відень), Художні музеї і картинні галереї України (<http://artmaidan.org.ua/museums.php>), Музей Гетьманства (Київ) (<http://www.getman-museum.kiev.ua/>), Дніпровський національний історичний музей ім. Д. І. Яворницького тощо [3].

Одним із сучасних соціальних сервісів Інтернету, який дозволяє використати принципи навчання у співробітництві, є створення та введення блогу. Учителі можуть використовувати блоги як спосіб розміщення важливої інформації, такої, як домашня робота, важливі дати, пропущені уроки, проєкти, дошки обговорень й іншу корисну інформацію класу, доступну для всіх.

Учні можуть отримати доступ до цієї інформації з дому або з будь-якого комп'ютера, підключеного до Інтернет. Звертаємо увагу, на те, що педагогічний потенціал блогів полягає в тому, що учні в процесі отримання, трансформації знань і подальшій публікації своїх робіт вчать конструювати знання, засновані на відносинах і спілкуванні.

Блоги мають великий потенціал для активного та інтерактивного навчання, інтенсивної взаємодії між учнями та вчителями, розвитку навичок логічного мислення. Використання блогів у класі створює підвищення інформаційно-технологічної грамотності у дітей, що допоможе їм у дорослому житті.

Для підвищення ефективності освітнього процесу блоги також можна використовувати як платформу для веб-квестів (веб-квест (*webquest*)). Веб-квест – проблемне завдання з елементами рольової гри, для виконання якого використовуються інформаційні ресурси Інтернету. Технологія веб-квест дозволяє повною мірою реалізувати наочність, мультимедійність й інтерактивність навчання.

Новим способом поширення аудіо та відео через мережу Інтернет є підкастер, який останнім часом починає широко використовуватися в галузі освіти та дозволяє вчителі викладати свої матеріали (лекції) у вигляді доступних до завантаження звукових файлів. Підкастер як популярну технологію презентації та поширення звукових файлів реалізують за допомогою інших сумісних технологій.

На уроках суспільних дисциплін доцільно також використовувати ментальні карти для: складання історичного портрету, розробки проєктів різної складності на практичних заняттях з історії та правознавства, створенні презентацій, «мозкового штурму», розвитку інтелектуальних здібностей учнів під час підготовки до олімпіади; у самоосвітній діяльності вчителя-предметника, підготовки матеріалу з певної теми, вирішення творчих завдань, для тренування творчого мислення, креативності, розвитку творчої уяви тощо.

Принцип побудови інтелект-карт корисно використовувати на уроках узагальнення з історії України, всесвітньої історії, правознавства. Так, наприклад, логічно провести урок з застосуванням майндмепінгу з теми «Україна в роки Першої світової війни» (10 клас), «Матеріальний та духовний світ європейського середньовіччя» (7 клас).

Окрім того, карту знань можна будувати під час конспектування великих по об'єму тем – замість довгих конспектів та витрат часу для запису матеріалів учень формує лише одну блок-схему. Метод інтелект-карт розвиває логіку та вміння згортати весь навчальний матеріал до самого найважливішого, підвищує якість та інтенсивність навчання, тренує пам'ять.

Указані методичні прийоми та Інтернет-ресурси мають бути спрямовані на формування та розвиток аспектів іншомовної комунікативної компетентності, інформативної компетентності (розвиток комунікативно-когнітивних умінь).

Використання в освітньому процесі соціальних мереж сприятиме формуванню таких навичок, як критичне мислення та колективна творчість. Сучасні соціальні сервіси Web 2.0 відкривають необмежені горизонти для застосування їх у педагогічній діяльності, а саме: використання відкритих, безкоштовних і вільних електронних ресурсів; самостійне створення мережевого навчального змісту; освоєння інформаційних концепцій, знань і навичок; управління та спостереження за діяльністю учасників мережевої спільноти тощо.

Список використаних джерел

1. Віртуальні музеї [URL:http://incognita.day.kyiv.ua/exposition](http://incognita.day.kyiv.ua/exposition)
2. Дягло Н.В. Вікі-технології у сучасній освіті. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2009. № 2 (74). С. 30–31.
3. Найвідоміші Музеї Світу. [URL:http://lib.if.ua/publish2009/1249300238.html](http://lib.if.ua/publish2009/1249300238.html)
4. Україномовна вікі-енциклопедія. [URL:http://uk.wikipedia.org](http://uk.wikipedia.org)
5. Web 2.0 для мережевого проєкту – ВікіОсвіта. [URL:http://wiki.iteach.com.ua/Web_2](http://wiki.iteach.com.ua/Web_2)

Трофименко Яна Віталіївна,

учитель хімії та природознавства Северинівської загальноосвітньої школи I-II ступенів
Миколаївської сільської ради Сумської області

ЛЕПБУК ЯК ЗАСІБ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА

У статті розглядається питання доцільності використання у малокомплектних школах на уроках природознавства лепбуків, які є «містком» до проектного навчання.

Ключові слова: проектна діяльність, лепбук, природознавство.

Актуальність. На сьогоднішній день перед педагогами стоїть завдання пошуку нових нестандартних форм взаємодії з учнями. На зміну традиційному приходять продуктивне навчання, яке спрямоване на розвиток творчих здібностей, формування у школярів інтересу до творчої діяльності. Сучасна дитина, навчаючись у школі, має отримати не тільки знання і вміння, а й досвід послідовно і доказово мислити, проявляти розумову активність.

Проектне навчання є ефективним і актуальним підходом щодо реалізації вище зазначених задач. Численні дослідження вказують на те, що після його успішного впровадження в учнів покращується мотивація до навчання та підвищується рівень розвитку компетентностей.

За визначенням Buck Institute for Education, проектне навчання – це метод, навчаючись за яким, учні, певний час досліджуючи і реагуючи на справжні, цікаві та складні питання, отримують потрібні знання та навички [1]. Такий формат навчання передбачає залучення учнів до систематизації та узагальнення набутих знань через створення власних продуктів-проектів. Він розвиває навички критичного мислення, співпраці, спілкування, міркування, синтезу та стійкості в умовах обмеженого часу та визначеної мети (Barron, 2013) [1].

Однак з учнями 5 класу важко організувати традиційну проектну діяльність, це обумовлено рядом психолого-педагогічних особливостей дітей їхнього віку. Тому, вважаємо, що чудовим засобом для реалізації проекту може слугувати лепбук.

Термін «лепбук» (з англійської «lapbook» – книга на колінах) іде із США. Ще у вісімдесятих роках минулого сторіччя Діна Зайк, авторка різноманітних міні-книг, запропонувала використовувати складені аркуші паперу, для легкого та ненав'язливого запам'ятовування інформації дітьми. Таммі Даббі, мати та письменниця з Вірджинії, запропонувала дітям вкласти ці міні-книжки в одну оригінально оформлену саморобну папку – «lapbook» – книгу, яка може розташуватись на колінах у дитини [2]. Поступово, завдяки американським домашнім школам, лепбук виділився в окремий жанр, який зараз є популярним в усьому світі, зокрема і в Україні.

Мета. Обґрунтувати використання лепбуку, як засобу проектного навчання, для ефективного вивчення природознавства учнями 5 класів та розвитку їх компетентностей.

Виклад основного матеріалу. Згідно програми «Природознавство» для загальноосвітніх навчальних закладів у 5-му класі може бути реалізовано 4 проекти: «Жива і нежива природа навколо нас», «Наш дім – Сонячна система», «Вирощування найвищої бобової рослини», «Смітити не можна переробляти (про «друге життя» побутових речей)». Усі вони спрямовані на формування компетентностей, передбачених стандартами, але головний акцент у кожному з них спрямовано на початок формування та подальший розвиток певних провідних умінь і навичок. А саме: вміння збирати і фіксувати дані, представляти їх наочно, формулювати висновки (математична, інформаційно-цифрова компетентність, уміння вчитися впродовж життя), у другому – базових навичок співробітництва (соціальна компетентність), у третьому – вести тривале спостереження, фіксувати дані в журналі спостережень, формулювати гіпотези, планувати і проводити дослідження, пояснювати отримані результати (компетентності у природничих науках і технологіях). У четвертому проекті до вище названих додається ініціативність і підприємливість та

екологічна грамотність [3]. Тому запропоновані в програмі проекти відрізняються за типом, тривалістю та видами діяльності.

Однак, хотілось би зауважити, що в сільській малокомплектній школі, важко реалізувати вище зазначені компетенції. Досвід показує, що найчастіше учні навчаються тільки на уроці, а в дома – якщо їм цікаво. Тому створення лепбуків є оптимальною формою роботи над проектом.

Лепбук – це багатофункціональна папка-складанка, що містить ніші й кріплення. Має особливість – складатися і займати мінімум місця для зберігання, та розкладатися в об'ємну папку, що містить різноманітні дидактичні матеріали. Для їх розміщення слугують кишені, віконечка, папки-ширмочки, дверцята тощо. Лепбуки не мають чіткої межі по величині чи кількості ніш, головна умова – це вільний доступ учнів до матеріалів. Найчастіше лепбуки відповідають формату А3 в закритому вигляді, та А2 у відкритому [4].

Практична робота над створенням лепбуку починається на початку вивчення теми та триває до стадії «Закріплення матеріалу» і «Повторення» і стає гармонійною частиною єдиного процесу навчання. У власній педагогічній практиці організуємо роботу над створенням лепбуку поетапно.

Перший етап – визначення теми. Якщо створення лепбуку колективно, розподіляємо ролі: фотографи, художники, оформлювачі, автори.

Другий етап – складання плану майбутнього лепбуку. Адже лепбук – це не просто книжка з картинками, а навчальний посібник. Тому потрібно визначитися, які підпункти будуть висвітлюватися. Для учнів 5 класу достатньо зупинитися на 5-7 підпунктах, але їх може бути і значно більше.

Третій етап – створення макету. Учні на цьому етапі приймають активну участь у обговоренні, від цього залежить як буде реалізований кожен пункт плану. Форми реалізації можуть бути дуже різноманітні, від самого простого – текстового, до ігор та розвиваючих завдань. Всю інформацію потрібно розмістити на різних елементах: в кишенях, блокнотиках, міні-книжках, книжках-гармошках, кругах, які крутяться, конвертах різних форм та кольорів, картках та ін. Усе залежить від фантазії учнів.

Четвертий етап – збір інформації. Виготовлення карток з матеріалом та завданнями (підбір віршів, ребусів, кросвордів, що стосуються теми, складання своїх власних кросвордів, розробка маршруту квесту).

П'ятий етап – створення лепбуку. На цьому етапі потрібні наступні матеріали: папка-основа з цупкого картону, звичайний папір, кольоровий папір, ножиці, степлер та скоч. Потрібно все вирізати та приклеїти на свої місця.

Шостий етап – презентація та захист лепбуків. Без цього етапу робота над створенням інтерактивної папки вважається незавершеною. Презентація проекту за допомогою лепбука відбувається на заключних уроках з певної теми. Кожна група або учень індивідуально презентує свій лепбук. Інші учні ставлять запитання, коментують. Під час захисту лепбуку звертаємо увагу на: якість матеріалу, його композицію; глибину вивчення проблеми; застосування знань з інших предметів; вміння учнів аргументувати, робити висновки; культуру мовлення; естетичність оформлення результатів проекту; вміння відповідати на запитання опонентів. Оцінка може виставлятися як за весь лепбук, так і за роботу над окремими його компонентами.

Спосіб організації створення лепбуку (індивідуальний, груповий або парний) залежить від теми, мети та рівня підготовленості учнів. На початковому етапі навчання віддаємо перевагу індивідуальній роботі. Перевага цієї форми роботи над групою у тому, що у кожної дитини є своя власна книжка-розкладачка, яку можна забрати додому та роздивитися, повторити пройдений матеріал. При створенні групового лепбуку дотримуємося таких правил та принципів: усі члени команди рівні; усі члени групи отримують задоволення від спілкування, бо вони виконують завдання разом; усі повинні виявляти активність та зробити певний внесок у спільну

справу; відповідальність за кінцевий результат – на всіх членах команди. Спільно створений лепбук зберігається в кабінеті і кожен учень може скористуватися ним у зручний час.

Досвід показує, що на початковому етапі створення лепбуку, учителю відводиться значна роль, так як він не тільки координує проектну діяльність учнів, але й допомагає учням зібрати матеріал за темою, логічно розмістити, зробити висновки. Для розвитку творчих ідей щодо оформлення лепбуку пропоную учням відвідати деякі сайти [5]. На подальших етапах роль вчителя поступово зменшується, бо учні вчать працювати в команді, відповідально ставитися до виконання своєї частини роботи, оцінювати результати своєї праці та праці своїх товаришів, а це є великим стимулом до активного засвоєння знань. На етапі практичного застосування учні розуміють значимість своєї роботи, вони радіють успіхам своїм і однокласників. Готові лепбуки можна використовувати на уроках природознавства як наочні та практичні посібники.

Висновки. Лепбук на уроках природознавства є хорошим початком для реалізації проектної діяльності в основній і старшій школі, бо вчить дітей прийомам співпраці і взаємодії в роботі, допомагає розвивати творчі здібності та навички дослідження, мотивує учнів до вивчення природознавства, активізує навчальну пізнавальну діяльність.

Список використаних джерел:

1. Barron, B. (2013). [When smart groups fail](#). The Journal of the Learning Sciences, 12(3), 307–359.
2. Лепбук як новітній спосіб систематизації навчальної інформації. URL :

[URL: http://shhf.tilda.ws/lapbook1](http://shhf.tilda.ws/lapbook1)

3. Природознавство, 5 клас : Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. URL : <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/56136/>

4. Лепбук (Wikipedia). [URL: https://uk.wikipedia.org](https://uk.wikipedia.org)

5. 10 ідей щодо створення складових елементів Lapbook. [URL: https://naurok.com.ua/post/10-idey-schodo-stvorennya-skladovih-elementiv-lapbook](https://naurok.com.ua/post/10-idey-schodo-stvorennya-skladovih-elementiv-lapbook)

Турченко Алла Михайлівна,

викладач циклової комісії дошкільної, соціальної педагогіки, психології та окремих методик КЗ СОР «Лебединський педагогічний коледж імені А.С. Макаренка»

ВИКОРИСТАННЯ СТЕП-АЕРОБІКИ ЯК ІННОВАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ

У статті з'ясовується суть степ-аеробіки як інноваційної технології та доцільність її використання у процесі фізичного виховання дітей дошкільного віку в сучасному закладі дошкільної освіти та сім'ї.

Ключові слова: дошкільнята, фізичний розвиток, степ-аеробіка, інноваційна технологія.

Актуальність проблеми. Проблеми фізичного розвитку дошкільнят, зміцнення та збереження їхнього здоров'я ніколи не втрачають своєї актуальності. Особливо це стосується умов сьогодення, оскільки в умовах активного впровадження комп'ютерних технологій різко знизилась рухова активність дітей, як наслідок – підвищився відсоток дітей з ослабленим здоров'ям. Саме тому, відповідно до Законів України «Про дошкільну освіту», «Про фізичну культуру і спорт», Базового компоненту дошкільної освіти фізичне виховання дошкільнят є обов'язковою складовою повноцінного розвитку дітей і спрямоване насамперед на охорону та зміцнення їх психічного та фізичного здоров'я, підвищення захисних сил організму, виховання стійкого інтересу до рухової активності, звички до здорового способу життя, формування життєво-необхідних рухових умінь, навичок та фізичних якостей (швидкість, спритність, витривалість, гнучкість), формування культури здоров'я.

Це питання сучасної освіти відображено в державних документах, а саме: Законах України «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», «Національній доктрині розвитку освіти»,

«Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні» та в Програмі виховання та навчання дітей від двох до семи років « Дитина». [1, 3, 4]

Сьогодні більшість дітей дошкільного віку потребує активного та цілеспрямованого оздоровлення. Від ефективності цих заходів багато в чому залежить подальша доля дитини, її здоров'я, фізичний і психічний розвиток, можливість отримання повноцінної освіти. Саме тому відбувається активний пошук ефективних здоров'язбережувальних технологій, які б дали змогу після впровадження їх в навчально-виховний процес проводити оздоровлення в цікавих різноманітних формах, забезпечити фізичне, соціально-емоційне, духовне, інтелектуальне благополуччя дошкільнят.

Метою нашої статті є розкрити ефективність степ-аеробіки як інноваційної технології фізичного розвитку дітей дошкільного віку.

Здоров'язбережувальна педагогіка, продиктована проблемами сучасності, передбачає інтегрований підхід до занять з фізичної культури. Розвиваючи основні фізичні якості (силу, гнучкість, спритність, окомір, тощо), вся робота повинна бути організована цікаво та зрозуміло для дитини, так, щоб у малюка вона викликала позитивні емоції такі, як радість руху, задоволення від власної спритності, захоплення своїми досягненнями та успіхами своїх товаришів. Втілюючи цей принцип у практику закладу дошкільної освіти використовуються ряд інноваційних технологій фізкультурно-оздоровчої роботи, адаптованих до вікових особливостей дітей: психогімнастика, дихальна гімнастика, цілющі мудри, пальчикова гімнастика, пластик шоу, стретчинг, ігрові форми масажу, імітаційні рухавки, казкова гімнастика, міні сеанси медитації, мімічна гімнастика, малорухливі ігри та елементи спортивних ігор з порушенням ОРА, фітбол гімнастика, степ-аеробіка.

Основна роль в організації життєдіяльності дошкільнят, зокрема застосування у роботі інноваційних технологій, покладається на вихователя і вимагає від нього професійної компетентності та особистісної зрілості. Дорослий несе відповідальність за створення безпечних умов для фізичного, психічного та соціального благополуччя дитини, а отже й забезпечення здоров'язбережувального середовища, шляхом використання як традиційних, так і інноваційних технологій. [2]

Однією з інноваційних технологій яка широко використовується у закладах дошкільної освіти нашого міста фізкультурно-оздоровчої роботи є степ-аеробіка.

Степ-аеробіка являє собою різновид занять фізичними вправами, в основу яких покладено різні способи спуску та підйому на спеціальну степ - платформу. Технологія сприяє розвитку рухливості суглобів, формуванню зводу стопи, удосконаленню рівноваги, позитивно впливає на діяльність органів кровообігу і дихання та на серцево-судинну систему.

Степ-аеробіку винайшла наприкінці ХХ століття відома американка фітнес-інструктор Джин Міллер. Після травми коліна вона для зміцнення м'язів і прискорення одужання використовувала у тренуваннях сходи ганку свого будинку. Ритмічні підйоми і спуски сходами принесли чудовий результат. Видужавши, Джин створила на основі свого домашнього реабілітаційного комплексу новий вид аеробіки, що одержав назву «степ-аеробіка». [5]

Виконання вправ на степі вимагає від дітей загостреного відчуття простору та рівноваги, оскільки на ньому рухатися складніше ніж на гімнастичному килимку. Тут потрібен контроль над рухами і точна орієнтація в просторі, постійна підтримка правильної постави та систематичне нагадування дітям про необхідність збереження правильного положення тіла під час виконання всіх рухів:

- виконувати кроки в центр платформи;
- нахилитись всім тілом;
- тримати плечі розправленими;
- уникати перенапруги у колінних суглобах;

- при підйомі на степ-платформу ставити всю підошву ступні, а спускаючись, ставити ногу з носка на п'яту, перш ніж зробити наступний крок;
- спустившись зі степ-платформи, залишатися стояти неподалік від неї – не відступати більше, ніж на довжину ступні від степ-платформи;
- стояти обличчям до степ - платформи;
- працювати ногами, а не спиною;
- робити крок з легкістю, не вдаряти по степ-платформі ногами.

Для виконання вправ степ-аеробіки потрібні платформи для дітей. Їх розміри: не вище 12см, шириною не більше 30см, довжиною не більше 50см. Заняття з степ-аеробіки супроводжуються ритмічною музикою, яка створює гарний настрій у дітей.

Степ-аеробіку з дітьми можна проводити в різних варіантах:

- у формі повних занять оздоровчо-тренувального характеру, тривалістю 25-30 хвилин;
- як частина заняття (тривалість 10-15 хвилин);
- у формі ранкової гімнастики, що покращує оздоровчий і емоційний стан дитини;
- в показових виступах на святах;
- як степ-розваги [5].

Степ-аеробіка посилює і цікава дітям, оскільки в ній можуть бути присутніми ігрові моменти.

Важливим прийомом на заняттях зі степ-аеробіки є словесні команди. Вони повинні бути короткими й чіткими. Виконуючи вправи, використовуються різні вихідні положення згідно віку дітей і їх фізичній підготовці.

Один комплекс степ-аеробіки, як повного заняття, виконується з дітьми протягом трьох місяців. При розподілі вправ, звертати увагу на дозування фізичного навантаження, тобто частота серцевих скорочень у дітей не повинна перевищувати 150-160 уд. хв.

Продумуючи структуру занять аеробікою намагатися враховувати морфофункціональні особливості дошкільнят, рівень їх фізичної підготовленості та розвитку, дотримуючись при цьому основних фізіологічних принципів: раціональний підбір вправ, рівномірний розподіл навантаження на організм, поступове збільшення обсягу та інтенсивності навантаження. Їх не складно виконувати дітям, якщо вони ускладнюються поступово.

Завдяки впровадженню даної технології у дітей підвищується фізична підготовленість, працездатність, силова підготовленість – сила м'язів черевного пресу, плечового поясу, м'язів спини; гнучкість і розвиток координаційних здібностей.

Кожна дитина на заняттях знаходить фізичне і моральне задоволення, отримує заряд енергії та бадьорості, а також «море» позитивних емоцій.

Але, саме головне спрямування степ-аеробіки – її оздоровчий ефект.

Не менш важливим аспектом у запровадженні степ-аеробіки – залучення сімей вихованців. Як потрібно виховувати дитину, щоб вона зрозуміла значущість здоров'я і вміла дбайливо до нього ставитися? Це завдання педагога і батьки повинні вирішувати системно і спільно під час різноманітних заходів:

- консультації;
- рекомендації;
- бесіди;
- спільні засідання круглого столу;
- спільні свята.

Все це формує у педагогів та батьків ціннісні орієнтації, спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я вихованців. Дитячий садок і родина – ось дві основні соціальні структури, які головним чином визначають рівень здоров'я дитини. Жодна, навіть найкраща фізкультурно-оздоровча технологія, не зможе дати повноцінних результатів, якщо вона не реалізується спільно з сім'єю, якщо в дошкільному закладі не створено дитячо-доросле співтовариство (діти – батьки –

педагоги). Завдяки спільній діяльності педагогічного та батьківського колективів досить успішно вирішуються питання взаємозв'язку у формуванні здоров'язберезувальної компетентності дошкільнят.

Висновки. Таким чином, впровадження інноваційної технології для підвищення рівня розвитку фізичних якостей та координаційних здібностей дітей засобами степ-аеробіки підвищує результативність освітньо-виховного процесу, забезпечує індивідуальний підхід до кожної дитини, дозволяє сформувати у дітей стійкий інтерес до занять фізичною культурою, що є однією з найважливіших умов формування мотивації здорового способу життя.

Цілеспрямована робота закладу дошкільної освіти з фізичного виховання, система оздоровчих заходів забезпечують якісну базову підготовку дітей до шкільного життя.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Київ: Видавництво, 2012.
2. Вільчковський Е.С. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку. Суми: Університетська книга, 2011. 428с.
3. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років. Київ: Ун-т ім. Б. Грінченка, 2012.
4. Закон України «Про дошкільну освіту». Київ: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001. № 49.
5. Коза. Диск. Випуск 2013.

Успенська Валентина Миколаївна,
доцент кафедри теорії і методики змісту освіти
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
кандидат педагогічних наук

**ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ
СУМСЬКОГО ОБЛАСНОГО ІНСТИТУТУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

У статті розглянуто умови, створені в організаційній, науковій, навчальній діяльності Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, які забезпечують формування здоров'язберезувальної компетентності педагогів. Аналізуються напрями діяльності лабораторії здоров'яспрямованої освіти, форми наукової роботи, актуальні теми курсів підвищення кваліфікації.

Ключові слова: здоров'язберезувальна компетентність, курси за вибором, лабораторія здоров'яспрямованої освіти, підвищення кваліфікації, тарілка здорового харчування.

Серед сімнадцяти Цілей Сталого Розвитку, які були затверджені на Саміті ООН зі сталого розвитку у 2015 році, та яких на сьогодні дотримуються всі країни світу, ціллю № 3 є «Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці». Національною доповіддю 2017 року «Цілі Сталого Розвитку: Україна» ціль № 3 визначена як «Міцне здоров'я і благополуччя». У Доповіді проаналізовано останні 15 років (2000 – 2015) з реалізації Цілей Розвитку Тисячоліття, і зазначається недостатній рівень усвідомлення особистої відповідальності за своє здоров'я серед молоді та пропаганди «здорового способу життя» [6, с. 9]. Вплив освітніх процесів на вирішення виявлених проблем є беззаперечним.

Здоров'язберезувальна компетентність особистості – необхідна умова гармонійного повноцінного життя. Нормативно затверджена в освіті Типовими освітніми програмами закладів загальної середньої освіти (2018 року) у складі інтегрованої ключової компетентності «Екологічна грамотність і здорове життя», здоров'язберезувальна компетентність є самодостатньою і багатогранною. Адже у її складі – знання, вміння, навички, цінності та досвід використання, застосування, збереження всіх чотирьох складових здоров'я – фізичної, психічної, соціальної, духовної.

Здоров'язбережувальна компетентність – здатність людини планувати і реалізовувати свою життєдіяльність у спосіб, сприятливий для здоров'я і безпеки самої людини та її соціального оточення [1].

В освіті педагогам важливо володіти здоров'язбережувальною компетентністю з двох причин: для збереження, зміцнення, відновлення власного здоров'я, а також – бути здатним формувати та розвивати її в учнів, студентів, вихованців. Умови реалізації цих двох причин оволодіння здоров'язбережувальною компетентністю різні. Для власної компетентності достатньо самоосвіти. Цьому допомагає пережитий власний чи чужий досвід захворювань, певна міра втрати власного здоров'я. І тоді педагог, як і будь-хто інший, шукає інформацію будь де – у засобах масової інформації, книгах, порадах друзів, знайомих, лікарів, застосовує різні методики тренування власного тіла, духу, психоемоційного стану.

Підхід до володіння здоров'язбережувальною компетентністю заради освітніх потреб зовсім інший. Інформація про здоров'я, здоровий спосіб і стиль життя має бути науковою, достовірною, сучасною. Окрім того, її засвоєння учнями має відбуватись за прогресивними методиками. Лекції, бесіди та обговорення, як шляхи засвоєння знань, при формуванні будь-якої компетентності вже не працюють. Особливо вони найменш ефективні при навчанні здоров'ю, тоді, коли формуються цінності та ставлення. Передумовою якісної освіти учнів та вихованців з питань здоров'я є спеціальні педагогічні технології: інтерактивні, тренінгові, ООЖН (освіта на основі життєвих навичок) [2], проектні.

Сумським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти (КЗ СОІППО) створені умови організаційної, навчальної, наукової діяльності для реалізації проблеми формування та розвитку здоров'язбережувальної компетентності у освітян.

В організаційній та науковій діяльності КЗ СОІППО умовою формування і розвитку здоров'язбережувальної компетентності педагогів є функціонування при кафедрі теорії і методики змісту освіти лабораторії здоров'яспрямованої освіти (далі – Лабораторії). Мета Лабораторії – професійна підготовка педагогів до здійснення в закладах освіти здоров'яспрямованої діяльності, яка включає просвітницьку та превентивну роботу із здоров'язбереження та формування ціннісного ставлення до здоров'я та навичок здорового способу життя; розроблення наукового, методичного та організаційного супроводу здоров'яспрямованої діяльності в системі дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти.

Наукові заходи в діяльності Лабораторії – конференції, обласні семінари, наради, тренінги, майстер-класи вирішують актуальні проблеми здоров'яспрямованої діяльності. Щорічні науково-педагогічні конференції присвячуються питанням: сучасний стан та перспективи формування в учнів, студентів, вихованців компетентності екологічної грамотності та здорового життя; реалізація наскрізної змістової лінії «Екологічна безпека і сталий розвиток» в освітньому процесі закладу освіти; реалізація наскрізної змістової лінії «Здоров'я і безпека» в освітньому процесі закладу освіти; створення в закладі освіти безпечного освітнього середовища, формування в дітей та учнівської молоді ціннісних життєвих навичок; перспективи функціонування закладу освіти як осередку (Школи / Центру) здоров'я. Конференції провадяться за різними форматами та проблемами. У 2019 році III Всеукраїнська науково-педагогічна Інтернет-конференція «Формування в закладі освіти компетентності екологічної грамотності та здорового життя» проходила у форматі теломосту між КЗ СОІППО та Волинським інститутом післядипломної педагогічної освіти. У листопаді 2020 року IV конференція відбудеться за темою «Здоров'я як особистий, освітній і суспільний феномен».

Серед інших наукових та методичних заходів Лабораторії найбільш затребуваним є семінар-тренінг «Використання посібника для тренера «Репродуктивне здоров'я та відповідальна поведінка учнівської молоді». Він проводиться з метою забезпечення доступу освітян до інформаційних та методичних матеріалів щодо репродуктивного здоров'я та репродуктивних прав

молоді, а також впровадження інтерактивних методів навчання в освітній процес. Учасники тренінгу, за підтримки БФ «Здоров'я жінки і планування сім'ї», отримують для використання безкоштовний посібник та сертифікат, який дає право впроваджувати його в освітній процес.

Координація Лабораторією здоров'яспрямованої діяльності в закладах освіти спонукає їх до створення спеціальної педагогічної системи, що містить взаємопов'язані підсистеми мети; педагогічних факторів і умов; діагностики, оцінювання і керування означеним процесом здоров'язбереження та його результативністю. Передбачена валеологізація всіх навчальних предметів. Важливим є використання можливостей на кожному ступені закладу освіти забезпечити систему навчання учнів основам здорового життя. На I ступені – засобами предмета «Я досліджую світ», на II ступені – через предмет «Основи здоров'я». Учителі цих предметів мають бути здатними до впровадження проекту «Вчимося жити разом». На III ступені закладу загальної середньої освіти, де спеціальний предмет навчання здоров'ю відсутній, здоров'яспрямована освіта здійснюється введенням спеціальних курсів, факультативів («Захисти себе від ВІЛ», «Вчимося жити разом», «Рівний-рівному», «Дорослішай на здоров'я», «Репродуктивне здоров'я та відповідальна поведінка учнівської молоді» тощо).

У виховній діяльності педагогічна система формування навичок здорового способу життя наповнюється створенням в закладі освіти Шкіл (Центрів) здоров'я, впровадженням Всеукраїнських проектів «Мережа шкіл сприяння здоров'ю», «Мережа шкіл, дружніх до дитини», «Безпечна та дружня до дитини школа», «Маршрут безпеки», проведенням різноманітних форм виховної роботи здоров'яспрямованого змісту та використанням здоров'язбережувального потенціалу всіх інших виховних заходів.

Умовами *навчальної діяльності* КЗ СОІППО, які забезпечують процес формування і розвитку здоров'язбережувальної компетентності освітян, є різні форми й теми курсів підвищення кваліфікації педагогів різних категорій.

Учителі основ здоров'я підвищують кваліфікацію на традиційних експрес-курсах за 40-годинною програмою «Методика викладання основ здоров'я на засадах розвитку життєвих навичок». Передбачені дві навчальні програми: для вчителів основної школи та вчителів початкових класів з викладання ще діючого предмета «Основи здоров'я» і вже зараз та надалі – здоров'яспрямованих тем курсу «Я досліджую світ». Доцільність таких курсів визначена вимогами до методики занять здоров'яспрямованого змісту. Світовою практикою доведено [2], що навчання здоров'ю має здійснюватися за методикою життєвих навичок. Експрес-курси передбачають надання педагогам компетентностей володіння педагогічною технологією ООЖН – «Освіта на основі життєвих навичок», про що свідчить відповідний сертифікат 40-годинного навчання.

Дистанційна форма курсової підготовки вчителів основ здоров'я спрямовується на вже сертифікованих педагогів, які з якихось обставин не можуть проходити очне навчання.

Курси за вибором, розраховані на об'єм навчального часу – один кредит, та на різні категорії педагогічних працівників, спрямовуються на різні аспекти реалізації завдань здоров'яспрямованого освітнього процесу та формування здоров'язбережувальної компетентності освітян.

Курс за вибором «Здоров'язбережувальні проекти та технології в закладах освіти» забезпечить готовність педагогів різних категорій до відбору здоров'язбережувальних освітніх проектів, доцільних у діяльності закладу освіти та здоров'язбережувальних технологій у власній професійній діяльності.

Результатами освітньої діяльності на курсі за вибором є:

- оволодіння поняттями: здоров'я, холістична модель здоров'я, здоровий спосіб та стиль життя, здоров'яспрямована діяльність, здоров'язбережувальні проекти, технології, середовище;
- розуміння нормативної бази, умов та способів впровадження здоров'язбережувальних проектів та технологій у закладах освіти;

- вміння й навички використання сучасних форм, методів та технологій реалізації наскрізної змістової лінії «Здоров'я і безпека»;
- здатність добирати здоров'язбережувальні проекти та технології у власній світній діяльності.

Курс за вибором «Здоров'я як особистий та освітній феномен» забезпечить усвідомлення освітянами здоров'я як особистої та суспільної цінності, розкриє складові здорового способу життя людини, необхідні для власного життя та для використання в професійній діяльності. Саме під час проходження навчання на цьому курсі педагог набуде компетенцій здоров'язбереження у сфері власного здоров'я та в освітній сфері. Спрямований курс на всі категорії педагогічних працівників.

Результатами освітньої діяльності на курсі за вибором є:

- оволодіння достовірними, нормативними та науковими даними про здоров'я людини, факторами впливу на нього та складовими здорового способу і стилю життя;
- створення системи власного здорового стилю життя;
- розуміння сутності якісної превентивної освіти, що потребує впливу на поведінку учнів (вихованців);
- здатність до конструювання інтерактивних навчальних занять з учнями за самостійно визначеною актуальною тематикою.

Апробування курсу за вибором «Здоров'я як особистий та освітній феномен» в КЗ СОІППО відбулось у січні 2020 року. Особливу зацікавленість слухачів курсів викликала тематика занять та інтерактивні форми роботи щодо складових здорового способу життя. Назвемо їх: *раціональне харчування; рухова активність; уникнення шкідливих звичок; особиста гігієна та режим дня; безпечна життєдіяльність; своєчасна діагностика; позитивне мислення; інтелектуальний розвиток; установка на пріоритетну цінність здоров'я.*

Наприклад, засвоєння складової здорового способу життя *раціональне харчування* базувалось на «Рекомендаціях щодо здорового харчування дорослих», затверджених Міністерством охорони здоров'я (МОЗ) 08.12.2017 [3]. Вивчався «склад» «Тарілки здорового харчування» (рис. 1), розроблений вітчизняними фахівцями з використанням рекомендацій для здорового та збалансованого харчування Гарвардської школи громадського здоров'я.

Принципи здорового харчування становлять основу здорового способу життя. МОЗ пропонує **Ключові рекомендації щодо здорового харчування [3]:**

- Прагніть споживати адекватну кількість калорій з їжею для задоволення власних потреб в енергії та основних харчових речовинах.
- Прагніть споживати щодня достатню кількість корисних харчових продуктів: овочів, бобових, фруктів, цільних злаків, горіхів, насіння, яєць, нежирного м'яса, риби та молочних і кисломолочних продуктів.
- Уникайте частого споживання харчових продуктів та страв із значним вмістом солі, цукру та надмірним вмістом жиру.
- Намагайтесь дотримуватись оптимального режиму харчування та набути здорових харчових звичок.
- Пийте достатньо рідини, обирайте напої, які не містять багато калорій. Не починайте вживати алкоголь або обмежте його споживання.
- Постійно та ретельно дотримуйтесь правил харчової безпеки, включаючи дотримання чистоти, вибір тільки якісних та безпечних харчових продуктів, належних умов їх транспортування, зберігання та приготування.
- Намагайтесь більше рухатись і займатись фізичними вправами щодня.

Підтримання постійної нормальної маси тіла зменшує ризик найбільш небезпечних захворювань – серцево-судинних, діабету та раку. У теперішній час менше половини дорослих

українців мають нормальну вагу [4]. У 30 % маленьких українців у 5-7 річному віці є проблеми із зайвою вагою і ожиріння. Підлітки та діти, які страждають на ожиріння, не доживуть до 60 років [5].

Рис. 1. Тарілка здорового харчування [4]

Нормальна маса тіла визначається за допомогою уніфікованого показника – індексу маси тіла. Індекс маси тіла (ІМТ) розраховується шляхом ділення маси тіла (у кілограмах) на квадрат росту (у метрах квадратних) ($\text{кг}/\text{м}^2$). ІМТ у дорослих людей свідчить про наступне: до 18,5 – недостатня маса тіла; 18,5 – 24,9 – нормальна маса; 25,0 – 29,9 зайва маса; понад 30,0 – ознака ожиріння.

Якщо Ваш ІМТ перевищує 30 $\text{кг}/\text{м}^2$ необхідно невідкладно докласти зусиль для зменшення зайвої ваги [3]:

- Зменшити надходження калорій з їжею за рахунок суттєвого обмеження оброблених продуктів із значним вмістом цукру та жиру, а також за рахунок відмови від калорійних напоїв.
- Зменшення розміру порції їжі з одночасним збільшенням частки рослинної їжі – овочів, бобових, цільних злаків та фруктів.
- Збільшення витрат енергії завдяки щоденній фізичній активності протягом 45 хв. – 60 хв. помірної інтенсивності.
- Обмеження споживання цукру менше 25 г на день.
- Регулярний контроль ваги та окружності талії, принаймні один раз на тиждень.
- Повноцінний режим харчування з обов'язковим щоденним сніданком.
- Достатній нічний сон протягом восьми годин.

Для захисту від кишкових інфекцій та виключення ризику харчових отруєнь Всесвітня організація охорони здоров'я рекомендує постійно дотримуватись п'яти принципів харчової безпеки [3]: дотримуйтесь чистоти; відокремлюйте сире від готового під час приготування й зберігання; ретельно просмажуйте або відварюйте харчові продукти; зберігайте харчові продукти при безпечній температурі; обирайте свіжі та не зіпсовані харчові продукти.

Триденні курси «Вчимося жити разом» забезпечать підготовку для закладу загальної середньої освіти педагогів з упровадження однойменного проекту (тренінгового курсу) на кожному з

трьох ступенів закладу. Проект «Вчимося жити разом» має мету – розвиток психосоціальних компетентностей в учнів, які сприяють соціальній злагодженості, полегшенню адаптації до нових життєвих обставин, відновленню психологічної рівноваги, розбудові здорових стосунків. Категорії педагогів, на кого спрямовані курси, та хто має впроваджувати проект за ступенями закладу: на I ступені – вчителі інтегрованого предмета «Я досліджую світ», на II ступені – вчителі основ здоров'я, на III – класні керівники.

Результатами освітньої діяльності на курсах «Вчимося жити разом» є:

- розуміння концепції, змісту і методики викладання проекту (тренінгового курсу) «Вчимося жити разом»;

- оволодіння знаннями, необхідними для досягнення позитивних змін у знаннях, ставленнях, намірах, уміннях і навичках учнів, сприятливих для розбудови миру;

- володіння здатністю проведення тренінгів даного курсу та ресурсами для проведення їх з учнями 1-4; 5-11 класів.

Курс за вибором «Основи формування соціальної і здоров'язбережувальної компетентності в учнів» реалізує компетентнісний підхід до підготовки педагогічних працівників всіх категорій за освітніми галузями «Здоров'я і фізична культура» і «Соціальна і здоров'язбережувальна». Є практичним відпрацюванням онлайн курсів [1]. Слухачі зможуть удосконалити професійну компетентність у сфері формування соціальних і здоров'язбережувальних компетентностей учнів, мотивації їх до здорового способу життя, формування безпечного і дружнього до дитини навчального середовища.

Результатами освітньої діяльності на курсі за вибором є:

- знання концептуальних і методичних основ формування здоров'язбережувальної і соціальної компетентності; вікових особливостей розвитку та поведінки учнів; чинників ризику і захисту щодо їх здоров'я і безпеки; особливостей моніторингу та оцінки, способів організації сприятливого навчального середовища;

- здатність до застосування інтерактивних методик навчання;

- володіння методами розвитку в учнів ключових психосоціальних компетентностей: критичного мислення, аналізу проблем і прийняття рішень, креативності, самоусвідомлення і самооцінки, ефективної комунікації, самоконтролю, емпатії, здатності до кооперації, переговорів, поваги до культурних відмінностей, запобігання і конструктивного розв'язання конфліктів.

Висновок. У КЗ СОІППО створені всі умови в організаційній, науковій, навчальній діяльності, які забезпечують формування здоров'язбережувальної компетентності педагогів. Організуючу та координуючу роль виконує лабораторія здоров'яспрямованої освіти, яка діє при кафедрі теорії і методики змісту освіти. Наукові заходи, курси підвищення кваліфікації спрямовуються на вирішення актуальних питань здоров'язбереження в закладах освіти всіх типів.

Список використаних джерел:

1. Курс підготовки вчителів «Основи здоров'язбережувальної компетентності». [URL:http://multycourse.com.ua/ua/basic/14](http://multycourse.com.ua/ua/basic/14)

2. Навчання здоровому способу життя на засадах розвитку навичок через систему шкільної освіти: оцінка ситуації / О. Балакірєва (кер. авт. кол.). Київ: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. 108 с.

3. Рекомендації щодо здорового харчування дорослих: затверджені МОЗ України 08.12.2017. [URL: https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor/%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8/01122017_Basic_Recommendations-1.pdf](https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor/%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8/01122017_Basic_Recommendations-1.pdf)

4. Тарілка здорового харчування. [URL:http://vikna.if.ua/news/category/7/2019/03/07/96011/view](http://vikna.if.ua/news/category/7/2019/03/07/96011/view)

5. Тернова Г. Покоління товстунів – наслідок надмірної турботи батьків? [URL:https://www.hroniky.com/articles/view/51-pokolinnia-tovstuniv-naslidok-nadmironoi-turboty-batkiv](https://www.hroniky.com/articles/view/51-pokolinnia-tovstuniv-naslidok-nadmironoi-turboty-batkiv)

6. Цілі Сталого Розвитку: Україна: Національна доповідь 2017. [URL:http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf](http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf)

Федько Ніна Іванівна,

старший вчитель Герасимівської загальноосвітньої школи I-II ступенів
Роменської районної ради Сумської області

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми становлення особистості в соціокультурному просторі, зокрема набуття нею специфічної якості – соціальної компетентності. Уточнено зміст і обсяг поняття «соціальна компетентність», виокремлено її характерні риси й основні складові. Проаналізовано основні підходи до розуміння соціальної компетентності та розкрито умови її формування.

Ключові слова: соціальна компетентність, соціалізація, соціокультурний контекст, виховання.

Постановка проблеми. Сьогодення дає нам не лише нові можливості, а й ставить нові виклики. Одним із таких викликів є питання соціалізації, тобто залучення до складного соціального і культурного контексту, який диктує нові цінності й задає нові орієнтири. Без чуйного керівництва і наставництва з боку дорослих, дітям та молоді доволі легко загубитися в круговерті незрозумілостей і ціннісних протиріч. Відтак, формування соціальної компетентності є запорукою становлення зрілої особистості, яка несе відповідальність за свій вибір, володіє автономністю у прийнятті рішень, адекватно і успішно взаємодіє з соціумом.

Питання формування соціальної компетентності **набуває особливої актуальності й значущості** у наш час, коли інтеграція особистості в національний і світовий контекст визначає умови її існування. Соціальна компетентність окреслює собою здатність індивіда успішно інтегруватися в соціокультурне середовище, а відтак – проявити свою особистісну значущість.

Відповідно до Державної національної програми «Освіта України XXI століття», Закону України «Про освіту», Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, основним завданням школи є створення умов для розвитку і самореалізації кожного індивіда, а також формування соціально зрілої особистості. Остання є наслідком набуття специфічних соціальних компетентностей, які є запорукою успішної соціалізації. Таким чином, соціальна зрілість може слугувати своєрідним критерієм якості освіти.

У широкому контексті, проблема соціальної компетентності розглядається в рамках вивчення особистісної зрілості (О.Г. Асмолов, Б.С. Братусь, В.П. Зінченко, В.С. Мухіна, В.А. Петровський, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фромм) та соціальної зрілості (І. Кон, К.К. Платонов, А.О. Реан).

Безпосередньо питання формування соціальної компетентності знаходить відображення у працях як зарубіжних (Н. Хомський, Дж. Равен, Д. Зіглер), так і вітчизняних дослідників (Н.В. Гавриш, І.Д. Бех, І.О. Зимня). Значущість проблеми підкреслюється посиленням уваги дослідників в останні роки (В.В. Коваленко, А.А. Новікова, С.Б. Сєрякова та ін.).

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності, критеріїв та умов формування соціальної компетентності особистості.

На основі узагальненого аналізу поглядів дослідників, можна констатувати, що соціальна компетентність – це здатність ефективно керувати соціальними взаємодіями. Іншими словами, вона полягає у здатності співіснувати з оточуючими, формувати та підтримувати тісні стосунки та адаптуватися до соціальних умов.

На необхідність формування соціальної компетентності звернули увагу ще в 1970-80-х рр. на Заході. Психологами було неодноразово зафіксовано, що вміння самовиражатися, критично мислити, шукати доцільні способи дій, вирішувати проблеми в комунікації є не менш важливими ніж загальна інтелектуальність. Більш того, оволодіння даним видом компетентності відкриває можливості до успішної соціалізації особистості. А соціалізація, як процес входження людини у світ людської культури лежить в основі розвитку соціальної компетентності [1, с 57].

Трактування поняття соціальної компетентності відрізняється неабиякою широтою і поліпозиційністю. Так, Н.М. Бібік визначає його як «здатність жити в соціумі (урахування інтересів та потреб соціальних груп; дотримання соціальних норм і правил; співпраця з партнерами), а також адекватно виокремлювати, ідентифікувати, фіксувати та аналізувати коло питань на перетині всієї системи соціальних відносин людини» [2, с. 2].

Н.В. Гавриш дає наступне визначення: «інтегральна якість особистості, що складається з комплексу емоційних, мотиваційних, характерологічних особливостей і виявляється у соціальній активності та гуманістичній спрямованості» [3, с. 44]. С.Б. Серякова пояснює соціальну компетентність як «складне особистісне утворення, що забезпечує розвиток і саморозвиток людини, що визначає соціальну ініціативу, відповідальність перед іншими за свої дії і здатність вибудовувати свою поведінку відповідно до соціальних норм і цінностей» [7, с.19]

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що соціальна компетентність – це узагальнене поняття, яке поєднує як внутрішньоособистісні диспозиції, так і зовнішні чинники, які в сукупності окреслюють собою якість соціальної взаємодії індивіда.

Аналіз соціальної компетентності реалізується також шляхом виокремлення її змістових складових. Серед них: здатність індивіда до ефективного вирішення повсякденних завдань; ефективність у взаємодії зі своїм оточенням; вміння досягати поставлених соціальних цілей в специфічних умовах; здатність користуватися ресурсами соціального оточення і особистісними ресурсами з метою досягнення результатів; здатність ефективно брати участь в складних міжособистісних взаємодіях, розуміючи інших людей та ін. [6, с.14].

Очевидно, що викладені вище характеристики є базовими у роботі педагога будь-якої ланки, оскільки забезпечують не лише можливість вибудовувати оптимальні стосунки з дітьми й батьками, успішно використовувати засоби педагогічного впливу, а й бути прикладом для підростаючого покоління.

Основи соціальної компетентності закладаються ще у ранньому дитинстві. Так, вивчаючи дане питання, О.В. Галакова виділяє чотири аспекти: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний. [4, с. 125-126].

На рис. 1 зображено змістове наповнення кожної з вказаних складових.

Окремим питанням постають шляхи і способи формування соціальної компетентності. Надзвичайно актуальним це завдання є для сучасної школи. Адже шкільна система давно перестала асоціюватися з лише з навчанням. Сучасна школа – це передусім школа життя. Звідси слідує, що оптимальна організація педагогічної, соціальної та психологічної роботи у школі має ґрунтуватися на необхідності формування у дітей соціокультурних навичок, умінь, соціального та емоційного інтелекту тощо.

Важливо зазначити, що процес розвитку соціальної компетентності реалізується при взаємодії школяра з однолітками (як своїї, так і протилежної статі), а також з дорослими (вчителями, рідними, педагогами).

Соціальну компетентність можна розвивати як в позаурочний час, в рамках виховних заходів, так і безпосередньо у процесі навчання. Зокрема, нам вбачається ефективною робота в групах, командах. При цьому, доцільним буде надання учням можливості взаємодіяти з якомога більшою кількістю учасників. Ефективними є рольові ігри, різні види командних робіт, дискусії та диспути. Все це буде слугувати на користь розвитку здатності встановлювати контакти (як особисті, так і ділові), ділитися своєю точкою зору (думками та почуттями), шукати спільне компромісне рішення в проблемних ситуаціях, тощо.

Рис. 1. Структурні характеристики критеріїв сформованості соціальної компетентності школярів

Основними критеріями сформованості соціальної компетентності школяра можна вважати обізнаність про об'єкти соціальної дійсності, соціальну спрямованість діяльності, навички ефективної комунікації. Проте даний перелік буде не повним без зазначення опосередкованих аспектів. Зокрема, це сформованість когнітивної, мотиваційно-ціннісної, морально-етичної та поведінкової складових, що включають в себе комплекс ціннісних орієнтацій і соціальних установок особистості і виступають як фактор успішної соціальної поведінки [5, с. 148].

Висновки. Узагальнюючи викладене вище, зазначимо, що з огляду на складність соціальних взаємодій на сучасному етапі, соціальна компетентність розглядається як продукт інтеграції широкого спектру пізнавальних здібностей, емоційних процесів, поведінкових навичок, соціальної обізнаності, особистих і культурних цінностей.

Особливу значущість це питання має для системи шкільної освіти, одним з пріоритетних завдань якої є виховання всебічно розвиненої, зрілої особистості. Реалізація останнього можлива лише за умови соціальної компетентності вчителя, яка є базовою складовою загальної педагогічної компетентності. Саме тому, належна увага до завдань соціалізації загалом і формування соціальної компетентності зокрема, є запорукою формування не тільки успішної особистості, але й здорового соціуму в цілому.

Список використаних джерел

1. Беккер Н.В. Основы формирования социальной компетентности школьников. *Научно-педагогическое обозрение*. 2015. № 2 (8). С. 54–62.

2. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. *Початкова школа*. 2010. №9. С. 1–4.
3. Гавриш Н.В. Орієнтація на розвиток суб'єктності студента у процесі підготовки професійно компетентних фахівців з дошкільної освіти. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*. Бердянськ, 2007. С. 44–49.
4. Галакова О.В. Модель розвитку соціальної компетентності младших школьників. *Вестник Воронежского государственного технического университета*. 2012. Т. 8. № 10(2). С. 121–127.
5. Коротина Ю.В. Структурно-содержательные особенности социальной компетентности младших школьников. *Вестник Тамбовского университета*. Серия: Гуманит. науки. 2010. № 12 (92). С. 143–150.
6. Новикова А.А. Формирование социальной компетентности студентов в современных условиях : монография. Тюмень : ТюмГНГУ, 2014. – 120 с.
7. Серякова С.Б., Галакова О.В. Критерии оценки социальной компетентности младших школьников. *Среднее профессиональное образование*. 2013. № 9. С. 19–21.

Холтобіна Олександра Устинівна,
професор кафедри методики дошкільної та початкової освіти
КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», кандидат педагогічних наук, доцент
Гулаков Руслан Сергійович,
методист навчального відділу КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»
Гулакова Марина Сергіївна,
методист навчального відділу КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»

ДО ПРОБЛЕМИ РУХЛИВОЇ ГРИ В НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті розглянуто сутність, зміст поняття та потенціал гри в науково-педагогічній літературі, погляди психологів і педагогів на гру в освітньому процесі початкової школи.

Ключові слова: гра, її види, вимоги до проведення ігор, гіподинамія.

Сучасна психологія визначає, що гра охоплює всі періоди життя людини і є важливою формою її життєдіяльності, а не тільки віковою ознакою. З грою людина не розлучається все життя, змінюються лише мотиви, характер, форми проведення, ступінь вияву почуттів та емоцій. Молодший шкільний вік є важливим етапом забезпечення належного підґрунтя формування здорової, гармонійно розвиненої особистості. Рухливі ігри є універсальним засобом усебічного розвитку дітей. Усі діти 6-7 років, за винятком лише деяких, володіють основними рухами. Тому увагу педагога повинна бути спрямована на якість рухів дітей, щоб вони стали легкими, гарними, упевненими, могли швидко орієнтуватися в просторі, проявляти витримку, сміливість, винахідливість.

Проблему ігрової діяльності досліджували В. Анісімова, А. Артемова, А. Вербицький, Р. Гуревич, Л. Кабанова, А. Лопатіна, П. Підкасистий, В. Семенов, Д. Ельконін, В. Паламарчук, О. Савченко, Г. Селевко, О. Леонтьєв, Ш. Амонашвілі, Ф. Фребель, інші педагоги та психологи.

На думку Ф. Фребеля, гра є основою педагогіки. Своє відношення він відтворив у спеціальному комплексі іграшок, які були названі «Дарами» [4].

А. Макаренко у своїх працях звертав увагу на добрі ігри, яким притаманна виховна, пізнавальна цінність змісту, повнота та правильність уявлень. Гра є школа, в якій активно й творчо опановуються норми й правила поведінки, ставлення до праці, суспільної власності та взаємовідношень [7, с. 7].

Ігри мають важливе значення в житті громадянина, насправді ж вимагають максимальної енергії, розуму, самостійності. Цей вид діяльності є досить напруженою працею, що веде через зусилля до задоволення. Можна погодитися з думкою А. Макаренка про те: «Яка дитина в грі,

такою багато в чому буде і в роботі, коли виросте. Тому виховання майбутнього діяча відбувається передусім у грі». Думку А. Макаренка розкрито у вислові М. Вашуленка, який зазначав: «Гра – це є творчість, гра – це є праця, а праця – шлях дітей до пізнання світу» [5].

Ж. Ж. Руссо зазначав, що гра посідає гідне місце, тому що саморозвиток дитини молодшого віку відбувається саме в цій діяльності: «Займається він або бавиться, то і інше рівнозначне для нього, його ігри – це його заняття, він не відчуває різниці між ними» [1].

Відомий французький ентомолог та письменник Ж. Фабр вважав, що: «Гра важлива для підготовки до майбутнього, так і для того, щоб зробити теперішнє життя дитини повним і щасливим». А. Ейнштейн наголошував на актуальності ігрової діяльності, підкреслював її велике значення для розвитку особистості. «Гра – це вища форма дослідження» [1].

Ш. Амонашвілі бачив виняткову роль гри для посилення пізнавального інтересу, полегшення складного процесу навчання, прискорення розвитку. Ряд ігор, схожих за зовнішніми умовами з дошкільними іграми, знайомими дитині, але за своїм змістом і цілями спрямовані на формування самоконтролю рефлексії і мотивів саморозвитку, допомагають розв'язати проблему привчання майбутнього учня до школи, зробити безболісним перехід дошкільника в статус школяра. Гра в освітньому процесі покликана вирішувати окремі миттєві завдання та сприяти при цьому розвитку особистості.

Вихователь та вчитель навчають строго дотримуватися правил, домовлятися про послідовність дій, щоб в подальшому діти могли грати самостійно як в закладі дошкільної освіти, вдома, а потім в школі в колі однолітків, друзів. Ігри, що проводяться самими дітьми, благотворно впливають на їх поведінку, сприяють вихованню організованості. Якщо учні не вміють, треба навчити їх користуватися лічилкою та іншими засобами організації гри. За допомогою лічилки вибирають ведучого або провідного гравця, а іноді і двох, наприклад в грі «Гуси-гуси, додому» «Вовк у канаві», «Мисливці та лисиці» тощо [5].

Рухливі ігри займають належне місце в житті, якщо вихователі, вчителі добре знають зміст і з задоволенням грають. Важко викликати у дітей інтерес до «Кольцебросу», якщо наставники самі не можуть накинути кільця. Вихованці пишуться дорослими учасниками, які з першої спроби точно виконують завдання.

Для того щоб учасники з задоволенням грали в рухливі ігри необхідним є створення умов. Рухливі ігри проводяться в приміщенні, під час перебування в групі подовженого дня, на повітрі під час прогулянки. Для рухливих ігор необхідно мати відповідне обладнання. На спортивному майданчику та ділянці повинні бути: драбинки-сходинки, парканчики та інші прилади для лазіння, метання; колоди для вправи в рівновазі, столи для настільних ігор. Крім того виносяться на час проведення гри: дошки, рейки, куби, лавки, шнури, палиці, кошики, сітки тощо.

В окремих випадках, особливо з елементами змагання, важливо розділяти гравців порівну, щоб ватажок не міг підібрати собі більш сильних. Зазвичай гравці знають, хто частіше за інших грає. Це, як правило, більш спритні і вмілі хлопці. Якщо вони все будуть в одній партії, заgonі, то друга партія опиниться більш слабкою. Ось чому треба вчити дітей змовою.

Процедура змови сама по собі вже гра і цікава для дітей. Ватажки кожної партії відходять в сторону, інші гравці розходяться по двоє і змовляються, ким вони себе назвуть. Ватажки не повинні цього чути. Змовившись, пара підходить до ватажка (ті в свою чергу домовляються, хто буде вибирати першим) і питає: «Хто вибирає?».

Батьки, вихователі, учителі повинні піклуватися про фізичний розвиток дитини, усіляко заохочувати її до рухів. Чим більше дитина рухається, тим краще росте й розвивається. Гіподинамія (обмеження рухової активності) веде до порушення обміну речовин, діяльності серцево-судинної та дихальної систем, гальмує розвиток опорно-рухового апарату. Найкращими «ліками» для учнів від рухового «голоду» є рухливі ігри. Народні рухливі ігри за змістом і формою прості, доступні дітям початкової школи. Вони є універсальним засобом у фізичному вихованні

молоді, сприяють гармонійному розвитку та функціонуванню форм і функцій організму школяра, формують правильну поставу, загартовують організм, підвищують працездатність, зміцнюють здоров'я [4].

У процесі гри в школярів виникає звичка зосереджуватися, самостійно думати, розвивати увагу. Захопившись грою, вони не помічають, що навчаються. До активної діяльності залучаються навіть пасивні учні. Гра – це форма вільного самовияву, спрямована на пізнання світу, життя або його конкретних аспектів й розгортається у вигляді змагання, зображення (виконання, репрезентації) певних ситуацій, станів, виконує функції соціокультурності, комунікативності, самореалізації особистості [6].

Рухливі ігри поділяють на види:

- 1) за змістом і характером рухових дій;
- 2) за ознакою переважаючого основного руху;
- 3) за ступенем фізичного навантаження, вправи [6, с. 51].

За змістом і характером розрізняють: сюжетно-рольові ігри, несюжетні рухливі ігри, ігрові вправи, ігри-естафети, змагання, атракціони.

Вимоги до ігор, якими має керуватися педагог:

1. Готовність учнів до участі (кожний учень повинен засвоїти правила гри, чітко усвідомити мету її, кінцевий результат, послідовність дій, мати потрібний запас знань для участі).
2. Забезпечення необхідним дидактичним матеріалом.
3. Чітка постановка завдань. Пояснення гри – зрозуміле, чітке.
4. Складну гру мають проводити поетапно, поки учні не засвоять окремих дій, а далі можна пропонувати весь зміст і різні варіанти.
5. Дії слід контролювати, своєчасно виправляти, спрямовувати, оцінювати.
6. Не можна допускати приниження гідності (образливі порівняння, оцінки за поразку, глузування тощо).
7. Гра на уроці не повинна проходити стихійно, має бути чітко організованою і цілеспрямованою. Учні мають засвоїти правила, зміст та форму. Все це мають бути доступними для учнів.
8. Дотримання всіх гравців єдиних правил.

Аналіз літератури з питань використання дитячих ігор приводить до висновку значущості у вирішенні складних психолого-педагогічних завдань, що стоять перед сучасною освітньою практикою. Гра є важливим феноменом культури в історичному та в індивідуальному становленні людини і людства.

Ігри виховують, розвивають у дитині милосердя, пам'ять, чесність, увагу, працьовитість, уяву, інтелект, фантазію, справедливість, спостережливість, креативність – усе, що складає багатство людської особистості.

Сьогодні у час відродження національної системи виховання Нової української школи важливого значення набуває процес залучення педагогів, батьків до процесу формування особистості дитини засобами українських традиційних дитячих ігор. Національні ігри глибокі своєю мудрістю, містять у собі величезний виховний потенціал. Вони добре сприймаються нашими вихованцями, а за формою і за змістом найповніше відповідають ментальності української дитини та нації.

Список використаних джерел:

1. Беленька Г., Гаращенко Л. Рух + гра = рухлива гра, або як позбутися гіподинамії. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2018. № 7. С. 49–58.
2. Вислови відомих людей про гру. [URL:https://theteachersblog.at.ua/index/vislovi_vidomikh_ljudej/0-8](https://theteachersblog.at.ua/index/vislovi_vidomikh_ljudej/0-8) (дата звернення: 22.01.2020).
3. Вільчковський Е.С., Курок О.І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку:

Навч. посіб. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 428 с.

4. Волкова Н.П. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, перер., доп. Київ: Академвидав, 2007. 616 с. (Альмаматер).

5. Довбня С.О. Гра як історико-педагогічний феномен. [URL:http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2606/1/S_Dovbnya_%D0%A2%D0%95%D0%A2%D0%A0_9_PED_PI.pdf](http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2606/1/S_Dovbnya_%D0%A2%D0%95%D0%A2%D0%A0_9_PED_PI.pdf) (дата зв. 21.01.2020).

6. Кругляк О. Рухливі ігри та естафети в школі: Посібник для вчителя. Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. 80 с.

7. Сировацька М. Вплив гри на розвиток особистості молодших школярів Хмельницький, 2016. 37 с. [URL:https://hm-rmk.ucoz.ru/pedvustavka/rozvivalni_igri_ta_zavdannja.pdf](https://hm-rmk.ucoz.ru/pedvustavka/rozvivalni_igri_ta_zavdannja.pdf) (дата звернення: 22.01.2020).

Цигічко Римма Михайлівна,

учитель англійської мови Харківської гімназії № 43
Харківської міської ради Харківської області

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СИСТЕМІ ОСВІТНЬО-РОЗВИВАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті цілісно подається освітньо-розвивальна система навчання учнів, педагогічні технології, спрямовані на реалізацію компетентнісного підходу в умовах НУШ. Здійснено аналіз особливостей впровадження цього підходу в практиці освіти. Розглянуто сутність, функції та особливості реалізації компетентнісного підходу, здійснено теоретичний аналіз наукових джерел з метою дослідження історії виникнення, особливостей реалізації цього підходу в практиці освіти.

Ключові слова: освіта, компетентнісний підхід, компетентність, іноземна мова, учні.

Проблема розвитку мотивації досягнень учнів в процесі навчання англійській мові на уроках і в позакласній роботі в ЗЗСО в умовах НУШ залишається мало розробленою. Англійська мова набуває дедалі більшого поширення в світі та в Україні є мовою міжнародного спілкування і сприяє інтеграції до європейського співтовариства.

Сучасне суспільство вимагає виховання самостійних, ініціативних, відповідальних громадян, здатних ефективно взаємодіяти у виконанні соціальних, виробничих і економічних завдань. Виконання цих завдань потребує розвитку пізнавальної активності і творчих здібностей особистості, умінь самостійно здобувати нові знання та розв'язувати проблеми, орієнтуватися в житті глобального суспільства. Саме ці пріоритети є основою реформування ЗЗСО та впровадження ідей НУШ. Метою формування іншомовної компетентності є підготовка особистості, здатної знаходити правильні рішення у конкретних навчальних, життєвих, та професійних ситуаціях. Тому актуальним завданням НУШ є реалізація компетентнісного підходу в навчанні. Він передбачає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових компетентностей особистості. Результатом такого процесу є сукупність вмінь та предметних компетентностей.

Під час навчання важливо мотивувати учнів до активної навчальної діяльності, продуктивного пізнання предмету.

Вивчення англійської мови та формування в учнів мотивації пов'язані з прагненням дітей говорити англійською. Вони люблять декламувати вірші, виконувати англійські пісні, читати та подорожувати, дивитись пізнавальні програми та дізнаватися про інші країни.

Важливо створювати сприятливий психологічний клімат для вивчення мови та сформувати систему навчання. Сьогодні вимагає планувати навчання з урахуванням комунікативної спрямованості, що пов'язана із реалізацією практичної мети навчання іноземної мови – формування в учнів комунікативної компетенції, що забезпечується лінгвістичним, мовленнєвим і соціокультурним досвідом, узгодженим з віковими можливостями молодших школярів.

Важливо залучати учнів до активної мовленнєвої та розумової діяльності, спираючись на емоційну сферу дитини. Наприклад, підвищена емоційність, сприймання образів та запам'ятовування нової інформації зумовлює забезпечення освітнього процесу яскравими та чіткими малюнками/фотографіями, які сприяють ефективнішому засвоєнню навчального матеріалу.

Важливо дотримуватись комунікативної, освітньої, виховної і розвивальної мети оволодіння змістом навчання, що реалізується засобами навчальних матеріалів, зокрема роботою з текстами і діалогами. Вони є основними мовленнєвими одиницями, які містять в собі змістову і мовну інформацію та слугують засобами узагальнень іншомовного досвіду школярів.

Для успішної реалізації освітньо-розвивального потенціалу іноземної мови зміст навчання в ЗЗСО сприяє тому, щоб процес залучення учнів до вивчення предмета не тільки розширював їхній світогляд, але й дозволяв глибше зрозуміти власну культуру та її роль у духовному розвитку людства. Цьому сприяють не тільки навчальні тексти підручників, а й доступні для шкільного віку ілюстративні матеріали, що формують уявлення про інший світ, іншу культуру, мотивуючи потребу пізнавати Всесвіт засобами іноземної мови.

Важливо включати до навчання різноманітні дидактичні ігри, щоб знімати втому та напругу, використовуючи ІКТ та медіатехнології. Сучасне інформаційне суспільство формує нову систему цінностей, в якій володіння компетентностями є результатом освіти. Від людини вимагаються вміння орієнтуватися в інформаційних потоках, освоювати нові технології, самоудосконалюватися, використовувати здобуті нові знання, володіти універсальним мисленням, бути динамічним і мобільним.

Ідея компетентнісного підходу – умова освіти, яку потребує сучасне глобальне суспільство.

Найбільш ефективними методами формування мотивації та компетентностей учнів є: інтегровані уроки, ігрові технології, формування пізнавальної активності засобами вивчення іноземної мови. Оволодіння іноземною мовою учнями ЗЗСО передбачає взаємопов'язане навчання всіх видів мовленнєвої діяльності (говоріння, аудіювання, читання, письмо). Для цього використовуються відповідні вправи і завдання, творчі проєкти виконання яких забезпечує комплексне оволодіння усним і писемним мовленням. Важливо увагу під час уроків приділяти вивченню народознавчого матеріалу країни, мова якої вивчається, її традиціям, історії, політичному устрою, культурі Британії.

Важливою частиною роботи під час уроку є як робота з підручником, так і використання медіа. Проведення інтерактивних занять, робота учнів в командах, парах, у малих групах допомагає здійснити принцип «навчаючись-навчаю».

У підготовці до уроку важливо враховувати вікові особливості учнів, їхні психологічні можливості, добирати відповідні форми і методи навчання, здійснювати диференційований підхід у вивченні матеріалу.

Оновлення цілей, змісту, методичного забезпечення іншомовної освіти відкриває перед учителем можливість для навчання, виховання і розвитку школярів на засадах педагогіки партнерства. Найголовнішим завданням НУШ навчити дітей мислити самостійно і творчо, щоб учні не тільки засвоювали певну кількість знань, а вміли ці знання застосувати практично.

Враховуючи особливості кліпового мислення, особливості покоління Z, сучасні школярі не можуть довго сприймати одноманітну інформацію. Тому, сучасний урок передбачає поєднання видів різних діяльності, взаємодію що забезпечує активізацію пізнавальної діяльності учнів, стимулює інтерес до навчання, має бути заснованим на інтеграції навчальних дисциплін і зв'язку з життям. Говоріння забезпечує усне спілкування іноземною мовою в діалогічній формі (паралельно з аудіюванням) і в монологічній формі. Воно спрямоване до однієї особи або до необмеженої кількості осіб. Як і будь-яка інша діяльність, акт говоріння має певну мету, мотив, в основі якого лежить потреба; предмет – думки того, хто говорить, продукт – висловлювання (діалог або

монолог) і результат, який може виражатися у вербальній або невербальній реакції на висловлювання. Одним з найпростіших механізмів мовлення є метод відтворення і репродукції.

Наприклад, метод «Мікрофон» можна використовувати під час підсумку уроку, монологічного висловлювання з певної теми.

Або для висловлення своєї думки, як в усній, так і в письмовій формі, варто використовувати метод «PRESS»: (P – position P- I think ... R-reason R- because ... E – example E – for example ... S-solution S – that's why ...)

Вільне спілкування, висловлювання власної думки, повага до думки оточуючих – це умови, що забезпечують ефективність нових технологій. Оволодіти мовою – в першу чергу, опанувати навички говоріння – озвучування висловлювань, оперування лексичними одиницями та граматичним оформленням речень.

Таким чином, сучасні педагогічні технології засновані на педагогіці партнерства та методи інтерактивної роботи дають змогу залучити кожного учня до вивчення іноземної мови, надати йому можливість відчувати себе частинкою глобального соціуму. Інтерактивні та комунікативні методи навчання іноземних мов, спрямовані на розвиток і самовдосконалення особистості, на розкриття її можливостей і творчого потенціалу, створюючи передумови для підвищення якості освіти.

Список використаних джерел:

1. Амонашвілі Ш. Пізнавальні можливості дитини. *Завуч*. 2001. № 28. С. 11–12.
2. Дараган Т. Роль учителя у формуванні позитивного ставлення учнів до навчання. *Початкова школа*. 2010. №4. С. 69–70.
3. Ільїн Е.П. Мотивація і мотиви СПб: Пітер, 2000.
4. Нова українська школа. [URL:https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf](https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf)
5. Першачки вчитимуть англійську за підручниками британських видавництв <https://nus.org.ua/news/pershachky-vchytymut-anglijsku-za-pidruchnykamy-brytanskyh-vydavnytstv/>
6. Методологія і психологія гуманітарного пізнання. До 25-річчя наукової школи професора А. В. Фурмана: колективна монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 998 с.

Цимерман Ірина Леонідівна,

старший викладач кафедри теорії і методики змісту освіти
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ДІЯЛЬНІСТНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглянуто особливості діяльнісного підходу як засобу формування життєвої компетентності у дошкільників в контексті Нової української школи. Виокремлено сутність, завдання та принципи діяльнісного підходу у дошкільній освіті.

Ключові слова: життєва компетентність, діяльність, діяльнісний підхід, заклад дошкільної освіти.

Концептуальні засади Нової української школи зумовили зміни в соціальному замовленні щодо дошкільної ланки освіти як основи становлення життєвої компетентності дитини. Сучасний педагог закладу дошкільної освіти має стати на заваді поширеній у суспільному і родинному вихованні вимозі уже в дошкільному віці формувати суто навчальну компетентність та змінити налаштованість на заняття з навчальних дисциплін як основну форму освітньої діяльності. Перед педагогами стоїть зовсім інше завдання: зробити життя дитини насиченим різноманітними видами діяльності, які відповідають її віковим та індивідуальним потребам, цілеспрямованою продуктивною взаємодією зі світом людей, природи, рукотворним світом. Отже переваги

надаються саме системному діяльнісному підходу до розвитку та виховання особистості у дошкільному дитинстві.

Метою статті є розкриття особливостей організації діялісного підходу в процесі формування в дітей дошкільного віку життєвої компетентності.

Розробкою психологічної теорії діяльності займалися Л. Виготський, В. Бехтерев, І. Сеченов, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Б. Ломов, Б. Ананьєв,

Б. Теплов та ін. Діялісний підхід у психології ґрунтується на принциповому положенні про те, що психіка людини нерозривно пов'язана з її діяльністю й діяльністю ж обумовлена. Психологічну сутність діяльності та її структуру розробив О.М.Леонтьєв. Науковець вважав, що діяльність – це активна взаємодія з довкіллям, у процесі якої індивід виступає як суб'єкт, який цілеспрямовано впливає на об'єкт, і задовольняє свої потреби.

Діялісний підхід охарактеризовано через розроблені освітні теорії та концепції, а саме:

- розвивальне навчання (Д. Б. Ельконін і В. В. Давидов);
- поетапне формування розумових дій (П. Я. Гальперін, Н. Ф. Талізін);
- формування перцептивних дій (А. В. Запорожець);
- проблемне навчання (Д. М. Богоявленський, Т. В. Кудрявцева, М. О. Данилов, І. Я. Лернер).

У різних аспектах аналіз структури діяльності розглядався в роботах Г. Атанова, О. Волкова, В. Зінченка, О. Конопкіна, О. Леонтьєва, Б. Ломова, М. Ніколова, В. Шадрікова та ін. Під структурою діяльності автори розуміють взаємозв'язок між елементами, які складають певну систему, спрямовану на одержання зазначеного результату.

Аналіз досліджень дозволив науковцям визначити узагальнену схему орієнтовної основи діяльності: мета діяльності; логічна структура етапів діяльності; критерії оцінки результатів діяльності на кожному етапі; спосіб дії на кожному етапі; оцінка досягнутих результатів, аналіз та коригування способів дій.

Мета дошкільної освіти на сучасному етапі – безперервне накопичення дитиною культурного досвіду діяльності та спілкування в процесі активної взаємодії з навколишнім середовищем, іншими дітьми і дорослими при вирішенні завдань і проблем (пізнавальних, моральних, естетичних, соціальних та інших) відповідно до вікових та індивідуальних особливостей, що має стати основою формування у нього цілісної картини світу, готовності до саморозвитку та успішної самореалізації на всіх етапах життя [1, с. 2].

Усе життя дитини дошкільного віку супроводжується різними видами діяльності, у процесі яких дитина набуває певних знань, здійснюється її психічний розвиток, збагачення форм пізнання довкілля, засвоєння суспільного досвіду, норм і правил взаємовідносин між людьми, відбувається її соціалізація. З розвитком дитини розвивається і сама діяльність, з'являються нові, більш складні види діяльності. Важливо зазначити, що кожен рівень розвитку дитини характеризується специфічним ставленням її до діяльності, яка за О. Леонтьєвим є «провідною на певній стадії» [4, с. 193].

Відомо, що на першому році життя розвиток дитини визначається її спілкуванням з дорослими. На другому й третьому роках життя провідною стає предметна діяльність, у процесі якої діти починають розуміти призначення і функції речей. У старшому дошкільному віці, провідною виступає ігрова діяльність, яка є найбільш доступною для дитини, найбільше відповідає її психічним і фізичним можливостям.

У дошкільному віці також інтенсивно розвиваються продуктивні види діяльності: конструювання, малювання, ліплення, аплікація. На відміну від гри, вони спрямовані на матеріалізацію певного задуму, в них важливий сам процес виконання, оскільки результат роботи завжди має відповідати тим чи іншим вимогам.

У дошкільників також існує специфічний вид діяльності, а саме, пізнавальна діяльність. Її особливістю є те, що дитина починає звертати увагу не лише на предметну сторону об'єкта, але й

на його внутрішню сторону. Вона починає цікавитися об'єктом, як носієм конкретної інформації. У процесі діяльності дитина вивчає властивості об'єктів, їх функціональну характеристику, будує взаємодію з іншими дітьми та вже на цій основі збагачує свої знання.

Таким чином, дошкільникам притаманні такі основні види діяльності: пізнавальна, предметно-практична, спілкування, ігрова, художня, які мають певне функціональне призначення у контексті дошкільної освіти дітей.

Однак, враховуючи синкретизм розвитку дитини дошкільного віку, треба визнати, що будь-який вид її діяльності є поліфункціональними, бо містить як підпорядковані елементи інші види діяльності (малюванню підпорядковуються ігрові, комунікативні компоненти; у процесі гри водночас відбувається пізнання, спілкування, рухлива діяльність, конструювання ігрових атрибутів тощо). І це є природним для дітей. [3, с.42].

Зазвичай, будь-яка діяльність дає безцінний досвід і формує у дитини важливі вміння: вміння ставити перед собою мету, знаходити шляхи її досягнення, вміння планувати свою діяльність і реалізовувати план, досягати результату, адекватно його оцінювати, справлятися з труднощами, що виникають.

Треба зазначити, що діяльність дитини дошкільного віку також є важливою для формування особистісних якостей, оскільки в ній відбувається новоутворення й розвинення таких особистісних характеристик як активність, відповідальність, самостійність, упевненість тощо.

Системно-діяльнісний підхід в дошкільній освіті – це організація освітнього процесу, в якому головне місце відводиться активної і різнобічної (в максимальному ступені самостійної) діяльності дитини. Його ключовим моментом є не опанування дитиною певною системою знань, а й формування вміння на основі засвоєних знань та способів діяльності самостійно орієнтуватися в будь-якій незнайомій інформації та збагачувати власний досвід через взаємодію з іншими людьми.

Вважаємо, що діяльнісний підхід в практиці дошкільної освіти має базуватися на важливих позиціях, визначених свого часу О Леонтьєвим, до яких можна віднести:

✓ оволодіння теоретичними знаннями відбувається у процесі вирішення конкретного завдання;

✓ теоретичне поняття засвоюється лише під час активної діяльності суб'єкта;

✓ високий рівень активності дітей у процесі діяльності зумовлюється посиленою мотивацією;

✓ формування понятійних засобів мислення відбувається шляхом інтеріоризації;

✓ проведення аналізу та самоаналізу діяльності впливає на якість її освоєння.

В основі системно-діялісного підходу, щодо дітей дошкільного віку лежить ряд дидактичних принципів:

• принцип цілісності, завдяки якому у дітей формується уявлення про навколишній світ як системи;

• принцип варіативності, який передбачає систематичне надання дітям можливості вибору власної діяльності, в результаті чого у них формується вміння здійснювати усвідомлений вибір;

• принцип діяльності, що дозволяє виключити пасивне сприйняття дитиною інформації та забезпечує включення кожної дитини в самостійну пізнавальну діяльність;

• принцип мінімакса, при якому забезпечується можливість розвитку дитини відповідно до його індивідуальним темпом і особливостями;

• принцип творчості, що дозволяє розвивати в самостійної діяльності творчі здібності дитини;

• принцип психологічної комфортності, що дозволяє вибудовувати самостійну діяльність дітей за інтересами, що забезпечує зняття всіх стресоутворюючих факторів при організації освітнього процесу;

• принцип безперервності, що забезпечує формування та розвиток у дітей універсальних навчальних дій на різних вікових етапах.

Переконані, що здійснення діяльнісного підходу в закладі дошкільної освіти передбачає зміну характеру взаємодії педагога з дитиною. Діяльнісний підхід виділяє дитини роль діяча в освітньому процесі, а педагогу відводиться роль організатора і координатора цього процесу. Значення набуває і відмова від авторитарного стилю спілкування на користь демократичного, і особисті якості педагога, і його здатність до саморозвитку, і його професійна компетентність.

Цілком поділяємо думку Поніманської Т. про те, що особистість не можна побудувати як продукт, як пасивний результат зовнішніх дій. Можна лише включити дитину у системну діяльність, викликати власну активність, і тільки через механізми цієї активності (спільно з іншими людьми) він стане тим, чим зробить його діяльність [6, с. 320].

Отже формування життєвої компетентності дитини дошкільного віку в контексті діяльнісного підходу актуалізує для педагога завдання: створити такі умови, за яких будь-яка діяльність дитини була б для неї вмотивована; вчити дитину самостійно ставити перед собою мету та знаходити шляхи та засоби її досягнення; допомагати дитині сформувати уміння контролю та самоконтролю, оцінки та самооцінки.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що лише в процесі різних видів діяльності стає можливим засвоєння дитиною дошкільного віку певної системи знань, формування навичок з їх використання та розвиток її особистісних якостей. Усе це сприяє гармонійному розвитку особистості, формує життєву компетентність дошкільника, забезпечує готовність до подальшого навчання у Новій українській школі.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / наук .кер. А.М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф. д-р пед. наук; авт. кол.: А.М. Богуш., Г.В. Беленька, О.Л. Богінч та ін. Київ, 2012. 26 с.
2. Кононко О.Л. Стратегічна мета виховання – життєва компетентність дитини. *Дошкільне виховання*. 1999. № 5. С. 19–21.
3. Кулачківська С.Є., Ладивір С.О. Я – дошкільник (вікові індивідуальні аспекти психічного розвитку). Київ: Нова-принт, 2006. 108 с.
4. Леонтьев А. Н. Избранные педагогические произведения : В 2 т. Т. 1. М.: Педагогика, 1983. 392 с.
5. Піроженко Т. Життєдіяльність дитини як цікава та змістовна подія. *Дошкільне виховання*. 2006. №9. С. 6–9.
6. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ: Академвидав, 2006. 456с.

Шевердіна Олена Миколаївна,

учитель початкових класів вищої категорії, учитель-методист,
Харківської гімназії № 43 Харківської міської ради Харківської області

Янущук Олена Миколаївна,

учитель початкових класів вищої категорії, учитель-методист,
Харківської гімназії № 43 Харківської міської ради Харківської області

УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

У статті розглянуто інноваційні технології, за допомогою яких відбувається формування предметних компетентностей на уроках математики

Ключові слова: *урок математики, ключові компетентності, інноваційні технології.*

Реалізації положень Закону України «Про освіту», нового Державного стандарту початкової освіти, Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року відзначають значущість формування ключових та предметних компетентностей.

Питання технологій у навчанні досліджували І. Павлов, Т. Шацький, В. Бехтерев, Л. Виготський та інші. Використання елементів інтерактивного навчання можемо простежити у творчій діяльності Ш. Амонашвілі, В. Ільїна, С. Лисенкової, В. Шаталова та інших педагогів-новаторів, у теорії розвивального навчання Д. Ельконіна, В. Давидова тощо.

Сьогодні, передбачає впровадження в Концепцію НУШ технології інтерактивної та групової освітньої діяльності учнів, об'єднаних спільною навчальною метою. Таке навчання відкриває для школярів можливості співпраці, педагогіки партнерства, дозволяє навчитися комунікувати, підвищує якість засвоєння знань і формування вмінь. Для розвитку критичного мислення та організації інтерактивів використовують такі види роботи, як «робота в парах», «ротаційні трійки», «два-чотири-всі разом», роботу в малих групах, «Акваріум», «Карусель» тощо.

Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання дидактичних та рольових ігор, спільне вирішення проблем відповідно до життєвої ситуації. Таке навчання ефективно сприяє формуванню предметних компетентностей, цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, що дозволяє педагогу стати справжнім лідером дитячого колективу.

Інтерактивна взаємодія передбачає рівноправність учасників навчального процесу, плюралізм думок. Під час інтерактивного навчання учні вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, конструктивно мислити, приймати продумані рішення.

Інтерактивне навчання – це навчання, занурене в спілкування, діалогове навчання, що належить до педагогічних технологій на основі ефективності управління й організації навчального процесу на засадах педагогіки співробітництва.

Призначення інтерактивного навчання полягає в тому, щоб передати знання та усвідомити цінність інших людей. Воно має і власні завдання: розв'язання освітніх завдань: надання підтримки членам групи, класу тощо.

Зміст роботи полягає не лише у знаннях, а й у способах мислення. Інтерактивне навчання – це специфічна форма організації навчальної діяльності, метою якої є забезпечення комфортних умов, коли кожен учень відчував би власні успіхи, інтелектуальну роботу, продуктивність навчання, виключення домінування однієї думки над іншою. Актуальним є діалогове навчання це взаємодія дітей заради реалізації їхніх індивідуальних можливостей. Для цього необхідно керуватися відповідними принципами: індивідуалізації, взаємодії, роботи в групах, самоврядуванні, які виявляються в залученні дітей до планування, організації та управління навчальним процесом.

Основними формами інтерактивної роботи є навчальна взаємодія учнів у парах і групах. Склад групи 4-6 осіб. Групи вивчають навчальний матеріал й інтерактивна робота має свої принципи: одночасна взаємодія; рівноцінна участь; ситуація успіху взаємодії; робота в команді та індивідуальна співпраця. Інтерактивні форми надзвичайно різноманітні, наприклад: «Дебати», «Вузлики», дидактичні ігри, перифрази тощо.

Заняття важливо організувати як індивідуально, так і у змінних групах. При цьому одна група матеріал вивчає, а друга відпрацьовує. Вчителю необхідно створити такі умови взаємодії, які б психологічно мотивували в учнів потребу висловлюватися щиро і безпосередньо. Серед фронтальних інтерактивних методів обираємо роботу у загальному колі у формі «Мікрофон», «Незакінчене речення», «Мозковий штурм», «Навчаюся-учуся», «Дерево рішень» тощо.

Серед поширених методів навчання молодших школярів є ігрова діяльність, зокрема дидактичні ігри, ігри-драматизації. Часто використовуємо метод дискусії - публічне обговорення спірного питання. Дискусія сприяє розвитку критичного мислення, дає змогу визначити власну позицію, формує навички відстоювати власну думку. Організовую дискусії у вигляді «Метод ПРЕС», «Обери позицію», «Зміни позицію», «Ток-шоу».

Використання під час уроків математики дидактичних ігор сприяють тому що всі учні активно

прилучаються до вивчення матеріалу. Важливо долучати учнів до проектної діяльності. Виконуючи творчі, дослідницькі проекти, молодші школярів набувають знань, що виходять за межі окремого навчального предмета. Проектна діяльність є доступним розвитком творчого потенціалу молодших школярів. «За визначенням Buck Institute for Education, проектне навчання – це метод, навчаючись за яким, учні, певний час досліджуючи і реагуючи на справжні, цікаві та складні питання, отримують потрібні знання та навички. На думку дослідників (Barron & Darling-Hammond, 2008; Thomas, 2000), навчання на основі проекту передбачає таке: учні застосовують знання та навички для вирішення реалістичних проблем у реальному світі; підвищується рівень відповідальності учня за виконаний обсяг роботи; вчителі виконують ролі тренерів та фасилітаторів дослідження, проводять рефлексії; часто учні працюють в парах або групах. Такий формат навчання передбачає залучення учнів до систематизації та набування знань, створення власних продуктів»¹⁰.

Під час уроків математики важливо вчити аналізувати проблемні ситуації, ставити запитання, добирати такі прийоми і такий навчальний матеріал, щоби викликав здивування, спонукав до освітньої діяльності. Вчимо перевіряти факти, несподіване відкриття, звернення до життєвого досвіду самих учнів. Наприклад завдання у малюнках. Учням треба порахувати квіти, фрукти тощо. Для тренування концентрації та переключення уваги дуже корисно грати в «Шифровку». Для першокласників підходять прості варіанти «Шифровки» з ключами. Для учнів 4-х класів – «Шифровка» з перестановками і пропусками, де для виконання завдань потрібно більш висока ступінь уміння концентрувати та переключати увагу. Учням важливо навчитися перемикаєти увагу з одного об'єкта на інший. Наприклад шифруємо слова, змінюючи перший і останній склад місцями (добре – шорохо; математика – катематіма).

Використовуються завдання: проаналізувати, пояснити, порівняти, передати за допомогою символу, продовжити, узагальнити, вибрати розв'язання або спосіб розв'язання, дослідити, оцінити, змінити, придумати. Наприклад, такі цікаві задачі: на конструювання, що потребують доповнення умови, завдання на виключення «зайвого», завдання на логічне комбінування.

А також важливо виконувати вправи на прогнозування, розвиток уяви, хвилинки-цікавинки; математичні ребуси; математичні загадки; геометричні головоломки тощо. Використовуємо можливості он-лайн ресурсу «Вся математика для початкової школи в інтерактивній формі»¹¹.

На уроках математики під час усної лічби пропонуємо учням ігри «Шифрувальники», «Естафета», «Забий гол», «Кругові приклади» тощо. Дидактичні ігри важливо використовувати для ознайомлення дітей з новим матеріалом та для його закріплення. Важливо працювати над м раніше набутих уявлень і понять, для повнішого і глибшого їх осмислення, формування обчислювальних, графічних умінь і навичок. В роботі використовуються інтелектуальні ігри («Що? Де? Коли?», «Брейн-ринг» тощо). Завдяки проведенню ігор, під час уроків розвивається пізнавальна самостійність учнів, активізується навчальна діяльність, формується емоційний інтелект.

Завдяки інтерактивам, проектним та ігровим формам занять удається залучити всіх школярів до систематичної праці, дати змогу відчути успіх, вчитися бути творчими та креативними. Основне завдання сучасного уроку полягає у формуванні предметних компетентностей, навчити школярів застосовувати знання й уміння в змодельованих життєвих ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Боднар О. Вимоги до сучасного уроку. *Школа*. 2010.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології Київ: Академвидав, 2004.
3. Захарчук Т.В. Інноваційні технології в сучасній школі / Т.В. Захарчук. *Український науковий журнал*. 2011.

¹⁰ Проектне навчання: коротко про головне <https://nus.org.ua/view/proektne-navchannya-korotko-pro-golovne/>

¹¹ Міжнародна он-лайн платформа Вчи.юа <https://vchy.com.ua/>

4. Книга вчителя початкової школи: Довідково-метод. вид. / упоряд. Г.Ф. Древаль, А.М. Заїка Харків: Торсінг Плюс, 2005. 688 с.
5. Листопад Н.П. Геометрична складова математичної компетентності молодшого школяра: сутнісна характеристика / Н.П. Листопад. *Початкова школа*. 2011. № 8.
6. Міжнародна он-лайн платформа Вчи.юа [URL:https://vchy.com.ua/](https://vchy.com.ua/)
7. Наволокова Н. В. Енциклопедія педагогічних технологій і інновацій. Харків: Основа, 2009. 276 с.
8. Проектне навчання: коротко про головне. [URL:https://nus.org.ua/view/proektne-navchannya-korotko-pro-golovne/](https://nus.org.ua/view/proektne-navchannya-korotko-pro-golovne/)

Шевченко Станіслав В'ячеславович,
учитель біології та хімії вищої категорії
Роменської спеціалізованої школи I-III ступенів № 1 ім. П. І. Калнишевського
Роменської міської ради Сумської області

ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ УЧНІВ ПРИ ВИВЧЕННІ БІОЛОГІЇ

Стаття торкається питань актуальної проблеми організації науково-дослідної роботи учнів. Розкрито етапи наукового дослідження. Значна увага приділена розробці комплексного плану цього виду діяльності.

Ключові слова: науково-дослідна робота, етапи наукового дослідження, організаційно-педагогічні умови, форми організації науково-дослідної роботи.

*Якими діти народжуються – ні від кого не залежить, але в наших
силах зробити їх хорошими шляхом правильного виховання.
Плутарх*

Постановка проблеми. Науково-дослідна робота учнів передбачає навчання методики дослідження, а також систематичну участь у дослідній діяльності, озброєння технологіями і вміннями творчого підходу до дослідження певних наукових проблем.

Науково-дослідна робота полягає в пошуковій діяльності, що виражається насамперед у самостійному творчому дослідженні. Така діяльність спрямована на пояснення явищ і процесів, установлення їх зв'язків і відношень, теоретичне й експериментальне обґрунтування фактів, виявлення закономірностей за допомогою наукових методів пізнання. Унаслідок пошукової діяльності суб'єктивний характер «відкриттів» учнів може набувати певної об'єктивної значущості та новизни.

Мета статті – теоретично обґрунтувати головні етапи наукового дослідження.

Виклад основного змісту. Науково-дослідна діяльність учнів є важливим елементом поглиблення та узагальнення знань. Науково-дослідні роботи – це чітко спланована діяльність, при якій науковець має свою точку зору, думку. Вони розкриваються пошуковими завданнями, проектами, що передбачають індивідуалізацію навчання, розширення обсягу знань учнів, використовуються на факультативних, гурткових заняттях з метою їх підготовки до виконання навчальних завдань на найвищому рівні пізнавальної активності [2].

Науково-дослідна робота визначається як цілеспрямоване наукове дослідження за допомогою наукових методів, явищ, аналіз впливу різних факторів, вивчення взаємодії між явищами з метою отримання певних результатів.

Учитель або науковий керівник використовує наочність, як засіб залучення учнів до самостійної дослідної діяльності; забезпечує їм умови для практичного ознайомлення з логікою та методами проведення дослідження; спрямовує їх роботу; завдяки пізнавально-практичним завданням організовує самостійний пошук, розвиває допитливість, здатність до зосередження, розвиває творчу уяву. Водночас учень самостійно визначає проблеми, вчиться бачити її в оточуючому житті, висловлює передбачення, гіпотези, обмірковує план і способи їх перевірки,

фантазує, організовує спеціальні спостереження і досліди, самостійно вирішує нові пізнавальні завдання або розв'язує новими способами уже відомі задачі [6].

Науково-дослідна робота учнів поза навчальним процесом є одним з найважливіших засобів формування майбутнього спеціаліста.

Дослідна діяльність – вища форма самоосвітньої діяльності учня. Формування науково-дослідних умінь у школярів – процес складний і довготривалий. Він не виникає на порожньому місці і не розвивається сам по собі. А тому завдання вчителя-керівника – поступово й методично формувати дослідні навички, здійснюючи постійний контроль за виконанням учнями науково-дослідних робіт; аналізувати й виправляти помилки; визначати найкращі, найефективніші шляхи виконання роботи, розчленувати її на певні складові та розділи, навчаючи учнів поєднувати дослідну діяльність з науковою, а також з'ясувати можливості подальшого застосування результатів роботи [4].

Одним із перших кроків вчителя-керівника наукової роботи учнів є вивчення їх науково-пізнавальних інтересів, що впливає як на вибір теми дослідження, так і на хід роботи над нею. Не секрет, що навіть надзвичайно цікава тема, викликана лише потребами часу чи нав'язана вчителем учневі, не сприятиме успішному виконанню роботи. Пріоритетним та визначальним фактором у виборі теми є стійкий пізнавальний інтерес до неї дослідника і його бажання внести щось нове у її розкриття [5].

Науково-дослідна робота – це творча робота учня, яка виконується самостійно і базується на знаннях, уміннях і навичках, здобутих під час уроків та в позаурочний час.

Керівництво секцією біології шкільного науково-дослідного об'єднання вчителів та учнів «Оріон», що діє в Роменській спеціалізованій школі I-III ступенів № 1 ім. П.І. Калнишевського, спонукає нас до впровадження дослідно-експериментальних методів.

Організація дослідної діяльності учнів дає їм можливість самостійно та цілеспрямовано працювати, розвиває практичне мислення, вдосконалює систему теоретичних знань.

Для досліджень біологічного характеру ми обираємо такі об'єкти та явища, які є типовими для місцевих природних умов, доступні для систематичних і регулярних спостережень.

Під час уроків з біології, біології і екології в дітей часто виникають питання, відповіді на які виходять за межі програмового матеріалу. Оскільки такі питання є актуальними для нашого сьогодення, ми пропонуємо їх розв'язувати через пошуки та дослідження.

Наукові учнівські дослідження з біології складаються з кількох етапів.

На підготовчому етапі здійснюється вибір теми, мети, завдань роботи.

Учні самі пропонують різні варіанти, відбувається дискусія і, врешті решт, визначається тема дослідження. Темі досліджень пропонуються також керівником, і якщо вони зацікавлять учнів, то саме за ними й відбуватиметься дослідна робота.

На наступному етапі – планування дослідження та збір інформації – складається план реалізації мети. Тут передбачено:

- розподіл обов'язків між учнями;
- підготовка анкет для опитування серед осіб різних вікових категорій (учнів школи, ровесників, дорослих), або проводяться соціальні опитування дорослого населення;
- робота учнів з різними джерелами інформації (в бібліотеці чи Інтернеті);
- проведення зустрічей та інтерв'ю з людьми, діяльність яких пов'язана з досліджуваною проблемою. Для досліджень з біології це можуть бути працівники санітарно-епідеміологічної служби, лікарі, інженери водоочисних споруд, фахівці лісового господарства, працівники мерії.

На етапі реалізації проекту учні проводять лабораторні дослідження, здійснюють анкетування з подальшим аналізом. Якщо було опитування, то складають діаграми, схеми, порівняльні таблиці, роблять висновки і оформляють науково-дослідну роботу.

На цьому етапі готуються інтелектуальні продукти – створюються презентації, виготовляються постери для захисту робіт.

Складання постеру теж вимагає певних навичок й умінь учнів. Саме у постері прослідковуються всі етапи роботи, дослідження й висновки, а також вміння володіти комп'ютером (спеціальними ІТ-програмами).

Презентація проекту. Свої роботи учні захищають на засіданні шкільного науково-дослідного товариства «Оріон». Кращі роботи беруть участь у конкурсі-захисті наукових робіт Малої академії наук, у обласному та всеукраїнському етапах конкурсів природничого напрямку.

Отримані нагороди засвідчують, що здійснювана нами діяльність проводиться успішно.

Під час досліджень і написання науково-дослідних робіт розвиваються дослідні якості з різних галузей науки. Ця робота сприяє професійному орієнтуванню учнів.

Так, науково-дослідна робота «Великий Ромен – річка мого дитинства» зайняла III місце на Всеукраїнському конкурсі екологічних проектів (2016 року). Її автор, учень 9 класу Костянтин Родченко, продовжує зараз навчання в Сумському державному педагогічному університеті ім. А. С. Макаренка на факультеті географії.

Прикладом удалого вибору теми дослідження стала робота учениці 10-А класу Катерини Говорухи – «Сучасні мючі засоби: за і проти». Наукове дослідження зайняло III місце на Всеукраїнському конкурсі винахідницьких і раціоналізаторських проектів еколого-натуралістичного напрямку (2015 рік). Катерина наразі продовжує працювати над даною темою, навчаючись у виші.

Висновки. Отже, науково-дослідна робота учнів сприяє розвитку в учнів дослідних умінь та якостей, озброює технологіями творчого підходу до вирішення наукових проблем. Це відповідає вимогам освіти сьогодення, впровадженню ідей компетентнісного підходу. Адже сучасне суспільство потребує від шкільної освіти підготовки молоді, здатної відповідати на виклики часу, компетентної та мобільної на сучасному ринку праці, яка має громадянську позицію та ефективно здійснює діяльність, саморозвивається та здатна навчатися протягом життя.

Список використаних джерел:

1. Арцев М.Н. Учебно-исследовательская работа учащихся. *Завуч.* 2005. № 6. С. 4–29.
2. Кравец А.С. Методология науки. Воронеж, 1991. 130 с.
3. Степанова М. Учебно-исследовательская деятельность школьников в профильном обучении : учебно-метод. пособ. для учителей. С-Пб.: Каро, 2005. 105 с.
4. Файн Т. Исследовательский подход в обучении. *Практика административной работы в школе.* 2003. № 6. С. 14–23.
5. Фібула М. Педагогіка: навч. посібник для студ. пед. вузів. Київ: Академ. видав., 2005. 560 с.
6. Шейко В., Кушнарєнко Н. Організація та методика науково-дослідної діяльності: підруч. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Знання-Прес, 2004. 307 с.

Шестопал Валентина Іванівна,
учитель біології I категорії
Сумської класичної гімназії Сумської міської ради

ЗАСТОСУВАННЯ STEM-ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

Стаття розкриває значущість застосування STEM-технологій в сучасному освітньому процесі. Обґрунтовано сутність STEM-орієнтованого підходу до навчання з біології, наведено приклади практичного застосування STEM-технологій.

Ключові слова: шкільна біологія, STEM-технології, STEM-освіта, моделювання, мислення, міжпредметна інтеграція.

Постановка проблеми. Нині вчителі працюють в умовах нової моделі освіти, реалізації концепції «Нова українська школа», запровадження нових підходів. Одним із актуальних напрямів модернізації та інноваційного розвитку природничого профілю освіти виступає STEM-орієнтований

підхід до навчання, який сприяє популяризації інженерно технологічних професій серед молоді, підвищенню мотивації у вивченні дисциплін, на яких ґрунтується STEM-освіта. Розвиток пошуково-конструкторської та винахідницької діяльності у дітей сприяє формуванню цінних навичок творчої праці, умінь вести спостереження, розвиває мислення й естетичні смаки майбутнього винахідника, інженера, робототехніка, науковця або митця. Все це необхідно для успішної самореалізації сучасних учнів у майбутньому та формування конкурентоспроможного випускника. До найбільш поширених у XXI столітті STEM-галузей відносять аерокосмічну техніку, астрофізику, біохімію, біомеханіку, нанотехнологію, нейротехнологію, робототехніку тощо.

Мета статті: теоретично обґрунтувати сутність STEM-орієнтованого підходу до навчання та навести приклади практичного застосування STEM-технологій на уроках біології.

Виклад основного змісту. Як окрема галузь дидактики, STEM-освіта виокремилася в США 2009 року з програми «Educate to Innovate». В офіційних документах Департаменту освіти США, зазначено, зокрема, що STEM – «освіта для глобального лідерства», яка покликана формувати особливий «підхід до світу, критичний спосіб мислення, дослідження і взаємодію зі світом, який необхідний на шляху змін», бо успіх у сучасному світі визначається «не тільки тим, в чому ви обізнані, але й тим, що ви можете зробити з тим, в чому ви обізнані» [2, с. 6]. Останнім часом у європейському науковому дискурсі наголошується на важливості всіх дисциплін шкільного плану, що потребує розвитку STEAM-підходу (літера A – All – «усі») – зміцнення і розширення взаємодії між наукою, творчістю, підприємницькою й інноваційною діяльністю, а також потребою вивчення природничих наук через інші дисципліни і, навпаки, вивчення інших дисциплін через природничі науки [4, с. 18].

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 13.04.2018 № 366 Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» реалізується інноваційний освітній проект всеукраїнського рівня за темою «Я – дослідник» на 2018 – 2021 роки. Метою цього проекту є створення педагогічних умов для впровадження дослідницького методу навчання з використанням ІТ- та STEM-технологій [3]. З'ясовано, що в організації пізнавальної діяльності особливе місце займають міждисциплінарний і компетентнісний підходи, проблемно-орієнтоване навчання, когнітивні технології. Розглянуто напрями подальшого розвитку STEM-навчання у вітчизняній освіті.

Компетентнісний підхід та особистісно орієнтоване навчання в Новій українській школі спрямовані на здобуття учнями вміння навчатися впродовж життя, критично та творчо мислити, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі тощо. Сучасні технології змінюють усі сфери життя людини. Навчальний курс «Я – дослідник: використання ІТ- та STEM-технологій в навчально-дослідницькій діяльності учнів» сприяє розвитку професійної компетентності та фахової майстерності педагогів. Дослідні методи в навчанні учнів підвищують якість та ефективність освітнього процесу, сприяють ефективнішому формуванню в учнів не лише предметних, а й ключових компетентностей, надають міжпредметні знання, сприяють розвитку навичок XXI століття.

Необхідно вже у шкільному віці залучати молодь до процесу проведення відповідальних досліджень та розробки інноваційних рішень, готувати до працевлаштування і самореалізації. STEM об'єднує дисципліни в єдину навчальну парадигму, яка ґрунтується на ідеї практичного застосування знань. STEM-технології базуються на інтелектуальній діяльності (структуризація, аналіз, синтез, добір тощо), спрямовані на формування дослідного стилю мислення й оптимізацію процесів сприйняття, уваги, пам'яті, розпізнавання образів, уяви, мови, мислення, розв'язання задач, психології розвитку, людського і штучного інтелекту. Визначальною метою STEM-освіти є, з одного боку, забезпечення інтегрованого формування наукових і практичних знань шляхом здобування автентичного практичного досвіду (особистісний аспект), а з іншого, – підготовка учнів

до подальшого навчання і працевлаштування відповідно до вимог XXI століття (соціальний аспект) [4, с. 22].

Зазначимо, що, відповідно до різноманітних джерел даних, основними технологіями й радикальними продуктами майбутнього є: геоінженерія, інтелектуальні енергетичні системи, радикальні матеріали, синтетична біологія, індивідуальна геоніка, біоінтерфейси, сонячна енергетика, ноотропні препарати, нові енергоємні батареї, стовбурові клітини, біопаливо, клонування, робототехніка, низькоорбітальні польоти, мемристори, мобільні геологічні засоби зв'язку, батареї, що заряджаються від атмосфери, розумні навігаційні системи, штучний інтелект та інші [4, с. 23]. Грамотність – характеристика ступеня оволодіння як знаннями у межах певних дисциплін, так і навичок у використанні міждисциплінарних підходів до розв'язання практичних задач.

STEM-освіта виходить за межі закладу освіти, оскільки передбачає встановлення й розвиток партнерських зв'язків між учнями та учителями, дослідниками, новаторами, фахівцями з виробництв та іншими зацікавленими сторонами. Це необхідно для того, щоб працювати з реальними життєвими викликами й інноваційними ідеями, у тому числі пов'язаними з етичними і соціально-економічними проблемами. Заклади загальної середньої освіти мають формувати в учнів стійку цікавість до природничо-математичних наук, забезпечувати оволодіння системою практичних навичок, необхідних для подальшого життя людини у техносфері, розвивати ґрунтовне розуміння екології та природи у цілому [2, с. 7]. На цьому етапі особливо важливим є залучення учнів до дослідної діяльності і винахідництва, що дозволить збільшити відсоток тих, хто стане талановитим ученим, інженером, новатором. Домінуючими організаційними формами є проекти, інтегровані уроки, квести, екскурсії, тематичні дні, конкурси, наукові виставки, фестивалі тощо.

Усі педагогічні системи світу концентрують свою увагу на проблемах особистості, загальних проблемах існування людства, роблять акцент на оригінальні нетрадиційні програми та курси на ґрунті міжпредметності та інтеграції. Розвиток мотивації учнів щодо STEM-освіти здійснюється також через позакласні і позашкільні заходи, конкурси, фестивалі, веб-квести, літні програми природничо-наукового, інженерно-технічного спрямування, діяльність дитячих наукових університетів тощо [2, с. 9].

Упровадження STEM-освіти має глибинний характер і включає розв'язання проблем підготовки вчителя, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, постійно дбає про своє особистісне і професійне зростання, уміє досягти нових педагогічних цілей, сам вчиться у процесі навчання інших. Сучасний учитель – це активний проектувальник міждисциплінарних навчальних програм, діяльність якого не обмежується викладанням власного предмета; фахівець який здатний до реалізації міждисциплінарних зв'язків, який усвідомлює значущість професійних знань у контексті соціокультурного простору [4, с. 27]. Важливим є його вміння організувати освітній процес як педагогічну взаємодію, спрямовану на розвиток особистості дитини, її підготовку до розв'язання завдань життєтворчості.

Отже, методологічною основою формування STEM-компетентностей є добір відповідних вправ, проблемних завдань і проектів для їх формування у практичній діяльності. До таких завдань можна віднести завдання, пов'язані з моделюванням. Така діяльність сприяє розвитку творчого, креативного, конструктивно-логічного мислення учнів. Наприклад, під час вивчення будови клітини учням можна запропонувати виготовити модель клітини рослин, тварини, бактерії або грибів. Можна запропонувати виготовити модель окремої органели клітини. Важливо не просто виготовити, а й захистити свою модель. Моделювання можна застосовувати й під час вивчення будови людини чи будови органічних речовин, зокрема, будови нуклеїнових кислот тощо.

Однією із ключових основ реалізації STEM-технологій є розвиток мислення, бо взагалі не може бути розвитку без розвитку мислення. Так, наприклад, такі вправи як «Хрестик-нулики», «Так

чи ні», дидактична гра «Четвертий зайвий», «Встанови відповідність» позитивно сприяють мисленнєвій активності учнів. При вивченні будови одноклітинних організмів учням можна запропонувати гру «Хрестики-нулики». З переліку ознак учневі слід обрати три, які відносяться до амеби протей і знаходяться на одній прямій лінії.

Амеба протей

1. Клітинна мембрана	2. Скоротлива вакуоля	3. Світлочутливе вічко
4. Порошиця	5. Псевдоніжки	6. Цитоплазма
7. Мітохондрії	8. Ядро	9. Джгутик

Або з переліку тварин учневі слід обрати три, які належать до представників малоцетинкових червів.

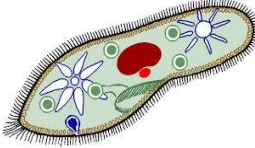

Малоцетинкові

1. Дощовий черв'як	2. Нереїс	3. Пурпурний австралійський черв'як
4. Морська миша	5. Ейзенія пахуча	6. Аурелія
7. Медична п'явка	8. Піскожил	9. Трубочник

Добре сприймається учнями дидактична гра «Установи відповідність». Так, наприклад, при вивченні теми «Дихання» учням пропонується завдання, де необхідно встановити відповідність між органами дихальної системи та тваринами, яким вони належить.

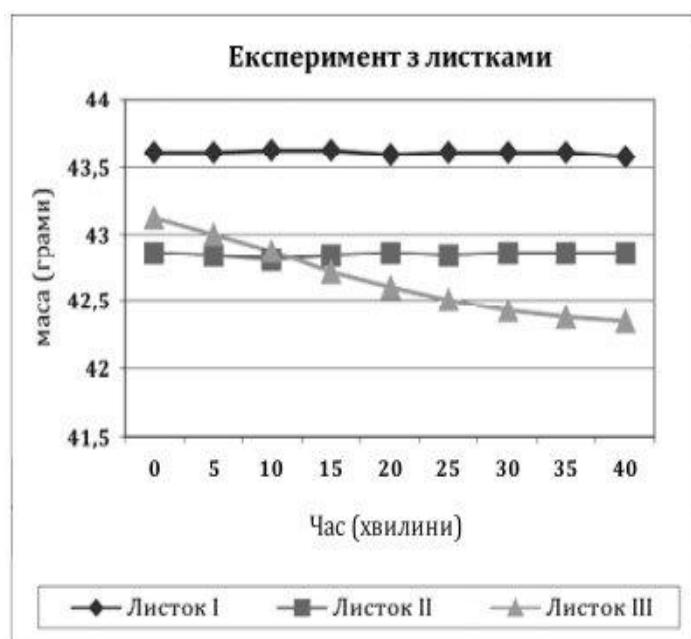
1. Діафрагма 	2. Легені 	3. Трахеї 	4. Зябра
1. Через шкіряні покриви тіла 	2. Повітряні мішки 	3. Легеневі мішки 	4. Трахеї

Не менш цікавою є дидактична гра «Четвертий зайвий». Діти мають визначити, який об'єкт зайвий, та пояснити чому. Причому варіанти відповідей можуть бути різними, що спонукає дітей до розумово-пошукової діяльності.

1. 	2. 	3. 	4.
1. 	2. 	3. 	4.

Завдання що включають в себе графіки, таблиці, діаграми тощо, потребують від учня не лише біологічних знань а й певні математичні навички, зокрема робота з графіками, таблицями.

Такі завдання зустрічаються й серед тестових завдань ЗНО [5]. Наприклад: щоб дізнатися, де розташовані продихи на листках певної рослини, було проведено експеримент. Листки цієї рослини змастили вазеліном: листок I – обидві поверхні; листок II – нижню поверхню; листок III – не намастили.

А на обох поверхнях листка; Б на верхній поверхні листка; В на нижній поверхні листка; Г неможливо з'ясувати.

По завершенню будь-якої теми дітям можна й слід пропонувати самостійно складати завдання такого або іншого типу. Це забезпечить розвиток умінь творчо мислити, спонукатиме до розвитку вміння шукати нові підходи з розв'язання поставлених проблем, набуття нових навичок та по-новому осмислювати навчальний матеріал. Оригінальні завдання з біології для учнів 7-го класу, в рамках розвитку STEM-навчання, розміщені в навчальному посібнику Г. Ягенської «Я дослідник. Біологія» [6].

Висновок. Отримані результати свідчать, що стратегічними аспектами вдосконалення загальної середньої освіти з упровадженням STEM-підходу в навчанні є, з одного боку, покращення якості й ефективності первинної природничо-наукової освіти, а з іншого – лібералізація і розширення до теоретичного максимуму доступу до STEM-освіти, її відкритість на оточення і світ. STEM-освіта – це творчий простір формування світогляду дитини, у якому вона не тільки готується до дорослого життя, а й повноцінно реалізує свої потреби. Тому вся діяльність щодо впровадження STEM-освіти вибудовується так, щоб сприяти становленню особистості, як творця і проектувальника власного життя, гармонізації і гуманізації відносин між учнями і педагогами, школою і родиною, ґрунтуючись на ідеї усвідомленого вибору особистого життєвого шляху.

Список використаних джерел:

1. План заходів щодо впровадження STEM-освіти в Україні на 2016-2018 роки. URL:<https://imzo.gov.ua>
2. Поліхун Н., Сліпухіна І., Чернецький І. Педагогічна технологія STEM як засіб реформування освітньої системи України. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, 2017. № 3 (58). С. 5–9.
3. Проект концепції STEM-освіти в Україні. URL:http://mk-or.at.ua/STEM/STEM_2017
4. Стрижак О., Сліпухіна І., Паліхун Н., Чернецький І. STEM-освіта: основні дефініції. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2017, Т. 62, № 6. С. 16–29.
5. Тести ЗНО онлайн – пробне зовнішнє незалежне оцінювання. URL:<https://zno.osvita.ua>

6. Ягенська Г. Я дослідник. Біологія. 7 клас: Дослідницький практикум. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2019. 88 с.

Шилова Наталія Василівна,
учитель біології вищої категорії
КЗ Сумської обласної ради Глухівський ліцей-інтернат
з посиленою військово-фізичною підготовкою,
учитель-методист

СТАТЕВЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ

У статті розглянуто проблему формування репродуктивного здоров'я дітей та учнів. Закцентовано увагу на роль сім'ї та закладу освіти в сексуальному вихованні підростаючого покоління.

Ключові слова: здоров'я, репродуктивне здоров'я, сексуальна освіта, статеве виховання, стаття.

Статеве виховання – процес цілеспрямованого впливу на особистість для формування культури статево-ролевої взаємодії, здорового ставлення до статі й сексуальності, уміння переживати й усвідомлювати власні фізіологічні та психологічні особливості відповідно до ustalених у суспільстві норм і правил. Сексуальна просвіта є частиною сексуального виховання, що передбачає поширення знань у цій сфері.

Статеве виховання є складовою загального виховання дитини, тому ця проблема є надзвичайно актуальною. Основне завдання статевого виховання полягає в тому, щоб хлопчики усвідомлювали себе хлопчиками, чоловіками, а дівчатка – дівчатками, жінками, а також, щоб вони адекватно поводитися у взаєминах між чоловіком і жінкою та були готовими до сімейного життя.

Усі батьки прагнуть бачити свою дитину щасливою. Однак, вони неохоче обговорюють з нею питання статевого виховання, хоча ці питання є складовою щастя кожної людини, зокрема в подружньому житті. Тож дорослі мають усвідомлювати: захистити дитину від сексуального виховання неможливо, оскільки неможливо зупинити її сексуальний розвиток.

Для правильного розвитку дитини їй необхідно отримати уявлення про двостатевий світ. Батьки є першими дорослими, у яких малюку треба буде навчитися подружньої й батьківської ролі в сім'ї.

Для доньки мама є прикладом для наслідування тих рис та особливостей, що безпосередньо пов'язані з роллю дружини та матері. Поведінка і якості, характерні для її тата, для дівчини зазвичай стають визначальним фактором при виборі майбутнього чоловіка. Син у батька вчиться моделі поведінки, характерної для чоловічої статі, а при виборі своєї обраниці, скоріше за все, буде надавати перевагу дівчатам, які мають риси, притаманні його матері. Батько повинен підготувати сина до ролі чоловіка й батька в його власній сім'ї, яку він створить у майбутньому. Образ матері впливає й на поведінку сина, на його основі в молодого чоловіка формується уявлення про жінку, дружину, матір. Дуже важливою є присутність обох батьків. Любляча сім'я, у якій панують взаємна повага й любов, може належним чином показати різницю статі й сексуальності.

Від матері дівчинка мусить отримати достовірні, адекватні віку знання про будову тіла, статевих органів та їхні функції, які змінять її життя. Мати повинна своєчасно ознайомити доньку з менструальним циклом, щоб та була готова до його появи.

Усвідомлення статевої приналежності відбувається тоді, коли дитина вперше про себе скаже «Я», що означає, вона вже усвідомлює себе як хлопчика або дівчинку. У 2-3 роки дитина здатна запам'ятати й визначити приналежність до статі, у віці 4-6 років дитина засвоює зовнішню модель поведінки представників своєї статі та намагається поводитися відповідно, у віці 7-8 років, якщо батьки займаються статевим вихованням дитини, у неї з'являється своя лінія статевої

поведінки, що відповідає моральним і фізичним нормам та вимогам. Ця лінія проявляється під час вибору ігор та в манері спілкування з протилежною статтю. З 8 до 14 років ще можливо скоригувати поведінку особистості, у юнацькому віці можливе тільки самовиховання, до якого повинні мотивувати дорослі.

Розпочинати розмову з дитиною про речі, пов'язані зі статевим вихованням необхідно тоді, коли діти починають цікавитися, ставити такі запитання, як: «Звідки я взявся/взялася?», «Як я народився/народилась?», «Чому мій братик (сестричка) зовнішньо відрізняється від мене?» тощо.

Необхідно розуміти, що форма передачі знань повинна відповідати віку дитини. Якщо з інформації робити таємницю, то допитливість дітей тільки посилиться і вони почнуть самостійно шукати відповіді в сумнівних і не завжди корисних джерелах.

Найкращий час для розмов з дитиною про будову статевих органів – час купання, одягання дитини. Сказати, що будовою статевих органів хлопчик відрізняється від дівчинки, тому що в майбутньому кожний з них має свою роль у сімейному житті. Слід пояснити дитині значення цієї відмінності для сім'ї, підкреслити роль жінки як матері-жінки, яка дає життя. Мати може звернутися тут до історії свого життя, розповісти дитині про її народження, не забуваючи про роль у цьому процесі батька, яка не менш важлива, ніж роль матері.

На найбільш незручне для батьків запитання дитини «звідки я взявся?» не слід відповідати прийнятими стереотипами, наприклад, «приніс лелека» або «знайшли в капусті», а розповісти про кохання, яке з'єднало батьків, розповісти історію знайомства, весілля. Далі пояснити, що оскільки батьки люблять один одного, вони сплять один з одним, а в особливий період, коли мама може мати дитинку, тато передає частку свого тіла мамі, яка з'єднується із часткою її тіла, і, таким чином, виникає нове життя, яке росте й розвивається в мамі.

Паралельно з батьками процесом статевого виховання повинні займатися вихователі та медичні працівники дошкільних закладів.

Більш глибоку, вдумливу розмову треба починати в підлітковому віці, коли молоді люди найбільш гостро цікавляться цією темою. У підлітків (11-16 років) починає виявлятися потяг до представників протилежної статі. Прагнення таке спочатку має дещо безглуздий, неусвідомлений характер, поступово трансформуючись у статевий потяг. У цей час активізується діяльність залоз внутрішньої секреції, що виробляють статеві гормони, переважно вже сформовані статеві органи, та внаслідок гормональних сплесків виникає певний дисонанс у фізіологічному та психологічному дозріванні.

Знання на тему статевого виховання, що передаються дітям, не повинні відноситися винятково до фізичної сфери, але й до емоційної та духовної, що виникають за умови кохання двох людей. При статевого вихованні необхідна атмосфера взаємної довіри дітей і батьків, учителів, медичних працівників та учнів, почуття безпеки й відкритості до іншої людини.

Підліткам варто надати інформацію про статеве дозрівання, про його природу й особливості перебігу, про основні відхилення в такому процесі та про неоднакові темпи його розвитку в різних підлітків. Статеве дозрівання дівчаток і хлопчиків проходить по-різному.

У дівчат виокремлюють два періоди: перший – швидкий розвиток молочних залоз і статевих органів з одночасним прискореним ростом тіла. Такий період завершується початком менструації. Під час другого періоду уповільнюється ріст тіла, завершується перебудова жіночого організму, й починають формуватися умови для зачаття у внутрішніх статевих органах. Дівчатка статево дозрівають раніше ніж хлопчики.

У хлопчиків у період статевого дозрівання (13 років) тілобудова набуває типових чоловічих форм – широкі плечі й вузькі стегна, рельєфні м'язи грудей та спини, чоловіча форма сідниць. Відбувається стрімке збільшення зросту. Голос стає нижчим, відбувається ріст щитовидного хряща, на обличчі пробиваються вуса і борода, з'являються вугрі. Перші полюції (мимовільне сім'явиверження вночі та вранці, яке часто супроводжується еротичними снами) виникають у 13-14

років і у більшості юнаків стають регулярними до 16 років. Еякуляція у хлопчиків свідчить про досягнення фізіологічної статевої зрілості й здатності до зачаття дитини.

Основним завданням статевого виховання в підлітковому віці є подолання відчуження й негативних реакцій дівчат і хлопців, розвиток у них потреби в спільній діяльності й здатності взаємно враховувати й поважати їхні статеві особливості. Важливо в такому періоді організовувати спільні заходи (походи, екскурсії), що давали б можливість підліткам переконуватися в наявності позитивних якостей у представника протилежної статі й необхідності рівних дружніх взаємин.

Важливим завданням є донесення до свідомості молоді поняття про здоров'я, безпечну поведінку. Здоров'я – це не тільки відсутність хвороб та фізичних вад, а стан повного фізичного, психічного, духовного та соціального благополуччя.

Здоровий спосіб життя є однією з найвагоміших умов та чинників формування, збереження та зміцнення здоров'я, що дозволяє людині підтримувати достатній рівень фізичного й психічного здоров'я навіть у складних екологічних і соціально-економічних умовах. Здоров'я – найголовніша потреба людини, адже хвора людина не може реалізувати свій творчий і фізичний потенціал. Ціну здоров'я більшість людей усвідомлює, коли воно вже втрачене, і на жаль, лише тоді виникає мотивація вилікувати захворювання, стати здоровим. Але часто хвороба спричиняє вже незворотні зміни в організмі, що унеможливує повне відновлення здоров'я.

Складовою частиною стану здоров'я є репродуктивне здоров'я – здатність до дітонародження та сексуальне здоров'я. Зберегти репродуктивне здоров'я допомагає безпечна поведінка, що характеризує відповідальне ставлення людини до свого життя.

У українських школах, на відміну від європейських, сексуальне виховання не виокремлюють в самостійну дисципліну, воно є складовою обов'язкового предмета «Основи здоров'я», що вивчається з 5-го по 9-й клас. У межах такого курсу в 5-му класі учням розповідають про спілкування хлопців і дівчат. Проте, унаслідок суцільної інформатизації суспільства, ранніми статевими контактами цікавляться навіть діти 5-го класу. Проте учні не мають можливості дістати якісну достовірну інформацію. У шкільній програмі питання сексуальної освіти не передбачені. Батьки не готові говорити з дітьми, а на просторах Інтернету складно знайти роз'яснення, адаптовані для дитячого віку. За словами психологів, діти не спроможні через свій вік засвоїти й правильно зрозуміти величезний обсяг інформації з Інтернету або від старших товаришів. Тому пояснювати п'ятикласнику питання статевого виховання повинен учитель або психолог [4].

У 6-му та 7-му класах на уроках основ здоров'я учні отримують знання про особливості психічного розвитку підлітків, формування самосвідомості, розвиток особистості, профілактику ВІЛ. У 8-му класі розглядаються соціальні аспекти статевого дозрівання, принципи рівноправного спілкування хлопців і дівчат, звертається увага на неприпустимість сексуальних домагань. Учні отримують знання про психологічні й соціальні наслідки ранніх статевих стосунків, підліткової вагітності, небезпеку інфікування ВІЛ та інфекціями, що передаються статевим шляхом. Дуже важливою є інформація про кримінальну відповідальність за злочини сексуального характеру та алгоритм поведінки жертви сексуального насилля. Дев'ятикласники поглиблюють знання про особисту гігієну, її складові. Розглядаються питання про цінність й чинники міцної родини, готовність до сімейного життя, гендер. Усвідомлення підлітками моральних цінностей для профілактики захворювань, що передаються статевим шляхом, знання про засоби контрацепції, вплив психотропних речовин на репродуктивне здоров'я, розуміння необхідності регулярних профілактичних оглядів є дуже важливими аспектами статевого виховання. Учні повинні засвоїти, що негативні наслідки ранніх статевих стосунків є одним з чинників погіршення стану репродуктивного здоров'я молоді в Україні [1].

Особливу роль у статевому вихованні виконують уроки біології, на яких формуються уявлення про статево розмноження й розвиток живих організмів. У курсі біології 8 класу учні

набувають знань про органи розмноження людини – будову чоловічої та жіночої статевих систем; дітородну функцію людини; вплив нікотину, алкоголю та наркотиків на спадковість; спадкові захворювання; ембріональний розвиток, гігієну вагітності; вікову періодизацію розвитку дитини; статеве дозрівання й відхилення в статевому розвитку; ранні статеві контакти та їхні шкідливі наслідки; статеву гігієну тощо.

У старшій школі в розділі «Біологічні основи здорового способу життя», на уроці «Статева культура й безпека життя людини» одинадцятикласники знайомляться з поняттям «Статева культура», визначають пізнавальний, практично-дійовий, ціннісно-емоційний структурні компоненти статевої культури особистості та її складники – знання, уміння й навички, ціннісні орієнтації та установки, переконання, емоції та почуття. Учні характеризують репродуктивне та сексуальне здоров'я, розкривають сутність інформативної, розвивальної, виховної, етичної, адаптивної функцій статевої культури в житті людини й роблять висновок, що статева культура є багатогранною й важливою складовою людського буття [2, 3].

Звичайно, основні наукові знання щодо статевої культури учні отримують у курсі біології та основ здоров'я, але проблема сексуального виховання складна й багатогранна, тому потребує інтеграції в такі навчальні дисципліни, як музичне мистецтво, літературу, історію тощо.

Сексуальне виховання – процес цілеспрямованого впливу на особистість для формування культури статево-рольової взаємодії, здорового ставлення до статі й сексуальності, уміння переживати й усвідомлювати власні фізіологічні та психологічні особливості відповідно до ustalених у суспільстві норм і правил.

Сутність сексуального виховання не в тому, щоб йти за статевим розвитком школярів, а щоб випереджувати його, формувати той морально-психологічний і емоційно-естетичний базис, без якого статеві переживання й стосунки неминуче ускладнюють життя людей, призводять до ряду помилок.

Відповідно до реформ сучасної української освіти школярі переходять до 12-річного навчання, тобто випускниками Нової української школи будуть 18-річні юнаки та дівчата, більшість з яких вже матимуть досвід статевих стосунків. Цей факт робить питання сексуального виховання у школі ще актуальнішим.

Сексуальне виховання повинно сприяти розвитку в молодих людей таких поглядів на сексуальність, які допоможуть їм зберегти власне здоров'я. Юнаки й дівчата повинні набути навичок приймати відповідальні рішення щодо власної сексуальної поведінки, сформувати власні принципи. Сексуальне виховання має орієнтуватися на вікові психолого-фізіологічні особливості статевого дозрівання учнів. Знання педагогами проблем, що можуть виникати на різних етапах статевого розвитку, дає змогу ліпше зрозуміти стан особистості школяра й педагогічно доцільно вибудовувати відносини з ним, організовувати виховний вплив.

Список використаних джерел:

1. Основи здоров'я. 5-9 клас. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів: накази Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 06. 06. 2012. № 664; Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017. № 804. [URL:http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html](http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html) (дата звернення: 10. 02 .2020).

2. Програма з біології і екології для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти: рівень стандарту: наказ МОН України від 23. 10. 2017 № 1407. [URL:https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv](https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv)

3. Соболь В. Біологія і екологія (рівень стандарту). Підручник для 11 класів закладів загальної середньої освіти. Кам'янець-Подільський: Абетка. 2019. 256 с. іл.

4. Дмитренко С. Дорослі розмови з дітьми. Сексуальне виховання в новій українській школі. Здоров'я та фізична культура. 2018. № 3. [URL:http://www.osvita.ua.com/2018/04/64008/](http://www.osvita.ua.com/2018/04/64008/)

5. Терещенко Л. Статеве виховання дітей дошкільного віку. [URL:https://www.pedrada.com.ua/article/2242-stateve-vihovannya-dtey](https://www.pedrada.com.ua/article/2242-stateve-vihovannya-dtey)

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

1. **Бех Іван Дмитрович**, директор Інституту проблем виховання Національної Академії педагогічних наук України, доктор психологічних наук, професор, академік
2. **Алещенко Юлія Іванівна**, викладач-методист Сумського вищого училища мистецтв і культури імені Д. С. Бортнянського, член Національної спілки художників України, м. Суми
3. **Ананченко Юлія Михайлівна**, викладач спеціальних дисциплін, завідувач відділення Машинобудівного коледжу Сумського державного університету, м. Суми
4. **Андрушкова Лариса Олександрівна**, викладач музичних дисциплін вищої категорії, КЗ СОР «Лебединський педагогічний коледж імені А.С. Макаренка», м. Лебедин Сумської області
5. **Антонченко Марія Олексіївна**, доцент кафедри освітніх інформаційних технологій Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент
6. **Артеменко Олена Володимирівна**, практичний психолог Недригайлівської спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів (опорний заклад) Недригайлівської селищної ради Сумської області
7. **Аршавіна Лариса Вячеславівна**, учитель початкових класів вищої категорії, старший учитель, Харківської санаторної школи № 1 Харківської обласної ради
8. **Байдак Юлія Володимирівна**, старший викладач кафедри теорії і методики змісту освіти Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми, кандидат педагогічних наук
9. **Бахлова Ірина Миколаївна**, музичний керівник дошкільного навчального закладу (ясла-садок) №14 «Калинка» м. Конотоп Сумської області
10. **Безугла Наталія Миколаївна**, учитель біології, хімії, природознавства та основ здоров'я Свеської спеціалізованої школи I-III ступенів № 2 «ліцей» Ямпільського району Сумської області
11. **Берчанова Алла Миколаївна**, вчитель біології, природознавства та хімії Глухівської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 Глухівської міської ради Сумської області
12. **Биркун Наталія Володимирівна**, вихователь Конотопського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 14 «Калинка» м. Конотоп Сумської області
13. **Бойко Людмила Василівна**, учитель біології та хімії Буринської спеціалізованої школи I-III ступенів №2 імені Ю. М. Лавошника Буринської ОТГ Сумської області
14. **Босанець Світлана Володимирівна**, вихователь Кролевецького закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 7 Кролевецької міської ради Сумської області
15. **Бугай Валентина Михайлівна**, учитель образотворчого мистецтва, старший учитель Комунального закладу «Дергачівський ліцей №3» Дергачівської районної ради Харківської області
16. **Водолажченко Наталія Анатоліївна**, викладач кафедри методики навчання мов і літератури Комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти», м. Харків
17. **Вороніна Галина Леонідівна**, старший викладач кафедри виховання й розвитку особистості КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», кандидат педагогічних наук
18. **Гайдук Тетяна Олексіївна**, педагог-організатор опорного закладу «Великобубнівська загальноосвітня школа I-III ступенів Роменського району Сумської області»
19. **Гапон Анатолій Васильович**, старший викладач кафедри соціально-гуманітарної освіти Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми
20. **Гезей Ольга Михайлівна**, старший викладач кафедри методики дошкільної та початкової освіти Комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти», м. Харків
21. **Герман Ірина Іванівна**, директор комунальної установи Сумська спеціалізована школа I-III ступенів №3 імені генерал-лейтенанта А. Морозова Сумської міської ради, м. Суми
22. **Гулаков Руслан Сергійович**, методист навчального відділу Комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти», м. Харків
23. **Гулакова Марина Сергіївна**, методист навчального відділу Комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти», м. Харків
24. **Гумен Світлана Федорівна**, викладач, голова циклової комісії суспільних дисциплін Сумського будівельного коледжу, м. Суми Сумської області
25. **Декунова Зоя Володимирівна**, старший викладач кафедри теорії і методики змісту освіти Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми
26. **Деменков Денис Вікторович**, старший викладач кафедри теорії і методики змісту освіти Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми

27. **Демченко Світлана Володимирівна**, учитель хімії та біології I категорії Комунальної установи Сумська загальноосвітня школа I-III ступенів № 24 Сумської міської ради Сумської області
28. **Докторович Валерія Миколаївна**, заступник директора з навчально-виробничої роботи Державний професійно-технічний навчальний заклад «Сумське вище професійне училище будівництва і дизайну»
29. **Драновська Світлана Вікторівна**, старший викладач кафедри соціально-гуманітарної освіти Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми, кандидат педагогічних наук
30. **Дрозд Галина Олексіївна**, учитель музичного мистецтва Харківської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 97 Харківської міської ради Харківської області
31. **Єрмакова Тетяна Петрівна**, учитель музичного мистецтва вищої категорії Харківської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 58 Харківської міської ради Харківської області
32. **Захаров Максим Миколайович**, доцент кафедри освітніх та інформаційних технологій Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми, кандидат технічних наук, доцент
33. **Зудінова Ірина Віталіївна**, методист Комунального закладу Путивльської районної ради Сумської області – районного центру позашкільної роботи, м. Путивль Сумської області
34. **Іващенко Інна Іванівна**, методист з управлінської діяльності навчально-методичного відділу координації освітньої діяльності та професійного розвитку Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми
35. **Ісаєв Віталій Олександрович**, методист кафедри теорії й методики дошкільної та початкової освіти Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
36. **Калюжна Людмила Борисівна**, викладач музики та музичних дисциплін Комунальний заклад Сумської обласної ради «Лебединський педагогічний коледж імені А.С. Макаренка», м. Лебедин Сумської області
37. **Кантур Ірина Федорівна**, учитель основ здоров'я вищої категорії Комунальної установи Сумська спеціалізована школа I-III ступенів №1 імені В. Стрельченка Сумської міської ради
38. **Капран Оксана Володимирівна**, старший викладач кафедри образотворчого мистецтва, музикознавства та культурології ННІ культури і мистецтв Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, м. Суми
39. **Кирилюк Наталя Володимирівна**, учитель початкових класів вищої категорії, учитель-методист, заступник директора з навчально-виховної роботи Харківської гімназії № 43 Харківської міської ради Московського району Харківської області
40. **Кириченко Олена Миколаївна**, завідувач науково-видавничого відділу Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми
41. **Ковальова Світлана Михайлівна**, директор Харківської гімназії №43 Харківської міської ради Харківської області
42. **Ковтун Єлизавета Федорівна** старший викладач кафедри теорії і методики змісту освіти Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми
43. **Ковтун Ірина Іванівна**, учитель української мови гімназії № 43 Міської ради Московського району м. Харкова, ХНУ Прилегант, ХНУ ім. В. Н. Каразіна Харківської області
44. **Кода Світлана Василівна**, старший викладач кафедри теорії і методики змісту освіти Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми
45. **Кожем'якіна Ірина Володимирівна**, старший викладач кафедри професійної освіти та менеджменту Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми
46. **Коломієць Ірина Іванівна**, вихователь I категорії дошкільного навчального закладу № 29 «Колобок» м. Шостки Сумської області
47. **Коростіль Лідія Анатоліївна**, доцент кафедри теорії і методики змісту освіти Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми, кандидат педагогічних наук, доцент
48. **Коротя Ірина Валеріївна**, учитель хімії комунальної установи Сумська загальноосвітня школа I-III ступенів №22 імені Ігоря Гольченка Сумської міської ради
49. **Косенко Катерина Олегівна**, методист Центру методичної та аналітичної роботи Комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти», м. Харків
50. **Кочетова Олена Миколаївна**, практичний психолог Харківської гімназії № 43 Харківської міської ради Харківської області
51. **Крамаренко Любов Дмитрівна**, старший викладач кафедри соціально-гуманітарної освіти Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми
52. **Крекотіна Тетяна Миколаївна**, методист Комунального закладу Сумської обласної ради – обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю, м. Суми

53. **Криворучко Оксана Вадимівна**, учитель початкових класів Слоутського навчально-виховного комплексу: загальноосвітня школа I-III ступенів, дошкільний навчальний заклад «Волошка» відділу освіти молоді та спорту Березівської сільської ради Сумської області
54. **Крот Галина Вікторівна**, старший викладач кафедри теорії і методики змісту освіти Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми
55. **Кудрявська Яна Анатоліївна**, вихователь Сумського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 16 «Сонечко» м. Суми Сумської області
56. **Лавська Алла Михайлівна**, старший викладач кафедри теорії і методики змісту освіти Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми
57. **Лаврова Альона Валеріївна**, викладач мовних дисциплін Торговельно-економічного коледжу Київського національного торговельно-економічного університету, м. Київ
58. **Латіфова Неллі Григорівна**, викладач-методист з фаху відділу «Образотворче, декоративно-прикладне мистецтво та реставрація» Сумського вищого училища мистецтв і культури ім. Д. С. Бортнянського, м. Суми
59. **Лобода Вікторія Володимирівна**, викладач кафедри теорії і методики змісту освіти Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми
60. **Логвиненко Наталія Миколаївна**, вчитель англійської мови Лебединської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 Лебединської міської ради Сумської області
61. **Лохоня Любов Миколаївна**, учитель вищої категорії Великочернечинської спеціалізованої школи I-III ступенів Сумської районної ради Сумської області
62. **Луган Олена Вікторівна**, учитель-методист, учитель української мови та літератури Харківської гімназії № 43 Харківської міської ради Харківської області
63. **Маковоз Олег Юрійович**, викладач фізики I категорії Державного навчального закладу «Сумське вище професійне училище будівництва та автотранспорту», м. Суми Сумської області
64. **Малишевська Валентина Олександрівна**, завідувачка Сумського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) №1 «Ромашка», аспірантка Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, м. Глухів Сумської області
65. **Мандрико Олександр Вікторович**, учитель фізичної культури (вищої категорії) Станівської загальноосвітньої школи I-II ступенів Тростянецької районної ради Сумської області
66. **Маслюк Людмила Федорівна**, методист відділу освіти, молоді та спорту Краснопільської районної державної адміністрації Сумської області
67. **Матюха Тетяна Тарасівна**, учитель англійської мови вищої категорії Білопільської спеціалізованої школи I-III ступенів № 1 Білопільської міської ради Сумської області
68. **Мельник Світлана Анатоліївна**, проректор з навчальної роботи Комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти» кандидат педагогічних наук, доцент, м. Харків
69. **Метейко Алла Володимирівна**, методист з хімії навчально-методичного відділу координації освітньої діяльності та професійного розвитку Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми
70. **Мільченко Світлана Вікторівна**, учитель біології та хімії вищої категорії КУ Сумська загальноосвітня школа I-III ступенів № 22 імені Ігоря Гольченка Сумської міської ради
71. **Мішкіна Вікторія Миколаївна**, учитель англійської та німецької мови вищої категорії Білопільської спеціалізованої школи I-III ступенів № 1 Білопільської міської ради Сумської області
72. **Мороз Людмила Василівна**, доцент кафедри логопедії Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, кандидат педагогічних наук, доцент
73. **Муравицька Наталія Анатоліївна**, вихователь I категорії Липоводолинського закладу дошкільної освіти (ясла-садок) «Берізка» Липоводолинської селищної ради Сумської області
74. **Нестеренко Оксана Іванівна**, учитель музичного, образотворчого мистецтва, мистецтва Вільшанської загальноосвітньої школи I-III ступенів Недригайлівського району Сумської області
75. **Ніколаєнко Михайло Сергійович**, старший викладач кафедри освітніх інформаційних технологій Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми
76. **Ніштенко Катерина Яківна**, учитель початкових класів (вища категорія) Недригайлівської спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів (опорний заклад) Недригайлівської районної ради Сумської області
77. **Оксьом Павло Михайлович** доцент кафедри теорії і методики змісту освіти Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми, кандидат наук з фізичного виховання та спорту

78. **Ольховик Оксана Миколаївна**, викладач I категорії КЗ Сумської обласної ради «Лебединський педагогічний коледж імені А.С. Макаренка», м. Лебедин Сумської області
79. **Ольховик Тетяна Миколаївна**, викладач вищої категорії, старший викладач Комунального закладу Сумської обласної ради «Лебединський педагогічний коледж імені А. С. Макаренка», м. Лебедин Сумської області
80. **Павленко Ірина Миколаївна**, старший викладач кафедри освітніх та інформаційних технологій Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми
81. **Паламарчук Валентина Валентинівна**, учитель початкових класів Охтирської загальноосвітньої школи I-III ступенів №5 Охтирської міської ради
82. **Переяслова Ольга Михайлівна**, викладач Сумської дитячої художньої школи імені Михайла Лисенка Сумської міської ради
83. **Перлик Вікторія Володимирівна**, старший викладач кафедри професійної освіти та менеджменту Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми
84. **Пигуль Любов Миколаївна**, вихователь вищої категорії Сумського закладу дошкільної освіти №26 «Ласкавушка» м. Суми
85. **Піхуля Ірина Вікторівна**, учитель-методист, учитель вищої категорії, заступник директора з виховної роботи Харківської гімназії № 43 Харківської міської ради Харківської області
86. **Покатіло Світлана Ігорівна**, учитель початкових класів, вчитель-методист Харківської гімназії № 43 Харківської міської ради Харківської області
87. **Попкова Світлана Григорівна**, музичний керівник дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 8 «Оленка» м. Шостка Сумської області
88. **Прихожа Людмила Петрівна**, учитель початкових класів (I категорія) Дружбівського НВК: загальноосвітня школа I-III ступенів – ДНЗ м. Дружба Ямпільського району Сумської області
89. **Продан Любов Анатоліївна**, старший викладач кафедри теорії й методики дошкільної та початкової освіти Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
90. **Прокопович Наталія Миколаївна**, вихователь I категорії Сумського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) №10 «Малючок», м. Суми
91. **Пуляєва Валентина Петрівна**, учитель початкових класів, вчитель-методист Харківської гімназії № 43 Харківської міської ради Харківської області
92. **Радченко Алла Юріївна**, керівник гуртка-методист Комунального закладу Путивльської районної ради Сумської області – районного центру позашкільної роботи, м. Путивль Сумської області
93. **Рибець Микола Олександрович**, учитель історії Стецьківської загальноосвітньої школи I-III ступенів Сумської районної ради Сумської області
94. **Ротфорт Діана Вікторівна**, старший викладач кафедри методики дошкільної та початкової освіти КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», м. Харків, кандидат педагогічних наук
95. **Руднева Ірина Дмитрівна**, психолог, учитель початкових класів Березівської загальноосвітньої школи III ступенів Харківської районної ради Харківської області
96. **Рудь Любов Володимирівна**, вихователь Сумського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) №40 «Дельфін», м. Суми
97. **Савченко Інна Михайлівна**, методист Центру дитячої та юнацької творчості Краснопільської селищної ради Сумської області
98. **Сахно Світлана Іванівна**, методист Державного професійно-технічного навчального закладу «Конотопське професійно-технічне училище», м. Конотоп Сумської області
99. **Северин Віктор Миколайович**, учитель-методист фізики Сумської класичної гімназії Сумської міської ради м. Суми
100. **Єрих Лариса Володимирівна**, завідувачка кафедри теорії і методики змісту освіти Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми, кандидат педагогічних наук, доцент
101. **Єрих Тетяна Миколаївна**, аспірантка Глухівського національного університету імені Олександра Довженка, викладач кафедри теорії і методики змісту освіти Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми
102. **Снаговська Валентина Іванівна**, учитель початкових класів комунальної установи Сумська спеціалізована школа I-III ступенів №3 імені генерал-лейтенанта А. Морозова Сумської міської ради
103. **Скирта Валентина Сергіївна**, викладач кафедри соціально-гуманітарної освіти Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
104. **Стукалова Тетяна Георгіївна**, старший викладач кафедри соціально-гуманітарної освіти Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми

105. **Тихенко Лариса Володимирівна**, директор Комунального закладу Сумської обласної ради – обласний центр позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю, м. Суми, кандидат педагогічних наук, доцент
106. **Ткаченко Світлана Петрівна**, вихователь Липоводолинського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) «Берізка» Липоводолинської селищної ради Липоводолинського району Сумської області
107. **Тонченко Олена Миколаївна**, учитель математики Лебединської загальноосвітньої школи I-III ступенів №3 Лебединської міської ради Сумської області
108. **Третьякова Олена Василівна**, старший викладач кафедри соціально-гуманітарної освіти Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми
109. **Трофименко Яна Віталіївна**, учитель хімії та природознавства Северинівської загальноосвітньої школи I-II ступенів Миколаївської сільської ради Сумської області
110. **Турченко Алла Михайлівна**, викладач циклової комісії дошкільної, соціальної педагогіки, психології та окремих методик Комунального закладу Сумської обласної ради «Лебединський педагогічний коледж імені А.С. Макаренка», м. Лебедин Сумської області
111. **Успенська Валентина Миколаївна**, доцент кафедри теорії і методики змісту освіти Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
112. **Федько Ніна Іванівна**, старший учитель (учитель вищої категорії) Герасимівської загальноосвітньої школи I-II ступенів Роменської районної ради Сумської області
113. **Холтобіна Олександра Устинівна**, професор кафедри методики дошкільної та початкової освіти Комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти», м. Харків, кандидат педагогічних наук, доцент
114. **Цигічко Римма Михайлівна**, учитель англійської мови вищої категорії Харківської гімназії № 43 Харківської міської ради Харківської області
115. **Цимерман Ірина Леонідівна**, старший викладач кафедри теорії і методики змісту освіти Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми
116. **Чуркіна Вікторія Григорівна**, доцент кафедри виховання й розвитку особистості, магістр управління закладом освіти, Комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти», м. Харків, кандидат мистецтвознавства, доцент
117. **Швидка Любов Федорівна**, учитель-методист, учитель української мови та літератури Харківської гімназії № 43 Харківської міської ради Харківської області
118. **Шевєрдіна Олена Миколаївна**, учитель початкових класів вищої категорії, учитель-методист Харківської гімназії № 43 Харківської міської ради Харківської області
119. **Шевченко Станіслав В'ячеславович**, учитель біології та хімії вищої категорії Роменської спеціалізованої школи I-III ступенів № 1 ім. П. І. Калнишевського Роменської міської ради Сумської області
120. **Шестопад Валентина Іванівна**, учитель біології I категорії Сумської класичної гімназії Сумської міської ради
121. **Шилова Наталія Василівна**, учитель біології вищої категорії Комунального закладу Сумської обласної ради Глухівський ліцей-інтернат з посиленою військово-фізичною підготовкою, учитель-методист, м. Глухів Сумської області
122. **Щира Олена Миколаївна**, учитель інформатики Харківської гімназії № 43 Харківської міської ради Харківської області
123. **Янущєц Олена Миколаївна**, учитель початкових класів вищої категорії, учитель-методист, Харківської гімназії № 43 Харківської міської ради Харківської області